ISTEN SZOLGÁJA
Esterházy János
emlékkönyv III.

ISTEN SZOLGÁJA
Esterházy János
emlékkönyv III.

A kötet a …támogatásával jelent meg:

Összeállította és szerkesztette:

Molnár Imre

ISBN
©

Tartalom:

Ajánlás

Előszó

Bevezető gondolatok

Családi kötelékek, emlékek

Isten Szolgája Esterházy János élete és üzenete

Elmélkedések, homíliák

Tanulmányok, elemzések

Tanúk és tanúságtételek

Beszédek, gondolatok

I. **Ajánlás**

„… itt maradok köztetek és veletek fogom átélni a rossz napokat is…, mert ha másokat maradásra bírok, én sem mehetek el innét”.

Esterházy János szülőföldhöz való ragaszkodását és a magyarság melletti kiállását mi sem jellemzi jobban, mint a most olvasott kinyilatkoztatása, amely az utánunk következő nemzedékek előtt is követendő példaként fog élni.

Esterházy az embert próbáló időkben is következetesen ragaszkodott gyökereihez és felvidéki nemzettársaihoz, még akkor is, amikor a csehszlovák állam intézkedései nyomán egzisztenciális helyzete nehézre fordult. Elhatározásán akkor sem változtatott, amikor az első bécsi döntés után magas állami funkciót tölthetett volna be Magyarországon, és a fényes politikai karrier helyett annak a több mint 60 ezer magyarnak az érdekképviseletére szánta el magát, akik az 1938-ban meghúzott új határ túloldalán maradtak.

A felvidéki magyarságot ért jogfosztás jelképe mellett, a külhoni magyar jogvédelem példaképévé vált, aki öntudatos jellemét, hitét még a legnehezebb időkben sem adta fel.

Hazájához és nemzetéhez való ragaszkodásával, mártíromságával olyan életre szóló példát mutatott a magyarság számára, amelyre erkölcsi kötelességünk felhívni a figyelmet. Ennek a kötelességünknek tettünk eleget az alsóbodoki Esterházy János Emlékhely és Emlékpark létrehozásának támogatásával, amelynek létrejöttével a felvidéki magyarság egyik legnagyobb őrállója végre szülőföldjén nyugodhat. Erős nemzettudat nem lehetséges a történelem ismerete nélkül, ezért a magyar múlt megőrzésére irányuló programok támogatása továbbra is kiemelt célunk.

Ahogy egykor a felvidéki magyarok minden körülmények között számíthattak Esterházy Jánosra, úgy ma a külhoni magyarok is minden körülmények között számíthatnak az anyaországra. Ami egykor hátrány volt, amely mellett Esterházy is felemelte a szavát, azt ma előnnyé változtattuk. Magyarnak lenni a Kárpát-medencében ma hátrány helyett újra előny.

Esterházy János minden körülmények között példát mutatott a nemzeti összetartozásra, a nemzettársaink melletti kiállásra és a szülőföldön való megmaradásra. Hagyatéka arra buzdít mindnyájunkat, hogy kiálljunk értékeink és közösségeink mellett.

Potápi Árpád János
nemzetpolitikáért felelős államtitkár

II. Előszó

HABSBURG-LOTHARINGIAI EDUÁRD

A nemzetek testvériségének előmozdítója

Esterházy János tanúsága[1]

„Minden úgy van jól, ahogy a Jóisten akarja. Ha Ő jónak tartotta ezt, akkor ez nekem is jó. Ki vagyok én, hogy a Jóisten akaratát ellenezzem?" Ezzel a lelkülettel vállalta Esterházy János a kényszermunka és a börtön szenvedéseit, egy valóságos kálváriát, ami éppen hatvan évvel ezelőtt ért véget a csehszlovákiai Mírov várbörtönében. Személye valamiképpen megtestesíti a közép-európai népek egész huszadik századi drámáját.

Két jelentős magyarországi, illetve lengyelországi nemesi család leszármazottjaként a mai Szlovákia területén született, hamvai pedig jelenleg Prágában nyugszanak. Védelmezte

---

1

Habsburg-Lotharingiai Eduárdnak, Magyarország szentszéki nagykövetének a cikke a L'Osservatore Romano 2017. április 5-i számában jelent meg olaszul.

közösségének jogait, segítette a második világháború üldözöttjeit, szembeszállt mind a nácizmussal, mind a kommunizmussal, kényszermunkát és börtönt szenvedett a szovjet Gulagon, illetve a kommunista Csehszlovákiában. Mindenekelőtt azonban mélyen hívő katolikus volt, a nemzetek közötti testvériség meggyőződéses előmozdítója.

Esterházy János az Osztrák-Magyar Monarchiában született 1901. március 14-én, Nyitraújlakon (ma Velké Zaluzie Szlovákiában). Igen fiatalon elvesztette édesapját, így lengyel édesanyja, Elzbieta Tarnowska nevelte fel őt és nővéreit, Lujzát és Máriát. A harmincas években a csehszlovákiai magyar közösség képviseletében politikai pályára lépett. A *Rerum novarum* enciklika ihlette Országos Keresztényszocialista Párt elnöke volt, képviselő a prágai, majd a pozsonyi parlamentben. Keresztény hite vezérelte, és a meggyőződés, hogy cseheknek, szlovákoknak és magyaroknak ki kell engesztelődniük egymással. Az volt politikai célkitűzése, hogy ténylegesen megvalósuljon mindaz, amit a Versailles környéki békeszerződések a különböző országok nemzeti kisebbségeinek garantáltak. Ezért hát éppúgy kiállt a csehszlovákiai magyarokért, mint a magyarországi szlovákokért. Karl Schwarzenberg volt cseh külügyminiszter ezért is nevezte őt "Közép-Európa legbecsületesebb politikusának".

A második világháború alatt elősegítette számos politikus és zsidó menekülését a németek által megszállt Lengyelországból, akik Magyarországon lelhettek menedékre, vagy folytathatták útjukat a nyugati országokba. Hasonlóképpen cselekedett, amikor a csehszlovák politikusoknak kellett menekülniük, majd pedig a szlovákiai zsidókat segített menteni.

A német megszállás utolsó heteiben a Gestapo üldözte, ezért Pozsonyban kellett bujkálnia. A háború után felkereste a csehszlovák belügyi népbiztost, a kommunista Gustáv Husákot, hogy a magyar közösség ügyéről tárgyaljon. Husák azonban nácibarátság vádjával letartóztatta és kiszolgáltatta a szovjeteknek. Deportálták tehát a Szovjetunióba, ahol a rettegett moszkvai Ljubljanka börtönbe zárták, és kimondhatatlan kínzások után egy kirakatperben tízévnyi kényszermunkára ítélték. A szibériai Gulag különböző táboraiban raboskodott, ahol súlyosan megbetegedett. Távollétében a pozsonyi szlovák nemzeti bíróság náci háborús bűnösként halálra ítélte. A szovjetek 1949-ben kiadták a csehszlovák hatóságoknak, hogy végrehajthassák a halálbüntetést. Végül, különböző személyiségek közbenjárása nyomán (hiszen sokan ismerték az igazságot), „kegyelemből" életfogytiglanit kapott.

Néhány hétig egy pozsonyi kórházban kezelték, ahonnan Esterházynak módja lett volna megszökni, ám ő ezt elutasította, mondván, tiszta a lelkiismerete és nem akarja elhagyni hazáját s közösségét. Megkezdődött hát valóságos keresztútjának második szakasza a különböző csehszlovákiai börtönökben, amit ő a közösségéért vállalt engesztelésként élt meg. „Tudod – mondta húgának –, mindig imádkoztam, hogy visszajöhessek, (…) ahol szentmisére járhatnék, és ez már megvan."

Közben családja szétszóródott a világban: felesége és két gyermeke Magyarországra menekült, ahol a kommunisták internálták őket arisztokrata származásuk miatt. Gyermekeinek később sikerült Nyugatra menekülnie. Édesanyja és nővére, a keresztényszociális mozgalomban ugyancsak aktív Esterházy Lujza Franciaországba emigrált. Egyedül a férje révén lengyel

állampolgár, s így nagyobb védettséget élvező Mária húga maradhatott mellette, hogy megannyi nehézség közepette is gondoskodjon róla a ritkán engedélyezett látogatások során, illetve folyamatosan próbálkozzon számára kegyelmet kieszközölni. Éppen az ő naplójából és leveleiből ismerhetők meg Esterházy János mártíriumának egyes vonatkozásai, melyeket szibériai és csehszlovákiai fogolytársainak beszámolói is alátámasztanak (még Alekszandr Szolzsenyicin is megemlíti *A pokol tornáca* című regényében).

A tanúvallomásokból kitűnik, hogy Esterházy a börtönt is egyfajta szolgálatként fogta fel, ahogy korábban politikai szerepvállalását. Teljességgel ráhagyatkozott az isteni Gondviselésre, felajánlva szenvedéseit saját és szélesebb családjáért. „Isten kegyelmébe vetett hite erősebbnek bizonyult bármiféle gyűlöletnél és haragnál azok iránt, akik ilyen szörnyű szenvedéseket okoztak neki" – írta róla Dagmar Babčanová, Szlovákia volt szentszéki nagykövete.

Az embertelen börtönkörülmények közepette is meg tudta őrizni derűjét, súlyos tüdőbaja és emberileg teljesen kilátástalan helyzete ellenére. Sőt, képes volt reményt önteni társaiba, és a megpróbáltatások közepette is a szeretet apró cselekedeteivel erősíteni hitüket. Az állandó imádság volt ebben segítségére, valamint „a legfontosabb táplálék", ahogyan a húgának küldött ritka leveleiben az Oltáriszentséget nevezte. Kezdetben ugyanis a Szent Ostyát a húga juttatta el hozzá kétszersültek közé rejtve. Némelyik börtönben viszont a kommunista diktatúra által bebörtönzött papok „titkos" szentmiséin is részt vehetett.

Hosszú évek szenvedései után Esterházy János 1957. március 8-án reggel hunyt el a mírovi börtönben. Utolsó óráján Vasil'

Hopko eperjesi görögkatolikus püspök állt mellette, akit 2003-ban vértanúként boldoggá avattak. Húga, Mária hiába kérte a hatóságoktól a holttestet, hogy otthon eltemettethesse: Esterházyt még holtában is börtönben akarták tudni.

A kommunizmus bukása után lánya, az Olaszországban élő Esterházy-Malfatti Alice kezdeményezte mártír apja rehabilitálási folyamatát és hősies küzdelmet folytatott, hogy az ellene felhozott rágalmakkal szemben megismertesse az igazságot. 1993-ban Oroszországban rehabilitálták Esterházyt, elismervén, hogy politikai per áldozata volt. 2009-ben Lengyelország a „Polonia Restituta" kitüntetéssel ismerte el a háború alatt a lengyeleknek nyújtott segítségét. 2011-ben a Rágalmazás-ellenes Liga a Jan Karski Courage to Care Award-dal tüntette ki, amiért számos zsidó életét megmentette.

Esterházy János utolsó kívánsága azonban, hogy szülőföldjén temessék el, mindmáig nem teljesült.[2] Csak 2007-ben sikerült kideríteni, hogy a hamvait tartalmazó urnát a prágai Motol egykori börtönének temetőjében helyezték el, ahol ma a kommunisták áldozatainak emlékhelye található. Márványtábla őrzi emlékét Motolban, illetve Mírovban, továbbá számos emlékmű Szlovákiában és Magyarországon. Mind többen osztják a meggyőződést, hogy Esterházy nem egy igazságtalan kor áldozata volt csupán, hanem a közép-európai népek közötti kiengesztelődés mártírja.

Halála óta szentség hírében áll Esterházy János. Nemcsak családtagjai és ismerősei tartották annak, hanem mindenekelőtt rabtársai. Néhány hónappal halála után egy pap, akitől

[2] A 2017. szeptember 17-i alsóbodoki temetéssel teljesülhetett Esterházy János utolsó kívánsága.

rendszeres gyászmisét kértek lelkiüdvéért, azt mondta róla a rokonoknak: „Nem tudom, ki volt ez a maguk elhunytja, de amikor misét mondtam érte, mindannyiszor az az érzésem támadt, hogy inkább nála kellett volna közbenjárnom, mintsem hogy érte imádkozzam.”

(fordította: Érszegi Márk Aurél)

III. Bevezető gondolatok

Marek Jędraszewski
Érsek, Krakkói Metropolita levele

„A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő, a rossz ember pedig a rosszból rosszat. Hisz a száj a szív bőségéből beszél.“ (Lk 6,45) Az evangélium szeptember 12-én olvasott szavai alkalmazhatók Isten Szolgájára Esterházy Jánosra, aki mindennap élte az evangéliumot, és minden döntését megvilágította ennek a fénye. Ezért összehasonlítható ő „a házat építő emberrel, aki mélyre leásott, és a sziklára rakta az alapot“. Amikor eljött a nácizmus és a kommunizmus áradata, a duzzadt folyó elütötte a házat, de nem sikerült megtörnie, mert jól volt felépítve - Isten bölcsességén alapult, nem pedig emberi bölcsességen. (vö. Lk 6,48)

Isten Szolgája Esterházy János olyan ember, aki az egyre növekvő konfliktusok idején békére és megbékélésre szólított fel. Képes volt észrevenni a gyengébbeket. Egyértelműen az igazság oldalán állt. Különleges, sőt hősies módon védte a katyni mészárlásról szóló igazságot.

Jézus Krisztus radikális választásáért és az Ő képmására való élet formálásáért Esterházy János a legmagasabb árat fizette. Az Úr Jézus azt mondta: "Aki szeret engem, az megtartja

tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk és benne fogunk lakni.“ (Jn14,23) Sem az elszigeteltség, sem az üldözések nem akadályozták meg Isten Szolgáját Krisztus tanításának megtartásában.

A következő szavakkal imádkozott Istenhez: "Te meghaltál értem az irántam való szeretetből, én is el akarom fogadni a halált az irántad való szeretetért. Adj nekem ehhez kellő kegyelmet!“ Az ő szívét Isten szeretete töltötte meg, amelynek köszönhetően nem engedte át magát az üldözői iránti gyűlöletnek, hanem megáldotta őket és megbocsátott nekik - nem egyszer, hanem hetvenhétszer, tehát mindig.

Ma mennyire szükségünk van egy patrónusra, akinek igéje igen-igen, nem-nem volt, és akinek az életpéldája sok kereszténytnyt megszégyeníthet! Ahogy Nagy Szent II. János Pál pápa Karolina Kózkówna boldoggá avatása alkalmával mondta homíliájában: „A szentek azért vannak, hogy tanúskodjanak az ember nagy méltóságáról. Tanúskodjanak a megfeszített és feltámadott Krisztusról «értünk és a mi üdvösségünkért».“

Ne tűnjön el a magyar nemzet és a lengyel nemzet nagy vértanújának, az ő életének az emléke. Ne vesszenek el azok az értékek, amelyekért ő életét adta. Bízom benne, hogy Isten

Szolgáját Esterházy Jánost hamarosan az oltárok dicsőségébe emelik.

Teljes szívemből küldöm áldásom:

Marek Jędraszewski

Krakkói Érsek, Metropolita

fr. Cebula Pawel OFM Conv. Minorita

Legyünk bátor apostolai az igazságnak[3]

3

Krisztusban Szeretett Testvéreim! A Lélekben Veletek vagyok és mindazokkal, akik számára fontos mindaz, amit az irgalmas Isten teljesített, végbevitt hűséges szolgájában, Jánosban. Amit általa a mai napig folytatni akar bennünk és rajtunk keresztül a jövőben is a mi közös földünkön. Lelkileg gyakran zarándokolok a sírjához a Szent Kereszt Magasztalásának Kápolnájába, ami az Igazság és a Szeretet győzelmének a jele. Teszem ezt különösen minden hónap első szerdáján, amikor Isten Szolgájának boldoggá avatásáért és lelki örökségének beteljesedéséért imádkozunk, amelyben nagyon fontos a nemzetek közötti megbékélés. A közelmúltban ilyen különleges alkalom volt Keresztelő Szent János vértanúságának emléknapja, aki -- nem véletlenül -- Alsóbodoknak védőszentje, de annak az olasz városnak,Veglie-nek is, ahol János lánya, Alice él. Számomra

---

fr. Cebula Pawel, posztulátor üzenete az Isten Szolgája Esterházy János temetésének 3. évfordulóján (2020. IX. 12.) részt vevő hívekhez.

Keresztelő Szent János, aki előkészítette az utat a Megváltó számára, egyben Isten Szolgája János boldoggá avatási eljárásának a védnöke is, a boldog vértanú püspök Vasil‘ Hopko mellett, aki Mírovban fogolytársát, Jánost ellátta szentségekkel az utolsó, legfontosabb, az örökkévalóságba tartó útra. Keresztelő Szent János életét adta Isten törvényéért, a házasságról szóló igazságért, Isten iránti szeretetből, de Heródes iránti szeretetből is, hiszen az ő üdvössége sem volt közömbös a próféta számára. Éppen ezért figyelmeztette, utasította és a megtérésre szólította fel. E két János „vádirata” nem említette közvetlenül Jézust, de számunkra egyértelmű, hogy mindketten életüket adták Krisztusért, aki a megtestesült Igazság és Szeretet. Kicsit többet is írok erről egy új, négy nyelven kiadott füzetben, amelynek címe: "A mi jelünk a Kereszt!" Ez a kiadvány sok ember áldozatos munkájának a gyümölcse a járvány idején. Erősen bátorítalak benneteket, hogy olvassátok el és osszátok meg másokkal az igazságot Isten hű szolgájáról, beleértve azokat is, akik engednek a hazugságnak. A könyv néhány meggyőző tanúságtételt tartalmaz. A legerősebbek a Gulagon és a kommunista börtönökben vele együtt szenvedő rabtársaitól, csehektől és szlovákoktól, köztük papoktól származnak. Ilyen például a

szlovák szerzetes pap, Isten Szolgája Ján Mastiliák redemptorista (CSSR) atya tanúságtétele és egy szlovák nőé, Verona Moravčíkováé, aki Esterházy újlaki birtokán dolgozott. 1945-ben ő mentette meg János családját a szovjet katonák elől, később pedig támogatta húgát, Máriát férjével és öt gyermekével együtt. János halálának hallatán tanúságot tett életszentségéről, mondván: "Nem érte kell imádkoznunk, hanem hozzá!" Ezen bizonyságtételek segítségével legyünk bátor apostolai az igazságnak és Isten Szolgájának, Jánosnak követői! Ezen a nehéz, de szép úton erősítsen meg minket a hálaadás, a magasztalás és a bizalom hármas imája. Hálaadás a hit és a szeretet ajándékáért, amely olyan szépen meghozta gyümölcsét Jánosban. Méghozzá úgy, hogy soha nem félt a kereszttől és az áldozattól és mindig megbocsátott, imádkozott és szenvedett üldözőiért is. Adjunk hálát Istennek János hű, tanúságtevő életéért, boldoggá avatási eljárásáért és az ezzel járó összes nehézségért is. Dicsérjük és magasztaljuk Istent minden helyzetben, Mária példájára, sőt vele együtt, akárcsak János, aki mindvégig érezte a Szűzanya szeretetét. Kérjük, Jánoshoz hasonlóan, hogy ismerjük meg és teljesítsük Isten boldogító akaratát. Bizalommal kérjük a hűséget és a szeretetet, ellenségeink iránt is. Így Jézus, aki maga az Igazság és a

Szeretet, győzedelmeskedhet bennünk, köztünk és rajtunk keresztül a bűn által megsebzett világban. A mi jelünk, utunk és győzelmünk Krisztus Keresztje. Ezen az úton támogassanak szentjeink, de támogassuk egymást mi is kölcsönös közbenjáró imával! Isten fizessen meg mindenkinek minden segítséget, lelki és anyagi támogatást egyaránt! Dicsőüljön meg Isten minden gyermekében, és szabadítson meg minket a hazugság és a gyűlölet áradatától!

Pax et Bonum!

Esterházy-Malfatti Alice

Apám élete a szeretetre épült[4]

Excellenciás Érsek Úr!

Kedves Keresztény Testvérek!

Apám élete a szeretetre épült: ez a szeretet az édesanyjától kapott örökségként első fokon a lengyelekre terjedt ki, hiszen anyja révén lengyel vér folyt ereiben. Amikor a németek megszállták ezt az országot, élete kockáztatásával is megtett mindent, hogy segítse a lengyel menekülteket, mert Lengyelországot második hazájaként szerette.

Szerette és ismerte a szlovák népet is, hiszen e nép gyermekeivel együtt nőtt fel Újlakon, megtanulva tőlük a szép szlovák nyelvet. Testvérnépnek tartotta őket, mivel hamar felfedezte: "A szlovák nép éppúgy kis nép, mint a magyar és éppúgy küzdött önállóságáért, szabadságáért, elismertetéséért és érvényesüléséért." Többször nyilvánosan vallotta: „Mi a szlovák népet, mindenkor testvérünknek tekintettük, és fogjuk tekinteni a jövőben is…" Képviselőként Prágába kerülve,

---

4 Esterházy-Malfatti Alice beszéde, az édesapja boldoggá avatását megindító krakkói egyházmegyei eljáráson, 2019. II. 26-án.

megtanulta tisztelni a cseh nemzet értékeit is, többek között azt a demokráciát, melynek ő is hívévé vált politikusként. Nyitott hozzáállással nem volt nehéz felismernie a térség, ahogy ő használta, a Duna-medence népei összetartozásának és együttműködésének szükségszerűségét. Korát megelőzve, ebben látta az itt élő nemzetek békés jövőjének a zálogát.

Szerette saját népét is. Politikusi vagy inkább jogvédői hivatását szolgálatnak, választóitól kapott képviselői mandátumát pedig olyan bizalmi tőkének tekintette, melynek nemcsak megfelelni akart, de meghálálni is szeretett volna. Politikájának alapelve volt, hogy a családi összetartozás és szeretet példájára kell felépítenie népközösségét és annak összetartozás-tudatát. Annyira szerette a rábízottakat, hogy életét áldozta fel értük. Mindehhez megerősítést kapott hite és az üdvözítő Krisztushoz kapcsolódó mély istenszeretete által. „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja barátaiért” -- olvassuk János evangéliumában. Apám ennek az evangéliumi mondatnak a jegyében értelmezte embertársai szolgálatát, majd szenvedését is. Karel Schwarzenberg, volt cseh külügyminiszter erre hivatkozva, kora legerkölcsösebb és legbecsületesebb politikusaként jellemezte őt!

Hála Istennek akadnak olyan, nagyra becsült szlovák személyiségek is, akik ugyanilyen tisztelettel tekintenek rá. Ilyen František Mikloško, az a hívő katolikus politikus, aki elsőként állt ki Esterházy János mellett, s ilyen Szlovákia vatikáni nagykövet asszonya, Dagmar Babčanova is, illetve Ján Čarnogursky, Szlovákia volt igazságügyi minisztere, aki arra figyelmeztette képviselőtársait a szlovák parlamentben, hogyha meg akarnak felelni az európai erkölcsi követelményeknek,

jogilag rendezniük kell a máig megoldatlan Esterházy-problémát.

Rajtuk kívül az osztrák és a magyar kormány is ugyanezt kérte, s hozzájuk csatlakozott Lengyelország néhai elnöke, Lech Kaczyński úr is, azzal a nemes gesztussal, hogy Esterházy Jánost posztumusz az egyik legmagasabb lengyel állami kitüntetésben részesítette.

Ezen bátor és szilárd erkölcsű személyek kiállása feledtetni tudta azt a tényt, hogy Esterházy Jánost kétszeresen is halálra ítélték. Első alkalommal az igazságtalanul kimondott bírósági ítélettel, másodsorban pedig a kommunista történészek máig fenntartott hazug rágalmaival.

Sajnos társadalmainkban máig szembesülnünk kell a hitet, erkölcsöt eltörölni akaró francia forradalom szellemi örökségével. A mögöttünk lévő diktatúrák legfőbb tanulsága az, hogy amikor az ember át akarja venni Isten helyét és szerepét, az rendszerint történelmi katasztrófával végződik. A magasabb társadalmi osztályok, az egyházak megsemmisítésének szándékával, vagy rasszista és „osztályellenes” tömeggyilkosságokkal.

A szép szavak, “szabadság, egyenlőség, testvériség”, Isten kiiktatásával üres jelszavak maradnak s önmaguk paródiájává változnak. Apám, néhány kortársával együtt (akik közé a szlovák Andrej Hlinka páter is tartozott), kezdettől fogva felismerte a szabadgondolkodó eszmék terjedésének társadalmi veszélyét. Védekezésül ezért építette pártját, a kereszténységszocialista pártot szilárdan a Rerum novarum pápai enciklika alapjaira. Ezért próbált együttműködést kiépíteni Andrej Hlinka és a szlovákiai németek vagy a lengyelek

keresztény alapon álló politikusaival, s végső soron ezért vállalta a szenvedések súlyos keresztjét is, mert tudta, sorsfordító időben nem a menekülésre, az elvtelen kompromisszumokra, hanem az Isten akarata szerinti helytállásra van szükség.

Isten malmai lassan őrölnek, és a kommunizmus által hátrahagyott szenny- és hazugsághalmazt csak a keresztény szeretet jegyében megvalósuló összefogással lehet eltakarítani.

Sokszor eszembe jut, de csak most kezdem igazán megérteni apám egyik beszédét, melyben a „közös otthon melegéről és a mindenkinek járó, egyformán sütött kenyérről" szólt az őt hallgatóknak. Most már tudom, hogy a mi közös égi otthonunkról, az örök hazáról beszélt és a mindenkinek egyformán járó kenyér nem más, mint Krisztus teste, az Eucharisztia, melyben mindannyian egyesülhetünk Megváltónkkal, aki jelen volt apám, s minden, az igazságért életét áldozó mártírtársa szenvedésében és vértanúhalálában.

Végtelen hála tölti el szívemet, hogy ezt a pillanatot megélhettem és a Jóisten bőkezű áldását kérem Marek Jędraszewski érsek úrra, akinek köszönhetően az igazságért életüket áldozó vértanúk, köztük édesapám példáját nemcsak Közép-Európa népei, hanem az egész keresztény világ megismerheti. Érsek úr ezzel a nemes kezdeményezéssel arra is rámutatott, hogy a népeink között formálódó összefogást nem elég a politika gyakran homokként elpergő talajára építeni, hanem arra a sziklára, amelynek alapja kiállta az idők próbáját, mert ez az alap, maga a Megváltó Krisztus. Őelőtte mindannyian egyformák vagyunk, s neki felajánlva nincs hiábavaló szenvedés vagy áldozat, mert az ezekből fakadó lelki kincseket Ő a mi és utódaink javára tudja fordítani. Egyedül

benne találhatunk egymásra, többségiek és kisebbségiek, legyen bármilyen a nyelvünk vagy nemzeti hovatartozásunk. Őt, a mi kegyes Megváltónkat kérem én is, engedje meg, hogy apám és minden ártatlanul szenvedő mártírtársának áldozata teremje meg számunkra a megbékélés és az ezeréves keresztény hitünk védelme érdekében történő összefogás százszoros termést hozó kegyelmi ajándékát.

Soli Deo Glória!

Gál Sándor

VESZTESÉGEINK

(A búcsi történelmi Esterházy-emlékhely hármas egysége találkozik itt, hogy emlékezzünk és emlékeztessünk!)

akik a folyón át menekültek
akiket fegyveresek tereltek az utak
mentén álló fák alatt havas esőkben
nap-izzású nyarakban meztélláb
akiket fegyverrel tereltek idegen
nyelvű hegyek zúgása felé
jószágőrző cselédnek más barmát vigyázni
akik önmaguk elől szöktek hogy
ne találkozhassanak emlékeikkel
akik a folyó jégpáncélja alá merültek
azokról beszélek

azokról akik önként vállalták az utat
hogy a történelem békéjét megáldják
messziről fájó gyermekkorom tanítómestereiről
azokról akiktől a soha-viszont-nem-látás
könnyeivel búcsúztam ezer állomáson
akik szétszedték a szekereket az ólakat
s a trágyát is magukkal vitték gondos
gazdaként hogy az ismeretlen földet kenyértermővé
varázsolják ha érkezés után
adatik nékik
róluk beszélek

őróluk akik kivert foggal tántorogtak
végig Európán szuronyok
mellett ágyútölteléknek odahányva

barbár századunk ároklakóiként
őróluk akik visszatérvén kiközösítettek lettek
senki földjére érkezett Káin-bélyegű nép
őróluk beszélek a féllábúakról félkarúakról
akik megmaradtak és hazatértek
tébolyultan hallgatva
friss-vörös hegek rózsáival mellkasukon
őróluk beszélek
rájuk emlékezem

rájuk emlékezem akik eltűntek és csak
a csontjukat őrzi valahol a föld
rájuk emlékezem akik az éjszakáimat
útonállókként felzavarják nyögésükkel
üvöltésükkel kifordult beleiket
vonszolva az emberiség nem létező
ítélőszéke elé bizonyságul

róluk beszélek akik a folyón innen
maradtak a parton fekete füzek
csendjét tanulva akik számbaveszik
a folyó sodrában elmerülteket
a kiszakítottakat
a kiszakadókat
a meg nem születetteket
a menekülni nem tudókat
rájuk emlékezem róluk beszélek

IV. Családi kötelékek, emlékek

Részletek Esterházy János családtagjainak leveleiből

MYCIELSKA ELŻBIETA[5] LEVELE ÚJLAKRÓL ESTERHÁZY LUJZÁNAK PÁRIZSBA

Újlak, 1947. XI. 7.

Kedvesem, drágaságom, úgy gondolom, már Párizsban vagy, így hát oda címezem. (…) Idézek Anyuka leveléből (Esterházy-Mycielska Mária – szerk.), ő Leosia[6] leveléből idézte: „János él, jelenleg kórházban van, de nem súlyos beteg, egyébként ilyen körülmények között a kórház pihenés. Erkölcsileg jól tartja magát, azt mondanám, hogy derűs, nyugodt, nagy segítség számára lángoló hite, amit nem veszít el. Üdvözletét és áldását küldi anyának, a gyerekeknek és az egész családnak.” Sajnos, Anyuka nem írja, mikor látta utoljára Leosia, írtam újra, kérdeztem a további részletek felől. Kellene neki küldeni zsírt, kását, cukrot, hagymát, szívesen megtenném, de Leosia és főleg a nővérei ott olyan

---

5 Esterházy-Mycielska Mária legidősebb leánya.

6 A család Szovjetunióban élő nőismerőse, akin keresztül az Esterházy Jánosról szóló első életjel megérkezett.

telhetetlenek, hogy soha nem adnák oda neki.[7] Általában ezzel a családdal nagyon vigyázni kell, nehogy összezördüljenek, ami a kicsi kapcsolatát velük nagyon megrontaná. Ezt folyton ismétlem az anyjának és a testvéreinek, hogy legyenek nagyon óvatosak és tartsák a szájukat.[8] Tegnap meglátogatott Fedorowicz atya, aki sokat mesélt mindarról, amit a száműzetése alatt átélt – micsoda hatalmas és sokszínű ország ez, északkeletről a Leningrád-Arhangelszk vonaltól, lélegzetvisszafojtva hallgattam, olyan érdekes. Megvan János címe, de mit érek vele. Ennyi Anyuka. (…) Istennek hála ezekért a hírekért, de túl felszínesek és szűkösek. Meglátjuk, mit ír még…

Újlak, 1947. XI. 19.

Részletek Esterházy-Mycielska Mária édesanyjának, Elżbieta Tarnovskának és nővérének, Esterházy Lujzának írt leveleiből

Újlak, 1949. V. 6.

Jánost áthozták ide a múlt héten, Istennek és jó embereknek hála, kegyelmet kapott. Így hát ül és várja a perújítást. Az öreg

---

[7] Tekintettel a levélcenzúrára, a családtagok jelbeszéddel közölték a kényes dolgokat. Ez esetben nyilván nem az életjelet továbbító Leosia nővérei, hanem Esterházy őrei és rabtársai azok, akik nem adnák át neki a csomagot.

[8] Utalás a titoktartásra és szovjetrendszerre, melytől féltik a kicsi, vagyis János sorsát.

Kot[9] látta, elmesélt neki mindent rólatok, az ő gyerekeiről és rólunk. Azt mondja, fenomenálisan tartja magát, hogy olyan nyugodt, bizakodó és erős lelkű, hogy Kotnak még most is könnyek gyűlnek a szemébe, ha erről mesél, pedig tudjátok, hogy nem szentimentális. Véletlenül értesítette valaki Valéria férjét[10] a visszatéréséről múlt szombat éjjel. Szerencséje volt, hogy épp elérte még telefonon, mivel már indult volna Anyukához, de így még megállította. Ezután mozgósította a hittársait (zsidókat – szerk.) és kezdődtek a csodák. Emil és Kot hétfőn találkoztak vele, azután Kot fogott egy taxit és eljött értem. Én viszont meg voltam győződve, hogy már elutazott, így hát elképzelheti Anyuka, hogy meglepődtem. Mikor aztán megmondta, miről van szó, kezem-lábam remegni kezdett. Két nap alatt el kellett intézni, hogy kegyelmet kapjon. Franek este fél nyolckor jött, kilenc tízkor már Emiléknél voltunk, tizenegykor a prágai vonaton, ahová reggel hatkor érkeztünk meg. Bementünk a templomba és ez a kétkedő engedelmesen követett és úgy imádkozott, hogy szinte ropogott. Nyolckor voltunk az ismerős miniszternél, a 82 éves Šrobárnál.[11] Meghallgatta Emilt és csak annyit mondott: „Igazán?" és elment. Délután ötkor telefon a minisztertől. „Elintézve, mondja meg, kérem, annak a hölgynek (nekem), hogy már örülhet." Tudjátok, mit jelentett ez? Attól kezdve, hogy Kot megérkezett, eddig a délután ötig olyan feszültséget, amit soha életemben nem tapasztaltam, a hit és a bizalom aktusa 19 órán át, szó nélkül, szinte már gondolatok nélkül. Csak most értem

---

[9] Esterházy-Mycielski Mária férjének, Franciszek Mycielskinek a beceneve.

[10] Prisender Emil, a család barátja, aki zsidó származású pozsonyi polgár volt.

[11] Vavro Šrobár, a csehszlovák kormány tárca nélküli minisztere.

igazán, hogy a hit valóban hegyeket mozgathat. És megértettem az imádság hatalmát. Most a legfontosabb a kezelése és a perújítás, ami biztosan sikerül. Fizikai állapota nem jó. 53 kg és a tüdeje nagyon rossz állapotban van. Beszéltem a börtönorvossal, aki csak felszínesen vizsgálta meg, kavernát talált a jobb tüdejében, és azt mondja, alultáplált. (…) Én, sajnos, nem találkoztam vele, csak a nagyi rózsafüzérét küldtem be, amit odaadtak neki. Az imádságos könyvet, amit kért, elküldöm neki. (…) Erősen hiszem, hogy nem azért szabadította ki onnan az Úristen, hogy itt valami baja legyen.

Újlak, 1949. V. 13.
A betegszobában van, ami átmenet a börtön és a börtönkórház között. Talán valamivel jobban néz ki. Érdeklődtem, milyen az élelemellátás, és úgy gondolom, többé-kevésbé olyan, mint itthon és elegendő mennyiségben. János rettenetesen örül, hogy foglalkozunk vele, és mindennel meg van elégedve. Ez nagyszerű. A cipőt megkapta, a rózsafüzért és az imakönyvet is. Minden vasárnap szentmise. Mit kívánhatna még, szegény?

Újlak, 1949. V. 20.

Tegnap értem haza Pozsonyból. Mivel a tegnapi levelemben megírtam minden fontos információt, ma többet írok a részletekről. Jánossal egyáltalán nem közölték, hogy visszaküldik. Felültették egy vonatra (nem tudom, mikor), ami csak ment, és ment és ment, míg egy nap igazán egy kórházban kötött ki, Ungváron. Ott volt egy ideig (nem tudni, mennyi ideig), és ott nagyon jó dolga volt, nagyon kedvesek voltak hozzá. Ezután továbbították a határra és átadták az itteni

szerveknek, amelyek Pozsonyba vitték és elhelyezték ott, ahol először volt. Mivel ott iszákosok is vannak, akiket éjszakánként visznek be és mások is olyanok, akik hamar kikerülnek, ennek köszönhetően tudtuk meg, hogy itt van. Mivel egyáltalán nem szándékoztak értesíteni bennünket. Ezért is nagy a felháborodás, ki árulhatta el a titkot. Vissza a per előtt vagy rögtön utána kelt kiadatási kérelem hatására küldték, nyilvánvaló céllal (kivégzés – szerk.). Itt ismét az isteni irgalom őrködött és az ügy addig húzódott, amíg a körülmények és az emberek itt változtak. Mindenki egyetért abban, hogy Beneš nem kegyelmezett volna meg. Az új elnökünk megtette ezt a gesztust. Csak az ő nagylelkűségének köszönhető, hogy János él.

UTÓIRAT, 1949. V. 22: Azt hiszem, szegény Bibcio[12] türelmét komolyan próbára teszi ez a helyzet, gondoljátok meg, mennyi mindent szeretne megtudni! Ezzel szemben egyelőre várnia kell. Holnap készülök Pozsonyba, hogy megnézzem, át lehetne-e vinni minél előbb a klinikára. A legcsodálatosabb ebben az egészben az, hogy mindent a halála érdekében tettek, s közben az Úristen az Ő irgalmasságában mindent az ő javára fordít. Egyelőre befejezem, mert szeretnék még írni Bubusnak[13] is. Arról, hogy ki imádkozta ki Bibciót, nem vitatkozom. A Szűzanya szolidáris Anyukával, mint Anya, Lulussal[14] pedig, mint Szűz és kész. Ő az ítéletről már itt értesült, de Kotnak nem engedték, hogy bármit is mondjon neki erről. Végül az

---

12 Esterházy János gyermekkori beceneve, a családtagok levelezésében gyakran fedőnévként szerepel.

13 Esterházy Alice beceneve.

14 Esterházy Lujza beceneve.

ügyvéd mondta meg neki, miután visszajöttünk, azzal, hogy kegyelmet kapott.

Újlak, 1949. V. 26.

Bibcio szombat óta a Vöröskereszt kórházában van! Ez még egy csoda, és ismét Šrobár miniszternek köszönhető, aki révén kegyelmet kapott. Írjon neki Anyuka (min. Vavro Šrobár Trencianskie Teplice), ahol most a szabadságát tölti. Én 23-án, hétfő délután érkeztem Pozsonyba, és rögtön a börtönorvoshoz mentem. Azzal fogadott, hogy már szombat óta kórházban van. Azt mondta, reggel keressem fel ezt a kórházat. Természetesen rögtön odamentem, de nem engedtek be, ezért visszamentem a szállodába, és ott találkoztam egy barátunkkal, Valéria férjével. Ő már volt nála, vitt neki bort és cigarettát. Nem talál rá szavakat. Nyíltan vallja, hogy a hite mentette meg, ő, aki, mint mondja, nem hívő. (Én pedig azt mondom nektek, hogyha megtér, az János hatása lesz.) 24-én a szentmise után már a kórházban voltam. A folyosón várakoztam és bámultam a Vöröskereszt kocsiját az ajtó előtt. Egyszer csak hallom, de valami meglepődött örömmel, a hátam mögött: „Mariska!" Hátrafordultam és egymás karjaiba borultunk – és rögtön átadtam a kis keresztjeiteket. Tartottuk magunkat mindketten, jelenet nem volt. (…) Nem ismertem volna meg. De nem azért, mert sovány, ami nem is látszik a vattával bélelt pufajkában, nem is azért, mert nincs bajsza, vagy mert rövid a haja. Valamivel később értettem ezt meg, Anyuka. Ez az ember, aki visszajött, nem ugyanaz, akit elvittek. Valaki egészen más, kimondhatatlanul nagyobb, nemesebb, fegyelmezett, megedződött a szenvedések tüzében, amelyből Isten segítségével győztesen került ki. Egészen Istenre koncentrál,

100 százalékban férfi és 100 százalékban katolikus. Hogy is ismerhettem volna meg! Az, ami Frankban olyan mély benyomást keltett, hogy nincsenek fogai, a küzdelmek és a szenvedés nyoma.

Nagyon le van gyengülve, de nem hagyja, hogy a betegség legyőzze, és nagyon pozitívan áll a dolgokhoz. Azt mondta, minden jól van így, ahogy van, mivel Isten akarja, hogy így legyen, akkor jónak kell lennie. Időnként fullad, de ez nem tart sokáig, és a hangja egészen megváltozott, olyan, mint Illy Feri[15] hangja, a régi zengő hang helyett. Rendkívül fegyelmezett (vide cigaretta). És ami a legcsodálatosabb, hogy benne, aki annyira őrizgette a sérelmeket, a gyűlölet vagy ellenérzés árnyéka sincs senki iránt! Szinte szánja azokat, akik bántalmazták, és fáj neki, hogy annyian vannak, akik így megsértik Istent. Esküszöm, Anyuka, hogy soha egyetlen lelkigyakorlat nem volt rám ilyen mély hatással, mint ez a négy óra, amit vele töltöttem. Igazán van miért hálát adnunk Istennek! Azzal kezdtem, hogy Lulus kereste, és az egész történetét, majd a gyerekekről, rólunk, a lengyel rokonokról. Azután elkezdett ő is mesélni, de természetesen, elfelejtettem a legfontosabbat. Emil felől érdeklődött, hogy boldogulunk. Név szerint imádkozott mindannyiunkért és a gyerekekért. Nem folytatom, mert látom, hogy ezeket ő is megírta. Innen egyenesen odament és a fővárosban (Moszkva – szerk.) álltak meg VIII. 18-án, a határt 15-én lépte át. Ott leírhatatlan dolgokat élt át 1946. III. 15-ig, amikor megszületett az ítélet. Ezután került a lágerbe 49 kilóval. Minden úgy volt, ahogy Leosia mondta… Először gombokat készített. Ezután jött a

[15] A nyitraújlaki kastély egykori inasa.

tüdőgyulladás, 1947-ben egy porcelángyárba került. C`est le cas de le dire,[16] hogy igenis, a szentek is formáznak korsókat! Az edényeket mázzal vonják be. A kiégetés után ezt csiszolják. A mázban ólom van. A csiszolás során keletkező por okozta az ólommérgezést és a beteg tüdőt! 1947 őszén betegedett le végleg, és attól kezdve végig kórházban volt. 1948 őszén szörnyű vérzése volt. És erre, mintha az égből jött volna, egy ottani lengyel nő küld neki egy négykilós csomagot. Csupa zsírt! Ez mentette meg. Karácsony után jött a parancs, hogy küldjék a fővárosba. Az orvosok azt válaszolták, hogy nem szállítható. Erre távirat, kérdés, miért, és a válasz: mert annyira rossz állapotban van és parancs, hogy bármi módon, de hozzák rendbe. Ezt olyan alaposan meg is tették, hogy februárban plusz-mínusz 67 kilogramm volt. II. 26-án vonatra tették. Moszkvában megmondták neki, hogy visszajön, de hogy hova és mire, azt nem. Az út IV. 25-ig tartott, amikor átadták az itteni határon. Egész idő alatt kenyéren és vízen, ezért romlott le annyira az állapota. Átutazott a városon, ahol a mi öreg Emilciánk nővére élt, a húsvétot Lwigródban (Lembergben -- szerk.) töltötte. Azt mondta, életében nem látott semmit, ami ilyen szomorú, elhagyatott és lepusztult lett volna, összességében és az emberek is. Siralmas. Két hétig volt ott, mert elromlott az alagút és nehéz volt megjavítani. IV. 25-én érkezett a városba, amelynek hajdan képviselője volt (Kassa – szerk.) Onnan autóval Besztercebányán át. Keresztül az ő vidékén egészen az őrizeti helyéig. A sofőr a kereszteződésnél megkérdezte, merre menjen? Megmutatta hát neki az utat a mi városunk – Nyitra – felé. Ott este „une panne”[17] a fő utcán. És

---

16 Az a helyzet, hogy kimondom.

17 autó meghibásodás

látja az üzleteket az ismerős feliratokkal. És megy tovább és imádkozik, hogy romlana el az autó en masse![18] Talán valaki lesz az úton, üzenne. Nem így történt. Aztán semmi, és végül Pozsonyban nem mondták neki, hogy vendégei vannak – meglátta Emilt és Kotot, bár háló volt köztük! És elfogta a félelem, mit hall, mert az első szavuk az volt, Anyuka egészséges! Na és akkor megnyílt felette az ég. Természetesen, részletesen elmeséltem neki, mi történt ezután. Mikor a zsidókról meséltem, csodálkozva kérdezte, miért teszik ezt? Nem tettél talán eleget értük, mondom. „Na tudom, ezért?!" Mit szóltok ehhez?

Nevetni nem felejtett el. Mikor mondtam, hogy tudok főzni, hitetlenkedve nevetett. Egy aktuális nagyon jó viccen teli torokból nevetett. Igazán mondom, Anyuka, hogy hihetetlen ez az ember. Mikor arról beszélt, hogy hálát ad Istennek ezért a négy évért, mindazért, amit átélt, azért, hogy ezt átélte és így élte át, legszívesebben megcsókoltam volna a kezét. Mikor eljöttem tőle ötkor, csak bolyongtam a városban. Nem volt kivel megosszam azokat az érzéseket, amelyek betöltötték a szívemet. Ha Évi ott lett volna, ő megértett volna. De így templomról templomra jártam, és végül a Szent Cirill és Metódnál kötöttem ki a litánián és befizettem egy hálaadó szentmisére. A misekönyvet és a kis könyveket megkapta. (…)

A táborban megmutatták neki távolból András metropolita testvérét – 80 éves és 15 évet kapott. Képzelje el, Anyuka – mesélte tegnap, hogy volt nála az öreg Szlovák. Megkereste, üdvözölte, elsírta magát és elfutott. Nagyon megrendítette

[18] a forgalomban

Anyuka elutazása[19] és azt mondta, milyen nehéz lehet neki, hogy nem járhat ki a temetőbe.

Mycielska Elżbieta (Tutuś) levele Tarnowska-Esterházy Elżbietának

1949. V. 26.

El nem tudom mondani, mennyire meglepődtem, amikor megláttam a bácsikámat. Mami azt mondta, nagyon rosszul néz ki, de közben már 11 kilót hízott. Még sovány, de már nem olyan rettenetesen. Persze haj és bajusz nélkül furcsán néz ki, de azért rögtön meg lehet ismerni. Olyan hallatlanul kedves, hogy azt el sem lehet képzelni. És nagyon hasonlít Nagyira. Főleg ahogy azt mondja: „természetesen". Emellett pedig olyan történeteket mesél, hogy az ember el sem tudja hinni, hogy mindezt emberek túlélték. Tegnap hűvösebb volt és szándékosan azt a ruhát vette fel, amiben idejött. Már várt ránk, de ez olyan szörnyen nézett ki, az ember rosszul lesz már attól is, amit lát. Adott nekem egy gombot erről a ruháról. Így hát én lettem az első, aki ez után a négy év után valamit kapott tőle, ami az övé és nem kapta. Igazán hihetetlen, mennyire kedves, jó és általában tiszta szent. Még Edgár[20] nevelőnője is azt mondja, hogy szent. Lehetetlen leírni, milyen is valójában, amíg az ember nem látja.

Részletek Mycielska Mária Tarnowska Elżbietának és Esterházy Lujzának írt leveleiből

---

[19] Tarnowska-Esterházy Erzsébet 1948 őszén emigrált Pozsonyból Franciaországba.

[20] Prisender Emil gyermeke.

Újlak, 1949. VI. 11.

VI. 8-án délben indultam, és tegnap délben érkeztem vissza. Négyszer voltam a kórházban. Egyre jobban néz ki, hála Istennek. Már tud egyedül borotválkozni, amire korábban, a kimerültség miatt nem volt képes. (…) Fogalmatok sincs, milyen őrülten kedves és hogy kérdezősködik mindenről. A bocsánatkérésemre az eladott dolgaiért csak annyit reagált: „Ha csak két napig élni tudtatok az árán, akkor jól tettétek." Hát nem angyali a részéről. (…) Szegény János, egyre kevesebb foga van, lassan mindet elveszti. (…) Így hát, hála Istennek, továbbra is minden rendben. És sokkal nyugodtabb is most, nem nézelődik folyton, mint eleinte. Félix[21] pedig teljesen odavan. Kijelentette, hogy az utolsó garasig mindent megoszt vele, és úgy érzem, ez igaz. Szóval az emberek jók és szeretik.

Újlak, 1949. VII. 3.

Átadtam az élelmiszercsomagot. Jól van és bizakodó, és semmire nem panaszkodik, ami teljesen rávall. Miután láttam, milyen szinten van jelenleg lelkileg, feltételezem, hogy örül ennek az új próbatételnek.[22] Én nem örülök, mert ha belegondolok, hogy a sztreptomicin hatására és általában javult az állapota, ahogy evett stb., most pedig ez az egész

---

[21] Az Esterházy család egykori bérlője, Félix Schlesinger. A zsidó származású családot Esterházy János mentette meg az elhurcolástól.

[22] Esterházy János kórházi kezelését megszakítva visszavitték a börtönbe.

megszakadt. Márpedig ő, amellett, hogy szent, nagyon beteg is, így ez a szünet megárthat neki.

Újlak, 1949. XII. 4.

Hála Istennek, tegnapelőtt óta már kórházban van.[23] Most minden rendben, mert enni is kap rendesen, jó helye van, a kórház területén belül mozoghat és naponta van szentmise. Viszont a társaság… Uram, irgalmazz! Azok, akik voltak ott, állítják, hogy kellemesebb a légkör, mint más hasonló intézetekben. Csak döntenének már azzal a kegyelemmel kapcsolatban, hogy tudja az ember, mi a helyzet. Nem tudom, ebben a káoszban megírtam-e, hogy János volt gyónni és áldozni, sőt szentmisén is még Pozsonyban.

Újlak, 1949. XII. 20.

Futtában írom ezt a levelet, hogy még odaérjen a leggyengédebb, legforróbb áldott ünnepi jókívánságainkkal. Gondolataink, szívünk és imádságaink veletek lesznek, vele, a gyerekekkel, szeretteinkkel, akiktől a sors elválasztott bennünket. Mellékelek egy ostyát, amelyből egy darabot elküldtem Bubusnak, és holnap elviszem Jánosnak is, így a távolból is megosztjuk ezt az egyet, és adja Isten, hogy egyszer személyesen is megtehessük. (…) Egyelőre maga hathetente írhat, és hathetente van látogatás is, nem úgy, mint nekem mondták, hogy kéthetente. Etust[24] nem engedték be, mert a házastárson, a szülőkön, a gyerekeken és a testvéreken kívül

---

[23] A lipótvári börtönkórházban.

[24] Esterházy-Mycielski Mária legidősebb leánya, a későbbekben Eta vagy Tutuś becenévvel is szerepel.

senkit nem engednek be. Nem néz ki túl jól, de nem köhögött, amíg ott voltam. Kimondhatatlanul örül, hogy ott mindennap lehet szentmisén és áldozhat. Az ellátás jó, a helyiség fűtött. Négy órát lehet az udvaron. Egyelőre nem használja ki az időt, mert nem tud annyit járni. Azt mondja, az étvágya javul. Az ünnepekre nyolc kilót lehet küldeni. Mindenki felől érdeklődött, kérdezte, hol lesz az ünnepek alatt a fia, Jánoska, és arra a gondolatra, hogy Jánoska esetleg veletek lesz, könnyek szöktek a szemébe. Mindenkit ölel és csókolja a kezeiteket.

Újlak, 1950. II. 15.

28-án délben meglátogattam és rövid várakozás után beengedtek. Nagyason megörültünk egymásnak. Néhány szóban meséltem neki rólatok, az ünnepekről Jánoskával és a vele kapcsolatos benyomásaitokról. Ennek borzasztóan megörült. Érdeklődött Bubus lányáról, akitől nem kapott semmit, bár ő nekem azt írta, hogy írt. Sajnos, az oltásokat nem kapja, mert néhány után izomgyulladása lett szegénynek a fenekén. Kijelentette, hogy addig nem kéri az oltásokat, amíg az orvos, aki korábban kezelte, nem tisztázza a mostani orvosával a gyulladás okát. Szabad újságot olvasnia és úgy néz ki, engedélyezik a látogatást négyhetente. Kérdeztem, mivel foglalkozik, azt mondta, hogy voltaképpen egész nap imádkozik.

Újlak, 1950. III. 27.

A látogatás sikerült, hála Istennek, ráadásul nagyon jó benyomásom volt. Sokkal frissebb, elevenebb általában. Azt

mondja, jobban érzi magát, az étvágya is kicsit jobb. (…) megindító beszélgetést folytattam egy öreg gazdával, aki a fiához jött látogatóba. Ott mindenki beszélget a várakozás közben. Elmesélte, hogy imádkozott egész úton, hogy láthassa a fiát, és hogy első alkalommal, mikor itt volt, az otthoniak nevében is meg szerette volna ölelni a fiát… „és erre, kérem asszonyom, itt ez a rács! Így hát csak a tenyeremet tettem rá, ő meg az övét! Ez volt minden! De jó itt nekik, és minden este az egész terem hangosan együtt imádkozza a rózsafüzért." Azután megkérdezte, kihez járok. Mondtam, hogy a testvéremhez, talán ismeri? Ezt látnia kellett volna, Anyuka! Mint akibe villám csapott. Felragyogott az arca, felugrott a padról, azt hittem, megölel. „Hogyhogy? Ő – Istenem! De hiszen azt hallottuk, hogy elvitték és hogy nem él. És asszonyom a testvére? Tudja, mit jelentett ő számunkra? Kezet nyújtott a gyűléseken – a főutcát róla neveztük el. Istenem, hogy megörülnek otthon! Ünnep lesz, ha elmondom. Adja át neki, kérem, az üdvözletünket, és segíthetünk valamiben?" Megkértem, hogy imádkozzanak érte, és mondtam, hogy ő is imádkozik mindenkiért, még az ellenségeiért is.

Újlak, 1950. IV. 6.

A kilakoltatás[25] ügye nem oldódott meg, de van rá remény, hogy a tanév végéig itt maradhatunk. Egy másik kellemetlenség a csomagok. Mostantól nem lehet küldeni, és látogatni kéthavonta egyszer lehet. Az Úristen ne rója fel nekik azt a sok felesleges szenvedést, amit ezzel az embereknek okoznak.

---

[25] Esterházy-Mycielska Máriát és családját.

Újlak, 1950. IV. 23.

Tegnap meg akartam látogatni Jánost, de sajnos, csak két hét múlva lesz rá lehetőség. Borzasztó rövidre fogták most ott a kantárt. Csomagokról szó sem lehet. Disznóság, hogy pont az ünnepekre vonták vissza. Az ilyen esetek után az embernek igazán nehéz azt mondani: „… bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek". Eleve el vagyunk ítélve, mindannyian, egyszerűen nincs hely számunkra, már nem azt mondom, hogy a nap alatt, de sehol sem…
6-án voltam Bibciónál. Örömmel és azzal fogadott, hogy kegyelmet kapott – életfogytiglanra.[26] Egyáltalán nem törődik vele, és még hálálkodott nekem! (Mama) Ne vegye ezt a szívére, ha ő elégedett, talán sikerül valami (további) engedményt elérni. Holnap ez ügyben elmegyek Pozsonyba. Hála Istennek, jól néz ki, sőt egy kicsit le is barnult. Láza nincs. A csomagok természetesen hiányzanak neki, lelkileg csodálatos. Mindennap részt vesz a szentmisén és áldozik.

Újlak, 1950. V. 24.

Ma egy éve, hogy Jánossal találkoztam. Ezek az emlékek nem igazán megnyugtatók annak fényében, ami később történt. Az ügyvéd idáig nem kapott engedélyt a találkozásra, most pedig új intézkedést hoztak, eszerint minden találkozáshoz írásbeli engedély kell. Szóval egyre nehezebb nekik és mindenkinek.

26

Klement Gottwald köztársasági elnök Esterházy halálos ítéletét 1950. IV. 7-én változtatta „kegyelemből" életfogytiglani börtönbüntetésre.

Mellékelem a levelét. Bízzunk benne, hogy minden úgy alakul, ahogy a legjobb lesz.

Újlak, 1950. VI. 21.

Jánosnál 17-én voltam, és ő is szeretettel küldi jókívánságait Lulusnak. Még többet fog imádkozni érted, mint rendesen. A látogatás olyan rövid volt, mint soha ezelőtt, tényleg az a benyomásom, hogy még az előírt öt percig sem tartott. Szörnyű a szigor, és még amit kért a legutóbbi levelében, egy pár harisnyát sem engedték, hogy odaadjam, sem a cigarettát, sem a toalettpapírt. Csak a mosószappant és a pasztillákat. Ugyanúgy néz ki, mint korábban és a súlya is ugyanaz. Azt mondja, időnként van láza, 37,2 körül. De általában nem romlott az állapota.

Újlak, 1950. VI. 30.

Levél Jánostól 25-i keltezéssel. Egy keveset ír a névnapjáról és a legutóbbi találkozásotokról. Jól érzi magát fizikailag és morálisan is, és azt írja, örül, hogy az élet Istenhez térítette! Írtam egy levelet a belügyminisztériumba (…) vagy legalább engedjék a csomagokat, hangsúlyozva az álláspontját a zsidók ügyében. Az öreg Šrobár megígérte, hogy ugyanezt fogja kérni, de sok reménnyel nem kecsegtet. Egyelőre ne írj, meglátjuk, milyen választ kapok.

Újlak, 1950. VII. 30.

Most nem írnom kellene, hanem el kellene mennem krumplibogarat gyűjteni, ez egy kártevő, ami pusztítja a

burgonyát. Azt mondják, egy hónapja kezdték az amerikaiak repülőkből szórni ezt az állatot nagy mennyiségben, ma pedig mindenkinek ezeket kellene szedegetnie. De mivel egyelőre senki sem ment, és a politikai főiskola hallgatói is a focit rúgják, ahelyett, hogy a krumplit mentenék – hát írok. Nálunk minden rendben, hála Istennek, Zośka[27] hazajött a brigádból. Egy vasúttöltés építésén dolgoztak és földet rakodtak a kocsikra. Elég nehéz munka, de nem ártott meg neki. (…) Néhány napja kaptam választ a kérelmemre. Nagyon udvarias, de elutasító választ. Azt írják benne, hogy János olyan kiváló gondozásban részesül, hogy kórházra nincs szükség…

Újlak, 1950. IX. 24.

Tegnap voltunk Frankkal Jánosnál. (…) Reméli, megengedik neki, hogy nyelveket tanuljon, de ez az egész húzódik vég nélkül. Sajnos a csomagot nem tudtam odaadni, ráadásul néhány hete nem járulhatnak az Úr asztalához sem. Ez borzasztó, szegényeket annyira sajnálom. Derűs benyomást kelt.

Újlak, 1950. XII. 7.

(Ünnepi jókívánságok és az ünnepi ajándékok listája.) És most még néhány szó János mindennapi életéről, ahogy egyik társa elmesélte. A kórházban akkor kelnek, amikor akarnak. Ágynemű van az ágyon és plusz-mínusz négy pokróc. A szobában meleg van. Egyetértésben élnek, mert ahogy mondja, nincs mit irigyeljen egyik a másiktól. Ő többnyire imádkozik, korábban ministrált, újságot olvas, néha tréfál, vagy valami

[27] Esterházy-Mycielska Mária leánya, Zofia

tanulságosat mond nekik. Ami az Úr asztalának morzsáit[28] illeti, kérdeztem, nem lehet-e beküldeni, korábban kenyérbe sütve,[29] de ő inkább a lelki áldozást választja, ami érthető. A gyógyszereken kívül még a meleg harisnyát adhattam oda neki…

Újlak, 1951. I. 17.

Csütörtökön, 11-én voltam Jánosnál. Borzasztó kíváncsi volt és érdeklődött az egészségetek meg az ünnepek felől. Nem néz ki rosszabbul, mint legutóbb, csak most van egy kis láza, de ennek ellenére azt mondja, nem érzi rosszul magát, ellenkezőleg. De, mint mindig, elégedett és derűs, bár rossz tréfát űznek vele – egy levelet sem kapott az ünnepekre! Pedig négyet is küldtem. De ő olyan angyali türelemmel fogad mindent, hogy az ember maga előtt szégyenkezik, amiért annyit zsörtölődik. Az ünnepekre és az új évre áldozhatott, sőt elő is készülhetett rá,[30] így minden más nem számított. Mindenkit ölel, de mellékelem a levelét. Még egy kis fácskájuk is volt a szobában.

Újlak, 1951. III. 27.

---

28 A szentostya fedőneve.

29 Mária, korábban kenyérbe sütve csempészett be szentostyát János részére, de a szigorodó ellenőrzés miatt bátyja nem akarta kockáztatni a szentostya megtalálását, ami szentségtöréshez vezethetett volna.

30 Szentgyónáshoz járult.

Ma volt a látogatás, és az ünnepekre be lehetett vinni két gyereket. Bevittem hát Piotrot és Klimát.[31] Klima ragyogott az örömtől, de szegény Czarny[32] nagyon lehangolt volt, teljesen elérzékenyült. Meg kell mondjam, hogy nem csodálom, nagyon gyereknek kell lenni, vagy nagyon edzettnek, hogy az ember felül tudjon emelkedni ezen az egészen. János megkérdezte, jól tanul-e és ránézett azzal a sajátos nézésével, hogy szegény nem bírta ki. Így hát gyorsan Klimával kezdett tréfálni, és így oldódott a helyzet. Ahogy említettem neki Anyuka levelét, amit a nagybácsinak írt és a választ, újra meghatódott. Majd elfogódva arról mesélt, hogy új pártfogója van az égben, Edvárd[33] a neve és hosszabb ideig voltak itt együtt és nagyon kedvelték egymást, most viszont ez a társa úgy végezte, mint János dédnagyapja[34] és Bibcio azt mondja, nagyon sokat segít neki, és kéri, hogy imádkozzunk hozzá. Szörnyen kíváncsi volt a hírekre, mert a születésnapjára írt levelünket nem kapta meg. Egyet igen, amit én írtam januárban. Vagyis más levelet nem adnak át neki, csak az enyémet. Nagyon aggódik miattunk és azt mondja, inkább lemondana a csomagokról, csakhogy nekem ne legyenek kiadásaim. De felsoroltam neki mindazokat, akik a csomagokat küldik, s hogy nekem nincs semmi részem benne, így bízom benne, hogy most már nyugodt lélekkel fogyasztja. Az áldozata[35] megvolt az

---

31 Mária gyermekei, Mycielski Piotr és Klementyna.

32 Piotr beceneve: Fekete, mivel bányában kellett dolgoznia.

33 A budapesti születésű Edvárd Tesárt két társával együtt 1951. II. 20-án végezték ki Pozsonyban, 29 éves korában. Irodalom: Letz, Robert: Odkaz živým. Prípad Albert Púčik a spol. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008, 212.

34 Azaz felakasztották, mint Jeszenák Jánost.

35 Szentmise.

ünnepekre, s valahogy a morzsácskája is, lényeg, hogy jóllakott. Az egészsége rendben van, hála Istennek, kijár sétálni ebéd előtt két órát, ez jó.

Újlak, 1951. IV. 1.
Azzal a gondolattal vigasztalom magam, hogy az Úristen a neki okozott további (szükségtelen) szenvedéseket számontartja és megjutalmazza érte, mivel annyi mindenen keresztülment hat éven át és olyan türelmesen viseli. Most, amikor erről a fiatal barátjáról beszélt (Edvárd), látszott, hogy az eset mélyen megrendítette. Ami jó, hogy most van egy kedves társa. Ma van az évforduló – 6 év. Az emlékek kavarognak a fejemben. Bibciónak ez az Edvárdja nagyon segít. Nekem már hozott egy szekér fát, teljesen váratlanul. Forduljatok hát hozzá!

Újlak, 1951. VI. 23.

Most pedig el kell dicsekednem, tegnapelőtt kitalálták, hogy minden külföldinek le kell dolgoznia két napot a téeszben a céklafeldolgozásnál, vagy elveszik az élelmiszerjegyét. A városház (községi hivatal) előtt kellett gyülekeznünk reggel hétkor. Előtte misén voltam. 13-an gyűltünk össze! Többek között a pityókás Ignác. Mivel negyedóra múltán sem jöttek többen, nevetgélés és tréfálkozás között elindultunk a régi papi földekre a gyár mögött. A céklásba küldtek bennünket. Uram, segíts, térdig érő gaz mindenütt! Akkor kezdődött csak a botrány. Az asszonyok tudni akarták, tépjük, metéljük vagy kapáljuk. Erre senki sem tudott válaszolni. Mindenki kapott egy sort, és kezdhettük Isten segítségével. A vezetőnk, egy zsémbes asszony arról kezdett prédikálni, milyen rossz volt

valamikor és milyen jó most. Képzelhetitek, milyen képet vágtak erre a többiek, az egyik fiatal nő feleselni kezdett, erre azt gondoltam, megtréfálom őket, és elkezdtem Lenin- és Sztálin-idézetek alapján magyarázni, milyen nagyszerű dolog a közös gazdaság. Mindenki csak nézett megzavarodva, a vezetőnknek tátva maradt a szája. Remekül szórakoztam. Soha életemben nem szedtem céklát, tiszta csoda, hogy egész nap tudtam a lépést tartani velük, és délután háromkor haza is értem. A fizetés remek, 120 korona egy napra. Szívesebben dolgozom egész nap a friss levegőn, mint hogy heringként összezsúfolódva álljak sorba húsért.

Újlak, 1951. VIII. 21.

A látogatásokkal valami zűr van, mert most nem fogadnak senkit, de ez csak átmenetileg van így, azt hiszem. De hamarosan meglátjuk. A levelét mellékelem, találkoztam egy társával, aki nagyon kedves, egyszerűen nem talál szavakat őt illetően. Azt mondja, bár hivatalból nem illik neki ezt mondania,[36] de egyenesen szentnek tartja őt. Nincs benne harag vagy gyűlölet senki iránt. Mindent megbocsátott mindenkinek. Derűs és jó, mindenről beszélget, minden iránt érdeklődik, és mivel ez a társa nagyon tanult ember, képezte liturgiából, kánonjogból, stb. Határozottan állítja, hogy nincs idő unatkozni. A fő elfoglaltságuk az ima, egy olyan kis szobájuk (azaz cella - szerk.) van, mint a gardrób mögött, és ott töltenek órákat. Az étel olyan, amilyen, de mindent megeszik. Napi négy órát sétál, üldögélnek egy nagy hársfa alatt, paradicsomot, uborkát esznek, stb. Ebéd után nem szokott lepihenni, amikor a

[36] Az illető ti. börtönből szabadult katolikus pap.

legnagyobb csönd van, ilyenkor is imádkozik. Tulajdonképpen alig köhög, néha lázas és időnként izzad. A társa megcsodálta gyors felfogását és rendkívüli emlékezőtehetségét. Nagyon kedvelik, mert könnyen el tud beszélgetni mindenféle emberrel.

Újlak, 1951. X. 18.
Istennek hála, igazán jól néz ki és jó formában van. Jót beszélgettünk, a csomag simán bejutott. Természetesen nagyon ki volt éhezve a hírekre, mert július óta nem kapott semmilyen levelet. Úgy tűnik, ezek a szombatonkénti morzsácskák tartják ilyen formában.

Újlak, 1951. XII. 21.

Most a legfontosabb: tegnap voltunk Jánosnál. (…) Nagyon megörült, kérdezősködött mindegyikőtök felől, levelet még egyáltalán nem kapott, bár az ünnepi időben (Háromkirályokig) bármennyit kaphat. Írjatok gyorsan, érthetően és szlovákul, talán valamit megkap. Magáról azt mondja, jól van, láza nincs, köhögni csak járás közben köhög. A csomag simán eljutott hozzá, az ostyák is, és az egyiket meg is törhettük, és megengedték, hogy kezet fogjunk. A morzsák, sajnos, egyelőre megszűntek. Azt írod, az olyanok, mint ő, esdik ki a békét, de milyen áron. Mindenesetre ő lelkileg már azon a szinten van, hogy ezeket a mindennapi nélkülözéseket és szenvedéseket örömmel fogadja. És szeretném hinni, hogy az égi jutalom mellett az Úristen megadja még neki itt a földön is azt az örömet, hogy találkozhasson mindannyitokkal.

Újlak, 1952. I. 27.

A látogatásom, sajnos, füstbe ment. A vezetők változása a rendszabályokban is változásokat hozott, így a levelemre azt a választ kaptam, hogy értesítenek, mikor mehetek. Ez nagyon aggaszt, mert nem lehet sem írni, sem csomagot küldeni. Remélem, ez nem tart sokáig. Valaki mégis azt mondja, hogy János jól van, amióta megjöttek a fagyok, kevesebbet köhög. Az új szabályokat pedig derűsebben viseli, mint a többiek. Ez már az Úristen adománya, hogy lelkileg erősebb a többieknél.

Újlak, 1952. III. 1.

Ma hatalmas öröm ért: levelet kaptam Jánostól, tökéletes, minden szempontból. Azt írja, a közérzete jó és hogy a kórházban mindennap kap egy olyan orvosságot, ami a lelket és a testet is erősíti, ami annyit segített Kis (Szent) Terézkének és Kaszap Pistának[37] a betegségeikben, hát nem csodálatos? Egy levelet írhat havonta és neki is havonta lehet írni.

Újlak, 1952. X. 17.

Ma kaptam meg a tartózkodási kérelmem meghosszabbítására benyújtott kérelmem elutasítását, 30 napon belül el kell hagynom az országot. Benyújthatok ugyan egy fellebbezést, de ezt nem intézik el ennyi idő alatt, így ezzel nem tudom elodázni a kiutasításomat Csehszlovákiából úgy, mint két éve. Erősen kétlem, hogy a mi hatóságaink ilyen rövid időn belül adnának beutazási vízumot, mivel ez nem a konzulátustól függ, hanem a központtól. Kilátástalan helyzet, emberileg nézve,

---

[37] Boldoggá avatásra váró fiatal jezsuita novícius. Esterházy kettőjük segítségét kérte a Gulagból való hazajutáshoz is.

hacsak nem azon a ponton keresztül akarnak kidobni bennünket, amin keresztül annak idején idejöttem,[38] bár ez is hiú álomnak tűnik. Valóban nem tudom, mit tegyek, Isten akaratából történt mindez, tehát mint ilyet kell elfogadni. A legrosszabb Jánosra gondolnom, de hát Isten nem hagyja el őt. A képeket és a régi könyveket megpróbálom a múzeumban letétbe helyezni, a bútorokat igyekszem embereknél elhelyezni, hogy végzek ennyi mindennel ilyen rövid idő alatt, igazán nem tudom, és ami még rosszabb, hogy nem tudom, az öreg trojkát kiengedik-e? Ráadásul, képzeljétek, még Prágába is el kell mennem a kiutazási vízumért, ami nélkül nem engednek ki az országból.

Újlak, 1952. XI. 4.

Ma reggel hívattak a hivatalba, és közölték, hogy érvénytelenítették a köztársaságból való kiutasításomat, és maradhatok, amíg megérkezik a döntés Prágából. Hála a magasságos Jóistennek, ez óriási dolog! Képzeljétek csak el, mekkora kő esett le a szívemről…

Újlak, 1953. I. 30.

Ma, hála Istennek, egy jó hír. Kórházba küldték! Még nem tudom, melyikbe, mert a kérelmemre jött válaszban azt írják, hogy valamelyik klinikára küldik, ahonnan majd ő maga megírja. És hogy csomagot már ne küldjek, mert már nem lesz ott. Ez egy újabb csoda a csodák láncolatában, amivel az Úristen körülfonja. (…) Meg kell mondjam, hogy bármire

[38] Azaz Bécsen keresztül.

inkább számítottam volna, mint erre. Most már csak arra kérjük Istent, hogy lassacskán javuljon az egészsége.

Újlak, 1953. III. 8.

Végre jött egy lap Jánostól. Egy Mírov nevű településre vitték Moráviába, ahol, ha jól értem, egy kórházbörtön van. Azt írja, kórházban van, ahol jó. Gyengének érzi magát és lázas, de kéri, hogy emiatt ne aggódjunk. (…) Azt is írja, hogy a rendes ételen kívül kap tuberkulózisos betegeknek való gyógyszereket is. Sajnos, egyelőre nincs étvágya, mert az eddigi helyén le kellett szoknia az evésről. A rendes kórház álma újra szertefoszlott, mégis az a benyomásom, hogy ott jobb lehet. A helység a térkép szerint erdős hegyekben fekszik, 250-300 méter magasan. Attól tartok azonban, hogy fájdalmasan érinthette, hogy kiszakították a baráti köréből. Segíteni akartam, de lehet, hogy ártottam neki?

Újlak, 1953. IX. 7.

Most értem haza a látogatásból, és sietek megosztani az örömteli benyomásaimat. A mi drága Jánosunk olyan jól van, hogy egyszerűen nem hittem a szemeimnek. Az a benyomásom, hogy ez az intézmény a szabadulás előszobája, mert például a látogatások helye egy bolti pulthoz hasonló, minden háló és rács nélkül, így végre átölelhettük egymást! Vagyis ez annyira meglepett mindkettőnket, hogy az első percben csak álltunk, mint Lót felesége, aztán ő gyorsan egy kis keresztet rajzolt a homlokomra, mondván, hogy „ez Anyukának”. Csak azután öleltük meg egymást. Úgy néz ki, mintha nem szenvedne szükséget semmiben. Úgy meghízott,

hogy az arca is normális, nem látszanak már rajta a láz jelei. Soha életemben nem éltem át ahhoz hasonlót, mint ez az örömteli meglepetés. Nem köhög, nincs láza, a súlya 55,5 kg (vagyis négy hónap alatt 8,5 kilót hízott), és farkasétvágya van. Azt mondja, az ellátásuk jó. Ez a Rimifon csodálatos, de ő ezt a változást főleg Kaszap Pistának tulajdonítja, és azt mondja, ha Isten megengedi neki, jelentkezik tanúnak. Mielőtt Mírovba került, megröntgenezték a tüdejét. Ott Puli [39] apja figyelt rá, aki látta az első felvételeket is 1949-ben, és azt mondta, hogy bár akkor jobb erőben volt, a tüdeje javult! A józan ész számára ez abszurdnak tűnik, de ez is egy a megannyi csoda közül, amelyeket Isten tesz vele szüntelenül. Elfelejtettem mondani, hogy a látogatásra saját lábán jött és állt egész idő alatt, és látszott rajta, hogy ez nem fárasztja. Mondta, hogy azonnal írjak Anyukának, hogy örüljön, mert az Úristen Anyuka miatt tette mindezt. Meséltem neki szegény Félixről, R. Jánosról,[40] aztán különböző ismerősökről, a hangjában együttérzéssel érdeklődött Anusia egészsége felől.[41] Az alkalomnak megfelelő képet vágtam és elmondtam, hogy sajnos rosszul van, és tartok tőle, hogy annyira óvatlan, hogy ennek valószínűleg rossz vége lesz. Síri hangon válaszolta, hogy ez szörnyű, mert mire kiszabadul, nem marad egy ismerőse sem. A börtönből való szabadulásról teljesen szabadon beszél, „tudom, hogyha az Úristen megengedi, akkor talán én is, de haza nem megyek a

---

[39] Ismeretlen személy beceneve.

[40] Révay János, a Magyar Pártban Esterházy helyettese volt. 1945-ben emigrált Nyugatra.

[41] Sztálin halála után vagyunk. Esterházy a Szovjetunióban lévő viszonyokról érdeklődik.

betegség miatt, elmegyek Linukához[42] és értesítelek!" Morzsácskái egyelőre nincsenek, mert nincs szakácsa.[43] De idővel csak lesz. (…) Egyszóval, remek formában van lelkileg és testileg, és a kedve is jó. A beszélgetés több mint 20 percig tartott, utána ismét megöleltük egymást és kezet fogtunk, ami felejthetetlen élmény. Szóval egy újabb csoda. Magamon kívül voltam az örömtől, amikor eljöttem, pont úgy, mint amikor először találkoztam vele a hazatérése után. Természetesen azonnal a templomba mentem, misekönyv nem volt nálam, így csak hallgattam, ahogy a pap énekelt, hogy megtudjam, mi az evangélium. Amikor meghallottam, hogy a naimi ifjúról szóló szakasz, elbőgtem magam, különösen annál a résznél, hogy „átadta anyjának" – mert ez teljesen olyan volt, mint egy prófécia.

Újlak, 1954. I. 29.

Tegnapelőtt voltam nála. Hála Istennek, egész jól néz ki és a kedve is jó. A csalódásnak,[44] úgy néz ki, nincsenek rossz következményei. Az ötéves terv végére jöttek volna ki, nemcsak ő, de több százan mások is. Sajnos, nem engedélyezték, így most más alkalomra várnak. Igazán olyan szentnek kell lenni, mint ő, hogy össze ne törjön az ember. Nagyon beszédes kedvében volt és apró történeteket mesélt különböző emberekről, akikkel együtt ült. Egy cigányról, aki

---

[42] Reimann Józsefné Karolina (Linuka) pincéjében rejtőzött Esterházy, amikor a háború végén a Gestapo kereste.

[43] Azaz, nincs vele pap.

[44] A várva várt amnesztiából kimaradt Esterházy János neve.

az elején volt vele, megszökött és a fővárosban betört egy üzletbe. Rögtön küldött is neki egy csomó elegáns fehérneműt. Természetesen ezeket a dolgokat elküldték a bíróságra, mint corpus delicti![45] A cigányt elkapták, újra megszökött, újra elfogták, végül a tavaszi amnesztia idején szabadon engedték. Az ünnepekre azt írta Jánosnak, hogy szeretettel emlékszik rá és hiányzik neki. Egy szörnyű dolog készül: Csehországba akarják küldeni egy tökéletes börtönkórházba kezelésre. Ez nagyon szép részükről, de ő jobban szeretne ott maradni, ahol van, mert jobban szereti a „magányt”[46] itt, mint a legjobb szanatóriumot Csehországban. (…) Imádkozzatok, hogy maradhasson. Mert az érzelmi oldalon túl az út oda plusz-mínusz négyszázba kerül, vagyis hathetente ilyen kiadás katasztrófa lenne. Nagyon kíváncsi volt mindenkire.

Újlak, 1954. IV. 30.

Látogatáson IV. 22-én voltam, de utána megálltam Prágában. Azután még egy csomó beadványt írtam, azért írok ilyen későn. Ölel benneteket és mindenkit. Sajnos, a csehországi tartózkodás ebben a Ročovban nem tesz jót neki, mert egészen elvesztette az étvágyát és lefogyott, természetesen. Nagyon kérte, hogy próbáljuk meg visszavitetni Ilavába (magyarul Illavába – a szerk.), mert nem bírja elviselni az ittlétet. Meg kell tenni, amit lehet. És borzasztó messze is van. 22 órát utaztam egy irányba, mert olyan rossz az összeköttetés. Egyszóval feltétlenül vissza kell jönnie. Így hát rohangáltam

---

[45] bűnjel

[46] Szlovákiában (Ilaván) a magánzárka is jobb, mint Csehországban a börtönkórház, melyekkel Esterházynak nagyon rossz tapasztalatai voltak.

mindenhova, ahol reméltem, hogy valamit elérhetek. Nagyon udvariasak voltak. Még mondták, hogy írjak kérvényeket. Ezeket hát itthon megírtam és rögtön el is küldtem. El akarom küldeni Etát és Piotrot a jövő héten, hogy megmozgassák egy kicsit az ügyet. Nagyon kell imádkozni, hogy sikerüljön.

Újlak, 1954. VIII. 3.

Szombaton útnak indultunk Klimával. Az út bonyolult volt és szombat hajnali négytől hétfő délutánig tartott anélkül, hogy valahol megszálltunk volna éjszakára. Bibcio szörnyen megörült Klimának, bár az első percben nem ismerte meg. Ebben nincs semmi különös, hiszen utoljára 1951 karácsonyán látta. Klimát már előre kértem, hogy ne mutassa ki, hogy látja, mennyire megváltozott a külseje. Ő azonban azt mondja, egyáltalán nem olyan borzasztó. Nagyon gyenge, természetesen, ült egész idő alatt, de egyedül jött és ment el. Természetesen az első öröme után, amikor meglátta Klimát, rögtön Anyuka iránt érdeklődött, meg Lulus és a saját gyerekei iránt. (…) Magáról annyit mondott, hogy szubjektíven főleg a morzsácskáknak köszönhetően érzi jobban magát. Gyógyszereket kap és könnyű diétán van és van étvágya. Utána a kis virág alatt ideadta az orvos címét, akitől függ, hogy visszajöjjön, hogy hol szeretne lenni és kérte, hogy írjak neki egy nagyon kedves levelet. (…) Tiszta volt, mosdott, tehát annak is, ami rossz volt, meg kellett változnia. Ha most visszakerülne, biztosan újra helyrejönne. Búcsúzáskor megengedték, hogy kezet nyújtson.

Újlak, 1954. IX. 29.

Köszönöm a leveleiteket és a receptet. Az emberek valóban meg vannak őrülve az orvosságokkal, de ezen nem is lehet csodálkozni, mivel itt nincs szinte semmi, ami meg van, az nem ér semmit. Bibcióhoz 12 órakor indultam busszal, Galántában két órát vártam a gyorsvonatra, ami késett. Éjjel 12-kor voltam Prágában, négykor indultam tovább és fél kilencre értem oda. Mármint az állomásra, mert onnan még egy óra út, gyalog. Szerencsére nem esett. Bibcio remek formában van, derűs, sőt szinte vidám. Magáról azt mondja, láza nincs, étvágya viszonylag jó, 52 kiló, szubjektíven jobban van, de valójában nincs. Most nem szed semmilyen gyógyszert, Rimifonja van, de amíg nincs láza, nem szedi. Nem tudom, jól teszi-e, de nem akartam vitatkozni. De nagyon gyenge, és úgy gondolom, egy ilyen látogatás is szörnyű erőfeszítés neki, aztán meg, mivel lift nincs, a lépcsőn kell le- és felmennie. Természetesen támogatják. Arról, hogy az újabb kegyelem lehetősége is meghiúsult, nem beszéltem, csak megkérdeztem, nem tud-e valamit, hogy mi van Mukkal. Azt mondja, kértek véleményt róla helyben, és mind a főnök, mind az ügyész és a csendőrség is nagyon pozitívan nyilatkoztak. Természetesen, még nem tudjuk, mit írnak ezek innen, de úgy gondolom, hogy azok a fontosabbak… Pozsonyban nem álltam meg, mert megőrültem a fáradtságtól. Két éjszaka és két nap sok.

Újlak, 1955. II. 27.

Február 23-án volt a látogatás és váratlanul jól sikerült. Most először, amióta ilyen látogatásokra járok, kényelmes körülmények között zajlott, asztalnál ülve! El sem tudjátok képzelni, micsoda különbség ez, mennyivel jobb így beszélgetni és még a felügyelő sem siet, mert kényelmesen ül.

Bibcio saját lábán jött és rögtön az volt a benyomásom, hogy valamivel jobban néz ki. Mosolyogva jött be és kezet nyújthattunk egymásnak (…) Magáról azt mondja, hogy nagyon gyenge és az orvos utasítása szerint napi 24 órát feküdnie kell. Azt mondja, fullad és a beszélgetés fárasztja. Az olvasás is, csak az újságot olvassa el, azonkívül imádkozik. (…) és többször elismételte, hogy emiatt ne ijedjünk meg, mert mindig úgy van jól, ahogy van! Azután a felügyelő kiment egy pillanatra, és odasúgta, hogy 10 évre változtatják és hogy ezt előre tudják. Bár úgy lenne… Érdeklődött Kot felől, a mi gyerekeink felől, az újlakiak felől. Szóval, nagyon beszédes kedvében volt. Egy kicsit veszekedett velem, miért küldök neki pénzt és miért járok hozzá. Közöltem, hogy nekem is szükségem van a szórakozásra. Végül elmesélt egy hosszú történetet arról, hogy Ilavából hozott magával szardíniát, amit nem ehet, mert nehezen emészthető?! És a főnök megengedte, hogy odaadja nekem és vigyem el. Az egész történet elég valószerűtlen, ellenkeztem, de végül el kellett fogadnom. Azt gondolom, szegény nekünk vette ezeket a szardíniákat, az egész történetet pedig csak kitalálta.

Újlak, 1955. IV. 26.

Mellékelem Bibcio levelét, lemásoltam magamnak a gyerekek számára, mert sugárzik belőle az egyenesen hősies erény! Ti is fordítsátok le az ő gyerekeinek, hadd tudják, milyen rendkívüli ember. De vajon képesek értékelni? Tutuś először szipogott, de utána kijelentette: imádkozzon a bácsi, de mindenesetre mi számoljuk majd a csontokat. Még hallgatni is szégyen, bár az érzelmeit nem nehéz megérteni. Ami a reményeit illeti, nem tudom, higgyek-e bennük vagy sem. Ahogy néztem a levelet és

láttam, hogy a felügyelő kitörölte a számát, azt gondoltam, ez jelentheti valami kezdetét, de ma megkaptam a választ a látogatási kérelmemre, amiben azt írják, átvitték Plzeňbe! Nem kell sok, és nem lesz a földnek egy sarka sem, amit ne koptattunk volna. Ez állítólag még messzebb van, mint Ročov, de a fővonalon, így talán könnyebb megközelíteni. Természetesen azonnal írtam a látogatás ügyében, azzal, hogy május 4-e és 11-e között kérem. Ez már a születésnap után lesz, tehát vagy szükség lesz rá, vagy nem. Egyáltalán nem értem, miért csinálták ezt, mivel idáig folyton azt mondták, hogy épp csak Ročov a legjobb hely, hogy ott tudják a legjobban kezelni.

Újlak, 1955. V. 10.

Ma az újságban megjelent az amnesztia! Első ránézésre jó, de vannak benne megkötések, amelyek rontanak az egészen. Megyek hát Nyitrára tanácsot kérni, utána írok. A fővárosba mindenképp el kell mennem, talán sikerül valahol kölcsönt kérni – a többi Isten kezében, aki, bízzunk benne, tekintettel az ő hitére, megsegít. Be is fejezem gyorsan, egyébként is teljesen össze vagyok zavarodva, mert a remény harcol bennem a szkepticizmussal.

Újlak, 1955. V. 21.

Elnézést a hosszú hallgatásért. Vártam, hogy tudjak valamit írni erről az amnesztiáról. Konkrétum annyi van benne, hogy az életfogytiglant 25 évre változtatták. Azt már írtam, hogy Plzeňben van, és hogy kértem a látogatást. Halogatták a választ, most pedig azt írták, hogy csak átmenetileg van ott, és ha majd áthelyezik az új helyére, azt megírja maga, és akkor

kérjem a látogatási engedélyt. Ez már igazán túllép a tisztesség végső határain. Az elmúlt évben, amikor kértem, hogy helyezzék vissza Ilavába, mindig azt válaszolták, hogy csak ott lehet eredményesen kezelni, és erre most ezzel jönnek elő.

Újlak, 1955. VI. 3.

Tegnap írtam a látogatás ügyében. Alig dobtam be a levelet, hozták az ő levelét, amit Mírovból küldött V. 20-án és azt írja, 18-án vitték át, és hogy sajnálja, hogy ott kellett hagynia azt a Boryt, ahol jó ellátást és gyógyszert kapott. De hogy tudom (mármint én), milyen jó volt neki azelőtt Mírovban. Ez szépen hangzik, sajnos tudom, milyen volt ott. És ebben a levélben mellékelt egy látogatási engedélyt VI. 13-ra, és örül neki, mert már olyan rég láttuk egymást. Ugyanakkor jött egy másik levél a börtönparancsnoktól, amiben visszavonják a látogatást, azzal, hogy majd megadja az új címét! Tehát újból áthelyezték, már a harmadik helyre nyolc héten belül. Tiszta szerencse, hogy nincs miből elutazzak a fővárosba. Hogy áthelyezik őket, az tudott, de hogy egy ilyen súlyos beteget hurcolnak, az már tényleg sok. De az ember csak ül, mint egy láncra kötött kutya, és mozdulni sem tud. Kíváncsi vagyok, most honnan kapok híreket és mikor. Mindenesetre ő ezt a csalódást is hősiesen viselte, mint minden mást.

Újlak, 1955. VI. 8.

A mi drágánk tehát visszatért Leopoldovba, és örül. Olyan iszonyatosan vágyott „haza”, hogy most boldog. Mírovban szerencsére rövid ideig volt, mert ott két éve nagyon rossz volt neki.

Újlak, 1955. VI. 9.

Lulus már tudja, hogy Leopoldovban van. Remélem, egyelőre ott hagyják. Egyébként azt mondják, még van valami remény, hogy rövid időn belül hazajöhet.

Újlak, 1955. X. 7.

Ami a beadványunkat illeti, Bułganinnak[47] kellene írni. Itt egyszerűen az a helyzet, hogy ők az ellenségeiket nem engedik el, márpedig ha őket nem, akkor őt „just na tie jedy”,[48] „nem, mert arisztokrata, magyar, és általában”. Ezt nekem már rég megmondta egy ügyvéd, mert ezek... kivétel nélkül, vakard meg kicsit és előjön a gárdista. Azt gondolják hát, ha a mieink ülnek, üljön ő is. Mikor ezen felháborodtam és azt mondtam, ez nem felel meg a mostani hozzáállásnak (vagyis a kommunista ideológiának – szerk.), mert ez sovinizmus, elmosolyodott és megkérdezte: kérem, asszonyom, vajon minden katolikus keresztény?! Ez talált, mert nem azok, és emiatt annál inkább szégyenkeztem, mivel neki szüksége van rá, hogy közülünk való legyen. De ha arról van szó, hogy az emberek legyenek a családjukkal, akkor itt vagyok és együtt akarunk lenni. Ezt kérd Bułganintól, és talán sikerül. És ha ő úgy akarja, akkor mindent meg lehet tenni, és még többet is. Ami azt illeti, hogy itt szenzációt váltana ki. Ennek semmi alapja nincs. Az emberek olyan közömbösek lettek, hogy

---

47 Esterházy Lujza ekkori elképzelése szerint, Sztálin halála után, fivére János ügyében a szovjet vezetőkhöz kellene fellebbezni.

48 Még inkább

egyáltalán nem érdekli őket, mi történik körülöttük. Mindenki csak arra gondol, mit egyen, hogy még valami fügefalevélre is jusson, a tüzelőről nem is szólva. Százszor hallottam már, hogyha másképp hívnák, már rég otthon volna. Amit egyébként ő is megmondott az egyik bizottságnak, akik felkeresték a börtönt és megkérdezték, miért ül. „A nevem miatt! (Esterházy -- szerk.)

Újlak, 1955. X. 25.

A látogatás tehát füstbe ment. Még szerencse, hogy Zośka nem jött el. Azt mondták, háromhavonta van látogatás – bár legutóbb, hogy nyolchetente. Tudomásul kellett vennem, bájosan mosolyogtam és eljöttem. Mert még a legjogosabb kritikát is ő bánhatja meg. Tartok tőle, hogy a leveleket is szelektálják, mert már több mint egy hónapja nem kaptam semmit. A levegő szempontjából, és abból a szempontból amit szeret,[49] talán jó ott és a kezelés szempontjából – de máskülönben „az ellenségeidnek se kívánj ilyen évet", ahogy mifelénk mondták. (…) Időnként arra gondolok, hogy az Úristen azért nem engedi Bibciónak, hogy kijöjjön, hogy megkímélje a csalódástól és az aggódástól. Mert amíg ott van, hitegethetem, hogy mindenünk megvan és nem szenvedünk hiányt semmiben. Nyugodt lelkiismerettel teszem, mert azt gondolom, hogy ő is ugyanezt a módszert alkalmazza velem szemben. Ha kijönne, rögtön kiszimatolná, mert mások elmondanák neki, és ez nagyon kellemetlenül érintené.

1955. XI. 5.

---

49 Szentostya

Elsején ebéd után kimentünk a temetőbe, krizantémot Istvántól kaptam, és egy hatalmas csokrot Feriéktől. Klima, aki Anyukától örökölte az adottságot a virágok elrendezéséhez, egy keresztet rakott ki a síron,[50] és a kereszt köré puszpángot rakott. Meggyújtottuk a gyertyákat és imádkoztunk és rátok gondoltunk, meg Jánosra. Valaki már gyújtott három gyertyát, még mielőtt mi odaértünk.

Újlak, 1957. III. 14.

Pénteken, III. 8-án, mikor hazaértem 6 után, ott találtam Jadziát[51] az ágyon ülve, kezében ezzel a távirattal: „Értesítem, hogy fivére, E.J. 1957. III. 8-án elhunyt, holtteste hamvasztásra kerül és nem adjuk ki a családnak." Aláírás: Igazgató

Bár számítottam rá, a hír villámcsapásként hasított belém. Megjött Klima, és csak ültünk megkövülten, míg megérkezett Gizella és Vilma és a kilenced helyett elimádkoztuk a rózsafüzért az Ő lelkéért. (…) Estefelé eljött egy barátnőm Pozsonyból (szlovák), hogy mellettünk legyen ezekben a nehéz percekben. Az imádság nagyon szép volt. Vasárnap szentmisét mondtak a mi Jánosunkért. Az embereket végtelenül felháborította, hogy szegényt elégették és nem adják ki, ez annyira megbotránkoztatott mindenkit, hogy azt le sem lehet írni. Az emberek személyes sérelmüknek érzik. A misén

---

50 Id. Esterházy János nyitraújlaki sírjára.

51 Esterházy-Mycielska Mária legkisebb leánya, Jadwiga.

nagyon sokan voltak, többek között Verona,[52] aki utána megjegyezte: „nem érte kell imádkoznunk, hanem inkább hozzá”. Ugyanezt mondta a barátnőm is, hogy ő a „fájdalmak férfija”… A nagy családunk[53] legnagyobb és legártatlanabb vértanújának tartja.

Hétfőn délután elindultam, egész éjjel utaztam, és reggel fél hétkor taxival megérkeztem Mírovba. Rögtön kértem, hogy hívják a parancsnokot, akinek E. J. nővéreként mutatkoztam be, mire azt válaszolta, hogy ismer. És valóban ő volt az, aki novemberben megengedte, hogy odaadjam a pulóvert, majd telefonon utasította az őrt, hogy vegye el. Kértem a halotti bizonyítványt. Azt mondta, hozatja. Megkérdeztem tőle, mit tettek vele? Sátáni megelégedettséggel válaszolta: „Pontosan azt, ahogy a lányának megmondtam, elhamvasztottuk, a hamvait pedig nem adjuk ki Önnek.” (…) Nem tudok megbékélni a gondolattal, hogy azok a szegény meggyalázott hamvai ott vannak valahol, azt sem tudni, hol, és nem nyugszanak megszentelt földben. Nem hagyom hát annyiban a dolgot és még megpróbálom megszerezni. Hogy akár ott[54] eltemethessük valahol, ha már itt félnek tőle. Próbálok itt a temetőben egy keresztet állíttatni szlovák felirattal, hogy az emberek értsék, a dédpapa és a mami sírjára pedig készíttetek egy emléktáblát és be fogom panaszolni ezt a parancsnokot a feletteseinél. Az élők családjai félnek megtenni – nekem már

---

52 Verona Moravčiková, nyitraújlaki asszony, aki a háború végén az oroszok elől megvédte a családot.

53 A magyar nemzet

54 Azaz, Lengyelországban.

nincs mit veszítenem. Viszont magamat érzem elveszettnek e nélkül az én szegénykém nélkül, és nem tudok örülni az örök boldogságának sem, amíg azokat a hamvakat ki nem hozatom onnét – de félek, hogy nem adják ki.

Fordította: Koncz Éva

Esterházy János

Részlet a pozsonyi járványkórházból nővérének, Lujzának írt leveléből

1949. VI. 16 (Úrnapján)

Édes jó Lulkóm!

Hogy mindazt, amit érzek szívemben irántad, csak kicsiny hányadban közölni tudjam Veled, ahhoz az kellene, hogy egymás mellett üljünk és beszélgessünk, és akkor is nehezen tudnám érzelmeimet elmondani, mert annyira szeretlek és oly igen nagyon hálás vagyok mindazért, amit tettél életedben (tehát nemcsak az utolsó években) értem és a gyermekekért, hogy azt szavakkal kifejezni nem vagyok képes, de még leírni sem. De tudom édesem, hogy Te érzed azt, hogy mennyire szeretlek, hogy mit jelentesz nekem, hogy mennyire hálás vagyok – és hogy szívemből köszönöm minden lépésedet, szavadat, intervenciódat, melyeket érdekemben tettél, és amivel megmentettél, illetve kimentettél abból a – ahogy ott elneveztem – „jéghideg pokol"-ból.[55] Mert most kezd csak kibontakozni előttem mindaz, amit Ti mindnyájan tettetek értem – a jóságos Maminkó, a Te és az én angyali Mariskám imái –, valamint a Te nagyon is bölcs intervenciód és ajánlatod, hogy dacára a spárgabetegségemnek,[56] hozzanak vissza. Ezzel tulajdonképpen Te indítottad el az egész hazatérést[57] (jobban meg fogod érteni, ha majd elolvasod hazatérésem rövid leírását, amit rövidesen meg fogsz kapni és amelyből látni fogod, hogy engem már 1948 októberében haza akartak szállítani, de akkor olyan beteg voltam, hogy az utat nem bírtam volna ki), és ezzel kimentettél onnan és megmentettél,

---

[55] A szibériai sarkköri Gulag fogolytábor elnevezése.

[56] Spárgabetegség – Esterházy saját, kötél általi halálos ítéletéről ír, amely a levél írásának idején még érvényben volt.

[57] Esterházy Lujza Csehszlovákia több akkori vezetőjéhez kérvénnyel fordulva próbálta elérni fivére, János Szovjetunióból való hazaszállítását.

mert hát sokáig már nem bírt volna ott és olyan körülmények közepette a betegség ellen küzdeni a szervezetem – és eztán jött a második felvonás. De hogy ezt az én jó kis angyalom[58] megtudta úgy játszani, ahogy ezt megjátszotta, azt is neked köszönhetem, mert ha Te nem lettél volna olyan végtelenül jó az Emilhez, kivel ment volna szegényke Prágába. És így édeském, én csak sírva tudok a „trióra" gondolni, akik imáikkal és cselekedeteikkel engem visszahoztatok és megmentettetek.

Ma pl. délután nálam volt Emil -- és kint ültünk a padon a kertben és ő mesélt nekem rólad – az együtt átélt időkről a klinikán –, elmesélte, hogyan búcsúztattátok a drága jó Maminkót[59] és ahogy mesélt, hát bizony a végén ő is sírt, meg én is. Többször ismételte, hogy „írnék szívesen a Lulunak – de annyira nem tudok írni". De hát ez egy csupa szív ember, aki olyan nagyon kedvesen viseli gondomat, hogy azt leírni nem lehet – és most vele együtt megbeszéltem, hogy az angyali Mariskát, ki holnap bejön, felöltöztetjük. Egy kosztümöt és kabátot fog kapni, mert ő mindenkire gondol és mindenkit ellát mindennel, de magára nem ad ki egy fillért sem. Hát ellenben, hogy gyakran bejár ide, no de még egyáltalán megkértem Emilt, hogy ezt is intézze el, és amilyen végtelen kedves, megígérte, hogy ezt holnap rögtön el is intézi.

Ez a levelem nem lesz összefüggő, de hát a rengeteg mesélnivalóból ki akarok ragadni egyes részleteket, olyanokat, amelyekről gondolom, hogy legjobban érdekel és a legjobban fogsz örülni, hogy kárpótolva légy Te is édesem, meg a jóságos

---

[58] Azaz Esterházy János húga, Mariska.

[59] Esterházy János édesanyja, Elzbieta Tarnowska, 1948 őszén elhagyva Csehszlovákiát franciaországi rokonaihoz költözött.

Maminkó azért, hogy egyelőre még csak így tudunk érintkezni. Egy pár részletet leírok, de ezzel kapcsolatban van egy kérésem: visszatértem és ma olyan vagyok, amilyenre formált Jézus Urunk legirgalmasabb szíve, a Mama, a Te és Mariskának kérésére – tudom, hogy nagy változáson mentem át –, de ezért engem dicsérni nem lehet és nem is szabad – mert még ma is mikor ezen változáson átmentem, oly végtelenül messze vagyok attól, hogy igazán olyan legyek, hogy Jézus Urunknak öröme lehessen belőlem. És hogy így engesztelhessem, hogy csak azt kérhetem tőletek, hogy a Ti nagyon hatásos imáitokkal kérjétek az Úr Jézust, a jóságos Szűz Máriát, Szent Terézkét és Kaszap Istvánt, hogy adjanak kegyelmet nekem és erőt, meg kitartást, hogy jó szándékaimat meg tudjam valósítani.

A háború vége felé, körülbelül amikor a pesti ostrom kezdődött, akkor kezdtem imádkozni azért, hogy a Jóisten engedje meg, hogy szenvedések és nélkülözések árán méltóvá váljak arra, hogy Őt megtisztulva követhessem. És mivel ezt kértem, ezért imádkoztam, mikor az oroszok elszállítottak, és aztán később is, teljesen nyugodt voltam – és mikor már úgy éreztem, hogy helyzetem nagyon nehéz –, egyszerűen azt mondtam magamnak, hogy nem szabad kétségbeesni, hanem örülni kell, mert az Úr Jézus meghallgatta kérésemet. Csak nagyon nehéz volt ott rátok gondolni, mert élénken el tudtam képzelni a Ti lelkiállapototokat, hogy mit szenvedtek miattam – és itt különösen nehéz volt gondolni a szegény Maminkóra. Mikor őreá gondoltam, mindig az újlaki templomban láttam őt a padban imádkozva és sírva. És így alakult ki bennem egy kis ima, amiben kértem az Úr Jézust, hogy „ölelje magához a Mamát, simogassa meg a fejét, törölje le könnyeit és ne hagyja Őt sírni”. Téged édesem ugyancsak mindig az újlaki

templomban láttalak, az oltár előtt térdelve, amint szentáldozás előtt és után keresztet vetsz, mert már nagyon régen figyeltelek Téged és megállapítottam magamban, hogy sohasem láttam valakit oly boldog és örömtől sugárzó arccal áldozni és oly szépen keresztet vetni, ami még annak idején nagyon hatott rám és hozzájárult sokban ahhoz, hogy én is kezdtem gyakrabban szentáldozáshoz járulni.

Még amikor a Kempelen utca pincéjében ültem és megismerkedtem vendéglátóim szisztémájával,[60] borzadva gondoltam arra, hogy Ti is ilyen helyzetbe kerüljetek. És itt igazán mondom, hogy szinte megbolondultam, ha arra gondoltam, hogy a gyerekek ilyen szenvedésen kellene átmenjenek. És imádkoztam, kérve az Úr Jézus legirgalmasabb Szívét, hogy óvjon meg Titeket – és ez az aggodalom érettetek és a gyerekekért, az apának, a szülőnek az aggodalma volt ártatlan gyermekeiért. És ez szörnyű szenvedés volt – de mi fejlődött ki ebből? Mikor saját bűneimet bántam, egyszerre csak körülbelül a következő kép alakult ki bennem: én mint apa, agyon tudnám ütni azt, aki az én ártatlan gyermekeimet kínozná vagy megölné. Ez érthető! És ha ez így van és érthető, gondoljak akkor a Szűz Máriára – mit szenvedett az Ő jóságos anyai szíve egyetlen és Isteni Fiának szenvedésein? És Jézus Urunk szenvedéseit én okoztam bűneimmel. Én ostoroztam, én koronáztam tövissel, én ütöttem arcul bűneimmel és az én bűneimtől volt oly nehéz szegény Jézus Urunk keresztje, hogy háromszor összeesett annak súlya alatt és az én bűneimért halt

---

[60] Esterházy, társaival együtt VI. 27-től VII. 29-ig volt a vasúti igazgatóság börtönként használt pozsonyi épületének pincéjébe zárva, ahol későbbi elmondása és rabtársai feljegyzései alapján, a kihallgatás során fizikai kínzást (verést) kellett elszenvedniük.

meg a keresztfán. Mit érezhetett a jóságos Szűz Mária, mit szenvedett az Ő jóságos anyai szíve Fia szenvedéseit látva, amely szenvedéseket én okoztam Jézus Urunknak?! És a jóságos Szűz Mária az én gonoszságom dacára, mennyire mellettem áll, hogy segít, hogy áld – és ez a párhuzam annyira megindított, és úgy felébresztette a bánatot bennem, hogy egész másképp tudtam imádkozni attól kezdve és egész más volt a jóságos Szűz Mária iránti szeretetem. És amikor a jóságos Szűz Máriára gondoltam és imádkoztam, legtöbbször azt a Szűz Mária-szobrot láttam magam előtt, ami Szencen, a falu végén van, amint Pozsony felé mész, az országúttól jobbra.[61] És távollétem alatt sokat zaklattam a jóságos Szűz Máriát, és legtöbbször az előbb említett szobrot láttam, valamint azt a képet, amit nálad láttam, a fatimai csodákat leíró könyv címlapján. Amikor hazaértem,[62] éjjel, amikor Szencen átutaztam, lestem, hogy hol van a Szűz Mária-szobor, hogy a sötétben legalább a kontúrjait lássam. Elképzelheted örömömet, amikor a grotta[63] villanyfénnyel ki volt világítva, s így négy év után először azt a Szűz Máriát láthattam meg kivilágítva, akit lelki szemeimmel olyan sokszor láttam. Az ilyesmit át kell élni – de nem lehet leírni. És most tovább: Mariska, még amikor bejött,[64] elhozta nekem az előbb említett fatimai könyvet és így megvolt nekem az a könyv, melynek címlapját oly sokszor láttam. És amely címlap sértetlen maradt

---

61 A Lourdes-i Szűz Mária-barlang szobra.

62 Esterházyt a csehszlovák hatóságok 1949. IV. 21-én éjszaka gépkocsival szállították át Kassáról Pozsonyba.

63 A szobor köré kőből épített barlang.

64 Esterházy húga látogatásáról beszél a pozsonyi járványkórházban.

a „rabovacska”[65] után. Hát nem csodálatos?
1946-ban, mikor abba a táborba kerültem, ahol Leosiával megismerkedtem, egy barakkban laktam egy fiatal lett fiúval (19 éves). Ez a gyerek ugyanott dolgozott, mint én. Olyan magas volt mint én, de természeténél fogva oly rettenetes sovány, hogy csak úgy lehetett jellemezni, hogy „giliszta csődör”. Helyes fiú volt. Nagyon sajnáltam, hogy olyan fiatalon olyan viszonyok közé került (tíz évre volt elítélve). Ez a gyerek kórházba került 1946. XII. 25-én. Én ’47. I. 9-én betegedtem meg (tüdőgyulladás) és I. 13-án kórházba kerültem[66] – egy terembe kerültem az előbb említett lett fiúval. Neve Janulatis Péter (református) volt. Doktorunk egy öreg tatár asszony volt, ki sokban nagyon emlékeztetett Frau Anna Sacherra: csípőre tett kezekkel, cigarettázva figyelte, hogy minden rendben van-e, és jaj volt az ápolószemélyzetnek – de a betegeknek is, ha nem volt rend. Én vele nagyon jóba voltam még a betegségem előtt is, ami betegségem alatt csak fokozódott. Mikor a kórházba kerültem, nagyon rosszul voltam, hiszen délelőtt is 40 fokos lázam volt. Láttam, hogy a fiú ott fekszik és rosszul van – de hát nem törődtem vele. Mikor pár nap múlva jobban lettem, látom, hogy az én kis barátom oly gyenge, hogy mozogni sem tud, semmit sem eszik, szörnyen szenved. A doktornőt megkérdeztem, hogy mi van vele, mire ő megmondta, hogy a fiú mellhártyagyulladással került a kórházba. Aztán ez kifejlődött gennyes

---

[65] A nyitraújlaki kastély kifosztása. Ennek során a kastély könyvtárának egy részét elégették, más részét teherautókra dobálva elszállították.

[66] A Sangradok Protk-i rabkórház leírását Hetényi József, Esterházy János rabtársának visszaemlékezésében olvashatjuk.

tüdőgyulladássá és azonfelül a fiúnak cavernás tbc-je van, s a szíve sincs ott, ahol normális embereknél, hanem sokkal inkább jobbra és olyan gyenge és rendetlen a működése, hogy minden pillanatban felmondhatja a szolgálatot. De azonfelül a tüdeje és gyomra olyan állapotban van, hogy menthetetlen – pár nap és vége. El is hittem, mert rettenetesen nézett ki. Jóformán eszméletlen volt és semmit sem evett. Nagyon sajnáltam. És akkor elhatároztam, hogy egy kilencedet fogok mondani a Kis Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz. Mivel magam még nagyon gyenge voltam, úgy, hogy az imádság is fárasztott, úgy gondoltam, hogyha kettőjükhöz közösen imádkozom, ezt is el fogják fogadni, Szent Terézke és Kaszap István. Sajnos nem emlékszem pontosan, melyik napon kezdtem és így azt sem tudom, melyik napon fejeződött be a novenna,[67] de valahogy január vége fel kezdtem és így február elején fejeztem be. Tehát elkezdtem az imákat – egyik nap a másik után telik, a gyerek állapota változatlan, nem eszik, s jóformán eszméletlen. A doktornő csodálkozik, hogy a gyerek még él, mert szerinte meg kellett volna haljon – én meg imádkoztam és drukkoltam. A nyolcadik nap eltelt és a helyzet változatlan. Aznap a doktornő azt mondta, hogy egy-két napja van maximum. A kilencedik nap reggel az ágyamból átkukucskálok az ő ágyára. Önkívületben fekszik és nyög. Elimádkoztam rendes imáimat és a végén kezdem a novenna utolsó fordulóját. Befejeztem és aztán egy kicsit elaludtam. Felébredek egy idő múlva (nem tudom hány óra volt, mert óránk nem volt), és átnézek a kisfiú ágyára – látom, hogy a fiú félig ül az ágyában! Mondhatom, hogy abban az órában, amikor befejeztem a novennát, a fiú egészségi állapotában hirtelen teljes változás állott be – a

---

67 Kilenc napon keresztül egy szándékra mondott imasorozat.

napokig tartó kínos, letargikus állapotból, mondhatni haldoklásból minden átmenet nélkül a gyógyulás olyan stádiumába került, hogy mindenki, de főleg a doktornő csodálkozott. Még aznap kezdett jó étvággyal enni, fájdalmai teljesen megszűntek és egy hét múlva már felkelt. Márciusban elvitték röntgenre és megállapították, hogy cavernái teljesen bezárultak és attól kezdve eljövetelemig (1949. II. 15.) együtt voltunk és ő teljesen egészséges volt, cigarettázott és a legnagyobb hidegben is kijárt. Tökéletesen meggyógyult. De mondhatom édes Lulkóm, hogy sem azelőtt, de utána sem tudtam soha már oly intenzíven imádkozni. Próbáltam, nem ment. Ettől kezdve mindig közösen imádkoztam a Kis Szent Terézhez és Kaszap Istvánhoz.

Legjobban attól féltem, hogy szentgyónás és szentáldozás nélkül kell meghaljak. És ezért Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz azért imádkoztam mindennap, hogy eszközöljék ki az Úr Jézusnál, hogy halálom előtt meggyónhassak és szentáldozáshoz járulhassak.[68] De mivel erősen beteg voltam, 1948 nyarán, de főleg októberben, hogy kedves szentjeimnek legyen „spielraum”-juk,[69] azt kértem, hogyha nem gyónhatnék és nem áldozhatnék halálom előtt, akkor eszközöljék ki, hogy utolsó pillanatomig öntudatomnál legyek, hogy az Ő segítségükkel utolsó percemig tudjak ájtatosan imádkozni és a bűneimet bánni, hogy üdvözülhessek.

Hazatérésemmel kapcsolatban azt kértem Szent Terézkétől és Kaszap Istvántól, hogyha lehet segítsenek, hogyha erre

---

68 Esterházy János kérése teljesült halálának pillanatában. Lásd erről Jan Janků tanúságtételét e kötetben.

69 Játékterük

méltónak találnak – de megint csak a „spielraum” elv alapján a következőképp folytattam: „De ha nem térhetnék haza, eszközöljék ki kegyesen az Úr Jézus Krisztusnál, hogy olyan helyzetbe kerüljek, bárhol is legyen ez, hogy reggelenként szentmisére járhassak, és minél gyakrabban járulhassak szentáldozáshoz, hogy az Úr Jézus legirgalmasabb testének magamhoz vétele által megerősítve, a megszentelő kegyelem birtokában olyan mélyen vallásos, katolikus életet, manrézai[70] életet élhessek, hogy az Úr Jézusé lehessek már életemben, hogy aztán az övé lehessek halálomban is.” Aztán kértem, hogy tegyék lehetővé akkor, hogy legyen egy missalém[71] és egy manréza imakönyvem, hogy ezek segítségével jobban tudjak imádkozni.

És ma édes Lulkóm, Pozsonyban vagyok kórházban (tehát nem otthon), van itt egy kápolna, ahol mindennap van szentmise (hétköznap reggel 6-kor, vasárnap 7-kor, de én nem járok mindennap, mert ez egy kicsit fárasztó volna), van egy missalem (a Te régid) és Mariska fog hozni egy manréza imakönyvet... Hát, ha ez nem csodálatos és százszázalékos imameghallgatás, akkor semmi. Igazán nem lehet eléggé, könnyek nélkül megköszönni ennyi kegyelmet és irgalmat.

És mivel rettenetes volt a táborban a prostitúció, mert hisz együtt voltunk elzárva férfiak és nők, kötelességemnek tartottam a magyarokat ettől visszatartani. Mivel pedig, hogy ezen az Úr Jézusnak annyi fájdalmat okozó legnagyobb bűn elkövetéséhez a gyerekeknek pénzre volt szükségük, amit csak

---

70 lelkigyakorlatos

71 A szentmise szövegeit tartalmazó imakönyv.

úgy tudtak megszerezni, ha eladták a kenyerüket, a következőt mondtam nekik: Fiúk, Ti éhesek vagytok és mindennap imádkoztok az Úristenhez, hogy „mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma…” stb. És az Úristen oly végtelenül irgalmas és megadja nektek az életet biztosító kenyeret minden napra. És ti mit csináltok ezzel a kenyérrel, amit az Úristen nektek oly irgalmasan ad? Ti eladjátok a kenyeret és az azért kapott pénzen vesztek egy hatalmas korbácsot és aljasságotokban odamentek és ostorozni kezditek Ti személyesen az Úr Jézus Krisztust, aki oly végtelenül irgalmas veletek, aki oly nagyon szeret titeket – gondoljatok arra, hogyha ti az itteni életet szenvedésnek nevezitek, hogy mit szenved az Úr Jézus a ti hálátlanságotokon és gonoszságotokon.

És ez hihetetlenül hatott. Teljesen felhagytak minden ilyen piszkossággal és így aztán igaz barátságban és szeretetben éltünk. Én voltam a legidősebb, és mindenki János bácsinak szólított. Nagyon megszerettem őket – és igen nehéz volt a szívem, amikor ők ott maradtak.

Édes jó Lulkóm, ezt a pár részletet leírtam neked, hogy egy kis kárpótlásod legyen azért, hogy most nem lehetünk együtt és hogy rengeteg fájdalmadért, könnyeidért, aggodalmadért, szenvedéseidért és imáidért mint egy ajándékként adjam neked ezen élményeket, melyeket onnan magammal hoztam. Csak az Istenért kérlek, ne dicsérjél édesem, és csak örüljünk mindnyájan annak, ami történt, mert ezáltal közelebb jutottunk az Úr Jézus Szívéhez és én megtanultam Őt igazán szeretni.

Jóságos Lulkóm! Ebben a pillanatban (péntek reggel, ma voltam szentmisén és áldozáson) kaptam meg a pünkösdhétfőn írt leveledet. Kedvesem, de hisz folyton éreztem, hogy Ti, de főleg a Mama, Te meg az én kis angyalom többet szenvedtek,

mint én. Leveled minden egyes sora mélyen megrendít és annyira szívemhez szól, hogy nem tudom neked sehogy sem kellőképp megköszönni. De én azt hiszem, hogy a legjobb, hogyha megállapodunk abban, hogy az egymás iránti végtelen szeretetünk folytán, ami úgyis mindent magában foglal, tehát a köszönetet is – nem fogunk egymás levelében többet köszönetet mondani, mert az úgysem sikerül, hanem Te értem és én érted fogok imádkozni – és itt megint én fogom a jobb üzletet csinálni, mert Te jobban tudsz imádkozni, mint én. De azért én is igyekezni fogok nagyon jól imádkozni. Ez a levél tehát nem válasz a Te leveledre – azt majd legközelebb írom meg. Kitűnően érzem magam, három hét alatt 8 kilót híztam! Jól alszom és ha minden így megy tovább, akkor teljesen rendbe fogok jönni.

Nagyon érdekel minden hír a kedves ismerősökről s mindenkinek köszönöm kedvességét és együttérzését... Vilmos[72] püspök haláláról értesültem még ’45-ben, mielőtt végleg elutaztam volna Marcitól. Ez nagyon közelről érintett, mert őt nagyon, de nagyon szerettem és igen nagy bizalommal viseltettem iránta. Nagyon fog hiányozni nekem. Ó, ha még egyszer úgy jönne, hogy civil életet éljek! No de most zárom ezen levelet, szívem egész szeretetével és hálájával ölel és csókol téged, édes jó Lulkóm, a jóságos Maminkóval együtt. A Jóisten bőséges áldását kérve névnapodra, a rá következő napon lesz pedig négy éve, hogy utoljára láttuk egymást. Mennyi minden történt azóta és mennyi irgalomban részesültünk, hála Istennek! Az Isten Veletek és Velünk! Az ottaniakat köszöntöm. Ölel szeretettel: Bibi

---

72 Apor Vilmos győri vértanú püspök.

Esterházy Lujza

válaszlevele fivérének, Jánosnak

1949. június 25-én

Édes szeretett Angyalkám!

Remélem, megkaptad már rövid levelemet, melyet 22-én írtam, utolsó találkozásunk évfordulóján s melyben megírtam, mily boldoggá tett a leveled, melyet pont a névnapomon kaptam meg és amelyet újból és újból elolvastunk Maminkóval együtt – így és ezzel telt el a névnapom, amely hála a Te levelednek, életem legszebb, legboldogabb névnapja volt. Most pedig, mint már rövid válaszlevelemben is jeleztem, részletesebben szeretnék Veled elbeszélgetni mindenről, amint írod, hogy így legalább némileg kárpótolva legyünk, amiért most nem lehetünk együtt. Édes Angyalkám, teljesen képtelen vagyok kifejezni, mily boldogsággal telt el a lelkem annak olvastára, hogy hozzájárulhattam ahhoz, hogy onnét visszajöhetsz közénk. Valahányszor imádkoztam érted, mindig kértem Szent Terézkét arra is, hogy hozzájárulhassak ehhez, s mindig bíztam, hogy a Jóisten irgalmas szeretete meghallgat és megsegít, hogy az eszköze lehessek ebben. De azt még a legszebb álmaimban sem gondoltam el, hogy a Jóisten még azt is megadja, hogy Tőled tudjam meg édesem, hogy mily teljes mértékben megvalósította a Jóisten azt, amit az akkori borzasztó helyzetben, borzasztó félelem közepette, de mégis oly nagyon bizakodva kértem Tőle, érezve, hogy maga a jóságos Szűz Mária sugallja és akarja tőlem azokat a lépéseket. És mindennek a koronája az, hogy Tőled Angyalkám, tudtam meg, hogy valóban a Szűzanya jósága indított és szinte unszolt ezekre a lépésekre, mert ő tudta már előre, hogy nem lesz

belőle baj, mivel a hazatérés pillanatában mentőangyalként odaküldi hozzád Emil segítségével a Te kis Angyalkádat, Mariskánkat. Hát mindez olyan gyönyörű, hogy felülmúlja a legszebb reményeinket, és én egyáltalán nem tudok mást csinálni, mint folyton gyönyörködni mindebben, gyönyörködni s örülni, mily csodásan szeretett minket a Jóisten. Tudom biztosan, hogy az egész örökkévalóságon át mindig fogok emiatt örülve s hálálkodva gyönyörködni. Csak egyvalami van, amire mindig fájdalommal s szomorúsággal gondolok, s ez, hogy a mi szegény jó Emilünk, aki annyiakon segít, nem menthette meg az ő szeretett Gyurikáját és Lillykéjét[73], a testvéreit, akikkel ők ugyanúgy szerették egymást, mint mi hárman. Oly jól láttam a klinikán, mily nagyon siratja őket – s ez volt az egyik oka annak, hogy oly hamar megértettük és testvérileg megszerettük egymást. Biztos vagyok benne, hogy ő ma is siratja őket és csak arra kérem a Jóistent, hogy adja meg neki egyszer majd viszontláthatni őket az égi otthonban, ahol már mindig együtt lesznek. Addig pedig mi leszünk a testvérkéi, ugye Bibuskám, édesem -, de odafönt azért szintén.

Igazad van, Angyalkám, hogy a Mariska mindenkire gondol, de saját magára nem. Ezt a Maminkó is számtalanszor

---

73

Prisender Emil két testvére német koncentrációs táborban pusztult el.

mondta nekem nagy aggodalommal, mert Mariska még az ételt is megvonta magától, hogy mennél több jusson az övéinek. Így hát hála Istennek, hogy most vigyázhatsz reá, hogy rendesen egyen és emellett gondoskodsz arról, hogy most kabátot kap és kosztümöt kap – hiszen azóta, hogy Újlakra jött l944-ben, semmit sem vett magának és az akkor vett dolgai elvesztek a rabovačkában. Emlékszem, most van éppen öt esztendeje, hogy annyit izgultunk érte és hogy te elejébe utaztál. Sosem felejtem el, amikor kikísértetek akkor este a vonathoz. Ki hitte volna akkor, hogy Mariska hozzánk érkezése ily mérhetetlen jótétemény lesz számunkra, mert ily módon volt valaki, aki hazavárhasson és mentőangyalod lehessen. Ez az ő hozzánk érkezése tehát olyasvalami, amiért lehetetlen eleget hálát adni a Jóistennek. Mivel most volt a születésnapja, hát szentáldozási kilencedet végzek érte és vele együtt érted is, Bibuskám. Igen, nyugodt lehetsz, teljesíteni fogom azt, amit kérsz és teljes szívemből fogok imádkozni érted, hogy a Jóisten kegyelme erőt adjon és biztatást jó szándékaid[74] megvalósítására. És bár azt írod, hogy „nem szabad Téged dicsérni, mert, bár tudod, mily nagy változáson mentél keresztül, még végtelenül messze vagy attól, hogy igazán olyan legyél, hogy Jézus Urunknak öröme lehessen belőled” – igaz, bár mind ezt írod, mégis úgy vagyok vele, hogy nem győzök eléggé hálát adni a Jóistennek azért a csodálatos változásért, amelyet a lelkedben az Ő kegyelme végbevitt. Végtelenül megindít az, amit írsz, hogy a háború vége felé arra kérted az Istent, engedje meg, hogy szenvedések s nélkülözések árán méltóvá váljál arra, hogy megtisztulva követhessed. Angyalkám, a háború utolsó évében gyakran feltűnt nekem, hogy a vasárnapi szentmiséken mindig

[74] A levélben szereplő aláhúzások, Esterházy Lujza kiemelései.

áldozni szoktál, amit azelőtt nem mindig tettél – de hogy már akkor ilyen nagy dolgot kezdett benned a Jóisten kegyelme, azt nem sejtettem – s az, hogy ilyesmit kérni tudtál, az olyan igen nagy és ritka kegyelem, hogy azt hiszem, ezt valami nagyon-nagyon hatékony imáknak lehet köszönnünk. Én azt hiszem, sőt mi több, meg vagyok róla győződve, hogy 1944 utolsó hónapjaiban nagyon, de nagyon a szíve legmélyéből imádkozott érted a kicsi Bea[75] – előbb a földön és azután már a Jóistennél az Égben – tudniillik abból, amit az édesanyja nekem írt, ő oly gyengéden s angyalian szeretett Téged, mint a legjobb testvér –, így hát olyan érzésem van, hogy utolsó szenvedései közepette sokat imádkozott érted és azután, halála után is, a Jóistennél. A szegény jó Beatricének[76] nem mondták meg az övéi, hogy Bea meghalt, így hát folyvást remélte, hogy megtud felőle valamit és nekem igen gyakran írt Beáról és az utolsó napokról, amelyeket együtt átéltek, mielőtt Beát elvitték mellőle. Biztos vagyok benne, édes Bibuskám, hogy az ő imái teljes mértékben melletted voltak akkor, a háború utolsó hónapjaiban. Nem győzöm eléggé csodálni azt a hihetetlenül nagy kegyelmet, amelyet a Jóisten neked adott, amikor indítást adott annak kérésére, hogy szenvedések árán tisztulva követhessed és amikor erőt adott, hogy a leg- és legnagyobb szenvedést örömmel és készséggel fogadjad. Angyalom, ne félj, ezzel nem Téged dicsérlek, csak a Jóisten kegyelmének nagyságát és hatékonyságát csodálom és bámulom a végtelenségig. Mert hiszen hogyan ne csodáljon és bámuljon az ember egy olyan kegyelmet, mint azt, amely arra használta fel

---

75 Esterházy János egyik munkatársa, Szalatnay Bea, akit a partizánok elraboltak, majd meggyilkolták.

76 A meggyilkolt leány édesanyja, Szalatnay Beatrice.

vendéglátóid szisztémáit, hogy Veled teljesen megértem a jóságos Szűz Mária irántunk, bűnösök iránt való szeretetének mérhetetlen nagyságát! El tudom képzelni, mily borzasztó szenvedés volt arra gondolni, hogy ugyanígy bánhatnának a kicsikkel! S hogy ebből a borzalmas féltésből az fejlődött ki, hogy teljesen átérezted a jóságos Szűz Mária szenvedését Szent Fia keresztútján, s hogy teljesen felfogtad az irántunk való megbocsátó szeretetének hihetetlen fokát – ez megint csak egy egészen ritka nagyságú csodája az isteni kegyelemnek, mely a rosszat is a jó szolgálatába tudja állítani. S igazán nem tudok mitévő lenni a meghatottságtól, örömtől, hálától, hogy miután lelki szemeiddel oly gyakran láttad magad előtt a szenci Szűz Mária-szobrot, éppen ezt mutatta meg ő neked elsőnek, amikor a négy év után hazahozott és végigvitt azon a szeretett otthoni országúton, amelyen annyiszor végigmentünk és ahol oly gyakran haladtunk el a szenci templom melletti Szűz Mária Grottája előtt. Ami pedig a fatimai címlapot illeti – 1947 a Fatimai Szűzanya harmincéves jubileumi esztendeje volt, amire folyvást emlékeztettem őt, mikor a kis erdei kápolnánál a Te visszajöveteledért imádkoztam, kérve Őt, hogy ez az ő jubileumi esztendeje lehessen a Te és a Mariska és mindnyájunk számára, az otthon és a megélhetés visszanyerésének kiindulópontja és gyökere. (Ily[77] nemsokára elzarándokol Fatimába s gyertyát gyújt érted, azt írta nekem a múltkor.) S azok szerint, amiket írsz, valóban 1947-ig nyúlnak vissza a Te visszajöveteled gyökerei. Boldogan gondolok vissza erre a kis erdei kápolna előtt térdelve, amikor is mindig eszembe jut, hogy huszonhét évvel ezelőtt ketten autón

[77] Sajny Ilona – A Horthy család szobalánya Portugáliában, korábban az Esterházy családban szolgált dadusként.

elhaladtunk mellette, amikor Blois-ból idejöttünk. Arra az utunkra igen-igen gyakran gondolok vissza s most már könnyezés nélkül tudok majd a városban elhaladni a Larne meg a Prunier[78] előtt, ahol együtt ebédeltünk akkor! Remélem, hogy egyszer megmutathatom neked a kis erdei kápolnánkat s hogy elmehetünk majd egyszer együttesen Lourdes-ba és Lisieux-be[79] hálát adni. Gondolhatod, mit éreztünk Maminkóval, amikor elolvastuk a te kis lett barátod csodás gyógyulását. Maminkó ezt meg fogja írni annak, aki K. István[80] boldoggá avatásával foglalkozik. Vajon a jó doktornőddel beszélhettél-e arról, hogy akkor gyógyult meg a kis barátod, amikor a kilencedet befejezted? Vagy pedig ilyenről nem lehetett beszélni? Bibuskám, értem, mily nagyon nehéz szívvel hagytad ott szegény testvéreinket, akikben egészen biztosan a János bácsijukra való visszaemlékezés tartja még ma is a lelket, és akik közül sokan bizonyára neki köszönhetik majd, amikor egyszer remélhetőleg szerencsésen eljutnak a Jóistenhez. Mily boldogság, hogy annyi sok jót tehettél értük! S most nagyon, de nagyon kérjük a jóságos Szűz Máriát, hogy ugyanazt tegye értük, mint érted – Ő ezt a csodát is megteheti és én hiszem, hogy megteszi. Elküldöm neked a lourdes-i grotta képét, ahol akkor az éjjeli vigílián oly bizonyosságot éreztem, hogy Ő hazahoz téged. És leveledből ámulva látom, mennyire találkoztak az imáink, mert ott, a lourdes-i grotta előtt éjjel legfőképpen az a kérés alakult ki újból s újból a lelkemben, hogy a jóságos Szűz Mária hozzon ki oda, ahol végre megint

---

78 Larne, Prunier – párizsi éttermek.

79 Franciaországi búcsújáró helyek.

80 Kaszap István, fiatalon elhunyt jezsuita novícius.

magadhoz veheted az Úr Jézust a szentáldozásban. S amikor ezt már jó ideig folyvást ismételgettem, akkor éreztem hirtelen azt a bizonyosságot, hogy a Szűzanya ezt is megteheti és hogy visszahoz. Igazad van, Édesem, ami azóta történt, az a legszázszázalékosabb imameghallgatás. Nem tudok betelni leveled elolvasásával – újból s újból végigolvasom, életem legnagyobb ajándéka ez a leveled –, nagyobb ajándékot nem adhattál nekem, mint azzal, hogy leírtad mindazokat az áldott, kegyelemteli élményeidet, amelyek legszebb kincseink lesznek mindörökké.

Amikor a Maminkóért való imádat elolvastuk, akkor ő is, én is sírtunk, de a hálától, meghatódottságtól. S mondhatom neked, igazán csodálatosan hallgatta meg a Jóisten azt az imádat is – bármily sokat szenvedett Maminkó a négy év alatt, mindig az volt az érzésem, hogy csodálatosan vigasztalja őt Az, akit ott annyira kértél, hogy „vigasztalja meg a Mamát, törölje le a könnyeit, simogassa meg a fejét s ne engedje, hogy sírjon”. Anna néni és Rózia[81] néni is többször mondták nekem: „widać na twojej Matce że wśród tego cierpenia sam Bóg ją pociesza i dlatego jest w niej tak kochana łagodność i słodysz”[82] – látod, ezt is neked köszönhette Maminkó. Neki is volt egy külön kis imája érted: az, hogy akkor és úgy hozzon vissza a Jóisten, ahogyan az neked a legjobb lesz. Ezt az imát is százszázalékosan meghallgatta a Jóisten, akárcsak a Klementinkát![83] Hát nem csodálatos és hihetetlenül megható,

---

81 A montresori kastélyban élő Tarnowski családtagok.

82 Látszik édesanyádon, hogy szenvedésében maga az Isten az ő vigasztalója, ezért van benne annyi édes kedvesség.

83 Mariska leánya.

hogy éppen aznap vittek át egy jobb kórházba, amikor ő érted az első szentáldozását felajánlotta? Hát bizony, igazad van: nem lehet eléggé örülni mindannak, ami történt. Az ember a legszívesebben elvonulna valamely csendes helyre, hogy napestig gyönyörködhessen abban, hogy mily adományokban, ajándékokban részesített minket a Jóisten és mily csodálatosan tervezett és vezetett mindent. Mily hihetetlen ajándék lehetett például részedre az a pillanat, mikor a szenci Szűz Máriát megpillantottad s azután, amikor Mariskánk karjaiba borultál! S azelőtt, amikor közeledtél kívülről a mi hegyeink koszorújához és amikor áthaladva rajtuk, közeledtél a Dómhoz, azután meg áthaladtál a régi tájakon a hazafelé vezető úton – ha beleképzelem magam a Te helyedbe, és abba, amit akkor éreztél, akkor igazán nem tudom mitévő legyek a hálától és a végtelenül megindult boldog elragadtatástól, amelyet a legjobban úgy tudok kifejezni, hogy amikor elimádkozom a dicsőséges rózsafüzér első tizedét és azt mondom „áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus", akkor nem elégszem meg azzal, hogy hozzáteszem „aki halottaiból dicsőségesen feltámadott", hanem még hozzáteszem ezt is: „és aki őt hazahozta onnét miközénk". S mily régóta készíti elő mindezt a Gondviselés: mert hiszen ha 1941-ben nem betegedtem volna meg, akkor 1945-ben nem kerültem volna a klinikára s nem ismerkedtünk volna meg Emillel. És ha te valamikor nem lettél volna oly nagyon jó a zs.-kal,[84] akkor nem tudtam volna Emma néni meghívásának eleget tenni! A végtelenségig lehetne gyönyörködni, mily csodálatosan tervezett ki mindent a Jóisten irgalmas szeretete. És az is oly csodálatos, hogy az ember annyival később tud meg egyes nagy kegyelmeket, például

[84] zsidókkal

azt, hogy a lelki öröm, melyet rajtam szentáldozáskor régóta észrevettél, hozzájárult ahhoz, hogy gyakrabban kezdtél áldozni! Bibuskám, mondhatom neked, hogyha annak dacára, hogy lelkileg sokat szenvedtem (az átvitt értelemben vett szívtől is, akárcsak Te, édesem) életemben, mégis, jó kedély dolgában nem maradok el a boldog családanyák mögött, az kizárólag a gyakori szentáldozásnak köszönhető. Mily jólesik elbeszélgetni veled mindenről, legalább papíron! Remélem, fogunk szóbélileg is – bízom benne nagyon és addig is nagyon várom a jelzett leveledet. Most van négy éve, hogy megkezdődött vendégséged[85] – mily végtelen kegyelem, hogy úgy tudtál érezni, ahogyan írod --, de mégis, mi mehetett végbe a szívetekben az odautazás alatt, hát ez az, ami nem hagyott nyugtot sohasem. Mily csoda, hogy közöttünk vagy és gyógyítani lehet, jól eszel és van lehetőség a gyógyulásra. Élvezem mindazt, amit Mariska erről ír. Ettél-e már hiszpański wiatot-t?[86] Édesem, hála Istennek mindenért, főleg Érted – ölellek és csókollak és áldalak szívem egész szeretetével: Lulkód

A levél szélén: Rubi oly édes volt, hogy ment áldozni, amikor megtudta, hogy visszajöttél……..[87] amit a Jóisten megérdemel!”

---

85 rabságod

86 Ismeretlen, valószínűleg kódolt megnevezés.

87 Olvashatatlan szöveg.

Paxy László

Üzenet a rabkórházból[88]

[88] Az írás eredetileg a Remény katolikus hetilap számában jelent meg.

Ki merné azt állítani, hogy Pál apostol Timóteushoz, vagy Tituszhoz írt levele csak e két személyt érintő levél? Ha vannak is bennük olyan kitételek, amelyek csak Pál tanítványait érintik, e levelek mondanivalója nemcsak az akkori kereszténynek szól, hanem a ma élő kereszténynek is útmutatásul szolgál, fontos eligazítást ad életünk nehéz problémáiban. Hiszen e levelek fő szerzője maga a Szentlélek, aki Pál apostol által üzen mindnyájunknak.

Egy sokat szenvedett, a szovjetek – általa „jéghideg pokol"-nak" nevezett — börtönét megjárt rabnak, Esterházy Jánosnak a pozsonyi rabkórházból szeretett nőtestvérének, Lujzának írt levelének fénymásolata fekszik előttem. Az eredeti levelet Rómában az autóbusz gyér esti világításánál olvastam, és mondhatom, hogy római zarándokutunk legmegindítóbb, legmaradandóbb élményét jelentette számomra.

A levél birtokosát, Esterházy Alice grófnőt arra kértem, készíttessen fénymásolatot a levélről, hiszen mondanivalója mindnyájunk számára fontos üzenetet tartalmaz.

Mi volt az, ami Esterházy János gróf levelében annyira megindított, hogy elhatároztam, erről a levélről írni fogok a Remény hasábjain és ha csak egy mód lesz rá, még szélesebb körben is? Ezek a sorok:

„A háború vége felé, körülbelül mikor a pesti ostrom kezdődött, kezdtem imádkozni azért, hogy a Jóisten engedje meg, hogy szenvedéssel és nélkülözések árán méltóvá váljak arra, hogy megtisztulva követhessem. És mivel ezt kértem, ezért imádkoztam, mikor az oroszok elszállítottak, és aztán később is, teljesen nyugodt voltam, és mikor már úgy éreztem, hogy

helyzetem nagyon nehéz, egyszerűen azt mondtam magamnak, hogy nem szabad kétségbeesni, hanem örülni kell, mert az Úr Jézus meghallgatta kérésemet."

Amikor a második világháború vége felé a szovjet hadsereg közeledett, sokan Nyugatra menekültek. De volt valaki, aki nem menekült, mert az volt az elve, hogy azok mellett a helye, akiket képviselt, vagyis honfitársai mellett. Gróf Esterházy János tisztában volt azzal, ami rávárt, mégis itt maradt. A becsület, a népéhez való hűség tartotta vissza. Önként vállalta a keresztet, a meghurcoltatást, a megaláztatást. Tudatosan vállalta az áldozatot, mint egykor Mestere, Jézus, aki még az Olajfák hegyéről is sértetlenül távozhatott volna, ha nem élt volna lelkében a minden áldozatra kész szeretet. Ugyanez az áldozatos szeretet késztette Esterházy Jánost is arra, hogy felajánlja magát Istennek áldozatul.

Normális volt Esterházy János magatartása? Nem tehetett volna többet népéért, ha kimegy Nyugatra, mint oly sokan mások, és ott dolgozik népe javára? Helyes megoldás volt itt maradni és vállalni a tengernyi szenvedést és a vértanúhalált?

Ha döntéseinket, megoldásainkat rövidke földi életünk szempontjából mérlegeljük, ha az áldozatot, a szeretetet értékrendünkben az utolsó helyre tesszük, akkor a gróf magatartását ügyetlennek, meggondolatlannak minősíthetjük. Ez azonban pogány életfelfogás, amely a keresztben, a szenvedésben ostobaságot lát és elutasít, életidegennek, értelmetlennek minősít minden áldozatot, szeretet megnyilvánulást.

A keresztény embernek az örök élet szempontjából kell megítélnie a döntéseket és történéseket. Esterházy János

magatartása, áldozata keresztény szemmel nézve hősies lelkületre vall.

Nemrég levelet kaptam egyik ismerősömtől, amelyben egy újságcikket is küldött. A cikk a „Nitrianské slovo” 1934. június 11-i számának rövid beszámolóját idézi, hogyan mulatott Esterházy János gróf társaival a budapesti „Arizona” bárban. Előráncigálnak egy hatvan évvel ezelőtti kiszínezett „történetet”, hogy bemocskolják az emlékét annak a férfiúnak, aki mint 1949. június 16-án, Úrnapján írja a börtönkórházból, maga számára szenvedést és nélkülözést kért Istentől, hogy megtisztulva követhesse Krisztust. A gróf tudatában volt emberi gyarlóságainak. Őrá is vonatkoznak – akárcsak bármelyikünkre – a temetési ének szavai: „Ó, életemnek mennyi hűtlen, elhibázott napja volt.” Ha előráncigálnánk Szent Ágoston fiatalkori bűneit és ezek szerint ítélnénk meg őt, akkor hazugságnak minősíthetnénk mindazt, ami életszentségét bizonyítja.

Ha valakit mindenáron be akarunk feketíteni, hamis színben feltüntetni erényeit is, nem nehéz feladat. A történelemhamisítás, a hazugság, a rágalom azok fegyverei, akik félnek az igazságtól, akik embertársaikat szeretnék lealacsonyítani, hogy ezáltal eltakarják saját törpeségüket.

Maga Esterházy János gróf is őszintén bevallja, hogy nem volt mindig nagyon vallásos. Levelének idevonatkozó sorait idézem:

„Téged édesem mindig ugyancsak az újlaki templomban láttalak az oltár előtt térdelve, amint szentáldozás előtt és után keresztet vetsz, mert már nagyon régen figyeltelek Téged és megállapítottam, hogy sohasem láttam valakit oly boldog és

örömtől sugárzó arccal áldozni és oly szépen keresztet vetni, ami még annak idején nagyon hatott rám és hozzájárult sokban ahhoz, hogy kezdtem gyakrabban szentáldozáshoz járulni."

Mi volt az, ami gróf Esterházy János szenvedéseit fokozta? A családja, családtagjai iránti nagy szeretete, családtagjainak féltése. Nem a saját sorsa bántotta őt. Azzal tisztában volt, hogy mi vár rá, mit várhat a saját jövőjétől. De az a gondolat, hogy szerettei esetleg ugyanúgy szenvednek, mint ő, szinte az elviselhetetlenségig fokozta lelki kínjait. A szovjet börtön pincéjében ez a gondolat kínozta, mint kitűnik levelének e részletéből:

„Még amikor a Kempelen utcai pincéjében ültem és megismerkedtem vendéglátóim szisztémáival - borzadva gondoltam arra, hogy Ti is ilyen helyzetbe kerüljetek - és itt igazán mondom, hogy szinte megbolondultam, ha arra gondoltam, hogy a gyerekek ilyen szenvedéseken kellene átmenjenek. És imádkoztam, kérve az Úr Jézus legirgalmasabb szívét, hogy óvjon Titeket. És ez az aggodalom értetek és a gyerekekért, az apának, a szülőnek az aggodalma volt az ártatlan gyerekekért. És ez szörnyű szenvedés volt."

Nem ugyanaz a lelkület volt meg a gróf lelkében, amely Jézusban? Jézust nem a saját szenvedése kötötte le, hanem azok sorsa, akikért a tengernyi kínt és megaláztatást vállalta. Ez tűnik ki a jeruzsálemi asszonyokhoz intézett szavaiból a keresztúton: „Jeruzsálem leányai, ne engem sirassatok. Inkább magatokat sirassátok, a gyermekeiteket." (Lk 23,28-29) S ez a lelkekért aggódó szeretet tükröződik vissza Jézus imájából, amellyel a mennyei Atyától irgalomért könyörög gyilkosai számára: „Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit tesznek" (Lk 23,34).

Egyik áldott paptestvéremre is gondolok itt, akiről tudom, annyira aggódik népe sorsáért, hogy éjjeleken keresztül nem tud aludni a lelki kínoktól, gyötrődésektől. Ez a paptestvér is Jézust juttatja eszembe, akiről Szent Márk azt írja: „Remegni kezdett és gyötrődni. Majd így szólt hozzájuk: Halálos szomorúság fogta el lelkemet." (Mk. 14, 33-34) Jézus itt sem a saját sorsa miatt gyötrődik, szenved, hanem a lelkekért aggódik, a lelkekért szenvedi el azokat a lelki kínokat, amelyek testén a véres verejték formájában bizonyítják a világnak, mennyire szeret bennünket az Isten, mire képes érettünk az isteni szeretet.

Ez az önmagáról megfeledkező, szeretteiért aggódó, szenvedő szeretet hatja át Esterházy János egész levelét és tanúskodik önzetlen szeretetéről, amely a börtönökben átélt szenvedések és megpróbáltatások nyomán megerősödött, megizmosodott.

És ez a szeretteiért aggódó lélek átéli a Fájdalmas Anya szenvedéseit is. Erről levelében így ír:

„Gondoljál a Szűz Máriára. Mit szenvedett az ő jóságos anyai szíve egyetlen és isteni Fiának szenvedésein. És Jézus Urunk szenvedéseit én okoztam bűneimmel. Én ostoroztam, én koronáztam tövissel, én ütöttem arcul bűneimmel, és az én bűneimtől volt oly nehéz Jézus Urunk keresztje, hogy háromszor összeesett annak súlya alatt, és az én bűneimért halt meg a keresztfán. Mit érezhetett a jóságos Szűz Mária, mit szenvedett az Ő jóságos anyai szíve Fia szenvedéseit látva, amely szenvedéseket én okoztam Jézus Urunknak. És a jóságos Szűz Mária az én gonoszságom dacára, hogy mellettem áll, hogy segít, hogy áld. És ez a párhuzam annyira megindított, és úgy fölébresztette a bánatot bennem, hogy egész másképp

tudtam imádkozni attól kezdve és egész más volt a jóságos Szűz Mária iránti szeretetem.”

Csak az önmagából kilépő, az önzés csigaházát elhagyó lélek képes együttérezni az embertársakkal és értékelni mindazt, amit Isten tett és tesz értünk. Csak a szenvedésekben megedződött szeretet tudja megérteni a Szeretetet. A szenvedés, ha olyan lelkülettel vállaljuk és fogadjuk, mint Esterházy János, megláttatja velünk nyomorúságainkat, de nem azért, hogy elkeseredjünk, hanem hogy igaz bűnbánatra indítson, imaéletünknek tápot adjon. A gróf megtanult imádkozni. És imáinak nagy volt az ereje. Ezt bizonyítja levele is, amely két csodálatos imameghallgatást közöl szeretteivel.

Az első imameghallgatást gróf Esterházy János a következőképpen írja le börtönkórházi levelében:

„1946-ban abba a táborba kerültem, ahol Leosiával megismerkedtem, egy barakkban laktam egy fiatal lett fiúval (19 éves). Nagyon sajnáltam, hogy oly fiatalon oly viszonyok közé került (10 évre volt elítélve). Ez a gyerek mellhártyagyulladással kórházba került 1946. XII. 25-én. 1947.1.13-án tüdőgyulladással én is kórházba kerültem. Egy terembe kerültem az előbb említett fiúval. Neve: Janulaitis Péter (református). Mikor a kórházba kerültem, nagyon rosszul voltam, hiszen délelőtt is negyvenfokos lázam volt. Láttam, hogy a fiú ott fekszik és rosszul van, de hát nem törődtem vele. Mikor pár nap múlva jobban lettem, látom, hogy az én kis barátom oly gyenge, hogy mozogni sem tud, semmit sem eszik, szörnyen szenved. A doktornőt megkérdeztem, hogy mi van vele, mire ő megmondta, hogy a fiú mellhártyagyulladással került a kórházba, aztán ez kifejlődött gennyes mellhártyagyulladássá és azonfelül a fiúnak cavernás tbc-je

van, és a szíve nincs ott, ahol a normális embereknek, hanem sokkal inkább jobbra és olyan gyenge és rendetlen a működése, hogy minden pillanatban fölmondhatja a szolgálatot. De azonfelül a tüdeje, a gyomra olyan állapotban van, hogy menthetetlen. Pár nap és vége. El is hittem, mert rettenetesen nézett ki, jóformán eszméletlen volt és semmit sem evett. Nagyon sajnáltam. És ekkor elhatároztam, hogy egy kilencedet fogok mondani Kis Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz. És mivel magam még nagyon gyenge voltam, úgy, hogy az imádság is fárasztott, úgy gondoltam, hogyha kettőjükhöz közösen imádkozom, ezt el is fogják fogadni, Szent Terézke és Kaszap István. Sajnos, nem emlékszem pontosan, melyik napon kezdtem és így azt sem tudom, melyik napon fejeződött be a novéna. De valahogy január vége felé kezdtem és így február elején fejeztem be. Tehát elkezdtem az imákat. Egyik nap a másik után telik, a gyerek állapota változatlan, nem eszik, jóformán eszméletlen. A doktornő csodálkozik, hogy a gyerek még él, mert szerinte már meg kellett volna haljon. Én meg imádkoztam és drukkoltam. A nyolcadik nap eltelt és a helyzet változatlan. Aznap a doktornő azt mondja, hogy egy-két napja van maximum. A kilencedik nap reggel az ágyamból átkukucskálok az ő ágyára. Önkívületben fekszik és nyög. Elimádkoztam rendes imáimat és a végén kezdem a novéna utolsó fordulóját. Befejeztem és aztán egy kicsit elaludtam. Felébredek egy idő múlva és átnézek a kisfiú ágyára. Látom ott, hogy a fiú félig ül az ágyában. Mondhatni, hogy abban az órában, mikor befejeztem a novénát, a fiú egészségi állapotában hirtelen változás állott be. A napokig tartó kínos, letargikus, mondhatni haldoklásból minden átmenet nélkül a gyógyulás olyan stádiumába került, hogy mindenki, de főleg a doktornő csodálkozott. Még aznap kezdett jó étvággyal enni,

fájdalmai teljesen megszűntek és egy hét múlva már fölkelt. Márciusban elvitték röntgenre és megállapították, hogy cavernái teljesen bezárultak, és attól kezdve eljövetelemig (1949. II. 15.) együtt voltunk és ő teljesen egészséges volt, cigarettázott, a legnagyobb hidegben kijárt.

Tökéletesen meggyógyult. De mondhatom, édes Lulkóm, hogy sem azelőtt, de utána sem tudtam soha már olyan intenzíven imádkozni. Próbáltam. Nem ment. Ettől kezdve mindig közösen imádkoztunk Kis Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz."

Csodálatos a lett fiú hirtelen és megmagyarázhatatlan gyógyulása, de még ennél is csodálatosabb az a hit és bizalom, amely a grófot arra késztette, hogy szíve-lelke minden szeretetét belevetve küzdjön egy számára idegen fiatalember életéért, amikor emberi számítások szerint a fiú állapota teljesen reménytelen volt. Mi más volt ez, mint a remény harca a reménytelenség ellen, a lélek küzdelme a test nyomorúsága ellen? Mi mást bizonyít ez, mint Jézus igazát, aki Jairusnak, a zsinagóga elöljárójának, akit értesítenek leánya haláláról, ezt mondja: „Ne félj, csak higgy!" Nekünk is ezt üzeni az Úr: „Istennél minden lehetséges" (Mt 19,26).

Elgondolkoztató, hogy mennyire tudunk küzdeni, mennyi mindenről le tudunk mondani, ha testünkről van szó. De tudunk-e küzdeni, tudunk-e intenzíven, lelkünk minden hitét, bizalmát, szeretetét belevetve imádkozni, harcolni lelkünkért, a lelkekért?!

Gróf Esterházy János nemes lelkületére vall, hogy amíg a saját gyógyulásáért nem könyörög, soha nem tapasztalt intenzitással harcol, imádkozik a más felekezethez tartozó lett fiú életéért. Mi más ez, mint az önmagáról megfeledkező önzetlen krisztusi

szeretet, amely példamutató számunkra? Hiszen Jézus a mi lelkünkre is köti, hogy embertársainkat az ő szeretetével szeressük.

Esterházy János önmagára is gondolt, önmagáért is imádkozott. Igaz, nem az egészségéért, nem is a szabadulásáért, hanem a legfontosabbért, hogy jól fel tudjon készülni az Istennel való találkozásra. És ez az imája is meghallgatásra talált olyan mértékben, ami az akkori körülmények között szinte lehetetlennek látszott.

Ha valaki börtönben van és megkérdeznénk tőle, mi volna a legfőbb kívánsága, minden bizonnyal azt válaszolná, hogy minél előbb szabadulni szeretne a börtönből. Ha ugyanezt a kérdést adnák fel egy kórházi betegnek, a válasz nem lehetne más, mint hogy minél előbb gyógyultan elhagyni a kórházat.

Gróf Esterházy Jánosnak nem ezek voltak az első számú kívánságai. Nem mintha nem örült volna a szabadulásnak, a gyógyulásnak. De még ezeknél is fontosabbnak tartott valamit. De erről beszéljen ő maga:

„Legjobban attól féltem, hogy szentgyónás és szentáldozás nélkül kell meghaljak. És Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz azért imádkoztam mindennap, hogy eszközöljék ki az Úr Jézusnál, hogy halálom előtt meggyónhassak és szentáldozáshoz járulhassak. De mivel erősen beteg voltam, különösen 1948 nyarán, de főleg októberben, azt kértem, hogyha nem gyónhatnék és nem áldozhatnék halálom előtt, akkor eszközöljék azt ki, hogy utolsó pillanatomig öntudatomnál legyek, úgy, hogy az ő segítségükkel utolsó percemig tudjak ájtatosan imádkozni, bűneimet bánni, hogy üdvözülhessek.

Hazatérésemmel kapcsolatban azt kértem Szent Terézkétől és Kaszap Istvántól, hogyha lehet, segítsenek haza, ha erre méltónak találnak. De ha nem térhetnék haza, eszközöljék ki az Úr Jézus Krisztusnál, hogy olyan helyzetbe kerüljek, bárhol is legyen, hogy reggelenként szentmisére járhassak és minél gyakrabban járulhassak szentáldozáshoz, hogy az Úr Jézus legirgalmasabb testének magamhoz vétele által nyert kegyelmek által megerősítve a megszentelő kegyelem birtokában olyan mélyen vallásos katolikus manrézás életet élhessek, hogy az Úr Jézusé lehessek életemben, hogy aztán az övé lehessek halálomban is. Aztán kértem, hogy tegyék lehetővé akkor, hogy legyen egy missalém[89] és egy manréza imakönyvem, hogy ezek segítségével jobban tudjak imádkozni.

És ma édes jó Lulkóm (Lujza) Pozsonyban vagyok kórházban, ahol van egy kápolna, mindennap van szentmise, van egy missalém (a te régid) és Alicka fog hozni egy manréza imakönyvet. Ha ez nem csodálatos, és százszázalékos imameghallgatás, akkor semmi. Igazán nem lehet eléggé, könnyek között megköszönni ennyi kegyelmet és irgalmat."

Esterházy János nem kérte a szenvedésektől való szabadulást, hiszen a szenvedést imában kérte, mert meg akart általa tisztulni. Számára egy volt a fontos: lelkileg megerősödni, gyónni, áldozni, jól imádkozni, jól felkészülni az Istennel való találkozásra, a halálra.

A gróf levele el kell, hogy gondolkoztasson bennünket. Ha a halottak anyakönyvét forgatjuk, ott van egy rubrika, amelyben az áll, hogy a halál előtt szentségekhez járult-e a keresztény

---

89 A szentmise szövegeit tartalmazó imakönyv.

ember, vagyis meggyónt, megáldozott-e, fölvette-e a betegek kenetét. Milyen lesújtó, amikor oly sok esetben olvassuk: nem. Pedig megtehették volna, legalábbis a hosszú, hetekig, hónapokig tartó betegeskedés alkalmából, vagyis ha nem hirtelen halálról van szó. Egy fegyintézetben szenvedő rab akkor, amikor a szovjet börtönben kilátástalannak tűnt, hogy meggyónhasson, megáldozhasson, vagyis jól felkészülhessen a halálra, ezért imádkozik, ez a fő vágya -- sokan viszont, akik inkább megtehetnék, nem így cselekszenek. Ezzel kiteszik magukat a veszélynek, hogy bűnös lélekkel lépik át a küszöböt, amely az e világi és a síron túli világot elválasztja.

Szoktunk-e buzgón imádkozni magunkért és a ránk bízottakért, hogy a szentségek által megerősödve, nyugodtan mehessünk az Úr elé? Legfőbb feladatunknak, minden más gondot felülmúló gondunknak tekintjük-e a halálra való jó felkészülést? Legyőzzük-e gyávaságunkat, oktalan félelmünket és kérjük-e hozzátartozóinkat, hogy betegágyunkhoz, kórházi ágyunkhoz hívjanak papot? Vagy ha a betegünk már nem egészen ura akaratának, intézkedünk-e, hogy részesüljön a szentségekben, hogy Jézus fogja meg a kezét és bátorítsa a szívét életünk legsorsdöntőbb eseménye előtt?

Esterházy Jánost nem csak a saját lelkének üdve foglalkoztatta a börtönben. Gondolt börtöntársaira is és aggódott azok lelki üdvéért. Az egyik szovjet táborban együtt voltak férfiak és nők, s ennek következtében lábra kapott a paráznaság, a prostitúció. Erről így ír a gróf:

„Rettenetes volt a táborban a prostitúció, mert hiszen együtt voltunk elzárva férfiak és nők. Kötelességemnek tartottam a magyarokat ettől visszatartani. Mivel pedig, hogy ezen az Úr Jézusnak annyi fájdalmat okozó legnagyobb bűn elkövetésében

a gyerekeknek pénzre volt szükségük, amit csak úgy tudtak megszerezni, ha eladták kenyerüket, a következőket mondottam nekik: Fiúk, ti éhesek vagytok és mindennap imádkoztok az Úr Istenhez, hogy 'mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma…' És az Úristen oly végtelenül irgalmas, hogy megadja nektek az életet biztosító kenyeret minden napra. És ti mit csináltok ezzel a kenyérrel, amit az Úristen nektek oly irgalmasan ad? Ti eladjátok a kenyeret és az azon kapott pénzen vesztek egy hatalmas korbácsot és aljasságtokban odamentek és ostorozni kezditek ti személyesen az Úr Jézus Krisztust, aki oly végtelenül irgalmas veletek, aki oly nagyon szeret titeket. Gondoljatok arra, hogyha az itteni életet szenvedésnek nevezitek, hogy mit szenved az Úr Jézus a ti háládatlanságotokon és gonoszságtokon. És ez hihetetlenül hatott: felhagytak minden ilyen piszkossággal és így aztán igaz barátságban és szeretetben éltünk. Én voltam a legidősebb és mindenki 'János bácsinak' szólított. Nagyon megnyertem őket és igen nehéz volt a szívem, mikor ők ott maradtak."

Esterházy János szavai mélységes keresztényi és embertestvéri szeretetéről tanúskodnak, amelyet a táborok és börtönök embertelen körülményei nemhogy megkoptattak volna, de fényesítettek, erősítettek. Ezzel a szeretetével tudta elérni, hogy fogolytársai le tudtak mondani a paráznaság bűnéről, ez pedig a kegyelem csodája. Ha valakit ennyire tud bántani embertársai erkölcsi bukása, nagyon hasonlít Mesteréhez, Jézushoz, aki gyötrődött, vért izzadott, amikor a világ bűneire gondolt. A gróf igaz szeretetével kapcsolódott be a bűn elleni küzdelembe s ezzel mindnyájunknak példát, utat mutat. Gyakran tehetetlennek érezzük magunkat, amikor a környezetünkben is mutatkozó erkölcsi fertőt látjuk, de tudunk-e bánkódni és merünk-e szólni? Biztosra veszem, hogy amikor Esterházy

János figyelmeztette a szerencsétleneket bűnösségük nagyságára, közben összeköttetésben volt az égiekkel is, imádkozott a bűnösökért, mint egykor Jézus a keresztfán.

A mártír gróf magatartása segítsen kigyógyítani bennünket közömbösségünkből, nemtörődömségünkből, sőt nemegyszer érzéketlenségünkből, amikor a bűnöző láttán csak botránkozni, ítélkezni tudunk, de a lelki segítségnyújtásra nem is gondolunk. Úgy vagyunk vele, mint az egyszeri asszony, aki panaszkodott romlott fiára. Mikor azt a tanácsot adták neki, hogy imádkozzon érte, azt felelte: „Ezért a haszontalanért aztán nem fogok imádkozni!" Hát nem a bajbajutottak vannak legjobban rászorulva a lelki, erkölcsi segítségnyújtásra? Nem nekik van legnagyobb szükségük szeretetünkre? És nem ez a lelki segítségnyújtás, az intenzív szeretet képes a csodára, hogy a bűnöst megtérésre segítse, mint az egykori táborban?

Molnár Imre

Esterházy Lujza és Esterházy János életfelajánlása

Esterházy Lujza, Szívek az ár ellen címmel megjelent emlékiratában olvashatjuk az alábbi részletet:

„(1946) Húsvéthétfőjén este, egy rendőr jelent meg a klinikán és idézést kézbesített részemre másnap reggel 9 órára a csehszlovák politikai rendőrségre."[90]

Esterházy Lujza ekkor már túl volt újlaki otthonuk kirablásának és elpusztításának, a család szétszóratásának, a felvidéki magyarság halálra ítéltetésének rettenetes élményén. 1945. július 6-án Pozsonyban letartóztatták, bekísérték a politikai rendőrségre, ahol kezébe nyomták a deportálási végzést:

---

[90] Esterházy Lujza, Szívek az ár ellen, Budapest, Püski, 1991, 178.

„Ön kétséget kizáróan magyar, ennek következtében jelenléte Pozsony városában nem kívánatos!”[91]

Ezt követően géppisztolyos partizánok, a rendőrségen várakozó magyar letartóztatottak csoportjaival együtt Pozsony utcáin keresztül a patrongyári gyűjtőtáborba kísérték. A gyár területét a szlovák állam idején a nácik zsidó koncentrációs tábornak használták. A negyvenöt után ide begyűjtött több ezer német és magyar zsúfolásig megtöltötte a gyár termeit. Az embereknek a piszkos betonpadlón kellett feküdniük, sűrűn egymás mellett. Innét egy új kitelepítési paranccsal a Pozsony-ligetfalui táborba internálták őt az itt összegyűjtött magyarokkal együtt. Az új kitelepítési parancson már az állt: *„Nevezettek eltávolításának és internálásának elrendelése azért volt szükséges, mert veszélyes fasiszták.”*[92]

Esterházy Lujzát a többhetes ligetfalui internálásából egy pozsonyi cseh orvos, Sumbal professzor mentette ki, azzal az ürüggyel, hogy súlyos szívbaja miatt kezelésre szorul. Több hónapig tartó klinikai elhelyezés után, a politikai rendőrség, felfedezve tartózkodási helyét, beidézte őt, majd egy azonnali, Magyarországra szóló kiutasítási végzést adott át számára. A Sumbal-klinikán megismert Prisender Emil, aki később Esterházy János húgának, Máriának is sokat segített, néhány nap haladékot eszközölt ki számára. A felvidéki magyarság valóban kollektív pusztulást sejtető időszakában, neki szóló nemzetbiztonsági idézés hatására, mindenre felkészülten s talán a búcsúzás szándékával írta be 1946-os zsebnaptárába az alább

---

91 Esterházy, Szívek, i.m. 166.

92 Esterházy, Szívek, i.m. 168.

olvasható, életfelajánlási imát. A naptárt tartalmazó dossziéban, 1945-ös keltezéssel szerepelt egy másik ima is, amely az otthon és a vagyon elvesztésének, illetve az üldöztetés fájdalmának felajánlását tartalmazza az Istennek.

Úgy hiszem, hogy ez a két, egymáshoz kapcsolódó felajánló ima a felvidéki magyarság szellemtörténetének egyik legszebb lelki gyöngyszeme. Olyan kincs és egyben tanúságtétel, mely arra ad példát, hogy az igazán keresztény ember, aki hitét és bizalmát nem emberekbe, hanem Istenbe veti, a legnagyobb megpróbáltatások idején is utat talál Teremtőjéhez. Az Esterházy családot ért veszteség, s az ebből fakadó szenvedések ellenére is, Lujza és János életének iránya ezt követően nem a bosszú, a gyűlölet vagy a bezárkózás irányába fordult, hanem arra, hogy az elszenvedett gyötrelmeket Isten kegyelmébe ajánlják s ezzel egy nagyobb jóval szolgálják embertársaik javát éppen úgy, ahogy Szent Pál írta a Rómaiaknak szóló levelében: „Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat jóval” (Róm 12,21).

Bár a felajánló ima Esterházy Lujza tollából származik, kétségkívül tükrözi fivére, János lelkületét is, aki a lelki élet terén egyfajta példaképként tekintett Lujza nővére buzgóságára. Ő maga így vall erről 1949-ben, a börtönkórházból írott levelében: „*Téged édesem mindig ugyancsak az újlaki templomban láttalak, az oltár előtt térdelve, amint szentáldozás előtt és után keresztet vetsz, mert már nagyon régen figyeltelek téged és megállapítottam magamban, hogy soha nem láttam valakit oly boldog és örömtől sugárzó arccal áldozni és oly szépen keresztet vetni, ami még annak idején nagyon hatott rám és hozzájárult sokban ahhoz, hogy kezdtem gyakrabban szentáldozáshoz járulni.*” S

hogy a jó példa hatásos volt, azt maga Lujza igazolja emlékiratai azon részében, ahol a fivére, János letartóztatása utáni (utolsó) találkozásukat írja le a pozsonyi rendőrség börtönében: „*Most értettem meg, mi ez a békés ragyogás a tekintetében: a hite volt az, ami éltette. Mindig hívő volt, ahogyan kortársai közül is sokan. De már a letartóztatása előtti hónapokban észrevettem, hogy a hite sokkal elmélyültebb lett; az előző nyár óta egyetlen vasárnapi misét sem mulasztott el.*”

Ugyancsak e kötet lapjain olvashatjuk első ízben azt a levélváltást, amely a szovjet Gulag-táborokból hazatért Esterházy János és nővére, Lujza között valósult meg az alatt a rövid idő alatt, amit János 1949 júniusában a pozsonyi járványkórházban tölthetett el. Az Isten Szolgája által írt levélben, többek között ott szerepel ez a mondat is: *„még ma is, mikor ezen változáson átmentem, oly végtelenül messze vagyok attól, hogy igazán olyan legyek, hogy Jézus Urunknak öröme lehessen belőlem. És hogy így engesztelhessem, hogy csak azt kérhetem tőletek, hogy a Ti nagyon hatásos imáitokkal kérjétek az Úr Jézust, a jóságos Szűz Máriát, Szent Terézkét és Kaszap Istvánt, hogy adjanak kegyelmet nekem és erőt, meg kitartást, hogy jó szándékaimat meg tudjam valósítani*.” Első látásra meghökkentő, hogy a Gulag-táborok szörnyű szenvedéseit maga mögött tudó Esterházy János nem azért kér imát nővérétől, Lujzától, hogy mielőbb teljes mértékben megszabadulhasson a rabságból, hanem azért, hogy az *Úr Jézust engesztelhesse*, illetve hogy *jó szándékait* (azaz felajánlásait) meg tudja valósítani. Esterházy Lujza láthatóan tisztában van azzal, hogy testvére levelében mit takar a „*jó szándékaimat”* fogalom, mert válaszlevelében siet biztosítani bátyját: *„igen, nyugodt lehetsz, teljesíteni fogom azt, amit kérsz*

és teljes szívemből fogok imádkozni érted, hogy a Jóisten kegyelme erőt adjon és biztatást jó szándékaid megvalósítására".

Isten Szolgája Esterházy János „jó szándék" megnevezés alatti fogadalma ugyancsak az életfelajánlást rejti magában. Ennek egyik bizonyítéka az az Esterházy János életének legfontosabb mozzanatait tartalmazó rövid életrajzi összefoglaló, amelyet nővére Lujza, röviddel bátyja halálhírének kézhezvétele után fogalmazott meg a család nevében Párizsban, 1957. március 15-én, s amely a következő sorokat tartalmazza: „Kiszabadult fogolytársai szerint (mind)ennek ellenére, Esterházy János tartotta a lelket mindannyiukban. S gyakran emlegette: '*Szenvedéseimet szívesen viselem el és ajánlom fel Istennek könyörgésként Magyarországért és a többi rabországért, hogy szabadok és boldogok legyenek'*."[93]

Isten Szolgája Esterházy János és nővére, Lujza életfelajánlása és áldozathozatala az egész felvidéki magyarság számára utat mutat, hisz nem akad család, aki nem élte volna át azokat a szenvedéseket, melyeket az Esterházy családnak is el kellett viselnie: az otthon és a vagyon elvesztését, az üldöztetés és a szétszóratás fájdalmát. E mérhetetlen szenvedéssel az Esterházy testvérek példája nyomán azonban egy olyan erkölcsi alap tárul a szemünk elé, melyet hozzájuk hasonlóan fel lehet ajánlani egy, az elveszett javak és elszenvedett üldöztetéstől is nagyobb jó érdekében. Felajánlani megmaradásunkért, a jövőnkért, a békéért... s ezt a felsorolást ki-ki a maga által fontosnak tartott nemes célok megnevezésével folytathatja tovább. Az Esterházy János és

---

93 Esterházy János, kézirat, kelt 1957. március 15.

nővére levélváltását, illetve a Lujza által papírra vetett imát is érdemes ilyen gondolatokkal olvasni, s engedni, hogy az Esterházy család életszentséget gyakorló tagjai által elvetett mag a mi lelkünkben is termő gyümölcsöt hozzon.

Esterházy Lujza

Engesztelő felajánlás

(1946. húsvétján, Az N.B.[94] idézés hatása alatt.)

Április elejének rügyezésében, tavaszi virágzásban, gyakran nézem Pozsonyt a Murman kilátóról. Elnézem így a dombról

---

94 NB - Národna bezpečnost- Nemzetbiztonsági Hivatal

az alattam elterülő város egyes épületeit: s mintha életem filmjét látnám újból leperegni. Kezdve a házaktól, amelyek 1910-20-ban voltak részemre jelentősek,[95] majd folytatva a Kecske utcai börtön épületén, amelybe életem legdöntőbb kegyelmét kaptam,[96] majd pedig a templomokon: a jezsuitákén, a ferenciekén,[97] ahová áldozni jártam oly igen sokszor és a Dómon, ahol először láttam Riquet Pátert,[98] végül pedig azt a sok-sok helyet, ahol 1929 óta szakadatlanul igyekeztem szolgálni a lelkeket és a békét.

Most kívülről nézem ezt a várost, kissé úgy, mint Ligetfaluról, az internáltság idején.[99] Hiszen hivatalosan nem helyeztek szabadlábra sohasem. Útlevelem elintézve még nincs, okmányaim nincsenek, s így a városba csak lopva járok néha. Annál nagyobb szeretettel nézem így kívülről s annál mélyebb hálával az Isten iránt. Amint elnézem a múlt sok-sok állomását, a régi helyeket, az épületeket, amelyek telve vannak az ott kapott kegyelmek emlékével: lelkem eltelik egyre forróbb örömmel, s Te Deum énekkel a szívemben...

---

[95] Az Esterházy családnak Pozsonyban több történelmi jelentőségű palota is a tulajdonában volt, melyet a csehszlovák rendszer államosított.

[96] 1923-ben Eszterházy Lujzát kémkedés vádjával a csehszlovák hatóság egy év börtönre ítélte, amit ebben a börtönben töltött le. Az itt átélt mély istenélményéről Szívek az ár ellen c. emlékiratában számolt be részletesen.

[97] A család tagjai, beleértve E. Jánost is, e két templomot látogatták rendszeresen pozsonyi tartózkodásuk során.

[98] Páter Riquet, jezsuita pap, a II. vh. alatti francia ellenállás egyik hőse. Ő segítette Esterházy Lujza Nyugatra jutását.

[99] 1945 tavaszán, a pozsony ligetfalusi táborból, egy ismerős orvos, Sumbal professzor mentette őt ki, akinek a klinikájáról titokban ment fel a Murman kilátóhoz.

Annak idején, 1919-ben azért jöttem ebbe a városba, hogy szolgáljam a magyarságot önmagam feláldozása árán is. Azóta ez a város mindig a szolgálat színhelye volt számomra. A kizárólagos magyarság szolgálatból az Úr elhívott 1924-ben az Ő szolgálatára, a lelkek és a béke szolgálatába. A szolgálatnak ez a módja, mily gyakran került ellentétbe a letűnt magyar rendszer politikájával. Alattam íme a helyek, ahol oly gyakran igyekeztem megnyerni magyar szíveket egy magatartás számára, mely teljesen Jézus tanítása szerint lett volna. S emlékszem, mily nagyon igyekeztem megnyerni a magyar szíveket arra, hogy a folytonos sérelmi politika s elégedetlenség helyett, lássák helyzetünk jó oldalait is. Emlékszem, mily aggodalom gyötört, amikor München után ahelyett, hogy hálásak lettek volna a magyar szívek Istennek a háborús rém elhárításáért, hála helyett csak zúgolódni, lázadozni tudtak...

Elfelejtett hálát adni ez a mi szegény népünk a Gondviselés jótéteményeinek hosszú évei alatt, s most íme pusztulásra van ítélve ez a mi itteni magyarságunk.

Jézus Szíve Te tudod, engesztelni szeretnélek az itteni magyarság vétkeiért, mind azért, amivel téged megbántott. Jézus Urunk Szentséges Szíve, engesztelő áldozat kívánok lenni itteni magyar népünkért, s veled együtt kérni az Atyát, mentse meg ezt a mi szegény népünket a kitelepítéstől, s minden pusztító veszedelemtől. Hogy segítsek leesdni ezt a kegyelmet, csatlakozni kívánok Jézus Szívéhez a keresztfán s a szentmiseáldozatban és vele együtt engesztelő áldozattá lenni:

„Introíbo ad altáre Dei: ad Deum qui laetíficat iuventútem meam. Ad Deum qui laetíficat iuventútem meam. Adiutórium nostrum in nómine Dómini. Qui fécit cœlum et terram.

Suscípiat Dóminus sacrifícium de mánibus tuis, ad laudem, et glóriam nóminis sui, ad utilitátem quoque nostram totiúsque Ecclésiae suae sanctae.

In spíritu humilitátis, et in ánimo contríto suscipiámur a te, Dómine: et sic fiat sacrifícium nostrum in conspéctu tuo hódie, ut pláceat tibi, Dómine Deus[100].

A dombról a Mély úton át térek haza a klinikára. Fülembe cseng a Mária-völgyi zarándokok énekének invokációja: *„édes Virágszál, szép Szűz Mária."*

Védd meg szegény népeinket a végveszélyben, Szűzanyánk!

Ebben a húsvéti időben Uram, amelyben 1924-ben a börtönben életem legnagyobb kegyelmét kaptam, s amelyben 1939-ben oly hálátlan volt irántad népünk – a hálátlanság lázadásáért, most engesztelni szeretnélek, a hálás szeretet mindhalálig való engedelmességével, a Te engedelmességedet utánzó engesztelő engedelmességgel.

Uram, irántad való szeretetből szívesen viselem el az otthon elvesztését: engesztelésképpen megszámlálhatatlan otthon elpusztításáért s könyörgésképpen, hogy a lelkek eljussanak égi otthonukba, s itt a földön felélesztheassük a kioltott otthoni tűzhelyeket.

---

[100] A latin miseszöveg fordítása: *Bemegyek az Isten oltárához, az Istenhez, aki ifjúi örömmel tölt el engem. Segítségünk az Úr nevében, aki az eget és a Földet alkotta. Fogadja el az Úr kezedből az áldozatot, az Ő nevének dicsőségére, mindannyiunk és az egész Anyaszentegyház javára. Alázatos lélekkel és töredelmes szívvel kérünk, Urunk Istenünk, fogadj el minket és legyen kedves színed előtt áldozatunk.*

Uram, irántad való szeretetből szívesen viselem el vagyonunk elvesztését: engesztelésképpen a bűnökért, amelyeket anyagi javak kedvéért annyi ember elkövet, s könyörgésképpen, hogy az emberi szívek benned lássák legfőbb javukat, s te megadd mindnyájuknak a mindennapi kenyeret.

Uram, irántad való szeretetből szívesen viselem el az üldözést, amely más nemzetek részéről ér, engesztelésképpen a bűnökért, melyeket a nemzeti érdek nevében annyian elkövetnek, s könyörgésképpen, hogy az emberi szívek a Te törvényedhez igazítsák nemzetük szolgálatát, s így létrejöhessen a Te szíved szerinti béke. Amen.

Vadkerty István

Esterházy Lujza engesztelő felajánlása

Elolvasva Esterházy Lujza felajánlását a felvidéki magyarságért, ösztönösen Jézus tanítása jutott az eszembe. Jézus, aki másokért, értünk is feláldozta magát, a saját élettapasztalata alapján tanít, hogy „senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért” (Jn 5,13). Ez volt isteni szeretetének a legnagyobb foka és bizonyítéka.

Jézus fent említett szavait hallva-olvasva általában azokra a bátor személyekre, hősökre gondolunk, akik vértanúhalált haltak, pl. misszionáriusok közül néhányan, vagy életüket feláldozták mások megmentéséért, mint pl. Maximilián Kolbe atya.

Esterházy Lujza sem tudta, hogyan alakul életének további sorsa. Megvontak már tőle bizonyos jogokat, megfélemlítették, a politikai hatalom reá is nyomást gyakorolt. Ő ebben a bizonytalan és félelemmel teljes időszakban csak a hitében tudott megkapaszkodni és ennek köszönhetően gerincesen helytállni és ráadásul még egy gyönyörű, mély gesztust tenni. Ezzel nyíltan rámutatott hitére, mert azt sohasem szégyellte

megvallani. Hitének gyümölcse a másokért való engesztelés lett. Útban a kihallgatásra nem azon gondolkodott, hogy mit és hogyan mondjon, hogyan védje a családját, annak érdekeit vagy vagyonát, hanem a felvidéki magyarság sorsára, jövőjére gondolt. Főként annak lelki megmentésére.

A mélyen megélt Jézus Szíve iránti tisztelete vezeti őt a felajánlás megtételéhez. Látva a felvidéki magyarság vétkeit, szenvedéseit, a kitelepítéstől való félelmeit, a népünk iránti gyűlöletet, ő inkább engesztelni akarja az Istent. Nem átkokat szór az ellenség, az üldözők felé, hanem engesztel, bocsánatot kér és áldozatot hoz. Önmagát, akár életét is felajánlja népünkért, főleg a lelkek megmentéséért. Tudatosan és önként vállalja az üldözést, csak a Jézus Szíve szerinti béke jusson érvényre ebben a földi világban.

Örömmel tölt el, hogy napvilágra került Esterházy Lujza felajánlása. Örülök, hogy Jézus tanításából kiindulva mindig voltak, vannak és lesznek mély hitű, vallásos emberek, akik tudnak áldozatot hozni másokért. Vannak, akik felajánlásokat, ígéreteket tesznek Istennek mások jólétéért, főleg lelkük megmentéséért. Mi is és ma is követhetnénk ezt a jólelkű, önfeláldozó és engesztelő példát. Nagy szüksége van

erre a mai felvidéki magyarságnak. Talán fel sem fogjuk, mert bele sem gondolunk….

Istenbe vetett hitünk vezessen minket is hasonló felajánlásokhoz. Ismét csak Jézus szava vezethet és buzdíthat minket, hogy „amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük!” /Mt 7,12/

Tóth László:

Sebestyén

E. J. gróf emlékének is

Úgy állnak ki testemből a nyilak
mint hitetlenekből a jelszavak
beszélnek helyettem
kérdeznek helyettem
hitelesítenek
megannyi igen
és megannyi nem
magam is nyíllá váltan
süvítek a felém süvítő fekete nyilak ellen
mintha a levegőben megállíthatnám őket
belém nyilallok
megnyílok nekik
kijelölik s ők mondják sorsom
visszahullnak fejemre
nyílt sisakkal fordulok feléjük
elárvult létem
cloaca maximájában

testem ellepik a langy nedvek
folyik a vérem folyik a nyálam
de a szemem száraz
benéznek nyílásaimon
mintha megnyúlt nyélként merednének ki belőlem
melyekkel elmozdítható vagyok
felemelhető
odébb helyezhető
falhoz állítható/szögezhető
összetartanak a széthullásban
belenyúlok velük a végtelenbe
nyalábba kötözöm őket
az vagyok ami legbelül

megalázható
de elpusztíthatatlan

Zofia Mycielska-Golik

Az anyám nem beszélt arról, mi volt a börtönben[101]

-- Hogyan találták meg az édesanyjuk naplóját?

Az én nővéremnek, Klimának a halála után, mikor takarítottunk a lakásában, megtaláltunk egy csomagot, amiről meg kiderült, hogy ez tulajdonképpen napló. Éppen akkor Alice Budapesten járt, valamilyen rendezvényre jött, és akkor azon a rendezvényen odaadtuk Molnár Imrének ezt a csomagot, illetve annak tartalmát, ami egyrészt lengyelül, másrészt magyarul volt írva. Nem tudtunk róla, ez meglepetés volt.

-- Hogyan értékelték, milyen érzés volt?

Óriási hatást gyakorolt ránk, mivel ahogy mondtam, a mamám soha nem beszélt erről a témáról. János halála után az anyánk,

---

101

A Mycielska-Golik Zofiával, Esterházy-Mycielska Mária lányával készült interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

mikor hazaköltöztünk Lengyelországba, bezárkózott. Soha nem beszélt, vagy csak nagyon ritkán Jánosról. És annak ellenére, hogy tanúi voltunk mindannyian az egész kálváriának, az anyám utazásainak, a bátyja kiszabadulásáért tett erőfeszítéseinek, mégis most először kaptunk egy összképet arról, hogy mi mindent is élt át, éltek át ők ketten akkor.

-- Mi mindent élt át? Mi az, amit elmondana ebből?

A bátyámat kirúgták az érettségiről, én pedig egy téeszbe, egy szövetkezetbe lettem irányítva fizikai munkára, vagyis hát kényszermunkára. Az anyám ekkor Virsik doktort kereste föl Pozsonyban, mert amikor hazahozták Esterházy Jánost, egy ideig ez a Virsik doktor fogadta őt a fertőző tüdőosztályon. Ide fektetett be engem is, mint tüdőbajost, így megmenekültem a munkatábortól Újlakon. Közben a nővéreket, akik vezették ezt a kórházat, kidobálták az állásukból, és nem volt, aki dolgozzon helyettük a kórházakban. És akkor gyorsan, az első alkalommal belőlünk, a betegekből toboroztak nővéreket. Én akkor nem egészen tizenhét éves voltam, és én is elvégeztem egy egészségügyi kurzust, hogy egészségügyi nővér lehessek.

-- Azért, hogy a közelébe kerülhessen, akár a Jánosnak?

Igen, a mamámnak az volt a reménye, hogy kihozzuk őt a börtönből és akkor esetleg Jánost is gyógyítani lehet majd ebben a kórházban, ahol nem volt penicillin, nem volt streptomicin, tehát akik oda bekerültek betegek, haldokoltak, és meg is haltak a tüdőbajban, mert még nem lehetett őket meggyógyítani. Tehát én is azért végeztem el a kurzust, hogy gyógyíthassam őket.

-- Menjünk egy kicsit vissza az időben, emlékszik arra, amikor még Lengyelországból menekültek?

Mert a németek átvonulása után közeledett az orosz invázió. Az oroszok célja Németország volt, de Lengyelországon keresztülrohantak, és létrehoztak úgynevezett megszálló brigádokat az ukránokból. Azok pedig elsősorban udvarházakat támadtak meg, gyilkoltak és égettek. A mi kertészünk ukrán volt, és ő figyelmeztetett minket, hogy készülődnek, és bennünket is meg fognak támadni. És egyik napról a másikra össze kellett pakolnunk. Négy család volt ott, akinek menekülnie kellett, a Mycielski, a Tyszkiewicz és a Michalski család, de a negyedikre már nem emlékszem. És akkor fel kellett ülnünk szekerekre, összecsomagolni a legszükségesebb motyót, és el kellett indulnunk, szinte az egyik napról a másikra. Útközben egy pihenőt tartottunk, most nem jut eszembe, hogy milyen településen, mert voltak ismerőseink, akiknek a Kárpátokban volt egy birtokuk s egy erdészházuk, és ott tudtuk meghúzni magunkat. Fogalmunk sem volt, hogy hová menjünk. Varsóban kitört a felkelés, dúltak a harcok, Krakkó felé vonult Zsukov tábornok az orosz hadsereggel, mi pedig ott ültünk az erdészházban, nem tudva, hogy mi lesz a sorsunk. A közeli erdőkben partizánok voltak, akik folyton támadták a németeket, tehát folyt a harc körülöttünk. Tízegynéhány napot töltöttünk el ezen a helyen, de kiderült, hogy a németek megtudták, hogy ott vagyunk, mert orosz ejtőernyősök is rejtőztek ott az erdőben, őket keresték. Tehát minden oldalról körül voltunk véve. Egy alkalommal befutott három német teherautó az udvarunkra, vagyis a ház elé. Éppen ebédeltünk az udvaron, ők pedig egy páncél Fausttal szétlőtték a hátunk mögött az erdészházat. Istennek hála egyikünk sem sérült meg, de az erdészház egy pillanatok alatt lángba borult.

Csak a szakácsnőnk sérült meg egy gránátszilánktól. Bennünket falhoz állítottak, és le akartak lőni, merthogy mi a partizánokkal kapcsolatot tartunk. És az anyám akkor kihúzta a magyar útlevelét, és mutatta, hogy mi magyarok vagyunk, és mondta, hogy az ő testvére Esterházy János parlamenti képviselő. Ez hatott rájuk, megijedtek, beültettek minket a teherautóba és elvittek Duklára. Ott kidobtak bennünket egy gyűjtőtáborban, ahol csak gyermekek és nők voltak. Ez egy határállomás volt, valószínűleg, hogy a férfiak továbbmentek, a nők és a gyerekek maradtak. De voltak ott szlovákok és magyarok is. Voltak ott katonák is, akik menekültek a frontról, vagy sebesültek voltak. Ez egy német menekülttábor volt. Bennünket kihallgattak, persze mi semmit nem tudtunk a partizánokról. Semmit nem tudtak meg tőlünk. Közben ők kiderítették, hogy igazat mondott-e az anyám, hogy valóban Esterházy János-e a testvére, s hogy valóban parlamenti képviselő-e Szlovákiában? Amikor ez kiderült, akkor bennünket szabadon engedtek. A táborparancsnok, aki német volt, megkérdezte, hova akarnak menni. A mamám azt mondta, hogy Krakkóba, mert ott lakik a családunk. Akkor fölpakoltak megint egy teherautóra, és elvittek Krakkóba. Az anyám azt mondta, hogy életében úgy nem félt, mint akkor. Mert ha bennünket megtalálnak a lengyel vagy az orosz partizánok, akkor szétlőnek minket, merthogy mi a németekkel menekülünk. Óriási harcok voltak mindenhol. Az anyám rettegett, hogy belefutunk valamilyen csata kellős közepébe. Tehát rettentő félelmek közepette érkeztünk meg Krakkóba, és ott a Michalski rokonságnál húztuk meg magunkat. A szüleink, hogy megvédjenek bennünket, Rostworowskiékhoz vittek bennünket. Ennél a családnál, amely Krakkón kívül lakott, körülbelül két hónapot töltöttünk el. És közben az anyám

próbált intézkedni, hogy továbbmehessünk. Krakkóban szörnyű helyzet volt, mert nem volt lakásunk, nem volt semmink, s nekünk sem maradt semmink, mert minden elégett ott az erdészházban. Egy ruhánk, és egy cipőnk volt. És jött a tél, és semmit nem tudtunk fölvenni. Az anyámnak innét Krakkóból sikerült fölvenni a kapcsolatot Jánossal, és János akkor azt mondta, hogy menjünk oda hozzá, Újlakra. És akkor az anyám elintézte a papírokat. 1944 novemberében elindultunk Krakkóból, de Bécsbe vittek bennünket, mert az amerikaiak már bombázták akkor a nyugati részeket és bombázták Bécset is, úgyhogy egy pincében ültünk és vártunk. És egyszer csak megjelent János az autójával. Egy nappal azután, hogy áthozott bennünket a hídon Pozsonyba, az amerikaiak lebombázták a hidat. Tehát így végül szerencsésen megérkeztünk Újlakra.

-- Kérem, beszéljen a háború előtti családi életükről!A háború előtti idő az aranykor volt számunkra, hiszen csodálatos családi életünk volt. Mindenkinek volt egy saját szobája fönt, ott abban az udvarházban, ahol laktunk Węgierkában. Volt egy nevelőnőnk, akit úgy hívtak, hogy Zośia. Aztán ahogy növekedtünk, mamánk fogadott egy tanárnőt. Úgyhogy mi odahaza tanultunk, és Jaroslawba jártunk vizsgázni. És odajártunk ügyeket intézni is. Úgyhogy én először iskolába Újlakon mentem, be a tanterembe '48-ban, mert odahaza házitanítónk volt.

-- Esterházy Jánossal találkoztak lengyelországi családi otthonukban?

Esterházy Jánost már ismertük korábban, hiszen meglátogatott bennünket Węgierkában a háborús idő alatt is. Fantasztikusan szerette a gyerekeket, szerette az állatokat, sokat játszott

velünk. Mi háború alatt éheztünk, elég nagy szűkösségben éltünk, ő pedig csokit hozott nekünk. Tehát egy nagyon kedves emberként emlékszem rá, aki tele volt empátiával, szeretettel a gyerekek és az állatok, különösen a lovak felé. És tudom, hogy segített az anyámnak is. Az anyám ugyanis segíteni próbált azoknak, akiket letartóztattak a németek. A környékünkről elég sok embert letartóztattak, és az anyám próbált közbenjárni az érdekükben, és a János nagybácsim ebben segítette őt. Több embernek az életét is megmentették így. Tehát, amikor visszatértünk, Lengyelországba, 1958-ban, akkor kiderült, hogy az anyámra a honi hadsereg halálos ítéletet mondott ki, azért, mert mint Esterházy lány, járt a németekhez, és kiszedte tőlük az általuk letartóztatott embereket. Így segített nekik ános támogatásával. Tehát mi így ismertük meg Esterházy Jánost már az otthonunkban, Węgierkában.

-- És milyen volt az élet az újlaki kastélyban?

Igen, hát mi úgy éreztük magunkat Újlakon, mint a mennyországban. Hisz Lengyelországban háborúztak, csaták voltak, állandó életveszélyben voltunk, ott pedig a béke szigete volt. Mint nálunk, Lengyelországban a háború előtt. Mindent lehetett kapni. Csodálatos életünk volt, rendes ruhánk, rendesen kaptunk enni, teljesen más volt Szlovákia, mint az az ország, amit hátrahagytunk. Nagyon szép volt a kastély. A mi węgierkai udvarházunk tulajdonképpen csak egy nagy ház volt, amit nem is lehetett összehasonlítani azzal a szép kastéllyal, ami Újlakon volt. Tudom, hogy a nagyanyám nagyon elcsodálkozott, amikor meglátta a rongyos ruhánkat, és kisebb családi veszekedés is volt belőle, ahogy odaértünk, azért, hogy nézünk ki, hogy viselkedünk? Mert természetesen mint gyerekek a sok viszontagság után

rögtön örültünk, ugráltunk a boldogságtól, és a nagymamánk emiatt egy kicsit görbén nézett ránk, hogy nem vagyunk normálisak, vagy legalábbis lelkileg meg vagyunk zakkanva. Esterházy János gyerekeinek voltak nevelői, tanítói, akik fegyelemre tanították őket, mi pedig ehhez képest szinte mintha vademberekként éltünk volna. Aztán persze lassan fölvettük az újlaki életnek a ritmusát.

-- Az Esterházy család segítette a szegényeket, hogyan?

Igen, tanúja voltam annak, hogy a kastély nagykapuján mindennap jönnek a szegények. Ott vezetett az út mellettünk, ahol mi laktunk és a kastély bal oldalán volt egy olyan konyha, ahol csak a szegények számára főztek, illetve az alkalmazottak számára is. Persze nem valami porcelántányérokba tálaltak, hanem jöttek a szegények a faluból, kis lábasokat, edényeket hoztak és vitték haza az ennivalót. Emlékszem, hogy egyszer éppen biciklizni tanultam és majdnem elütöttem egy nénikét, aki az ebédért jött a kastélyba az edényeivel. Tehát folyamatosan jöttek, és ingyen kapták az ennivalót, ennek én szemtanúja voltam, vagyok.

--Mi volt az első jel, hogy Jánost bántják?

Igen, a németek voltak az elsők, akik le akarták őt tartóztatni. És emlékszem, hogy az anyám, aki tudta, hogy nézett ki a szovjet megszállás, mert a mi udvarházunk ott volt a német-orosz határ közelében, elmondta a nyitraújlakiaknak, akik örültek, hogy jönnek az oroszok, mert azt hitték, hogy jobb lesz, és akkor az anyám elmesélte nekik, hogy mit várhatnak majd az oroszoktól. És valóban hordaként rohanták le a falut és a kastélyt az oroszok. Ezt megelőzte egy bombázás, bombázták a falut, és az egyik bomba a kastélyunk

egyik falát szétrombolta. Ez épp húsvétkor volt. Melegedett az idő s mi ki akartunk menni a légópincéből a szabadba, amikor a kutyák menekültek, be a pincébe, mert jöttek a repülők, és bombázták Újlakot is, és a kastélyunkat is. Ezt követte az orosz invázió. Sajnos az alkalmazottaink nem engedték ki a pálinkafőzőben a pálinkát a földre, így az oroszok a pálinkafőzőt megtalálva megitták az összes pálinkát, és hát ettől teljesen lerészegedtek. Végigerőszakolták, végigrabolták a falut. Berohantak hozzánk is a pincébe. Mi akkor Moravčik Veronának, egy helybéli szlovák asszonynak köszönhetjük az életünket, aki elvitt minket magához a házába, mert a pincénkben már nem maradhattunk tovább. Ez a szlovák asszony jól ismerte Jánost, szerette is a családunkat, és az alatt a szörnyű éjszaka alatt, amíg mi ott voltunk Moravčik Veronánál, a falusiak, az éjjel teljesen kirabolták a kastélyt. Bútorokat, a képeket, mindent, amit találtak. Az anyám mesélte, hogy az emberek a hátukon hordták szét a bútorainkat, olyanokat is vittek, amiket mi mozdíthatatlannak gondoltunk. Nem maradt semmi. Az oroszok ugyanígy pusztítottak mindent, amit találtak. A képeket összekaszabolták. Nem tudták, hogy mi a vécé. Például a vécéből itták a vizet, mert látták, hogy ott folyik, és fogalmuk sem volt, hogy mi az. És az egyik szárnyában az épületnek volt egy ruhatár. Az én nagyapámnak, aki Esterházy János Mihály, az Osztrák-Magyar Monarchiának a kapitánya volt, ott őriztük a régi egyenruháit és a díszruháit is. Ott voltak a nagymamánk fiatalkori báli szoknyái, ott voltak a magyar díszruhák. És ezek a berúgott oroszok fölhúzták magukra a magyar díszruhákat, a báli szoknyákat, és így biciklizték körbe a gyepet. Tüzet gyújtva dajdajozva. Tehát az egész egy világvégi, szörnyű jelenet volt.

-- Mi történt ez után a családjukkal és Jánossal?

Minket két ízben, kétfajta módon is támadtak, és üldöztek. Hiszen lengyelként is üldözve voltunk Csehszlovákiában, és mint az Esterházy család tagjai is. Lengyelként azért üldöztek, mert a lengyelek ’38-ban elfoglalták a tessényi Olzán túli területeket, tehát emiatt gyűlölték a lengyeleket. Mi nem mondtunk le a lengyel állampolgárságunkról, s később, a magyar üldözés idején ez bizonyos védelmet is adott nekünk, de az üldözést is meg kellett tapasztalnunk, már 1945-ben.

Én tizenkét éves voltam akkor, s hosszú ideig nem tudtuk, mi van a nagybátyánkkal. Aztán az emberek hozták a híreket, akik tanúi voltak a letartóztatásának. Mindenféle hamis híreket is kaptunk, hogy itt látták, ott látták, idevitték, odavitték. Például valaki azt mondta nekünk, látták, hogy német koncentrációs táborban van, tehát nem tudtuk, hogy valójában mi történik. Az biztos, hogy az első valódi hír az volt, amikor a szovjet lágerből kaptunk egy hírt róla, de nem tudom, már nem emlékszem, hogy ki volt az, aki ezt a hírt hozta. Talán egy kárpátaljai magyart elengedtek a táborból, s ő volt az, aki hírt hozott róla, de már nem tudom, hogy hívták.

--A letartóztatását Gustáv Husák végezte. Hallottak-e valamit erről?

Igen, hallottunk. Gustáv Husákra úgy emlékszem, hogy eljött Újlakra, azt hiszem, hogy miniszter volt már akkor, talán belügyminiszter. Ő rendelkezett a vagyonunk felett. A teljes könyvtárat elszállította, s ami megmaradt, összeszedette és meggyújtatta. Elégett az egész könyvtárunk, amelyben csodálatos értékek voltak. Ebben is benne van a Husáknak a keze.

Nagybátyánkkal kapcsolatban az volt a legszörnyűbb, hogy nem voltak híreink, nem tudtuk, hová menjünk, hogy kihez forduljunk. De aztán valakitől hírt kaptunk róla. Tudom azt, hogy egy magyar ember, akit vele együtt letartóztattak, de nem vittek el, hanem, ha jól tudom elengedték, ő hozta az első hírt, a letartóztatásáról és az elhurcolásáról. Aztán anyám mondta egyszer, hogy kapott egy levelet. Soha nem mondta meg annak a lengyel asszonynak a nevét, aki írta, nehogy megtudják. Csak azt mondta, hogy hol van János és azt is, hogyan viselkedett a lágerben, hogy mennyire segített mindenkinek, akivel együtt volt bezárva ott a munkatáborban, de a nevét ennek az asszonynak nem tudhattuk meg mi, gyerekek.

--Aztán az ön édesapja hozta a hírt arról, hogy János itthon van és mivel halálra ítélték, ki fogják végezni.

Az anyám azonnal fölkereste Emil Prisendert, akinek nagyon sok ismerőse volt, és ami a legfontosabb, hogy zsidó volt. Hiszen a nagybátyám sok zsidónak az életét megmentette, tehát ők igyekeztek ezt úgymond meghálálni, azzal, hogy segítettek, ahogy tudtak. Le van írva a naplóban, hogy anyámmal együtt mennyi, milyen sok embert fölkerestek, és próbálták őt megmenteni a haláltól.

--Ön ezt mikor tudta meg, s hogy emlékszik a vele való találkozásra?

Igen, én is Prisenderéktől tudtam meg, hogy hazahozták Jánost. És az anyám, valóban egy alkalommal elvitt engem, amikor átmenetileg egy kórházban volt és úgy tűnt, hogy sikerült számára elintézni a kórházi kezelést hosszabb időre is. De sajnos ez nem sikerült, hanem ehelyett őt elvitték Lipótvárra a börtönbe, majd onnét tovább Mírovba. És tudom, hogy abban

az időben óriási probléma volt a gyógyszerellátás, és ő egész idő alatt egy éven keresztül a halálos ítélet árnyékában volt, és ezért anyám ekkor kezdte ezeket a mentőakcióit csinálni. Mindenkihez elment, aki csak számított és próbálta kieszközölni a kegyelmet a fivére számára. Számomra szörnyű élmény volt őt látni rabként, meggyötörve a szenvedéstől. Nehéz leírni mai szavakkal azt az élményt. Látni kellett volna, látni kell a saját szemével az embernek, hogy milyen sovány volt, egyetlenegy haja nem volt, egyetlenegy foga nem volt. Hiszen korábban ő egy csodálatos, nagyon jó kinézetű, mindig elegáns férfi volt. És láttunk ott helyette egy rabot, aki halálra van gyötörve és éheztetve, súlyos beteg, alig él, alig áll a lábán. Szörnyű élmény volt...

Csak arra emlékszem, hogy rendkívül megrázott engem ez a pillanat. Elsősorban az anyám miatt. Hiszen az anyám odaszentelte az életét, hogy segítsen a nagybácsimnak, és én mindig őrá gondoltam, őérte aggódtam, az anyámért, aki nagyon nehéz helyzetben volt. A legrosszabb az volt, hogy az anyám nem dolgozott, neki nem volt fizetése, tulajdonképpen könyöradományokból éltünk. Az anyámnak nem volt miből csomagot összerakni, amit a börtönbe küldhetett volna. Szerencsére a környékbeli magyarok segítettek. Én akkor már dolgoztam, és Etuska nővérem is, így küldtünk a fizetésünkből részleteket, hogy az anyám tudjon valamit intézni. Tudom, hogy egy zsidó család, a Schlesingerék, akiket Esterházy mentett meg, ők is sokat segítettek. Ők szerezték például a pamutot, kötőtűt, amiből anyám pulóvereket kötött, hogy némi bevételre tegyen szert. Tehát a legrosszabb az volt, hogy nem volt miből segítenünk igazán a Jánosnak. Hiszen rendkívül szűkös és nélkülöző életet éltünk.

--Ez a nagy szűkösség nem okozott feszültséget a családban?

Nem, sohasem. Tudtuk, hogy ennek így kell lennie és nincs más lehetőség. Amikor az én férjem meghalt és egy nyolcéves gyermekkel magamra maradtam, azt hittem, hogy összedől a világ körülöttem. És akkor az anyámra gondoltam, aki öt gyermeket nevelt egyedül, és a férjét sem tudhatta maga mellett, hiszen a férjének el kellett menekülnie. Egyet tudok, hogy az anyám sosem éreztette velünk a nehézségeket, sosem panaszkodott, sosem mutatta, hogy el van keseredve. Sőt, ellenkezőleg. Mindig azt mondta nekünk, hogy köszönjük meg a Jóistennek azt, ami van, azt a keveset is, ami megmaradt. Így nevelt föl bennünket, és így váltunk mi is felnőttekké, hogy ezt láttuk, ezt tanultuk az anyánktól, hogy összeszorított foggal mindig mindent túl lehet élni.

--Volt, hogy a Jánostól kapott szardíniákat tudták csak megenni vacsorára.

Igen, emlékszem erre, hogy valóban a nagybácsi adott nekünk halkonzervet, szardíniát. Életemben kétszer volt olyan pillanat, amikor megéreztem, hogy mi az éhség. Igazából mindig volt valamit ennünk. Tehát olyan végletes éhségben sosem voltunk. Amikor a kollégiumban laktam, tanultam, és akkor szerettünk volna venni egy kis kolbászt, vagy csirkét, de nem volt miből. Ugyanakkor az sosem volt életcél nekünk, hogy jóllakjunk. Egy dolog, amit az anyám nagyszerűen tudott: egy olyan atmoszférát teremtett otthon, hogy mindegy volt, hogy csak krumplit ettünk, vagy csak kenyeret, mert nem volt más. A mama mégis olyan családi melegséget tudott varázsolni körénk, és ott volt velünk, és ez volt a legfontosabb számunkra, és nem az, hogy mi van az asztalon, mi az ennivaló?

-- Máriának János miatt gyakran kellett távol lennie. Tudták, hogy a vasútállomáson kell éjszakáznia?

Igen, tudtunk róla, elmondta, hogy ez volt, az volt, de sosem panaszkodva mondta. Emlékszem, a rendszerváltás után történt, amikor első alkalommal eljutottam Mírovba, mert akkor volt egy rokonunk Pozsonyban, aki lengyel diplomataként dolgozott, és diplomata kocsival elvittek minket Mírovba. Akkor beengedtek a templomba is. Hát akkor ott egy hisztérikus sírás tört ki belőlem, akkor láttam, hogy szegény anyámnak micsoda távolságokat kellett megtennie, és sokszor gyalog ment, mert a börtön zárt területen volt, ahová nem volt közlekedés.

-- Hogy éltek otthon, amikor nem volt otthon az édesanyjuk?

Volt ott egy lány Újlakon, aki korábban nálunk dolgozott, és a mama egy-két fillérért néha őt bízta meg, hogy nézzen rá a gyerekekre, és hát így nem voltunk teljesen egyedül. Néha talán nehéz volt ezt elviselni, de tudtuk, hogy egyszerűen nem tud mást tenni és nem tudunk mást tenni mi sem, nem volt más megoldás. Tudtuk, hogy amit tesz, azt meg kell tennie, csinálnia, mert ez így van rendjén. Meg sem fordult a fejünkben, hogy más életünk lehetne, hogy másként is tudnánk élni.

-- Beszámolt-e az édesanyjuk a Jánossal való találkozóiról?

Az anyám féltett minket, és nem nagyon beszélt arról, hogy mi volt a börtönben, mit intézett a hivatalokban. Nem is volt szabad beszélnie neki ezekről, mert sokszor voltak bizonyos dolgok, amiket nem lehetett a gyerekekkel megosztani. Tehát

mi se nagyon faggattuk. Hozzáteszem, hogy én már akkor nem is laktam Újlakon. Hiszen igyekeztünk minél hamarább elmenni otthonról, hogy munkát találjunk, hogy fölszabadítsuk a helyet a kisebb testvéreknek. Tehát én Pozsonyban voltam Etuskával együtt. Péter iskolába járt. Tehát lehet, hogy a kicsiknek beszélt róla, nekünk nem.

-- Azt szeretném megkérdezni, hogy a János tudott-e arról, hogy milyen rosszul élnek, és milyen nehéz egy csomagot összeállítani?

Az édesanyám nem akarta János szenvedéseit növelni azzal, hogy milyen körülmények között élünk, ezért nem beszélt róla, de azt gondolom, hogy tudott róla. Tudom, hogy nagyon aggódott, amikor a mamát látta, mert fiatalkorában a mamám nagyon csinos volt, nagyon szépen öltözködött. Újlakon viszont sokszor megkérdezte tőle, hogy miért vagy ilyen rosszul öltözködve, és hát ebből következtethetett arra, hogy milyen körülmények között élünk.

-- Volt-e olyan esemény ebből az időszakból, ami különösen megmaradt önben?

Igen, az egy szörnyű volt, amikor ez az amnesztia elmaradt. Mindannyian föl voltunk készülve arra, hogy a nagybácsi már jön haza, és az utolsó pillanatban jött a parancs, hogy mégsem. Az anyámnak ez egy óriási csalódás volt. Borzasztóan élte át ezt a pillanatot. És kétszer láttam anyámat ilyen nagyon rossz lelkiállapotban. Egyszer, amikor nem engedték ki a bátyját, pedig már mindenki azt mondta, hogy ki fogják engedni. Másodszorra akkor volt ilyen összetört lelkiállapotban, amikor János halálhírét megkapta. Akkor teljesen összeomlott. Nem tudtuk, mit csináljunk vele. Az én barátnőm anyja egy Emília

Rusňáková nevű szlovák asszony volt. Őt kértük meg, hogy jöjjön el Pozsonyból, és legyen ott anyánk mellett, és ő huszonnégy órán keresztül ott volt mellette. És a legrosszabb az volt még, hogy jöttek az asszonyok a faluból a házunkba, a lakásunkba, akik elkezdték ott énekelni a gyászénekeket, imákat. Emlékszem rá, hogy a nővéremmel együtt egyszer csak abba kellett hagyatnunk velük és elküldeni őket, mert az anyám nem tudta ezt elviselni, olyan rossz lelkiállapotban volt.

-Önök hogyan értesültek a halálhírről?

Amikor megkaptuk a hírt, hogy meghalt a nagybácsi, mi is rögtön hazautaztunk a nővéremmel. Hát a legrosszabb az volt, hogy a falusi pap annyira félt, hogy nem merte vállalni a gyászmisét és nem mert harangoztatni sem. A húgom Klima ment, és ő maga húzta meg a harangokat.

-- Értesültek-e arról, hogy volt egy lengyel rabtársa a szovjet Gulagban, akinek a felesége életmentő élelmiszert küldött Jánosnak?

Arra emlékszem, hogy arról beszélt, hogy nagyon sok lengyel volt ezekben a táborokban, akikkel be volt zárva. És valóban beszélt arról a mama, hogy hallotta a Jánostól, hogy ott is kapott csomagokat. De volt egy bizonyos orosz nővér is, egy orvosnő, aki megmentette az életét. Azért, mert mikor már haldoklott, ez az orosz orvosnő vitette őt át a lágerkórházba.

-- Ön szerint János gyenge, leromlott, minden ízében beteg szervezete, hogy bírta ennyi ideig a rabságot?

A mamám borzasztóan aggódott érte, hiszen minden látogatáson azt vette észre, hogy egyre rosszabb és rosszabb az állapota. Bár nagyon rövid ideig volt ott. Fogalmam sincs,

hogy bírta ki ezeket a szörnyű körülményeket. Biztos vagyok benne, hogy a hite éltette őt, hiszen nagyon mélyen hívők voltak, az édesanyám is, a nagybátyám is. Ma már nincsenek ilyen emberek, akiknek ilyen erős hitük lenne, akik ilyen mélyen hívők lennének. Tehát mind a ketten úgy hitték, hogy ennek a szenvedésnek valami küldetése, célja van, és alárendelték magukat ennek a szenvedésnek. Elfogadták Isten akaratként.

-- Emlékszik-e arra, amikor meg akarták őt szöktetni?

Igen, nagyon is jól emlékszem arra. Lázas készülődés volt akkor is. Egy diplomatának kellett volna átvinnie őt a határon. És az anyám nagyon félt. És akkor még az is fölmerült, hogy Ausztria nem fogadja be őt, mint tüdő-, mint tbc-beteget, de sajnos ezért nem kellett aztán aggódni, mert amikor János megtudta, hogy mi készült, akkor egyszerűen azt mondta, hogy szó sem lehet róla, ő nem fog elmenni sehova, mert nem bűnös. Ezt a mamám leírja részletesen a naplójában.

-- Tudjuk, hogy János felesége és leánya, Alice, Budapesten éltek. Ők hogyan kaptak híreket Jánosról?

Volt egy asszonyka, Samarjay Évi, ő Budapesten élt, és az Alice-nak volt a tanítója Újlakon, amikor az Alice még ott volt. Ő vitte tovább tulajdonképpen a híreket Budapest felé, a budapesti család felé, mert Pozsonyban maradtak a rokonai. És emlékszem, hogy a mamám azt sokszor mondta, nézzétek, milyen nehéz Alice-nak, akinek az apjáról van szó, és ő még csak meg sem látogathatja Budapestről, tehát Alice-éknak sokkal nehezebb volt, és csak ez a Samarjay Évi vitte a híreket neki az apjáról.

-- Megtudták, hogy Alice-nak sikerült a disszidálás?

Az anyám kétségbe volt esve, mert az Alice-nak sikerült kimennie, és a Szabad Európában rögtön nyilatkozott arról, hogy mi történik az apjával és velünk. Akkor az anyám rettentően aggódott, hogy ezt meg fogják bosszulni. És hogy rosszabb lesz a helyzete Jánosnak a börtönben emiatt.

-- Amikor már haldokolt János, a sok kérvényezés ellenére sem engedték kórházba.

Igen, az embernek kedve lett volna a fejét a falba vernie, annyira tehetetlenek voltunk. Amikor nem engedték meg még azt sem, hogy a nyitrai kórházba vigyék, hogy legalább ott, a szülőföldjén halhasson meg. Teljesen tehetetlenek voltunk.

-- Ő viszont elnézést kért Mária asszonytól, hogy annyi gondot okozott neki.

Amikor ezek a dolgok eszembe jutnak, valóban arra gondolok, hogy ki volt nagyobb szent, az anyám, vagy János? Volt egy recenzió az anyám naplójáról, az anyánk naplójáról, és akkor az egyik lengyel újságíró, aki recenzálta a könyvet, édesanyámat egy modern Antigonénak nevezte. Igen, így láttuk ezt mi is annak idején.

-- Aztán a börtönparancsnok közölte, hogy a holttestét sem adja ki a családnak.

Ezek szadisták voltak, nem voltak emberek, tehát igazából nem lepődtünk meg ezen a fenyegetésen, hiszen tudtuk, hogy mire képesek, éveken keresztül bebizonyították ezt. A történtek olyan nyomot hagytak bennem, hogy én sem beszéltem soha róla, se a férjemnek, se a tágabb családomnak. Először akkor

tértünk vissza ezekre az évekre, amikor az anyám naplói előkerültek, és akkor beszéltem életemben először, de akkor is csak a testvéremmel, Péterrel, arról, hogy mi történt velünk, hogy éltük át azokat az éveket.

--János halála után hogyan éltek tovább magukban ezek az események?

Mi nagyon féltettük a mamánkat, a mamát féltettük, hiszen az életének hosszú éveken keresztül ez volt az egyetlen célja, hogy a nagybácsinkat valami módon menteni, kiszabadítani. És ezenkívül ugye a mama megígérte neki, hogy el fogja temetni a szülőföldjén. És ezt nem tudta beváltani. Talán az életének a legszörnyűbb tapasztalata ez volt, hogy nem teljesítheti az ígéretét a Jánosnak, hogy eltemeti őt a szülőföldjén. Volt egy történész, aki foglalkozott ezekkel az ügyekkel itt Lengyelországban, hiszen semmit nem tudtak arról, hogy mi történt Csehszlovákiában, és mi történt a magyarokkal. Alig van szakember, aki foglalkozna vele. Én beszéltem egy történésszel, akivel találkozott a mamám itt Varsóban, s emlékszem, az anyám nagyon-nagyon meg volt hatódva, rendülve, hogy ez a lengyel történész látta az apám papírjait, mert valahogy beengedték őt a lengyel archívumokba, de erről csak '89 után lehetett beszélni. És hát valóban az az igazság, hogy Lengyelországban senki nem tudja, hogy ki is volt Esterházy János. Először egy Tadeusz Olszański nevű lengyel újságíró írt róla cikket az egyik lapban, de ezt rögtön megtámadták.

-- Az édesanyja Lengyelországban mesélt arról, milyen sok szenvedésben volt része sok-sok éven át?

Az anyám nagyon nehezen élte meg ezt a helyzetet, ezeket a csalódásokat. És azért is nem beszélt erről itt, Lengyelországban senkinek, mert az emberek azt hitték volna, hogy mese, hogy ez nem igaz, hogy ilyet nem lehet. Az biztos, hogy amikor eljöttünk ide, Lengyelországba, onnét Szlovákiából, ez már '56 után volt, az életünk teljesen megváltozott. Úgy gondoltam, hogy itt a paradicsomban vagyok ahhoz képest, amit ott, Csehszlovákiában átéltünk.

-- Most a boldoggá avatás során talán fény derül az ön édesanyjára is.

Igen, én is abban bízom, hogy ez a boldoggá avatási folyamat mindkettőjük személyét megvilágítja, és hogy jobban ismertebbé válik az is, amit édesanyám tett. Mindenesetre azok az én ismerőseim, akik olvasták anyám naplóját, valóban megerősítették azt, hogy semmit nem tudtak, és nagyon megrendültek, olvasva ennek a naplónak a lengyel kiadását.

Ekkor tudatosítottam én is, hogy Lengyelországban nem tudnak semmit arról, hogy mi volt Csehszlovákia, vagy Magyarország II. világháború utáni helyzete. Elmondtam nekik Alice kálváriáját, hogy micsoda szenvedéseken ment keresztül. De hihetetlennek hangzik János nagybácsink története is, szinte mesének tűnik, annyira nem ismerik az emberek. Lengyelországban is voltak politikai ítéletek, de annyi kegyetlenség, és annyi szörnyűség, mint ami Csehszlovákiában vagy Magyarországon történt, Lengyelországban nem volt.

--Hogyan történt a Lengyelországba való visszatérésük?

Egy ismerős lengyeltől, aki a Lengyel Kulturális Intézetben dolgozott, megtudtam, hogy lehet tanulni jönni

Lengyelországba. És én jelentkeztem és jöttem Lengyelországba, hogy majd itt fogok tanulni. A mamám nem akart jönni, ő ott akart valahogy maradni, ő úgy érezte, hogy nincs még arra fölkészülve, hogy elhagyjuk Újlakot. De János halála után, egy évvel később, 1958-ban, nekünk újra meg kellett a tartózkodási engedélyünket hosszabbítani Csehszlovákiában, és a csehszlovák hatóságok nem akarták megadni az engedélyt az ott-tartózkodásunkra. Egyszerűen megtagadták a lakhatási engedélyünket, így nem volt más választásunk, mint hogy visszatelepüljünk Lengyelországba.

--Korábban is volt, hogy még azt a szegényes parasztházat is el akarták venni maguktól?

Igen, én akkor már nem voltam Újlakon, úgyhogy nem emlékszem erre. Anyám sem volt otthon, csak Klima volt ott Jadwigával. Tőlük tudom, hogy Klima baltával állt az ajtóban, hogy nem engedi be azokat, akik jöttek egy szekérrel, hogy kidobják a házból az egész családot. És akkor a nővérem azt mondta, hogy aki be mer lépni a házba, abba belevágja a baltát. Erre valahogy visszahőköltek és elmentek, de később mégis ki kellett onnan költöznünk.

-- Hogyan emlékszik édesanyjára most?

A mamám elsősorban rendkívül beleérző, közvetlen asszony volt. Nem láttam még olyat, hogy az anyám valakivel nem állna szóba, valakire panaszkodna, vagy valakit kizárna. Az anyámnak mindig egy nagyon-nagyon mély hite volt, azt tartotta, hogy még az ellenséget sem szabad gyűlölni. Senki iránt nem érzett haragot. Ez bizony ma is aktuális lenne. Tehát volt benne valami olyan tulajdonság, olyan nagy lelke volt, ami miatt nagyon megszerették őt az emberek. Volt Mielecben,

amikor ideköltöztünk Lengyelországban, egy szomszédasszony. Egyszerű asszony volt. Előtte nem ismerték egymást. És egy pillanat alatt szinte a rabja lett az anyám nagy lelkének, szinte csüngött rajta, úgy ragaszkodott hozzá... Ezenkívül az anyámnak volt valami nagy melegség a szívében. Emlékszem egy ilyen történetre, amikor megszületett a gyermekem. Eleinte nem akart aludni ez a gyermek soha. Éjszaka mindig sírt. És akkor a mama eljött hozzánk, Varsóba jött, és fogta őt az ölében, elkezdte dajkálni, és a gyermek abban a pillanatban elaludt.

Azt hiszem, hogy az életüket egyedül ennek a nagyon mély hitnek köszönhetik. Fogalmunk sincs ma arról, hogy nekik milyen erős és mély hitük volt. És ez tartotta őket életben. Ez a hit. Ez a mély hit. Ilyen volt a nagybácsim, János is. Én sosem felejtem el, amikor Bécsbe értünk, jött, és kiszedett a pincénkből. És micsoda melegség áradt belőle. Éreztük, hogy mennyire szeret minket, hogy felelősséggel viseltetik irántunk. Emlékszem, mikor sokszor, mint gyerekek rosszak voltunk, akkor az anyám mindig hivatkozott a Jánosra, és bárkivel is találkoztam, aki ismerte a Jánost, tulajdonképpen mindenkitől csak jót hallottam róla, felőle. Senki rosszat az Esterházy Jánosról nem mondott, amint ezt tapasztaltam.

--Ennek ellenére nem rehabilitálták még ma sem.

Azt hiszem, hogy ez egy szörnyű, mély, begyökerezett etnikai ellentétnek az eredménye, amely elsősorban előítéletekre vezethető vissza. Visszavezethető két-három vagy több generációra is, hogy ez a gyűlölet be van oltva, szinte a génekbe. És azt hiszem, hogy az egyesülő Európában szükség lesz még két-három generációra, hogy eltűnjön a kisebbségi és többségi nemzetek közé oltott gyűlölet.

-- Mindenki támadta. Hogy lehet, hogy ennyi ember gyűlölte, mi volt ennek az oka?

A csehek azért, mert ő ellenezte a Benešnek a hozzáállását a kisebbségekhez, és ezért azzal vádolták, hogy szétverte Csehszlovákiát. A szlovákok pedig azért, mert magyar volt. Ezzel együtt mindenki mondta, hogyha nem Esterházynak hívták volna, hanem valami köznapi neve van, például Molnár, vagy Kovács, akkor kiengedték volna. És nem kapott volna ilyen ítéletet sem, mint amilyet őrá távollétében kimondtak. De a háború, a II. világháború utáni kommunizmus idején az a tény, hogyha valaki arisztokrata és hívő volt, akkor ráfogták azt is, hogy ők ugye kizsarolták a népet, hogy vérszopók voltak, és így tovább, és így tovább. Tehát kellett egy ellenség, és őt tették azzá, bűnbakká.

Nem akarok politizálni, de úgy gondolom, hogy Szlovákia az egyetlen fasiszta állam volt itt abban az időben, úgyhogy így is nézett ki, hiszen ki volt az, aki uralkodott? Az egész ország elitje át volt itatva ezzel a gyűlölettel, ami tovább élt a II. világháború után is. Nem szívesen beszélek erről, de bizony ez szerintem hozzátartozik a valósághoz.

--A boldoggá avatás kapcsán Esterházy János személye jelenthet-e valamiféle esélyt a nemzetek közötti megbékélésre?

Teljes mértékben úgy gondolom, hogy igen. Azt gondolom, hogy ő már előfutára volt az egyesülésnek, egyesült Európának, Közép-Európának, hiszen már a harmincas években erről beszélt, hogy itt Közép-Európában egyesülnie kell a nemzeteknek és úgy kellene szembeszállni az ellen-ideológiákkal. Jan Szembek, egy lengyel diplomata, aki

rokonunk volt, ő emlegeti Esterházy János szerepét ilyen értelemben, és naplójában leírta, hogy Esterházy János ezekben az ügyekben járt el Lengyelországban.
Fordította: Éles Márta

Karol Tarnowski

János nagyon közel állt az édesapámhoz[102]

A Tarnowskiak nagyon egyetemes gondolkodású emberek voltak, de valójában arról van szó, hogy inkább kozmopoliták voltak, európai értelemben. Jan Tarnowski, hetman, egy időben a portugál király szolgálatában állt. Járt a Szentföldön, V. Károlytól grófi címet kapott. Mindvégig az európai civilizáció köreiben forogtak, amelynek legutolsó patrónusai a Habsburgok voltak. Ennek köszönhetően János bizonyos értelemben természetes módon kapcsolódik ehhez a családi hagyományhoz. Jan Tarnowski hetman egyébként, ha minden igaz, fogadta Tarnówban Szapolyai Jánost is. Így hát a magyar arisztokráciával való kapcsolatok is ott voltak a család történetében. Mindez összefonódott a múltban és tekinthető magának a közép-európai testvériség és rokonság természetes megnyilatkozásának is.

--Mi a véleménye azokról a vádakról, melyekkel Esterházy Jánost antiszemitának, fasisztának, nacionalistának nevezik?

Antiszemitának nevezni őt különösen aljas dolog. Hiszen János volt talán az egyetlen képviselő, aki tiltakozott a parlamentben a zsidóellenes törvények ellen. Képtelenség őt antiszemitának

---

[102] Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

nevezni. Az összes többi pedig szovjet propaganda, amikor fasisztának, nacionalistának nevezik, ezek közönséges ideológia vádak. Hazafi volt. Ahogy én látom, nem volt nacionalista, abban az értelemben, hogy nem gondolta, hogy csupán az akkori Magyarország az egyetlen hely, amit szolgálnia kell. Magyarországot, az elvesztett Magyarország perspektívájából szemlélte, ami része volt egy nagyobb egységnek, az Osztrák-Magyar Monarchiának. Ebben tehát rögtön ott volt a viszonyulása a szlovákokhoz, csehekhez is. János biztosan nem lehetett egy korlátolt nacionalista. Biztos, hogy nem is volt az. Azt gondolom, hogy a magyarsággal összefonódó lengyelsége beírta őt abba a közegbe, amit Mitteleuropának, vagyis Közép-Európának nevezünk. Közép-Európa soha nem volt egynemű, egy nemzetiségű tér. Itt mindig érezhetőek voltak a kapcsolatok a Közép-Európát alkotó országok között, tehát Magyarország, Csehország, Lengyelország, illetve a mai Szlovákia között, mindez együtt alkotta Közép-Európát. Ő határozottan úgy érezte, hogy alapjában véve egy bizonyos unió oldalán áll, aminek helye és indoka volt az Osztrák-Magyar Monarchiában. Ha ma élne, biztosan az Európai Unió pártján állna, nem pedig a korlátolt nacionalizmus oldalán. Erről meg vagyok győződve.

--Hogyan vélekedtek a Tarnowski családban Esterházy János politikai tevékenységéről?

Biztosan voltak fontos, ezzel kapcsolatos megbeszélések. De én később születtem, sokkal fiatalabb vagyok, és mivel a szakterületem nem annyira a történelem, hanem a filozófia, ezért aztán nem követtem pontosan a János politikai működésével kapcsolatban felmerülő kérdéseket, annak az időszaknak a lengyel politikáját. Így hát erre nem tudok pontos

választ adni. Egy olyan történésszel kellene beszélni, aki a Tarnowskiak történetével foglalkozik, s aki meg tudná mondani, milyen hatással volt mindez a magyar-lengyel kapcsolatokra. Ezt nem tudom pontosan. Azt tudom, hogy a családom részéről nagyon pozitív volt a Horthyhoz való viszony, és erre bizonyára hatott János is.

--Milyen emlékek éltek a családban Esterházy Jánosról?

Először is, János nagyon kedves, közeli unokatestvére volt az édesapámnak (Karol Tarnowskinak), aki nagyon szerette őt. A családban Bibinek hívták és Esterházy Bibi nagyon közel állt az édesapám egész családjához. Követtük a tevékenységét a háború idején, tudtuk, hogy lengyeleket rejtegetett és más módon is segített a menekült lengyeleknek. A háború idején nemcsak az én családommal viselkedett nagyon szépen, de más lengyelekkel is. Ezt pontosan tudtuk. És azt is tudtuk, hogy letartóztatták. De azután csak Mariska nagynénénk leveleiből tudtuk meg, milyen szörnyű poklon ment keresztül a szovjetek alatt, hogy táborban volt, majd fogságban. El kell mondanom, hogy ez megrendítő, sőt, valóban szörnyű hatással volt rám. Ahogy visszaemlékszem, Jánosnak arra a háború előtti, sugárzó alakjára, el sem tudom képzelni, hogyan tudta végigélni ezeket a szenvedéseket és kegyetlenségeket. Azonkívül, bevallom őszintén, nem tudtam, hogy ennyire vallásos volt. Ezt nem tudtam. De ez az ő lelki dimenzióját mutatja, s egyúttal az otthoni, édesanyjától kapott vallásos neveltetésének az örökségét is. Az otthoniba részben beleértem a lengyel nagyszüleitől, Stanisław Tarnowskitól kapott örökséget és persze az édesapjától kapott neveltetését is. Mindez nagyon szépen összeáll, és ez kétségkívül egy vértanú története, aki a hitéért vállalt vértanúságot. De vállalta a

vértanúságot a valláson kívüli értékekért is, az emberi méltóságért és a hazafias értékekért is. Az emberi méltóságért, amikor a fogolytársai felé fordult, akiket vigasztalt és akiknek szentostyát adott. Ez rendkívüli. Igazi keresztény volt, valóban igazi keresztény, a kereszténység nagy tanúja. Ezt én így gondolom. Életáldozata nagyon nagy hatással volt és van rám.

-- Hogyan lehet Esterházy János életét közelebb hozni a ma élő fiatalsághoz?

Nem könnyű ezt elmagyarázni a fiataloknak, mivel a hazafiságot bizonyos fokig kompromittálta a nacionalizmus. Tehát az a fajta kizárólagos nacionalizmus, ami figyelmen kívül hagy másokat. A politikával összekapcsolódó vallásosság pedig, amit nálunk úgy hívnak: az oltár és a trón szövetsége, szintén népszerűtlenné vált. Nagyon nehéz leírni a mai korban egy olyan személyiséget, aki, hogy is fogalmazzam, nem kapcsolódik az Egyházhoz intézményileg, nem olyan politikus, aki az Egyházzal akarja kisajátítani a politikát. És fordítva, nem olyan politikus, aki az Egyházat ki akarná sajátítani a politikai nacionalizmus számára. Ő ettől sokkal szélesebb látókörű volt. De ezt ma nehéz elmagyarázni. Mégis azt gondolom, kell erről beszélni, azért, hogy megmutassuk, hogy a politikai élettel összekapcsolódó vallásosságnak vannak más lehetőségei, más megnyilvánulásai is. Hogy a hitnek nem kell együtt járnia fundamentalista, szoros politikai kapcsolatokkal. Nekem úgy tűnik ő ezt tudta, és azt gondolom, példát adott arra is, hogy így kell ezt csinálni. Ezt gondolom.

Az én diákjaim talán megértenék. De igyekszem nem belekeverni a személyes, családi szálakat az előadásaimba, az egyetemi foglalkozásokba. De lehet, hogy kellene. Van egy szemináriumom a Józef Tischner Intézetben, ahol beszélhetek

erről a témáról. És igyekszem majd a jövőben Esterházy János példájáról még többet beszélni.

Fordította: Éles Márta

Jadwiga Mycielska-Stachura

Húszéves koromig éltem Újlakon[103]

Számomra Újlak mindenekelőtt az édesanyámhoz kapcsolódik, mivel én ott születtem. Igen, nagy botrány volt, amikor születnem kellett, mert a szüleim azt gondolták, hogy fiú fog születni. Az anyám és a nagybátyám között, aki akkor már a Gulagon raboskodott, volt egy telepátia, mert ő is azt gondolta, hogy fiú születik. És csak fiúneveket választottak számomra. Anyám azt mondta, hogy tulajdonképpen veszekedtek apámmal. Anyám azt akarta, hogy Jan legyek, apám pedig, hogy Włodzimierz, én meg fügét mutattam, és lánynak születtem, és akkor édesanyám úgy döntött, hogy legyek Jadwiga. Ezt a nevet anyám nagynénje, nagymamám testvére után kaptam, Jadzia Czartoryska néném után, akit anyám

---

[103] Jadwiga-Mycielska Stachura, Esterházy-Mycielska Mária legkisebb leányának életrajzi vallomása az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm részére készült.

nagyon szeretett, és innen a Jadwiga név. Mert a mi családunkban, a Tarnowski családban ez nem volt gyakori név. Ráadásul Csehszlovákiában úgy volt, hogyha gyerek született, akkor az anyja már a kórházban adott neki nevet. Tehát apámnak nem volt semmi beleszólása abba, hogy mi lesz a lánya neve.

Nagybátyám Szibériában, a Gulagon is megérezte az én születésemet. Úgy gondolom, valamilyen telepatikus kapcsolat lehetett köztük, anyám és a nagybátyám között, mert másképp ezt nem lehet megmagyarázni. Azonkívül, ami kiderült, az ő személyisége rendelkezett egy nagyon erős, természetfeletti spiritualitással, így biztos, hogy többet megérzett, mint egy átlagember. Többet megérzett és többet tudott. Ahogy növekedtem, természetesen volt egy szűk környezet, voltak emberek, akik körülöttünk laktak, de csak két-három olyan ember volt, akik iránt bizalommal voltunk, a többiektől távol tartottuk magunkat. És ők is erősen távol tartották magukat tőlünk. Hogy miért, azt természetesen tudjuk. Édesanyám neve, az Esterházy név nem volt szívesen látott név akkoriban. De mint gyereknek természetesen nagyon kedves és szép emlékeim is maradtak Újlakról. Amikor ötven év múlva visszatértem oda, akkor az első benyomásom az volt, hogy minden borzasztó kicsi. A házunkkal szemben levő épület az emlékeimben egy felhőkarcoló volt. És ötven év után kiderült, hogy ez egy egyemeletes épület, egyáltalán nem olyan magas. És sok mást is így láttam, amikor visszatértem.

Az emlékek

Az emlékek valójában kétértelműek. Nem lehet azt mondani, hogy a mindennapokban valamiféle traumában éltünk volna. Természetesen voltak nagyon nehéz pillanatok, nagyon

szomorú pillanatok. Volt, amikor nem volt mit enni, amikor édesanyám azon gondolkodott, hogy egy cipó kenyeret vagy egy csomag cigarettát vegyen-e inkább, ami nélkül nem volt képes funkcionálni. Vannak emlékek, amelyek megmaradnak, édesanyám elküldött cseresznyéért, biciklivel mentem a cseresznyéért, amit egy Komárom melletti magyar családtól kaptunk. Édesanyám az asztalra borította a cseresznyét, öten voltunk gyerekek, és egyenként rakta a cseresznyéket öt kis kupacba, hogy mindenkinek igazságos jusson. De csak ötfelé osztotta. Neki magának már nem jutott. Túl kicsi voltam ahhoz, hogy megértsem, miért. Ugyanez volt a helyzet, amikor a házunkkal szembeni húsboltba ment. Egy nagyon rendes ember lakott ott, és vezette a húsboltot. Édesanyám mindig kérte, hogy nagyon vékonyra szeletelje a kolbászt. Mindig nevettünk, hogyha felemeltünk egy szelet kolbászt, azon keresztül Újlaktól egész Krakkóig lehetett látni, olyan vékonyra volt szeletelve. De ezt is, amikor édesanyám meghozta, öt részre osztotta. Újlaki emlékem másik része már nem Újlakhoz, hanem a kórházhoz kötődik. Azok miatt a körülmények miatt, ahogy éltünk, én gyakorlatilag minden évben kórházban kötöttem ki, majd a végén különböző szanatóriumokban. Volt egy időszak, amikor cseh szanatóriumban is voltam, és amikor visszajöttem a szanatóriumból, szlovák helyett már csehül beszéltem. Ez persze nem sokáig tartott, a szlovák rögtön visszatért, de így volt. Tehát ez az a két emlék, amelyek a személyes emlékeim. És hát az édesanyám, ő volt a legfontosabb. És hogy gyakran nem volt velünk, mert ment azokba a börtönökbe, ahol a nagybátyánk volt. És ezt mi természetesen megértettük, elfogadtuk, és tudtuk, hogy ezt kell tennie. Nemcsak akarja, de ezt kell tennie a nagybátyám érdekében. Voltak csomagok is, amelyek a nagymamámtól

érkeztek, gyógyszeres csomagok Franciaországból és Lulu nénénktől. Képzeljék el, hogy én nyolc-, kilenc-, tízéves gyerek voltam, de mostanáig, a mai napig emlékszem, hogy a gyógyszernek, ami jött, Rimifon volt a neve. Ez volt a feltétele annak, hogy a nagybátyám egyáltalán élni tudjon. Vannak emlékek, az én emlékeim, hiszen a nagybátyámról van szó, hogy meglátogatjuk a börtönben. Kétszer jártam ott, amikor először voltam, akkor olyan kicsi voltam, hogy nem emlékszem rá. De emlékszem édesanyám elbeszéléseiből. Ahogy mentünk a börtönbe, anyám vett nekem egy csomag cukrot. A cukrokat a tenyeremben tartottam, és feltétlen oda akartam adni a nagybátyámnak. De még nem tudtam beszélni. Volt egy saját gyereknyelvem. Nagyon későn tanultam meg egyébként beszélni, édesanyám aggódott, hogy valami nincs velem rendben, de megvolt a saját nyelvem, amit anyám értett. A börtönben megpróbáltam odaadni a cukrot a nagybátyámnak, de az őr ezt nem engedte. Rám szólt. Ekkor én is ránéztem az őrre, és azt mondtam: be hau hau, vagyis „te csúnya harapós kutya”. Édesanyám borzasztóan megijedt, hogy fog erre reagálni az őr, de az szerencsére nem reagált sehogy. Vagy nem hallotta, vagy nem értette. Tehát ezt az első látogatást édesanyám elbeszéléseiből ismerem. De a második látogatásra nagyon jól emlékszem. Azt hiszem, hat-hétéves lehettem, és máig a szemeim előtt van a nagybátyám. Ez egy villanás, édesanyámmal a székeken ültünk, volt egy átlátszó, elfüggönyözött pult, mintha drótháló lett volna. És a nagybátyám a jobb oldalunk felől érkezett. Nagyon egyenesen jött, és ahogy így egyenesen jött, észrevettem, hogy édesanyám elmosolyodott. Mintha meg lett volna elégedve, hogy János jó formában van. Úgy gondolom, édesanyám előre megbeszélte ezt a nagybátyámmal, hogy mivel ő jó formában van, akkor

engem is magával vihet. De emlékszem erre. Emlékszem az arcára, ahogy ültünk egymással szemben, nekem valószínűleg állnom kellett, mert kicsi voltam, de anyám ült, ő is ült, és nagyon mosolyogva nézték egymást és a nagybátyám mosolyogva nézett rám is. Ez minden, amire emlékszem a közvetlen találkozásra a nagybátyámmal. De természetesen rengeteg dolgot tudok édesanyám elbeszéléséből. Mert a nagybátyám elejétől a végéig jelen volt az életünkben, még a halála után is. Mert mindig beszéltünk róla, anyám mindig beszélt róla. Szüntelenül téma volt.

Lengyelország

Én már a háború után születtem Újlakon, úgyhogy csak elbeszélésekből ismerem a Węgierkából Újlakra való menekülés történetét. Azt hiszem a nővérem pontosabban tud beszélni róla. Természetesen Lengyelország mindig nagyon közel volt hozzánk. Édesanyám lengyelként nevelt minket. És otthon is lengyelül beszéltünk. Amikor nekem is gyerekeim voltak, csak akkor értettem meg, hogy milyen hatalmas türelme és determinációja volt édesanyámnak, hogy lengyelnek neveljen minket. Például, amikor szlovákul fordultunk hozzá, akkor anyám teljes nyugalommal azt mondta: nem értem. És olyan sokáig ismételgette ezt, hogy nem értem, amíg nem lengyelül mondtuk. Az idősebb testvérek természetesen Lengyelországban születtek, lengyelül beszéltek, így sokkal kevesebb szlovák kifejezést használtak, mint én, aki Szlovákiában születtem és szlovák közegben éltem születésemtől fogva. El kell mondjam, hogy néha, azután visszatérve Lengyelországba, előfordultak nálam olyan tükörfordítások, amelyek aztán nagyon viccesen hangzottak lengyelül. Amikor megpróbáltam a szlovák jelentést lengyelül

mondani, nagyon vicces dolgok jöttek ki belőle, mert tükörfordítások voltak, ahogy ezt mondjuk. De természetesen, Węgierka itt volt velünk a fényképen, mindig édesanyám ágya felett volt, az egy olyan ház volt, aminek volt egy fából készült ráépítése. Egy körbekerített udvarház volt, ott laktak a szüleim az esküvő után, és ahogy elkezdtek születni a gyerekek, apám ráépített fából egy emeletet. Miután visszajöttünk Lengyelországba, s persze a családi házunkat elvették, édesanyám már nem akart oda visszamenni, és soha nem is volt ott, én viszont voltam ott néhányszor, így láttam milyen volt. Az udvarban többen laktak, így az egész nagyon gondozatlan volt. Rögtön azután voltam, hogy visszajöttünk Lengyelországba, tizenéves voltam, és utána még egyszer voltam. Még egyszer elmentem, mert meg akartam mutatni a férjemnek és a gyerekeknek, és persze nagyon rossz állapotban volt a ház, ezért többször már én sem mentem oda. De természetesen, a ház megvolt. Valójában két régi házunk volt. Węgierka és Újlak. Az a régi Újlak, és az az Újlak, ahol később kellett laknunk.

Csalódott voltam, amikor ötven év után visszamentem Újlakra, és már nem volt megaz a kis ház sem, amiben laktunk, lerombolták. Építettek oda valami emeletes házat, és a régi, amelyben mi laktunk, már nem kellett senkinek.

A kastély után egy szobában

Átéltem, hogy a kastély először iskola volt a politikai tiszteknek, ez még nehezebb volt, nekem nem, mert nekem természetesen közömbös volt, még kisgyerek voltam, de az édesanyámnak egy trauma volt, hogy épp ebben a házban, az ő szülőházában van a kommunista politikai tisztek iskolája. És ezt biztosan nagyon nehéz volt átélnie. Mert a kórházat, a

pszichiátriai kórházat csak később hozták ott létre, amikor likvidálták ezt a politikai iskolát.

Igen, rögtön a háború után a szüleink velünk együtt még a régi birtokon laktak, ez a ház valamikor az intézőnkhöz tartozott. Valaha ott irodák és lakások voltak. És ebbe a házba költöztünk mi, amikor el kellett hagynunk a kastélyt és még két család lakott ott, rögtön a háború után. Valóban nehéz körülmények voltak. Nem volt villanyvilágítás, nem volt víz, a kútra kellett járni, kályhában fűteni. Petróleumlámpa volt. Emlékszem, amikor első osztályba jártam, még a petróleumlámpánál csináltam a leckéimet. És azután kidobtak minket ebből a házból is, és ez egy nagyon nehéz pillanat volt. Amikor jöttek értünk, részeg férfiak szekerekkel. Csak én voltam otthon a testvéremmel, Klementinával, Klimával. Édesanyánk nem volt odahaza, épp akkor jött haza a nagybátyámtól. Még nem volt otthon, amikor jöttek értünk, mert az délután volt. A lakásunkból az udvarra lehetett menni, üvegajtók voltak, mint a teraszon, de voltak még kampóval záródó spaletták is. És akkor Klima, aki hét évvel volt idősebb nálam, tehát tizenhárom éves volt, amikor meglátta, hogy jönnek a szekerek értünk, akkor gyorsan bezárta kampókkal a spalettákat, és rám parancsolt, hogy üljek le az ablak alá, a párkány alá. Arra az esetre, hogyha kövekkel betörik az ablakot, akkor ne találjanak el. Tizenhárom éves gyerek volt! És ő maga fogott egy fejszét, beállt az ajtóba, és azt mondta, megöl mindenkit, aki ezen az ajtón átlép. És ezek a részeg férfiak kint megálltak. Mert nem nagyon tudták, hogy mit csináljanak egy gyerekkel, aki azzal fenyegetőzik, hogy megöli őket fejszével. És mielőtt még támadtak volna, mert bizonyára támadtak volna, megérkezett az édesanyám. És nyugodt hangon azt mondta Klimának, emlékszem, nyugodt hangon annyit mondott Klimának:

Klimcsu, nyisd ki! Nyisd ki, nyugodj meg, itt vagyok. Emlékszem, ahogy Klima kinyitja az ajtót, de utána már csak abban a kunyhóban levő szobára emlékszem, ahová elvittek minket. Ez a pillanat, nem tudom, hogy történt, azt hiszem, anyám elvitt otthonról, hogy ne is lássam. Mert itt mintha filmszakadás lenne. Klima kinyitja az ajtót, és utána már abban az egyszobás kunyhóban vagyunk. Hatéves gyerek voltam. És anyám biztos borzasztó dühös volt, amikor én lelkesen észrevettem, hogy ott villany van a szobában. El voltam ragadtatva, hogy egy olyan házba vittek, ahol villanyfény van. Ez volt a gyermek reakciója. El tudom képzelni anyám dühét, aki ezt természetesen nem mutatta, mert még egy olyan fegyelmezett embert nem ismertem, és most már biztos nem is fogok megismerni, mint amilyen ő volt. Elképzelhetetlen módon uralkodott az érzelmein. Azt hiszem, ennek is volt köszönhető, hogy valahogy túlélte ezt a szörnyű időszakot.

Ez volt az a második ház, ahova elvittek minket ebből az első, a kastélyhoz tartozó házból. Egy olyan kunyhó volt, aminek csak egy szobája volt, közvetlen kijárattal az udvarra, mindenféle veranda nélkül. Iszonyú nedvesség volt, innen erednek a betegségeim, végigbetegeskedtem az egész gyerekkoromat. Nagyon kicsi szobánk volt. Volt benne két fémvázas sodronyos ágy matracokkal. A mindennapokban anyám, Klima és én laktunk ott, mert az idősebb testvérek már inkább elköltöztek otthonról. Úgy volt, hogy az egyik matracon édesanyám, a másikon Klima aludt, s a középen volt egy kis matrac, azon aludtam én. Amikor jöttek a testvéreim, akkor Klima átköltözött egy régi kanapéra, amit úgy hívtunk, a Duna hullámai, olyan volt, és Klima azon aludt. Az én matracom az asztal alá került, s én akkor az asztal alatt aludtam, Etusia és Zośka az egyik matracon aludtak együtt, édesanyám a másikon,

a harmadik matracon pedig az ajtó mellett aludt Piotr. És télen, ők valójában csak karácsonyra jöttek haza, és kicsit hosszabb időre nyáron. De amikor eljöttek karácsonyra, édesanyám reggel felkelt, és a plafonról egyszerűen letörölte a nedvességet. Vízcseppek voltak ott, mivel mindannyian lélegeztünk, be kellett csukni az ajtót, ami nem is volt végig fa, hanem közepéig fa, azután üveg, tehát különböző hőmérsékletű volt, ezért amikor bezártuk az ajtót és mindannyian lélegeztünk, még ha ki is volt nyitva az ablak, összegyűlt a pára és a nedvesség. Anyámnak reggel ronggyal le kellett törölnie a plafonról a nedvességet. Nem csoda, hogy akkor végig betegeskedtem. Nyáron valamivel jobb volt, mert ki lehetett nyitni az ajtót, ha meleg volt. De emlékszem, egyszer egy egész csapat gyöngytyúk masírozott be a szobába, egyenesen Piotrra, aki szinte az ajtóban aludt. Úgyhogy ilyen dolgok is történtek. De valóban nagyon-nagyon nehéz körülmények közt éltünk. Nagyon-nagyon nehéz volt.

Ez a szoba úgy nézett ki, hogy az udvarról bejövet volt ott egy üveges szekrény, amiben a könyvek voltak, a szekrény mögött volt egy kosár, abban volt a szén és a fa, majd egy kis fémtűzhely, mellette egy fotel, utána a két sodrony, azután még egy fotel a másik oldalon, aztán két ablak, és azon a falon volt a kanapé, a dunai hullámokkal, és ennél a kanapénál állt az asztal. Ez volt minden. Talán 12 négyzetméter volt. Tényleg kicsi volt, ha én is úgy emlékszem, hogy kicsi volt, akkor nagyon kicsinek kellett lennie.

A változás

Úgy gondolom, hogy az édesanyám nemzedéke, a neveltetésüknek köszönhetően tudta elviselni ezt a hatalmas életmódbeli változást. Olyan emberek voltak, akiket nagyon

keményen neveltek. Ellentétben azzal, amit feltételeztek rólunk, hogy az arisztokrácia gyerekei el vannak kényeztetve, hogy mindenük megvan, és dúskálnak a gazdagságban, de ez csak mese. Édesanyám, aki elmesélte, hogy volt nevelve, akkor azt kell mondanom, hogy én üvegházban nevelkedtem ahhoz képest, amilyen körülmények között ő. Kemény nevelést kapott, felkészítést a legnehezebb életre, a nehéz körülményekre, felelősségre, mindenre, ami jöhet, s amihez később alkalmazkodniuk kellett. Valamiféle előérzete volt az idősebb nemzedéknek, hogy ezeket a fiatal embereket tényleg keményen kell nevelni. Édesanyám elmesélte, hogy hétköznapokra a nővérével két ruhájuk volt, amiben felváltva jártak. Az egyik a mosásban, a másikat hordták. És egy ünneplőjük. Nem voltak ruhákkal teli szekrények. Angol nevelőnőjük volt. Édesanyám a haláláig minden reggel hideg vízben mosakodott, tetőtől talpig. Meleg vízzel este. Reggel hideg vízben. Haláláig így volt. Feltételezem, hogy Lulu nénénk is haláláig így csinálta. Azt hiszem, János nagybátyánk ennek köszönhetően a háború alatt s a háború után átélt időszakban egész a haláláig ennek köszönhetően tudott mosakodni, higiénét tartani. Meg kellett tanulniuk főzni. Nagymamám ügyelt rá, hogy menjenek a konyhába, és ott tanultak főzni. Sajnos anyám, aki nagyon szerette a szakácsokat, akik a konyhában voltak, inkább szóval tartotta őket és beszélgetett velük, tehát a szakácsok főztek, anyám meg inkább nézte őket. Ennek aztán súlyos következményei lettek, mert 42 évesen kellett megtanulnia főzni. Meg kellett tanulnia befűteni a kályhába. Például édesanyám azt mondta, hogy begyújtani a kályhába -- már abban a házban a háború után --, a szomszédunk fia tanította meg, aki akkor, nem tudom, tizenkét éves volt. És ő tanította meg, hogyan kell begyújtani a

kályhába. Mert ő nem tudta, egyszerűen nem tudta. És édesanyám akkor azt mondta, hogy hiba volt nem hallgatni az édesanyjára, és nem tanulni meg mindazt, amit megtanulhatott volna. Aztán az élet rákényszerítette, hogy mégis meg kellett tanulnia. Ha a vagyon, a javak elvesztéséről van szó, azt természetesen szörnyű volt átélni a szüleim egész generációjának. De édesanyám ehhez is nagyon nyugodtan viszonyult. És mindig azt magyarázta nekünk, hogy nem szabad kötődni az e világi javakhoz. Emlékszem, már Lengyelországban voltunk, már nem emlékszem, talán a kubai válság tört ki, amikor mindenki elkezdte felhalmozni a készleteket. Cukrot, lisztet, kását s ilyen dolgokat kell venni, anyám pedig nyugodtan ült, és azt mondta, nem fogok semmit sem vásárolni. Én meg mondtam, hogy nem tudom, de azért talán vegyünk néhány kiló cukrot, vagy legalább sót, hogy legyen otthon. Édesanyám megpaskolta a vállamat, és azt mondta: gyermekem, háromszor halmoztam fel készleteket az életemben, és mindháromszor valaki más ette meg azokat. Soha többet. Nos hát igen. Talán egy kis anekdota, hogy amikor már visszatértünk Lengyelországba s elmentünk Krakkóba, részletekben jöttünk vissza. Elsőként Zosia nővérem, azután egy évvel később az édesanyám Klimával és velem, a végén pedig a legidősebb nővérem, Elżbieta, és Piotr fivérem. Katowicén keresztül jöttünk vonattal Krakkóba, és természetesen Krakkóban édesanyámnak rengeteg unokatestvére volt, csak káprázott a szemem, annyi nagynéni, nagybácsi volt, hogy Klimával ki sem tudtunk rajtuk igazodni. De természetesen sorba mentünk látogatóba. Június volt, és nagy hőség volt Krakkóban, amely egy medencében fekszik, ahol fülledt meleg volt a levegő. Épp látogatóban voltunk az egyik unokatestvérénél, aki egy villában lakott, persze az is fel

volt osztva. Neki egy kis lakása volt ott terasszal. Mindannyian a teraszon voltunk, a nők kávét ittak, csupa nagynéni volt, csupa nő. Klimával és az unokatestvéreinkkel oldalt ültünk, és epret ettünk, a nők kávét ittak és cigarettáztak. És hirtelen jött egy felhő, látszott, hogy közeleg a vihar. Akkor mindenki bement a szobába, leültünk s kitártuk az ablakokat, és megjött a vihar, elkezdett esni az eső, valóban zuhogott, ahogy az egy nyári viharban szokott. Édesanyám ült nyugodtan, nézte az esőt, és azt mondta: nézzétek, milyen jó, hogy mindenünket elvették. A nagynénik egy kicsit izgatottak lettek, mire anyám: nézzétek, június van, ömlik az eső, elázik a széna, és ez engem már egyáltalán nem érdekel.

Börtöncsomag és pogácsa

A börtöncsomagok küldése a nagybátyánk részére a magyarok, és a magyar zsidók segítségével történt. Újlak közel van Nyitrához, ahol lakott a Kotrusz család. Pékségük volt. Nagyon segítettek édesanyámnak összeállítani ezt a csomagot a nagybátyámnak. Adtak lisztet, zsírt. Édesanyám, aki nem tudott főzni, a sütésről már nem is szólva, megtanult pogácsát sütni. És pogácsát sütött a nagybátyámnak a börtönbe, a többi dolgot Kotruszék és a magyarok adták össze. Annyit adtak, hogy anyám össze tudja állítani a csomagot. De emlékszem a pogácsasütésre Újlakon. És mi, akik tényleg mindig enni akartunk, s mint gyerekek mindent megettünk, amit csak láttunk, mert éhesek voltunk. De ez egy szent dolog volt, az soha eszünkbe sem jutott, hogy ezt a pogácsát meg lehetne enni. Ez a nagybácsié volt, és kész. De édesanyám a végére a maradék tésztából készített ilyen kicsi, két ilyen kicsi pogácsát. Az egyiket nekem, a másikat Klimának. A maradék tésztából. És ezeknek a pogácsáknak az íze, illata, a mai napig a számban

van. 1976-ban a férjemmel és a gyerekekkel szabadságra mentünk Magyarországra. Nyíregyháza környékén voltunk. A városon kívül volt valami üdülő, valami lengyel-magyar megállapodás keretében voltunk ott ebben az üdülőben. Csupa lengyel volt ott s ezért a konyha megpróbált a lengyeleknek lengyelesen főzni. Ezért néhány nap után elmentem a falusi üzletbe vásárolni. Akkorra egy kicsit visszajött a magyar nyelv is, alapdolgokban meg tudtam értetni magam. Beléptem a boltba, beleszippantottam a levegőbe, és megéreztem a pogácsa illatát. És kiszakadt belőlem: pogácsa. A boltos, aki egy nagyon idős férfi volt, gondolom, valamiféle értelmiségi lehetett, mert az arcáról úgy tűnt, biztos száműzték falura, rám nézett, és azt mondta: maga lengyel, és beszél magyarul és tudja, mi a pogácsa? Megleptem a magyar tudásommal, és azt mondtam, tudom, hogy mi a pogácsa, és nagyon szeretem a pogácsát. Elcsodálkozott, és elkezdett lassan beszélni hozzám. Megkérdezte, hogy hol született? Mondtam, hogy Szlovákiában, Nyitrán születtem, de Újlakon éltem. Ekkor rám nézett, és azt kérdezte, Újlakon? Mondtam igen, Újlakon. Mire ő: tudja, hogy kié volt Újlak? Tudom, a nagybátyámé, mondtam. Ekkor rám nézett, és azt mondta: az én apám pedig az ön nagybátyja pártjában volt. Ettől kezdve mindig a legszebb gyümölcsöket és a legjobb pogácsákat kaptam, ami a boltban volt.

Édesanyámnak nagyon közeli kapcsolata volt a saját anyjával, már a háború idején és a háború után is, ő szervezte meg a segítséget anyámnak, küldte a gyógyszereket, küldte a gyapjút, amiből anyám pulóvereket kötött, így ennek nagyon erős összekötő élménynek kellett lenni mind anyám, mind a nagybátyám számára.

Arra nem emlékszem, hogy anyám a nagybátyámnak készített volna pulóvert. De megrendelésre csinált, és látom, hogy csodálkozom, mit csinál ott a fotelben a kályha mellett, nagyon gyorsan kötött, és az ujjain olyan kis mélyedések voltak a fonaltól, még nagyon sokáig, aztán persze elmúltak. Az elkészült pulóvert eladta, s ennek árából utazott a börtönlátogatásokra, s ebből jutott a háztartásunkra is egy kevés. Anyám másfél nap alatt meg tudott kötni egy pulóvert. Emlékszem, ahogy vasalta, varrta ezeket a pulóvereket. Nagyon jól emlékszem, természetesen. Azután úgy belejött ebbe a kötésbe, hogyha nem volt valami különleges minta a pulóverben, akkor egyszerre kötött és olvasott. A térdén volt a könyv és kötés közben olvasott. De miután visszamentünk Lengyelországba, soha többet nem kötött. Torkig lehetett vele.

Meg akarták ölni, ezért meg kell menteni

Számunkra nyilvánvaló volt, hogy édesanyánk azt teszi, amit tennie kell. Ehhez semmi kétség sem fért. Egyáltalán nem gondolkoztunk ezen, hogy neki ezt kell vagy nem kell, ez egyáltalán fel sem merült. Természetes, hogy kellett. Igen, természetesen édesanyánk nagyon fáradtan jött vissza a látogatásokból. De az ő kemény neveltetésének része volt az is, hogy kimerültségét soha nem mutatta. Pedig valóban nagyon fáradtan kellett visszajönnie, de visszajött, és egyszerűen itt volt, örültünk, hogy újra velünk van. Nem mindig mesélt, nem mindig akart arról beszélni mi volt az, amit ott átélt. Azt hiszem, ezt előbb valahogy fel kellett dolgoznia magában, és csak később. Sohasem erőltettük, hogy rögtön mondja el, mi, hogy volt. Nem, nem. Édesanyám mindig akkor beszélt, amikor beszélni akart. Nagyon keveset beszélt, különösen, ha én is ott voltam. Mert félt, hogy valamit kikotyogok, mint

gyerek, bár biztos meg volt róla győződve, hogy ezt nem teszem, de inkább nem kockáztatott. Sok dologról egyszerűen nem beszélt a jelenlétemben.

Egyedül voltunk otthon Klímával. Azt hiszem, valamit készített anyánk. Kenyeret legtöbbször, mert az idősebb testvérek már nem laktak otthon, úgyhogy legtöbbször mi voltunk Klimával. Kenyeret ettünk és hozzá valamit, és kész. Nem volt probléma. Legtöbbször ez természetesen margarinos kenyér volt.

Emlékszem, édesanyám kapott egy kocka margarint. Mert volt ez a szoba, amiben laktunk, valójában kunyhó, nem szoba, és amikor kimentünk az udvarra, mert ez egy hosszú ház volt. Az első volt a mi szobánk, a második a konyha, ahol régen az állatoknak főztek, azután volt egy borospince, és utána az istálló. Tehát ez egy hosszú épület volt. Biztos nagyobbnak tűnik nekem, mint amekkora valójában volt. De a nyári konyhában, ami nem igazi konyha volt -- főleg krumplit pároltak ott a disznóknak --, anyánk ott tartotta a margarint. Oda kellett bemenni. Emlékszem, a szemeim előtt ma is látom, hogy ez egy hatalmas margarinkocka volt, de valójában biztos nem akkora volt, mint amire emlékszem. Ebből kentük meg a kenyeret legtöbbször.

Az idősebb testvérek velem ellentétben ismerték a nagybátyámat még a háború előttről, mert ő járt Węgierkába, a szüleim birtokára. Még a háború idején is eljött, így az ottaniak nagyon jól ismerték, nagyon szerették, nagyon jó kapcsolata volt a gyerekekkel. A háború után tudni lehetett, hogy a kommunisták, a rezsim, meg karja őt ölni, és kész. Nem volt arra szükség, hogy okot keressenek erre. A történelem egyszerűen úgy alakult, hogy a szovjetek győztek, a szovjetek

lecsukták őt, a kommunisták pedig meg akarták ölni, ezért meg kellett menteni. Ez egyáltalán nem volt probléma, erről nem beszéltek. Így van és kész. Ez nekem sem volt probléma, s gondolom, hogy az idősebb testvéreimnek sem, ezért itt nem volt mit magyarázni. Egyszerűen a világ így fordult, ez igazságtalanság és szörnyűség, de a nagybácsit meg kell menteni, úgy, ahogy lehet, és kész. Anyám erre tette fel az életét. Hogy milyen módon változott meg ez a rendszer, amikor Újlakon éltünk, láttuk a kastélyt, láttuk, hogy mi történt, az idősebb testvérek látták, hogy átment a front, hogy bejönnek a szovjetek Újlakra, azután ott vagyunk Verona Morvčikovánál, aki gyakorlatilag megmentette az egész családot. Tehát attól kezdve ahogy ide bejöttek az oroszok, itt nem volt mit magyarázni. Így volt és kész. Küzdeni kellett a nagybácsink életéért.

Van egy ezzel kapcsolatos, szinte anekdotikus élményem. Ez egyike volt annak a kevés pillanatnak, amikor Újlakon voltam iskolában. Jött az iskolaigazgató, és azt mondta, meghalt Gottwald, az elnök. És akkor én elsírtam magam. És olyan hisztériába estem, hogy a tanárnő, nagyon rendes ember volt, hazaküldött, mert sehogy nem tudott megnyugtatni. Ezen persze nagyon csodálkozott a tanárnő. Sírva értem haza, és édesanyám kérdezte, mi történt? Én pedig zokogva mondtam, hogy meghalt Gottwald. Anyám kicsit csodálkozva kérdezte, hogy na és akkor? De hát Gottwald meghalt. Mire anyám: gyerek, nyugodj már meg, mi bajod van? Hát az, hogy most, hogy meghalt, felakasztják a nagybátyámat.

Mert tudtam, hogy Gottwald írta alá a nagybátyám halálra ítélésével kapcsolatos kegyelmi kérvényét, én mint kisgyerek ezt úgy értelmeztem, hogy most ezt az ítéletet automatikusan

végrehajtják és többé nem tudjuk őt megvédeni. És akkor anyám elmagyarázta, hogy nem, ez a halála után is érvényes, és lassan megnyugtatott. Azt hiszem, én voltam a világon az egyetlen ember, aki akkor ilyen őszintén elsiratta Gottwaldot.

Távirat a haláláról

Emlékszem, hogy lázasan készültünk arra, hogy az egyik amnesztia alkalmával, végre hazaengedik őt a börtönből. Ez őrületes öröm volt és hatalmas várakozás, anyám gyakorlatilag sosem volt otthon, s mi tudtuk, hogy ezt elő kellett készíteni, Pozsonyban intézkedett a kórházban, Prizenderékkel és természetesen azokkal, akik ebben elkötelezettek voltak. Volt köztük egy nyitrai ügyvéd is. Ők voltak anyám legközelebbi társai ebben az előkészületben. Mindnyájan teljesen ebben éltek, s a készülődés kiterjedt mindenre, amit csak elő kellett készíteni. És hihetetlen boldogsággal készültek. Én is emlékszem, hogy örültünk odahaza Újlakon. Az a várakozás maga volt a remény, hogy végre valami beteljesedik, hogy újra jó lesz. És azután jött a csalódás, ami szörnyű volt.

Együtt töltötte az éjszakát azokkal a foglyokkal, akiknek ki kellett szabadulniuk, és azután egyedül őt nem engedték ki. Hát ez...

Szörnyű volt. Édesanyám nagyon szomorú volt. Ő előttünk sohasem sírt, soha. De nagyon-nagyon szomorú volt, és nagyon csüggedt. Talán az egyetlen pillanat, amikor megengedte, hogy folyjanak a könnyei, akkor volt, amikor templomba mentem anyámmal, ő mindig a kóruspadon ült, ma már nincs meg ez a pad, mert átépítették a templomot. Anyám tehát a padban ült, ahogy kellett, az oltár felé fordulva, a jobb oldalon, én meg mellette ültem. Amikor az úrfelmutatás volt, akkor anyám

mindig eltakarta a kezével az arcát, és azt hiszem, akkor sírt egy kicsit. Emlékszem, mint egész kicsi gyerek, mert később ezt már nem csináltam, hogy így elhúztam a kezét, mert mindig attól féltem, hogy sír.

Pontosan emlékszem, amikor megjött a távirat a nagybátyám haláláról. Mert én vettem át ezt a táviratot. Édesanyám épp vásárolni volt a szemközti húsboltban, az pedig mindig sokáig tartott, mert a boltos vékony szeletekre vágott mindent, amit szeletelni lehetett, amit anyám vásárolt. És akkor jött a postás és hozta a táviratot. Természetesen kinyitottam, és emlékszem, hogy az ágyon, a matracon ültem, Klima matracán, ami így a bejárati ajtóval szemben volt, fogtam ezt a táviratot, és arra gondoltam, hogy adjam majd oda ezt a táviratot édesanyámnak. És ebben a pillanatban belépett az ajtón, emlékszem, ez egy nagyon erős élmény volt, mert arra gondoltam, hogy ezt a táviratot a párna alá rejtem. És ebben a pillanatban, a kezemben tartottam ezt a táviratot, anyám bejött, rám nézett, kivette a kezemből, elolvasta és leroskadt.

Ahogy megjött a távirat a haláláról, akkor Klima elszaladt a postára, hogy megrendelje a telefonbeszélgetést, mert akkor másképp nem lehetett telefonálni, s tájékoztassa a nagybátyánkat, akit Esterházy Didi bácsinak hívtak Bécsben, aki szintén igyekezett segíteni édesanyámnak. Klima mindenkinek telefonált, például Prizenderéknek és másoknak. Táviratokat is küldött. Emlékszem, hogy az első beszélgetésnél Didi bácsival meg kellett mondani, milyen nyelven fognak beszélni, mert azt természetesen lehallgatták. Klima azt mondta, hogy németül, de mire létre kellett jönni a beszélgetésnek, akkor anyám helyett Piotr ment el a postára, aki magyarul kezdett el beszélni Didi bácsihoz, erre azonnal

megszakították a beszélgetést. Aki lehallgatta, biztos nem tudott magyarul, csak németül. És akkor már csak egy táviratot küldött anyám Bécsbe. Pozsonyból eljött két barátnője anyámnak. Nyitráról eljött Irena Kotrusz, Újlakról Verona Moravčikova, eljött a szomszédunk, aki tanárnő volt, és később őt is kirúgták a munkahelyéről, a férje közjegyző volt és őt is kirúgták, a lányuk velem járt iskolába, eljött a szomszédasszony, és imádkoztak. Érte imádkoztak, de talán Verona mondta, hogy nem érte kell imádkoznunk, hanem hozzá.

Újlakon, nem ugyanazon a napon, talán a második vagy harmadik napon volt a gyászmise, de már nem emlékszem rá pontosan, melyik napon volt. De a templom tényleg tele volt, és eljöttek az emberek és részvétet nyilvánítottak édesanyámnak. Mert ezt kétségkívül nagyon mélyen átéltük, de anyám számára ez nem jelentette a befejezést, mert ő szüntelenül, a haláláig gyakorlatilag azért küzdött, hogy eltemessék a bátyját. Amit ő még életében megígért neki, hogy a szülőföldjén lesz eltemetve.

Én a falu ezt követő reagálására különösen nem emlékszem, mert valószínűleg mint gyerek nem is figyeltem erre. Fontosabb volt számomra az, hogy édesanyám nagyon szomorú volt és nagyon mélyen átélte János távozását. És ez mindannyiunkra mély hatással volt, mindannyian nagyon szomorúak voltunk a történtektől és attól, ahogy ezt az anyám átélte. Akkor már tudni lehetett, hogyha így van, ahogy van, akkor nincs miért itt maradnunk, vissza kell térnünk Lengyelországba.

Anyám, miután megtudta, hogy az urnát, nagybátyám hamvaival nem adják ki, titokban elment Olmützbe, ahol ezt az

urnát a krematórium vezetője megmutatta neki. Anyám a kezébe vehette és odaerősített az urnához egy kis földet Újlakról, és hozzátette azt a kis keresztet, amit én az elsőáldozásomra kaptam. Emlékszem, ahogy anyám előtte megkérdezte tőlem, hogy elviheti-e, azt mondtam, hogy természetesen igen.

Visszatérés Lengyelországba

A Lengyelországba való visszatérés lehetőségét megkönnyebbüléssel fogadtuk. Megkönnyebbüléssel, mert Újlak mégis a nagybátyám kálváriájához, és egyben édesanyám kálváriájához kötődött. És a Lengyelországba való visszatéréskor úgy gondoltuk, hogy talán elkezdődik egy más, könnyebb, nyugodtabb élet a számunkra. Nem anyagi értelemben, merthogy anyagi értelemben nem lesz jobb, azt mindannyian tudtuk. De lelki, pszichés értelemben nyugodtabbak leszünk, mert Lengyelország már túl volt az 1956-os eseményeken, így ez is reményt adott, hogy talán politikailag is nyugodtabb országban fogunk élni, mint amilyenben éltünk. Tehát a fiatalabb nemzedék reményekkel telve ment Lengyelországba, anyám pedig inkább a lendület erejével. Ő fáradt volt, igen, fáradt és meggyötört volt, s valószínűleg el akart menekülni minden ottani körülménytől és csak az övéi között akart lenni. Mert Újlakon neki senki nem volt a családtagja. Lengyelországban pedig egy nagy család várta. Biztos könnyebb, ha van valaki az ember mellett a családból, mint ha nincs senkije.

A mindennapi életünk tehát itt folytatódott, amit mindegyikünk valamilyen módon berendezett magának, így vagy úgy. Hol ostobábban, hol bölcsebben, hol rosszabbul, hol jobban, de Újlak, és a nagybátyám története az ott maradt bennünk. A mai

napig mélyen bennünk van. Ettől nem lehet megszabadulni, ezt nem lehet elfelejteni. Nem lehet kitörölni, mert belénk ivódott. Azonkívül mindannyian tudtuk, hogy édesanyánk folyamatosan, innen Lengyelországból is állandóan próbál tenni még valamit. Hiszen még a halála előtt is írt a csehszlovák hivatalokba, próbálta a hamvakat megszerezni. Számára tehát haláláig nem szűnt meg ez a probléma, mindig ott élt benne, hogy megígérte a nagybátyámnak, hogy eltemeti őt Újlakon. És nem tartotta be ezt az ígéretét. De azért nem tartotta be, mert nem tudta. De haláláig megpróbált mindent, hogy teljesítse ezt az ígéretet. Természetesen nem beszéltünk mindennap a nagybátyámról, legyünk realisták, mindegyikünk élte a saját életét, elkezdtünk egyetemre járni, családot alapítani, gyermekeink lettek, küzdöttünk a mindennapi élettel, nem az volt, hogy mindennap a nagybátyámra gondoltunk. De ő ott volt bennünk, és az ő története is bennünk élt és mi, akiknek gyerekeink voltak, természetesen beszéltünk erről a gyermekeinknek, tudnak róla, tehát ez a történet nem halt el a családban, ez a történet él, és nemzedékről nemzedékre adjuk tovább, ez biztos.

A családon kívül természetesen nem beszéltünk a nagybátyámról. Ha a naplókról van szó, nem tudtunk róluk, az előszóban ez le is van írva. A nővérem halála után, aki édesanyámmal lakott, a férje súlyos beteg lett, és a bátyám felhívott, azt mondta, ellenőrizni kéne, nem maradtak-e valamilyen papírok az édesanyánk után. Azt mondtam, hívd fel Adamot, a sógorunkat, és kérdezd meg. Felhívtam, beszéltünk, s a sógorom azt mondta, van valami bőrönd, amibe soha nem nézett bele a nővérem, s ez a bőrönd anyánk halála után maradt, és menjünk el, nézzük meg. Elmentünk, és megtaláltuk ezeket a naplókat. És azután a bátyám, Péter foglalkozott

velük. Az anyám által írt naplók tartalma csak megerősítése volt annak, amit átéltünk. Számomra ez nem a magammal, hanem az édesanyámmal való találkozás volt, és az sokkal fontosabb volt.

Aki imádkozott Sztálinért

Édesanyám a háború utáni éveket teljesen a nagybátyámnak szentelte. Emlékszem, egyszer valaki megkérdezte tőlünk, hogy nem haragudtunk-e édesanyánkra, hogy csak a nagybátyám ügyeivel foglalkozik és nem velünk. Épp ellenkezőleg, épp ellenkezőleg. Még jobban szerettük anyánkat azért, amit tett. Szó nem lehetett arról, hogy ezt sajnáltuk volna, vagy szemrehányás lett volna bennünk azért, mert nem foglalkozik velünk eleget. Velem nagyon sokat foglalkozott, többet, mint a többiekkel, mert ahogy mondom, sokkal fiatalabb voltam náluk, ez az állandó betegeskedés is megtette a magáét, és valójában én voltam az egyetlen gyerek, akit édesanyám a születése óta nevelt. Mert korábban nevelőnők voltak a birtokokon, és a szülők nem foglalkoztak annyit a gyermekeikkel, ahogy ma az anyák foglalkoznak velük. Így én voltam az első ilyen gyerek, akivel édesanyámnak születésétől kezdve neki magának kellett foglalkoznia. És ez is biztos teremtett egy további kapcsolatot. Így az én kapcsolatom az édesanyámmal nagyon-nagyon erős volt. De soha egyikünkben sem, az idősebb testvérek közül sem volt még csak árnyéka sem a szemrehányásnak azért, hogy anyánk olyan sok időt szentel a nagybátyánknak. Egy dolgon töprengek, hogy anyám

azt mondta, hogy Bunia, vagyis az anyja,[104] imádkozott Sztálinért is. Én sohasem mertem megkérdezni anyámat természetesen erről, de azt hiszem, anyám nem volt képes azokért imádkozni, akik bezárva tartották és nem engedték ki a nagybátyámat. Nem tudom, sohasem kérdeztem. Én nem lennék rá képes. Lehet, hogy ő képes volt rá? Erre nagyon gyakran gondolok, mert természetesen sohasem volt bátorságom őt erről megkérdezni. De én nem lennék képes. De lehet, hogy ő igen. Mert azt gondolom, csodálatos, hogy János nagybátyám boldoggá avatási eljárása el tud kezdődni. De azt gondolom, hogy ugyanennyire édesanyám is rászolgált erre. Bár én magam azt gondolom, hogy ő már szent. Eljárással vagy anélkül, de egy szent.

Lengyel-magyar Antigoné

Igen, ő a lengyel-magyar Antigoné, pontosan ez a megnevezés illik rá. Azzal, hogy kevés ilyen példáról tudok, mint amilyen az övé volt. Mert itt nemcsak arról volt szó, hogy a testvér milyen elszántsággal harcolt a bátyja kiszabadításáért, de arról is, hogy mindezt milyen szellemben tette. Az, hogy mindketten milyen mélyen és bölcsen hittek. Mert anyám nagyon mélyen hívő volt, ami a nagybátyám hitét érinti, ahhoz semmi kétség sem fér. De, ahogy mondtam, anyám bölcsen volt hívő. Semmi köze sem volt az ilyen lengyel formális katolicizmushoz. Mert anyám mindig azt gondolta, hogy katolikusnak választásból, nem megszokásból kell lenni. Hogy katolikusnak az evangélium szellemében, nem annak ellenében kell lenni, és azt meg kell érteni és befogadni. És ehhez gondolkozni kell,

---

104 Elżbieta Tarnowska

nem csak utánozni a gesztusokat. Ami ma nagyon gyakran előfordul.

Az nyilvánvaló volt, hogy a nagybátyám sokat imádkozik, és hogy mélyen hívő ember, de valahogy erről nem beszéltünk, a lelkiségről beszélni amúgy is olyan intim dolog, hogy nem tudom elképzelni, hogy anyám beszélt volna erről. Voltak dolgok, amikről nem beszéltek. És a lelkiség, a belső élet, az a szféra volt, amiről nemigen lehet beszélni.

Azt hiszem, hogy édesanyám és nagybátyám egy mély lelki kapcsolatban álltak egymással. Biztos, hogy mindkettő nagy hatással volt a másikra, plusz még az édesanyjuk, aki, mint mondtam, akkor is tudott Sztálinért imádkozni, amikor az imádott fia Sztálinnak köszönhetően Szibériában volt, hát azt kell mondanom, ehhez is nagy állhatatosság kell, és ez az igazi keresztényi, vagy inkább az evangéliumi lélek ismérve. De azt hiszem, anyámnak kellett, hogy legyenek olyan pillanatai is, amikor kétségbe esett, s azt gondolta, hogy ezt már nem lehet elviselni, hogy ennyi elkövetett gonoszságot már nem lehet megbocsátani. Mert egy ponton az embernek fel kell tennie a kérdést: mennyit lehet, kell még megbocsátani? De azt gondolom, anyám végül megbocsátott. Megbocsátott, de nem felejtett. Hiszen ez két külön dolog. Megbocsátani, de nem felejteni. Lehet megbocsátani, és megpróbálni elfelejteni. Lehet megpróbálni megbocsátani. Azt hiszem, anyám ezt tette.

Hogyha nem egy wikipédia-jegyzetet kellene elmondanom Esterházy Jánosról, akkor azt mondanám, hogy a nagybátyám nagyon melegszívű, jó ember volt, aki sok jót tett a környezetében. Ezért a jóért sokat kellett szenvednie. E miatt a szenvedés miatt anyám is vele szenvedett, és e szenvedés miatt, mindkettejük törhetetlen jelleme miatt nemcsak Esterházy

János, de Maria Mycielska is a menyben van. És reméljük, hogy onnan őriznek minket.

Fordította: Éles Márta

Elźbieta Lastowiecka

Az én Esterházy-képem[105]

Viszonylag nemrég történt, már felnőtt voltam. Korábban is tudtam, hogy magyar őseink vannak, de valójában semmi többet. Amikor az első Esterházy-ünnepség volt Budapesten, a magyar Parlamentben[106] az édesapámmal utaztam Magyarországra, és akkor mesélte el a családunk történetét. Az volt az első alkalom. Amikor megkérdeztem, hogy korábban miért nem beszélt erről soha, akkor azt mondta, hogy ez olyan nagy trauma volt, hogy soha nem akart ehhez visszatérni.

---

105 Elzbieta Lastowiecka, Esterházy-Mycielska Mária unokájának életrajzi vallomása az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm részére készült.

106 Esterházy János születésének 100. évfordulóján, 2001-ben.

Biztos, hogy nem félelemből tette, mivel a kommunizmus idején mindig mindenről nyíltan beszélgettünk, és soha semmit sem titkolt. Azt gondolom, hogy valóban akkora trauma volt, hogy nem akart ehhez visszatérni.

Ismertem egy szentet

Amikor Budapestről visszajöttünk Krakkóba, velünk együtt utazott apám testvére, Zoszka[107] is, aki kérte, hogy Újlakon keresztül jöjjünk. Akkor is meséltek valamennyit az egész ottani történetükről. Azt hiszem, akkor nyíltak meg a legjobban, beszéltek a gyerekkori traumatikus emlékeikről, arról, hogy nem járhattak iskolába, mert a származásuk miatt kirúgták őket az iskolából, és természetesen egyetemről szó sem lehetett. Elmesélték, hogy az újlaki házból is kidobták őket, apám nővére azt is elmondta, hogy egyszer jött a faluba egy vidámpark, mentek a körhinták, de az iskolaigazgató nem engedte őket felszállni és a vidámparkból is kidobta őket. Otthon kellett ülniük és nem mutatkozniuk sehol sem. Nagymamám írta a leveleiben, hogy olyanok ők, mint akiknek már nincs helyük nemcsak a nap alatt, de a földön sem. Meg kéne szűnniük létezni. Ezután sokszor beszélgettünk apámmal, különböző kérdéseket tettem fel neki, amelyekre válaszolt. De a teljes történetet csak akkor tudtam meg, akkor tudtam az egészet összerakni, amikor apám halála előtt elmentünk Montrésorba,[108] ahol az egyik nagynéném azt mondta, amikor tudomást szerzett a nagymamám emlékiratairól, hogy

---

107 Zofia Mycielska-Golik, Esterházy-Mycielska Mária leánya.

108 A Tarnowski család tulajdonában lévő kastély, ahol Tarnowska-Esterházy Erzsébet, Csehszlovákiából való távozása után haláláig élt.

Montrésorban nagyon nagy archívumuk van, és úgy döntöttek, hogy azt nekünk adják. Apám időközben meghalt, és anyámmal egy éven keresztül ültünk, és olvastuk a családi leveleket és kiírtuk belőlük, ami a legfontosabb ebben a történetben. Valójában akkor tudtam meg, hogy min mentek keresztül, mivel ezek a levelek tele voltak valós történetekkel és az ezekhez tapadó érzelemmel. A nagymamám a saját édesanyjának és a testvérének írta őket, ezért sokkal megrendítőbb volt a számomra, mint az a történet, amit a visszaemlékezésekben írt le. Feltehetően úgy írta, hogy az majd egy mindenkinek szóló, publikálásra szánt könyv előkészítése is legyen.

Tízéves voltam, amikor meghalt a nagymamám. Így aztán nem folytattunk túl bölcs beszélgetéseket a világról. Emlékszem, Mielecben lakott, nem Krakkóban. Apámmal mentünk hozzá, ezek mindig nagyon kellemes látogatások voltak. Úgy emlékszem rá, hogy leginkább a fotelben ült és könyvet olvasott. Néha, ritkán, eljött hozzánk Krakkóba. Ahogy én emlékszem, körülbelül derékig érő haja volt, amiből koszorút fésült a fejére. Apám azt mondta, hogy még a háború idején olyan hosszú haja volt, hogy rálépett. És ami csodálatos volt, hogy egyetlen ősz hajszála sem volt. Végig hollófekete haja volt. Jó volt a kapcsolatunk, de Jánosról akkor semmit sem mondott.

Ezen én is gondolkodtam, hogy miért. De a levelek olvasása közben megértettem. Ezekben a levelekben, amiket elhoztunk Montrésorból, mindig, amikor valami rossz történt -- és velük folyamatosan történt valami rossz --, akkor nagymamám azt írta, hogy ebben Isten ujja van. És ez engem eléggé bosszantott. Úgy gondoltam, hogy ez lehetetlen. Minden

darabokra hullik körülötte, ő meg azt írja, hogy Isten ujja van benne. És akkor azt mondta az édesanyám, hogy figyelj, ha nem hittek volna annyira Istenben, mint amennyire hittek, akkor mindezt egyszerűen nem élték volna túl. Azt gondolom, hogy ez a kulcsa annak, hogy megértsük őket. Volt egy pont, amikor azt írta, hogy mindenkinek megbocsátott, rögtön János halála után. Ez is érthetetlen volt számomra. De most értem. Ez az erős, megrendíthetetlen istenhit segített abban, hogy mindent túléljen és megbocsásson. Egyébként valaki azt mondta, hogy az ő plébánosa Mielecben, szintén írt emlékiratokat. A halála után elolvasták, s ezekben többek között az állt, hogy ismertem egy szentet. Ez a leírás a nagymamámról szólt.

A halálára is emlékszem. Akkor influenzajárvány volt Lengyelországban, nagyon sokan megbetegedtek, mert nem volt még influenza elleni oltás. A nagymamám is kórházba került. És mivel súlyos állapotban volt, apám testvérei, akik Mielecben laktak, összehívták az összes testvért Mielecbe, apám is odautazott. De a nagymamám már gyógyulóban volt az influenzából, s az orvos azt mondta neki, hogy már elmehet Krakkóba is, mert jobban van. Apám úgy mesélte nekem, hogy bement hozzá a kórházba, a kórterembe, azzal, hogy eljött elbúcsúzni, mert már látja, hogy jobban van, és hazamehet. Nagymamám azt mondta, jól van, akkor búcsúzzunk el. Másnap meghalt. Hát így történt.

Befejezetlen történet

Nagymamám, még Mielecből is megpróbálta visszakérni János hamvait, s miután ez nem sikerült, halála után, apám azt hiszem úgy érezte, hogy ő a következő, akinek tennie kell valamit ebben az ügyben. A testvéreivel együtt, mindannyian

megpróbáltak valamit tenni ez ügyben. Emlékszem, ahányszor csak valamilyen megemlékezésre mentünk Mírovba,[109] ott mindig arról beszélgetett a magyarokkal, hogy tovább kell próbálkozni, hogy adják vissza a hamvakat. Ha nem lehet Újlakon eltemetni, akkor majd Wiśnowában, a Mycielski család sírboltjában temetjük el. De valamit adjanak vissza, mert a nagymamám megesküdött Jánosnak, hogy eltemeti, és ezt ő nem tudta megtenni. Apám azután nagyon súlyos beteg lett, de még elmentünk Leopoldówba, a csehszlovák politikai foglyok találkozójára. Ott volt az igazságügyi miniszter asszony is, és az apám beszélt vele. Elmondta, hogy Esterházy Jánost még nem rehabilitálták, és abban maradtak, hogy beszélni fognak majd az ügyről. De sajnos apám már nem tudott elmenni erre az újabb beszélgetésre, mert betegsége miatt már nem volt rá képes. De most már tudom, hogy egész felnőtt életében szenvedett ettől. Ez a történet tehát még mindig nincs befejezve. És most már a következő nemzedék hal meg abban a tudatban, hogy ez, vagyis a rehabilitálás nincs befejezve.

A nővérem Németországban lakik, tudományos kutató, nagyon elfoglalt. Én pedig Krakkóban élek és az édesapám mellett voltam, amikor nagyon beteg volt, és az utolsó beszélgetésünk, ami valami konkrét témáról zajlott, az Jánosról, Újlakról szólt. És azt gondoltam, hogy ez egyfajta testamentum, amit nem írt le. Azt gondolom, ez a történet még évekig eltart, mert a rehabilitálás ügye gyorsan nem oldódik meg, és remélem, hogy később valamelyik gyerekem majd tovább folytatja ezt a témát. Mert ezt nem lehet annyiban hagyni. Annyira igazságtalan. Egyszer, amikor talán épp Mírovba mentünk a

[109] Az Esterházy János elhunytának helyszínén tartott emlékrendezvényre.

megemlékezésre, megkérdeztem apámat, mit mondjak a nevében, mert ő akkor már nem tudott oda utazni. Ő akkor azt mondta nekem, hogy mondjam el, hogy amíg Szlovákia nem számol el a történelmével, addig Esterházy János ellenség marad a számukra. De majd ha elszámolnak a múltjukkal, akkor ki fog derülni, hogy Esterházy János jó ember volt és nem az ellenségük, hanem a barátjuk volt. És azt hiszem, ez a lényeg.

Amikor jobban megismertem János sorsát, megértettem, mennyi szenvedésen ment keresztül ő és az egész család. Úgy gondolom, ez pozitív értelemben meghatározta apám életfelfogását. Nem illik dicsérni a saját családunkat, de apám számomra a tolerancia mintaképe. Mindig a bajbajutottak, különösen a gyerekek felé fordult, egyúttal úgy gondolta, hogy az édesanyjának muszáj volt azt tennie, amit tett, vagyis Szlovákiában kellett maradnia és segítenie a bátyját. Valamiképpen fel kellett áldoznia a saját, és a gyerekei életét Jánosért. Ennek így kellett lennie. Így voltak nevelve, és számukra ez teljesen egyértelmű helyzet volt. Ma azt gondolom, hogy mindez annak a magatartásnak köszönhető, amit Esterházy nagyapja, Stanisław Tarnowski tanúsított, aki egyszer azt mondta: minden családban kell lennie egy családtagnak, aki a lelkiismeretével, a cselekedeteivel ki tudja jelölni az utat a többi családtag számára. Azt hiszem, akkor nem tudta, hogy a saját unokájáról beszél. Van egy tekintélyünk, van kire hivatkoznunk, és ha nehézségek előtt állunk, akkor elgondolkodhatunk, mit csinálna most Esterházy János. Elgondolkodom, mit csinálna apám, és igyekszem ugyanazon az úton haladni. Természetesen remélem, hogy soha többé nem leszünk olyan választások elé állítva, mint ők, és

hogy soha többé nem ismétlődnek meg ezek a történetek, melyeknek soha nem is lett volna szabad megtörténniük.

Személyesen sajnos, nem túl sokat tehetek Jánosért. És teljesen tehetetlennek érzem magam. Boldizsárnak sikerült egy kápolnát állítania, így legalább szimbolikus módon eltemethettük Jánost, aki azt kívánta, hogy azon a földön, az alatt a nap alatt legyen eltemetve, ahol született. Ezért életünk végéig hálásak leszünk Boldizsárnak és családjának. De ha a rehabilitációról van szó, akkor addig, amíg Szlovákia nem változtatja meg a törvényeit, amelyek a háború óta érvényesek, valójában nem sokat lehet tenni. Mert ahogy elolvastam János ítéletét, az is megrendítő. Kötél általi halálra ítélték, mert nem szolgált rá a méltóbb halálra. És ez ellen az ítélet ellen nem lehet fellebbezni. Ez most is érvényben van Szlovákiában. Így hát nem tudom, kihez kellene még fordulnom?! Azt hiszem, valóban meg kell várnunk, amíg Szlovákia, ahogy apám mondta, elszámol a saját történelmével.

Szentként élte életét

Mi talán tanúságot tehetünk arról, amiről tudunk. De azt, hogy tudunk-e valamit tenni a boldoggá avatás kérdésében, nem tudom. Azt hiszem, elsősorban azt tudjuk tenni, hogy összegyűjtjük a tanúságtételeket, amelyek bizonyítják, hogy János szentként élte életét. A magam részéről még annyit kell elmondanom, hogy még a boldoggá avatás folyamata előtt, nehéz családi ügyekkel mindig Jánoshoz fordultunk, és amikor tudott, biztos, hogy ő segített.

Igen. Amikor nagy problémáink vannak, akkor ma is Jánoshoz fordulunk. Volt például egy olyan helyzetem, amikor a fiam egyetemista volt, és nem tudta letenni az egyik vizsgáját.

Nagyon ideges voltam, és végül az utolsó pillanatban Jánoshoz fordultam. Azt mondtam, hogy nézd, mi történik, segíts valahogy! És a fiam a legjobb jeggyel jött haza a vizsgáról, amit csak kapni lehet. Itt abszolút éreztem János jelenlétét, hogy itt volt mellettünk.

Ami számomra a legfontosabb Jánosban, az mindenképpen a felebarát szeretete, legyen az bárki. Szlovák, zsidó, lengyel, bárki, aki segítségre szorult. Azt gondolom, ugyanúgy kell az emberekhez odahajolnunk, ahogy azt ő tette. És fontos a közös Európáról való víziója is. Apám mindig ismételgette, hogy bizonyos módon az Európai Unió előfutára volt. Azt gondolom, ezt is érdemes folytatni. Ő adta a példát, hogy mindannyian egymás mellett élhetünk viták nélkül, barátságban. Úgy gondolom, ennek így kell lennie.

A gyerekeink jöttek, és jönnek velünk az Esterházy Jánossal kapcsolatos ünnepségekre. Az egyik fiam nagyon érdeklődik a történelem iránt, így benne van a legnagyobb reményem. Megszületett az első unokánk, így remélem, hogy ő is érdeklődni fog a család története iránt, ami nagyon gazdag. És remélem, hogy majd egyszer – habár azt remélem, hogy ez a történet korábban befejeződik – valóra válik, hogy már nyugodtan beszélgethetünk a család és Esterházy János történetéről, azok nélkül az érzelmek nélkül, amelyek most még ehhez kapcsolódnak és megterhelik azt.

A rossz viszony és a megértés hiánya

Ezeknek a nemzetiségi alapú nézetkülönbségeknek az is az okuk, hogy a szlovákoknak még talán túl fiatal az országuk, s korábban a szlovák államban, nem tudom, talán azt gondolták, hogy megszabadulnak a magyaroktól azon a területen, ahol ők

élnek, nem tudom. Előfordult már a történelemben, hogy a szomszédságban élő népek nem igazán szerették egymást. Így hát, azt gondolom, a rossz viszony a megértés hiányából fakad. Esterházy János bizonyosan nem volt soviniszta, nem volt nacionalista, és azt gondolom, csak azért harcolt, hogy a magyaroknak egyenlő jogaik legyenek a szlovákokkal Szlovákia földjén, és azt hiszem, ez sajnos nem tetszett sokaknak. Ami nagyon aggaszt, az az, hogy a fiatal nemzedék vagy nincs ennek tudatában, vagy pedig éppúgy meg akarják hamisítani a történelmet, mint elődeik. Ez nem jó a jövő számára. De vannak más szlovákok is, ahogy most sok szlovákkal találkozunk Újlakon, és akik természetesen remek munkát végeznek. Újlakon például egyre inkább érzem a jóindulatot. Korábban, emlékszem az első látogatásunkra Újlakon, amikor még kisgyerek voltam, apám akkor nagyon messze parkolta le a kocsit a háztól, és azt mondta, ne szólaljunk meg lengyelül, mert neki még mindig nem lett volna szabad ott lennie. Börtönbe kerülhetett volna. Ezért néma csendben mentünk az utcán a ház körül, a parkban, és azon gondolkodtam, mi történt itt, milyen szörnyűséget követtek el az őseink, hogy mi itt még csak meg sem szólalhatunk. Most van egy emléktábla Jánosnak a templomban, és sok szlovákkal van remek kapcsolatunk Újlakon. A polgármesterrel vacsorázunk, gyakran meghívnak minket, szállodát biztosítanak, amire ugyan nincs szükségünk, de ezek nagyon kedves gesztusok. Nagyon sokat fejlődnek ezek a kapcsolatok. Azt gondolom, most, ebben a pillanatban ez inkább a hatalom, nem az emberek szintjén probléma.

Mosolyogva előre

A temetés nagyon nagy élmény volt. Mindenekelőtt megkönnyebbülést éreztem. Hogy a nagymamám esküje, s az a fáradozás, amit apám folytatott, valamiképpen beteljesedett, s legalábbis szimbolikusan, de Esterházy János végre nyugalomra lelt. Most már ott van azon a földön, amit annyira szeretett. Másrészt sajnáltam, hogy az előző nemzedékek ezt már nem élhették meg, de úgy éreztem, hogy valahol itt voltak velünk, és ők is megkönnyebbültek. Most már megvolt a temetés, s már csak a rehabilitáció maradt hátra. Apám, amikor megtudta, hogy megtalálták Esterházy János hamvait, akkor nagyon szerette volna azonnal elhozni azokat a prágai sírból, Budapestre, vagy Wiśniowába, bárhova, a nevezetes halottak közé, ahol biztonságban lenne. Alice, János leánya azonban úgy gondolta, hogy csak Újlakon, vagy a környéken lenne az ő helye, ami akkor megoldhatatlan volt. Szerencsére most sikerült, és ez mindenképpen nagyon fontos a családunknak. Azonkívül, most már van egy hely, ahová elmehetünk, elgondolkodhatunk és imádkozhatunk a sírja felett. Annyi év után végre megtörtént a temetés.

Abból, amit apám mondott, és a testvére, akivel beszélgettem, úgy vélem, Jánost mindenki nagyon szerette. Nagyon jó ember volt. Nagynéném elmesélte, hogy egyszer Újlakon egy fertőző betegséget kapott és azt mondták neki, maradjon az emeleten, és ne jöjjön elő. Nagyon szenvedett, mert nem tudta, mi történik otthon, mivel el volt különítve. És megérkezett János, és azt mondta, ezt nem lehet csinálni, és a saját dolgozószobájából csinált neki hálószobát a földszinten, hogy onnét mindent lásson és mindent megfigyelhessen. Az ilyen anekdoták közé tartozik az is, hogy családi hagyomány nálunk mindenekelőtt a politikai vita volt. Különböző politikai nézeteket képviselünk, ezért az ilyen viták nálunk általában

nagyon viharosan végződtek. Tudom, hogy Esterházy János gyakran ilyen viharos politikai beszélgetéseket folytatott az édesanyjával is, aminek általában nagy botrány lett a vége. Mivel általában mindez ebéd közben zajlott, gyakran ki is mentek az étkezőből. Úgy összevesztek, hogy ebéd közben hagyták el az ebédlőt. Ezt követően, amikor lehiggadtak, a dédmamám a délutáni kávéra hívta Jánost, és addigra már minden rendbe is jött köztük. Egyik rokonunk azt mesélte, hogy még rosszabb volt, amikor Krakkóba mentek, Stanisław Tarnowskihoz, mert ott is mindenkinek megvolt a saját véleménye a politikáról, és amikor már nagyon komolyan veszekedtek, akkor János az édesanyjával magyar nyelvre váltott, amit nem értett Stanisław Tarnowski, és akkor ő ment ki elsőként a szalonból, nagyon dühösen. De az uzsonnára már ők is kibékültek. Van még egy anekdotikus történet, ami nem Jánoshoz kapcsolódik, hanem Elżbieta Tarnowska és id. Esterházy János eljegyzéséhez. Az esküvőjükhöz semmiképpen sem akart hozzájárulni Stanisław Tarnowski. A családi legenda szerint azt mondta, hogy vademberhez nem adja a lányát. Elődeink ezt azzal magyarázták, hogy nem volt biztos benne, hogy a kérő katolikus-e. De apám azt mondta, hogy valószínűleg inkább arról volt szó, hogy sajnos, de így van, ő a megszálló osztrák hadsereg egyik vezetőjeként volt a Wawelben és Stanisław Tarnowski, mint nagy hazafi, ebbe nem tudott beleegyezni. Elżbieta Tarnowska nagy lelkierőről tett tanúbizonyságot, amennyire tudom, megtagadta, hogy ételt vegyen magához. Az orvos azt mondta, hogy ez depresszió, és ha Tarnowski nem egyezik bele az esküvőbe, akkor leánya meg fog halni. Ekkor úgy döntött, beleegyezik, de ez sem volt egyszerű, mert Esterházy János ekkor már Bécsbe távozott, és nem akart onnan visszajönni Krakkóba, mivel azt mondta,

hogy ott nagyon megsértették őt. Így aztán Tarnowskinak el kellett utaznia Bécsbe, meggyőznie őt, hogy térjen vissza. Sajnos ezt követően Stanisław Tarnowskinak komoly lelkiismeret-furdalása volt, azért, hogy a várakozási idővel megrövidítette a házasságukat, mivel idősebb Esterházy János néhány évvel az esküvő után meghalt, így a fiatal házasok csak hét évig élhették házas életüket, ami egyébként nagyon jó házasság volt.

Az elmondás szerint nagyon vidám család voltak és nagyon szerettek nevetni. Úgy tűnik, ezt apám is örökölte, aki a legnehezebb helyzetekben is mindig felfedezett valami vidámat, és őszintén szólva, nem tudom, hogy ez illendő volt-e, de apám temetésén azt gondoltam, már sohasem fogunk tudni úgy nevetni mindenen, mint régen. Mindig, a legrosszabb helyzetben is észrevett valami nevetségeset. És azt gondolom, a bennük élő hit mellett ez is megmentette őket abban a szörnyű világban, amiben élniük adatott.

Mert mindenben tudtak valami jót találni. Mégis, amikor apám bent volt a börtönben Jánosnál, akkor elsírta magát. A nagymamám azután azt írta a saját édesanyjának a levelében, hogy ott csak egy szívtelen ember nem sírta volna el magát. Úgy vélem, mindez nagyon mélyen ott volt bennük, de képesek voltak előre menni, mi több, képesek voltak mosolyogva előre menni. És azt gondolom, ez is fontos, hogyha nem is hagyjuk annyiban a lezáratlan dolgokat, de akkor is előre kell menni és a jövőre kell gondolni.

A szórakoztató történetek közül eszembe jutott valami, amit az egyik levélben olvastam, és amiről apám sohasem mesélt. Apám tizennégy évesen kikötött a bányásziskolában, mert semmilyen más iskolába nem akarták felvenni. Ahhoz, hogy ne

rúgják ki, részt kellett vennie egy május elsejei felvonuláson. És nem tudni, miért, valamelyik miniszter mellé állították a tribünön, aki fogadta a május elsejei felvonuló menetet. A nagymamám azt írta, hogyha ez a miniszter megtudta volna, hogy ki áll mellette, akkor biztos, hogy infarktussal kórházba vitték volna.

A történetek mellett van egy valódi családi relikviánk is. Egy Újlakról származó kereszt. Apám azt mondta, hogy ez a kereszt apáról fiúra szállt. Újlakon, a kápolnában függött. És nagymamám, aki nem sok dolgot hozott el Lengyelországba, ezt az egy keresztet elhozta. És ez ott függött a szüleim lakásában. Nem tudtuk, azt hiszem apám sem tudta, hogy relikviák vannak benne, ez csak a halála után derült ki. Volt a hátoldalán egy ráragasztott tapasz, s apámmal azt hittük, hogy ez egy sérülés. Amikor leszedtük, akkor derült ki, hogy ez a kereszt egy ereklyetartó, az első keresztény szentek relikviáival.

Nagyon nagy szegénységben

Szintén apánk halála után találtunk egy másik dolgot is a nagymamám misekönyvében, az két szardíniásdoboz címkéje volt. Amikor olvastuk a leveleket, az egyikben nagymamám leírta a történetüket. Az édesanyámmal fedeztük fel, hogy ez a leírás ennek a két címkének a története. Nagymamám a gyerekekkel együtt egyszerűen éhezett Újlakon. Nem volt ennivalójuk. Leírta, hogy Jánosnál volt látogatáson, ahol mindketten kegyesen hazudtak egymásnak. Nagymamám azt mondta, hogy minden rendben, van mit enniük, és minden jól megy. János is azt mondta, hogy jól van, és minden a legnagyobb rendben van vele. Nagymamám leírta, hogy mindketten tudták, hogy hazudnak, de ezek jó szándékú

hazugságok voltak, így ez valójában nem is számított hazugságnak. De János valahogy ráérzett, hogy még sincs minden rendben, és hozott magával két doboz szardíniát. Azt mondta, hogy nem tudja megenni, nem bírja a gyomra, és a nagymamám vigye haza magával ezt a két doboz szardíniát. A nagymamám leírta, hogy nem tudja, János honnan tudhatta, de ez a két doboz szardínia lett az aznapi vacsorájuk az öt gyerekkel. És amikor rendezgettem a nagymamám imakönyvét, megtaláltam a két szardíniásdoboz címkéjét. A hátulján pedig nagymamám kézírása: "Ročov, od Bibcia"[110] -- 1955. március. És meg kell mondjam, ez a címke fontosabb számomra, mint az összes többi emlék, ami János után maradt. Ebben benne van az a szív, az a szeretet, ami kettőjük között volt.

És itt vannak még azok a kiskanalak, amelyeket a nagynéném Elżbieta, az édesapám testvére kapott Elżbieta Tarnowska-Esterházytól, a nagymamájától az esküvőjükre. Ezek Elżbieta Tarnowska-Esterházy kiskanalai voltak. Hátul egy „E” betű a monogram. Ezért kapta meg Elżbieta, a nagynéném. És amikor én férjhez mentem, én kaptam meg ezeket a nagynénémtől. Azt mondta, ezek mostantól az enyémek, mert én is Elżbieta vagyok. A monogram egyezik, és ez volt a mi nászajándékunk, hogy megkaptuk ezeket a kiskanalakat.

Nagyon nagy szegénységben éltek, amiről nem beszéltek. Akkor kezdtek róla beszélni róla, amikor Esterházy Jánosról is beszélni kezdtek, mert egyébként ezekről a dolgokról hallgattak. Azt hiszem, ez mindvégig nagyon fájdalmas emlék volt számukra. Amikor odaadtam a nagynénémnek a leveleket,

---

110 Ročov, Bibitől (Esterházy János beceneve).

amiket Montrésorból hoztunk, s édesanyámmal feldolgoztunk, hogy javítsa ki, vagy ha tudomása van valamiről, írja hozzá, akkor azt mondta, képtelen elolvasni ezeket a leveleket, mert visszatérnek az emlékei, ezért nem volt képes rá. Azt, hogy éheztek, azt tudom, többek között azokból a levelekből is, amelyekben a nagymamám leírja az édesanyjának, hogy apám egy bányásziskolában kötött ki. A bányászok, a bányászat akkoriban Szlovákiában nagyon kiemelt foglalkozás volt. És azt írta, hogy apám ott végre elkezdett nőni, mert végre volt mit ennie. Növekedésnek indult, mert jól tartották. Korábban nem volt miből jóllaknia. A leveleiben leírja a mindennapi élet gondjait. Egyik nagynéném mesélte, hogy mikor már iskolába, vagy dolgozni jártak, karácsonyra mindannyian hazautaztak az édesanyjukhoz. Az egyik karácsonyra az édesanyjuk, vagyis a nagymamám egy fazék krumplit főzött fogadásukra. Megkérdezték, hogy ehetnek-e fejenként egyet, az édesanyjuk azt mondta, hogy természetesen, ehetnek. És amikor leültek a karácsonyi asztalhoz, kiderült, hogy a fazékban már egyetlen krumpli sem maradt, mert mind elfogyott, oly éhesek voltak. Így nem volt karácsonyi vacsora sem. Nagyon nehéz idők voltak.

De arról is vannak történetek, hogy néhány szlovák a faluból időnként vitt nekik ételt, amikor nagyon rossz volt a helyzet, és természetesen az ott élő magyarok is, amikor tudtak, segítettek. Volt néhány más szenteste is, amikor úgy tűnt, hogy semmijük sem lesz, de aztán mégis előkerült valami.

Ezekben a levelekben a nagymamám mindig arról írt, hogy Jánosnak mindenekelőtt gyógyszerre van szüksége. A

nővérének, Lulunak[111] írt, és az anyjának, hogy Jánosnak mindenekelőtt gyógyszerre van szüksége, valami élelmiszerre, és gyapjúfonalat is kért. A nagymamám ebből kezdett el pulóvereket kötni, amiket eladott, és abból tartotta fenn valahogy magukat. Ez a kereset természetesen nem volt elég a kiadásaikra, de akkor ez volt a munkája. Amikor Lengyelországba jött, mivel folyékonyan beszélt több nyelven, hiteles tolmács lett, egyik nyelvről a másikra fordított, és ez is segített abban, hogy fennmaradjanak. De az élete végéig ott volt benne János története, megtette, amit tudott, még Lengyelországból is leveleket írt a csehszlovák kormánynak, hogy adják ki János hamvait, hogy el lehessen temetni. Apám megtalálta ezeket a leveleket, a nagymamám naplójával együtt. De hogy most hol vannak, nem tudom.

Nem értettem, hogy mindenki elment, a nagymamám pedig ott maradt öt kisgyerekkel Újlakon, de kiderült, hogy akkor Lengyelország és Csehszlovákia baráti országok voltak. Mivel a nagymamámnak lengyel állampolgársága volt, ezért nem tudták olyan könnyen kiutasítani őket Csehszlovákiából. Nagymamám azt a történetet is leírta, hogy pénzre van szüksége, hogy meg tudja venni a korábbi zsellérházat, amiben laktak, mert ezt is el akarják tőlük venni. Többször írt arról is, hogy nem akarják azt, hogy ők Szlovákiában maradjanak és ki akarják őket utasítani Csehszlovákiából. Ezek a fenyegetések időről időre ismétlődtek, egyszer annyira rossz volt a helyzet, hogy az apai nagyapám testvére, Lengyelországból, azt írta, hogy várni fogja őket vízummal a lengyel határon, mert úgy nézett ki, hogy már nem tudnak tovább ottmaradni. Tehát egy

[111] Esterházy Lujza beceneve.

perc nyugalma sem volt. Amikor semmi veszély nem fenyegette, akkor is tudta, hogy nincs pénze sem ennivalóra, sem a Jánosnak küldött csomagokra, amelyeknek nagyon jóknak kellett lenniük, hogy gyógyulni tudjon tőlük, és nincs pénze jegyre sem, hogy elutazzon hozzá látogatóba. Azt gondolom, hogy azzal együtt, hogy öt kisgyermeke volt, és teljesen egyedül volt, ez maga volt a pokol. Ahogy ezt most elképzelem, mert nekem is vannak gyerekeim, testvéreim, de az a tehetetlenség, amit átélt, döbbenetes lehetett. Tudom, hogy a hit segített abban, hogy túlélje, de hogy miként élte túl, azt fel sem tudom fogni. Remélem, ha nekünk is ugyanazt kellene átélnünk, túlélnénk mi is, de ehhez emberfeletti erő kell.

Fordította: Éles Márta

Kulcsár Ferenc
Esterházy János ismeretlen levele
(Jób könyve, Pál apostol és Esterházy János nyomán)

Szeretett testvéreim! A börtöncellám fagyos falai között, a bibliai Jób szenvedéseit átélvén is hiszem és vallom, hogy meg nem alkuvó életem és munkám, példaadásom és áldozatom nem volt hiábavaló. Jóbbal együtt vallom és hiszem, hogy életemet az Úr adta, és az Úr veszi el. Áldott legyen az Ő neve! És áldott legyen a nap, amikor megszülettem, hogy küldetésemet, a népek közötti megbékélésért való odaszentelésemet végbevigyem. Kérlek titeket, testvéreim, hasonlóképpen gondolkodjatok és cselekedjetek ti is, hűségesnek maradva Istenhez és a nemzethez, és akkor tiétek lészen az élet koronája. Ne mondjátok a bajban azt, hogy „vesszen el az a nap, amelyen születtetek, és az éjszaka, amelyen azt mondták: gyermek fogantatott”. Mivel a szlovákiai magyar család megmaradása és szellemi gazdagodása végett mindannyiunknak küldetése van a szülőföldön, ne mondjátok üldöztetésetek idején születésetek napjáról, hogy „tartsa azt fogva a sötétség, ne törődjék azzal az Isten onnét felül, és világosság ne fényeskedjék azon”. Hiszen Isten már az anyaméhben ismert bennünket, hallatlan gazdagságot rejtve el lelkünkben, megadva nékünk a létezés alapjavát, hogy azt kegyelemittasan birtokoljuk, ezért ne mondjátok a mellőzés és megaláztatás idején – ahogyan én sem mondom – születésetek napjáról, hogy „legyen az magtalan, ne legyen örvendezés azon, sötétüljenek el ama nap éjjelének csillagai, és ne lássa meg a hajnalnak pírját”. Ne mondjatok átkot az életre, sem az élőkre: sem testvéreitekre, sem ellenségeitekre, mert ezáltal az élő Istenre mondotok átkot, aki az élők Istene, így Ő az élők

tetteinek – a hatalmasok és szegények, a gyűlölködők és a jámborok, a gyávák és az igazak, az üldözők és az üldözöttek, a vádaskodók és a vádlottak, a bírák és az áldozatok – megítélője is. Ő vizsgálja a szíveket, melyben a gonoszság vagy a szeretet lakozik. Szeretett testvéreim! Meg vagyok győződve róla, hogy miként a bibliai Jóbra, Isten tette rám kezét, hogy lássa, hű maradok-e hozzá és hozzátok az üldöztetésben, s nem gyalázom-e meg az Ő nevét megaláztatásom miatt. De az én tűzben megpróbált életem hű maradt az Úrhoz, s ellenállva a Gonosznak, e nehéz órákban és napokban sem hagyja el szitokszó a számat; amikor sorsom útvesztőbe jutott, s cellába zárták ártatlan életem, nem ömöltek sóhajtásaim, mint a habok, és fogvatartóim sem hallhatták „kenyerem gyanánt a panaszaimat", s nem nyílt így szóra szám: „Nincs békességem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt reám." Mert tudom, hogy Isten ismer engem, ismeri igazságomat, természetemnek – amelyet Ő adott – a titkos szépségét, ismeri virágsziromként kibomló szabadságomat, jóakaratomnak minden rejtekét, megbékélést sóvárgó szívem és elmém szelíd tüzét, az Őutána, Teremtőm utáni megvallott és titkon lévő epekedésemet, hitemet a megváltásban. És tudom, hogy ez a létemet ismerő isteni ismerés szeretettel teli ismerés. Ezért ha tudom, hogy Isten ismer engem, akkor nemcsak az igazságról tudok, hanem az irgalmasságról is.

Kedves testvéreim! Ti tudjátok, hogy rövid életem során végig Krisztus szolgája maradtam; azt is tudjátok, hogy „ezen a földön születtem, szívem-lelkem gyökere annyira ezen a földön él, hogy itt maradok köztetek, és veletek fogom átélni a rossz napokat is… Egyet kérek tőletek: Szívünk-lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem."

Kedveseim! Azt is tudjátok, hogy éppen mint Urunk apostola, Pál, „gyakorta voltam leigázva, felfalatva, megfogva, arcul veretve felfuvalkodottak által – szüntelenül való fáradozásban, börtönökben, gyakorta való halálos veszedelemben, gyakorta való utazásban: veszedelemben rablók közt, veszedelemben népem között, veszedelemben idegenek, pogányok között, veszedelemben városban, pusztában, veszedelemben hamis atyafiak között, fáradságban és nyomorúságban, gyakorta való virrasztásban, éhségben és szomjúságban, gyakorta való böjtölésben, hidegben és mezítelenségben. Mindezeken kívül itt van az én naponkénti zaklattatásom és atyámfiai gondja. Ki beteg, hogy én is beteg ne volnék? Ki botránkozik meg, hogy én is ne égnék? Ha dicsekednem kell, az én gyengeségemmel dicsekszem. Az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki mindörökké áldott, tudja, hogy nem hazudom.”

De testvéreim, én „megtűrtőztetem magamat, hogy valaki többnek ne tartson, mint aminek lát, vagy amit hall tőlem”. És hogy e kijelentések miatt el ne bizakodjam, „tövis adatott nékem a testembe”; és megpróbáltatás és tömlöc adatott nékem, hogy megtudjam az Úrtól: „Elég nekem az Ő kegyelme; mert az Úr ereje erőtlenség által végeztetik el.” „Nagy örömest dicsekszem ezért az én erőtlenségeimmel, hogy a Krisztus ereje lakozzék énbennem. Annak okáért gyönyörködöm az erőtlenségekben, bántalmazásokban, nyomorúságokban, üldözésekben és szorongattatásokban Krisztusért”, az ő igazságáért és népem igazságáért, kik feloldoznak engem. Ezért „nagy örömest áldozok és esem áldozatul a ti lelketekért” és eljövendő szabadságotokért, „még ha ti, akiket én igen szeretek”, megfeledkezvén rólam, „kevésbé szerettek is engem”. Szeretteim, mindezt a ti épülésetekért és vigasztalásotokért írom nektek, hogy

„valamiképpen versengések, irigységek, indulatoskodások, visszavonások, rágalmazások, fondorkodások, felfuvalkodások, pártoskodások” ne támadjanak közöttetek. Testvéreim, ti tudjátok s egyszer rágalmazóitok és szorongatóitok, a benneteket szabadságotokban megcsonkítók is megtudják majd, hogy aki másokat fogságra visz, annak is fogságra kell vitetnie; és tudjátok azt is, hogy „semmit sem cselekedhetünk az igazság ellen, hanem csak az igazságért”. Az Úr Jézus Krisztusnak kegyelme és az Istennek szeretete és a Szentléleknek közössége legyen mindnyájatokkal.

Ámen.

Kövesdi Károly

Örökség

Esterházy János emlékének

Belénk égett a kereszt
száz éve vagy kétezer éve.
Istenem, súgd meg, mi jöhet még?!
Lángol a róna, sikolt a lélek.

Áll a hegyen a tékozló fiú,
mint egy irdatlan tilalomfa.
Lent dobpergés, fortyogó gyűlölet,
fönt az irgalom szenvedélye.
Elbírom-e a szeretetnek
e roppant, gerinctörő súlyát?
Uram, segíts, hogy megbocsássam

a hitetlenek hazugságát.

Az ácsok némán sorakoznak,

valaki int a siserehadnak.

A stigma hallgat, lenéz a porba,
és megindul a tömött horda.

V. Isten Szolgája Esterházy János élete és üzenete

Prokopp Mária

Aki a kereszténységnek viseli pajzsát!

Esterházy János (1901-1957) a 20. századi magyarság számos névtelen hős vértanúja közül kiemelkedik hősiesen szilárd katolikus keresztény jellemével, amit a politikában is következetesen képviselt. Tisztelete fokozottan fontos a 21. században, mert megtestesíti azt a megtörhetetlen, megingathatatlan krisztusi eszményt, amely Szent Istvántól kezdve egészen a 20. század végéig vitathatatlan volt, még ha követni nem is tudta mindenki. A 20. század végére ez az eszménykép, sajnos, értékét vesztette. Előtérbe került a kompromisszum keresése, a "békés megegyezések" elve, mint erény! S ha a jelen generációk elé felmutatjuk hősünket, akkor talán ismét felismeri a magyar lélek, hogy ez az egyetlen érték!

Számomra ő a 20. század Szent László királya, aki a lengyel édesanyától örökölt szép termetével, kivételes tehetségeivel Krisztus megjelenítője volt a magán- és a közéletben egyaránt. Tudott megbocsátani, szeretni minden embert, minden körülmény között, és életét áldozni a trianoni békediktátum révén, az új hazájukban jogfosztottá vált honfitársai érdekében.

Ő a 20. század hős végvári vitéze, aki *emberségről példát, vitézségről formát* ad a ma emberének. Aki a k*ereszténységnek viseli pajzsát*!

S a tény, hogy Esterházy János kortársai közül számosan megvalósították ezt az eszményt, amint ezt a ma még élő idősebbek tanúsítják, arra utal, hogy az eszmény igenis megvalósítható! János gróf tisztelete erre hívja fel a figyelmet!

Kövessük az Ő krisztusi életvitelét!

2021

Németh Zsolt
Bíró László, római katolikus tábori püspök és František Lízna, csehországi jezsuita szerzetes, pap kitüntetéséhez[112]

Esterházy, aki összeköti a régiónkat

Esterházy János lengyel anyától született magyar politikai vezető és szent életű ember, akinek szívügye volt a szlovák nemzettel való testvériség, aki önként vállalta a börtönt – és kész volt a halált is vállalni – azért, hogy szenvedésével közbenjárjon a rábízott közösségért, és akinek nemcsak a halála, de halála után az első csodatétele is *Csehországhoz* kötődik. E csodatétel tanúja itt van köztünk, František Lízna személyében.
Félre ne értsenek: nem azért hangsúlyozom Esterházy János történetének ezeket a pilléreit, hogy szentségét bizonygassam. Hogy kit tiszteljen szentként a Katolikus Egyház, azt nem az államok és politikusok feladata megmondani, vagy akár befolyásolni, hanem az Egyház belügye. Ebben a kérdésben a

112

Elhangzott az Esterházy Emlékérem kitüntetés átadási ünnepségén a Magyar Parlamentben, 2020. márc. 8-án.

határvonal az állam számára: a folyamat alanya kizárólag az Egyház.
Viszont mi, világiak, Esterházy János örökségét a szentté avatási folyamattól függetlenül is tiszteljük. *Tiszteltük*, mielőtt elindult ez a folyamat. *Tiszteljük most*, amikor zajlik a folyamat; ennek a tiszteletnek a jegyében viszonyulunk a folyamathoz. És *tisztelni fogjuk* a folyamat célba érése után is. Ennek a tiszteletnek a jegyében hozták létre a kezdeményezők és a Rákóczi Szövetség az Esterházy János-díjat, amelyet Esterházy örökségének őrzői kapnak: az idei évben František Lízna atya Csehországból, aki gyógyulása előtt is támasza volt Esterházy János szlovákiai híveinek és Bíró László püspök atya, aki Magyarországon az egyik apostola annak, hogy Esterházy ügye testvéri kapcsot képezzen a magyar és a szlovák keresztények között. Isten iránti hálaadással köszöntjük őket!

Az Esterházy János által is képviselt értékeket jelenítik meg életükben a ma díjazottak. Bíró püspök úr úgy, mint a felvidéki magyarság lelkigondozója, amit a magyar püspöki karból – szekszárdi származásúként – a legalaposabban ő úgy végez, hogy „nem volt benne a munkaköri leírásában”. Ezt a munkakört mindketten Istentől vették. Mert Lízna atyát sem kötelezte a hivatala, hogy hajlíthatatlan emberjogi harcosként egykor és ma is *mindenféle elnyomott mellett kiálljon*. Ő nem Esterházytól vette át az alapelveket, hanem *az alapelvek révén* talált rá Esterházy Jánosra, mint néhai harcostársra: *hamarabb vallotta és gyakorolta ezeket az elveket, mint ahogy megismerte Esterházy lelki hagyatékát*, de csillagául választotta.
Testvéri kapocs magyarok és szlovákok között – a két ország keresztyéneinek ez a közös célja és küldetése *a múlt hétvége óta megint új közéleti körülmények közé került*. Új körülmény

sajnos, hogy immár nemcsak nincs a magyaroknak hivatalos képviselete a szlovák törvényhozásban, hanem a magyar nemzetiségű képviselők száma is szó szerint a *minimálisra csökkent*. Ugyanakkor megjelent egy új magyar generáció, amely új magyar egység megteremtésének a lehetőségét hordozza magában! De az is új körülmény, hogy az új szlovák parlamenti többség ígéretesen egyértelmű erkölcsi programmal: a *korrupció leküzdésének*, a megtisztulásnak a programjával győzött a választásokon. Ez a második körülmény teljesen megfelel Esterházy János szellemiségének. Az Esterházy-örökség jegyében is áldást és sikert kívánunk ehhez a misszióhoz az új szlovák kormánynak. És kívánjuk, hogy sokat tehessünk együtt Esterházy János szívügyéért: a magyar és a szlovák nép közötti testvéri kapocs megerősödéséért.

Esterházy János sem csak a szokásos síkon gondolkozott a nemzeteink békés együttéléséről. Már eleve a keresztyén kultúra alapjáról közelítette meg pl. a zsidótörvényeket a pozsonyi parlamentben, de a börtönben egyszerűen dimenziót váltott, ami politikai nézeteire is kihatott. Megoldást jelenthet-e az isteni dimenzió, a megszentelődés, az Esterházy-faktor a szlovák-magyar viszonyban? Lízna atya jelenlétében az ember nem tudja *pusztán költői kérdésként* föltenni azt, hogy vajon meg lehet-e jeleníteni a mennyei dimenziót a politika világában. Mert ha az orvosok halálbiztos diagnosztikus, tekintélyelvű világát felülírta a gyógyulásának a ténye, akkor, úgy sejtem, erre a kérdésre is egy határozott igennel válaszolna. Már ezt a sejtést is köszönöm neki és a Teremtőnek.

Erről a dimenzióváltásról eszembe jut, amit nemrégiben az USA-ban, a NASA-ban értettem meg: az űrből nézve,

csodálatos és kicsi ez a bolygó, és ezért van az, hogy amerikaiak és oroszok évtizedek óta békességben együtt tudnak dolgozni az űrben a nemzetközi űrállomáson. Szemléletváltáson mennek át azok az oroszok és amerikaiak, akik eltávolodnak a Földtől. *Szemléletváltás kell a mi kapcsolatainkban is*, és a mai napon láthatjuk azokat, akiknek már sikerült is megvalósítaniuk ezt.

Lengyel anyától született *magyar* politikai vezető, akinek szívügye volt a *szlovák* nemzettel való testvériség, és akinek halála után a nevéhez az első csodatétel *Csehországhoz* kötődik. Lengyelek, magyarok, szlovákok, csehek – Visegrád népei. *Számítunk az államok, így az új szlovák kormány partnerségére* a visegrádi együttműködés erősítésében is. Viszont az, ahogy ez a négy nép összekapcsolódik Esterházy János történetében, világosan mutatja, hogy nemcsak politikai partnerek vagyunk, hanem *testvérek is*, sőt elsősorban azok. Visegrádnak nemcsak politikai, hanem lelki építménye is van, amelyet gondozni kell, erősíteni kell, és amelyért imádkozni kell. Emlékeztessen erre minden évben az Esterházy-díj!

Marek Kuchczyński

Esterházy János személyisége és életműve jó példa lehet a fiatal nemzedék számára

Mindenekelőtt nagy megtiszteltetés számomra az, hogy a magyar-lengyel barátság nagykövetének tartanak. De ez ahhoz az igényhez is kapcsolódik, amit hosszú évek óta érzünk Lengyelországban, a kollektív emlékezet és az általános tudás kapcsán, hogy vissza kell térnünk ahhoz a hagyományhoz, hogy az átlag lengyel is tudjon azokról a nagy életművekről, eseményekről, amelyek csaknem ezer éve összekötik a lengyeleket és magyarokat. Szükségük van arra is, hogy az utóbbi száz évből felmutassunk számos olyan kiváló történelmi személyiséget is, akiknek nagy hatásuk volt nemcsak a lengyel-magyar barátságra, de emlékeztetnek azokra az

alapvető értékekre és alapelvekre is, amelyekre a mi civilizációnk, a keresztény és európai civilizáció épül. Ma különösen emlékeznünk kell ezekre az értékre és védelmeznünk kell őket. Esterházy János ebben a megvilágításban az évszázad egyik hőseként jelenik meg előttünk. Nemcsak az évszázad hőse, de azoknak az ügyeknek és értékeknek a hőse is, amelyekről beszélünk. Ebből fakad az érdeklődésünk, különösen az én érdeklődésem Esterházy János, a kiváló politikus, az elvek és értékek embere iránt, de mindenekelőtt egy olyan ember iránt, aki hihetetlenül nehéz időkben élt. Nem tudom, hasonlíthatjuk-e bármelyik korábbi korszakhoz a XX. századnak az első felét, azt a nagyon nehéz korszakot, amikor két szörnyű háborút éltünk meg. Azokhoz a drámákhoz, amelyeket a nemzeteink, országaink megéltek, és ahhoz, ahogy Esterházy János megpróbált helytállni ezekben a szüntelenül változó helyzetekben. Úgy tűnik számomra, hogy olyan ember ő, akinek végre megismerjük az életművét, mint olyan emberét, aki a jövőre mutat, hogy miként viselkedjünk, hogyan tekintsünk a valóságra, és milyen következtetéseket vonjunk le abból a múltból a jövőre nézve. Hiszen ma egy olyan kialakult államokból álló Közép-Európában élünk, ahol ha ma élne Esterházy János, akkor négy vagy öt országnak is állampolgára lenne. Egyúttal azoknak a vezetője is lehetne, akik őrzik azon keresztény értékeket, amelyeket elfeledtek azok, akik a mai civilizáció, vagy mondjuk az Európai Unió irányítói. Ezek azok a legfontosabb kérdések, ha róla vagy az ő emlékéről van szó. És van még egy, alapvető dolog, az, hogy lengyel-magyar családból származik. Ez egy következő indok, hisz a híres mondás: lengyel-magyar két jó barát, szinte megtestesül Esterházy sorsában. És végül szeretnék rámutatni arra a helyzetre, ami nekünk, lengyeleknek olyan ügy, amely a

jövőre gondolva válik igazán fontossá. Nekünk keresnünk kell az együttműködés és egyetértés útját a mai nemzetek, a csehek, szlovákok, lengyelek és magyarok között. Mert a mi együttműködésünk, a lengyel-magyar barátság a mai helyzetben már egy kicsit kevés. Esterházy ráirányítja a figyelmet azokra a köztünk lévő megoldatlan elemekre, amelyeket érdemes felidézni és levonni a mának szóló következtetéseket. Ebből a szempontból is nagyon jól történt, hogy elkezdődött az ő boldoggá avatási folyamata, amely remélhetőleg megtisztítja az elmúlt évszázad utolsó évtizedeiben oly gyalázatosan és csúful leírt és kezelt életrajzát a hazugságoktól.

Megerősíteni az együttműködési készséget

Az utóbbi években megjelent két nagyon jó könyv, amelyeknek köszönhetően megismertük Esterházy János múltját és életét. Ez a két könyv, Molnár Imre és Adamczyk professzor könyve szélesebb nyilvánosságot kell, hogy kapjon. De ez még kevés. Nagyon nagy érdeklődéssel olvastam ezeket a könyveket, és valójában megerősítettek abban a meggyőződésben, hogy sok politikusunk tevékenységének az kellene legyen a célja, hogy megerősítsék a visegrádi csoportban az együttműködési készséget. Nemcsak a lengyel-magyar, de inkább a közép-európai együttműködést. Az utóbbi évek eredményei nagyon jók. Például a magyarok és lengyelek közös érdekvédő fellépései az Európai Unióval szemben nagyon jó eredményeket hozott. Úgy gondolom, ez az egyik üzenete Esterházy testamentumának. A másik elem, ami a lengyelek jellemzője, a tolerancia szükségességének érzése. Mások nézeteinek tiszteletben tartása, de toleranciával. A tolerancia velünk volt a nagy Első Köztársaság idején, a Jagellók idején.

Esterházy János itt a viselkedések és gondolatok gazdagságának forrása lehet, ha a toleranciáról van szó. Úgy vélem, hogy fontos lenne egy intézményes együttműködés létrehozása, ami elmélyítené a szlovákok, csehek, lengyelek közötti együttműködést, és ez az egyik fő feladatunk kell, hogy legyen. Van néhány ilyen intézményünk, de szerintem ez kevés. Egy tucatnyinak kéne lenni, hogy működtetni tudjuk a közös tapasztalatainkat, hogy levonhassuk a következtetéseket a múltból.

Mondok egy példát. Milyen szép időkben élt Esterházy János, ha Európa e részének intellektuális és a magas kultúra terén elért eredményeire gondolunk. A mi területeinkről, vagyis Lengyelországból, Magyarországról, a Kárpátok Európájából 17 Nobel-díjas, néhány Nobel-békedíjas származik. Több irodalmi Nobel-díjasunk van, mint külön-külön Oroszországnak vagy Németországnak. Ez erőt jelent. Esterházy János megszemélyesíti azt a hozzáállást, ami a másik ember tisztelete, a jó és pozitív tendenciák támogatására vonatkozik. Amikor életrajzának a részleteit olvastam, az volt a benyomásom, hogy az ő üzenete a pozitív jövőért való cselekvés és az egyetértés keresésére ösztönöz minket. Úgy gondolom, ez a legfontosabb kihívás minden politikus számára.

Lassan kezd valami változni

Mondok néhány példát, amely azt mutatja, hogy lassan kezd valami változni Esterházy János esetében. Először is, a Katolikus Egyház nagyon fontos döntése Esterházy János boldoggá avatása folyamatának elindításáról. Jędraszewski érsek, krakkói metropolita nagyon határozottan, egyértelműen képviseli az ügyet, arra a tudásra alapozva, amivel ma rendelkezik a Katolikus Egyház Esterházy János történetével és

tevékenységével kapcsolatban. És ez nagyon fontos jel számunkra, hogy folyton fejleszteni, szélesíteni kell a tudásunkat, és szélesebb körben ismertté tenni az új információkat. Ez a másik ügy, ami feladat a számunkra, hogy ismertessük meg, hozzuk közelebb az emberekhez mindazt, amit Esterházy Jánosról tudunk. Egy másik példa az utóbbi hónapokból, Szlovákiából származik. Különféle beszélgetéseket folytatva szlovák kollégákkal, politikusokkal, tudósokkal, értelmiségiekkel, sokszor felhívtuk a figyelmet arra, hogy egyfolytában a köztünk lévő kezeletlen fájdalmak fogságában vagyunk. Hogy száz évvel ezelőtt mi történt, annak máig megmaradt az emléke, s mintha átokként rajtunk ülne, amit meg kell próbálni közösen áttörni, megtörni. A szlovákok azt javasolták, gondolkozzunk el azon, hogy létrehozzunk egy lengyel-szlovák-magyar intézetet, amely Esterházy nevét viselné. Tudatában vagyunk annak, hogy ennek talán még nem jött el az ideje, de ez mégis egy fontos javaslat, hiszen olyan szlovák értelmiségiek csoportjától származik, akik számára a szlovák nemzettudat újjáépítése nagyon fontos feladatot jelent. Én optimista vagyok a kérdésben, de szükség van még valamennyi időre. De ha nem fogunk erről elfeledkezni, ha különböző kontextusokban emlékeztetjük az embereket, a saját történelmük vonatkozásaira a kultúra, az együttműködés területén, ugyanakkor axiológiai kérdésekben egyetértünk, például, hogy milyen értékrendszerre épüljön az Európai Unió (legalábbis a mi térségünkben a keresztény értékekre), akkor biztos vagyok abban, hogy a dolgok természetéből következően a jövő értékei között meg kell jelennie Esterházy János nevének, munkásságának, eszményeinek. Így Szlovákiában is felgyorsíthatjuk elismerésének a folyamatát, és annak elismerését, hogy a történelmi igazság egész más, mint

ami a kommunista időkben történt Esterházy Jánossal és a családjával, hiszen ezek drámai következmények voltak. Ebben a tekintetben optimista vagyok.

Úgy gondolom, hogy Esterházy János személyisége és életműve nagyon jó példa lehet azon fiatal nemzedék számára, akik most lépnek be a felnőttkorba, és az utódaink számára is. Úgy vélem, nemcsak azokról a keresztény értékekről van szó, amelyeket követett, és amelyekre hiszem, hogy emlékezni fogunk. De azt mondhatjuk, hogy ő egy pozitív példát ad arra vonatkozóan, hogyan érdemes szépen élni, helyesen gondolkodni a hazáról, a szomszédokról, és általában az emberekről, és hogyan kell helyesen cselekedni értük és nem mások ellenében. Példát adott arra is, hogy a mégoly nagyon nehéz körülmények között is azon kell igyekeznünk, hogy közösséget építsünk. Ezért úgy tekinthetünk életművére, mint útmutatóra a bármely helyzetben való cselekvéshez. Összegzésként azt merném mondani, nemcsak a keresztény civilizáció területére, hanem az egész világra érvényesen, hogy a pozitív cselekvés mindig jobb, mint a rombolás vagy a harc.

Fordította: Éles Márta

František Mikloško

Ez az ember a szentség jegyében távozott a világból[113]

Esterházy János történetét egészen véletlenül ismertem meg. A ’80-as években könyvet készítettem, forrásanyagot gyűjtöttem

[113] Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

egy politikai foglyok történetéről szóló könyvhöz, és meglátogattam egy papot Eperjesen, egy szerzetest, akit az ’50-es években halálra ítéltek, végül 15 évet töltött börtönben.[114] Teljesen természetes módon beszélt nekem arról, hogy Lipótváron, a lipótvári fogdában hogyan feküdt a rabkórházban Esterházy Jánossal, akinek tüdőbaja volt. Mivel ennek az atyának ugyancsak tuberkulózisa volt, egy szobában feküdtek. Ő mondta nekem el Esterházy János hihetetlen történetét és azt, hogy Esterházy János valóban szent ember volt. Beszélt róla, hogy amikor titokban szentmiséket szolgáltatott, Esterházy János is részt vett mellette a szentmiséken, de aztán őt áthelyezték egy másik szobába, és akkor Esterházy vitte magával az átváltoztatott kis kenyérdarabkákat Oltáriszentségként. De egy idő múlva visszajött hozzá a szobába, mondta, hogy nem tudja magánál tartani az Oltáriszentséget, mert ott olyan csúnyán beszélnek, olyan trágár szavakkal, hogy ő ezt nem engedheti meg, hogy ott olyan légkörben legyen jelen az átváltozott Jézus Krisztus. Ez az atya beszélt nekem Esterházy hosszú hányattatásáról, aki elmenekülhetett volna 1945 után, de nem tette meg. Ez a pap azt gondolta, hogy valószínűleg meg volt győződve saját ártatlanságáról, ezért talán nem volt mitől félnie. Én azt gondolom, hogy ő úgy érezte, hogy Szlovákiában kell maradnia az ő szeretett magyarjaival. 1945 után az oroszok, az orosz NKVD ügynökei összeszedték és elvitték innen az embereket. Nekem úgy magyarázta egy politikai fogoly, hogy az oroszok úgy vonultak be Közép-Európába, mint egy ismeretlen terepre, és elvitték azokat az embereket, akik

---

114 Ján Mastiliak redemptorista szerzetest, 1950-ben ítélték életfogytiglani börtönbüntetésre a Vatikán javára történő kémkedés vádjával.

valamilyen információt tudtak adni nekik azokról a viszonyokról, ahol ők berendezkedni és uralkodni fognak. Így vitték el Esterházy Jánost is. Néhányan meghaltak ott és Esterházy Jánost is elítélték.

Szentséget sugárzott magából

Esterházy Jánossal ezt követően történt, hogy itthon elítélték, de az törvényellenes volt, az a bíróság törvényellenes volt, és mi nyugodtan állíthatjuk, hogy az az ítélet érvénytelen volt. Mert akkor lehet távollétében ítélkezni valaki felett, amikor nem lehet tudni, hol van az érintett, de a mi kommunista szerveink nagyon jól tudták, hogy Esterházy Jánost elhurcolták a Szovjetunióba, és tudták a helyét is hogy hol van. Tehát a bíróság Esterházy Jánossal szemben törvénytelenül járt el 1947-ben, amikor halálra ítélte őt. Esterházy János valahol ott volt a távoli Szibériában és elmesélte ennek a papnak, hogy fizikailag nagyon legyengült ott és lényegében már az orosz felügyelők is látták, hogy nem bír dolgozni, így csak az udvarokon kellett neki felsöpörnie és takarítania. Egyszer, amikor így felsöpört, megállt mellette egy felügyelő, nézte őt és megkérdezte: Ki maga? Ő válaszolt: Gróf Esterházy János vagyok. Aztán mondta: Van valamilyen kérése? Mondta: Lenne. Milyen? Szeretnék képeslapot küldeni a családomnak. És ő teljesítette a kérését. Ez volt az első alkalom, hogy a család megtudta, hogy Esterházy János életben van. Aztán viszont rendkívüli esemény történt. Egyszer este, amikor a foglyok már feküdtek a priccseiken, ugyanez a felügyelő belépett ebbe a cellába, és azt mondta: Esterházy. Ő felállt. Velem jön, mondta. Erre a többiek azt mondták, akkor neked már véged. Amikor kimentek, így szólt hozzá a felügyelő:

Valamit szeretnék Önnek mondani. A feleségemnek ma van a születésnapja, és amikor a múltkor meséltem neki magáról, azt kérte tőlem, hogy szeretné, ha a ma estét ezzel az emberrel, Esterházy Jánossal töltenénk. És így kivitte őt a táborból, s valóban velük töltötte az estét az otthonukban. Elmondta mennyire meglepődött, hogy milyen szegénységben élnek ezek az emberek, hogy ezen az ünnepen is csak halat ettek és teát ittak. Az ő személyiségéről, pontosabban arról, hogy Esterházy János milyen hatalmas emberséget sugárzott magából, más történet is szól a lipótvári börtönből, amelynek tanúja volt ez az atya is. Ebből a fegyházból egyszer megszökött egy cigány, akinek sikerült eljutnia egészen Prágába. Innét küldött Esterházy Jánosnak egy flanelinget, mert tudta, hogy nagy beteg. Persze aztán ezt a cigányt elfogták, és visszavitték. De a börtönudvaron sétálva rákiáltott Esterházy Jánosra: Gróf úr, megkapta az inget?! Azt én küldtem magának. Esterházy János a maga kisugárzásával és emberségével meg tudta szólítani az orosz Gulagban a rabtársakat és a fegyőröket, de megszólította az egyszerű cigány embert is. Esterházy János szentséget sugárzott magából.

1950-ben Prágában egy monstre politikai perre került sor a szerzetesrendek képviselőivel szemben. Ott volt minden letartóztatott cseh szerzetesrend képviselője, akik valóban a cseh egyházi élet jeles személyiségei voltak. Volt köztük egy szlovák vagy inkább ruszin redemptorista szerzetes is, a keleti rítusú Ján Mastiliak atya. Mastiliak Moszkvában tanult ruszológiát, mint görögkatolikus szerzetes, ezért az ő esete egyfajta prototípusa lett annak, ami aztán a görögkatolikusok elleni további támadás során történt Szlovákiában. Ján Mastiliak 15 évet töltött börtönben. Kitűnő ember volt, egyébként elmesélte nekem azt is, hogy hat hónapot ült Gustáv

Husákkal, vagyis a későbbi elnökkel is. Mesélte, hogy Husák azért volt különleges fogoly, mert három évet tartózkodott vizsgálati fogságban, de őt nem törték meg, kínozták, de nem írt alá semmilyen jegyzőkönyvet. Ján Mastiliak atya visszaemlékezett arra, hogy amikor a cellában beszélgettek és amikor Husák körül már szorulni kezdett a hurok, mert teológiai kérdésekről beszélgettek, akkor Husák az egyik pillanatban azzal fejezte be a témát, hogy azt mondta, elég, fejezzük be a teológiai vitát, mert maga a katolikusok papja, én meg a kommunisták papja vagyok. Husák szintén életfogytiglanit kapott, de a fogságban is tudta, érezte, hogy eljön még az ő pillanata. Minden reggel tornázott, hideg vízben mosakodott és arra készült, hogy egyszer kiszabadul. Ez a pap arról is mesélt, hogy az ott bezárt kommunisták között emberségesek is voltak. Ők például ismerték az illegalitásból a morzejelzést és időnként a központi fűtésen kocogtattak, s ezen keresztül tudtak a papok is üzenni egymásnak. Egyszer a görögkeleti Hopko püspök, aki szintén ott volt bezárva, megkérdezte Mastiliakot, nem tudná-e neki lediktálni a Miatyánkot angolul? Egy másik kommunista, aki Hopkóval volt bezárva, a kérést továbbította Husák felé, aki ezt átadta egy olyan papnak, aki lediktálta neki angolul a Miatyánkot, amit Husák betűről betűre átkopogtatott Hopko püspöknek. Persze az idők megváltoztak, s amikor Husák magasra került, mintha megfeledkezett volna azokról az időkről, amikor ő is börtönben ült.

Amikor Mastiliakot kiengedték a fogságból, akkor ő az egész redemptorista rendet titkos formában működtette tovább. Amikor megismertem őt, titokban előadásokat tartott a szerzeteseknek. Hitte, hogy az ő életét is Liseaux-i Kis Szent Teréz mentette meg. Ezért az iránta érzett hálából lefordította

szlovákra Szent Teréz összes életrajzát, ami a világon megjelent. Hozzávetőlegesen százat. Szlovákiában a görögkeleti egyház eperjesi püspöksége most indította el Ivan Mastiliak redemptorista szerzetes boldoggá avatási folyamatát.

Esterházyról beszélt nekem még egy pap, Rudolf Bošňák atya a nyitrai egyházmegyéből, hogy szintén vele volt fogságban,[115] de a részletekre már nem emlékszem.

A megváltói áldozat

Esterházy János ügye számomra még nem egy lezárt eset és történet. Ő, mint már mondtam, elmehetett volna, de nem ment el, mert valamilyen belső ösztönzés miatt maradnia kellett. Szerette a nemzetét, szerette a magyarokat Szlovákiában. Az utolsó üzenetében, amelyet a magyaroknak hagyott Szlovákiában, az szerepelt, hogy sose adjátok fel, de úgy, hogy szinte imádkozva, az Istenre hivatkozva kérte tőlük, ne adjátok fel soha a hovatartozásotokat, a nemzet iránti szeretetteteket, és ne adjátok fel soha az Istenbe vetett hitet sem. Esterházy János, úgy, ahogy azt a szerzetes mondta, a szentség hírében halt meg, s az ezt megelőző szörnyű kínszenvedést – ahogy mondtam, törvénytelenül volt elítélve – elfogadta. Isten akaratként fogadta el a megkínzását a börtönben, és talán ezért van itt köztünk az ő helye. Ő azt üzente a leveleiben és a látogatásokon keresztül, hogy mindig imádkozik és a hét egy napján az ellenségeiért imádkozik. Ez a beteljesülés. Esterházy

---

[115] Rudolf Bošňák atya, Esterházy János rabtársaként 1950-1960 között volt bebörtönözve. Esterházyról szóló tanúságtétele a Kegyelem életfogytig c. kötetben olvasható

János egy vértanú, és ez az életszentség beteljesülése. Az első keresztény vértanú, Szent István is így imádkozott az ellenségeiért, amikor meghalt: Uram, bocsáss meg nekik! Tehát számomra ez a történet, amely még nem tárult fel előttünk a maga teljességében, hatalmas lehetőségeket hordoz magában.
2008-ban a feleségemmel együtt ellátogattam Rómába, és Esterházy-Malfatti Alice asszony a férjével együtt meghívtak bennünket a borgese-i palotájukba vacsorára. És amikor már megvacsoráztunk, akkor azt mondta, hogy nem tudja, találkozunk-e még, de egy dolgot szeretne elmondani. Azt, hogy Esterházy János üzenete volt, miszerint ő egész életében azon dolgozott, hogy a szlovákok és magyarok között jó viszony legyen, hogy szeressék egymást, hogy közel álljanak egymáshoz. Azt kérte tőlem, hordozzam magamban ezt az üzenetet, mert ez az ő apjának, Esterházy Jánosnak az üzenete. És én úgy gondolom, hogy az ő áldozata egy megváltói áldozat volt, és én hiszem, hogy ez az áldozat ebben a vonatkozásban is meghozza majd a maga gyümölcsét.
A II. világháború után megindultak Csehországban és Szlovákiában is az úgynevezett retribúciós népbíróságok. Csehországban ezek olyanokkal szemben hoztak ítéletet, akik kollaboráltak a Harmadik Birodalommal a protektorátus idején. Szlovákiában viszont azokkal szemben ítélkeztek, akik aktívan részt vettek a politikában a Szlovák Állam idején, és ebbe az első csomagba, úgy gondolom, hogy ebbe tartozott Esterházy János is, mint a magyarok képviselője az önálló szlovák Országgyűlésben. Ettől eltekintve azonban meg vagyok győződve, hogy a kommunistáknak mindig is szükségük volt egyfajta ellenség szimbólumra. Kivégezték Rudolf Slánskyt, aki az egyik legnagyobb kommunista volt és ezzel akarták a földbe tiporni a többieket is. A haláláig fogágban tartották

Peter Gojdič püspököt, mert ő a görögkatolikusok jelképe volt. És a kommunisták a haláláig fogságban tartották Esterházy Jánost, mert a magyarok jelképe volt és 1945-ben Csehszlovákiában, Csehországban és Szlovákiában lényegében megkezdődött a magyarokkal szembeni bosszúállás. E téren, politikai szemszögből és a kommunista logika szerint, ez volt Esterházy elítélésének az értelme.

A magyarok és a szlovákok viszonya

A magyarok és szlovákok viszonya olyan, mint a házasság. Igazából mindennap harcolni kell érte. Mindennap lehetnek szép pillanatai, de egyik napról a másikra el is romolhat. A kommunizmus bukása után az elnöke voltam a szlovák parlamentnek, és ott az első hullám a magyarok ellen irányult a Szlovákiában szlovákul jelszóval. A parlamentben ennek ellenálltunk és én is azon voltam, hogy ne engedjük meg, hogy tilos legyen magyarul beszélni azokon a területeken, ahol a lakosságnak több mint 20%-a magyar. Hosszú ideig okozott ez feszültséget és sokáig támadtak érte, de ma ez már senkinek sem számít. Ma kétnyelvű táblák vannak, nincs semmi probléma, ebben az utolsó kormányban a szlovák nacionalisták együtt voltak a magyarokkal. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez a békés helyzet, ami most itt van, valamilyen felesleges ütközet miatt a fociban, vagy hasonló okból, nem juthat el ismét egy olyan felinduláshoz, hogy csak nézünk majd. A nacionalizmus vagy hazafiság egy gyönyörű dolog, és lényegében minden nemzet a maga jellegével gazdagítja ezt a világot. De a nacionalizmus lehet romboló erő is. Egy beszédem alkalmával mondtam, hogy nézzétek, a magyaroknak is van patrónusuk, Szűz Mária Magyarország királynéja, a mi

patrónusunk pedig a Hétfájdalmú Szűz Mária. Ő ugyanaz a Szűz Mária, de mind máshogy látjuk őt. A magyarok a történelmük értelmében látják Őt, mert Magyarország királyság volt, mi inkább egyfajta fájdalomként éljük meg a hozzá fordulásunkat. De szerintem nem létezik, hogy ugyanannak a Máriának két arca legyen. Neki segítenie kell mindkettőnket. Esterházy János esetében azonban többről van szó. Esterházy János esetének és halálának, meg vagyok győződve, hogy megváltó ereje van. Úgy, amint Jézus halála a kereszten megváltást hozott, úgy, mint Ábrahám hite áldást hozott a zsidók számára, úgy egy ilyen jelentős férfi halála, aki ráadásul ezért a célért áldozta fel magát, meggyőződésem, hogy megváltó erővel bír. Gyönyörű dolog lenne, ha Esterházy János a magyarok és szlovákok közös szentjévé válna. Ez azonban még a távoli jövő, de az ima mindenre képes. Esterházy János Szlovákiában még nincs elfogadva, de mondjuk meg nyíltan, Esterházy János nincs elfogadva még a magyarok által sem Szlovákiában, és ha igen, csak néhányuk által, és Esterházy János szerintem nincs elfogadva Magyarországon sem. Mindenki fél ettől egy kicsit, senki sem akar visszatérni ahhoz a múlthoz, és talán senki sem akarja azt a gondolatot őszintén táplálni, hogy mi magyarok és szlovákok közeledjünk egymáshoz. Úgy gondolom, ehhez idő kell. Most, amikor száz éve volt Trianonnak, először mertük azt mondani, hogy Trianon joggal trauma a magyarok számára. Ez azt jelenti, hogy a magyarok ezt így élik meg, és nekünk ennek tudatában kell lennünk. És ilyen helyzetből, ilyen kiindulópontból, úgy gondolom, hogy nyugodtan elmondhatjuk Esterházyról, hogy ő magyar politikus volt, szerette a magyarokat és igazából olyan utat keresett a magyarok számára, hogy itt jól érezhessék magukat, illetve kereste az ehhez vezető utakat, és

politikusként joga volt ehhez. Személy szerint azonban úgy gondolom, hogy ehhez idő szükségeltetik. Mert még mindig köztünk vannak annak a kornak a tanúi, amikor egymás ellen kölcsönösen sérelmeket követtünk el, de mégis hinnünk kell, és folyamatosan keresnünk kell az új megoldásokat. Én nagyon elköteleződtem a magyarok és szlovákok közötti kiegyezés mellett. A parlament elnökeként Szabad Györggyel, a magyar parlament elnökével szerettük volna elfogadni a két Országgyűlés közös nyilatkozatát a megbékélésről. Nem sikerült. Túl konkrétak voltunk. Aztán Pavol Hrušovský és Szili Katalin parlamenti elnökök szerettek volna elfogadtatni egy általánosabb nyilatkozatot. Ez sem sikerült. Én aztán felszólaltam egy konferencián és azt mondtam, hogy mi nem haladhatunk úgy, hogy azt várjuk a másiktól, hogy elnézést kérjen tőlünk. Ezért, amikor megkaptam a Szent Adalbert közép-európai díjat, a magyar parlamentben a magam nevében elnézést kértem a magyaroktól azokért az igazságtalanságokért, amelyeket a szlovákok követtek el velük szemben. Egy másik konferencián, ugyancsak Magyarországon pedig azt mondtam, hogy mindkét félnek, a magyaroknak és a szlovákoknak is tudomásul kellene vennünk egy dolgot, vagy elsajátítaniuk egy másfajta hozzáállást, miszerint beszéljünk a saját hibáinkról, de ne várjuk azt, hogy cserébe a másik fél is automatikusan ugyanezt fogja tenni. Keressük a megtisztulás útját saját magunkból kiindulva és ne várjuk, hogy a másik ugyanígy tesz, és ne hagyjuk ezt az utat félbe, akkor, ha a másik fél nem cselekszik hasonló módon. Ugyanúgy, ahogy az Úr előtt minden embernek, úgy az Isten előtt minden nemzetnek is elsősorban a saját méltatlanságait kell majd rendeznie valamely módon. A jövőnk még nem bizonyos, vagyis a mi békés

együttélésünk, de folyvást igyekeznünk kell érte, ahogy ezt Esterházy János is tette értünk.

Csak egyénileg lehetséges a tanúságtétel

A Szlovák Állam kezdetétől, az 1948-ig tartó időszaktól mindenki fél. Amennyiben Szlovákiában valaki szeretne valamit kiemelni, tehát még csak nem is védelmezni a Szlovák Állam időszakából, úgy azonmód pellengérre állítják a médiumok, rá fogják, hogy fasiszta. Ugyanígy, ha valaki Esterházy János kérdését veszi elő, akkor azonnal előjönnek a nacionalisták és azt, aki őt mondjuk védeni szeretné, megvádolják, hogy irredentista és hogy magyarón[116] és hasonlók. Pillanatnyilag egy nyomás időszaka alatt vagyunk, és ebben a légkörben az ilyen dolgokról nem lehet higgadtan beszélni. Csak egyénileg lehetséges tanúságtételt nyújtani. Szlovákiában sajnos nincs sok ember, aki tanúságot tenne Esterházy Jánosról, de ismét előkerült egy új személyiség, ő volt a mi vatikáni nagykövet asszonyunk, Dagmar Babčanová, aki ezt meg merte tenni, bízva abban, hogyha az emberek megismerik Esterházy történetét, akkor majd egyszer csak változni kezdenek a dolgok. Egyelőre azonban a félelem légköre uralkodik. És nyíltan ki kell mondani, hogy minden, ami az 1948 előtti időszakot érinti, az nagyon robbanékony. Ez azt jelenti, hogy abban a pillanatban, mikor valamely módon nyilvánosan kezdetét venné Esterházy János rehabilitációs folyamata, akkor ez szörnyen sok problémát és belpolitikai folyamatot vetne fel. Például a halálbüntetések, a hosszú

---

[116] A szlovák pejoratív kifejezés értelme: elmagyarosított, asszimiláns, magyarpártoló...

bebörtönzések kérdését és mondjuk ki nyíltan, hogy ez további vagyonjogi kérdéseket is megnyitna. Amint Csehországban a németekkel szembeni intézkedések, ugyanúgy Szlovákiában a magyarokkal szembeniek is, máig tabutémát jelentenek.

1995-ben egy magánkihallgatáson meglátogattuk II. János Pál pápát. Ennek végén megkérdeztem őt, van-e valamilyen ötlete, ami egységesíthetné a V4-ek országait. Azt mondta, talán Szent Adalbert lehetne, aki egy ilyen univerzális személyiség. Én azt gondolom, Esterházy János egyáltalán nem kellene, hogy problémát jelentsen Lengyelországban és Magyarországon. Csehországban és Szlovákiában a Beneš-dekrétumok miatt, és minden más miatt, ami 1938-1948 között történt, ez ma még nem így van. De beszélni kell róla ebben az értelemben is és az idő majd megmutatja. Az idő megmutatja, s lehet, hogy az ő áldozata is ismeretlen marad, s csupán egyike lesz azon sok tízezernyi áldozatnak, akik az orosz gulagokban pusztultak el s akikről azt sem tudjuk, hogy hívták őket, de végül ők idézték elő azt a bibliai csodát, hogy a kommunizmus egyik napról a másikra egyszerre csak megbukott Európában. Vagyis lehetséges, hogy látható szimbólum lesz, lehetséges, hogy ismeretlen marad, de mindezzel együtt az ő áldozatának megváltói értékéről én meg vagyok győződve.

Mindenkinek megvan a maga története

Úgy gondolom, hogy közülünk mindenki hordozza a maga történetét. Én Nyitrán születtem, és végtelenül kedves, kellemes emberek környezetében éltem, akik magyarok voltak. Ez volt az én miliőm. Aztán, amikor főiskolára mentem, bekerültem egy titkosan működő egyházi környezetbe, és ott

láttam, hogyha az ember nem lesz azzá, akiket megfigyelnek, akkor ezt az állapotot addig tudja feszíteni, ameddig a létezésnek teljesen más síkjára kerül. Ott tudatosítottam, hogy a szabadság az embert gazdagítja, szabaddá teszi és azt eredményezi, hogy az ember máshogy érzékeli a világot. Ha ezeket a dolgokat akkor nem értettem volna meg, teljesen más ember lennék, és ez szomorú lenne. Ezzel nem azt szeretném mondani, hogy már nincs miben változnom, vagyis ha az Úristen megadja, akkor ki leszek téve a szabadság további próbáinak is. Természetesen a szabadságnak egy dolgot hordoznia kell magában, és ez az empátia. Ez azt jelenti, hogy az emberben meg kell legyen az empátia aziránt, ami magyar, és aziránt is, ami szlovák, s egyúttal keresnie kell valamilyen kompromisszumot is a kettő között. Vagy ahogy mi szlovákok mondjuk: majd meglátjuk.
Amikor megválasztottak a parlament elnökének 1990. június 26-án, már jöttek a nacionalisták, s azt a nyelvtörvényt akarták elfogadtatni, amely megtiltotta volna itt a magyaroknak, hogy magyarul beszéljenek. Amikor kijöttem a tanácsteremből, és az első kérdést feltették nekem az újságírók arra vonatkozólag, hogyan viszonyulok ehhez a nyelvtörvény javaslathoz, én azt mondtam, ellene vagyok, hogy a magyarok itt ne beszélhessenek magyarul. Hiszen ismerek olyan magyar nénikéket, akik csak magyar iskolákba jártak, és most nem tudnának mihez kezdeni. Na és attól kezdve már csak MAGYARNAK, a politikában pedig magyar nénikének hívtak. De ez nekem nem számított.

Alice asszonynak

Amikor a parlament küldöttje voltam, ellátogattam a leopoldovi börtönbe, ahol csak Esterházy Jánosnak a kartonját kértem ki. Kicsi volt, nem volt benne szinte semmi. Az egészségügyi értékelés volt benne, illetve volt benne még egy dolog, Esterházy János levele, melyet a kis Alicéhoz írt. Egy apa szép levele volt, aki a lányának ír, akire büszke, és akit arra lelkesít, hogy szépen éljen. Pirossal voltak benne jelölve azok a pontok, amikért a fegyház megtiltotta ennek a levélnek a postázását. Örülök, hogy ennek a levélnek az eredetije ma már Alíz asszony tulajdona, akit nagyon tisztelek.

Fordította: Csölle Stefánia

Dagmar Babčanová:

Találkozásaim Esterházy Jánossal[117]

Első személyes találkozásom Esterházy Jánossal akkor történt, amikor Szlovákiában tudatosítottuk František Mikloško képviselő aktív tevékenységét, aki egy időben a Szlovák Parlament elnöke is volt, s aki felemelte szavát Esterházy János védelmében, amiért akkor nagyon megtámadták őt. Akkor azt

[117] Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

gondoltam, hogy Mikloško nagyon bátor ember lehet, ha szembefordul egy ilyen össznemzeti negatív vélekedéssel. Ennek olyan emberek voltak a hangadói, akik valójában nem sokat tudtak Jánosról, de mégis negativista módon viszonyultak hozzá. Ekkor tudatosodott bennem az, hogy Esterházy olyan ember volt, akihez ellentmondásosan viszonyulnak, de meg voltam róla győződve, hogy jó ember volt, ha egyszer František Mikloško is védelmébe vette -- mi több a nyilvánossággal is képes volt szembefordulni miatta --, mert ő csak a jó emberek mellett áll ki, akik erre valóban méltóak.

Aztán vatikáni nagykövetként, Habsburg (IV.) Károly boldoggá avatásakor egy fogadáson Rómában találkoztam Esterházy Alice-val. Abban az időben még nem sokat tudtam az ő édesapjáról, de nagyon megérintett az ő őszinte, fájdalmas elbeszélése arról a bűntettről, ami velük történt. Beszélt arról a szívében lévő nagy fájdalomról is, amit az okozott, hogy az édesapját a szlovákok nem fogadták el. Nagyon fájt neki annak megtapasztalása is, ahogy több szlovák politikus František Mikloško ellen fordult. Amikor Esterházy János földi maradványainak Alsóbodokon való eltemetésekor beszédet mondtam, hálát adtam, hogy Alice asszonyt másodszor is láthatom. Amikor tekintetünk találkozott, éreztem, hogy beszédem örömet szerzett neki, aminek én is örültem, annak ellenére is, hogy ezért engem is megtámadtak némelyek. Nagyon sokakat viszont fellelkesített ez a beszéd, aminek nagyon örültem, és főképp annak, hogy ezzel Alice asszonynak is némi elégtételt tudtam szerezni. Későbbi találkozásaink Budapesten és Krakkóban már csak rövid ideig tarthattak, mert ő akkor már nagyon gyönge volt.

A harmadik találkozás egy konferencián történt, ahol meghallgattam dr. Molnár Imre előadását, akitől aztán megkaptam Esterházy-Mycielski Mária naplóját, „Kegyelem életfogytig" címmel. Ebben a könyvben először az ragadott meg, hogy az Esterházy család története ide, ehhez a régióhoz kötődik, ami oly közel van Nyitrához. E könyvnek olyan szereplői is vannak, akikről mi az iskolai tankönyvekben úgy tanultunk, mint akik makulátlan személyiségek, pl. Laco Novomeský[118] vagy Andrej Bagar.[119] Amint megismertem a Mariska által átélt gyötrelmeket, annak során, ahogy az igazságot kereste testvére (János) számára, megismerhettem azt is, mennyi rosszat kellett átélnie neki és családjának, csak azért, mert az igazságért küzdött. Ez annyira hatott rám, hogy megírtam egy szöveget, amit a „Postoj" című internetes újságban tettem közzé. Később többször is visszatértem ehhez a témához, annak ellenére, hogy durva sértéseket kaptam érte. Persze anonim módon, de mégis durva támadások voltak. Mindezzel együtt meg vagyok győződve róla, hogy mi szlovákok nagyon sok mindennel tartozunk gróf Esterházy Jánosnak, aki Szlovákiához kötődve itt élt közöttünk, s aki rászolgált arra, hogy odafigyeljünk rá.

Ezt az odafigyelést három szempont kiemelésével szeretném megindokolni. A vele kapcsolatos három szempont a múltra, a jelenre és a jövőre vonatkozik. Mindhárom időzóna Esterházy gróf esetében összekapcsolható országunkkal, Szlovákiával. A

---

[118] Szlovák kommunista politikus, költő, újságíró, 1945-1950 között iskolaügyi és kulturális megbízott.

[119] Színművész, az Esterházy János halálos ítéletét kimondó bíróság ülnöke.

múltra vonatkozóan tudatosítani kell, hogy Esterházy a mai Szlovákia területén született és sok szenvedés után egy szlovák püspök, Boldog Vasiľ Hopko püspök karjaiban halt meg. Hűséges maradt ehhez a földhöz akkor is, amikor elkerülhette volna a szenvedést, de ő elutasította annak lehetőségét, hogy elhagyja ezt az országot. Itt maradt, és inkább a brutális kínzatást és a mártírhalált választotta. Nagyon fontos tudatosítani azt, hogy milyen nagy szerepet játszott az ő életében a keresztény erkölcs, a keresztény meggyőződés. Mély hit és keresztény meggyőződés nélkül senki nem lenne képes ilyen választásra.

Ami a jelent illeti, el kell ismerni, hogy Esterházy gróf értékelése a mai Szlovákiában, néhány történész részéről nagyon zavarba ejtő. Egyáltalán nem értékelik azt a mély hitét, amely a mártírhalálhoz vezette őt, hanem céltudatosan az irredentizmusára helyezik a hangsúlyt, mivel előtérbe helyezte saját nemzetét és annak kisebbségi jogait. Ő azonban, az adott történelmi kontextusban minden nemzeti törekvést keresztény meggyőződésének rendelt alá és soha nem feledkezett meg arról, hogy emlékeztessen arra, hogy minden nemzet, beleértve az ő magyar nemzetét is, Istennek van alárendelve.

Ebben az összefüggésben szeretnék idézni egy értékelést a nyitrai Žilka Tibor[120] professzortól, aki részletesen foglalkozott Esterházy gróf életével: „Természetes, hogy az ő nemzetileg orientált gondolkodását vagy a magyar kisebbség érdekében folytatott politikai tevékenységét nem lehet tagadni számára, hisz olyan családban nőtt fel, amely nemzeti hagyományokra épült, s amely sok áldozatot hozott a történelem során. De a

[120] A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem nyugalmazott tanára.

nemzeti érdekeket mindig alárendelte a keresztény eszménynek, és a keresztény univerzalizmus szellemében élt és dolgozott. Ebből adódik a háború alatt a németekhez és az ateista Szovjetunióhoz való kritikus hozzáállása. Az ateizmus mindig idegen volt számára. Mindig a keresztény elvekből kiindulva végezte tevékenységét." Žilka professzor ezen értékelése nagyon megérintett engem, mert ez egy olyan embernek az értékelése, aki képes objektívan tekinteni a dolgokra és nem helyezi a hangsúlyt a gróf életútjának csupán egyik részletére. Fontos tudatosítanunk azt is, hogy Esterházy mint magyar politikus, a szívében a magyarokkal volt, mert szerette a nemzetét, de sosem lépte át azt a határt, amely nem az igazságról szól és egyszerűen mindig mindent alárendelt a keresztény gondolkodásnak. Néhány, mondjuk „lánglelkű" megnyilvánulása ellenére sem használt soha sértő szavakat egyetlen nemzet, etnikai csoport vagy nemzetiség felé sem, hanem mindig segített az embereknek.

A harmadik szempont, amely a jövőt illeti, Esterházy előrelátásából következik, aki már a háború ideje alatt olyan kijelentéseket tett, melyekkel előkészítette, támogatta De Gasperi, Schuman és Adenauer európai nemzetek közösségének keresztény alapokon történő létrehozására vonatkozó gondolatát, azzal a céllal, hogy így a nemzetek közti együttműködés és megértés lehető legjobb feltételeit alakítsák ki. Esterházy gyakran beszélt arról, hogy a magyar nemzeten rajta kell legyen Isten áldása, és kihangsúlyozta, hogy Isten áldása nélkül a fennálló nehéz időket egyetlen nemzet sem lesz képes túlélni. Ezt nagyon fontos tudatosítanunk Európa jövőjére nézve is – melyről én azt gondolom, bekövetkezik az a helyzet –, hogy a jövő Európájának olyan nemzetekből kell

összetevődnie, amelyeken rajta kell legyen Isten áldása. Ez egyaránt érvényes a mi nemzeteinkre, a magyarra és a szlovákra, melyek Esterházy létbeli önazonosságát alkották. Az ő jövőnek szóló küldetése az, hogy nemzeteink Isten akaratát helyezzék a saját érdekeik fölé, hogy elkerüljék a nacionalista ambíciókat, hogy legyen hajlandóságunk a közös jóra, és ne zárkózzanak be a felsőbbrendűség és a másokkal szembeni tisztességtelenség kategóriáiba. Ha tehát ez a közös jó elérése lesz számunkra a legfontosabb, akkor a jövőben is boldogulni fogunk, és azt a küldetést fogjuk betölteni, azt a reményt megélni, amelyről éppen Esterházy János beszélt minden alkalommal.

Keresztényként megszólítva éreztem magamat Esterházy János mélységes hite által, amikor a „Kegyelem életfogytig" című kötetben olvastam a családjának küldött leveleit. A kommunista rendszer által igazságtalanul elítélt szörnyű életáldozata fellázította a keresztény lelkiismeretemet. Úgy gondolom, nincs mitől félnem, hiszen végtére is Isten gyermekei vagyunk, Isten gyermekeiként védelmeznünk kell az igazságossághoz való jogot, és azok mellé kell állnunk, akikkel igazságtalanul bántak.

Úgy gondolom, hogy Esterházy János alsóbodoki temetése egy kicsit pótmegoldás volt, hiszen Ő Újlakhoz tartozott. Itt született, ehhez a helyhez kötődik családja, itt járt templomba és ismerte az itt élőket. De jó megoldás volt az is, hogy egy olyan helyen állítsanak emléket számára, melyet szintén gyakran meglátogatott, hiszen a mi magyar polgártársainkban mindig is ott élt az a vágy, hogy méltó emléket állítsanak fel részére. Úgy gondolom, hogy ez jó döntés volt, és imádkozni

kell ezért a helyért, arra helyezve a hangsúlyt, hogy Alsóbodok egy olyan hellyé váljon, amely a magyar és a szlovák állampolgárok kölcsönös megértését szolgálja. Fontos, hogy az itteni történésekről folyamatos tájékoztatást kapjon az egyházmegye püspöke is, hisz egyházjogilag hozzátartozik ez a helyszín. Mindenekelőtt azonban kérjük a Mindenhatót, hogy áldja meg ezt a helyet, hogy Alsóbodok ne az egymás elítélésének, hanem az egymáshoz vezető út megtalálásának helyszíne lehessen. Legyünk tisztában azzal is, hogy nehéz idők következnek, mikor a nemzeteknek már nem szabad egymással harcolniuk, hanem össze kell fogniuk s egyesítenünk kell erőinket a közös jó és egy valós, igazságos történelem érdekében. Ezt a célt biztosan támogatná Esterházy János is és azon lenne, hogy ez a hely, amely az ő emlékére állíttatott, legyen a keresztény nemzetek találkozásának és összekapcsolódásának helyszíne.

Fordította: Csölle Stefánia

Marek Pieńkowski

Esterházy János nagyon aktuális szent lesz annak tükrében, ami Európában történik[121]

Esterházy János személyét mindenekelőtt apátságunk régi barátjának, dr. Molnár Imrének köszönhetően ismertem meg, aki Jarosławban járva, előadást tartott a jarosławi apátságban is. Ez volt az első kapcsolat. A második kapcsolat azon alapult, hogy részt vettem Esterházy János földi maradványainak Szlovákiába, szülőhelyére, Nyitra mellé szállítása utáni temetési szertartásán, ami nagyon megragadott engemet. Ezt követően részt vettem Krakkóban a boldoggá avatási folyamatának megkezdésében, amit Jędraszewski érsek úr vezetett. Ebből az alkalomból megrendeltünk egy Esterházy-portrét, ami a jarosławi apátságban látható, és amiről sokan megkérdezik: kicsoda ő valójában?

Nem vagyok olyan idős, hogy kortársa lennék Esterházynak, de annyira fiatal sem, hogy ne emlékeznék a kommunizmus idejére. A nemzedékem számára mindaz, amit Esterházy János megélt, nagymértékben egyezik azzal, amit a nagyszüleinktől, szüleinktől hallottunk, és bizonyos részben azzal, amit én magam is megtapasztaltam itt, Lengyelországban a kommunizmus idején. Lengyelországban talán nem volt olyan nehéz, mint Szlovákiában, Csehszlovákiában, Magyarországon,

---

[121] Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

de hasonló dolgok történtek itt is. Ezért amikor Esterházy életének bizonyos részleteiről hallok, azt teljesen át tudom élni, mintha a saját életem része lenne. Megindít a II. világháború előtti tevékenysége, amikor az egész szlovák, csehszlovák közeg ellenében a magyarok javát keresve tevékenykedett. A másik nagyon hangsúlyos cselekedete, amikor ő egyedül tartózkodott a parlamenti szavazásnál a zsidók Szlovákiából való kitelepítése, deportálása ellen, úgy hiszem, ez még nagyobb bátorságot követelt tőle, hiszen nemcsak a hatalommal, de a közvéleménnyel is szembeszállt. No és a II. világháború után következetesen nem fogadta el ezt a Szovjet-Oroszország által támogatott rezsimet, és ezért a legsúlyosabb következményeket viselte, egészen a halálig. Mindez engem úgy érint, mintha az életem egy része, az örökségem egy olyan része lenne, amit a szüleimtől, nagyszüleimtől kaptam. Nem tudom, hogy a mai nemzedék hogyan viszonyul Esterházy személyéhez, de számomra ő egy hihetetlenül aktuális személyiség. Hisz az élete lehetett volna valamelyik ősöm élete, vagy épp a sajátomé.

Kultúrák találkozásai

Jarosław olyan település, ahol a történelem folyamán nemzetek, kultúrák, vallások találkoztak. Így volt ez a környék sok részén. Bizonyos értelemben ez ma is így van, habár az államhatárok már régóta állandóak. De a népesség, a vallások, a kultúrák egymásba fonódása most is itt van. Ez az első momentum, amiért ennek az embernek az élete fontos kell, hogy legyen számunkra. Különösen Európa e térségében. Ha a kommunista időkről van szó, akkor azok részben úgy tűnik, már elmúltak. De, keletebbre, ennek a rezsimnek még él a folytatása, és Európa más részén is újjászülethet, más néven,

más jelszavakkal, de ugyanolyan szándékokkal az ember, a vallás, a nemzetek ellen fordulva. És itt az a magatartás, amit Esterházy képviselt, különböző körülmények között, amelyeket az előbb felidéztem, ennek a következménye most is aktuális, és lehet, hogy még aktuálisabb lesz, mint valaha volt.

A jarosławi apátság történetének fontos eleme, II. Rákóczi Ferenc itt-tartózkodása, és ennek emléke több mint 300 éve elevenen él. Ezzel kapcsolatosan gyakran látunk itt vendégül magyarokat, aminek következtében mi is érzékenyebbek vagyunk a magyarokra, a magyarokkal kapcsolatos ügyekre. Hiszen nagyon sok nép van körülöttünk, sok fontos személyiség is van, de bizonyos, hogy Jarosławban érzékenyebbek vagyunk a magyar-lengyel kapcsolatokra. Mert ez olyan érték a számunkra, ami nincs jelen túl sok más helyen Lengyelországban. Mint említettem, ezért merült fel bennünk az érdeklődés Esterházy János személye iránt, amelynek következménye volt, hogy elkészíttettük a portréját, állítólag ez egy jó, hű portré, és mint mondtam, sokan rákérdeznek a személyére a lengyelek is, és gyakran az itt járó magyarok is, bár a lengyelek gyakrabban.

Ha Esterházy kultuszáról van szó, akkor nekem mint papnak nagyon óvatosnak kell lennem, mivel az Egyház a boldoggá avatási folyamat során nem javasolja, hogy a papok személyes tekintélyükkel bekacsolódjanak az ezért folyó imádságokba. Ennek, vagyis a kultusznak spontán módon, alulról jövően kell megjelennie. Tehát ha valaki megismeri a személyt, foglalkozik az élete történetével, és úgy ítéli meg, hogy szent lehet majd belőle, akkor ennek az embernek inkább magában kell imában odafordulnia a jelölt személyéhez. Úgy gondolom, ebben benne van az Egyház bölcsessége, hogy ne valamiféle

kampány, PR, vagy marketing keretében tegye mindezt, mert nem ezen az alapon születtek a szentek köztünk. Ezért fontos, hogy a Szentlélek működéseként mutatkozzon meg mindez, alulról, Isten népének a közreműködésével. Amit én tudok tenni, az például az, hogy elhelyezem Esterházy portréját, és felelek a vele kapcsolatos kérdésekre, megfelelő helyeken információs anyagokat helyezek el, részt veszek a lengyelországi vagy magyarországi találkozókon és az ottaniakhoz hasonló, inkább népszerű-tudományos találkozókat szervezünk. Örülök, hogy akik érdeklődnek Esterházy személye iránt, eljönnek ide, és már annyira fontosnak tartják ezt a helyet a boldoggá avatás folyamatában, az oltárhoz vezető úton, hogy Jarosławot ebből a folyamatból már nem lehet kihagyni.

Esterházy János az egyik jó példája annak, hogy milyen szorosan összekapcsolódik a magyar és lengyel történelem. Nem akarom idézni a népszerű mondást, amit mindenki ismer: "Lengyel-magyar két jó barát...", de Esterházy egyik példaképe, II. Rákóczi Ferenc is lengyel nemes volt, Lengyelországban teljes nemesi jogai voltak. Több ilyen ember volt, akik szívükben, lelkükben úgy érezték, két hazájuk van. Természetesen valamelyik a kettő közül az első, a fontosabb volt, de a másik sem szenvedett kárt. Több ilyen személyiség volt, és az ő sorukba gyönyörűen illeszkedik Esterházy János a krakkói kapcsolataival, azzal, hogy a németek üldözésétől nemcsak a cseheket, szlovákokat, zsidókat mentette, hanem a lengyel katonákat is. Ők a vesztes háború után 1939-ben keresték az utat, előbb Magyarországra, majd tovább Nyugat-Európába, hogy a szabadságért harcoljanak. A mi és a ti szabadságotokért, ahogy a lengyel mondás tartja. Ezek a kapcsolatok több helyet, több embert érintenek, és Esterházy

János tökéletesen illeszkedik Magyarország és Lengyelország, a magyarok és a lengyelek kapcsolatának ezeréves történelmébe.

Az igazi tanítvány útja

Az én tiszteletem Esterházy János iránt úgy vélem, az én személyes, szubjektív megközelítésem, ami talán a vele kapcsolatos személyes érzékenységemből fakad. De mint mondtam, hasonlóan tekintek Jézusra is. Úgy tekintek Jézusra, mint aki körül jelen voltak a legkülönfélébb emberi nézetek. Kortársainak is megvoltak a maguk meggyőződései, gyakorolták a hatalmukat, legyen az világi vagy vallási, ő pedig szembement az árral. Olyan személy volt, aki azt gondolta, az értékválasztásnak, és annak, ahogy egy ügyről beszélünk, vannak mélyebb alapjai is. Jézus szembemenve az árral, nagyon világosan hangoztatta ezeket az értékeket, s ugyanakkor ezért kitaszított lett és szenvedett. És túlzás nélkül azt mondhatjuk, hogy szinte mindenki által kivetett volt. Ennek legjobb példája virágvasárnap, amikor ünnepélyesen fogadják, és aztán nemsokára ugyanezen a helyen ítélik a keresztútra és kereszthalálra. Számomra ez jeleníti meg Esterházy hasonlóságát Krisztushoz, akinek ő is tanítványa volt, s szinte minden tanítványhoz hasonlóan ő is, hűséges volt Krisztus eszményeihez, akit követni akart, s akihez hasonlóan cselekedett. Egy ilyen tanítvány nem azt fogja megkérdezni, mit gondolnak a körülöttem lévő emberek, és nem arra fog törekedni, hogy tetsszen nekik, hanem azt fogja kérdezni, melyek azok a felületes emberi nézeteknél, véleményeknél sokkal mélyebb értékek. És amikor megismeri ezeket az értékeket, akkor lehet, hogy Isten elé viszi őket, lehet, hogy nem mélyen hívő ember, de mivel megismert bizonyos valódi

értékeket, amikor mindenki ellene is van, ő akkor sem adja fel, nem vonul vissza. Ez az eltaszítás különböző lehet. Lehet egy szájrándítás, lehet egy nevetés, gúny, de lehet egy tény, hogy senki nem ül mellé, senki nem hívja meg, nem vállal vele közösséget. Lehet, hogy elveszíti a munkáját és nehezen fog más munkát találni, később üldözhetik, börtön, tortúrák, halál vár reá. De ez Jézus útja, és Jézus leghűségesebb követőinek is ez az útja, azoké a kereszténye ké, akik nagyon komolyan veszik a hitüket.

Miért kellenek a boldogok?

Kétezer év alatt a Katolikus Egyház kidolgozott egy bizonyos utat, megmutatva az embereknek először a boldoggá avatottat, azután a szentet. Szükség van-e erre? Miért van erre szükség? Lehet, hogy valamikor kevésbé volt erre szükség –, de úgy gondolom, napjainkban egyre inkább szükség van erre. Megpróbálom ezt három szálon végigvinni. Az első szál negatív. Tudjuk, hogy sok embernek két arca van. Az, ami kívülről látszik, amit enged, hogy lássanak róla, az lehet, hogy hamis. Az adott ember lehet, hogy egy másik életet is folytat, amiről senki nem tud, és ami nem méltó ahhoz a képhez, amit mások felé mutat. A boldoggá avatási folyamatnak első helyen ellenőriznie kell, hogy az adott embernek egy arca van-e, egy élete van-e, s ez az, amit általában megismerünk róla. Erre nyilvánvalóan szükség van, napjainkban jobban, mint eddig bármikor.

A második kérdés a boldoggá avatás, kanonizáció folyamata. Ez az adott ember nagyon mély megismerésén alapul. Ez az egész élete megismerésén, számos, ezzel az emberrel kapcsolatos tanúságtétel összegyűjtésén alapul. Minden fennmaradt levél, részlet, megnyilatkozás összegyűjtésén. Nem

tudom elképzelni, hogy az adott személy kisugározhatna az egész világra, ha nem ismerjük őt meg jól. És ha nem végezzük el ezt a fáradságos, archiváló munkát, akkor minden mulandó lesz. Az emberek elmennek, meghalnak, a szentek pedig nem évtizedekre, hanem évszázadokra, évezredekre szolgálnak. Így hát ennek a nehéz és fáradságos boldoggá avatási folyamatnak ilyen értelme is van -- összegyűjteni és megőrizni az adott ember örökségét.

A harmadik része pedig, hogy a boldoggá avatási folyamat során megmutatjuk őt az embereknek. Korábban kicsit gúnyosan azt mondtam, ez egyfajta promóció, de a legjobb értelemben vett promóció. Ez most elkezdődik, sok ember tud róla a boldoggá avatási folyamatnak köszönhetően, amely nélkül korábban semmit sem tudtak róla. Természetesen, ha az adott embert boldoggá, majd később szentté avatják, akkor ennek következtében még ismertebb lesz. De már az előkészületek idején is sokkal jobban megismerik ezt az embert. Ez a három dimenzió, az Egyház nagy bölcsessége ebben a nehéz, de szükséges folyamatban, ami ahhoz kell, hogy az adott ember oltárra kerüljön.

Esterházy János boldoggá avatása viszonylag nemrég kezdődött el. Nem vagyok bölcsebb az Egyháznál, amely azt mondja, nyugodtan kell végigmenni ezen az úton. Tudatában vagyok annak, hogy az életére, cselekedeteire az eltérő gondolkodású emberek másképpen tekinthetnek, ugyanígy a különböző nemzetek, a hívők és a nem hívők. Időre van szükség, tanulmányoznunk kell mindent, és végül majd meg kell hoznunk ezt a végső, legbölcsebb döntést. Amit mondtam róla, mint a hit tanújáról, ahhoz semmi kétségem sem fér, és teljesen egyetértek azzal, hogy oltárra emeljük. Amikor és

akinek tudok, beszélek róla, és követendő példaként állítom őt az emberek elé. De biztos, hogy a szlovákok, mindenekelőtt a szlovákok egy kicsit másként tekintenek rá, vagy azok, akik nem ítélik el a kommunizmust azért, mert ennyire beleavatkozott az országaink életébe, másként tekintenek Esterházy életére. Tudjuk, hogy most új, neoforradalmi mozgalmak vannak, amelyeket egészen más kritériumok irányítanak, ők is más véleményen lesznek. Szerintem azonban ez a folyamat oly nehéz és fárasztó lesz, mint a gabona tisztítása. A kevésbé fontos dolgokat, a szalmát és a pelyvát különválasztják a gabonaszemtől, és a folyamat a boldoggá avatással és kanonizációval fog végződni, amikor az élete tiszta gabonáját felmutatják a világnak. Reméljük, hogy a mag ennek eredményeként sok ember szívébe szétszóródik majd. Nem minden mag hoz százszázalékos termést, lehet, hogy 60 százalékost vagy csak 30 százalékost, és lesz egy maréknyi olyan ember is, akik nem fogadják majd el ezt a magot, de így van ez minden szenttel, így van ez magával Jézussal is.

A boldoggá avatási folyamat egy megismerés, sok mindent megtudunk számos tényről, számos dologról, amit eddig még nem ismert a közvélemény. Egyrészt, ha végigvisszük ezt a mély megismerő folyamatot, akkor megtudjuk, hogy nem történtek meg bizonyos olyan dolgok, amiket valaki Esterházy Jánosnak tulajdonít, és megtudunk más dolgokat, amelyek eddig nem voltak ismertek, és jó fényben tüntetik őt fel. De ezt most még nem tudjuk. Ha már az elején tudnánk, mi lesz az eredménye a boldoggá avatási folyamatnak, akkor felesleges lenne ez a folyamat, amely most folyik. És az a feladata, hogy elvezessen az igazsághoz. Azok, akik jobban, mélyebben ismerik Jánost, már meg vannak győződve a szentségéről, de azok, akik csak az enciklopédia bejegyzéseiből, hallomásból,

pletykákból ismerik, azoknak kétségeik vannak. Tehát türelmesen el kell jutni az igazsághoz. Az egyházi folyamatokban van egy advocatus diaboli[122] funkció is. Ő az a személy, akinek az a feladata, hogy megkérdőjelezze, ellenérveket hozzon, megkérdőjelezze az adott személy tekintélyét és szentségét, de ez vezet oda, hogy a végső eredmény a lehető legobjektívebb lesz. A kanonizáció végén, a szentté nyilvánítás utolsó szakaszában hiszünk a Szentlélek segítségében. Csak így lesz tévedhetetlen az egyházi üzenet. Korábban keresünk, megismerünk, megengedünk minden lehetséges interpretációt, hogy eljussunk ehhez a lehető legobjektívebb befejezéshez, ami az Isten akarata kell legyen.

A történelem szinusz görbéje

Amikor húsz-huszonöt éves voltam, úgy tűnt számomra, hogy én vagyok a legokosabb a világon, hogy mindent tudok, és körülöttem senki sem ismeri az igazságot. Különösen, amikor ellenkeztek velem. De most, amikor majdnem hatvanéves vagyok, látom, hogy a világ történelme egy szinusz görbét ír le. Hol fent, hol lent. Mihez kapcsolódik ez? A XX. században, amikor a kommunizmus véget ért, amikor mindenki tudta, min alapult a hitlerizmus, német nácizmus, akkor úgy tűnt, ez már sohasem fog megismétlődni. Hogy ez olyan nyilvánvaló hiba, finoman fogalmazva, hogy hiba, ez a bűn nem ismétlődhet meg még egyszer a világban. Ez számomra olyan világos volt, hogy a világ csak és kizárólag jobb lesz. És nem tudtam elképzelni, hogy még egyszer el lehet követni ugyanazokat a hibákat. De most, amikor magam is hatvanéves vagyok, közeledem az életem végéhez, látom, hogy megvannak a rossznak is a

---

122 ördög ügyvédje

magvai. Ma is vannak jelentkezők arra, hogy ugyanazokra a vágányokra tereljék a világot, mint a kommunizmus, a hitlerizmus, és hasonlóan kezeljék az embert – teljesen más eszmék és más elfogadott elvek nevében. De ugyanazokkal a hibákkal. Néha azt mondom, örülök, hogy nem én felelek azért, ami az elkövetkezendő tíz-egynéhány évben történni fog. De ha ez a történet visszatér ugyanerre a helyre, csak más néven, akkor az olyan emberek, mint Esterházy János, már erre várva, már a saját helyükön lesznek, hogy megmutassák, hogyan kell viselkedni ebben az új ideológiában, régi/új helyzetben, aminek persze teljesen más neve lesz majd. De az emberi viselkedésnek ugyanolyannak kell lenni, mint ahogy ő azt megmutatta végig az egész élete során: ne csak a közvélemény elvárásait nézzük, ne ahhoz alkalmazkodjunk, amit a többség vall, de mélyebb alapokat kell keresnünk a viselkedésünkhöz. És késznek kell lennünk arra, hogy sok mindent feláldozzunk, hogy megmutassuk az igazságot, az értéket, azt az értéket, amiért érdemes élni, és ha kell, érdemes meghalni. Lehet, hogy néhány évvel ezelőtt Esterházy János személye a múlt elemének tűnt még, de az a megérzésem, hogy jó pár év múlva nagyon aktuális szent lesz annak tükrében, ami Európában történni fog. Nem akarom néven nevezni ezeket az új ideológiákat, mert ma ezeknek nagyon negatív olvasatuk lenne, és lehet, hogy ma még senki nem hiszi, hogy mindez így fog történni. Ma még csak megérzéseink vannak, de látva a körülöttünk zajló folyamatokat, ezek nagyon reálisaknak tűnnek, és az én nemzedékemből egyre többen gondolkodnak ehhez hasonlóan.

Fordította: Éles Márta

Grzegorz Górny

Közép-Európa patrónusa[123]

Esterházy János lengyel-magyar származása a több mint ezeréves magyar-lengyel házassági kapcsolatokba tagolódik, melyek visszanyúlnak az Árpád-háziak és a Piastok, Jagellók, Báthoryk, Szapolyaiak, Zamoyskik, az Esterházyak és Tarnowskiak személyes kapcsolatáig, innen ered a „bratanki", vagyis az unokatestvérek fogalma, azért, mert a sok nemesi

[123] Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

vegyes-házasságkötés eredményeképpen sok lengyelnek volt a magyar oldalon unokatestvére, és sok magyarnak a lengyel oldalon. Tehát ez nemcsak egy metafora, hanem maga a valóság volt. Esterházy János lengyel-magyar családja is ilyen bratanki-unokatestvér család volt.

Úgy alakult, hogy a XXI. század elején kiadója voltam Esterházy János életrajzának, amit Molnár Imre írt meg. Ahogy a könyvön dolgoztam, megismertem ennek a politikusnak az életét, és később részt vettem a könyv bemutatóján a Lengyel Tudományos Akadémián, a Történettudományi Intézetben, ahol körülbelül 30 történész és professzor volt jelen. A vita során Esterházy János személyéről bizonyos ellentmondások merültek fel a történelmi kérdésekre vonatkozóan, különösen a szlovákok és a magyarok között volt vita. De a történészek között is határozottan dominált az a nagyon jó vélemény, hogy Esterházy János, mint államférfi és mint politikus példakép lehet a totalitarizmus idején tanúsított magatartásával. Ő, mint egy, a totalitárius németek és szovjetek között lévő kis nép képviselője, egyrészt hűséges volt a hitéhez, másrészt egy ilyen helyzetben is igyekezett hatékony politikus lenni. Abban a pillanatban ugyanis, amikor eljutott egy olyan helyzetig, ahol már nincs kompromisszum, akkor a lelkiismerete szavát követte, s nem az ún. történelmi szükségszerűséget.

Lengyelországban (s azt hiszem számtalan egyéb pontján is a világnak) napjainkban a nemzet lelkéért folytatott háború zajlik. Egy szellemi háború. Az egyik oldalon azok állnak, akik védik a keresztény értékeket, a másik oldalon azok, akik támadják azokat. Esterházy János követésre érdemes példa lehet, egy inspiráció azok számára, akik egy szélsőségesen

kedvezőtlen történelmi helyzetben védik a keresztény értékeket két totalitarizmussal szemben, és egyúttal megőrzik a hithez és valláshoz való hűségüket.

Ha Esterházy János ma élne, akkor véleményem szerint olyan politikus lenne, aki a közéletben meg akarja valósítani a keresztény értékrendet. Így bizonyára szembekerülne azon új totalitárius követelésekkel, amelyek harcolnak a kereszténységgel, s például a neoliberális ideológiák politikai korrektsége mögé, vagy különböző lobbicsoportok és közösségek diktátumai mögé rejtőznek.

2010-ben ott voltam az elnöki palotában azon az ünnepségen, amikor Lech Kaczyński posztumusz kitüntette Esterházy Jánost. Lech Kaczyński beszéde nagyon érzelmes volt. Nem rutinból mondta, amit mondott. Látható volt, hogy valóban szívből beszél, hogy elolvasta Esterházy János életrajzát, hogy az alakja nagyon megindította, és mintául, inspirációul szolgált arra, hogyan működtethető a politika akkor, ha valaki keresztényként vesz részt benne. Remélem, hogy Esterházy alakja további lengyel politikusok számára is inspiráló lesz, akik folytatni fogják Lech Kaczyński művét, misszióját.

XI. Pius pápa meglepő szavakat mondott: a politika a kontempláció után a szeretet legmagasabb formája. Ma nyilván csodálkozhatunk ezen – hogyan lehet a politika a szeretet kifejezési formája? De ha Esterházy János tevékenységét nézzük, akkor látjuk, hogy számára a politikai tevékenység a természetfeletti szeretet testet öltése volt a társadalmi életben. Így volt ez a háború előtti és alatti aktivitása idején, valamint a háború utáni bebörtönzése idején is. Az ő politikai tevékenységét a XIII. Leó pápától kezdődő, majd a XI. és XII. Piusszal folytatódó, katolikus tanításra épülő keresztény

társadalompolitika vezette. Ez volt a társadalmi szolidaritás politikája, ami a különböző társadalmi csoportok közötti feszültség enyhítését és az egyetértést szolgálta, s így teljesen ellentétes volt az osztályharcra és szembenállásra épülő marxizmus politikájával.

Külön fejezetet jelent ebben a folyamatban az ő II. világháború utáni bebörtönzésének időszaka. Mert a börtönidőszak idején lesz nyilvánvalóvá, hogy Esterházy János tevékenységét valójában Jézus Krisztus személye inspirálta. Azt is mondhatjuk, hogy a Megváltóval azonosította magát a saját, a börtön golgotájának az idején. Az ő inspirációja Kempis Tamás művét idézve (melyet ő a börtönben is magánál tartott), valódi Krisztus-követés volt. Megszökhetett volna a börtönből is, de úgy gondolta, ez gyávaság lenne, s azt jelentené, hogy elhagyja az őrállást, amit rábíztak. Éppúgy, ahogy a Megváltó elhatározta, hogy magára veszi a keresztet. Egyúttal látszik, hogy megbocsátott a hóhérainak, sőt, megköszönt Istennek mindent, ami rávárt, a szenvedéseket is. Tehát azt mondhatjuk, hogy az élete utolsó része valóban a Golgota, a keresztút bizonyos formájának megélése volt

Lehet, hogy meglepően hangzik, de a börtönben Esterházy János egy élő tabernákulum volt. Amikor a cellákban a papok titokban szentmisét mutattak be, akkor a kenyérből konszekrált Eucharisztiát Esterházy Jánosnál tartották. Akár a tabernákulum, úgy hordozta magánál Krisztust a kenyér színe alatt. Ez arról a nagy bizalomról tanúskodik, amit az ott lévő bebörtönzött papok Esterházy személye iránt tanúsítottak. Érdekes, hogy ennek tanúja volt Boldog Vasil' Hopko, görögkatolikus püspök és vértanú is, kinek kezei között halt meg Esterházy János. Mondhatjuk tehát, hogy ez a már

boldoggá avatott szlovák/ruszin püspök volt Esterházy János szentségének egyik első tanúja.

Úgy gondolom, sok szlovák Esterházytól való idegenkedése éppúgy, mint a boldoggá avatási folyamat ellenzése, nagymértékben a tudatlanságból fakad. A szlovákok fiatal nemzedéke már nem emlékszik a II. világháborúra, nem rendelkezik a róla szóló alapvető információkkal. Ha tudatosítani fogjuk a szlovákokban, beszélni fogunk róla, átadjuk számukra azokat a történelmi tényeket, melyek meghatározóak voltak Esterházy János lelkületének alakulására, akkor ez a hozzáállás meg fog változni. Mert sok történelmi konfliktus a múlté lesz, és azt gondolom, hogy itt a mi fegyverünk egyszerűen az igazság.

Ma sokat beszélünk a nemzetközi együttműködésről, itt Közép-Európában ennek jó példája a visegrádi csoport. De úgy tűnik, ennek a szövetségnek szüksége van egy lelki patrónusra. És természetesen vannak olyan patrónusaink, mint Szent Adalbert, vagy Szent István, de ők nagyon távoli történelmi személyek. Ha a XX. században kellene ilyen patrónust találnunk, aki egyben patrónusa lenne közép-európai országaink megbékélésének is, akkor választásunknak véleményem szerint Esterházy Jánosra kell esnie.

Fordította: Éles Márta

Kossányi József

Kettős Járomban II. Vallomás

(Esterházy János gróf emlékének)

ÖT ESZTENDŐT ETTEM magamba,
Pálmák, tenger becézték testem,
És új kényúrként vár-magasba
Fajtám sorsától messze estem.

A NAGY TAVAKAT fehér hajón
Vig skarlátszín Asszonnyal jártam,
Míg Dunán, Tiszán, muhis Sajón
Úszott holtan sok börtöntársam.

MEGTÖRT csontjuk – mondom hitemre, –
S kifolyt szemük alig fájt nekem
Bíbor ködök szálltak szívemre
Kívül a magyar szenvedésen.

A KOR POKLÁBAN összetörten
Ezer sebből vérzett a fajtám,
S én a magam jussát pöröltem
A kék óceán hűvös partján.

NÉPEM SORSA utolért mégis...
Borus őszön, magyarok földjén
Vértől piroslott még az ég is,
S villant bennem az ősi törvény –

MULTAM HÍVOTT... Sok drága arcon
János gróf s a nagy Fehér Barát
Hite lángolt és szörnyű harcon
Vérük festi a föld sarát.

ÁLMUK FÖLDJÉN, mit úgy szerettek
Döngött a szív; a Vág megáradt,
Léva, Pozsony magyart temettek,
S Komárom vára végsőt lázadt.

ROHAMRA INDULT szívem újra
Sötét tűzzel Csallóköz ormán
Értük, s Viliért a torkom fújja
A régi dalt, akár az orkán.

DIÁKOM VOLT s most ő is halott,
mellettem tépte szét a gránát
S látom dőlni a szőnyi Nagyot
Ki nem hagyott csak hét kis árvát.

LÁTOM MAGAM a rühes rabot
Komárom, Lipótvár üzentek:
Véres kőkezük belém kapott,
S békülnek vélem régi szentek.

DOBBAN AZ ÉJ s a tetves kamrák
Serege árad hosszú sorban
Ősi módon Krisztust akarják
Nagy útjukra kenyérben, borban.

MENNYI SZÉP FEJ, mennyi nagy szív!
Felvidéken a legjobb lelkek...
Harcom most már csak értetek vív,
Kiket gonoszul eltemettek.

S OTT MEGYEK UJRA a nagy körben.
Rab vagyok megint, népem rabja
Égek halálos nehéz ködben,
Mert Isten és fajtám így akarja.

HOLT JÁNOS GRÓF s a Költő vallja
A győzhetetlen igazságot:
A világ egyetlen szabad népe,
A világ egyetlen ékessége

E vaskor véres rabmagyarja!

VI. Elmélkedések, homíliák

Paweł Cebula OFM Conv.

Pásztor és tanú

Az ember élete olyan, mint egy könyv. Esterházy János élete számomra egy olyan könyv, amelyet emberi szerzője úgy alkotott, hogy közben a Könyvek Könyvének Szerzőjét, az Ő szavait hallgatta. Éppen ezért helyesen, a maga teljességében csak a Biblia segítségével, az Ige világosságánál érthetjük meg. Így nézek az ő életére, szenvedésére és halálára. Isten szavának fényében próbálom megérteni őt magát, szívét, gondolkozásmódját, döntéseit, választásait, hitét és lelkiségét. A mű, amit Isten végbevitt a vértanúságot önként vállaló, elhivatott politikus életében, elmélyült és széles körű elemzést érdemel. Itt csak néhány reflexiót szeretnék megosztani, ahogy felvillantak bennem az Ige fényénél, amely megvilágítja útjainkat és szétoszlatja szívünk sötétségét. Több éve csodálattal tölt el Esterházy János életének könyve, amelynek képeiről egy szinte mindig mosolygó, de legalábbis derűs tekintetű ember néz ránk. Egyértelmű kivételt képez két kép: az egyik gyermekkorában, apja halála után készült, a másik 7832-es fogolyszámmal, az utolsó képe. Azt, hogy milyen utat tett meg a két kép elkészülése között, és kivé vált a hitnek ezen az útján, legjobban talán két bibliai kép: a jó pásztor és a hűséges tanú képe mutatja meg. Ezek Szent János apostol írásaihoz kötődnek: az evangéliumához és a Jelenések Könyvéhez. Elsősorban mindkettő Jézusra vonatkozik, mint mintára és a megvalósításához szükséges erőforrásra – de ugyanígy az Ő tanítványaira, követőire is vonatkoztatható. Ilyen akart lenni a mi hittestvérünk, János is. Ez volt a vágya,

erre törekedett. Ez a vágy erősödött benne, ahogy előre haladt a hit útján, amelyen Isten szól az emberekhez, ahogyan hozzá is szólt a Szentírás szavain keresztül, az imáiban, a lelkiismerete és a sugallatok szaván keresztül, de az eseményeken, tapasztalatain, a különböző élethelyzeteken keresztül is: mások, akár ellenfelei vagy ellenségei szavain keresztül is. Isten szólt, János pedig hallgatta, tanult és életre váltotta Isten szavait. A börtönben saját kezűleg írt jegyzetei sokatmondó, jelképes üzenetet közvetítenek, hiszen egy keresztúti elmélkedés lapjaira írta azokat.

A jó és hű pásztor

A jó pásztor Jézus szavai szerint - ahogyan azt Szent János evangéliumának 10. fejezetében lejegyezte – az, aki annyira törődik a rábízott juhokkal, olyan erősen és hűségesen szereti őket, hogy odaadja értük saját életét. Mielőtt azonban az áldozat beteljesedik, a jó pásztor félelem nélkül a juhai mellett marad. A jó pásztor ellentéte a béres. Jézus azt mondja: „A béres azonban, aki nem pásztor, akinek a juhok nem sajátjai, otthagyja a juhokat és elfut, amikor látja, hogy jön a farkas. A farkas aztán elragadja és szétkergeti őket. A béres azért fut el, mert béres, és nem törődik a juhokkal.” (Jn 10,12-13) A juhok a pásztorhoz tartoznak. Ez azt jelenti, hogy különleges kapcsolat van köztük: a pásztor felelős a juhokért, olyannyira, hogy kész feláldozni magát, odaadni az életét is értük.
János bizonyára a honfitársaival ellentétben soha nem gondolt magára úgy, mint a korabeli felvidéki Magyarország lakóinak pásztorára. Azt sem tudom, mennyire tudatosodott abban az időben, hogy – a keresztség szentsége által – a hívek részesülnek Krisztus hármas, azaz papi, prófétai és pásztori, vagyis királyi küldetésében. De ha az ember végigköveti

életének könyvét, egyértelműen látható, hogy tudatosan és lelkiismeretesen ráhagyatkozva a Jó Pásztor vezetésére, termékeny módon vett részt az Ő küldetésének teljesítésében. Pap az, aki áldozatot mutat be, aki mindent átad Istennek, egészen önmaga feláldozásáig. Próféta az, aki az Ő igazságát hirdeti, segít kikerülni a hazugság csapdáit, világosságot hoz. A királyi hatalom viszont Krisztus szellemében szolgálat, azt jelenti, hogy az ember testvéreit támogatja útjukon. Gondoskodik róluk, megmutatja az utat és a célt. Erőt ad, bátorít, segít a lelki és anyagi fejlődésben. Ebben foglalható össze a közjó szolgálata is – a politika. Krisztus és az Ő tanítványai küldetésének három aspektusa átszövi és kölcsönösen kiegészíti egymást. Így volt ez az idővel a csehországi és szlovákiai magyarság vezéralakjává vált János életében is, nyilvános és politikai tevékenységében – szolgálatában egyaránt. Így volt életének utolsó szakaszában is.

Bátor, igazmondó, meg nem alkuvó, odaadó, sőt áldozatos, mindig hű saját értékrendjéhez: hű Istenhez, az Ő törvényéhez – szavához, és hű a rábízott emberekhez, akik bíztak benne, és akikért felelősnek érezte magát. Hű a velük való szolidaritásban. Voltak, akik azt mondták: idealista. Bizonyára gúnyosan, miközben arra gondoltak: alkalmatlan. Ő azonban saját ideáljait életre váltotta, ahogyan tudta és amennyire tudta. Két döntése, két tudatos választása sokat elárul ezzel kapcsolatban, együtt pedig a jó pásztor egy tulajdonságát testesítik meg – a hűséget. Ha csak magára gondolt volna, vagy megijedt volna a nehézségektől, elhagyta volna a Felvidéket és honfitársait, átköltözött volna Magyarországra, Budapestre, ahol elismerés és nyugalom várt rá. Ő azonban övéi között maradt, tovább hordozta a problémáikat, nem adta fel, nem menekült el a farkasok elől. Hű maradt. Nem menekült el a

szovjet rezsim fenyegetése elől sem, amire már évekkel korábban figyelmeztetett. Tudta, hogy ártatlan. Magától jelentkezett. Tudatában volt vajon, mi várhat rá? Meggyőződésem, hogy igen. Néhány héttel korábban arra kérte Mesterét, engedje, hogy „a szenvedések és nélkülözések árán méltó legyen megtisztulva követni Őt". És követte Őt, a Jó Pásztort, amikor nem magával törődött, hanem felebarátaival, rabtársaival a Gulagon és Csehszlovákia börtöneiben. Az övéinek e világi és örök élete foglalkoztatta. Végül, lassú haldoklás után, odaadta életét. A hűség áldozataként.

A jó pásztor képének fényében fel kell figyelnünk még egy analóg vonásra. A más akolból való juhokra gondolok itt, akiket a jó pásztor össze akar gyűjteni. János esetében erről a magyar kisebbségen kívüli, más nemzetiségű emberek iránti gondoskodása jut eszembe. Az ő emberi és állampolgári jogaikat is védte, olykor az életüket, akár saját életét kockáztatva. Az evangélium elveihez hű, igazi jó pásztor volt.

A hű – és igaz tanú

A „hű és igaz tanú" Szent Jánosnál a Jelenések Könyvében maga Krisztus, aki legyőzte a halált és a sátánt, az új teremtés kezdete (vö. Jel 3,14). Ez a könyv, az általános értelmezéssel szemben, nem valamiféle katasztrófa leírása, hanem kinyilatkoztatás, amiben feltárul az igazság Krisztus győzelméről, amely már megvalósult, és az Ő szeretetének hatalmában, az Ő erejében bízó tanítványainak folyamatosan megvalósuló győzelméről. A Jelenések Könyvének szimbolikus képeiben kifejezett igazság célja az, hogy megerősítse a Megfeszített követőinek hitét, ébren tartsa az üldözések szenvedéseinek elviselésébe és a halálból való feltámadásba vetett reményüket. Jézus, a hű és igaz tanú

mondja: „Azt tanácsolom neked: Végy tőlem tűzben kipróbált aranyat, hogy meggazdagodj; fehér ruhát, hogy felöltözz, s ne lássék szégyenletes meztelenséged; kenetet, hogy megkend szemedet és láss. Akiket szeretek, azokat korholom és fenyítem. Buzdulj fel, és térj meg! Nézd, az ajtóban állok és kopogok. Aki meghallja szavam, és ajtót nyit, bemegyek hozzá, vele eszem, ő meg velem. A győztest magam mellé ültetem a trónra, ahogy én is győztem, és együtt ülök Atyámmal a trónon." (Jel 3,18-21)

Jánost különböző módon, különböző helyzetekben tisztította meg Isten. Maga akarta ezt a megtisztulást, vágyott rá, imádkozott érte, hogy egyesülhessen Mesterével. Tudatában volt bűnös voltának és saját bűneinek. De bízott „a mi Urunk Jézus legirgalmasabb Szívében". Hozzá folyamodott. Találkozott Vele a bűnbánat szentségében és a napi szentáldozásban – vágyott rá, hogy naponta együtt étkezhessen Urával. Növekedett a buzgóságban. Folyamatos megtérésre törekedett. Nem lett úrrá rajta a kétségbeesés. Vigasztalta és megerősítette felebarátait, szenvedésének társait.

János életével és lelkiségével kapcsolatban, amelyben fontos szerepet játszott Mária – a Fatimai Asszonyunk – figyelemre méltó a Jelenések Könyvének 12. fejezete is. Két jelről olvasunk itt: az Asszony nagy jele az Egyház közösségét jelképezi, amelynek legjobb része és mintaképe Mária, valamint a Sárkány – a sátán, az ördög jelképe. A mennyben vívott küzdelemben Mihály és angyalai legyőzték a Sárkányt és angyalait, akik a földre vetve tovább folytatják a harcot az Asszony gyermekei ellen.

A győzelmet hírül adó hang a mennyből azt mondja: „Eljött Istenünk üdvössége, ereje és országa, és az ő Fölkentjének uralma, mert letaszították testvéreink vádlóját, aki

éjjel-nappal vádolta őket Istenünk színe előtt. De legyőzték a Bárány vérével és tanúságuk szavával, s nem kímélték életüket mindhalálig.” (Jel 12,10-11)

János a Bárány Vérében megtisztulva és megerősödve győzte le saját gyengeségeit és félelmeit, korlátozottságait és a külső nehézségeket is, minden ellenséges erőt. Így tett tanúságot szavával, de tetteivel is, voltaképpen egész életével arról, hogy – Szent Maximilian Kolbe, az auschwitzi vértanú szavaival élve – csak a szeretet teremt, de arról is, hogy nincs szeretet áldozat nélkül. A szeretet hősies fokára jutott el – amely kiterjedt ellenségeire is, gyilkosaira is, akik kínozták és lassú halálát okozták. Nem esett a gyűlölet kísértésébe. Nem őrzött magában sérelmeket. Megbocsátott és áldotta üldözőit, imádkozott értük.

A hűségben és a tanúságtételben segítségére volt Mária. Támasza volt példájával, mint a Fia szenvedéseit végignéző Anya, valamint anyai közbenjárásával is. Fiúi odaadással és bizalommal beszélt hozzá. Vigasztaló jeleket kapott. Mária, aki Fatimában azt kérte, hogy imádkozzunk Oroszország megtéréséért, és megígérte az Ő Szeplőtelen Szívének győzelmét, soha nem hagyta magára Jánost. És ő jól tudta ezt.

Nagy bizalommal és baráti közvetlenséggel kérte a szentek, a kanonizált szentek, és a szentség hírében elhunyt példaképeink közbenjárását is, akik már elérték a krisztusi győzelem teljességét. Különös helyet foglalt el közöttük Kis Szent Teréz, a lisieuxi szent kármelita apáca, és a jezsuita novícius, Kaszap István (1916-1935). Érdekes, hogy mindketten fiatalon haltak meg, lassan, nagy szenvedések között. Teréz, mint János, tüdőbajban. II. János Pál pápa az egyháztanítók sorába iktatta őt, aki az Istenhez vezető „kis útra”, tanít, ami egyszerű, gyermeki bizalmat jelent minden,

még a legnehezebb helyzetben is. Kaszap István, már betegségében, kiírta magának egy lapra Kis Szent Teréz imájának szavait: „Emlékezz, a Te szent akaratod az én megnyugvásom és egyetlen boldogságom. Átadom Neked magamat, és minden félelem nélkül alszom el a Te karjaidban, ó én isteni Üdvözítőm!" István utolsó üzenete, amit leírt, így hangzott: „Isten veletek! Odafönn találkozunk. Ne sírjatok, mennyei születésnap ez. A Jóisten áldjon meg benneteket!" Ők voltak János barátai, társai és segítői. A bizalom és hősiesség tanúi a jóbi szenvedésben.

Ők, és annyi más szent, akiknek neveit János minden hónapban beleírta a kommunista naptárba, ezek a győztesek segítették, hogy hűségesen tanúskodjon Jézus Szívének, az Ő irgalmas szeretetének győzelméről. A szív békéje, lelki derű sugárzott belőle. Mindvégig kitartott. Bár emberileg legyőzték, mégis győzelmet aratott. Hiszem, hogy elnyerte, megkapta a győztesek pálmáját. Bízom benne, hogy ezt az Egyház hivatalosan és ünnepélyesen is megerősíti. Ezzel a meggyőződésemmel – Esterházy Jánosról, a jó és hű pásztorról – nem vagyok egyedül. Az ő választásai által tettekké váltott szavának világossága, az életében testet öltött Ige világossága oszlassa el ma szívünk és közösségeink sötétségeit. Legyen János példakép és közbenjáró minden keresztény, de különösen a politikusok számára. Legyen egy új zárókő Kelet-Közép-Európa népei, különösen a lengyel és a magyar nép számára, mint az elmúlt évezred szentjei, László, Kinga, Jolán vagy Hedvig - Communio Sanctorum.

János tanúságtétele – mártírhalála segít elhinnem, hogy beteljesednek a Jelenések Könyvének szavai: „Ne félj a rád váró szenvedésektől! A sátán néhányotokat fogságba vet, hogy próbára tegyen benneteket. Megpróbáltatásotok tíz napig tart.

Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koszorúját. Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak: A győztesen nem vesz erőt a második halál.” (Jel 2,10-11)

Bíró László

Végigment az elhivatottság útján – 120 éve született Esterházy János mártír politikus[124]

Az elmúlt fél évszázadot hogyan könyveli el a történelem?
Ki érti a szörnyű emberi színjátékot?
Ha „Isten meghalt”, az ember is halott.
De Isten él – várja Babilon bukását.
Csak nekünk nyúlnak hosszúra az évszázadok.

(Szabó Ferenc: A bukott bálvány, 2003)

Ferenc pápa szokta idézni azt a mondást, hogy nekünk nemcsak éldegélnünk kell, hanem élnünk. Ez a 120 évvel

[124] Az írás eredeti változata az Új Ember 2021. március 14-i számában jelent meg.

ezelőtt született felvidéki magyar mártír politikus, Esterházy János életére tökéletesen igaz. Trianon után sokkal könnyebb lett volna meghúzódnia nyitraújlaki birtokán, eléldegélni a periférián, még ha jelentős adót vetettek is ki rájuk, arisztokrata földbirtokosokra, vagy éppen áttelepülni a megcsonkított Magyarországra.

De ő nem a könnyebb utat választotta.

Esterházy János 1901. március 14-én született Nyitraújlakon, és a csehszlovákiai Mírovban, a politikai foglyok börtönében halt meg 1957. március 8-án. Ahogy börtönről börtönre dobálták életében, hasonló sors jutott a hamvainak is: tömegsírból tömegsírba hurcolták. Csak 2017-ben, halála 60. évfordulóján tudtuk eltemetni, ha nem is az egykori családi kriptában, ahogyan annyira szerette volna, hanem a szülőhelyéhez közeli Alsóbodokon.
Ifjúként végigélte a tanácsköztársaság szörnyűségeit, aztán Trianon traumáját a határon túlra szakadva. Mégsem ült le tétlenül a kényelmesebb és biztos életmódot választva, hanem a politikusi élet mellett döntött. A szlovák parlamentben egymaga képviselte a magyarság érdekeit, de nem akárhogyan!

Igazi jézusi típus volt: neki is, ahogyan Krisztusnak, odakiálthatta a tömeg, hogy szállj le a keresztről, mentsd meg magad, mégsem tette meg.

Esterházy János a határokon kívül rekedt népének akart ilyen lelkülettel a szószólója lenni, a magyar párt egyedüli képviselőjeként csendesen, szelíden képviselte a magyarok ügyét a parlamentben, ha meghallgatták, ha nem. Esterházy nem hallgatott a károgásokra, hogy piszkos a politika, hanem ment a maga elhivatottságának útján, és ha nem is tudott

látványos eredményeket felmutatni, azért mégis ért el sikereket.

Nem ő mondja, de az egész életvitelére jellemző az a bölcsesség, mely szerint *többet kell gondolnunk arra, hogy jót tegyünk, mint hogy jól érezzük magunkat.*

Ám mivel jót tett, megkapta gyümölcsként azt, hogy minden körülmény ellenére boldog lehessen. Egy Esterházy-emlékgyűlésen hallottam egyszer, hogy *ő a kereszt struktúrájában gondolkodott akkor, amikor a horogkereszt eszméjét akarták elültetni. Azt mondta: van már keresztünk kétezer év óta, nem kell újabb kereszt.* Az előadó arról beszélt, hogy mennél szilárdabban gyökerezik bele a földbe a kereszt függőleges szára, annál biztonságosabban áll az általa tartott horizontális szár, vagyis mennél szilárdabb az Istenhez való ragaszkodásunk, annál keményebben tudunk dolgozni az embertárs szeretetén.

Amikor Pozsonyban, 1942-ben megszavazták a zsidótörvényt, Esterházy volt az egyetlen tiltakozó, akinek nem meglepő módon megtiltották, hogy elmondja az indoklását, hiszen nagyon is meggyőző lehetett volna. Meg is van a tervezett beszéde, ami ezt igazolja. A szavazás után valamikor ment a pozsonyi utcán, és egy zsidó ember jött vele szemben, aki átment a másik oldalra, hogy ne hozza kellemetlen helyzetbe Esterházyt. Ám ő is átment a túloldalra, hogy szóba elegyedjen a megbélyegzett emberrel, aki elmondta neki, hogy muszáj elmenekülnie. Esterházynak megegyezése volt Horthyékkal, hogy akinek ő ad menlevelet, azt befogadják Magyarországra: a felvidéki magyar politikus jóvoltából így menekült meg ez a család a haláltól, de nemcsak ez az egy, hanem nagyon sok.

Egy fiatal ötgyermekes édesanyát megkérdeztem a minap, hogy mit jelent számára a hazaszeretet. Azt válaszolta: arra szeretném nevelni a gyerekeket, hogy ne menjenek el jobb pénzért külföldre dolgozni.

Körülbelül ennyit jelentett Esterházynak is a szülőföldhöz való ragaszkodása. Amikor újra meg újra fölkínálták neki a bársonyszéket a magyar parlamentben, akár Kassa visszatérésekor, akár amikor Csehszlovákiához visszakapcsolták az elszakadt felvidéki részeket, ő a Felvidéken maradást választotta. (Még Edvard Beneš is tárca nélküli miniszterséget kínált neki. Akkor is a néphez való ragaszkodás mondatott vele nemet: úgy vélte, amíg csak látszat lenne, hogy elfogadják a magyarságot, addig ő nem akar kormánytag lenni.) A felkínált menekülési lehetőségeket nem ragadta meg, azt mondta: nem hagyhatom el azt a földet, amelyet őseink vére és verítéke öntözött.

Szent II. János Pál pápa a maga lengyel szívével ezt mondja a hazaszeretetről, a hazájáról: Debitor factus sum (Adósa lettem). Ma a hazához való ragaszkodásnak ez a mélysége, amely Esterházy Jánosnak is a sajátja volt, kiveszőben van.

Látjuk, hányan engedik el a gyökereiket, mennek külföldre, és se odavalók, se magyarok nem lesznek. Vándorolnak a nagyvilágban hontalanul egy életen át.

A hazaszeretettel kéz a kézben jár az áldozathozatal. Mindig elcsodálkozom anyai nagyapámon és édesapámon, akik az első, illetve a második világháborúban védték a hazát. Nagyapám Galíciába ment, oda, ahol a vezényszavakon kívül magyar szót nem hallhatott, apám pedig a Donhoz. Végig sem gondolva bennük volt, ahogy a régi magyar emberekben, a

haza szeretete. Ahogyan a gimnáziumi bencés történelemtanárunkban is, aki másodízben beszélve Széchenyiről, sírva mondta: „Fiúk, fiúk, a hazaszeretet.” Láthatta, milyen furcsa arccal meredünk rá, mert akkor az internacionalizmus volt a vezényszó.

Esterházy Jánostól a hazaszeretet mellett elválaszthatatlan az európai egység gondolata is.

Édesanyja, Tarnowska Erzsébet lengyel származású volt. Ő maga magyar földön, magyar apától született, de szlovákokkal élt együtt, Szlovákiában volt parlamenti képviselő, és a történelem alakulása folytán Csehszlovákiával is volt dolga. Ebben a négy nemzetben, ami a vérét szinte áthatotta, képzelte el Közép-Európa egységét, mintegy a V4-es együttműködés szellemi előfutáraként. Később megjelentek az elképzelései között nagyobb horderejű gondolatok is, mint például a Duna-konföderáció terve. Ezek arra mutatnak, hogy még szélesebb körben foglalkoztatta az európai egység. Nagyon szép hitvallás, ahogyan egyszerre élte meg a magyarságát és a szlovákságát. Amikor Kassa visszatért Magyarországhoz, az ottani beszédében arra kérte a magyarokat, tartsák tiszteletben a szlovákok jogait. Pozsonyban pedig így beszélt: „Szlovák testvéreim, mi, magyarok és szlovákok ezer éve, Szent István birodalmától kezdve együtt éltünk, ne szakítsuk meg ezt az egységet!” Európéer volt, nem partikularista.

Nagyon jól mondják a mai politikában, hogy Európa nem olvasztótégely. Esterházy János, amikor egyszer csak Csehszlovákiában találta magát, pontosan tudta: lehetünk úgy békességben és egységben egymással, hogy mégis mindenki megőrzi a maga hagyományait. Európát a nemzetek Európájának képzelte el, és világos volt számára, hogy

kontinensünk nem létezhet tartóoszlopok nélkül. II. János Pál pápa így fogalmazott e tartóoszlopokkal kapcsolatban az Európáról szóló körlevelében: az első a történelem, ami nem emlékkönyv lapozgatása, hanem ablak a jövőre. A második tartóoszlop mindkettejük szerint az igazság, ami Európa számára nem más, mint a görögök öröksége. A harmadik pedig az igazságosság, a zsidó és a keresztény gondolkodásmód találkozása. Ferenc pápánk már a mai korhoz alkalmazkodva fogalmazta újjá, hogy mik is Európa tartóoszlopai, de Esterházy János ezeknek éppúgy megfelel. Megfelel a személy iránti tiszteletnek, amiben a legtörékenyebb ember, a magzat és az elaggott ember védelme is benne van. Fontosnak tartotta a Ferenc pápa szerinti másik tartóoszlopot is, nevezetesen azt, hogy a köztünk lévő különbözőségeket nem megsemmisíteni akarjuk, hanem gazdagságként értékeljük. S jellemezte Esterházyt az egészséges laicizmus is, amely nem állítja szembe Istent és a cézárt, hanem megengedi a szabad vallásgyakorlatot, és tiszteli az államhatalmat is.

Elvek nélkül az ember létezik, de nem él – Esterházynak megvoltak a maga világos elvei. A börtönben is hősies viselkedés jellemezte, amiről leginkább azok a börtöntársai tanúskodhatnak, akik nem is rokonszenveztek vele. Szent Ciprián ősegyházi vértanú életéből merített erőt, és vele volt az imakönyve, amiből újra meg újra imádkozott.

Nagyon erősen kapaszkodott a lét vertikális valóságába, és nem ragadt bele a börtönvilág szürkeségébe, embertelenségébe, hanem mindig megtalálta a módot, hogy felfelé tudjon tekinteni.

Miután tábori püspök lettem, a szlovák tábori püspök kollégámmal nagyon korán elkezdtük ünnepelni Zalaváron

Cirill és Metód emlékünnepét, mert a szlovák hagyományok szerint ez a két szent ide menekült az üldözés elől. Hiszek abban, hogy a közös misézés által építettük a szlovák–magyar barátságot, és ettől a magyarjainknak is könnyebb lesz kicsit a sorsa a Felvidéken. Nagyon szép gesztus volt Rábek püspök úrtól, hogy amikor 2017-ben örök nyugalomra helyeztük Esterházy Jánost, ott volt a temetésen, pedig nem is számítottam rá. Így fogadott: „Püspök úr, hallottam, hogy itt leszel, akkor nekem is itt a helyem." S ott voltunk hárman, a lengyel érsekkel, *mindenki a saját hazája képviseletében, a három nemzetében, amelynek mindegyike egyaránt fontos volt Esterházynak, aki nemcsak éldegélt, hanem élt.*

Lejegyezte: Agonás Szonja

Cserháti Ferenc

Az Esterházy János boldoggá avatásáért felajánlott szentmise homíliája [125]

Esterházy János boldoggá avatásáért imádkozunk, a szentmise után pedig megkoszorúzzuk az Esterházy-emléktáblát a közeli Szép utcában. Fejet hajtunk egy igazi nemes lélek előtt. A keresztény helytállás és emberszeretet hős példáját tiszteljük benne, akinek Isten megengedte, hogy a szenvedő és végsőkig szerető Krisztus képét öltse magára, és Vele együtt győzedelmeskedjék az emberi gyűlölködés és az alvilági gonoszság felett. Az Istenben bízott, és ez az istenhit túlvilági

[125] Elhangzott az Isten Szolgája Esterházy János tiszteletére szervezett budapesti emlékünnepségen, 2020. III. 7-én, a Belvárosi Ferences-templomban.

fénybe emelte. Börtöntársai, és akik őt valóban ismerték, egyhangúan szentnek kiáltották. Halála után egy nagyszombati pap nem tudta kiejteni nevét az érte végzett szentmise mementójában, mert rendkívüli módon úgy érezte, hogy „inkább az ártatlanul megkínzott és agyongyötört halott közbenjárását kellene kérnie, mintsem, hogy érte imádkozzon". Újlakon az összesereglett gyászolók ugyancsak ezt mondogatták, amikor az első szentmisét tartották önfeláldozó honfitársuk és egykori kenyéradó gazdájuk lelki üdvéért: „nem érte kell imádkoznunk, hanem hozzá".[126]

Ábrahám történetét sokan ismerjük. Az imént ebből olvastunk egy szakaszt. Hallhattuk, hogy Ábrahám, a zsidó nép ősatyja, minden feltétel nélkül és rendíthetetlen bizalommal hagyatkozott az életünket kormányzó gondviselő Istenre. Parancsára azonnal és bátran vállalta a teljes ismeretlenségbe és bizonytalanságba vezető utat. Ez neki sem mehetett könnyen, hiszen a Szentírásból tudjuk, hogy előkelő gazdag ember hírében állt, és mindene megvolt. Széles legelőkkel és nagy juhnyájjal rendelkezett. Házában sok szolgát foglalkoztatott. A beláthatatlan legelőkön kénye-kedve szerint terelgethette nyáját, háborítatlanul és megelégedetten élhetett egész háza népével. Háborútól sem kellett tartania. Szülőföldjén béke honolt. Bizakodva és nyugodtan várhatta a békés jövendőt. És ekkor éri a váratlan hír. Isten egy teljesen új jövőt, ismeretlen és idegen földet ígér neki. Kiszólítja hazájából és teljesen új utakra tereli. Ábrahám nem tétovázik, azonnal cselekszik, engedelmeskedik Istennek. Felkerekedik egész háza népével, és bizalommal követi az isteni Gondviselés

---

[126] Molnár Imre: Kegyelem életfogytig, METEM, Budapest, 2011, 113-114. illetve 108.

kifürkészhetetlennek tűnő, titokzatos és ismeretlenbe vezető útját. Isten szólította és Ábrahám engedelmeskedett. Nem törődött önmagával, sem ismeretlen jövője bizonytalanságával. Istenre hagyatkozott és követte utasításait.

Ugyanígy, az Istenbe vetett rendíthetetlen bizalom példaképeivel találkoztunk a mai szentmise evangéliumában is. Péter, Jakab és János Urunk közelében olyan szilárd hitre tett szert, amelyet többé sem Jézus csúfos halála, sem a kegyetlen üldöztetések nem voltak képesek megingatni bennük. Urunk színeváltozása a Tábor-hegyen, majd megdicsőülése Jeruzsálemben olyan erőt adott nekik, amellyel később készségesen vállalták a szenvedéseket Krisztusért, az üldöztetések ellenére is hirdették és életük árán is tanúsították a feltámadás örömhírét a Föld végső határáig.

Ábrahám óta eltelt több ezer év. Az apostolok tanúsága is mintegy kétezer esztendős. Történetüket mégis okulásunkra írták meg; azok tanítása mindmáig időszerű; Isten Igéje ismételten visszhangra talál az emberi szívekben.

Így volt ez Esterházy János életében is. A rettenetes megpróbáltatások között is felismerte Isten akaratát, Istenre hagyatkozott, kezébe tette sorsát és mindvégig követte isteni Mesterét.

Egy ilyen rövidke kis elmélkedésben természetesen csak utalni tudok a Gondviselésbe vetett bizalmának jeleire. Levelek, feljegyzések és szemtanúk sokasága tanúsítja rendíthetetlen hitét és bizalmát Istenben. Hitvallását már a második világháború kitörésének idején megfogalmazta, amikor utolsó üzenetét küldte szülőföldje népéhez, a felvidéki magyaroknak: „Egyet kérek tőletek: szívünk, lelkünk nagy kincsét, nemzeti

öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem. Ápoljuk, őrizzük ezt, mert ez az egyetlen pozitív érték, amelyet senki el nem vehet, és amelynek varázslatos ereje átsegít a legnehezebb megpróbáltatásokon is."[127] Akkor talán még alig sejthette, hogy éppen neki lesz legnagyobb szüksége a krisztusi hit varázslatos erejére a ráváró legnehezebb megpróbáltatásokban.

Pár év múlva mindenétől megfosztották, koholt vádak alapján ártatlanul elítélték és elhurcolták. Hitét azonban a szovjet Gulag poklaiban is megőrizte, sőt még itt is annyit imádkozott, hogy még orosz őrei is papnak, bátyuskának tartották, mert nem tudták megérteni, hogy valaki ennyit imádkozzon, ha nem pap.[128] Hazatérve, az itthoni kommunista diktátorok börtöneiben folytatódott iszonyatos kálváriája. A pozsonyi járványkórházból írta Lujza nővérének: „A háború vége felé, körülbelül amikor a pesti ostrom kezdődött, akkor kezdtem imádkozni azért, hogy a Jóisten engedje meg, hogy szenvedések és nélkülözések árán méltóvá váljak arra, hogy Őt megtisztulva követhessem. És mivel ezt kértem, ezért imádkoztam, mikor az oroszok elszállítottak, és aztán később is, teljesen nyugodt voltam – és mikor már úgy éreztem, hogy helyzetem nagyon nehéz –, egyszerűen azt mondtam magamnak, hogy nem szabad kétségbe esni, hanem örülni kell, mert az Úr Jézus meghallgatta kérésemet."[129]

---

127 Karaffa János: Kilenced a magyarság lelki megújulásáért-Esterházy János üzenete alapján, Dunaszerdahely, Pázmáneum, 2019, 8.

128 Molnár, Kegyelem..., i.m. 49.

129 Molnár Imre: Esterházy János hősies hitvallása, kézirat, 4.

Töretlen hitét és hősies keresztény helytállását a rettenetes szenvedések között is megőrizte, és azt mindvégig a „legjobb orvosságból", a börtönbe becsempészett „morzsák"-ból, az Eucharisztiából, a titokban végzett szentáldozásokból erősítette és táplálta. A budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészületeinek e napjaiban ki kell emelnem, hogy Esterházy János a börtönben is az Oltáriszentség őre és hordozója – mondhatom: szentségtartója volt. A szülőfaluja, Nyitraújlak plébánosától kapott Oltáriszentséget kétszersültbe sütve csempészték be neki a börtönbe, hogy legnagyobb óhajának megfelelően, ott is az Úrral lehessen és szentáldozáshoz járulhasson. „A kenyérbe kevert ostyát állandóan magánál tartotta, s ha a cellában társai trágárul beszéltek, ha tehette, inkább kivonult vele a folyosóra."[130]

Élete végéhez közeledve, a lipótvári kommunista börtönben, amelyet a foglyok egyszerűen a „pokol kapujának" neveztek, maga vallotta be nővérének: „Mindenkinek példát adok a reménységre, hisz az orvostudomány vélekedése ellenére még mindig élek."[131] Utolsó napjainak szemtanúja, egy orvos személyes tanúsága szerint: Esterházy János, aki rabtársai szemében már a Gulagon „a magyarság szenvedő Krisztusává magasztosult"[132] amint életében, úgy most halálos ágyán is teljesen „átadta magát Isten akaratának". [133]

---

130 Molnár, Kegyelem..., i.m. 62. 74. 89. 99. 103. 106.

131 Molnár, Kegyelem..., i.m. 96

132 Hetényi József tanúságtétele, in: Molnár, Kegyelem..., i.m.159.

133 Molnár, Esterházy..., i. m. kézirat, 11.

Esterházy János példája arra bátorít, hogy merjünk Istenre hagyatkozni, merjünk Krisztus Urunk szavára hallgatni, és merjünk az Ő útjára lépni. Ezt tette Ábrahám, ezt tették a tanítványok és ezt tették a többi hithősök is a kereszténység történelme során. Isten erejére támaszkodva, „vállalták a szenvedéseket az evangéliumért”, és meghozták a hit áldozatát, hogy aztán felragyogjon számukra az új és örök élet Jézus Krisztusban. (*2 Tim 1, 8b-10)*

Márfi Gyula

Homília a mártírról[134]

Szeretett Testvéreim!

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm mindnyájukat, akik eljöttek Isten Szolgája Esterházy János testvérünk emlékmiséjére, hogy hálát adjanak mennyei Atyánknak azokért a rendkívüli kegyelmekért, amelyekkel őt elhalmozta életének 56 évén keresztül, és imádkozzanak mielőbbi boldoggá avatásáért. Őszintén sajnálom, hogy az életem 77. évében, a koronavírus-járvány miatt személyesen nem köszönthetem Önöket. Kérem, ne vegyék csupán megszokott szófordulatnak, amikor azt mondom: lélekben Önökkel vagyok, és mai szentmisémet a veszprémi Ferences-templomban magam is az említett szándékra ajánlom fel. Esterházy Jánossal kapcsolatban két erényt tartok kiemelkedőnek: az egyik az igazságosság, a másik pedig a szeretet. És ezekhez járult hősünknél a hősies bátorság, illetve a kereszt vállalása.

1. Ami az igazságosságot illeti, Esterházy János igazságérzete kiemelkedő volt. Ez késztette őt arra, hogy 1939-1944 között a szlovák parlament egyetlen magyar képviselőjeként

---

[134] A homília Isten Szolgája Esterházy János 3. temetési évfordulóján hangzott el Alsóbodokon, 2020. szeptember 12-én.

rendszeresen szót emeljen -- a többség által is elfogadott -- jogtalanságok és igazságtalanságok ellen. De nemcsak az üldözött szlovákiai magyarok mellett emelt szót, hanem a Magyarországhoz került szlovákok jogait is védelmezte Horthy Miklós magyar kormányzónál. Igazságérzete segítette abban is, hogy 1942. május 15-én szembeforduljon a teljes szlovák parlamenttel, és nemet mondjon a zsidók deportálásáról szóló törvénytervezetre. Mindezekhez hősies bátorság is kellett. Diktatórikus rendszerekkel szembeszállni: ehhez egyszerű vagányság nem elég, valamiféle különcködő hajlam még kevésbé. Ehhez hatalmas lelkierő, krisztusi elszántság is szükséges. Az igazság kimondásának igénye akkor is megmutatkozott Esterházynál, amikor nyíltan kimondta, hogy Katyńban, 1940-ben a Szovjet Állambiztonsági Szervezet (NKVD) rendőrei öltek meg kb. 4500 lengyel katonatisztet. Többek között emiatt kellett 1945-től négy éven át szovjet haláltáborokban szenvednie.

Szlovákiai halálra ítélését, illetve szlovák börtönökben -- haláláig tartó -- szenvedéseit pedig annak köszönhette, hogy kritika tárgyává tette hazájának kisebbségellenes politikáját.

2. Esterházy Jánosnak a szeretet jegyében kifejtett tevékenységét egy prédikáció keretén belül még címszavakban

is nehéz felsorolni. Ne vegyék vakmerő képzettársításnak, ha nekem most Assisi Szent Ferenc vagy Páduai Szent Antal jut eszembe: olyan szentek, akiknek jóakaró szeretete kiáradt minden létezőre: a Jóistenre és az általa teremtett egész világra. Esterházy János természetesen szerette feleségét, gyermekeit és egész családját, annak ellenére, hogy közéleti elfoglaltságai, később pedig deportálása, illetve bebörtönzése miatt viszonylag kevés időt tudott hozzátartozóival eltölteni. Leveleiből és fogolytársainak vallomásaiból azonban jól tudjuk, hogy kegyetlen szenvedéseinek türelmes elviseléséhez elsősorban az adott neki erőt, hogy keresztjeit felajánlhatta családjáért és hozzátartozóiért. De felebaráti szeretete valóban kiterjedt minden emberre. Amíg tehette, segítette a szegény sorsú családokat - megkülönböztetés nélkül. Az igazságtalanságok elleni - már említett - felszólalásai mögött is szenvedő és jogfosztott emberek iránti szeretet található. Ez ösztönözte többek között arra is, hogy részt vegyen a Magyarországra menekült lengyelek befogadásának szervezésében (és ezzel segítse Varga Béla veszprémi egyházmegyés pap hatalmas lengyelmentő munkáját). Szeretetének kibontakozásában - bármilyen furcsa is, de ki kell mondanunk - a Gulagon és a börtönben eltöltött évek vitték a

krisztusi csúcsra. Itt jutott el odáig, hogy válogatás nélkül mindenkit tudjon vigasztalni, segíteni, és mindenkiért -- még ellenségeiért és fogvatartóiért is -- tudjon imádkozni. Istennel és az Úr Jézussal való kapcsolata is itt jutott el olyan mélységekbe, amely már a legnagyobb misztikusok istenkapcsolatát idézi. Jellemző, hogy a Gulag őrei bátyuskának szólították, és nem akarták elhinni róla, hogy nem pap… Meg kell még említenem a szülőföld iránti szeretetét. Ez egyszerre jelentette a tájat, szülőföldjének természeti szépségeit és lakóit, akikre -- újra mondom: Szent Ferenc-i és Szent Antal-i lelkülettel -- tudott nézni, valamiféle rajongó szeretettel. Ez a szeretet képesítette arra, hogy legyőzze azokat a csábító kísértéseket, amelyek -- 1938-ban, 1945-ben, illetve 1949-ben -- hazája elhagyására biztatták. Sem a karriervágy, sem a veszélyhelyzetből való menekülés természetes vágya nem tudta rávenni arra, hogy hűtlen legyen ahhoz a földhöz, amely őt felnevelte. Az erre való emlékezés napjainkban különösen is aktuális. Amikor migránsok milliói hagyják el gond nélkül szülőföldjüket -- sokan a kényelmesebb élet reményében --, amikor sok magyar fiatal is azt tartja hazájának, ahol legkevesebb munkával a legtöbb pénzt keresheti: ebben a korban igazi példakép lehet Esterházy, aki mindhalálig hű

maradt hazájához. Befejezésül szeretném még kihangsúlyozni, hogy hősünk úgy szerette hazáját, illetve magyar testvéreit, hogy nem volt sem fajimádó, sem fajgyűlölő, még kevésbé kozmopolita globalista. Az utóbbi száz évben Európa hol az egyik, hol a másik véglet rabjává válik. Pedig mind a két szélsőségben -- a fajimádatban is és a kozmopolitizmusban is -- a sátán lakik. Krisztus a mértéktartó hazaszeretetben található meg a prófétákkal és a zsoltárosokkal együtt. "Jeruzsálem, ha rólad elfeledkezem, adassék feledésnek jobb kezem! Ragadjon ínyemhez a nyelvem, ha rólad nem emlékezem, s Jeruzsálemet minden örömöm közt legtöbbre nem teszem!" Ezt imádkozzuk a 136. zsoltárban. (Zsolt 136,5-6) Kérjük Esterházy János imáit is azért, hogy meg tudjunk maradni jó keresztténynek és jó magyarnak -- Babits Mihály szavai szerint -- "testvér-népek közt, mint a fák/, kiket mennyből táplál a Nap". (Vö. Babits: Eucharistia) Ámen!

Gábor Bertalan

A Jánosok hasonlatossága

Amikor Jézus Názáretbe érkezett, ahol nevelkedett, szombaton szokása szerint bement a zsinagógába, és felolvasásra jelentkezett. Izajás próféta könyvét adták neki oda. Szétbontotta a tekercset épp azon a helyen, ahol ez volt írva: *„Az Úr Lelke van rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat, és hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét."* Összetekerte az Írást, átadta a szolgának és leült. A zsinagógában minden szem rászegeződött. S elkezdte

beszédét: *„Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok”* (Lk 4,16-21).

Később, amikor Keresztelő János a börtönben volt: „*János odahívott tanítványai közül kettőt, és elküldte őket Jézushoz, hogy kérdezzék meg: ‚Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?’ Amikor ezek a férfiak odaérkeztek hozzá, így szóltak: ’‚Keresztelő János küldött minket hozzád, hogy kérdezzünk meg: Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?’ Éppen abban az órában sok embert megszabadított betegségétől, szenvedésétől vagy a gonosz lelkektől, és sok vaknak visszaadta a szeme világát. Ezt felelte nekik: ’Menjetek, vigyétek hírül Jánosnak, amit láttatok és hallottatok: a vakok látnak, a sánták járnak, a leprások megtisztulnak, a süketek hallanak, a halottak föltámadnak, a szegényeknek hirdetik az evangéliumot. Boldog, aki nem botránkozik meg bennem’.”* (Lk 7,19-23)

Keresztelő János Jézushoz intézett kérdéseit egyfajta felhívásként és sürgetésként is értelmezhetnénk: *Jézus, ha te vagy a Messiás, ne késlekedj, lépj akcióba, tarts ítéletet Izrael felett és tisztítsd meg Isten népét!* Nincs ebben semmi meglepő, hiszen a Keresztelő megtérésre szólító szavai ilyesfajta folytatást kívántak, sőt az Úr Jézus működése kezdetén maga is kijelentette: *„Eljött az Isten országa”* (vö. Lk 11,20).

Meglepő, hogy a Keresztelő kérdésében megfogalmazott sürgető felszólításra az Úr Jézus válaszol ugyan, de ha tüzetesen olvassuk, hallgatjuk a választ, ez a Keresztelő konkrét helyzetére vonatkozólag semmilyen ígéretet nem tartalmaz. Sőt, az idézett izajási jövendölésből Jézus kihagyja azt a részt, amely a foglyok szabadulásáról, a börtönök megnyitásáról szól. Ennek fényében aligha kétséges, hogy

János hagyta magát meggyőzni, meghajolt Istennek a Krisztusban megnyilatkozó, minden előzetes elképzelést felülmúló hatalma előtt.

Jézus szinte boldogságmondásként fogalmazza meg felhívását, amely Keresztelő Jánost arra indítja, hogy az emberi várakozással ellentétben egy másképpen megfelelő, erőteljes, igazságtevő Messiást várjon: az irgalmas és szelíd szavú Emberfiát.

A csendben, a pusztában, az elmélkedések, az imádság áhítatában úgy a Keresztelő, mint Esterházy és mindazok, akik készek hosszabb-rövidebb időre bemenni a különböző pusztaságokba, hirtelen, vagy fokozatosan megértik, hogy sem az Úr Jézus, sem a bensőségesen hozzátartozók nincsenek alárendelve azoknak a prófétai jövendöléseknek, sztereotípiáknak, amelyek Isten országának beköszöntét összekapcsolják az emberileg pozitívnak ítélt élethelyzettel. Isten szuverén módon, isteni tervei szerint cselekszik, úgy, ahogyan az illetőnek, a környezetének és rábízottjainak az örök üdvösség szempontjából a legjobb. Isten a történelem szuverén Ura, pontosabban az üdvösség szerető szolgája. Megtestesült Igéjében feltárta, sőt meg- és bemutatta a prófétai jövendölések igazi értelmét, saját fényének megvilágításába helyezve azokat, hiszen ő maga az igazi Világosság.

A Máté szerinti evangéliumban (Mt 1,1-17) Jézus családfáját olvashatjuk, amelyben Ábrahámtól Dávidon át Józsefig felsorakoznak Isten meghitt barátai és hűséges szolgái, a pátriárkák és a királyok, és számos más ismert és kevésbé ismert szereplő, hogy annak színre lépését készítsék elő, akiért az egész világ teremtetett. Ez a családfa ugyanakkor különbözik az uralkodói nemzetségtábláktól, mert az itt

felsorolt személyeket a testnél és a vérnél is jobban az köti össze, hogy mind Isten akaratának hordozói és beteljesítői, s ezért ennek az isteni akaratnak a jóvoltából örökké élnek. Az, hogy Józsefnél meg is szakad a természetes leszármazási sor, még inkább nyilvánvalóvá teszi Isten csodálatos művét, amely ugyan a természetre épít, de azt hatalmasan felül is múlja. Ez az a lelki családfa, amely örökké zöldell, és új hajtásokat hoz, amelyre ha ráoltódunk, mi magunk is élő ággá, gyümölcsöt érlelő fává leszünk.

A Teremtő minden embert saját képére és hasonlóságára teremtett. Szabadnak és értelmesnek. Szabadnak a jó felismerésére és annak megcselekedésére. Isten kezében ceruzák vagyunk, amelyet olykor-olykor meghegyez, de csak azért, hogy írása általunk olvashatóbb legyen környezetünknek.

Nem ritka, hogy írás közben kérdéseket teszünk fel Neki. Az sem ritka, hogy Ő nem ugyanazon a szinten válaszol nekünk, mint ahogyan a kérdés elhangzott, hanem egy szinttel mélyebben, vagy magasabban, arra híva az Őt kérdezőt, hogy maga is mélyebbre, vagy magasabbra szálljon: szívének mélységeibe és magasságába, hogy Isten Lelkétől megérintve megértse az adott idők jeleit.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a Szentlélek Esterházy Jánost és rokonságát is fokozatosan tette nyitottá feltett kérdéseik megértésére. A kapott válaszok szívük kitágítását, korábbi istenképük meghaladását eredményezte.

Mindazok, akik ezt megtapasztalják, elmondják: micsoda öröm felfedezni, hogy a messiási jövendölések homályos, önmagukban értelmezhetetlen kijelentések Jézus Krisztusban és az Őt hűségesen követőkben egyszer csak elnyerik

értelmüket! Az eddig külön futó szálak hirtelen egyetlen közös pontban találkoznak, ahonnan már nincs több szál, csak egyetlenegy, amelyre felfűződik az egész üdvösségtörténet, benne a népek, a mi népünk történelme is Ábrahámtól az idők végéig.

Molnár Imre Esterházy Jánosról írt tanulmányából tudjuk, hogy mártírunk a fogságban és a börtönben nem önmagáért imádkozott. Nem az egészségéért, nem is a szabadulásáért, hanem a legfontosabbért, azért, hogy jól fel tudjon készülni az Istennel való találkozásra. Imája meghallgatásra talált, ami az akkori körülmények között szinte lehetetlennek látszott. Istennek valóban semmi sem lehetetlen, különösen akkor nem, amikor tudatosan Ráfigyelünk, hiszen *„Gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert mi még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk. A Lélek azonban maga jár közben értünk, szavakba nem önthető sóhajtozásokkal."* (Róm 8,26)

Ha valaki börtönben van és megkérdeznénk tőle, mi volna a legfőbb kívánsága, minden bizonnyal azt válaszolná, hogy minél előbb szabadulni szeretne a börtönből. Ha ugyanezt a kérdést adnánk fel egy kórházi betegnek, a válasz nem lehetne más, mint hogy minél előbb gyógyultan elhagyni a kórházat. Gróf Esterházy Jánosnak nem ezek voltak az első számú kívánságai. Nem mintha nem örült volna a szabadulásnak, a gyógyulásnak. Ezeknél fontosabbnak tartott valamit. Erről beszéljen ő maga:

„*Legjobban attól féltem, hogy szentgyónás és szentáldozás nélkül kell meghaljak. És Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz azért imádkoztam mindennap, hogy eszközöljék ki az Úr Jézusnál, hogy halálom előtt meggyónhassak és szentáldozáshoz járulhassak. De mivel erősen beteg voltam,*

különösen 1948 nyarán, de főleg októberben, azt kértem, hogyha nem gyónhatnék és nem áldozhatnék halálom előtt, akkor eszközöljék azt ki, hogy utolsó pillanatomig öntudatomnál legyek, úgy, hogy az ő segítségükkel utolsó percemig tudjak ájtatosan imádkozni, bűneimet bánni, hogy üdvözülhessek.

Hazatérésemmel kapcsolatban azt kértem Szent Terézkétől és Kaszap Istvántól, hogyha lehet, segítsenek haza, ha erre méltónak találnak. De ha nem térhetnék haza, eszközöljék ki az Úr Jézus Krisztusnál, hogy olyan helyzetbe kerüljek, bárhol is legyen, hogy reggelenként szentmisére járhassak, és minél gyakrabban járulhassak szentáldozáshoz, hogy az Úr Jézus legirgalmasabb testének magamhoz vétele által nyert kegyelmek által megerősítve a megszentelő kegyelem birtokában olyan mélyen vallásos katolikus manrézás életet élhessek, hogy az Úr Jézusé lehessek életemben, hogy aztán az övé lehessek halálomban is. Aztán kértem, hogy tegyék lehetővé akkor, hogy legyen egy missalém (misekönyv) és egy manréza imakönyvem, hogy ezek segítségével jobban tudjak imádkozni.

És ma édes jó Lulkóm (Lujza) Pozsonyban vagyok kórházban, ahol van egy kápolna, mindennap van szentmise, van egy missalém (a te régid) és Alicka fog hozni egy manréza imakönyvet. Ha ez nem csodálatos és százszázalékos imameghallgatás, akkor semmi. Hát igazán nem lehet könnyek nélkül megköszönni ennyi kegyelmet és irgalmat."

Esterházy János nem kérte a szenvedésektől való szabadulást, hiszen a szenvedést imában kérte, mert meg akart általa tisztulni. Számára egy volt a fontos: lelkileg megerősödni, gyónni, áldozni, jól imádkozni, jól felkészülni az Istennel való találkozásra, a halálra.

A gróf levele el kell, hogy gondolkoztasson bennünket. Ha a halottak anyakönyvét forgatjuk, ott van egy rubrika, amelyben az áll, hogy az illető a halál előtt szentségekhez járult-e, vagyis meggyónt, megáldozott-e, fölvette-e a betegek kenetét? Milyen lesújtó, amikor sok esetben azt olvassuk: nem. Pedig megtehette volna, legalábbis a hosszú, hetekig, hónapokig tartó betegeskedés alkalmából, vagyis ha nem hirtelen halálról van szó. Ezzel kiteszik magukat annak a veszélynek, hogy felkészületlenül lépik át a halál küszöbét. Egy börtönben szenvedő rab viszont, aki a szovjet börtönben kilátástalannak tűnő helyzetben azért imádkozik, hogy meggyónhasson és megáldozhasson, vagyis, hogy jól felkészülhessen a halálra – példaértékű, követésre méltó tett.

Esterházy Jánost a börtönben nem csak a saját lelkének üdve foglalkoztatta. Gondolt börtöntársaira is és aggódott lelki üdvösségükért. Az egyik szovjet táborban együtt voltak férfiak és nők, s ennek következtében lábra kapott közöttük a paráznaság, a prostitúció. Erről így ír:

„*Rettenetes volt a táborban a prostitúció, mert hiszen együtt voltunk elzárva férfiak és nők. Kötelességemnek tartottam a magyarokat ettől visszatartani. Mivel pedig, hogy ezen az Úr Jézusnak annyi fájdalmat okozó, legnagyobb bűn elkövetésében a gyerekeknek pénzre volt szükségük, amit csak úgy tudtak megszerezni, ha eladták kenyerüket, a következőket mondottam nekik: 'Fiúk, ti éhesek vagytok, és mindennap imádkoztok az Úristenhez, hogy 'mindennapi kenyerünket…' stb. És az Úristen oly végtelenül irgalmas, hogy megadja nektek az életet biztosító kenyeret minden napra. És ti mit csináltok ezzel a kenyérrel, amit az Úristen nektek oly irgalmasan ad? Ti eladjátok a kenyeret és az azon kapott pénzen vesztek egy*

hatalmas korbácsot és aljasságtokban odamentek és ostorozni kezditek ti személyesen az Úr Jézus Krisztust, aki oly végtelenül irgalmas veletek, aki oly nagyon szeret titeket. Gondoljatok arra, hogyha az itteni életet szenvedésnek nevezitek, hogy mit szenved az Úr Jézus a ti háládatlanságotokon és gonoszságtokon.' És ez hihetetlenül hatott: felhagytak minden ilyen piszkossággal és így aztán igaz barátságban és szeretetben éltünk. Én voltam a legidősebb és mindenki 'János bácsinak' szólított. Nagyon megszerettem őket és igen nehéz volt a szívem, mikor ők ott maradtak."

Esterházy János szavai mélységes kereszténYi és embertestvéri szeretetéről tanúskodnak, amelyet a táborok és börtönök embertelen körülményei nemhogy megkoptattak volna, de fényesítettek, erősítettek. Ezzel a szeretetével tudta elérni, hogy fogolytársai le tudtak mondani a paráznaság bűnéről, ami kétségtelenül a kegyelem csodája. Akit ennyire tud bántani embertársai erkölcsi bukása, az nagyon hasonlít Mesteréhez, Jézushoz, aki tanításával, buzdításával, életpéldájával a tökéletességre ösztönzött, de hasonlított a Keresztelőre is, aki Heródes házasságtörési bűne miatt és kapcsán került a börtönbe.

Mártírunk igaz szeretettel csatlakozott a bűn elleni küzdelemhez, ezzel ebben is mindnyájunknak példát adott, utat mutatott. Mindez arra enged következtetni, hogy Isten különös kegyelme folytán, imádkozva a bűnösökért, mint egykor Urunk Jézus Krisztus a keresztfán -- *„Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!"* (Lk 23,34) -- megélte a szentek közösségét.

Adja Isten, hogy a mártír gróf életmagatartása, példája és közbenjárása segítsen bennünket kigyógyulni

közömbösségünkből, nemtörődömségünkből, érzéketlenségünkből! Különösen akkor, amikor mi a bűnös láttán inkább csak botránkozni, ítélkezni tudunk, ahelyett, hogy lelki segítséget nyújtanánk, aminek a híján a vétkes könnyen esélytelenné válik. A lelki segítségnyújtás viszont csodákra képes, esélyt ad a megtérésre, amint az hajdan a lágerben is megtörtént.

Kérjük az Atyát, hogy Fiában, akiben az erő együtt jár a végtelen gyöngédséggel és szelídséggel, Szentlelke erejével vezesse szívünket igazi bölcsességre, s hogy a teremtés sóvárgó vágyakozása bennünk és általunk is beteljesedjék. Jöjjön el közénk és üdvözítsen bennünket!

Kérjük a Világ Világosságának Anyját is: Boldogasszony Anyánk, régi nagy Patrónánk! Szűz Mária, égi Édesanyánk! Hozzád is esedezünk, mert Te vagy a Béke Királynője. Manapság, amikor annyi viszály és békétlenség van az emberek szívében, amikor a nemzetek vezetői szolgálat helyett hatalomra vágynak, kérünk, légy közbenjárónk Fiadnál, hogy az Ő békéje uralkodjon a szívünkben.

A megosztott, a keresztény gyökereit már alig ismerő Európáért is könyörgünk, hogy felismerje Krisztus arcát. A nemzetek ne vetélytársat lássanak egymásban, de testvérként forduljanak egymáshoz. Különös oltalmadba ajánljuk a Kárpát-medence népeit is. Fűzd őket szereteted által még szorosabb egységbe, hogy a történelem sebeire együtt keressék és találják meg Istennél a gyógyulást.

Háborgó világunkért is imádkozunk. Légy Édesanyja minden nemzet valamennyi gyermekének, vidd el szívünk fohászait szent Fiad elé. Fogadd el felajánló imánkat, hogy Fiad

születése napján, karácsony szent ünnepén békesség lakozzék a szívekben, a népek vezetői helyes döntéseikkel, tiszta szívvel irányítsák a közösségek sorsát, hogy a jánosi életfeladatok és küldetések teljesítésében határon innen és határon túl rendben megvalósuljon az Atya terve köztünk, bennünk és általunk és ezáltal Isten különös kegyelméből gróf Esterházy Jánost, példamutató, engesztelő életáldozata révén mihamarabb a szentek között tisztelhessük. Ámen.

Szűz Mária, Béke Királynője, könyörögj érettünk!

Isten Szolgája Esterházy János, imádkozz érettünk!

Böjte Csaba OFM

Szentbeszéd Isten Szolgája Esterházy János boldoggá avatásáért végzett szentmisén[135]

Kedves és szeretett testvérek!

---

135 A beszéd az Esterházy János boldoggá avatásáért Böjte Csaba atya által Déván bemutatott szentmise homíliájaként hangzott el.

Hisszük és valljuk, hogy van egy közös mennyei Atyánk, s egészen biztosan ennek a Mennyei Atyának az az akarata, hogy az Ő gyerekei ne marakodjanak maguk között, hogy a problémájukat szép szóval, párbeszéddel úgy oldják meg, hogy az mindenkinek a javára váljon. Az erősebb ne vegye el a gyengébbnek a tányérjából az ételt, ne lökje fel és ne bántsa! Ugye messze vagyok én, hogy úgy mondjam, mindettől! De mégis azt tudom mondani, ha egy gyermekotthonba bemegyek, nyolcvan házunk van és azt látom, a gyerekek testvéri szeretettel együtt vannak, hát úgy játszanak, incselkednek, kacagnak egymással, pillanatok alatt azt az ember észreveszi. Úgy gondolom, hogy olyan nagy probléma itt nem lehet, az az öröm, az a testvéri együttlét engem boldoggá tesz. Mennyivel inkább a Mennyei Atyánk, és azt gondolom, a Mennyei Atya nem csak úgy elvárja meg jólesik neki, hogy mi testvérekként szeretetben éljünk. Szeretne segíteni ezen az úton bennünket. Ezért küldte az Ő drága Szent Fiát, ezért küldte annak idején a prófétákat is, hogy megmutassa, hogyan tudnánk békében együtt élni, országát építeni, mint egy nagy család. Olyan szép látni azt, hogy Jézus senkivel nem veszekszik össze. Nagycsütörtök, nagypéntek után feltámad és nem kezdi kiosztani az apostolokat: “Péter, akkor engem ismersz-e, ismered-e ezt a kakast? Nem szégyelled magad?” Nincs ilyen. Jézus a közösséget nem veri szét, feltámadása után is együtt maradnak, s milyen szép pünkösdre készülnek, együtt vannak az apostolok. Ott vannak Máriáék, a többiek, együtt imádkoznak. Igen, én hiszem azt, hogy a mi jóságos Mennyei Atyánk nem teremt olyan helyzetet, ahol valakinek igaza volt és másoknak nincs. Én életemben mindig arra törekedtem, hogy olyan megoldást hozzak, ami mindenkinek jó. Például most csinálunk egy gyermekvédelmi otthont, hívtak szeretettel,

Eszternekre. Emlékszem, az volt a gond, hogy a gyerekek bukdácsoltak, kimaradtak az iskolából. Hát roma negyed is volt, meg minden, a tanítók úgy érezték, hiába, falra hányt borsó, amit csinálnak. Akkor én alkalmaztam egy kedves fiatal nőt, aki szépen összeszedte a gyerekeket, ezeket a bukdácsolókat, akiket a tanárok délután az ő gondjaira bíztak. Az iskolában volt délelőtt óra, délután napközi otthon, nem volt teljesen ez se mindenkinek jó. Észrevettük a faluban, hogy volt egy család, eladó házuk volt, nagyon szép hely, egy patak folyt keresztül arra. Ma nincs ott út, csak a patak, olyan mint Velence, s ott egy régi tornácos faház. Mondták, hogy nem tudják eladni, már rég árulják. Ugye, ha nincs út, nem lehet autóval odamenni, akkor mi van? Autóval oda lehet menni, de a vízen kell felmenni, mert nem olyan nagy a patak, de persze, ha megárad, akkor már nem lehet felmenni. Persze olcsón megvettük és az a fiatalasszony, fiatal kolléganőjével a kertet szépen rendbe rakta. A gyerekek úgy örvendenek, úgy élvezik, hogy télen van hol hokizni, korcsolyázni. Nyáron meg ott folyik el a ház előtt a patak. Nekik egy paradicsom. Amit autóval kell bevinni, azt mi valahogyan bevisszük a házba. Azóta ott működik ez a napközi otthon. Jó a gyerekeknek, mert van, aki foglalkozik velük, jó ennek a két hölgynek, mert van egy munkahelyük a faluban, otthon, nem kell, hogy idegenbe járjanak. Jó ez magának a községnek, mert ezeket a gyerekeket összeszedték, foglalkoznak velük, ott van gyümölcsös is. meg minden. Nem járnak a falunak a kertjeibe, szilvát, ezt-azt lopogatni. Helybeli a plébános, vannak neki tehenei, mindennap ad tejet nekik. Közben a gyerekek elmennek összeseperni a levelet, segítenek a templom körül. Oda-vissza mindenkinek jó. Nincs egy játékos, akinek rossz lenne ez, aki ebből a döntésből kimaradt és neki most fáj. Azt gondolom, a

politikusoknak pont ez lenne a dolguk, hogy valahol úgy álmodják a jövőt, hogy ne fájjon sem a kisebbségnek, sem a többségnek, sem senkinek. Én hiszem, hogy van olyan megoldás, Esterházy is hitte, Márton Áron is hitte.

Gróf Esterházy János 1957-ben halt meg, akkor édesapám is a börtönben volt. Nehéz idők voltak akkor. Nem a párbeszéd, nem a tolerancia évei voltak, hanem az erőszak, a gyűlölet, a harag évei voltak. Mindenesetre Márton Árontól és Esterházy Jánostól is megtanulhatjuk a párbeszédre való készséget. Azt, hogy a Mennyei Atya akaratához ragaszkodtak, akárcsak Jézus Krisztus. Hisz Jézusnak is egy-két szavába került volna, s elengedték volna. De Ő azt mondta, amit a Mennyei Atya üzent a mai evangéliumban, milyen világosan megmondja. Ő csak azt mondhatja, amit a lelkiismerete diktál, amit a Mennyei Atya általa a világnak mondani akar. Ugyanezt mondta Esterházy is. Volt két szép gyereke, fiatal felesége. Menekülhetett volna, felkínálták neki, de nem tette meg. Nem csinált semmi rosszat. Tudta, hogy ő hiába megy el, a probléma itt marad. Végül fiatal élete a börtönben ért véget. Én azt gondolom, testvéreim, az ő példájuk nem félelemmel, kishitűséggel, reménytelenséggel kell, hogy eltöltsön bennünket, hanem bizalommal. Bíznunk kell abban, hogy ez a térség is egymásra talál. A napokban ünnepeltük Szent Adalbertet, Szent Bélát. Az esztergomi főegyházmegye legnagyobb templomának ő a védőszentje. Ő Csehországban volt püspök, Lengyelországban s Magyarországon hirdette az evangéliumot. Mindenütt a visegrádi országokban őt tényleg szentnek tartják. Poroszországban halt vértanúhalált, a lengyel herceg annyi aranyat adott állítólag érte, ahány kiló volt, hogy megvegye. Ma Prágában is, Lengyelországban is az ereklyéjét nagy becsben tartják, s Magyarországon is. Összetartozunk, a

keresztény gyökereink összekötnek. Azt gondolom, hogy most nem revansot kell venni, nem bosszút kell állni, hanem igazából a Jézus Krisztus zászlaját magasra tartó Esterházy Jánost követve egy asztalhoz kell ülni. Ami nem jött össze ’18-ban, meg ’44-ben, meg később sem, most kellene szépen nyugodtan nem a határokat mozgatni, hanem békés szeretettel egy asztalhoz ülni, megbeszélni. Én azt gondolom, ha a felvidéki magyarok megnyugszanak, és olyan kevés kellene, hogy megnyugodjanak, akkor jobb szívvel dolgoznak, beruháznak, adót fizetnek, és végül is az államnak mi a legfontosabb? Nem az, hogy te a feleségeddel, hogy beszélsz, vagy ha a komáddal leülsz egy hideg sörre, akkor milyen nyelven beszélsz, hanem az, hogy dolgozol becsülettel, adót fizetsz, terheket hordozol, vagy nem. Lehet-e rád számítani, vagy sem? Itt Erdélyben is, Bukarestnek egyetlen szempont kellene, hogy legyen! Ugye úgy van, hogy én gyerekeket nevelek, s tudom, hogyha a gyerekek nyugodtak, békések, akkor tanulnak, akkor vannak eredmények, de hogyha feszültség van a gyerekek között, hát én is feszült vagyok, ha ki is nyitom a könyvet, nem tudom elolvasni, mi van benne, mert lüktet bennem a szívem. Persze nincs is eredménye az olyan munkának, ami feszültségből, idegességből, rosszkedvből született. Én annyira bízom benne, hogy Felvidéken is, de itt Romániában is eljön az idő, amikor olyan elöljárók lesznek, akik eljönnek minden faluba, minden városba, hogy megkérdezzék, mit tudnának csinálni ezen a földön. Azt szeretnéd, hogy székely zászló lobogjon, nagyszerű, tessék, hoztam egyet, tedd ki! Csak nyugodt legyél, szépen, a vállalkozásodhoz mi kell, segítek, kicsit én is adok, te is odateszed a többit, s mész, utána végül is szépen adót fizetsz. De ez így van, nem?

Én hiszem, hogy ez a jövő zenéje már közel van. Tartsunk ki! Én nem hiszem, hogy Esterházy János hiába halt volna meg börtönben, vagy édesapám vagy Márton Áron, meg a többiek, mert nagyon sokan meghaltak. Én hiszem, hogy van remény, van jövő, s el fog jönni az a szép nap, amikor igenis egymásra figyelünk, mint a futballban is, passzolva együtt, közösen sokkal könnyebb győzni. Egészen biztos, hogy a külföldi nagyhatalmak azok, akik azt szeretnék, hogy a térségben élő emberek egymásban ellenséget lássanak. *Legyünk együtt közösen a kiengesztelődésre való készségben! Ezért is kezdtem* azzal a szentmisét, hogy Esterházy János tudta, hogy halálra ítélték. De nem a gyűlölet, nem a harag, hanem ez járta őt át. Imádkozott Jézus Krisztus példájára, üldözőiért. Milyen szép, ugye, hogy Esterházy Jánosnak az édesanyja lengyel volt, s négyéves korától ez a lengyel asszony, grófnő nevelte őt. A lengyel egyház is magáénak érzi, s ez a lengyel egyház ezelőtt két évvel elindította az ő boldoggá avatását. Igazából milyen szép, hogy a Felvidéken minden hónap elején egy napot arra szentelnek, hogy összegyűlnek, imádkoznak, hogy Isten meghallgassa a kérésüket, és a krakkói érseknek sikerüljön boldoggá avattatnia Esterházy Jánost. Megvan minden esélye, mert leveleiből, munkáiból egyetlenegy sort nem lehet kiragadni, ami a gyűlölet, a harag, az ellenségeskedés jele volna. A szlovák parlamentben, amikor az országból ki lehetett utasítani egy nemzetet, a zsidókat, erről egy szavazást tartottak. Nem úgy suttyomban, hanem fényes nappal összegyűltek a parlamentben és mindenki szavazott. A nacionalista erők akkor már fogadásokat is kötöttek, hogy ez az Esterházy úr vajon hogy fog szavazni. Persze úgy szavazott, hogy nem. Miért kellene valakit azért, mert szőke, szemüveges, más nyelven beszél, vagy más valláshoz tartozik, utálni? Kiutálni egy

országból, nem? Logikus, hogy ezért őt a Gestapo üldözte. Szenvedett ezért, s ennek ellenére, ha csak tehette, azt gondolom, hogy kiállt 1939-44 között a magyarországi szlovákokért is szépen. Amikor az a bizonyos déli rész Magyarországhoz tartozott. Igen, az ott élő szlovákoknak is ugyanolyan jogaik vannak, mint a magyaroknak – mondta. Tudjuk jól, hogy Márton Áron is így tett, nem csak a magyar nép érdekeit képviselte. Amikor a román görögkatolikus egyházat üldözték, akkor is írt levelet Márton Áron. Amikor a zsidókat üldözték, átszökött a határon, pedig ő Gyulafehérváron lakott, amit soha nem csatoltak vissza Magyarországhoz. Átment Kolozsvárra a zöld határon, mint püspök, s olyan dörgedelmes beszédet mondott a Szent Mihály-templomban, hogy nem szabad, hogy nekünk ehhez a gyűlölethez, haraghoz közünk legyen. Minden ember egyforma! Jézus Krisztus mindenkiért meghalt, nem csak a katolikus magyarokért. Románokért, szerbekért, zsidókért, cigányokért, mindenkiért! Nem lehet válogatni, nem szabad. Ezt levélben is leírta. Tehát igazából nagyjainktól ezt tanultuk, hogy ők figyelnek az Istenre, lelkiismeretük szavára, és amit tőlük kér a Teremtő, azt kimondják. Aztán lesz, ami lesz.

Jézustól tanultuk ezt, s a mai napig is így kell csinálnunk. Mindannyian, mert egész biztos, hogy Jézus Krisztus nem hátratett kézzel nézi, hogy mi lesz. Az Ő fejében már rég megvan Kelet-Európának az a berendezkedése, ami békés, eredményes, örömteli és szeretetteljes, és nekünk ezt lépésről lépésre valóra kell váltanunk. Nem rosszat akarunk, hisszük és valljuk, hogy van egy olyan megoldás, ami minden itt élő embernek a javára válik. Minden nemzetnek, népnek, népcsoportnak, közösségnek, és ezt szeretném megvalósítani. Nap mint nap imádkozunk, hogy jöjjön el a Te országod,

kérjük a Miatyánkban, hogy Uram, jöjjön el a Te országod. Hát, hogy őszinte legyek, én olyan Istenben nem tudok hinni, aki engem odarakott, hogy egy utópiát kergessek. Nem? Hát, hogyha lehetetlen lenne ez és Jézus Krisztus mégis azt kéri, hogy én kérjem tőle imádságos szeretettel, akkor milyen Isten lenne, testvéreim? Tehát biztos, hogy meg lehet valósítani. Megvan a lehetőség erre, s nekünk hinnünk kell. Ez a koronavírus is, én hiszem, hogy sokban tisztulást okoz. Ugye, annyira érdekes, hogy a napokban itt Romániában az államelnök, Iohannis úr ideges volt, gondolom, mennyi minden lehet a fejében, hiszen olyan dolgot mondott, amit szerintem nem kellett volna. A román nép, az újságírók egyértelműen elítélik. Igen, én hiszem azt, hogy tisztul a világunk, és biztos, hogy előbb-utóbb ő is bocsánatot kér és előbb-utóbb a Felvidéken is a dolgok elkezdenek felszakadozni. Milyen jó, hogy ott van Felvidéken az a szorgalmas magyar közösség, örvendjenek neki! Tiszteljék meg, becsüljék, értékeljék, hisz minden munkáskézre szükség van! Magyarország elnöke mondta, hogy kétmillió munkáskéz hiányzik, s ezért is bíznak, hogy amikor vége lesz a vírusveszélynek, a munkaerőpiac felszívja az összes munkaerőt. Tehát nem az a baj, hogy túl sokan vagyunk, hanem az a baj, hogy túl kevesen vagyunk! Itt Erdélyben is azok, akik dolgozni akarnak, akik adót tudnak fizetni, akik becsületes munkával továbbviszik a társadalmat.

Esterházyra visszatérve: tömegsírból került elő, ez is olyan döbbenetes, hogy meghalt több mint hetven politikai elítélt, és végül kidobták őket, 10 évig őrizgették, s az ő urnáját utána kidobták. Hamvait végül is, hál' Istennek, az isteni Gondviselés folytán sikerült megtalálni. El akarták temetni a saját szülőfalujában, de nem kértek belőle. De akkor van egy felvidéki magyar ember, aki azt gondolja, hogy visszakapott

több mint négyhektáros területet, amit szép szabadidőparknak lehet használni, és egyszerre csak úgy gondolja, hogy nagylelkűen felajánlja, itt el lehet temetni: ez az ember értünk küzdött, értünk halt meg, hát ennyit megérdemel. Így jött létre a Felvidék egyik nemzeti kegyhelye Alsóbodokon. Jártam ott, nagyon szép. Kis kápolna van az altemplomban, ott vannak eltemetve Esterházy János hamvai, kis keresztút is van ott, fogadóközpont, tényleg nagyon szép. Érdemes oda elmenni, érdemes ott imádkozni. Az élet fintora, hogy ez az ember, aki lemondott a szabadidőparkjáról, s helyette kápolnát épített, egy évvel később betegség miatt meghalt. Igen, de milyen jól döntött! Ha nem lett volna nagylelkű, talán még egy évig élvezhette volna annak a szabadidőközpontnak az örömeit, aztán utána talán vetekedtek volna érte, hogy kié legyen, de lám így nagylelkűen odaadta és a mennyek országából lenézve látja: Valami jót tettem földi életemben. Valami olyasmit hoztam létre, ami az én drága népemnek hosszú évszázadokig szentélye lesz, értéke lesz. Milyen jó lenne, ha a ránk bízott anyagi javakkal ilyen örök kincseket tudnánk megvásárolni! Olyan kincseket, amit a rozsda nem rág szét és a moly nem esz meg. Igen, testvéreim, én úgy gondolom, érdemes Alsóbodokra elmenni, Esterházy János sírjához, csendben leülni, és hagyni, hogy annak a helynek a szelleme, lelkülete átjárjon. Kérjük a Jóistent, ne csak azért, hogy Őt boldoggá avassák, hanem azért is, hogy Ő járjon közben értünk. A felvidéki magyaroknak van egy másik nagyon fontos kérésük is, amit újból és újból elmondanak Istennek, Egyháznak, Hazának, mindenkinek: Szeretnének ők a Felvidéken egy magyar püspököt. Segédpüspököt vagy akárkit, aki bérmálni tudna vagy bármikor, amikor valami kell, az anyanyelvükön tudná őket megtisztelni és szeretni. Azt gondolom, ez nem olyan kérés,

amit az Egyház ne hallgatna meg. Bízzunk egymásban, kérjük az Istent és kérjük Esterházy Jánost is, hogy legyen ez egy csoda, amit Ő kiesdekelt a Mennyei Atyától, szenvedéséért, a vele való erőszakoskodásért. A szlovák népnek, Egyháznak ez egy nagyon szép gesztusa lenne, egy békejobb lenne, amit a hosszú évek, évtizedek veszekedése után odanyújtana és szeretetben egy asztalhoz ülnének. Én hiszem, hogy meg fog ez történni, bízom benne, mert ez a logikája a világnak. Előre haladunk, kibontakozunk, növekedünk. Isten országa növekszik közöttünk és Isten országa eljövetelének nagyon fontos része, hogy mindannyian magunkénak érezzük azt az országot, jól érezzük magunkat ott abban. Ezért a két dologért imádkozom ebben a szentmisében: Esterházy Jánost avassa boldoggá az Egyház és nagylelkűségért, hogy a Felvidéknek is legyen magyar püspöke!

Lejegyezték: Bitter Krisztián, Pásztor Bence és Sál Attila egyetemi hallgatók.

Dávid Zsuzsanna

Esterházy János, a szeretet politikusa

Esterházy János életét, politikai tevékenységét, kegyetlen meghurcoltatását és vértanúságát a keresztény hit világossága ragyogtatja fel számunkra a történelem legsötétebb napjaira emlékezve. Minden ember saját, történetileg adott korához és környezetéhez kapcsolva kell, hogy beteljesítse életfeladatát, melynek végső célja az Istennel való üdvözítő találkozás. Esterházy János számára ez a történetileg adott tér és idő a huszadik század legmegrázóbb időszakait jelentette, a környezet pedig a magyar haza földjébe helyezte, és a felvidéki magyarság Trianon utáni sorsközösségét ajánlotta számára. Ő igent mondott erre az életre, és felelősséggel vállalta a kor minden kihívását, a felvidéki magyarság szolgálatát és a keresztény hit hűséges védelmét. Krisztus követése jelentette számára a mindenekfelett álló erkölcsi mércét, lelki iránytűt, mely mindig az igazság képviseletére szólította, és a mártírsors radikális vállalásában is a remény és az áldozatos szeretet hitvallójává tette.

Esterházy János korának sok más hitvallójához hasonlóan nem választhatta a kereszténység politikamentes útját. A háború és a totalitárius rezsimek elnyomása szükségszerűvé tette a társadalmi és politikai életben való szerepvállalást. Politikája a szeretet gyakorlásának útja volt, a legkisebbek szószólója, képviselője, támogatója. Emblematikussá vált bátor kiállása, mellyel a szlovák parlamentben egyedüliként szavazott a zsidótörvény ellen. Ellenzékisége a gyűlölet és az elnyomó hatalom, az erkölcstelenség és a pusztítás ellen irányult. Megalkuvást nem ismerő ragaszkodásával és hitbéli megingathatatlan meggyőződésével a hatalom ellenségévé, a

hatalomgyakorlók „bántó lelkiismeretévé”[136] vált. A nácik és a kommunisták egyaránt üldözték, hiszen az evangélium igazságának hangos kimondása és tanításának életre váltása veszélyt jelentett számukra. Gróf Esterházy János személyében erkölcsi példa állt az emberek előtt, mely nagy hatással volt a megtévesztő eszmék és a megfélemlítő zsarnoki hatalmak zavaros forgatagában. Az általa képviselt igazság, a szeretet mellett a szabadságot hordozta. A diktatúrák számára semmi sem lehet félelmetesebb, mint a szabad ember és a szeretet hatalma. Hűsége az örökérvényű értékek mellett Krisztus követőjévé tette. Szülőföldje iránti odaadása és ragaszkodása megadta számára azt a kegyelmet, hogy mindenről lemondva önmagát ajándékozhatta oda egy emberhez méltóbb világért. Tizenkét év fogság után földi maradványainak kiadását is megtagadták családjától. Féltek, hogy földjének sója[137] lesz. Hamvai halála után hatvan évvel, halálra ítélésének hetvenedik évfordulója, 2017. szeptember 16-a óta a zoboraljai Alsóbodokon, szülőföldjében találtak örök nyugodalmat.

136

Molnár, I.: *Esterházy János élete és mártírhalála*. Nemzeti Könyvtár, Magyar Hősök – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 284 p., részlet Ján Gál-Podd’umbiersky szlovák író visszaemlékezéséből.

137 v. ö. Mt 5,13

Esterházy János 1901. március 14-én született Nyitraújlakon, a galánthai gróf Esterházy család cseszneki ágából. Szülőföldje, a Nyitra környékén lévő Zoboralja különleges táj. A Zobor-hegy a Kárpát-medence egyik szent helye, ahol már Szent István király idejében apátságot emeltek az Úr dicsőségére. Államalapító szent királyunk hírére érkezett ide a két lengyel remete, Szent Zoerard András és Szent Benedek, a magyarok első szentjei. A nyitrai püspökség országunk egyik legősibb egyházi központja, a nyitrai vár Szent László király nyomait őrzi, Kodály Zoltán pedig itt gyűjtötte legszebb magyar dalainkat. A város szülöttei közt találjuk Prohászka Ottokárt és Bangha Bélát is. Zoboralja magyarlakta településeinek szigete ma is végvárként őrzi palóc hagyományait, kultúráját a mai Szlovákia területén. Esterházy János ennek a több nemzetiségű térségnek a szülötte, aki mind vérében, mind tapasztalataiban hordozza a Kárpát-haza sokszínűségét és a békés együttélés értékeit, a háború és a gyűlölség terheit. Lengyel édesanya és magyar édesapa gyermeke. A mai Szlovákia területén született, és a mai Csehország területén hunyt el. Személyében a visegrádi államok vérrokonsága és sorsközössége ölt testet. Családjának tagjai az évszázadok során mindig igyekeztek a jó ügyet szolgálni. Esterházy János a huszadik század reményekkel teli első napjaiban kezdte meg földi életének zarándokútját, de már gyülekeztek a felhők, amelyek egy sosem látott viharos időszak gyötrelmes kihívásait hordozták. 1905-ben veszíti el édesapját, akinek hozzá intézett utolsó szavai: „Légy mindig jó magyar!”[138] Ez a pár szó jelölte ki azt az utat, melyet

138

következetes engedelmességgel járt végig az atyai végrendelethez hűségesen ragaszkodó fiú. Édesapja szavainak értelmét édesanyja, Tarnowska Erzsébet lengyel grófnő anyai törődése és hitben való nevelése teszi eleven valósággá. Esterházy János így ír édesanyjáról: „Neki köszönhetem azt, hogy megértettem, mit jelentettek atyám búcsúszavai. Neki, aki nem magyar származása ellenére annyira magyarrá lett, hogy ma szíve minden dobbanása a magyar ügyé."[139]
Ez a „magyar ügy" lesz Esterházy János hivatása. A felvidéki magyarság politikai képviselője, az Egyház társadalmi tanításának leghangosabb szószólója. Az ügy, az emberi méltóság védelme és a kereszténység melletti megmaradás a diktatúrák ideológiáival és zsarnokságával szemben. A magyarság, a felvidéki kisebbség ebben az ügyben a számára tulajdonul választott nép. (1Pét 2,9) Rajtuk keresztül pedig a szélesebb körben vállalt tanúságtétel. Esterházy Istent és embert egyszerre szolgált, de ahogy egy próféta sem kedves saját hazájában (Lk 4,25), úgy a korabeli Csehszlovákiában rá is halálos ítélet várt.
A népek és nemzetek kialakulása egyaránt lehet átok és áldás is. A bábeli zűrzavar az Isten előtt meghajolni nem akaró, háborgó nagyravágyás büntetése. A meg nem értés, az ellenségeskedés és az egymás felett uralkodó zsarnoki hatalom

---

Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála.*12. p.

[139] uo. 12. p.

valóban büntetése az emberiségnek. Az átok mellett a különbözőség áldás is egyben. A népek és nemzetek kultúrája, sokszínű értékei a teremtés gazdagságát tették még bőségesebbé. A népek jóért való küzdelme és a rosszat elutasító közös összetartása Isten országának építőivé teheti a népeket, nemzeteket.[140] Bábel Esterházy János idejére sokkal inkább a lélek zűrzavara, mint a nyelveké. A háború és a diktatúrák elnyomása a nemzeti érzés torz képét festették meg. A háború olyan népet akar, mely a pusztítást bálványozza, és hamis nyereséggel próbál önző vágyakat kielégíteni. A békétlen nép valaki ellen szövetkezik, azonossága nem értékeiben, hanem a bűnben gyökerezik, az táplálja. A krisztusi szövetség mindenkit befogad, egymásért és mindannyiunkért küzd. Azt kéri, hogy arról ismerjen meg bennünket a világ, hogy szeretjük egymást. (Jn 13,35) „A keresztény testvérközösség nem az emberiség ellenében, hanem éppen érette van.”[141] Az egész világ üdvösségét akarja. Esterházy János a politikát, mint élethivatást az Újszövetség jegyében gyakorolta. Egy közösség, egy nép képviseletét vállalva őszinte, békés és mindenki számára boldogulást nyújtó társadalmi rendért munkálkodott, a szeretet jegyében politizált. Feladatát a rábízottak szolgálatában, a tevékeny szeretetben látta. Életútja fáradhatatlan törekvés a krisztusi tanítás életre váltására. Magasabb rendű hivatása a keresztségben, Isten

---

[140] Pungur, J. (szerk.): *A nemzeti kisebbségek teológiája*. Emmaus Kiadó, Kecskemét, 1999.

[141] Romano Guardini – Josef Pieper – Joseph Ratzinger – Karl Rahner – ans Urs von Balthasar – Jean Vanier: *A szeretetről.* Vigilia Kiadó, Budapest, 1987. 122. p.

országának építésében van, „… egy uralkodó eszmét követ és ez a felebaráti szeretet”.[142]

A II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója az emberi hivatás közösségi természetét Isten rendelése szerint így határozza meg:

„Isten, mindnyájunk gondviselő Atyja azt akarta, hogy az emberek egyetlen családot alkossanak és testvérnek tekintsék egymást. Hiszen mindannyian Isten képére vannak teremtve, aki ’betelepítette az egy őstől származó emberiséggel az egész földet’ (ApCsel 17,26), s mindnyájan egy és ugyanazon célra vannak hivatva, aki nem más, mint maga az Isten.
Ezért Isten és a felebarát szeretete az első és legfőbb parancs. Isten szeretete tehát nem választható el a felebarát szeretetétől: ’...ami egyéb parancs még van, mind ebben az egyben tetőződik: Szeresd embertársadat, mint saját magadat... A törvény tökéletes teljesítése tehát a szeretet’. (Róm 13,9--10; vö. 1Jn 4,20) Ez pedig az egymástól napról napra jobban függő emberek és az egyre egységesebbé váló világ számára igen jelentősnek bizonyul.

Sőt amikor az Úr Jézus az emberi észnek föl nem fogható távlatokat nyitva azért imádkozik az Atyához, hogy ’legyenek mindnyájan egyek..., amint mi egyek vagyunk’ (Jn 17,21--22), bizonyos hasonlóságot sejtet az isteni személyek egysége és Isten gyermekeinek igazságban és szeretetben élt egysége között. E hasonlóság rávilágít arra, hogy az ember – aki az egyetlen teremtmény a földön, akit Isten önmagáért akart –

---

142 Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála*. 184. p.

teljesen csak akkor találhat önmagára, ha őszintén elajándékozza magát."[143]

Egy jó család életre szóló támasz és menedék az embernek. Esterházy János a keresztény tanítás egyetemességében egy sajátos családeszmét alakított ki. A vérségi kötelék biológiai korlátok között határozza meg a családfát. A krisztusi testvériség egyetemes horizontja és kapcsolata az isteni valósággal azonban szétfeszíti ezeket a korlátokat. „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban" (Gal 3,28). „Aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám" (Mk 3,35).

Egy igazi, a krisztusi szeretet parancsát élő Egyház a család és az egy otthon közössége kellene, hogy legyen. Ez a fajta egység és harmónia a világon szétszóródott kereszténység számára azonban csak kisebb közösségekben tud szociálisan megvalósulni. A Krisztus-követés iránt elkötelezett csoportok tudják közösségben megélt napi tapasztalássá váltani a földi zarándokút napi állomásait. Esterházy János a felvidéki magyarságot ilyen példás egységbe kívánta kovácsolni. A fenyegetettség és a háború napjaiban a kisebb hívő közösségek a testvériségben a közös hitvallást kellett megerősítsék. Esterházy János a felvidéki magyarságot kis családnak tekinti. A nagy család a Kárpát-medencében élő őslakók, a keresztény gyökerű Európa és az egyetemes emberiség nagy családja. A család szó a felvidéki magyarság 1918 utáni történelmében a közös kisebbségi sorsot, a belső kötelékek felbonthatatlan,

---

[143] *Gaudium et spes 24. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai.* Szent István Társulat, Budapest, 2000.

egymást behálózó felelősségét jelzi. Esterházy atyai gondoskodással és testvéri szeretettel igyekszik a felvidéki magyar család életét a legőszintébben megismerni, a bajokon segíteni és az otthon meghittségét és biztonságát nyújtani, és bevilágítani a hétköznapokat a hit és a remény fényével.[144]

Esterházy szavaival: „Együtt, egymással, egymásért. Nekünk nem lehetnek politikai, eszmei vagy elvi elhatárolásaink, nálunk nem érvényesülhetnek gazdasági osztálykülönbségek, világnézeti taszítóerők, foglalkozás szerinti elkülönülések, és nem lehet a karéj kenyér sem többféleképpen kiszabott, nálunk az egy otthon egyforma melegét kell éreznie mindenkinek, az egy otthon egysütetű kenyérfalatjából kell jóllaknia. A családi meghittséget, a családi kötelékeket, mint lelkeket összeforrasztó erőt, a családi őszinteséget, összebúvást, mint életbiztonságot nálunk mindenkinek éreznie kell, mert ebből az érzésből fakad a nemzeti életfenntartás ösztönös és megtörhetetlen akarata. Nálunk a családban rejlő nagy erkölcsi értéknek, mint nemzeti morálnak kell diadalmaskodnia."[145] Az egy otthon egysütetű kenyeréről az Egyház és az Eucharisztia szentsége jut eszünkbe. Az apostoli kor missziója csendes meghittséggel az üldöztetések közepette is bizonyította a hit erejét. „… állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban" (ApCsel 2,42).

---

144 v. ö. Mk 4,21

145 Molnár I. (szerk.): Esterházy János: *A kisebbségi kérdés. Válogatott írások, beszédek, interjúk*. Ister Kiadó, Malfatti-Esterházy Alice, Molnár Imre, Budapest, 2000. 136. p.

Esterházy János a szlovákiai otthonokat megszólítva, a II. világháború borzalmai közben, összetartásra és egymást segítő szeretetre szólít fel. Isten történelemben kinyilatkoztatott kegyelme mindig segíti népét. Csillagot gyújt az éjszakában, hogy utat mutasson, elküldi hozzánk választottjait, hogy vezessenek, és egyengessék utunkat. Esterházy felelős politikai hivatásának kezdetén az alábbi szavakkal szólítja meg társait: „… csak apostolkodó munkával tudjuk biztosítani, hogy eszméink mindenütt terjedjenek”.[146] Az apostolok Isten munkatársai, a hívőkkel közösségben lévő küldöttek. Feladatuk a tanúságtétel, mely példaképpé és az egység szimbólumaivá avatta őket. Az Egyház az apostolokra az irántuk tanúsított különleges tisztelet és engedelmesség ellenére sem úrként, hanem szolgaként tekint. Az apostolok Krisztus legközvetlenebb követői. Meghívottak és küldöttek egyszerre.[147] „Nem uralkodva a választottak fölött, hanem mint a nyájnak példaképei” (1Pét 5,33). Esterházy, mint a felvidéki magyar család vezetője, felelősséggel kellett vállalja minden megnyilatkozását, minden döntését, mindenkori magatartását. Politikusként, közéleti személyiségként, vagy az általa használt szimbólummal élve, mint a felvidéki magyar család feje, az apostolokhoz hasonlóan példaképpé, az egység szimbólumává vált. Az Esterházy János vezette kereszténységszociális párt magához ölelt minden olyan társadalmi réteget és egyént, aki nem tudott azonosulni a gyűlölet hangjaival és az igaz, őszinte szót kereste.[148]

---

146 uo. 23. p.

147 art. *apostol*. In: *Magyar Katolikus Lexikon*. I. kötet. 347. p.

148 uo. 22. p.

A Szent Kereszt Felmagasztalása-kápolnához vezető kálvária stációi akáctörzseken idézik fel keresztútjának állomásait. Az út mentét szögesdrót szegélyezi, de a rönkök gyökerei sziklákba kapaszkodnak.

Krisztus keresztútjának első stációja az ítélet, Krisztus Pilátus előtt. A megkötözött kezű Jézus. A kezek, melyek a világot fogják össze, melyek gyógyítanak és életet adnak, összeláncolva nyugszanak. Még mi mindent tehettek volna? Mennyi jóság, mennyi áldás van most megkötözve? – kérdezzük értetlenül. De ő hagyta magát, csendes és határozott. Később értjük csak meg, hogy nincs más út, csak a kereszt. Pilátus a kezeit mossa, de nem vér van a kézen, hanem bűn a szívben. Nem felelős semmiért. Egy gyermek szolgál, a vízzel teli tálat tartja az üres rítushoz. Ő sem felel semmiért. Jézus pedig csak áll, tekintetét leszegezve a földre vagy az ég felé emelve. Kiszolgáltatottnak és tehetetlennek kellene, hogy tűnjön, mégis erő és elszántság sugárzik belőle. Ő mindenkiért felel. A héber ’berit’ szó kötést és vágást is jelent, de ez a szó fejezi ki a szövetséget is. Jézusban az Isten kötelezte el magát az embereknek megváltó szeretetével. Az alsóbodoki keresztutat járva meredek út visz felfelé. Esterházy János keresztútjának első stációján egy üres szék áll a vádlókkal szemben. Ő már távol van. Ellenségei el akarták pusztítani, elhallgattatni, cselekvőképtelenné tenni. Ítélet még nem volt, de a láthatatlan kezek már sürgetve taszították őt a rácsok mögé, kötött pályákon kényszerítve a megsemmisülés felé. Jelenléte kényelmetlenné vált, hisz személye vádlottból vádló lett. Esterházy János jól tudta, „vétkesek közt cinkos, aki

néma”.[149] A hívő embernek az igazságra való segítés a kötelessége, így ő minden körülmények között igyekezett hallatni a hangját.

Szót emel az emberi méltóságot sértő általános jogfosztások ellen. Esterházy Jánost üldözni kezdik az igazságért és a keresztény hitet cselekvésre váltó politikai magatartásáért. A hatóságok folyamatosan megfigyelik, és folyamatosak az ellene irányuló vádak és rágalmak. Ő azonban a vádak ellenében kitart politikai állásfoglalása mellett, melynek irányát ismét a *Rerum novarum* és a marxizmus közti különbséggel szemlélteti. Felebaráti szeretet az osztályharc ellenében. „Sem gyűlölettel, sem erőszakkal”[150] nem lép fel a támadások ellen, a mesterségesen szított gyűlölet ellen mindenkit a felebaráti szeretet megtartására int. Egyértelműen fogalmaz. „Politikai hitvallásom alapja mindig az volt, hogy az igazságot ki kell mondani mindig, még akkor is, ha kedvezőtlen visszhangra talál, és az igazságot minden kínálkozó alkalommal annyiszor kell hangsúlyoznunk, amíg azt mindenki tudomásul veszi.”[151] A prágai, majd a pozsonyi parlamentben minden alkalmat megragadott, hogy hol szóban, hol írásban, személyes meghallgatás alkalmával vagy közgyűléseken szót emeljen az igazságtalanságok ellen, és felszólítson a változásra. Esterházy egy korszak lelkiismerete. Az üres szék is szinte kínos, hiszen

---

149 Babits Mihály: *Jónás könyve* (részlet). *Babits Mihály összegyűjtött versei*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993. 447. p.

150 A tőle idézett mondás az alsóbodoki Esterházy János Emlékhely kiállításának címe.

151 Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála*. 244. p.

jelzi a hiányát a jognak, az igazságnak, az embernek. Az arctalan, öklét rázó tömeg halált kiált.
De Esterházy keresztútja már jóval az első stáció állomása előtt megkezdődött, az ítélet pedig élet volt. Önként vállalt, áldozatos élet, a mindennapok keresztjével. Esterházy János elkötelezte magát az evangéliumi értékek és az emberség szolgálatában. Hagyta magát megkötözni. Miért vállalta, miért választotta a nehezebb utat? Mennyi mindent tehetett volna még, ha a menekülést választja? A felnőtt ember szabadsága és választása az igaz elköteleződés. Néha úgy tűnik, gúzsba köt, a földhöz szegez és felőröl a vállalt teher. Tehetetlenné tesz, és nem enged más választást. Később megértjük, hogy nincs más út. Csak a szabadság a jóra, hűség és kegyelem, hogy „…ne úgy legyen, ahogyan én akarom, hanem amint te” (Mt 26,39).

Az emberi természet istenképiségének legnagyszerűbb bizonyítéka az áldozatos szeretet képessége. A legnagyobb szeretet, ha képesek vagyunk saját magunkat ajándékozni embertársainknak. A lemondás és a másokért vállalt szenvedés látszólag ellentmond a természet törvényeinek, az ösztönök világának. A kereszt botránya mégis így lesz az élet diadala. (1Kor 1,23)
A világ legkülönbözőbb népeinek hiedelemvilágában, mondáiban, hagyományaiban megtaláljuk az életfa képét. Az életfa a föld és az ég, a természet és a természetfeletti között teremt kapcsolatot. A fa gyümölcsöt hoz, és bár nem hal el, magjából mégis új élet sarjad. A fák az ember földi életének mulandóságához képest állandóságukkal az örökkévalóra emlékeztetnek. Évszakos változásukkal, látszathaláluk után tavasszal a feltámadás örömét hirdetik. De azt is jól tudjuk, „a

fák soha nem nőnek fel az égig".[152] Az életfa képének és üzenetének teljességét a keresztény hitben, Jézus Krisztus keresztfájára tekintve találjuk meg. Jézussal az Istenfia jött el az emberek közé, az új Ádám, aki a fán az átkot áldássá tette, önmagát adva értünk. (Kol2 14-15)
Krisztus keresztje győzelmi jel, a fény diadala a sötétség és a bűn felett. A kereszt a remény, a béke és a felmagasztalás. Szent Pál a keresztben és a Megfeszítettben Isten bölcsességére csodálkozik rá, a teljességet ismeri fel, és nem akar tudni másról. (1Kor 2,2)
Esterházy János is a kereszt jelét választotta, melyet szívében és zászlajára tűzve hűségesen hordozott. „A mi jelünk a kereszt, nem a horogkereszt"[153] – hangzott szállóigévé vált jelmondata. Ennek a jelnek a jegyében mindenki felé nyitott, de elítélte azokat, „akik a keresztet akarják a sárba rántani, akár baloldali kommunisták, akár jobboldaliak azok".[154] Esterházy János a keresztet minden időben „változatlanul a legfelségesebb szimbólumunknak"[155] nevezi. A mérsékelt és békés utakat kereső politikusból így válik „antifasiszta tényező"[156] és a kommunizmus ellensége. A kereszt fénye mellett a bitófa árnyéka vetül rá. Bár többen menekülésre

---

152 Molnár Imre (szerk.): *Kegyelem életfogytig. Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján*. 112. p.

153 Molnár I.: *Esterházy János élete és mártírhalála.* 294. p.

154 uo.78. p.

155 uo. 274-275. p.

156 uo. 294. p.

biztatják, ő úgy érzi, a nehéz időkben is maradnia kell, együtt a népével.
Esterházy János az Országos Keresztényszocialista Párt frissen megválasztott elnökeként beiktató beszédében elmondta, hogy feladatát szolgálatnak tekinti. Az elkövetkezendő tizenkét évet ebben a szellemben dolgozta végig, hordozva a mindennapok keresztjét. 1939-től folyamatos rendőri megfigyelés alatt állt. Tiltakozott Magyarország német megszállása ellen, amiért később a nyilasok Magyarországon letartóztatják, és kényszerítik, hogy lemondjon pártvezetői tisztségéről. Visszatérve Pozsonyba a párt tagjai egy emberként újra őt választják meg elnöknek. A Gestapo körözi, de ő továbbra sem akar elmenekülni az országból. 1945-ben a szovjetek Pozsonyban letartóztatják, majd tizenkét nap fogva tartás után szabadon engedik. Egész politikai pályájának állhatatosságát jelzi, hogy tárgyalás céljából a magyarok ügyének képviseletében keresi fel Gustáv Husákot, aki ekkor átadja a KGB ügynökeinek. Több magyar párttársával a Szovjetunióba deportálják, ahol egy évet tölt a moszkvai Ljubljanka börtönben. 1946-ban koholt vádak alapján 10 évre ítélik, majd szibériai táborokba viszik, ahol súlyos skorbutot és tüdőbetegséget kap.[157]

A nyitraújlaki kastély fái némán és egyenesen állva vészelték át az 1945-1949 közötti időszakot, a csehszlovákiai magyarság és az Esterházy család jogfosztását. Esterházy Jánost társaival együtt a Szovjetunióba hurcolták. Távollétében 1947. szeptember 16-án mindenfajta jogalapot mellőzve megszületett a Szlovák Nemzeti Bíróság ellene szóló ítélete. Az

[157] ESTERHÁZY-MALFATTI A. – TÖRÖK B. (szerk.): *Esterházy János emlékkönyv*. Századvég Kiadó, Budapest, 2001.

embermentő, mindenfajta terrort ellenző politikus távollétében született ítélet: kötél általi halál. Esterházy Jánost 1949-ben szállítják haza a Szovjetunióból az ítélet végrehajtására. A bitófa réme 1950-ig kísérti a családot. Családja és barátai közbenjárására ítéletét felfüggesztik, majd kegyelemből életfogytiglanra változtatják. Esterházy János szimbolikus módon 1945. március 30-án, nagypénteken kezdi meg tizenkét évig tartó börtönkálváriáját. Ez az a nap, melyet utoljára tölt otthon. 1957. március 8-án adja vissza lelkét a Teremtőjének, ahogy ő fogalmaz: „utolsó leheletünkig a kereszt, Krisztus keresztjének jegyében".[158]

A hitről elmélkedve Joseph Ratzinger Paul Claudel *Selyemcipő* című művéből idéz fel egy jelenetet. A dráma főhősének fivére hajótörést szenved. A kalózok a hajó árbócához kötözték, mely az óceán végtelenjében hánykolódik a szerencsétlen, kiszolgáltatott emberrel. A főhős monológja megrendítően írja le a képet: „Uram, köszönöm, hogy így megkötöztél. Megtörtént néha, hogy nehezemre estek parancsaid, és akaratom végzésed ellenében megdöbbent és vonakodó maradt. De ma nem is tudnék szorosabban simulni Hozzád, és hiába nézem tagjaim, egyetlenegy sincs, amely egy parányit is el tudna Tőled távolodni. Csakugyan a kereszthez vagyok kötözve, de a kereszt, amely így megfeszít, nincs kötve semmihez. A tengeren lebeg."[159]
Esterházy tizenkét éve nagyon hasonlít ehhez a képhez. Rácsok mögött, ismeretlen állomások felé zakatoló börtönvagonokban,

---

158 Molnár I.: *Esterházy János élete és mártírhalála.* 294. p.

159 Ratzinger, J. (XVI. Benedek pápa): *Bevezetés a keresztény hit világába*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2007. 35. p.

éhezve, szomjazva és fázva, megkötözve látjuk a semmiben, a Szovjetunió és a csehszlovák börtönök szigetvilágában[160] hánykolódni. A fullasztó mélység fölött a béke fájához, a kereszthez kötözve.
Esterházy a kisebbségi jogokért küzdött, és soha nem feledkezett meg a legkisebbekről, a rászorulókról, az üldözöttekről, a foglyokról. A szovjet hatóságok legkülönbözőbb kínzásait kiállva és a 684 órás vallatást követően Esterházyt tíz év kényszermunkára ítélik. Társai közül többen már a moszkvai börtön kínzásaiba belehaltak. A „jéghideg pokolba" ruháitól megfosztva, mezítelenül érkezik. A nehéz munka és a nyomorúságos körülmények megteszik a hatásukat. 1948-ban súlyos tüdőbetegsége miatt átszállítják a beteg foglyok táborába. A Gulagról hazaszállított testvérét Esterházy Mária 1949-ben, több mint négy év elteltével láthatta viszont egy pozsonyi rabkórházban. Magas, sovány, fogatlan, kopaszra borotvált, fizikailag a végletekig meggyötört ember. A szegények között a legszegényebb, megalázott rab és súlyos beteg. A legkisebbek között a legkisebb lett, a 7832-es számú rab, névtelen elítélt, mégis, mikor a szörnyű megpróbáltatásokról beszél, gyűlölet nélkül teszi. Mindent Isten akaratának tart. „Ki vagyok én, hogy a Jóisten akaratát ellenezzem?"[161] – kérdezi.

---

[160] v. ö. 1973-ban jelent meg Nyugaton az Esterházy Jánossal a moszkvai Ljubljanka börtönben egy cellában raboskodó, később Nobel-díjas Alekszandr SZOLZSENYICIN *A Gulag szigetvilág* című műve a sztálini munkatáborokról.

[161] Molnár: *Kegyelem*... i.m. 47. p.

Szent Pál rómaiakhoz írt levelében az istengyermekség és a krisztusi testvériség a kereszt szentségében köszön vissza. Isten örököseiként, a Szentlelket elnyerve előbb szenvednünk kell Krisztussal, hogy vele együtt részünk legyen az eljövendő dicsőségben. (Róm 9,17-18) Esterházy János alázattal fogadta el szenvedéssel teli sorsát, az Isten akarata előtt meghajolt, de meg nem tört.

Esterházy János szinte áttetsző alakját mindig egyenes tartással látják a börtön folyosóin. Beszédes üzenete van annak is, hogy a kevés könyv, melyet engedélyeztek számára: Lujza testvérének missaléja, Kempis Tamás Krisztus követése és egy Prohászka Ottokár Keresztút. Erre a keresztútra jegyezte fel saját kálváriájának állomásait. A belső tartást a Krisztussal való közösség adja meg számára és a felajánlás, mely értelmet ad a látszólag értelmetlen és hosszú börtönéveknek. „… tudom, hogy emberileg szólva nincs remény a szabadulásomra. Ezt elfogadtam, mint keresztet, és felajánlom a Jóistennek könyörgésképpen a legszűkebb családért és a szélesebb meg a legszélesebb családunk boldogabb jövőjéért.”[162] Valódi nemességét nem a grófi cím adja, nem a külsőségek, hanem a nagybetűs emberség. Krisztus királysága a töviskoronában, szamárháton, leköpve és összetörve a tekintély legmagasabb foka.

Az alázat a leginkább félreértett fogalma a keresztény gondolatvilágnak. „Az alázat az ember szóhoz hasonlóan a latin humilitas, a humus, ’föld’ szóból ered. Erény, mely képessé tesz arra, hogy az ember igazságának, teremtett voltának megfelelően és törékenységének tudatában éljen. A legutóbbi időkben az ötödik sarkalatos erénynek is nevezik. A

---

162 Molnár I.: *Esterházy János élete és mártírhalála.* 378. p.

hívő ember számára az alázat nem csupán egy az erények között, hanem alapmagatartás az Istennel és az embertársakkal való kapcsolatában. Az *Ószövetségben* szegénységet, ínséget, kicsiséget jelent. A gőgösök Isten haragját hívják ki maguk ellen, az alázatosakat ellenben megvigasztalja és fölemeli Isten. *Az Újszövetségben* Isten országa az alázatosaké. (Mt 5,5) A tanítványnak oly kicsinek kell lennie, mint a gyermek, hogy naggyá lehessen. (Mt 18,4; Lk 14,11) Erre tanít Krisztus alázata, ami a kereszthalálban teljesedett be.[163] Első szent királyunk is jól ismerte az alázat erényét. Szent István a hatalom gyakorlásának alapját nem az erőszakos tekintélyben, hanem a kölcsönös tiszteletben látja. Így figyelmezteti a leendő uralkodót: „Semmi sem emel fel annyira, mint az alázatosság, és semmi sem sújt annyira a porba, mint a dölyf és a viszálykodás."[164]

1945-ös letartóztatását követően a család csak 1947-ben kap életjelet Jánostól, aki a lengyelül írt cédulán külön kiemeli, hogy hitét nem vesztette, és imádkozik mindenkiért. Esterházy számára a fogva tartás éveit az állandó imádság tölti ki. Édesanyja imakönyvében őrzi János imáinak feljegyzését. Minden vasárnap az ellenségekért is szól a fohász. Elmeséli, hogy a sok imádkozással töltött idő miatt többször papnak gondolták, és kigúnyolták emiatt. A fizikai fogságban, szeretteitől és szülőföldjétől elszakítva a közösség élményét egyre inkább az imádságban, az Eucharisztiában találja meg. Rabtársai beszámolói, róla szóló tanúságtételeik erősítik azt a

---

163 art. *alázat.* Magyar Katolikus Lexikon, I. kötet. 118. p.

164 *Szent István király Intelmei és Törvényei*. Szent István Társulat, Budapest, 2014. 27. p.

képet, melyben a felebaráti szeretet, sőt a legnehezebb krisztusi parancs, az ellenségszeretet lelkisége ragyog fel. „Öntudatos, a magához hasonló emberek társaságát keresi, de lelkileg még mindig saját korábbi képzetei között él”[165] – olvashatjuk a börtönben kiállított személyi lapon. Magatartása példa és vigasz volt rabtársai számára, akiket mindig igyekezett támogatni, segíteni. „Beszámolt arról is, hogy 1946-ban, egy halálosan beteg, lett nemzetiségű fiúnak, Peter Janualitisnek, akiről már az orvosok is lemondtak, az ő buzgó imádsága után (kilencedet mondott érte – M.I. megj.) visszatért az egészsége, és meggyógyult súlyos mellhártyagyulladásából. Majd arról számolt be, miként próbálta a táborban lévő fiatal elítélteket erkölcsileg jobb belátásra bírni.”[166] Hatással volt a környezetére, és ahelyett, hogy megtört volna, másokat is felemelt.

Az ima és a szentáldozás által egy új, elmélyült közösség is nyilvánvalóvá válik, mely a börtönfalak elszigetelt magányában is összekapcsolja a világgal. Esterházy Istennel való közvetlen kapcsolata és a szentekhez való ima lebontja a legfontosabb korlátokat, utat engedve az ember és Isten közötti határtalan szeretetnek. A szentek és boldogok társaságában az imádságos lelkületű fogoly Isten arcának boldogító látását kereste, a titokban végzett szentáldozás pedig minden élet forrásával kapcsolta össze.

Esterházy Mária a mírovi börtönben, fivérének halálos ágyánál tett utolsó látogatásáról így ír Lujzának: „Őt szemlélve a lélek

---

165 Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála*. 364. p.

166 uo. 361. p.

abszolút győzelmét látjuk az anyag felett."[167] A börtönből kifelé a Magnificat az egyetlen ima, mely eszébe jut. Msgr. Rudolf Bošňák, a nyitrai szeminárium rektora, aki Lipótvárott raboskodott együtt vele, így emlékezik rá: „Magatartása példa volt mindannyiunk számára. Belsőleg annyira kiegyensúlyozottan viselte a rabságot, mintha nem is börtönben, hanem valahol odahaza lett volna. Ő belsőleg volt szabad ember, felül tudott emelkedni mindazon, ami körülvette, s ezt a hitének, a mély istenhitének köszönhette. Ebben is példa volt számunkra. Szabadabb volt azoknál is, akik a bilincset a kezünkre rakták. (…) Esterházy azonban nem félt, mert nem volt mitől félnie. Ő már átment a legrosszabbon is, hisz tudtuk, mert elbeszélte, hogy honnét tért vissza. Csodálatos lelki egyensúly sugárzott belőle. Ez azt jelenti, hogy belsőleg rendben volt az élete. Tudta, miért szenved. Értelmet adott szenvedésének a hite, s az, hogy a saját szenvedését Krisztus szenvedésével tudta összekapcsolni. (…) Esterházy hősiesen viselte a szenvedéseket, s egyáltalán nem veszítette el emberi, lelki tartását, méltóságát azzal, hogy éveket kellett a börtönrács mögött töltenie. E belső tartásban és méltóságban az ő mély hite tartotta őt meg. Ő lelkileg győzni tudott."

A keresztény szabadság különleges fogalom. Jézus a külső rabságból való szabadulást nem forradalommal, nem lázadással hirdeti meg. (Lk 4,16-21) A várt szabadulás megérkezett, de másképp, mint ahogyan azt sokan várták. A valódi, mindent átalakítani képes szabadság belülről, a lélekben kezdődik. A léleknek ez a szabadsága azonban bárhol, bármilyen elnyomással és megpróbáltatással szemben szabadság marad.

---

[167] Molnár: *Kegyelem...i.m*. 106. p.

„Ha a Fiú megszabadít titeket, valósággal szabadok lesztek” (Jn 8,26). A szabadság azonban cél és feladat is, nem csupán adomány, melyet megkaphatunk, de el is vehetnek tőlünk. A valódi szabadság a szeretetben, a jóra való szabadságban valósul meg. Szabadságunk Krisztusban van. Az ember belső szabadsága lelki és szellemi függetlenség, mely nem függ fizikai korlátoktól. A politikai elnyomás, fogság és terror a test szolgasága, de a lélek szabadsága Isten kegyelméből és a Szentlélektől megerősítve egyéni lehetőség. Az élet az üdvösség reménye nélkül halálra szánt lét. Az Isten akarata szerinti élet megszabadít a bűn és a halál szolgaságától és a valódi, igaz élet örökségével ajándékoz meg. Krisztusban újjászületünk a vigasztalan, reménytelen szolgaságból egy új szabadságra. A Krisztushoz kötött élet nem iga, hanem magával ragadó és tápláló erő, kiapadhatatlan forrása az életnek.[168] Szent Pál apostol az áldozatos élet szolgálatáról elmélkedve türelemre és a Szentlélekben való őszinte kitartásra int: „…mint akiket halálra szántak, mégis élnek, mint megkínzottak, de belé nem haltak; mint szomorúak, mégis mindig vidámak, mint szűkölködők, mégis sokakat gazdagítók, mint akiknek semmijük sincs, mégis mindenük megvan” (2Kor 6,9-10). Írja azokról, akik hozzá hasonlóan, kitárták szívüket.

A kenyér Esterházy János egész életét végigkísérő szimbólum. A felvidéki magyar család és az Egyház egységének szent jele a fogság éveiben is több mint egyszerű eleség. Hazaszállításának lembergi állomására emlékezve felidézi, hogy férfiak és nők együtt voltak a táborban. A férfiak utolsó darab kenyerük árán vásároltak asszonyt maguknak. Ő

---

[168] Schockenhoff, E.: *Krisztus követése – ma. Válaszok és útmutatások az Újszövetségből*. Egyházfórum könyvei 6. Luzern, 1990. 61-73. p.

igyekezett ettől mindenkit visszatartani, mondván: „Fiúk, hát hogyan imádkozhatjátok: 'mindennapi kenyerünket…', s azután, mikor azt Krisztus Urunk megadja nektek, láncot csináltok belőle, hogy arcul csapjátok Őt azzal?!"[169] Számára a morzsácskák jelentették az életet, a lélek táplálékát. Leveleiben és a látogatások alkalmával gyakran utal a titokban végzett szentáldozásra, például leírja, hogy „ott benn nem szűnnek meg előállítani a legjobb eledelt…"[170] „Csehszlovákia börtöneiben 1951-ben több mint 3000 papot tartottak börtönbe zárva vagy kényszermunkatáborokban. Számuk évről évre nőtt, s ennek következtében 1956-ban a katolikus plébániák 70 százaléka pap nélkül maradt."[171] A bebörtönzött papok a gyakori motozások miatt az Oltáriszentséget sokszor Esterházynak adták, aki nagy tisztelettel őrizte a szent kenyeret, és még a trágár szótól is igyekezett távol tartani, ezért „többen járkáló szentségtartónak csúfolták".[172]

Egy másik megrendítő történet is kapcsolódik az élet kenyeréhez. Jan Janků elbeszéléséből tudjuk, hogy egy alkalommal, amikor tizenkét mírovi cellatárs megkapta az aznapi kenyéradagját, egy velük raboskodó szobrászművész megkérte a többieket, ajánlják fel adagjuk egy részét. Bár mindannyian éheztek, mégis igent mondtak a kérésre. Ő viszont nem elfogyasztotta a kenyeret, hanem nyálával összetapasztva egy Krisztus-fejet formázott belőle. Ettől

---

169 Molnár: *Kegyelem...i.m*. 49. p.

170 Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála*. 371. p.

171 Molnár: *Kegyelem...i*.m. 166. p.

172 Molnár: *Esterházy János élete és mártírhalála*. 372. p.

kezdve ez a kis szobor tette személyesebbé a napi imádságokat, kézről kézre járva a fogvatartottak között. A mírovi Krisztus-fejet börtönkálváriájának utolsó állomásán minden bizonnyal Esterházy János is kezében foghatta. Jan Janku, Esterházy egykori rabtársa, aki halálos ágyánál is jelen volt, élete végéig féltve őrizte ezt a kincset.

Esterházy a pozsonyi járványkórházból családjának írt levelében ezt írja: „Visszatértem – és ma olyan vagyok, amilyenre formált Jézus Urunk legirgalmasabb szíve."[173] „A szobor az emberi kéz munkája, az ember pedig Isten csodálatos alkotása. Ő alakít és formál. Jézus egészen közel jött hozzánk, amikor emberré lett és az 'átváltoztatott kenyér titkában'[174] nemcsak köztünk, hanem bennünk maradt és mi őbenne. A magasba emelt szentostya olyan, mint a Nap. Végtelenül egyszerű és felfoghatatlan és bár távolinak tűnik, mindenkihez eljuttatja melegségét. … az egész világra árasztja sugarait; egyetlen ragyogása, mely anélkül árad mindenfelé, hogy teste egysége megosztást szenvedne."[175] Az ember lelke Isten temploma (1Kor 3,17), amit belülről képes bevilágítani a felmutatott kenyér. Szent Ágostonhoz így szólt egy hang: „Én vagyok az erősek kenyere, egyél meg! De nem te alakítasz át engem magaddá, hanem én alakítalak át magammá."[176] A

---

173 uo. 361. p.

174 Joseph Ratzinger (XVI. Benedek pápa): *Isten közel van hozzánk. Eucharisztia: Az élet középpontja,* Szent István Társulat, Budapest, 2015. 71. p.

175 KRÁNITZ M.: *Alapvető hittan.* Szent István Társulat, Budapest, 2015. 319. p.

176 Ágoston: *Vallomások.* VII 10,16.

szentáldozás kiragad önmagunkból, átemel a test korlátain, és egy új közösségbe hív. Krisztusba lépünk, és benne találkozunk testvéreinkkel.[177]

Esterházy korábbi gondolata szerint: „A szenvedés átrostálja az emberiség lelkét, hogy ami megmarad, az a leckéztetésből okulva, tisztább szemmel és biztosabb kézzel ápolja, ami rábízatott: az életet."[178] A szenvedés rostáján Esterházy élete kagylóhéjba zárva őrzi az élet igazgyöngyét, a lemondás jutalmát. Ahogy Jézus mondja az őt követő Péternek: „Bizony mondom nektek, mindenki, aki értem és az evangéliumért elhagyja otthonát, testvéreit, anyját, apját, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap, most ezen a világon otthont, testvért, anyát, gyermeket és földet – bár üldözések közepette –, az eljövendő világban pedig örök életet. Sokan lesznek elsőkből utolsók és utolsókból elsők." (Mk 10,29-31) A nyitraújlaki kastély kápolnájának mennyezetfreskója Szent János Jelenések Könyvének a „Bárány imádása" című jelenetét ábrázolta.[179] Az áldozat ártatlanul kiontott vére éltető forrásként fakad a bárány lába alatt, és egybegyűjti a történelem népeit, hogy hódoljanak neki és ünnepeljék a megváltás kegyelmét. „Azután megmutatta nekem az élet vizének folyóját, amely ragyogó, mint a kristály, és az Isten és a Bárány trónjából ered. A város főútjának közepén, a folyó két ága között van az élet fája, amely tizenkétszer hoz termést, minden egyes hónapban megadja termését, és a fa levelei a népek gyógyítására szolgálnak. És semmi nem lesz többé átok alatt a városban,

---

177 Joseph Ratzinger i.m. 70-88. p.

178 uo. 5. p.

179 Molnár: *Kegyelem...i.*m. 18. p.

hanem az Isten és a Bárány trónja lesz benne: szolgái imádják őt, és látni fogják az ő arcát, és az ő neve lesz a homlokukon. Éjszaka sem lesz többé, és nem lesz szükségük lámpásra, sem napvilágra, mert az Úr Isten fénylik fölöttük, és uralkodnak örökkön örökké." (Jel 22,1-5)

Gróf Esterházy János hamvainak kiadását ötven évig megtagadták családjától. Utolsó kívánsága, hogy szülőföldjében nyugodhasson, halála után hatvan évvel végre teljesülhetett. Az alsóbodoki Szent Kereszt Felmagasztalása-kápolna 2017. szeptember 16-a óta gróf Esterházy János végső nyughelye. A kápolna oltárképén a feltámadás jelenete látható. A Feltámadt Krisztus legyőzte a halált, eljött a kegyelem ideje, a foglyok szabadulása, a szegények öröme és a gyászolók vigasza. (Iz 61,1-2) XVI. Benedek pápa Jézus Krisztus jelenlétéről írja, „hogy az nem valami önmagában nyugvó dolog, hanem erő, mely utánunk nyúl, mely fel akar emelni és magába akar vezetni minket".[180] A képen Krisztus keze megkettőződik, hogy mindnyájunkat elérjen, ha kell, mások keze által, akik segítséget nyújtanak, felemelnek. Esterházy János sem mulasztotta el, hogy a szegények, a rászorulók és az üldözöttek felé nyúljon. Azok, akik életpéldáját örökségül adják, élővé teszik őt nemcsak az Örökkévalóság, hanem a földön zarándokútját járó Egyház számára is. Esterházy és a hozzá hasonló vértanúk élete győzelmi zászló, népek fölé emelt lobogó (Iz 62,10), a jóakaratú emberek egységének jele.

A bűn misztériuma végigkíséri az emberiség történelmét. Már az első emberpár, férfi és nő egymást vádolja, testvér testvért öl, és Krisztusban a legártatlanabbat is keresztre szegezi. Szent II. János Pál pápa a keresztre tekintve a

---

180 Ratzinger, J: *Isten...i*.m. 73. p.

kiengesztelődés útját látja. Elsőként függőleges irányban Isten és ember között, majd a szívből jövő megtérés által az emberi közösségekben. Egy széthullott világ megosztottságának nyomorúságát látva hirdeti megváltásunk 1950. évfordulójára a kiengesztelődés és bűnbánat jubileumi szentévét. „Az Egyház megkezdené egy gyűlölettől és erőszaktól terhelt kor átalakítását a szeretet civilizációjává."[181]

Az ember egyéni élete is tele van a testvérviszály drámájával. A sebek gyógyítása helyett sokszor épp azon fáradozunk, hogy újra és újra feltépjük a hegeket. A vád, a harag és gyűlölet a gyanú és a bizalmatlanság félelmével szinte már megszokássá válik. Mi vagyunk az idősebb testvér a tékozló fiú történetéből, aki önzésében nem ismeri fel saját bűnét és a család örömét. A szeretet gyakorlása ezzel szemben állandó kiengesztelődés és mindennapos amnesztia. A megbocsátás és a bűnbánat párbeszéde, a kő helyett dobott kenyér. A megelőző szeretet Isten ajándéka, de példáját követve nemcsak viszontszeretetre indít, hanem egymás megelőző szeretetét tanítja.

A megosztottság megsebzi az emberi közösségeket. A jóakaratú emberekben azonban szüntelenül ott él a béke és a kiengesztelődés vágya. A megsebzettség oka a bűn, a gyógyír pedig a szeretet. A bűnbánat szívből induló fordulat, mely cselekedetre irányul. Az üdvtörténet a kiengesztelődés története, a bűn gyökereitől való szabadulás. Az emberek közötti egyetértés útja a személyes megtérés.[182] A Szentírásban

---

[181] SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Reconciliatio et poenitentia.* https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=98 (kutatás ideje: 2018. május 5.)

[182] SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Reconciliatio et poenitentia.* https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=98 (kutatás ideje: 2018. május 5.)

olvashatjuk, hogy Noé a harag idején volt az új hajtás, miatta maradt meg az a maréknyi ember, akinek új szövetséget ajánlott a Mindenható. (Sir 44,17)
Esterházy János az itt élő nemzetiségek különbözőségét átokból áldássá tette. A szív szemei előtt nem maradhat rejtve az ő sorsában adott kiengesztelődés, melyre ma épp olyan nagy szükségünk van, mint korábban. „Ki árthat nektek, ha a jónak buzgó követői lesztek?” (1Pét 3,13)

Maklári István

„Istenben lehet bízni, sőt csak benne lehet és érdemes bízni”[183]

(János 13,1-15)

A mai ember azt hiszi, nem szorul rá az Istenre. Azt hiszi mindent tud, nincs szüksége senkire, az egész világ az övé, azt csinálhat vele, amit akar. Mennyire más az Isten hozzáállása! Máriát kéri, hogy világra jöhessen a szent fia. Jézus istállóban születik, s amikor felnő, arról beszél, hogy az Emberfiának

[183] Az érdligeti Nagyboldogasszony-templom plébánosának elmélkedése 2020 nagycsütörtökén.

nincs hová lehajtania fejét. Jézus életének legnagyobb eseménye a nagycsütörtök, amikor küldetését átadhatja a tanítványainak, amikor annak jelét hagyja számukra, hogy mindennap velünk marad az Oltáriszentségben a világ végezetéig. Az ezt követő kereszthalál és a megváltás pedig annak a jele, hogy az Isten számára minden lehetséges. A halál életté, a gyűlölet szeretetté tud változni, csak kérnünk kell. Jézus nagycsütörtök este az ő testévé és vérévé átváltoztatott kenyérben kezünkbe adja önmagát és azt mondja: „Rád bízom magam, fogadj el, őrizz és adj tovább táplálékként a rászoruló embertársaidnak."

Isten úgy szereti népét, hogy teljesen kiszolgáltatja magát mindenkinek. Mert a szeretet a legnagyobb kiszolgáltatottság, amiből a megváltásunk, Krisztus áldozata fakadt. Tudom-e kitől kaptam ezt az áldozatot? Tudom-e az Oltáriszentséget, az ő legnagyobb ajándékát értékelni, úgy, ahogy ezt a szentek tették? Mert a szentek titka egyenlő az Oltáriszentség titkával.

Kalkuttai Szent Teréz anya egy interjúban arra a kérdésre, hogy honnét kapja az erőt ennek az óriási munkának az elvégzéséhez, egyszerű szavakkal ezt válaszolta: „A szentmise és az Oltáriszentség az én lelki táplálékom, amely életben tart. Enélkül semmit sem tudnék tenni. A szentmisén, az átváltoztatott kenyérben lévő Krisztust osztom szét a nyomornegyedekben és Őt látom minden szegényben."

Egy lengyel jezsuita, Walter Ciszek atya, aki 15 évet töltött a Gulag táboraiban, s ebből öt évet magánzárkában (csak 1963-ban engedték őt ki az USA-ba, két szovjet kémért cserébe), *Az Úr vezetett engem* címmel megjelent könyvében leírja, hogy papként a rabtáborban döbbent rá az Eucharisztia súlyára, erejére. Hiszen megtapasztalta, hogy rabtársai az

utolsó falat kenyerüket is felajánlották arra a célra, hogy ő papként titokban misézhessen és az Oltáriszentséget szétoszthassa a rabok között. Azt írja, a szentmiséért megérte vállalni a legnagyobb kockázatot és szenvedést is, mert az Oltáriszentség volt életben maradásuk és vigasztalásuk záloga. Ez adott a megalázott, megnyomorított raboknak lelki tartást, vigasztalást. Ez éltette őket, ezért volt érdemes élni, szenvedni és meghalni. Így érezte és hitte ezt Isten Szolgája Esterházy János is, akiről reméljük, hogy minél előbb a boldogok közé fog kerülni. Egy pozsonyi börtönkórházból 1949-ben ezt írja levélben nővérének, Lujzának:

„Legjobban attól féltem, hogy szentgyónás és szentáldozás nélkül kell meghaljak. És ezért Szent Terézkéhez és Kaszap Istvánhoz azért imádkoztam mindennap, hogy eszközöljék ki az Úr Jézusnál, hogy halálom előtt meggyónhassak és szentáldozáshoz járulhassak. De /.../ ha nem gyónhatnék és nem áldozhatnék halálom előtt, akkor eszközöljék ki, hogy utolsó pillanatomig öntudatomnál legyek, hogy az Ő segítségükkel utolsó percemig tudjak ájtatosan imádkozni és a bűneimet bánni, hogy üdvözülhessek... Ha nem térhetnék haza, eszközöljék ki kegyesen az Úr Jézus Krisztusnál, hogy olyan helyzetbe kerüljek, bárhol is legyen ez, hogy szentmisére járhassak, és minél gyakrabban járulhassak szentáldozáshoz, hogy az Úr Jézus legirgalmasabb testének magamhoz vétele által megerősítve, a megszentelő kegyelem birtokában olyan mélyen vallásos, katolikus életet élhessek, hogy az Úr Jézusé lehessek már életemben, hogy aztán az övé lehessek halálomban is. És ma édes Lulkóm, Pozsonyban vagyok kórházban, van itt egy kápolna, ahol mindennap van szentmise ... Hát, ha ez nem csodálatos és százszázalékos

imameghallgatás, akkor semmi. Hát igazán nem lehet nem könnyezve megköszönni ennyi kegyelmet és irgalmat.”

Mily csodálatos ez a lelki tartás, s a benne megnyilvánuló alázat, mely a hit legfőbb bizonyítéka. A hit és az alázat épp az ellenkezője a gőgnek és a felszínes, csak a külsőségekre adó vallásosságnak. Ezért maradt köztünk Jézus, hogy többé senki se érezhesse magát egyedül, még az ilyen embertelen helyeken sem, mint amilyenek ezek a kegyetlen táborok voltak. Az ott szenvedő emberek, mint Esterházy János, vagy a lengyel Ciszek szerzetes atya, be merik vallani, hogy életük legfőbb értelme és célja az Oltáriszentség. Nem restellnek tanúságot tenni arról, hogy ez táplálja és élteti őket. Egy darabka kenyér, amit az éjszakai misézés után, szinte apró morzsákra bontva osztanak szét, hogy minél többen részesülhessenek belőle. S Esterházy János, ott a börtönben, nemcsak magához veszi ezt a „morzsát”, hanem ő maga is viszi, osztja a rászorulóknak, ha miséző papok ezzel bízzák meg. S ahogy leírják, olyan volt, mint egy járó szentségtartó. Gondoljuk el, tizenkét évnyi jogtalanul börtönbe zárt idő alatt (melyből négy évet ő is a Gulagon töltött) mennyit szenvedett Esterházy János igazságtalanul. S e szenvedés közepette Ő Istenbe kapaszkodott. Kis Szent Terézhez és Kaszap Istvánhoz fordul: Segítsetek! Ti már üdvözültetek, de mi összetartozunk, lelki értelemben egy család vagyunk. És mit kér az ő közbenjárásuk által Istentől? Börtönben szenvedő rabként szabadságot? Nem! Ártatlanként igazságszolgáltatást? Nem! Grófként jólétet a maga számára? Nem! Politikusként hatalmat? Dehogy! Azt, hogy szentgyónáshoz és szentáldozáshoz járulhasson és halála órájáig imádkozni tudjon, hogy üdvözülhessen. Micsoda lelki tartás! Ezt nem lehet imitálni, nem lehet tanítani, mert ez vagy belülről jön, a Szentlélek vezetése által, vagy nem. De őt a

Szentlélek vezette, s ő engedelmesen alávetette magát ennek a vezetésnek. Pedig már a halál szélén van. Súlyos betegen csont és bőr volt csak a teste, amnesztiakéréseit rendre elutasítják. De mindezzel Istenbe vetett mély hitét nem tudták megrendíteni.

S itt a börtönkórházban döbbent rá, hogy Isten vele van, meghallgatta őt és teljesítette kérését. Sőt annyira meghallgatta, hogy amikor elérkezett a halál pillanata, akkor egy vele együtt raboskodó görögkatolikus püspök, Vasil' Hopko látta el őt a szentségekkel útravalóként.

Testvérek, Istenben lehet bízni, sőt csak benne lehet és érdemes bízni. Ő mindig meghallgat, csak alázattal kell kérnünk, ahogy ezt Isten Szolgája Esterházy János is tette. Az ő teljes kiszolgáltatottsága is a szeretetből fakadt, hisz szeretetből vállalta a szenvedést és ajánlotta azt fel népéért vezeklésként.

Itt már eltűnik a formális vallásosság, megszűnnek a külsőségek. Helyükbe lép a hit és az alázat. Testvérek, a húsvéti szent ünnepek idején üresen maradt templomok, az üres Szent Péter tér, azt üzeni, hogy Istennek nem a látvány, nem a külsőségek kellenek. Istennek Te kellesz, a magad egész személyiségével, mint ahogy ő is teljes mértékben átadta magát nekünk a nagycsütörtöki, nagypénteki történésekben. De ahhoz, hogy át tudjuk adni neki életünket, bíznunk kell benne. Megbízni valakiben csak akkor lehet, ha megismerjük őt: Ki az, aki hozzánk szól és mit akar tőlünk?

Vegyünk példát a fent említett testvéreink életéből, mely azt mutatja számunkra, hogy a lelki élet terén akkor juthatunk előre, ha mi is nyitottak vagyunk a kegyelemre és a Szentlélek vezetésére. Ez pedig az Oltáriszentség, azaz Krisztus testének és vérének mély hittel történő magunkhoz

vétele által lehetséges. Ezért maradt köztünk Krisztus és ezért marad fenn az Oltáriszentség jele köztünk egészen a világ végezetéig. Amen!

ERDÉLYI GÉZA

Hűség és helytállás[184]

Mélyen Tisztelt Egyházi és Világi Elöljárók, Urak és Hölgyek, Tisztelt Jelenlevők, Testvéreim!

7832

Amikor ezek a számok, ebben a sorrendben valahol elhangzanak, a becsületes, igazságszerető, történelmi múltját ismerő magyar ember tudja, hogy a Felvidék XX. századi, kiemelkedő történelmi személyiségéről, a mártírhalált halt gróf Esterházy Jánosról van szó. Nevét évtizedeken át említeni sem volt szabad Csehszlovákiában. Ezen a szomorú helyzeten az 1989-es rendszerváltozás indított be új folyamatokat. Csak a hangnem módosult, de vele kapcsolatban semmi sem változott. Esterházy János személyének hivatalos, és tárgyilagos méltatása, elismerése máig várat magára.

Az önálló Szlovák Köztársaság az Európai Unió tagja lett. Polgárai számára érvényes törvények biztosítják az alapvető emberi jogokat, többek között a szólásszabadság jogát.

184

A Szlovákiai Magyar Református Egyház nyugalmazott püspökének beszéde Esterházy János temetési szertartásán hangzott el, 2017. szeptember 16-án, Alsóbodokon.

Jogainkkal élve, szabad emberekként állunk most itt, és kinyilvánítjuk meggyőződésünket: hogy gróf Esterházy János igaz ember volt, igaz ügyért küzdött az akkori Szlovák Állam parlamentjében és a közéletben, de nemcsak küzdött, hanem életével áldozott, mártírként halt meg. Ezt nem lehet, nem is szabad tőle elvitatni. Háború volt, embertelen üldöztetés folyt, ártatlanok haltak meg milliószámra, és egy népet akart a gyilkos önkény kipusztítani. A hatalom képviselői közül csupán egy ember emelte fel szavát a gyilkos szándék ellen: Esterházy János. És ő volt az, aki demokratikus eszközökkel kitartóan küzdött a kisebbségek jogainak érvényesítéséért is. Nemes tetteiért nem börtön, hanem megbecsülés és kitüntetés járt volna, és jár(na) ma is. A hazai hivatalos állásfoglalás vele szemben viszont máig nem változott.

Ki volt gróf Esterházy János? Független gondolkodó, politikus, mélyen hívő, magányos harcosa a jognak, s az igazságnak. Küldetését mérlegelve megválaszolatlan kérdések merednek ránk.

Ellenségei mire alapozzák konok, elutasító álláspontjukat?

> Mi a valódi oka, hogy sem a barna, sem a vörös diktatúra nem szívlelte őt?
> Miért van az, hogy az 1989-es történelmi változásokat követően a gyűlöletszító, és megosztó E. Beneš elnöknek szobrot állítottak -- lelkük rajta --, de a humánum képviselőjének, az üldözöttek pártfogójának, mentőjének jogos rehabilitálása leküzdhetetlennek látszó akadályokba ütközik? Végül, egy koncepciós, azaz kiagyalt perben politikai ítélethozatallal börtönbe, valójában halálba küldték.

Hiába látja a volt szlovák miniszterelnök, Ján Čarnogurský szükségesnek az igazságtételt, és most szavait idézem: "Az ő jogilag helytelen és igazságtalan politikai ítéletére a mai kornak kell etikailag megfelelő, koherens megoldást adni. Ez erkölcsi kötelessége Szlovákiának, ha el akarja foglalni Európában az őt megillető helyet."
Hiába méltatja és adózik nagy tisztelettel Esterházy Jánosnak Csehország volt külügyminisztere, Karl Schwarzenberg, tőle idézek: "Nagy tisztelője vagyok Esterházy János személyének.(...) Amikor a németek lerohanták Lengyelországot, s ebben, sajnos, a korabeli Szlovák Állam is segítséget nyújtott neki. Esterházy segítette a lengyel menekülteket, (...) a szlovák parlamentben ő volt az egyedüli, aki az antiszemita törvény ellen szavazott. Az adott időben ez erős jellemet és bátorságot igényelt. Ezért nagyon, nagyon tisztelem, Közép-Európa legbecsületesebb politikusának tartom őt." Mindezek ellenére, a helyzet változatlan. Itt állunk Nyitra megye egyik kis községének, Alsóbodoknak a földjén, tisztelegve és hódolva a vértanú földi maradványa előtt, küzdelmes életének üzenetére figyelve, melynek lényege:

> A rá jellemző, rendkívül szilárd keresztyén erkölcsiség, amelyre világunknak változatlanul nagy szüksége van.
> A szülőföld iránti szeretete, amely minket is kötelez.
> Két forrásból, az Istenbe vetett hitből, és a nemzet múltjából merítő azonosságtudata példaértékű korunk embere számára is.
> Igazságszeretete és hűsége elkötelező és követendő.

Végezetül Krisztus Urunk szavait idézem: „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa." Őszintén kívánjuk, tegyünk is meg mindent, könyörögjünk kitartóan azért, hogy katolikus, keresztyén egyháza, amelynek

mindvégig hű tagja maradt, őt boldoggá avassa. Ez feltétlenül megilleti őt. Ne adjuk fel, folytassuk küzdelmünket az Ő igazáért mindaddig, amíg elérkezik az igazság órája. Isten áldása kísérje a jóakaratú és a hit bátorságával, az igazság érvényesüléséért küzdő embereket (a bátor szoboralkotókat, és templomépítőket), Zoboralja népét és egész nemzetünket.

Ámen

Balga Zoltán

Önmegvalósítás helyett önfeláldozás

A felvidéki magyarság a 20. században drámai változásokon ment keresztül. E sorsfordító események mély nyomokat, sok esetben begyógyíthatatlan sebeket ejtettek emberek tízezreinek szívében. De mindig voltak olyan vezéregyéniségek, akik istenhitükből merítkezve tudtak támpontok lenni övéik számára. Ilyen eligazodási pont volt Esterházy János is, mind a magyarság, mind pedig a kereszténység tekintetében.

A történelmi igazságtalanságok viharában csalódottan kullogó felvidéki magyarság tükörként áll a 21. század embere előtt, hiszen mi gyakran légvárakat építünk a nemzettel, magyarságunkkal, vallással kapcsolatban. Sokszor szinte követeljük, hogy a körülöttünk lévő dolgok saját elképzeléseink szerint történjenek. Szívesen látnánk egy olyan Felvidéket, amely kellő gazdasági hatalommal, megfelelő szintű önrendelkezéssel, tartással, erővel bír, és ebben az erőben szívesen megtapasztalnánk a biztonságot és a békét. De ha szembesülünk a ténnyel, hogy valójában alig akad magyar, aki ennek a magasztos elvárásnak a

megvalósítására alkalmas lenne, és merné az életét e célért odaajándékozni, ilyenkor elkeseredve kétségbeesünk, feladjuk elvárásainkat és menekülünk környezetünktől és önmagunktól – a lényeg, hogy minél távolabb attól a helytől, valóságtól, ahol elvesztettük reményünket, ahol minden értelmetlenné vált. Kedvetlenül intünk egyet, és végső elkeseredésünkben kimondjuk: „Mindennek vége… Nem érdemes tovább küzdeni…" Mi sem merünk lépéseket tenni az önfeláldozás útján. Hányan és hányan hagyják abba tanulmányaikat, a megkezdett élethivatást, mondván: „csalódtam". A csalódott emberek száma egyre nő – egyre többen mondják: csalódtam a tanárban, az iskolában, a családban, a házastársamban, a gyermekemben. Csalódunk, mert a másiktól mindig sokat várunk el és magunkat dédelgetve a hibát mindig önmagunkon kívül keressük. Nem tanultunk meg a másikért, egymásért élni, ez csalódásaink egyik legfőbb oka.

Hasonló csalódás részesei lehettek elődeink is, akik vezetőiktől egyfajta politikai megváltást vártak, ami elhozza a szabadságot, a győzelmet. S amikor mi is csalódottan haladunk, menekülünk életünk útján – mint elődeink –, találkozunk azzal az emberrel, aki észrevétlenül figyelte népe csalódásait, meneküléseit, és kereste a megoldási lehetőségeket. Ez a titokzatos személy, aki a csalódott ember mellé mer(t) állni, nem más, mint Esterházy János. Életünk útján mellénk áll, hogy meggyőzzön: Krisztusnak is szenvednie, csalódnia kellett, „hogy bemehessen dicsőségébe", és, hogy számunkra sincs más út. Eszünkbe juttatja, hogy Jézus nem uralkodni jött, hanem szolgálni, nem egy hatalomra törő világszervezetet akart megalapítani, hanem a szeretet Egyházát. Keresztényként, magyarként,

politikusként mellénk áll a csalódások útján, hogy kieszközölje számunkra népünk lelki, szellemi feltámadását. Meg kell tanulnunk visszatérni arra a helyre, állapotba, amelytől csalódásaink miatt oly gyakran menekülünk, ahonnan távolodni akarunk. Csalódásaink útja csak így válhat újra az ígéretek helyszínévé. Erre tanít, erre hív meg Esterházy János életpéldája.

Fontos lenne meghallani, megérteni életének üzenetét: életünket felajánlani egymásért, népünkért, nemzetünkért! Nem pedig az önmegvalósítás igájában robotolni! Ön-meg-valósítás… Vagyis a saját elképzelésem, akaratom előnybe helyezése. A bennem rejlő életre hívása. De valóban úgy leszek önmagam, ha teljes mértékben a saját vágyaimnak fogok élni? Azok megvalósítására fogok törekedni egy életen át – ahogy azt kortársaink is teszik, és már-már követelményként támasztják egymás felé? Tudatosítanunk kell, hogy az önmegvalósítás nem más, mint Isten akaratának ellentéte! Az önmagát megvalósítani akaró ember tudatosan nemet mond az isteni akaratnak, és csak a saját elképzelését vallja egyedüli járható útnak. Egy soha véget nem érő „küldetés” áldozatává esik. Feladatának érzi a benne lakó rendeltetések megvalósítását, amelyet egy soha véget nem érő folyamat jellemez. Ugyanis a beteljesült vágy újabb és újabb, egyre inkább elérhetetlen vágyakat generál. És ha már azt is elérte, egy újabb vágy lép a helyébe. Soha véget nem érő ördögi kör.

Tulajdonképpen az emberek egy része csak nagyon kevés dolgot ér el az életben. Képességeink csupán töredékét vagyunk képesek igazán kamatoztatni, ugyanis a ránk ruházott feladatok nem igazán teszik próbára képességeinket

és tudásunkat. Pedig mi sikerekre vágyunk, bizonyítani szeretnénk, ezért sokszor műcélokat kovácsolunk, melyeket könnyedén elérhetünk, megvalósíthatunk. Így lesz az önmegvalósításból önámítás – és ehhez még gratulálunk is magunknak.

Az önmegvalósítás igazi buktatója, hogy nincs végcélja, ezért az ember elveszik benne. A keresztény ember életének célja maga Krisztus, az egyedüli cél, mellette minden másnak el kell törpülnie Ő legyen önmegvalósításunk célja!

Korunk embere sajnos gyakran megszűnik az értékekre figyelni, helyette inkább olyan dolgokra fordítja figyelmét és szenteli idejét, melyek mindinkább eltávolítják őt Istentől, mi több – ha nem reagál helyesen – olyan helyzetbe keveredhet, amely hite gyengülését, sőt, romlásba való süllyedését eredményezheti. Abban a pillanatban, mikor az ember Istennel kiépített kapcsolatát ködösen kezdi látni és állapotbeli kötelességeit hanyagul kezdi végezni, szükséges, hogy egy őszinte lelkiismeret-vizsgálatban feltegye a kérdést: „Mit csinálok rosszul?”

A válasz kézenfekvő: a lelki süllyedés az oka, hogy elfelejtünk lelkileg emelkedni, megszűnünk Jézusra tekinteni és az Ő kezét fogni. A vízen járó Péter – miután tekintetét nem Jézusra szegezte, hanem az őt körülvevő erős szélre – süllyedni kezdett, amikor figyelme nem Jézus felé irányult, megijedt és szíve mélyéből kérte mesterét: „Uram! Ments meg engem!” Ebben áll Péter nagysága: a bajban (a süllyedésben) tudatosította, hogy csak Jézus segítségével tud kijutni a bajból. Hogy szinten tudjon maradni, elég, ha erősen megragadja Barátja és Istene kezét.

Korunk emberének meg kell értenie, hogy az Istennel való együttműködés nélkül nem tud nagy dolgokat véghezvinni, a hétköznapok szürkeségében nem tud helytállni, hiszen a süllyedés világában élünk, ahol Jézus a segítségünkre akar sietni, segítő jobbot akar nyújtani, de mindehhez előbb nekünk kell megtanulni segítségért kiáltani, megtanulni elfogadni Krisztus segítséget nyújtó jobbját.

Amit nem emelünk, az süllyed. Ha úgy érezzük, hogy a minket körülvevő világ elnyel bennünket, merjünk bátran segítségért kiáltani. Ne kételkedjünk! Higgyük el, hogy Jézus mindig és minden körülmény között emelni akar minket, népünket, nemzetünket. De ez nem megy automatikusan, szükség van a mi közreműködésünkre. Nem lehet ölbe tett kézzel arra várni, hogy majd a másik megoldja helyettem. Esterházy János szavaiban, döntéseiben ott világlik az erős meggyőződése, hogy csakis aktív közreműködéssel, önfeláldozással, mindvégig hűséggel való kitartással tudunk megmenekülni, megmaradni.

„Mit adhatok én az Úrnak a sok jóért, amit Ő nekem juttatott?” – kérdezi a zsoltáros. Abban az emberben, aki már megtapasztalhatta, hogy érdemtelen létére, teljesen ingyenesen kapott valamit, abban föléled a vágy, hogy ezt viszonozza. Ahogy Szent Pál apostol fogalmaz a Rómaiakhoz írt levelében: „Testvérek, Isten irgalmasságára kérlek benneteket, hogy adjátok testeteket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul. Ez legyen a ti észszerű hódolatotok.” Azaz ne valamit akarjunk adni önmagunkból, hanem oda kell adnunk egész önmagunkat, lényünket! Úgy, ahogy vagyunk. Ebben szabad mértéktelennek is lenni.

„Adjátok testeteket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul” -- ugyanis Jézus is ezt tette az utolsó vacsorán: „Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem!” Jézus sem azt mondta, hogy csak egy falatot adok, hanem az egészet. És, ha már egyszer átadtuk magunkat, akkor ne akarjuk visszalopkodni. Ne méricskélve, hanem teljes mellbedobással vessük bele magunkat! Miként azok, akik extrém sportokat űznek és sziklaoromról ugranak vízbe, kitárják karjukat és „belevetik magukat”. Persze elfáradunk, meg a csalódásokban sokszor elkedvetlenedünk, de próbáljuk meg magunkat mindennap elosztogatni. Jusson belőlünk mindenkinek: a barátnak, a kollégának, a családnak, sőt azoknak is, akikkel mindennap összefutunk.

Esterházy János megértett valamit abból, hogy a nemzetért való ténykedés túllép az önmegvalósítás divatos elgondolásán, ugyanis a népének jólétén való fáradozás, az állandó másoknak élés, az élet odaajándékozása újabb távlatokat nyitott meg számára. Értünk, a másikért, a nemzetért… mindebben a személyválogatás nélküli ajándéklét bújik meg: magyarokért, hívőkért és a jó szándékú istenkeresőkért próbált élni, tenni, imádkozni.

Ásgúthy Erzsébet

Halottak napja volt…

(Esterházy Jánosnak)

Halottak napja volt

S a sír felett
nem gyúltak gyertyák.
Zsoltárt nem zengenek
Siratók. – – Ó, tompa jajszó kongott
csak, mint a néma dob.

S a mélyben lenn:
– mint fonálról leszakadt orsó –
koppant a rög, koporsófedelen.

Virág nem volt a hant felett.
Igét a pap nem hirdetett.
Jeltelen volt a sír. – – Ó,
nem állított fejfát a síró
város, Harangok nem zúgtak.

A domb tövében
csak egy fenyő állt őrt
az őszi éjben.
Csak egy fenyő volt.

De keményen állt.
Mintha nem látta volna
a halált. – –
És sudár törzsén mint az ölelő
karok nyúltak a zöld gallyak elő.
Didergő madarak bújtak alá,
és ég felé tört, mintha mondaná,
vagy maga lenne szent vallomás,

Halottak napja van,
de lesz: feltámadás!

VII. Tanulmányok, elemzések

Dr. Gál Péter

Gróf Esterházy János életáldozata a vértanúság teológiájának tükrében[185]

Vizsgálódásunkban azzal a fontos kérdéssel szeretnénk foglalkozni: Esterházy János valóban vértanúnak tekinthető-e keresztény értelemben?[186]

A vértanúság mai fogalma azt jelöli, hogy valaki vérével, halálával tanúskodik valamilyen személy, érték, igazság mellett. Korunkban kitágult a vértanúság fogalmának használata. A köznyelvben egy politikai forrongásnak, egy autóbalesetnek, természeti katasztrófának „áldozatai" vannak, a háborúknak pedig „hősi halottjai" vannak, ugyanakkor mi magyarok beszélünk az „aradi vértanúkról", viszont szó esett már bányászvidékeken a „bányászvértanúkról" is. Nem minden hősi halott vértanú. Le kell szögezni, hogy a vértanúság ősi

185

Előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án az „Isten Szolgája: Esterházy János – megemlékező konferencia" keretében.

186 Jelen előadásom bőven táplálkozik Molnár Imre munkásságából, aki régóta foglalkozik Esterházy munkásságának keresztény áldozati jellegével, élettörténetének Jézus szenvedéseivel felfedezhető párhuzamaival.

keresztény fogalom, amely nem választható el a kinyilatkoztatástól.

„A vértanúság a hit igazsága melletti legnagyobb tanúságtétel; olyan tanúságot jelent, amely elmegy egészen a halálig…” – mondja a Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK 2473). Az ógörög mártír (*martüsz*) fogalma egyszerűen tanút jelent. De az ősegyházban rögzült jelentése már egyszerűen és kizárólag a Jézus Krisztusért, a belé vetett hitért vállalt erőszakos halállal, a vérrel tett tanúskodás.[187] Ahhoz, hogy keresztény vértanúnak nevezhessük Esterházy Jánost, látnunk kell a vértanúság legfőbb jellemzőit.

Jézus Krisztus A VÉRTANÚ. Ő tanúskodni jött az Atyaisten szeretetéről: megtestesülésével, amelyben a „kiüresedés” (*kenószisz*; vö. Fil 2,6-11), a „szolgai alakot öltött” szenvedékeny emberi élet már maga is megváltó szenvedés; tanúskodott tetteivel, csodáival, tanításával, majd szenvedésének és halálának vérontásával. „*Ezek a tettek, amelyeket végbeviszek, maguk tanúskodnak mellettem, hogy az Atya küldött”* (Jn 5,36).

Az Úr Jézus által alapított Egyház első vértanúja, a jeruzsálemi közösség diakónusa, Szent István. Kivégzésének története, ahogyan az Apostolok Cselekedeteiben olvashatjuk, kifejezett párhuzamot mutat Jézus passiójával. Ezért biztos alapként vehetjük a későbbiek vizsgálatánál is.

Jézus megváltó halálának, illetve Szent István vértanúságának legfontosabb mozzanatainak párhuzama:

---

[187] *Biblikus Teológiai Szótár,* szerk. Xavier Léon-Dufour, Róma, 1974. 1416.

„*Embereket fogadtak fel”,* hogy *hazugsággal* vádolhassák Istvánt (ApCsel 6, 11) – vö. Jézusnál: Mk 14, 56;
az *igazságtalan ítélet és végrehajtóinak gyűlölete* (ApCsel 7, 54-58; vö. Mk 15, 14 – 15);
a vértanú *szelíd türelme* (ApCsel 6, 8 – 15., vö. Lk 23, 9);
a *megbocsátás* a halálban: „*Uram, ne ródd fel nekik bűnül*!” (ApCsel 7, 60), vö.: Lk 23, 34: „*Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!”;*
végül a végső *önátadás* a halálban: ApCsel 7, 60b: „*Uram Jézus, vedd magadhoz lelkemet!”* vö: Lk 23, 46: „*Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!”*

Lássuk kissé részletesebben, hogy a vértanúság jellemző elemei megtalálhatók-e Isten Szolgája Esterházy János életében.

1. Az első jellemzője és alapja a vértanúságnak az önátadás a Mesternek, Jézusnak, illetve az Ő akaratának. A vértanúság alapját és az első lépést a mártírhalál lehetősége felé tudatosan tették meg az első keresztények a jeruzsálemi-antiókhiai ősegyház tagjaitól kezdve az ókeresztény százezrek az első három században, amikor beiratkoztak a katekumenek közé, s azután, amikor megkeresztelkedtek. A keresztség az első századokban a felnőtt ember szabad akarati döntésének a gyümölcse és pecsétje volt, s azt a tudatot is tartalmazta: holnap már akár vihetnek is a börtönbe a zsidó hatóságok, vagy a rómaiak. Mindez lelkileg és gyakorlatilag önátadás volt a Szentháromság Istennek. Az élet teljes rábízását imádkozták el a vértanúságra kész Jézus-szeretettel a keresztségi hitvallás kimondásakor a húsvéti ünnepi hajnalokon. Szent Polikárp püspök 156-ban máglyahalált halt a rómaiak és a felbujtott csőcselék kezei által Szmirnában. Az ő vértanúaktája közöl egy felajánló-magasztaló imádságot, amelynek legfontosabb sorai:

„…áldalak Téged, mert erre a napra és órára arra méltattál, hogy részt kapjak tanúid sorában…, köztük fogadtassak el én is ma kedves és kövér áldozatul, ahogy előkészítetted és előre jelezted, Te meghazudtolhatatlan és igaz Isten…”[188] Erről az imáról azt írja a nagy patrisztikus, Henri Daniel-Rops, hogy az ilyen magasztalások napi imának számítottak a korabeli keresztények ajkán.[189]

Esterházy János édesanyjának imakönyvéből való a bejegyzés: *„A hét minden napját felajánlotta valakiért, vasárnap jótevőiért és ellenségeiért egyformán imádkozott.”*[190] Tekinthetjük ezt a kis szöveget az első felajánlásai dokumentumának, s a következőt pedig az utolsónak: *„Ó édes Jézusom! Szívesen magamra veszem keresztemet. Megadással akarom elszenvedni a halált is, minden gyötrelmével együtt. Egyesítem halálomat a Tieddel, és én felajánlom azt Neked. Te, irántam való szeretetből haltál meg, én is irántad való szeretetből akarom halálomat elfogadni. Add meg hozzá kegyelmedet.”*[191]

2. A második jellemzője a vértanúság felé vezető életútnak, hogy az önátadás nyomán kibontakozik az illetőben a Jézus-tanítványság.

---

188 *Szent Polükarposz vértanúsága*, ford. Vanyó László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7., SZIT., Bp.,1984, 51.

189 Henri Daniel-Rops, *Az apostolok és vértanúk egyháza* I., Ecclesia, Bp., 1989, 239.

190 Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 152.

191 Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 150.

A hiteles, valódi tanítványság négy jellemzője: a személyes istenszeretet, nyomában a határokat nem ismerő emberszeretet, az Eucharisztia-központúság, valamint a kereszthordozás, az áldozat és engesztelés tudatos vállalása.

2.1. A végső, a halállal való tanúskodás előtt már jóval előbb szinte természetesen jelenik meg az evangéliumi cselekvés – és életmód, valamint a személyes, bensőséges, sőt egyre fokozódó i*stenszeretet.* Minél mélyebb az istenszeretet a tanítványban, annál nagyobb a bátorsága az emberek hősies szeretetéhez is. Esterházy János Jézus iránti személyes szeretete gyakran jelenik meg a börtönből írt leveleiben: *„Jézusom! Szívemből sajnálom, hogy valaha is megbántottalak. Ne engedd, hogy újra vétkezzem ellened, s add, hogy nap mint nap jobban szerethesselek Téged!”*[192] *„Jézusom halálod érdemeiért add meg nekem a kegyelmet, hogy irántad való szeretetből múlhassak ki én is e világból. A Te kezeidbe ajánlom szegény bűnös lelkemet…”*

Esterházy János gróf keresztény politikus volt. Nem olyan értelemben, hogy politizált, és közben keresztény ember volt, hanem úgy, hogy kereszténységként politizált. A politikát, vezető pozícióit használta fel arra élete során, hogy kereszténységéből szorosan következő elveit, az evangéliumi szempontokat valósítsa meg a közéleti területeken, azok számára, akiket politikusként képviselhetett. A keresztény alapokon nyugvó nemzeti és családi életeszményt, az erkölcsi értékek szerinti életet tartotta földi célnak, a szabadság és a békesség biztosítéka mögött. Gyakorlatilag ezek bátor és következetes képviseletének a totális diktatúrától történő elutasítása okozta az ő elítélését és halálát. Beszédeiben újra és

---

192 uo.

újra a keresztény értékrend érdekében lépett fel: *„… a nacionalizmus rombolóvá is válhat, ha nem fogadja el az egyetemes humanitás és a keresztény gondolatvilág korlátozásait”* – mondta egyik, 1939. évi szónoklata során. Feladatának tartotta a közép-európai népek békés együttélése kialakítását, s ezt a jézusi hit jegyében képzelte el. Jézusi szívvel túllátott minden korabeli nemzeti-politikai elfogultságon, előítéleten, vagy bosszúvágyon. Ezt mutatja be többek között az egyik, 1940. május 7-i parlamenti beszéde, melyben az ő képviselői tevékenységének szlovák rágalmaira reagált: *„Igenis, járok Pestre. Akkor járok, amikor úgy érzem, hogy valami bajon segíteni kell. Elárulom…, hogy pesti utazásaim alkalmával igenis a nem igazolt szlovák vasutasok érdekében és hasonló ügyekben járok, és ha akadna valaki, aki szavaimat kétségbe meri vonni, írásbeli bizonyítékokat fogok mutatni arról, hogy intervencióim folytán hány szlovák állami tisztviselő nyerte vissza kenyerét… Tettem ezt… a szlovákok iránt érzett teljesen spontán, őszinte barátságból és igazságérzetből…”*[193]

1940 során többször felszólalt az internálótáborok ellen, külön a katolikus papok deportálása ellen. Másik jellemző tény, mely evangéliumi alapállásának megdöbbentő politikai megvalósítása volt, hogy az 1942. évi pozsonyi szlovák parlamenti ülésen ő volt az egyetlen, aki nem szavazta meg a zsidótörvényt. Részlet e beszédéből: *„… azért nem szavazok a javaslat mellett, hanem ellene, mert mint magyar és keresztény, és mint katolikus a javaslatot istentelenek és embertelennek tartom”*. „*Esterházy számára a legnagyobb kockázatot épp az üldözött zsidók következetes védelme jelentette”* – így foglalja

---

193 Molnár, *Esterházy János élete…, i.m.*177-178.

össze ezt a korszakot Molnár Imre.[194] Ettől kezdve tekinti őt az akkori hatalom az ellenségének; 1944-ben a nyilasok le is tartóztatják, de rövid idő után szabadon engedik. 1943 decemberében, év végi szózatában a megbocsátás és szeretet eszközét ajánlotta a felvidéki magyar családoknak, azzal, hogy „*… egyedüli építeni képes erő a szeretet. Mi pedig igenis építeni akarunk egy jobb, boldogabb jövendőt. Ezt pedig csak a szeretet alkotó erejével tehetjük…”* 1942-től kezdve százával segíti, menekíti meg az üldözött zsidókat és más nemzetiségek tagjait.

Ezt a tanítványi életutat Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát ezekkel a szavakkal jellemezte 2007 decemberében írt könyvajánló soraival: „*… az emberség és életszentség olyan fokára jutott el, hogy számára már nem létezik 'sem zsidó, sem pogány, sem görög' (vö. Gal 3,28), mert az ő szemében mindannyian egyformán kiszolgáltatottak és rászorultak voltak, akiknek szenvedését ő, krisztusi szeretetet sugárzó jelenlétével igyekezett könnyíteni”*.

Az Ad Gentes kezdetű, a II. Vatikáni Zsinaton született dokumentum szerint: „*Krisztus Lelkének indítására az Egyháznak is ugyanazon az úton kell járnia, amelyen ő járt, tudniillik a szegénység, az engedelmesség, a szolgálat és a halálig tartó önfeláldozás útján, melyből föltámadása által győztesként tért vissza.”* (AG 5.) A Krisztus-tanítványság az áldozati szenvedésben és a halálban válik teljessé.

Az ókeresztény Egyház híres vértanúja, Antiochiai Szent Ignác püspök 110-ben ezeket írta fogságából a római testvéreknek, midőn a római katonák a vértanúsága felé hurcolták, ő pedig már tudta, vár reá a vadállatok általi

---

194 uo. 257.

kivégzés: „*Most kezdek tanítvány lenni.”*[195] *„Akkor leszek igazán Jézus Krisztus tanítványa, amikor testemet sem látja majd a világ. Kérleljétek Krisztust értem, hogy áldozatnak találtassam Isten előtt…”*[196] Ez a fiatalon elhurcolt püspök személyes Jézus-szeretetében így kiált fel: *„Mindent elviselek, hogy vele együtt szenvedjek…”*[197] *„Az én vágyam a megfeszített! Nincs bennem tűz, mely a földi dolgokat szeretné…*”

2. 2. Boldog emlékű Esterházy János megalkuvások nélküli, a személyes Jézus-hitéből táplálkozó, rendkívül bátor közszereplése mögött a rendszeres szentségi élet állott, az Oltáriszentség kiemelkedő szerepével. A szentségi Jézus szeretetében is párhuzamot láthatunk a nagy szentekkel, például Antiochiai Szent Ignác vértanúval. Ő írja: *„Nem lelem örömömet a romlandó táplálékban, sem ezen élet gyönyörűségeiben. Isten kenyerét akarom, mely Jézus Krisztus teste, azt az italt kívánom, mely az ő vére, ami a romolhatatlan szeretet!”*[198]

A Felvidék hős patrónusának az áldozati életében speciális szerepe van az Oltáriszentségnek, hiszen döbbenetesen különleges az a hátrány, amivel a kommunizmus börtönében egy szentáldozásra áhítozó rabnak küzdenie kell.

Esterházy Mária írja róla a következőt arról a szakaszról, amikor nem volt még titkos börtönmise sem a

---

195 ad Rom V, 3., *Antiochiai Szent Ignác hét levele,* ford. Vanyó László, in: Apostoli atyák, Ókeresztény írók 3.,SZIT, Bp.,1980, 163 – 192.

196 ad Rom IV, 2

197 ad Smirn IV, 2

198 ad Rom VII, 2-3

közelében: *„Ott Oroszországban betartotta az elsőpénteket, lelki szentáldozást végzett – máskor is, de elsőpénteken mindig*.”[199]

Később, a lipótvári börtönben „*a fogva tartott papok titokban misét celebráltak a bebörtönzötteknek”*… Ekkoriban *„Esterházyt magánzárkára ítélték, mivel 'a parancs ellenére más cellákban tartózkodott'*.”[200] Rabtársai elmondták, hogy azért tartózkodott „más cellában”, mert nem hagyta ki ezeket a veszélyes, de oly fontos alkalmakat, a szentmisén részvételt és a szentáldozást. „Lénár Károly, akit lukanényei plébánosként tartóztattak le, a börtönben Esterházy János gróffal is találkozott. Ezzel kapcsolatban… személyes élményét is elmesélte: *'Lipótváron a börtön kórházában találkoztam vele. Ott is példát adott a többieknek. Titokban miséztünk a börtön vaságyán, a rozsdás kanál volt a kehely. A jobb érzésű őrök csempészték be a bort, és a legmegbízhatóbb civil rabtársaink – élén Esterházy gróffal – hordták szét az Oltáriszentséget a többi fogolynak.*' Mária egyik levelében számol be arról, hogy a börtönbeszélőn János elmondta neki: *'Az ünnepekre és az új évre részesült a morzsákból, sőt jelen volt az elkészítésüknél is (vagyis ministrált a titokban végzett szentmisén – MI), és számára semmi egyébnek nincs jelentősége'… a titokban konszekrált kenyeret a súlyos beteg Esterházynak adták át megőrzésre. Ő, ha a zárkában, a rabok szájából durva szavakat hallott, akkor lehetőség szerint inkább kiment a cellából, és a folyosón tartózkodott, hogy ne kelljen a szent kenyérrel a trágárul beszélő rabok társaságában lennie. Esterházy örömmel és megilletődötten végezte feladatát, s olyan volt, mint*

---

199 Részlet Esterházy-Mycielska Mária naplójából.

200 Molnár Imre, *Esterházy János hősies hitvallása,* kézirat,14.

egy köztünk járó szentségtartó – mesélte e sorok írójának még életében Lénár Károly…”[201]

2. 3. Az önfelajánláshoz szükséges a tanítványi út hűsége, ehhez pedig a kereszt szabad, tudatos felvállalása, méghozzá újra és újra. „*Atyám, ha akarod, kerüljön el ez a kehely! De ne az én akaratom teljesüljön, hanem a tied!*” (Lk 21,42) A dogmatika egyik tömör megállapítása a megváltás módszeréről: *„Az atyától kapott feladat betöltésében Jézus szabadon kiszolgáltatta magát a kereszthalálnak, létezése céljának.”*[202]

Szent Ágota ókeresztény vértanú a római bíróság előtt így beszélt: *„Én tényleg szolgája is vagyok Krisztusnak, aki nekem drágább minden dicsőségnél, szabadságnál, előkelőségnél… Nem lehet ugyanis másképpen szabad az ember, csak ha először szolgája lett Krisztusnak.”*[203] Esterházy János írta a börtönben: „*Szeretlek, édes Jézusom! Jobban, mint önmagamat. Tégy velem úgy, amint neked tetszik. Szívesen fogadok el tőled mindent, bármit bocsátasz is rám…*”[204]

Az Atya akarata a szenvedés áldozata és cseréje általi megmentés. Jézus Krisztus megfeddi Péter apostolt, amikor az a Jeruzsálembe vezető úton visszatartaná az ott bekövetkező megjövendölt szenvedésektől: „*Távozz tőlem, sátán!*

---

201 I.m. 15.

202 Denzinger- Hünermann 4615

203 *Szent Ágota nagyvértanúnő vértanúsága*, 3., Ford. Orosz László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek (Ókeresztény írók 7., szerk. Vanyó L.), SZIT, Bp., 1984, 134.

204 Molnár, *Kegyelem...,* i.m. 148.

Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak." (Mt 16,23) Antiochiai Szent Ignác azt kéri a római egyház tagjaitól, hogy ne próbálják őt kimenteni összeköttetéseik révén, mert már elfogadta szenvedését és halálát: „*Számomra többről nem gondoskodhattok, mint hogy feláldoztassam Istennek, mert az áldozati oltár (ti. a vadállatok – G.P.) már készen van…"*[205]

János ezt imádkozza a börtönben: *„Szeretetre legméltóbb Jézusom! Szívesen magamra vállalok minden szenvedést, melyet részemre itt a földön kijelöltél. A kereszthordozással szerzett érdemeidre kérlek, add meg nekem azt a kegyelmet, hogy szenvedéseimet hozzád hasonlóan én is megadással viselhessem!*"[206]

2. 4. Mindnyájunkat megelőzve és a győzelmet előkészítendő az Úr Jézus a földön megküzd az ördög kísértéseivel a pusztában. A Római Birodalomban elfogott kereszténynek döntési lehetősége volt, akkor engedték szabadon, ha döntött: bemutatja a pogány áldozatot a császár képe előtt. Erre a döntésre kínzásokkal próbálták rávenni őket. Ezt a nyomást kísértésnek nevezték. A tanítványnak újra és újra döntenie kell Jézus Krisztus és igazságai képviselete mellett.

Molnár Imre írja: Esterházynak is, „... *mint Krisztusnak, szembe kellett nézni a könnyebb élethelyzet, a 'szélesebb út' csábító kísértésével. Hisz több alkalommal is elmenekülhetett volna, mégsem tette ezt meg, itt maradt, és*

---

[205] *Antiochiai Szent Ignác levele a rómaiakhoz*, II, 2. Fordította Vanyó László, in: Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980, 178.

[206] *Kegyelem életfogytig*, i.m. 148.

önként ment szenvedéssel teli sorsa elébe… A hivatása útjáról eltéríteni akaró első csábító ajánlatot akkor kapta, amikor1938-ban, a dél-szlovákiai magyarlakta területek anyaországhoz való visszacsatolása idején budapesti parlamenti képviselői helyet kínált fel számára a magyar kormány. Ő azonban, a fényes karriert biztosító magyarországi politikai pálya helyett Szlovákiában maradt, s a maréknyi magyarság érdekeinek védelmezése érdekében inkább a gyötrelmes, sokszor reménytelennek tűnő politikai küzdelmet választotta."[207] Még elfogatása előtt, a felvidéki magyarokhoz szóló utolsó üzenetében ezt mondta: *„Ezen a földön születtem, szívem-lelkem gyökere annyira ezen a földön él, hogy itt maradok köztetek, és veletek fogom átélni a rossz napokat is… Egyet kérek tőletek: szívünk-lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztusba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem.*"[208] A szovjet rabságból történt visszaszállítása után 1949-ben a pozsonyi kórházba kerül. Ekkor rokonok, ismerősök felajánlják neki a szöktetés jól kidolgozott tervét, de ő elutasítja ezt: „*… nem vétett senki ellen, idetartozik, nincs mi elől szöknie"*. Mária húga, aki rendszeresen látogatja, ekkor ezt írja édesanyjukhoz írt levelében: „*Megértettem... Teljes mértékben Istenre koncentrált, száz százalékra férfi és száz százalékra hívő katolikus. (...) Nagyon le van gyöngülve, de a betegség nem tudja megtörni reménykedő magatartását: Minden úgy van jól,*

---

[207] Molnár Imre, *Esterházy János hősies hitvallása,* kézirat, 2.

[208] *Esterházy János utolsó üzenete a felvidéki magyaroknak*, in: Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 148.

ahogy van. Ha ez Isten akarata, akkor jónak kell lennie."[209] A tanítvány következetes maradt, a veszély mellett, de a hűség mellett döntött.

3. A vértanúság harmadik jellemző fontos tényezője Jézus tanúságtételének, passiójának megfelelően az igazságtalan ítélet az ártatlan fölött, s mögötte az ok nélküli gyűlölet. Jézus pere óta koholt vádak, koncepciós perek mindenkor jelzik a tanítvány hitelességét. „*Miattam királyok és helytartók elé hurcolnak, hogy tegyetek előttük és a pogányok előtt tanúságot… Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál."* (Mt 10,18-24) „*Ha gyűlöl benneteket a világ, gondoljatok arra, hogy engem előbb gyűlölt, mint titeket… Mert teljesednie kell a törvényükben olvasható jövendölésnek: Ok nélkül gyűlöltek."* (Jn 15,18-25)

A rómaiak által végrehajtott első borzalmas üldözés 64-ben Nero által történt, aki Róma város felgyújtásának vádját a keresztények ellen terelte, a bűnbakot követelő csőcseléknek is kedvezve. „*Ami a 64. évi keresztényüldözés tényleges motívumait illeti, ezeket nehéz lenne pontosan megmondani. Tacitus ugyancsak homályos kifejezésekkel utal rájuk: gyalázatosságokkal vádolták ezeket a mindenféle bűnökkel terhelt visszataszító embereket, abban a meggyőződésben, hogy az emberi nem ellenségei"* – írja a problémát bogozva a történész Henri Daniel-Rops.[210] Vanyó László patrológus leszögezi: „*Ez a kereszténytildözés indította el azt a gyakorlatot*

---

[209] Molnár Imre, *Esterházy János élete…*, i.m. 353.

[210] Henri Daniel-Rops, *Az apostolok és vértanúk egyháza* I., Ecclesia, Bp., 1989, 163.

a Római Birodalomban, mely szerint a keresztény név elegendő ok bárki perbefogásához és elítéléséhez."[211]

Fábry Zoltán, a felvidéki kortárs harcos, író, 1947. október 5-én ezt írta le a Magyar Nemzetben Esterházy halálos ítéletéről értesülve: *„Megrendülten, tehetetlenül és szívütötten állunk az ítélet előtt. Az igazság újra csatát vesztett… Halálos ítélet: mentő körülmény nélküli végkonklúzió. Kötélhalál: aljas indokból elkövetett tett megbélyegzése. És a tempó és a gyorsaság, amivel az ítéletet keresztülhajszolták, egyetlen tárgyalás subája alatt. A nyílt fórumon, a világ színe előtt micsoda bátorság, mekkora arcátlanság így hazudni…"*

4. Itt említhetjük az oktalan gyűlölet sátáni mivoltát. Nem kell hívő szemmel figyelni, hogy látható legyen: a totális diktatúrák nem csupán az egyéni szabadság, vagy az erkölcsi értékek eltiprói, hanem a krisztusi hit ellenségei. Szent János evangéliumában Jézus szól az őt kivégző népvezetőkről, akiknek „*az ördög az atyjuk*" (Jn 8, 44), de tanít az e világ sötétségéről is, amely szemben áll Isten országával, s hogy „*az egész világ a gonosz hatalmában van*" (1Jn 5, 19), amelyet Szent János levele fejteget. *„…minden lélek, amely nem vallja meg Jézust, nem Istentől való, hanem az Antikrisztusé, akiről hallottátok, hogy eljön, és már most a világban is van"* (1Jn 4,3).

Szent Cyprianus (Ciprián), karthágói püspök 258-ban lett Krisztus vértanúja. Nem volt ő az egyedüli, aki saját korszakát már az „*Antikrisztus félelmetes kora kezdetének"*

---

[211] Vanyó László, *Az ókeresztény egyház és irodalma,* SZIT, Bp., 1980, 49.

nevezte.[212] Az „igazságból valók” oktalan gyűlölete megtalálható a mindenkori,

csőcselékben is, nem csak a diktatúrák vezetőinél. (Ez a csőcselék kente össze vandál módon piros festékkel Lantos Györgyi Esterházyt ábrázoló mellszobrát Kassán nemrégiben.)

Cyprianus püspök szellemi elődje, az egy emberöltővel előtte szintén Karthágóban tanító Tertullianus így kiáltott fel: „*Ha a Tiberis a városfalakig emelkedik, ha a Nílus nem árasztja el a szántóföldeket, ha az ég felhői elapadnak, ha megrendül a föld, ha éhínség, háború és járvány tör ki, rögtön halljuk az üvöltést: oroszlánok elé a kereszténeket! Halál a kereszténeyekre!*”[213]

Az ókeresztény vértanúk történeteit megörökítő vértanúakták és szenvedéstörténetek teológiájának fontos része az, hogy a vértanú, aki Krisztus katonájaként (*militans Christi*) küzd, voltaképpen, elsősorban a sátánnal harcolja meg a hit harcát, s miközben elveszíti életét, éppen akkor győz a sátán felett, aki a hittagadás esetére ígéri a kereszténynek a további földi életet. A hűséges tanú azonban tudja, hogyha bemutatja a pogány áldozatot, akkor a legnagyobb bűnök egyikének halálos következményét választja, ezért ezt a kísértést megtagadva inkább meghal, s így halálában legyőzi a gonoszt, miközben Mesterétől az örök és boldog életet nyeri el, amit a sátán nemcsak, hogy nem tud adni, hanem éppen az a célja, hogy az ember ezt az örökéletet elveszítse. *„Aki pedig elveszíti értem életét, megmenti azt”* (Mk 8,35b; Mt 10,39b; Lk 9,24b).

Tertullianus ezt az igazságot fekteti papírra: „*Ha, mivel a gonoszság nem Istentől, hanem a Sátántól való, az üldözés*

---

212 Cyprianus, i.m. 161.

213 Daniel-Rops, i.m. 179.

pedig a gonoszságból ered – mert mi lehet bűnösebb dolog, mint az igaz Isten elöljáróinak üldözése, a minden igazság követőivel pedig úgy bánni, mint a legelvetemültebb emberekkel? Akkor úgy tűnik, az üldözés a Sátántól ered, aki a gonoszság szerzője, a gonoszságból származik azután az üldözés, tudnunk kell, mennyire nem mutatható ki az üldözés a Sátán gonoszsága nélkül, sem a hit próbája az üldözés nélkül, a hit szükséges próbatétele miatt…"[214]

Feljegyzés tanúskodik arról, hogy János vértanúnk a börtönben Szent Cyprianus írását olvasgatta és soraival vigasztalta rabtársait is: „Fortunatushoz, intés a vértanúságra". Könyvecskéjének elején a 3. század püspöke ezt írja: *„A régi ellenféllel, az ősi ellenséggel állunk harcban. Hatezer esztendeje küzd a Sátán az ember ellen… Ha készületlenül, képzetlenül, hanyagul találja Krisztus katonáját, nem egész szívvel őrködve, megkörnyékezi a tudatlant, elbuktatja a vigyázatlant, becsapja a tapasztalatlant. Aki azonban ügyel az Úr parancsaira, erősen ragaszkodik Krisztushoz, ellenáll a Sátánnak, az szükségképpen le is győzi, mert győzhetetlen az a Krisztus, akit megvallott."* [215]

Esterházyt is személyesen támadja mind a két korabeli Antikrisztus, a nácizmus és a kommunizmus: nincs különbség köztük a lényeget tekintve. Erről szólt a 2009 márciusában mondott beszédében leánya, Malfatti-Esterházy Alice, amikor a Polonia Restituta kitüntetést átvette: *„Borisz Paszternák a nácizmust és a kommunizmust, mint két ikerszülöttet, már*

---

[214] Tertullianus, *A menekülésről az üldözés idején*, ford. Városi István, in.: Ókeresztény írók 12., SZIT, Bp., 364.

[215] Szent Cyprianus, *Fortunatushoz, intés a vértanúságra*, ford. Vanyó László, in.: Ókeresztény írók 15., SZIT., Bp. 1999.164.

az1930-as években 'a materialista éj jobb- és balszárnyának' nevezte. Ez a két ideológia a gyűlölet minden eszközét bevetve törekedett az általa megnevezett ellenség megsemmisítésére… Esterházyról emlékezve szót kell ejtenünk osztályáról is, hisz a lengyel és a magyar nemzet nagyjai között számtalan olyan arisztokratát találunk, akik önfeláldozó önzetlenséggel fáradoztak országaik felemelésén… Esterházy is tudatosan vállalta a kommunista börtönökben vállára rakott keresztet, s ebben a sorsvállalásban példaképe volt az 1848-as szabadságharcban részt vevő, s ezért Haynau parancsára kivégzett dédapja, Jeszenák János, éppúgy, mint a Monarchia lembergi és olmützi börtönében nyolc évet raboskodó lengyel nagyapja, Stanislaw Tarnowski."[216]

A gonosz szellemi hatalom teológiai ténye nem eredményezi az emberi felelősség alól felmentéseket. De a gonoszság titkának és a szenvedés nagy titkának megértését segíti az összetett valóságban.

5. Esterházy János gróf, mint a legtöbb vértanú, már egész előző életében, s minden tevékenységével döntött Jézus Krisztus, valamint az őreá és Egyházának tanításaira épülő értékek képviselete mellett. És ezen döntései életre szóló, halálig tartó hűséggel valósultak meg tetteiben. Az elfogatását követően azonban egyre mélyül és radikalizálódik benne egy szűkebb és legfontosabb életmotívum: *Jézus szeretetét viszonozva, Jézussal együtt szenvedni másokért.*

A keresztény vértanú ötödik jellemzője tehát az, hogy Jézus és tanítványa hisz az áldozatában és tudatosan ajánlja fel engesztelő imádság gyanánt szenvedéseit és halálát másokért. A szenvedő szolga éneke Deuteroizajásnál a messiási

---

216 Molnár, *Esterházy János élete…*, i.m. 434 – 435.

mártírium és minden hozzá tartozó felajánlás próféciája: *„Igen, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békességünkért érte utol a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást… Szenvedésével sokakat megigazultakká tesz szolgám, mivel gonoszságaikat magára vállalta. Ezért osztályrészül sokakat adok neki, és a hatalmasok lesznek zsákmányai."* (Iz 53,5-6.,11-12) Az utolsó vacsorán halljuk először: „…*mert ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára"* (Mt 26, 28).

„*Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az Egyháznak javára*" – mondja a Kolosszei levél (1,24). Ezután kb. 40 évvel Antiokhia vértanúságra szánt püspöke írta az efezusi híveknek: „*Áldozatotok vagyok és értetek áldozom magam, efezusiak, a mindörökké hírnévvel hirdetett Egyházért*."[217]

János „végrendeletének" szavai megismétlik azt, amit már korábban, tudatosan megélt és hangoztatott is: „*Tudom, hogy emberileg szólva nincs remény a szabadulásomra. Ezt elfogadva, mint keresztet, felajánlom a Jóistennek könyörgésképpen a legszűkebb családért és a szélesebb (a felvidéki magyarságért), meg a legszélesebb családunk (a magyar nemzet) boldogabb jövőjéért."* [218] 1954-ben ezt írta a börtönből a családjának: *„Próbálok mindent türelmesen elviselni, és szívesen viselnék el még nehezebb sorsot is, csakhogy nektek könnyebb legyen."* Szintén a börtönben írja: „*Jézusom halálod érdemeiért add meg nekem a kegyelmet,*

---

217 *Antiochiai Szent Ignác levele az efezusiakhoz* VIII, 1, Fordította Vanyó László, in: Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980, 166.

218 Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 151.

hogy irántad való szeretetből múlhassak ki én is e világból. A Te kezeidbe ajánlom szegény bűnös lelkemet…"

6. Idetartozik még egy mozzanat: Mindig vannak, akik felismerik a szentet. „*Jézus akkor hangosan felkiáltott: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet. E szavakkal kilehelte lelkét. Amikor a százados a történteket látta, dicsőítette Istent s azt mondta: Ez az ember valóban igaz volt."* (Lk 23,46-47)

Egy keresztény ifjúnak a szenvedéstörténetében találjuk, amikor válaszolt vallatóinak: *„Akik ott álltak, s hallották mindezt, könnyekre fakadtak… - Nevetnetek kellene – mondta ő –, örvendezve kellene kísérnetek a szenvedésre… nem tudjátok, milyen városban fogok lakni, nem tudjátok, milyen bizonyosságom van… Ezeket mondta, s ment a halálba. Tündöklő volt, megtekinteni érdemes, nemcsak annak, aki lelkét magához vette, hanem másoknak is, akik Caesareában laktak…"*[219]

A trákhiai Heraklea püspöke és társainak ókori szenvedéstörténetéből: „*Hasonlóképpen a boldog Hermészt is sugárzó, fényes arccal találták az égetés után. Ekkor valamennyien egy szájjal hálát adtak Istennek, aki a dicsőség koszorúját adta a benne bízóknak."*[220]

János húga, Mária, az utolsó mírovi börtönlátogatás után ezt jegyezte fel (1957.03.05): *„A mi kedvesünk lelkileg*

---

[219] *A gyermek Cyrillus szenvedése,*ford. Németh László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7., SZIT, Bp., 1984. 91.

[220] *Szent Fülöp, herakleai püspök szenvedése,* ford. Kiss-Rigó László, in: Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7., SZIT, Bp., 287.

olyan formában van, hogy erre már nincsenek szavak. Őt szemlélve a lélek abszolút győzelmét látjuk az anyag felett. Ezt nem lehet leírni. Assisi Szent Ferenccel, Szent Terézzel kellene összehasonlítani…"[221] Ugyanezt másik leírásban így rögzítette Mária: „*Olyan földöntúli fény volt a szemében, oly fölséges megadás a szavaiban, hogy az leírhatatlan. A lélek diadalát láttam benne az anyag felett, s ez úgy hatott rám, hogy félórás beszélgetés után, amikor elbúcsúztunk, nem sírtam, hanem a Magnificatot voltam kénytelen elmondani*."[222]

Halála után az egyik rabtársának a szava: *„Mondom neked, Frantisek, ez az ember a szentség jegyében halt meg."*[223] *„Az én szememben János bácsi, ott a szovjet gulagok poklaiban a magyarság szenvedő Krisztusává magasodott. Rabtársai szemében az igazi, hűséges Krisztus-követés példájává magasztosult."*[224]

7. A hetedik jellemző, hogy az elítélt Jézus – és a tanítvány: megbocsát halálában. Ez egy nem mellékes mozzanat, ugyanis a vértanúság a Jézus-követés teljessége, s ennélfogva a vértanú: szent az Egyház szemében. Az evangéliumi életmód része pedig a megbocsátás az ellenségeknek, az életszentség velejárója, ezért, ha ez hiányozna, nem beszélhetnénk teljességről. *„Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit cselekszenek"* – mondja Jézus a kereszten. (Lk 23,34) Szent István első vértanú szavairól

---

221 *Molnár, Kegyelem..., i.m.* 106.

222 I.m. 151.

223 F. Miklosko tanúságtételéből, in: Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 152.

224 Hetényi József visszaemlékezése, in: *Molnár, Kegyelem..., i.m.* 159.

tudósít az Apostolok Cselekedetei: „*Majd térdre esett, és hangosan felkiáltott: 'Uram, ne ródd fel nekik bűnül!' Ezekkel a szavakkal elszenderült."* (ApCsel 7,60)

Esterházy Mária írja naplójában: *„Megkérdeztem, nem érez-e gyűlöletet, vagy bosszúvágyat azok iránt, akik ilyen szörnyű szenvedések tömegét zúdították rá? 'No hallod! Miért? Minden úgy van jól, ahogy a Jóisten akarja… Ki vagyok én, hogy a Jóisten akaratát ellenezzem?'"*[225]

Mindezek alapján láthatóvá válik az, hogy feltett kérdésünkre igenlő válasz következik: mert a Krisztus akaratának átadott egész életpályáját követő szenvedésének mozzanatai, különösképp azok elviselésének részletei, az ő szenvedésbeli lelkülete, megnyilatkozásai minden tekintetben párhuzamba állíthatók Jézus Krisztus szenvedésével és halálával, valamint Krisztus Urunk kanonizált szent vértanúinak példáival. Nem akarván megelőzni a remélt boldoggá avatás teológiai véleményét, de a fentiek nyomán vélelmezhető, hogy *Esterházy János keresztény vértanú volt.*

„*Isten pedig dicsőségesen győzelemre vitte őket…*"[226] – így, és hasonló sorokkal zárulnak általában az ókeresztény vértanúság-beszámolók. Mi sem zárhatjuk sötéten szavainkat, hanem a Jelenések Könyvének prófétikus képeire gondolva. A Jelenések egyik teológiai mondanivalója: a mindenkori vértanúk hozzájárulnak a Bárány győzelméhez, és örök menyegzői ünnepéhez. *„Eljött Istenünk üdvössége, ereje és országa, és az Ő Fölkentjének uralma, mert letaszították*

---

225 Molnár, *Kegyelem..., i.m.* 152.

226 Ladocsi Gáspár, *Keresztényüldözés a Római Birodalomban*, SZIT, Bp., 2018. 120.

testvéreink vádlóját, aki éjjel-nappal vádolta őket… De legyőzték a Bárány vérével és tanúságuk szavával, s nem kímélték életüket mindhalálig. Ezért örüljetek egek, és ti, akik benne laktok!... Boldogok, akik megmosták ruhájukat a Bárány vérében… Letöröl a szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem fáradság, mert ami volt, elmúlt." (Jel 12,10-11., 21,4; 22, 14)

Felhasznált irodalom:

Antiochiai Szent Ignác levele az efezusiakhoz VIII, 1., ford. Vanyó László, in: Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3., szerk. Vanyó L.) SZIT, Bp., 1980,

Henri Daniel-Rops, *Az apostolok és vértanúk egyháza* I., Ecclesia, Bp., 1989.

Kegyelem életfogytig, Eszterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné-Esterházy Mária feljegyzései alapján, Összeállította, szerkesztette Molnár Imre, Bp., 2008.

Ladocsi Gáspár, *Keresztényüldözés a Római Birodalomban*, SZIT, Bp., 2018.

Molnár Imre, *Esterházy János hősies hitvallása,* Kézirat, é.n.

Molnár Imre, *Esterházy János élete és mártírhalála*, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, Bp., 2013.

Szent Cyprianus, *Fortunatushoz, intés a vértanúságra*, ford. Vanyó László, in.: Ókeresztény írók 15., SZIT., Bp. 1999.

Tertullianus művei, in.: Ókeresztény írók 12. Szerk. Vanyó László, SZIT, Bp.,

Vértanúakták és szenvedéstörténetek, Ókeresztény írók 7. Szerk. Vanyó László, SZIT, Bp., 1984.

Popély Gyula:

Gróf Esterházy János, a Felvidék mártír politikusa

„Csak az a nemzet érdemes jobb sorsra és örök életre, amely meg tudja becsülni nagyjait s amelynek mindig szeme előtt lebeg azok példát adó munkássága.” (Esterházy János)

Mi is ebből az idézetből indulunk ki, amikor nemzetünk nagyjai között tartjuk számon, megbecsüljük és példaképnek tekintjük magunk számára gróf Esterházy Jánost, a felvidéki magyarság mártír politikusát. Azt az Esterházy Jánost, akinek napjainkban már folyamatban van a kanonizálása, azaz a boldoggá avatása, de akinek neve a hatályos szlovák jogrend szerint még mindig a háborús bűnösök listáján szerepel. Mindezeket előrebocsátva vizsgáljuk meg kissé közelebbről, ki is volt gróf Esterházy János, a felvidéki és az összmagyarság mártír politikusa.

Esterházy János gróf 1901. március 14-én Nyitraújlakon látta meg a napvilágot, mint szülei második gyermeke.[227] Mindössze négyéves volt, amikor elvesztette édesapját. Édesanyja, a lengyel Tarnowska Erzsébet grófnő apa nélkül nevelte fel három gyermekét, Lujzát, Jánost és Máriát. János gróf édesapjával kapcsolatos egyetlen megmaradt élménye – saját bevallása szerint – a következő epizód volt: „(…) négyéves koromban egy forró nyári napon behívattak egy szobába, ahol édesapám haldokolt. Ezekkel a szavakkal búcsúzott el tőlem, a négyéves kisfiútól: <Légy mindig jó keresztény>". János gróf ebben a szellemben kapta otthoni nevelését, mivel – amint erre később több alkalommal is utalt – lengyel édesanyjának gondja volt, rá, hogy érvényt szerezzen

[227] Bővebben lásd: Molnár Imre: Esterházy János élete és mártírhalála. Somorja 2010.

korán elhunyt férje fiával kapcsolatos végakaratának: a fiúból jó keresztényt és jó magyart nevelt.[228]

János grófot 18 éves korában csehszlovák alattvalóvá, azaz kisebbségi magyarrá degradálta a vesztes háborút követő nagy impériumváltás. Mind neve, mind neveltetése arra predesztinálta, hogy már fiatalon részt vállaljon az elszakított felvidéki magyarság jogvédelmi küzdelmeiből. Mindössze 31 éves, amikor 1932. december 14-én az Országos Keresztényszocialista Párt elnökévé választják, de már a soron következő, az 1935. évi parlamenti választásokon képviselői mandátumot szerez. A két felvidéki magyar párt 1936 júniusában bekövetkezett fúziója után az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnökévé választják. Az első bécsi döntés, valamint a Felvidék magyar többségű területeinek felszabadulása után önként a fel nem szabadult területen maradt, vállalva a sorsközösséget a továbbra is kisebbségi helyzetben maradó, kb. 60-70 ezer főt számláló szórványmagyarsággal.[229]

A magyar kisebbség jogaiért való küzdelem mellett Esterházy minden tőle telhető módon igyekezett elősegíteni a szlovák és a magyar nemzet közeledésének, megbékélésének és testvérré válásának ügyét. Alig egy hónappal a Felvidék magyar többségű részeinek felszabadulása után, 1938. december 14-én többek között a következőket nyilatkozta a pozsonyi Új Hírek napilap munkatársának: „Aki figyelemmel

---

[228] Szlovákia magyarsága Ó-Tátrafüreden ünnepelte Esterházy Jánost politikai pályájának tízéves fordulóján. Magyar Néplap, 1942. Karácsony, 1-2. old.

[229] Vö.: Popély Gyula: Felvidék 1929-1939. A második évtized csehszlovák uralom alatt. Budapest 2017.

kísérte politikai pályafutásomat, be kell, hogy lássa, hogy mindig a magyar-szlovák együttműködésen és igaz barátságon dolgoztam, és ez a célom a jövőben is." Alig tíz nap múlva – az 1938. évi karácsonyi szózatában – ugyancsak ezen elvek mellett tett hitet. „Mi a szlovák népet (…) mindenkor testvérünknek tekintettük és fogjuk tekinteni a jövőben is" – hangsúlyozta újból a már több ízben kinyilvánított vezéreszméjét.[230]

Csehszlovákia napjai 1938 decemberében már meg voltak számlálva. 1939 márciusában – a németek által is támogatott szlovák államjogi függetlenség kimondásával – a csehszlovák államiság felbomlott (Az egyik angol történész találó megfogalmazása szerint: elhervadt Versailles kertjének legszebb rózsája.)

A szlovák függetlenség kinyilvánításának másnapján, 1939. március 15-én, Esterházy többek között a következőket nyilatkozta a sajtónak: „Mi, magyarok (…) fokozott mértékben tudjuk átérezni a szlovák nép boldogságát afölött, hogy most végre elnyerte a régen várt önállóságot." A szlovákiai magyar népcsoportnak, de voltaképpen minden magyarnak a következőket ajánlotta: „Támogassa mindenki a legjobb belátása szerint az önállóságát most elnyert szlovák nemzetet."[231] Megállapítható tehát, hogy Esterházy gróf minden vonatkozásában – szavakkal és tettekkel – őszinte

---

[230] Politikai nyilatkozatok 1938 karácsonyán. Esti Újság, 1938. december 25. (Karácsony), 7. old.

[231] Esterházy János: „A magyarság örömmel veszi tudomásul Szlovákia önállóságát és munkára jelentkezik" Új Hírek, 1939. március 16., 1. old.

barátja és támogatója volt a szlovák népnek. Szeretetteljes viszonyulása a szlovákséghoz azonban nem talált viszonzásra. Sőt azt kellett tapasztalnia, hogy a Szlovák Köztársaságban gyakoriak a személye, és általában a magyarság ellen kiélezett hecckampányok. Ezek szervezője és végrehajtója a legtöbb esetben a Hlinka Gárda volt. A Szlovák Néppártnak ez a fegyveres párthadserege minduntalan azzal igyekezett bizonyítani nemzeti elkötelezettségét, hogy sorozatosan fellépett a szlovákiai magyarok, csehek és a zsidók ellen. (Természetesen a német népcsoport ebben a vonatkozásban is védettséget élvezett.)

Tiso szlovák államában a magyarellenes indulatok nemcsak a hivatalos kormányzati politikában és a sajtóban voltak jelen, hanem ott kísértettek a hétköznapi élet szinte valamennyi megnyilvánulásában. Mind a politikában, mind a propagandában vezérszólammá vált a magyargyűlölet, valamint Magyarország becsmérlő lejáratása. Ezzel szemben az egekig magasztalták a németség és a szlovákság állítólagos önzetlen barátságát és kölcsönös nagyrabecsülését. A szlovákiai magyarság vezetői nem vették át és nem gyakorolták a szlovák propaganda primitív eljárását. Éppen fordítva: minden megnyilvánulásukban igyekeztek kihangsúlyozni, hogy nem éreznek ellenszenvet a szlovákság iránt, és testvérnépnek tekintik őket is, hasonlóképpen mint a Kárpát-medence, a történelmi haza valamennyi etnikumát.

A magyar részről megnyilvánuló igyekezet sziszifuszi munkának bizonyult. A szlovák állam vezetőit, hatóságait, valamint a szélesebb politikai közvélemény nagy részét képtelenség volt ráhangolni a szlovák-magyar közeledés hasznosságának gondolatára. Bár az is tény, hogy a szlovákság

jelentős része a lelke mélyén valójában nem volt magyarellenes, a „magyarbarátságot" azonban tanácsos volt eltitkolni. Amennyiben ugyanis egy szlovák családra, vagy egyénre rásütötték a „magyarónság", azaz a magyarbarátság vádját, az politikailag és társadalmilag is teljesen diszkvalifikálta magát. Különösképpen az állami alkalmazottaknak kellett őrizkedniük az ilyen gyanúnak még az árnyékától is.

Ilyen körülmények között nagyon nehéz, szinte reménytelen volt Esterházy János minden erőfeszítése a magyargyűlölet varázskörének leküzdésére. János gróf azonban krisztusi szeretettel, hittel és reménnyel hirdette a magyar-szlovák testvériség eszméjét. Az Egyesült Magyar Párt vezetőségének 1939. május 12-i pozsonyi értekezletén is ezt a kérdést állította politikai mondandója középpontjába: „Változatlanul hangsúlyozom, hogy mi a szlovákokkal egy talajból nőttünk ki" – szögezte le Esterházy. „A magyar és szlovák népnek lelke föltétlenül összhangba hozható és azt összhangba is kell hozni, mert sok a közös lelki adottságunk. Ha a magyar és a szlovák egymás ellen fordul, annak mindkettő a kárát vallja." A továbbiakban meggyőzően ecsetelte állításának mély igazságait, majd kijelentette: „(…) csak olyan törekvés jut diadalra, amelynek mártírjai vannak".[232] Megítélésünk szerint ez a kijelentés arra utal, hogy Esterházy gróf a szlovák-magyar közeledést és lelki megbékélést a mártíromság árán is kész volt szolgálni. Nos, ami azt illeti, ő

[232] Ha a magyar és a szlovák egymás ellen fordul, ennek mind a kettő kárát vallja. Esterházy János beszéde az Egyesült Magyar Párt végrehajtó-bizottsági ülésén. Esti Újság, 1939. május 14., 1-2. old.

valóban mártírja lett ennek a szép ábrándnak, de mindez nem volt elegendő ahhoz, hogy vágyálmait diadalra juttassa.

János gróf a Szlovák Köztársaság hatéves fennállása alatt mindvégig kitartott keresztény humanizmusa, szociális igazságossága és minden embertársát szerető és megbecsülő erkölcsi elvei mellett, miközben sok esetben nyíltan tanújelét adta a totalitárius diktatúrákkal való szembehelyezkedésének. Több alkalommal nyilvánosan kijelentette, ezzel szinte provokálva az önmagát egyértelműen nemzetiszocialista eszmeiségűnek nyilvánító államhatalmat: „a mi jelvényünk a kereszt és nem a horogkereszt."

Esterházy igazi emberi nagysága akkor mutatkozott meg leglátványosabban, amikor nem is a saját nemzeti közössége, hanem egy még kiszolgáltatottabb népcsoport: a szlovákiai zsidóság érdekében emelte fel a szavát. A szlovák Nemzetgyűlésben 1942. május 15-én került sor a zsidók deportálásáról szóló alkotmánytörvény megszavazására. A pozsonyi törvényhozásban mindössze egyetlen képviselőnek volt bátorsága és erkölcsi tartása ahhoz, hogy ne szavazza meg ezt a törvényjavaslatot. Esterházy János gróf, az Egyesült Magyar Párt elnöke, a pozsonyi törvényhozás egyetlen magyar képviselője volt ez az ember.

Érdekes adalék, hogy Esterházy gróf az ülés megkezdése előtt felkereste a képviselőház elnökét, aki előtt megindokolta, hogy miért nem fogja megszavazni a zsidók összegyűjtéséről és kitelepítéséről szóló törvényt. „A zsidók kitelepítéséről szóló törvényjavaslat tartalmilag olyan, hogy azt semmiképpen sem tehetem magamévá és nem szavazhatom meg" – közölte János gróf a szlovák házelnökkel. A továbbiakban így folytatta: „Veszélyes útra tért a szlovák

kormány akkor, amikor a zsidók kitelepítéséről szóló törvényjavaslatot benyújtotta, mert ezzel elismeri jogosságát annak, hogy a többség a kisebbséget egyszerűen kiebrudalhassa. Tudom, hogy a törvényjavaslat nagyon sok szlovák képviselőtársamnak nem fekszik, de ezek pártfegyelemből nem mernek óvást emelni a javaslat ellen. Én ellenben, mint az itteni magyarság képviselője, leszögezem ezt és kérem tudomásul venni, hogy azért nem szavazok a javaslat mellett, hanem ellen, mert mint magyar és keresztény és mint katolikus a javaslatot istentelennek és embertelennek tartom."[233]A szlovákiai magyar pártvezér tette az adott helyzetben nyílt demonstrálása volt annak, hogy vállalja a szembehelyezkedést a nemzetiszocialista ideológiával és a hitlerizmussal. Egyáltalán nem meglepő, hogy a szavazás lefolyásáról szóló hír hallatára Németország volt pozsonyi követe Esterházyt elismeréssel nyilvánosan „Közép-Európa legbátrabb emberének" nevezte.[234]

Az üldözött zsidók számára ekkor még némi védettséget jelentett, ha sürgősen megkeresztelkedtek, és ezáltal tagjaivá váltak valamelyik keresztény felekezet közösségének. A magyar lelkészek – mind a katolikusok, mind a protestánsok – garmadával keresztelték meg az üldözött zsidókat. Szlovák állambiztonsági források szerint Sedivy László nyitrai református lelkész több mint ötszáz, hittestvére, Puskás István zólyomi lelkész pedig kb. háromszáz zsidót

---

[233] Sz. L.: Esterházy János „jelentése". In: História, 1994. 3. szám, 26. old.

[234] Hokky Károly: Közép-Európa legbátrabb embere. Dél-amerikai magyarság, 1957. április 12., 6. old.

részesített a keresztség szentségében. Igaz, rövidesen mindketten az ilavai koncentrációs táborban találták magukat.[235]

Esterházy gróf a továbbiakban is a nemzetiségi és emberi jogok megszállott védelmezője volt Tiso Szlovákiájában. Sorozatos csalódásai ellenére fáradhatatlanul hirdette a szlovák-magyar testvéri megbékélést, illetve a kölcsönös megbecsülésen alapuló szeretet elvét. Pártja országos vezetőségének 1943. szeptember 2-i pozsonyi ülésén mondott beszédében is a jövőbe vetett hittel optimistán ítélte meg a magyar népcsoport helyzetét, noha jól látta a „magyar család" kegyetlen leszorítottságát az élet minden területén. Megítélésünk szerint, amennyiben János gróf valóban őszintén bízott abban, hogy a szlovákok magyargyűlölete előbb-utóbb szeretetté változik, akkor józan ésszel semmivel nem igazolható csodában kellett hinnie. Ha pedig abban hitt, később annál keserűbb lehetett a csalódása. A kései szemlélő, ismerve az események alakulását, azaz a felvidéki magyarság tragédiáját, valamint Esterházy háború utáni mártíriumát, az ő 1943 szeptemberében mondott szavait kész anakronizmusnak tartja. „Nincs semmi ok arra, hogy a magyarság a maga helyzetét sötétebbnek lássa, vagy nehezebbnek ítélje meg, mint amilyen" – jelentette ki teljes bizalommal. „Helyzetünk tagadhatatlanul nehéz, de erős hittel, magyar becsülettel, latba vetve minden erőnket a magyar ügyért, meg fogjuk érni és élni a mostani nehéz helyzetben átélt munkánk gyümölcsét: a szebb

[235] Vö.: Koncsol László: Tegnap a holnap után. Pozsony 2006., 128-163. old.

és boldogabb magyar jövőt!”[236]Az Esterházy által felvázolt jövőkép sajnos tökéletes ábrándképnek bizonyult, amelynek kegyetlen valósága majd csak 1945-ben vált realitássá mind ő maga, mind az egész felvidéki magyarság számára. Bár a reálisan gondolkodó magyarok közül senkinek nem lehettek kételyei afelől – magának Esterházynak sem –, hogy a szlovákiai magyar kisebbség túszhelyzetben van, és a zsidók mellett ugyancsak szenvedő alanya a Tiso-Tuka-Mach-trió totalitárius elnyomó politikai rendszerének. Így aztán egyáltalán nem meglepő, hogy a „magyar család” – ha kifelé lojálisnak is mutatkozott – valójában egyáltalán nem szimpatizált a felette regnáló államhatalommal és közigazgatási hatóságokkal, sőt szívesen vette volna az egész rendszer bukását. Akkor még nem sejtette, hogy a háború után – a Tiso-Tuka-Mach-rezsim letűntével – egy olyan politikai kurzus válik uralkodóvá a felújított Csehszlovák Köztársaságban, amely nemzeti kizárólagosságában túltesz minden addigi rendszer könyörtelen magyarellenességén.

A szovjet Vörös Hadsereg csapatai 1945. április 4-én vették birtokba – harc nélkül – a németek által kiürített Pozsonyt. A szovjet bevonulás előtti napokat Esterházynak már illegalitásban kellett töltenie, mivel komolyan tartania kellett a letartóztatástól. A Gestapo már hosszabb ideje megfigyelte, elvégre zsidókat mentő tevékenysége, valamint Hitler-ellenes gondolkodása előttük sem volt titok.

Esterházy 1945. április 20-án önként, szabad akaratából felkereste Pozsonyban Gustáv Husákot, a Szlovák Nemzeti

---

[236] Esterházy János beszéde a központi pártvezetőség előtt. Magyar Hírlap, 1943. szeptember 3., 1-2. old.

Tanács belügyi megbízottját, azzal a szándékkal, hogy mint a szlovákiai magyarok vezetője, szót értsen vele a magyar kisebbség további sorsáról a felélesztett Csehszlovák Köztársaságban. Husák azonban minden teketóriázás nélkül lefogatta a magyar politikust, és átadta szovjet NKVD-nek. A szovjetek Moszkvába hurcolták, majd ott rövidesen tíz év kényszermunkára ítélték. Időközben itthon is eljárás indult ellene. A vádirat mindössze két vádpontot tartalmazott: 1. Esterházy úgymond hozzájárult a Csehszlovák Köztársaság szétveréséhez; 2. hatékonyan terjesztette a fasizmus eszméit. Ezeket az állításokat azonban nem támasztották alá semmilyen konkrétumokkal.[237] A nevetséges színjátéknak is beillő tárgyalásra 1947. szeptember 16-án került sor Pozsonyban. A tárgyalás körülményei formális szempontból is teljesen szabálytalanok voltak. A hivatalból kirendelt védőügyvéd, a cseh nemzetiségű Čikvanová is tiltakozott a nyilvánvaló szabálytalanságok ellen, és a tárgyalás elnapolását kérte. A tiltakozás hiábavalónak bizonyult. A Szlovák Nemzeti Bíróság „a köztársaság és a szlovák nemzet nevében" Esterházy Jánost kötél általi halálra ítélte.[238]

A kor magyarellenes hangulatának, valamint a bíróság erkölcsi színvonalának érzékeltetésére szükségesnek tartjuk megemlíteni a következő jellemző epizódot. Antol Rašla államügyész bizalmasan feltette a kérdést Igor Daxnernak, a Szlovák Nemzeti Bíróság elnökének, hogy ugyan miért kellett Esterházyt a legszigorúbb büntetéssel sújtani. Daxner rövid, de

---

[237] Vö.: Molnár Imre: Esterházy János élete..., i.m. 322-323. old.

[238] uo. 327-328.

velős válasza a következőképpen hangzott: „No, de hiszen ő magyar!" (No, veď je predsa Maďar!)[239]A meggyőződéses antifasiszta és kommunista Fábry Zoltán – a stószi remete – mindjárt az ítélet kihirdetésének másnapján többek között a következőket jegyezte fel naplójában (a szöveget egyúttal levél formájában azonnal postázta Szalatnai Rezső címére):

„Megrendülten, tehetetlenül, szívütötten állok: újra csatát vesztettünk. Az emberi nyomorúság és nyomorultság mai szériája nem akar, nem tud véget érni… Személyek, népek, nemzetek, eszmék és magatartások az áldozatok: de ezt nem szabad meglátni, megmondani, tudatosítani. Halálos ítélet: mentő körülmény nélküli végkonklúzió! Kötél általi halál (…). És a tempó és a gyorsaság, amivel ezt az ítéletet keresztülhajszolták: egyetlen tárgyalás, suba alatt, vádemelés és védekezés, sőt vádlott nélkül! Micsoda nemzet! (…) Micsoda bátorság, mekkora arcátlanság! Hitler tanulni jöhetne: nem hiába volt Szlovenszkó a Führer mintaállama: felülmúlja mesterét! (…) Ez tiszta gyilkosság, de a bírák még nem tudják, hogy ugyanakkor öngyilkosság is. A szlovák nemzet, a szlovák antifasizmus ez ítélettel kimondotta önmaga felett az erkölcsi halálos ítéletet. (…) A szlovák nemzet újra fel van mentve – újra felmentette önmagát a mások befeketítésével, feláldozásával. (…) Az áldozatok újra mi vagyunk, mert Esterházy személyében az egész szlovenszkói magyarságot ítélték el: a kötelet mindannyiunk nyakába dobták" – állapította meg Fábry Zoltán. „Számunkra nincs és nem is lehet grácia: mi ab ovo bűnösök vagyunk. Mi vagyunk a bűnbak, mely a nagyobb szlovák bűnöket hatálytalanítja. Esterházyt el kellett

[239] Rašla, Anton – Žabkay, Ernest: Proces s dr. J. Tisom. Bratislava 1990., 62.

ítélni, mert a szlovenszkói magyarságot ki kell semmizni: bűnössé kell avatni, hogy az elkövetett és elkövetendő igazságtalanságok igazolást kapjanak."[240]

A csehszlovák fél kérésére a szovjetek 1949. április 20-án kiadták Esterházyt a hazai állambiztonsági szerveknek a halálos ítélet végrehajtása céljából. Az akasztás azonban elmaradt. A halálos ítéletet köztársasági elnöki kegyelemmel életfogytiglan tartó börtönbüntetésre változtatták.[241] A sokat szenvedett, ártatlanul elítélt, mártír Esterházy János gróf 1957. március 8-án Morvaországban, a mírovi várbörtönben adta vissza lelkét Teremtőjének.[242]

Végezetül még egyszer szögezzük le: a Tiso-Tuka-Mach szlovák nemzetiszocialista rendszerével kategorikusan szembehelyezkedő, a zsidókat mentő, mélységesen keresztény humanista gondolkodású, a magyar-szlovák testvériséget hirdető és azt a gyakorlatban is szolgáló; az ártatlanul elítélt, majd meg nem érdemelt büntetését keresztényi alázattal elviselő Esterházy János gróf a szlovák törvények – de a társadalmi megítélés szerint is – még mindig háborús bűnös. Hasonlóképpen a felvidéki magyarságot sem mentette fel még senki az 1945-ben homlokára sütött kollektív bűnösség vádja alól.

---

[240] Fábry Zoltán: A vádlott megszólal. In: Uő: Stószi délelőttök, Bratislava 1968.

[241] Molnár Imre: Esterházy … i. m. 336-337.

[242] uo. 363-365. old.

Egy mártír nemzettöredék, valamint annak mártír politikai vezetője várja a történelmi igazságtételt, amely azonban egyre késik, és talán sohasem következik be.

Tóth Endre

Gróf Esterházy János bírósági rehabilitációjának akadályai a Cseh Köztársaságban és Szlovákiában[243]

Gróf Esterházy János bírósági rehabilitációjának legalapvetőbb akadálya az, hogy a bírósági rehabilitációkról szóló T/119/1190 számú törvény csupán az 1948. február 25. és 1990. január 1-je között hozott ítéletekre vonatkozik. Míg tehát 1993-ban az Orosz Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta Esterházyt, a Szlovák Legfelsőbb Bíróság egy évvel később elutasította a csehszlovákiai magyar kisebbség egykori vezetője ügyének újraindítását. Tekintettel a szlovák-magyar kapcsolatok állandó feszültségére és a magyar nemzetiséggel összefüggő kérdések politikailag érzékeny természetére, nehezen képzelhető el, hogy az odaadó, kereszténységszocialista Esterházy Jánost akárcsak erkölcsileg rehabilitálják. Teljesen irreális elképzelés, hogy az ügyben kompromisszum születhet, pedig ez megfontolandó lenne, mivel ez a megoldás lenne leginkább képes arra, hogy kihúzza a dolog méregfogát: anélkül, hogy az ügyet a bíróságon újranyitnák, elfogadhatnának a parlamentben egy ún. lex Esterházy nevű határozatot, amely legalább erkölcsi-politikai szempontból kompenzálná az 1947-es döntés negatív következményeit. Bár a történész szakemberek körében örök dilemma tárgyát képezi, hogy a törvény adta állásfoglalások következményeit hogyan kell érzékelni és magyarázni az egyes történelmi korszakok vagy személyiségek vonatkozásában.

---

[243] Részlet a szerző gróf Esterházy János életéről készülő monográfiájából.

Tény, hogy a Cseh és a Szlovák Köztársaságokban még mindig nem lehetséges az 1948. február 25. előtt született bírósági döntések felülvizsgálata. Így a gróf Esterházy Jánossal szemben lefolytatott, egyértelműen koncepciós bírósági per újratárgyalására sem kerülhet sor, annak ellenére sem, hogy az kétségkívül egy társadalmi csoport, a magyar kisebbség elmarasztalása érdekében indított politikai per volt.

A csehszlovákiai németek és magyarok ellen, közvetlenül a háború utáni időből származó Beneš-dekrétumok alapján hozott, s őket a köztársaság szétveréséért kollektív bűnösséggel vádoló, vitára okot adó politikai-bírósági döntések felülvizsgálata ugyanis nem képzelhető el az első Csehszlovák Köztársaság kormánypolitikai tévedéseinek és hibáinak józan önreflexióra épülő beismerése nélkül.

A kommunista hatalom Csehszlovákiában és gróf Esterházy János kegyelmének kérdése a Csehszlovákiának való kiadatása (1949 április) után

Esterházy Csehszlovákiába való visszatérése után húga, Esterházy-Mycielska Mária 1949 júniusában kegyelmi kérvényt nyújtott be bátyja érdekében a köztársasági elnöknek, a kommunista Klement Gottwaldnak. Mária írásbeli kérvényében hangsúlyozta, hogy Esterházy János ugyan vétett az első Csehszlovák Köztársaság ellen, azonban ezért már súlyosan megbűnhődött, és rámutatott: Esterházy soha nem volt fasiszta és nem engedte meg, hogy a magyar kisebbséget és a szlovákiai magyar kisebbség pártját belerángassák a fasizmusba. Kiemelte továbbá, hogy fivére a Szlovák Parlamentben egyedüliként lépett fel a zsidóellenes törvények ellen.
Emiatt fivérét a magyar fasiszta miniszterelnök Szálasi Ferenc

köröztette és 1944 decemberében Budapesten le is tartóztatta. Esterházy grófnő ezzel kapcsolatban arra is felhívta a figyelmet, hogy fivére bebörtönzésére végül csak azért nem került sor, mivel Esterházy Jánost rákényszerítették, hogy mondjon le a szlovákiai Egységes Magyar Párt elnökségi tisztségéről. Ez a lemondás megnyitotta volna az utat a párt fasizálódása előtt, azonban a párt vezetése Esterházyt (előzetes egyeztetés alapján) ismét pártja elnökévé választotta, s mivel elnöki funkcióját egészen a felszabadulásig megtartotta, megakadályozta a magyar párt náci mintára való átszervezését. Esterházy húga, Mária azt is hangsúlyozta, hogy fivérének a német megszállás utolsó hónapjaiban a Gestapo elől rejtőzködnie kellett Pozsonyban, és bár lehetősége lett volna rá, mégsem szökött külföldre. Esterházy húga később (szeptemberben) azt kérvényezte a Köztársasági Elnöki Hivatalnál, hogy fivérét a közkegyelem ügyében születendő döntéshozatalig szállítsák vissza a pozsonyi Vöröskereszt kórházába, ahova a pozsonyi kerületi bíróság börtönéből 1949. május 22-én négy hét időtartamra átvitték. (Esterházy egészségi állapota röviddel a Szovjetunióból való visszatérte után hirtelen rosszabbodott, a Gulagból magával hozott kétoldalú tuberkulózis és tüdeje szétesése miatt vért köpött és élete komoly veszélybe került.) Innen rövid időre ugyan a pozsonyi állami kórházba került, amely a pozsonyi kerületi bíróság börtönének alosztályaként működött, ám az itt nyújtott ellátás elégtelennek bizonyult. (Orvos a kerületi bíróság börtönének kórházi részlegén Mycielska Mária szerint hetente két-három alkalommal jelent meg, sőt júliusban csupán hét-tíznaponként. A személyzethiány miatt Esterházy János akkor már öt hete nem kapott injekciót, amelynek következtében egészségi állapota rohamosan romlott.)

Esterházy János érdekében már Esterházy Lujza is közbenjárt Klement Gottwald köztársasági elnöknél, aki Párizsból két alkalommal táviratban kért segítséget a köztársasági elnöktől 1949 májusában és szeptemberében.

Maga gróf Esterházy János is kegyelemért folyamodott. Kérvényében előadta, hogy az első Csehszlovák Köztársaságot érintő kritikus hozzáállását nem a cseh és szlovák néppel szembeni gyűlölete, hanem a magyar kisebbség helyzete miatti elégedetlensége motiválta. Ő is utalt arra, hogy az egykori Szlovák Parlament képviselői közül ő volt az egyedüli, aki parlamenti beszédeiben nyíltan és nyilvánosan fellépett az illavai koncentrációs tábor ellen, a zsidóellenes törvényről való szavazáskor egyedüliként demonstratívan nem szavazott és nyíltan bírálta a szlovák állambiztonsági szervek tevékenységét. Amikor a Köztársasági Elnöki Hivatal a kérvényt átadta az Igazságügyi Minisztériumnak, kiemelten megjegyezte, hogy Esterházy a Szlovák Köztársaság kormányának zsidóellenes előírásai és intézkedései elleni fellépéseit olyan személyiségek is tanúsítják, mint Ján Gál-Podďumbierski,[244] vagy Karel František Koch. Ez utóbbi

---

[244] A szenvedés kelyhéből: Emlékek az ilavai koncentrációs táborból, Komárno, 1947. Gál könyvében szó szerint idézte Esterházy János kijelentését: „Elmúlt a Bach-korszak, elmúlik a Mach-korszak is."

Alexander Mach: a Szlovák Köztársaság belügyminisztere 1940 és 1945 között és a szlovák kormány elnökhelyettese, aki a Szlovákia és a náci Németország közötti szoros együttműködés egyik motorjaként a szlovák antifasiszta mozgalom üldözésének és a szlovákiai zsidók koncentrációs táborokba való elhurcolásának egyik fő felelőse volt. 1947-ben 30 év szabadságvesztésre ítélték. (Az ítéletet érdemes

szerző a következőket írja: *„…A szenvedés útja Dávid csillagától a gázkamráig, az ismert halálmenet a szemlélők számára valami magától értetődő dolognak tűnt, hiszen másokról volt szó, akik ráadásul zsidók voltak. Így aztán mint a szemetet, úgy söpörték őket, és a parlamentben, ahol hivatalosan is megszavazták az összes* intézkedést *(addig azt gondoltuk, hogy ott mégiscsak rendes emberek ülnek!) egyetlen becsületes kivétel akadt csupán, a magyar Esterházy …* „[245] Ugyanígy nyilatkozott a jelentős baloldali magyar értelmiségi, Fábry Zoltán, aki az első Csehszlovák Köztársaság fennállása óta a Csehszlovák Kommunista Párt tagja és aktív antifasiszta volt. Fábry, aki az ilavai koncentrációs táborban raboskodott, 1949 májusában fordult a csehszlovák kormány elnökhelyetteséhez, a kommunista Viliam Širokýhoz, és nyíltan amellett foglalt állást, hogy Esterházy Jánosnak kegyelmet kell kapnia: *„nem titkolt és nyilvános németellenes hozzáállása folytán egyedüliként volt bátorsága a zsidók kitelepítése ellen fellépni. Az ő érdeme az, hogy a magyar kisebbség úgyszólván egészében a németellenesség platformján maradt. Nem menekült el, bár volt rá lehetősége, mert feltételezte, hogy nincs*

összehasonlítani Esterházy János halálos ítéletével!) Mach ítéletét később 25 évre csökkentették, 1968-ban kegyelmet kapott.

[245] Karel Koch: Szót kap az emberiség“ Prága, 1947, 127. Koch (pozsonyi orvos, fasisztaellenes ellenálló és hosszú évekig politikai fogoly), a Szlovák Köztársaság idején részt vett az illegális antifasiszta Justicia nevű csoport munkájában. Amikor Csehszlovákiában a kommunisták kezébe került a hatalom, a kommunistákkal szembeni ellenállás résztvevője lett. 1951-ben koholt bírósági perben elítélték, „a *Nemzetvédelem* hazaárulók és kémek csoportjának tagjaként“ életfogytiglani börtönbüntetést kapott. 1963-ban kegyelemben részesült. Ítéletét 1991-ben teljes egészében semmisnek nyilvánították.

mitől félnie: hogy azoktól, akik kiűzték a németeket, megfelelő elégtételt kap. Nem így történt. Halálra ítélték...

Hidd el, az az Esterházy, aki mellett kiállok, megérdemli a kegyelmet. Részesítsétek kegyelemben! (...) Jól tudod, hogy mindig csak olyan dolgok miatt szoktam szólni, amelyek helyességéről meg voltam győződve. Amennyiben most egy halálraítélt védelmében emelem fel a szavam, a lelkiismeret hangja vezet. Nem tudok másként cselekedni. Ha nem szólaltam volna meg, magamat tagadtam volna meg. Ezért szóltam. Kegyelmet kérek!"

A kegyelmi kérvényt az akkori igazságügyi miniszterhez, Alexej Čepičkához nyújtották be, aki meglepően pozitívan fogadta azt.[246] Az igazságügyi miniszter Felix Schleisinger és felesége, Kateřina tanúvallomásával támasztotta alá a kegyelmi állásfoglalását, és a Köztársasági Elnöki Hivatalnak is emiatt ajánlotta az indoklás elfogadását. A vallomás szerint az elítélt, Esterházy János a fajüldözés idején tartózkodási engedélyt szerzett az üldözött zsidó házaspár számára Budapesten és egyéb ügyekben is a segítségükre volt. Az igazságügy-miniszter által jegyzett dokumentum megállapítja, hogy Esterházy János közbenjárása révén több zsidó személyt is szabadlábra helyeztek az internálótáborból, míg másokat Esterházy személyesen mentett meg a deportálástól.

---

[246] Alexej Čepička volt a római katolikus egyház megsemmisítésére irányuló tervek legfőbb értelmi szerzője a Csehszlovák Kommunista Pártban. Személyesen irányította a kommunisták ellenfelei elleni politikai pereket és ráadásul Klement Gottwald kommunista köztársasági elnök veje volt – az '50-es évek politikai pereiben betöltött aktív szerepéért 1963-ban kizárták a kommunista pártból.

A fentiek ellenére gróf Esterházy János kilátásai nem voltak ígéretesek – a Nyitrai Járási Nemzeti Bizottság ugyanis nem ajánlotta az elítélt kegyelemben részesítését és az ügyész javaslatával egyetértve ugyanezt javasolta a pozsonyi Nemzeti Bíróság is. A Nemzeti Bíróság álláspontja csak a Pozsonyi Járásbíróság határozata alapján változott meg, miután az ügyész azt javasolta, hogy Esterházy halálos ítéletét változtassák „feltételesen szabadlábon letöltendő tíz évig tartó börtönbüntetésre".

A legfelsőbb bíróság csatlakozott a pozsonyi járásbíróság javaslatához a kegyelem megadását illetően, azonban a főügyésszel egyetértésben úgy határozott, hogy az elítélt pótbüntetésként életfogytiglani börtönbüntetésben részesüljön. A kegyelmi javaslat ezen formájával egyetértett a szlovák igazságügyi megbízott is[247] és a halálbüntetés életfogytiglanira való megváltoztatását javasolta.

A halálbüntetés életfogytiglani börtönbüntetésre való mérséklésével kapcsolatban (ahogy azt már fentebb is említettük) egyetértését fejezte ki Čepička igazságügyi miniszter is, aki állásfoglalását a következő módon indokolta:

„...mérlegelni kell azonban, hogy az elítéltet a büntetőeljárás folyamán nem hallgatták ki és a főtárgyaláson való távolmaradása miatt, önhibáján kívül nem volt lehetősége érvényesíteni saját védelmét a bíróság előtt. Az ítélőbíróság elutasította a védelem által felkínált bizonyítékokat is annak ellenére, hogy egyes bizonyítékok, amennyiben azok felhasználást nyertek volna, a bíróság számára alapot

[247] Az igazságügyi miniszterrel azonos méltóság a Csehszlovákia részét képező szlovák államigazgatásában.

szolgáltathattak volna a büntetés súlyosságára vonatkozó döntés mérlegelésére. Elsősorban azokról az elutasított bizonyítékról volt szó, amely szerint az elítélt sok jelentős tisztségviselőnek és illegális ellenállónak segédkezett, hogy Magyarországon keresztül külföldre szökhessenek. A már fentebb említett Schlesinger házaspár vallomásából kitűnik, hogy az elítélt segítette a faji okok miatt üldözött személyeket is. Az elítélt, aki súlyos tüdőtuberkulózisban szenved, kórházi ápolás alatt áll. Az ítélethirdetés óta két évnél hosszabb idő telt el, amely tulajdonképpen a kihirdetett ítélet további jelentős szigorítását jelenti. Mindezen indokok miatt csatlakozom az ajánló véleményekhez és kegyelmet javaslok. A szabadlábon letöltendő életfogytiglani büntetést igazságosnak és az elítélt bűnéhez mérten megfelelőnek ítélem."

Gróf Esterházy János mártíriuma a csehszlovák börtönökben

A nemzetéhez és szülőföldjéhez fűződő és a politikában a keresztény értékek felé irányuló odaadó hűségéért, amelyet politikai karrierje során soha nem adott fel, gróf Esterházy János szabadsága elvesztésén kívül nagyon magas árat fizetett – feláldozta az egészségét, majd a legdrágábbat – az életét.

Egészségét már a szovjet Gulag évei megroppantották.

Amellett, hogy gróf Esterházy János a Szovjetunióban négy évig ólmot tartalmazó keverékekkel dolgozott, amelynek következtében ólommérgezést kapott, a skorbut betegség miatt az összes fogát elveszítette, Csehszlovákiába halálos betegen tért vissza – súlyos tüdőgümőkórban (a szibériai tbc válfaja) szenvedett és tüdeje szétesett.

1949. május 22-én, egy hónappal kiadatását követően Esterházyt átszállították a pozsonyi Vöröskereszt kórház fertőző osztályára, ahol négy hétig tartózkodott, ezt követően azonban visszavitték a börtönbe, ahol állapota rosszabbodott.

Esterházy érdekében húga, Esterházy-Mycielska Mária igyekezett közbenjárni, aki ismét közvetlenül Klement Gottwald kommunista köztársasági elnökhöz fordult. Levelében leírta, hogy fivére napjai meg vannak számlálva és kérte átszállítását a pozsonyi Vöröskereszt kórházba, hogy legalább utolsó napjaiban úgy érezhesse, hogy történik valami egészségi állapota javítása érdekében és hogy Mária utolsó óráiban fivére mellett lehessen.

Esterházy húga, Mária, ugyanúgy, ahogy ezt annak idején Esterházy Lujza is tette, kérvénye pozitív elbírálása érdekében a köztársasági elnök feleségét, Marta Gottwaldovát is megkereste (hasonlóan járt el még Edvard Benes köztársasági elnök idején, amikor a Szovjetunióban bebörtönzött fivérén próbált segíteni, és Benes feleségét, Hana Benesovát kereste fel kérésével). Marta asszonytól személyes találkozót is kért, ám a köztársasági elnök felesége ennek a kérésnek nem tett eleget.

A rendkívül megromlott egészségi állapotú gróf Esterházy Jánosnak tehát meg kellett tanulnia a kommunista börtönök embertelen feltételei között élni.

A belügyminisztérium 1954-ben írt hivatalos feljegyzésében, amely a Köztársasági Elnöki Hivatalt gróf Esterházy János egészségi állapotáról és börtönbeli életkörülményeiről tájékoztatta, megállapítják, hogy a tuberkulózisnak jelentős kilengései voltak, és a beteg állapota 1949-ben, 1953-ban és 1954 tavaszán erőteljesen rosszabbodott. Ebben az időszakban

az elítélt összesen 12 ezer PAS (para-amino-szalicilsav) tablettát, közel 2 ezer ISONISIAD, INH és RIMIFON tablettát, valamint 170 gr STREPTOMICIN-t vett magához. A belügyminisztérium beszámolója szerint a hatékony gyógyszerek nagy dózisa ellenére a betegség tovább terjedt, és 1954 márciusában, amikor Esterházy megérkezett a ročovi börtönkórházba, már nyilvánvaló volt, hogy ebben a stádiumban nincs remény a felgyógyulásra. A fentiek miatt a kezelőorvos hiábavalónak ítélte az említett gyógyszerek használatát és a továbbiakban csupán a tüneteket enyhítő gyógymódot alkalmazott.

A ročovi börtönben uralkodó rossz körülményekről szóló jelentés nem jött volna létre Esterházy húgának panasza nélkül. A Köztársasági Elnöki Hivatal ezután a belügyminisztériumhoz fordult és tájékoztató jelentést kért. A belügyminisztérium Mycielska Mária kérésére adott válaszában természetesen megírta, hogy a panasz „célzatos, nagyobbrészt nem felel meg az igazságnak és kitalált, helyenként pedig szándékosan túlzó", mindezek mellett azonban a jelentés torzítatlan képet ad a ročovi börtön viszonyairól: *„…Az az igazság, hogy a börtönben krónikus vízhiány van, amely a szomszédos községet is sújtja. Négy kútból nyerik a vizet, az ötödiket pedig mélyítik. A vízkészlet azonban gyenge, így a víz napközben csak a földszinten folyik, a második és az első emeleten csak hosszabb szünetekkel. Minden fogvatartottnak van azonban lehetősége a napi mosakodásra, és az elítélt is (ti. Esterházy János) elmondta az ellenőrző szerveknek, hogy ez a lehetősége naponta megvolt. A komplett fürdőt egyelőre az egész test megmosásával kell helyettesíteni hideg vízzel közvetlenül a cellákban, mert a forró vízzel történő zuhanyzás lehetőségét hetente egy alkalommal a vízhiány miatt csak a munkaszakasz*

foglyai számára lehet biztosítani. Ezért olyan intézkedés született, hogy amíg az új forrásból elegendő mennyiségű vizet nem kapunk, a munkaszakasz fogvatartottai számára oly módon biztosítjuk a zuhanyzást, hogy maradjon még víz a betegek egy része számára a fürdésre is, így minden betegnek lehetősége lesz a fürdésre legalább tizennégy napos időközönként…" „Esterházy csupán a ročovi éghajlat miatt panaszkodott arra, hogy nehezen tud lélegezni, ezért nem lehet kizárni, hogy ezzel magyarázható egészségi állapota egészének romlása.

Ezenkívül az elítélt nehezen viseli, hogy húgának mindig hosszú utat kell megtennie Szlovákiából, hogy meglátogathassa. Érthető nyilván az is, hogy a magával hozott gyógyszereket nem lehet azonnal, a látogatás ideje alatt kiadni az elítéltnek anélkül, hogy a szükséges ellenőrzést ne végeznénk el. Egészségügyi csomagok küldésére nincs szükség, mivel a betegek gyógykezelése és étkeztetése biztosítva van és ehhez az állapotának leginkább megfelelő kezelést nyújtjuk. A gyógyítást egy tébécére szakosodott orvos szervezi és végzi, aki a börtönt legalább heti három alkalommal keresi fel, minden esetben fél-, vagy akár egy egész napig is itt tartózkodik... A higiéniai-járványügyi felkészültség a börtönben megfelelő, gondot csupán a súlyos vízhiány okoz... a megállapított helyzet alapján nyilvánvaló, hogy a Maria Mycielska panaszlevelében szereplő értesülésekre elsősorban szubjektív panaszokként kell tekinteni, amelyekkel a levélíró azt akarja elérni, hogy fivérét visszahelyezzék az ilavai börtönbe. Figyelembe véve, hogy a ročovi börtön a tébécében szenvedő rabok számára van kijelölve, az elítélt áthelyezése nem lehetséges ..."

A belügyminisztérium tájékoztatásának szövegéből különös figyelmet érdemel az az állítás, amely szerint a ročovi éghajlat, amelyre Esterházy János panaszkodott, közrejátszhatott a gróf egészségi állapotának romlásában. Ezt a körülményt figyelembe kellett volna venni a tüneti kezelés megkezdésekor. A megállapítás két okból is figyelemreméltó: elsősorban azért, mert a ročovi börtön a tébécében szenvedő betegek számára volt fenntartva, másodsorban pedig Esterházy 1957-ből származó, a Köztársasági Elnöki Hivatalnak címzett kérvénye miatt, amelyben Mírovból Leopoldovra történő áthelyezését kérte, és amelynek az illetékes helyeken ismét nem tettek eleget (lásd a továbbiakban).

Tekintettel gróf Esterházy János állapotának gyors romlására húga, Esterházy-Mycielska Mária 1953 nyarán újabb kegyelmi kérvénnyel fordult a Köztársasági Elnöki Hivatalhoz és egyúttal kérte a büntetés-végrehajtás megszakítását is. Mária bátyja aggasztó fizikai állapotával indokolta folyamodványát, aki akkor már csupán 47 kg-ot nyomott, nem volt képes járni és otthon kívánt meghalni.

A főügyészség azonban nem engedélyezte a büntetés megszakítását. A kommunista ügyészség azt állította, hogy az elkövetett bűncselekmény teljes mértékben arányos a büntetés mértékével, és így a büntetés megszakítása Esterházy János betegsége miatt nem helyénvaló, mivel az kegyelemben való részesítéssel lenne egyenlő.

Azt, hogy a kommunista hatalom illetékes helyei Esterházy Jánost az egész magyar kisebbséget képviselő fogolynak tekintették, akivel szemben a “kollektív bűnösség“ elvét

alkalmazták és Beneš dekrétumai alapján 1947-ben elítélték[248] és politikai fogolyként rajta statuáltak példát, alátámasztja az a tény is, hogy míg Esterházy Jánosnak még nagyon súlyos egészségügyi állapotára való tekintettel sem engedélyezték büntetése megszakítását, noha valójában kezelőorvosa is elismerte, hogy a gróf a betegség végső stádiumába jutott. Pedig börtöntársai között többen voltak olyanok, akiknek volt lehetőségük arra, hogy büntetésük végrehajtását egészségügyi okok miatt megszakítsák.[249]
Ezzel azonban még nem zárult le az igazságtalanul elítélt gróf Esterházy Jánossal szembeni kegyetlen, embertelen és istentelen eljárás.

1953 végén, a köztársasági elnök által hirdetett általános amnesztia idején a büntetése mérséklése érdekében kezdeményezett felülvizsgálat újabb elutasítással végződött.

---

[248] A német kisebbség esetében egyetlen ilyen magas funkciót betöltő politikai személyiség sem került a csehszlovák igazságszolgáltatás kezei közé: Konrad Henlein öngyilkos lett, a német kisebbségi pártok többi polgári képviselői pedig külföldön maradtak.

[249] Közéjük tartozott a Szlovák Köztársaság Állami Tanácsának egykori elnökhelyettese, Ján Vojtaššák püspök is, akit 1951-ben egy koholt vádak alapján indított koncepciós perben 24 évig terjedő börtönbüntetésre ítéltek Michal Buzalka és Pavol Peter Gojdič püspökökkel együtt, az indoklás szerint „köztársaság-ellenes tevékenységért, kémkedésért, hazaárulásért és katonai árulásért". Az ítéletet 1990-ben semmisnek nyilvánították.

Václav Škoda kommunista igazságügyi miniszter[250] ugyanis nem találta indokoltnak a büntetés mérséklésére vonatkozó javaslatot. Kijelentette, hogy annak ellenére, hogy az elítélt súlyos, gyógyíthatatlan és állandóan rosszabbodó betegségben szenved, az általa elkövetett bűncselekmények olyan jellegűek, hogy azok nem teszik lehetővé a büntetés mérséklését – sőt, a Köztársasági Elnöki Hivatalnak írt tájékoztatásában kifejtette, hogy Esterházy a büntetés végrehajtás idején arról tett tanúbizonyságot, hogy „jellemét tekintve öntelt és magabiztos, lelkében pedig még mindig a régebbi viszonyok között érzi magát". Fontos megjegyezni, hogy e sorokban egy kommunista miniszter véleménye tükröződik a kommunisták által gyűlölt nemességről, amelyet a bebörtönzött Esterházy János fent idézett „kommunista" jellemzése is alátámaszt. Emellett azonban Esterházy a kommunisták számára még inkább „gyűlöletes" gyakorló keresztény, amelyet az idézett mondat második része bizonyít („lelkében még mindig a régebbi viszonyok között érzi magát"). Ez a megállapítás egyértelműen és minden kétséget kizáróan tántoríthatatlan keresztény hitére utal, amelyet Esterházy János aktívan és nyíltan gyakorolt a börtönben, miközben a hiten keresztül igyekezett világosságot és reményt adni börtöntársainak is – a keresztény hit és a Szentírás volt a súlyosan beteg Esterházy János számára az

[250] Az '50-es évek koncepciós pereiért Václav Škoda kommunista igazságügyi miniszternek és miniszterelnök-helyettesnek tulajdonítják a közvetlen felelősséget. 1954 márciusában a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága a főügyésszel együtt előterjesztett egy javaslatot az ún. „Szlovák burzsoá nacionalisták" ellen indított perben, amely a javasolt büntetéseket is tartalmazta. Az ezt követő kirakatperben valójában egy egykori kommunista tisztségviselőkből álló szlovákiai csoport (köztük G. Husák) részesült szigorú ítéletben.

egyedüli lelki támasz börtönévei egész ideje alatt, az imádsággal és a lelki élettel foglalkozott minden szabad idejében és minden börtön minden cellájában, ahol csak börtönévei alatt megfordult (ld. a továbbiakat). A hit iránti rendkívüli és csodálatra méltó buzgalmát börtöntársai is észrevették, akikben Esterházy vallásossága mindig nagy fokú erkölcsi tiszteletet ébresztett, és kétségtelenül a börtönőrök is, akik erről feljebbvalóikat is tájékoztatták. Ez az oka annak, hogy az utóbbiak mindig elutasították az Esterházy János börtönbeli körülményeinek javítására vagy büntetésének enyhítésére irányuló kéréseket. Elegendő itt Esterházy János húgának, Máriának a véleményére utalni, aki 1957. február 21-én nővéréhez, Esterházy Lujzához intézett levelében minden reményt hiábavalónak talált arra nézve, hogy az Esterházy János érdekében írandó további kegyelmi kérelem bármilyen sikerrel járhat, és hogy sikerülhet-e egyáltalán Esterházy életének alkonyán bárhogyan meglágyítani a kommunista hatalom képviselőinek a szívét. Mária szerint az „illetékesek" bizonyára ismét arra fognak hivatkozni, ahogyan azt már korábban is tették, hogy a fogvatartottak közül bárkit kegyelemben részesíteni csupán akkor lehetséges, ha a letöltött büntetés teljesítette nevelési célját és a fogvatartott „megjavult" (Esterházy a kommunista Csehszlovákia legszigorúbb, „átnevelő munkatábor" jelölésű börtöneiben töltötte le büntetését, ahol a politikai elítéltek „ideológiai megjavítása" illetve „átnevelése" volt a cél), amit azonban a hivatalos vélemény szerint Esterházy János esetében nem volt lehetséges érvényesíteni, vagyis ideológiailag átnevelhetetlen.

Bizonyára a fenti okok játszottak szerepet abban, hogy a kommunista kormányzat gyakorlatilag az utolsó pillanatban elérte – valószínűleg közvetlenül a Köztársasági Elnöki

Hivatalhoz fordulva –, hogy Esterházy János nevét töröljék azoknak a névsorából, akik a második világháború után újjáalakult Csehszlovák Köztársaság fennállásának tizedik évfordulója alkalmából 1955-ben amnesztiában részesültek. Erről tanúskodik az a tény is, hogy Esterházy minderről csupán abban a pillanatban szerzett tudomást, amikor a kiadásához szükséges dokumentumokkal a kezében a pilzen-boryi börtön kapujában állva már az intézmény elhagyására készült.

Az, hogy Esterházy személyéhez miért viszonyult állandóan negatívan a kommunista hatalom, minden kétséget kizárólag Esterházy megtörhetetlen istenhitében és a keresztény erkölcsi értékekhez való minden kompromisszumot nélkülöző ragaszkodásában leli magyarázatát, amely igencsak kevés lehetőséget nyújtott Esterházy átneveléséhez: nem sok remény mutatkozott arra, hogy Esterházy feladja keresztény neveltetését és magáévá tegye az új kommunista „világ“ ideológiáját. A dolognak azonban már nem volt érdemi jelentősége: Esterházy János, nem sokkal azután, hogy Mária húga az idézett levelet megírta, 1957. március 8-án elhunyt.

Esterházy Jánosból így aztán az ’50-es évek első felében kettős értelemben is politikai rab lett. Első és eredeti szerepe nemzeti közösségének kollektív megbélyegzése volt: Esterházy egész karrierje alatt igyekezett honfitársait a keresztény elvek mentén képviselni, és azokat mind a személyes, mind a nyilvános és politikai életben következetesen érvényesíteni.

Magán érezhette a közvetlenül a háborút követő időszakban kirobbant kollektív megtorlási hisztéria minden következményét is, amelyből teljes mértékben hiányzott a ’20-as, ’30-as évek csehszlovák kormányai által a

kisebbségekkel szemben folytatott igazságtalan politika felülvizsgálata.

Az ateista kommunista rendszer hatalomra kerülésével egy nem kevésbé kegyetlen politikai rendszer ellenségének szerepét is ráosztották Esterházyra: ideológiai szempontból nem átnevelhető, tehát a szocialista társadalom marxista-leninista szellemű építésére veszélyes, aktív, elkötelezett és megtörhetetlen hitű katolikus. Ez a kettős, egymással számos ponton érintkező szerep gyakorlatilag véglegesen arra ítélte Esterházyt, hogy élete hátralévő részét gyógyíthatatlan betegsége ellenére a legszigorúbb börtönök kegyetlen körülményei között töltse

Gróf Esterházy János azzal, hogy 1945 után Csehszlovákiában maradt, vértanúi sorsot vállalt, mégpedig nemcsak a nemzeti kisebbség vértanújának sorsát, ahonnan származott és akiket képviselt, hanem a keresztény hit mártírjáét is: hitét nem volt hajlandó feladni még a legkeservesebb börtönévei alatt sem, noha lehetséges, hogy ez elősegítette volna ügyének kedvezőbb elbírálását.

Maga Esterházy János is tett – hiábavaló – lépéseket annak érdekében, hogy fizikai és lelki szenvedései mérséklődjenek: 1956 júliusában, azaz körülbelül háromnegyed évvel halála előtt súlyos és gyógyíthatatlan betegségére való tekintettel kérelmezte áthelyezését a mírovi javító-munkatáborból a szlovákiai Leopoldov javító-munkatáborába, tehát a lehető legközelebb szülőföldjéhez.

A Köztársasági Elnöki Hivatalhoz intézett kérvényét azzal indokolta, hogy tekintettel egészségi állapotára, nehezen viseli az éghajlatot Mírovban, a Jeseniky-hegységtől délre fekvő

dombvidéken, ezért kérvényezte áthelyezését a kedvezőbb klímájú Leopoldovba, a Vág folyó völgyébe.

Esterházy kérésének kétségtelenül nemcsak a mírovi időjárás volt az oka, hanem az is, hogy már minden bizonnyal úgy érezte: napjai meg vannak számlálva. Alighanem arra vágyott, hogy a lehető legközelebb kerüljön szeretett szülőföldjéhez, minél közelebb húgához, Máriához, akinek közelsége lelkileg is erősítette volna és szeretett volna a mindennél jobban imádott nyitrai (zoboralji) földhöz közel meghalni.

A Belügyminisztérium Fogvatartási Központok Igazgatóságának főparancsnoka, akinek a Köztársasági Elnöki Hivatal továbbította az áthelyezési kérvényt, az abban foglaltakat azonban a következő indoklással utasította el: *„az elítélt pozitív nyitott tébécében szenved, a mírovi javító-munkatáborban speciális kórházi cellában van elhelyezve, ahol minden szükséges orvosi ellátásban részesül, és az éghajlati feltételek egészségi állapotát nem rontják. Ezért került egészségi okok miatt 1956 őszén áthelyezésre Leopoldovból a mírovi javító munkatáborba“*.

1956. május 2-án nagyon súlyos állapotban került vissza a mírovi börtönbe, ahol 1957. március 8-án tüdőgümőkórban elhunyt.

Gróf Esterházy János földi maradványait az olmützi városi krematóriumba szállították. Hamvasztására 1957. március 12-én 12.00 órakor került sor, urnáját 9181 számmal látták el.

Befejezésként meg kell nevezni azt az erkölcsi szempontból menthetetlen eljárást, hogy gróf Esterházy János hamvasztásának sem az időpontját, sem a helyszínét nem

közölték hozzátartozóival, minden szigorúan titoktartáshoz volt kötve, s nem közölték a családdal azt sem, hogy hova kerültek Esterházy hamvai, melyek kiadatását a hozzátartozók részére kategorikusan elutasították. A hamvakat a halottaknak járó tiszteletadás legcsekélyebb jele nélkül, a politikai elítéltek tömeges urnatárolójába helyezték el. Ezzel az eljárással a hatalom a kommunista rendszer számára nemkívánatos személyekkel és családjaikkal szembeni megvetését kívánta kifejezésre juttatni. Esterházy János hamvait így a belügyminisztérium központi urnatárában helyezték el a pankráci börtönben Prágában. Innét 1965-ben titokban a prágai Motol kórház temetőjébe vitték, ahol elásták azokat. Az, hogy gróf Esterházy János földi maradványai erre a helyre kerültek, csupán 50 évvel a halála után, 2007-ben derült ki, amikor Karel Schwarzenberg külügyminiszter utasítására megindult a hamvak sorsát felderítő csehországi vizsgálat. Ezzel párhuzamosan indult el az a társadalmi összefogás is, melynek eredményeként sikerült tejesíteni Esterházy János arra vonatkozó végakaratát, hogy földi maradványai szeretett nyitrai szülőföldjén nyugodhassanak.

Fordította: Kláris Györgyi

Duray Miklós

Esterházy János elítélésének jogi és politikai körülményei[251]

Esterházy János testi kínhalálának hatvanadik évfordulóján ismét napirendre került a vele szemben 1945 után, 1957-ben bekövetkezett haláláig és annak utána is, mindmáig elkövetett méltatlanság jogi és politikai jóvátétele.

Esterházy a közéletnek azon ritka személyiségei közé sorolható, aki érintetlen maradt a politika sodrásának szinte elkerülhetetlen szennyező hordalékától. A politikai élet tisztáinak azon kristálygömböt alkotó világába tartozott, ahová Carl Schwarzenberg herceg, a Cseh Parlament Külügyi bizottságának hivatalban lévő elnöke is meggyőződéssel sorolhatta őt, párját ritkító minősítéssel: Esterházy a huszadik

---

251

Elhangzott Szombathelyen, a 2017. március 25-én tartott Esterházy János-konferencián.

század Közép-Európájának egyik legtisztességesebb politikusa volt.[252]

***

Több mint hét évtizede időszerű kérdés Esterházy emberi és politikusi minősítése. Halálának évfordulója újabb alkalom ennek a napirenden tartására. Esterházy János becsületének és jó hírének visszaállítása az őt elítélők és szemléleti utódjaik részéről mára megkerülhetetlen üggyé vált. Színt kell vallaniuk! Válaszolniuk kell a kérdésre: miért tartják őt mindmáig bűnösnek, vagy miért tartották ők korábban is bűnösnek, noha nem volt az? Nem elegendő a hányaveti válasz: mert magyar volt. Ha csupán ez lenne a válaszuk, akkor miben különböznek az Esterházy bírái és bűnösségét tanúsítói a

---

[252] Carl Schwarzenberg herceg beszéde 2017. március 5-én az Esterházy halálának 60. évfordulója alkalmából Prágában rendezett emlékülésen. Idézi Kokes János, az MTI tudósítója „Schwarzenberg: Esterházy János a 20. század Közép-Európájának egyik legtisztességesebb politikusa volt" c. beszámolójában. *„Schwarzenberg szerint Esterházyt a 2. világháború után azért kellett elítélni, mert „tanúja" volt olyan személyiségek korábbi politikai cselekedeteinek, akik a háború után fontos posztokat töltöttek be. „Esterházy az ő rossz lelkiismeretük volt" – vélekedett a cseh politikus, aki Esterházy János elítélését az egykori csehszlovák állam nagy hibájának minősítette. A neves cseh politikus egyébként leszögezte: Közép-Európa történetében a legnagyobb törést nem 1945, hanem 1918 jelentette, amikor „felborult egy ezeréves rend". Karel Schwarzenberg, a cseh képviselőház Külügyi bizottságának elnöke. Esterházy János a megváltozott geopolitikai helyzetben is nemzetét védte, magyar és szlovák hazafi is volt egyaránt, de Csehszlovákiát, mint új államot „nem értette, idegen volt számára". Mindezek ellenére „mindig betartotta a csehszlovák alkotmányt, a törvényeket" – szögezte le. 1939-ben megint megváltozott a helyzet, és Esterházy Szlovákiában maradt, hogy védhesse a magyar kisebbséget. A parlament egyetlen képviselőjeként nem szavazta meg a zsidók deportálását elrendelő törvényt, és a háború alatt védelmezte a menekülő lengyel tiszteket is."* **(**http://felvidek.ma/2017/03/schwarzenberg-esterhazy-janos-a-20-szazad-kozep-europajanak-egyik-legtisztessegesebb-politikusa-volt/**).**

náciktól? Egyébként nem biztos, hogy ezt a kérdést még egyszer fel kell tenni nekik – függetlenül a válaszuktól. Nem a hóhért kell megkérdezni az ítélet indoklásáról, sem az okáról.

Várható-e a válaszuk erre az erkölcsileg és kegyeletileg, valamint a történelmi múltnak a hiteles megítélése szempontjából fontos kérdésre? Elvárható-e, hogy a sok évtizedes múlt görcseiben rángatózó emberek, közszereplők, vagy csak leképzettjeik kiszakadjanak a múlt rögeszméinek szorító bilincséből és a valóságnak hű választ adjanak? Elvárható-e tőlük, hogy a múlt örvényléséből kiszakadva végre egyszer igazat, a valóságnak megfelelő igazat mondják? Fontos-e, hogy ezek az emberek mit mondanak – még ha, közülük egyik-másik talán meggyőződésből mondja?

Ha az igazmondás pillanata bekövetkezne, az eddigi közéleti elkötelezettségtől függetlenül kellene megemésztenie az ügyet a szlovák politikának, elsősorban azon képviselőinek, akik mindeddig akadályozták Esterházy tisztességének a helyreállítását. Akik kiálltak mellette, azoknak tisztelet. De az Európai Unió sem dicsekedhet tisztességével, hiszen jogi csoportja, a Liechtenstein Nagyhercegség beadványának tárgyalásakor 2002-ben, a Csehországgal kapcsolatos kollektív bűnösség fenntartása miatt, úgy vélekedett, hogy érinthetetlennek tekint minden jogi döntést, ami a mai Európai Unió elődjét, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó 1957-es Római Szerződés előtt történt.[253] Ezt a Római

[253] Az Európai Parlament Kutatási Főigazgatósága által megalkotott, 2002 szeptemberében lezárt vélemény szerint (szerzői: Prof. Dr. Dres. h.c. Jochen A. Frowein, Heidelberg; Prof. Dr. Ulf Bernitz, Stockholm; Rt. Hon. Lord Kingsland Q.C.) az 1957 előtti jogi aktusok nem érintik az Európai Unióban létező és annak részévé váló jogrendszereket.

Szerződést ünnepeljük éppen napjainkban, 2017. márciusának végén.

***

Esterházy Jánost az 1943-tól Edvard Beneš által fokozatosan felépített bosszúállás politikája, és a hozzá társult, az újra alakítandó csehszlovák államon belüli egyéb nemzeti-hatalmi-politikai fondorlat vetette börtönbe, hurcoltatta el a Szovjetunióba, ítéltette halálra. A bitófa alól a kommunista hatalomátvétel után sikerült kimenteni őt, de csak azért, mert a Szovjetunióban csupán tíz évre ítélték el. Bűntelenné nyilvánítani Szlovákiában azonban hetvenkét évvel az 1945. április 20-án Gustáv Husák, kommunista politikus, Szlovákia belügyi népbiztosa által elrendelt letartóztatása után sem sikerült, noha a Szovjetunió utódállamában, az Oroszországi Föderációban 1993 januárjában bíróság által megtörtént a bűntelenné nyilvánítása.

Amennyiben tehát az Esterházy bűnösségét eddig elfogadó vagy hangsúlyozó gondolkodás és politikai felfogás nyomdokain járók arra a belátásra jutnának, hogy Esterházy ártatlan volt, akkor jöhetne szóba a jogi rehabilitálása Szlovákiában. Ez így logikus, mert azok a jogszabályoknak tekintett rendeletek, amelyek 1945-ben az államrend helyreállítását a bosszú és a megtorlás jegyében minősítették rendszerszerű állami terrorrá, politikai döntés révén születtek meg és semmi közük sem volt az 1918-1938 közötti csehszlovák államrendhez. Ezért, az ilyen alapon meghozott ítéleteket semmissé nyilvánítani is csak egy politikai döntés

következményeként megfogalmazandó jogszabály alapján lehetne. Ugyanis az akkor hozott jogszabályok, noha ma már nem hatályosak, de érvényesek, csak egy további jogszabállyal oldhatók fel. Ezeknek az érvénytelenségét kell kimondani, vagy a korábbi döntések felülbírálhatóságát, vagy egy különleges jogszabályt kell elfogadni Esterházyra vonatkoztatva. Ha ebben a kérdésben nem történik politikai elmozdulás, nincs esély arra, hogy Szlovákia törvényhozása vagy legfelsőbb bírósága meghozzon egy ilyen döntést. Noha a parlament elfogadhatná az erre vonatkozó törvényt. Esterházyt egyébként is, nem biztos, hogy Beneš elnöki rendeletén alapuló jogszabály szerint ítélték el, hanem a Szlovák Nemzeti Tanács rendelkezésének szellemisége alapján, ami több mint egy hónappal hamarább született meg, mint az „elnöki" rendelet és csaknem egy hónappal azt követően, hogy Esterházyt letartóztatták.

***

Az Esterházy-ügy ma már nem csehszlovák, hanem szlovák ügy. Nem csupán amiatt, hogy 1993. január 1-én megszűnt Csehszlovákia. Tulajdonképpen a maga idején is szlovák ügy volt, de a csehszlovák egység látszatát keltő köntösben jelent meg. A csehszlovák felfogás ezzel kapcsolatban megengedőbb volt, erről tanúskodik az is, hogy 1991-ben a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke, František Mikloško javaslatára Esterházyt in memoriam Masaryk-díjra terjesztették fel, amit a köztársasági elnök és tanácsadói először elfogadtak, majd más szlovákiai körökből jövő nyomásra mégis törölték a jelöltek névjegyzékéből.
Amennyiben a mai szlovák politikát uraló felfogásban nem következik be ezzel kapcsolatos fordulat, akkor Esterházy

rehabilitálásának a szorgalmazása sikertelenségre van ítélve. Sőt az ellenzők gondolkodásának ismeretében azt is valószínűsíteni lehet, hogy a két – pro és contra – felfogás között feloldhatatlan marad az ellentét. És akkor Esterházynak ebből a ma már anakronisztikusnak tűnő politikai kátyúból való kiemelésére irányuló minden egyéb kísérlet meghiúsulhat. Beleértve az olmützi (olomouci) püspökség boldoggá avatási kezdeményezését is.

***

Vizsgáljuk meg az Esterházy politikai rehabilitációjára irányuló eddigi törekvések elutasításának okát. Vegyünk szemügyre néhány körülményt, amelyek a csehszlovák, majd a szlovák politikában érthetőbbé teszik az elutasító szemléletet, ami persze nem azt jelenti, hogy elfogadhatóvá magyarázzák.

Az egyik vizsgálandó tétel a csehszlovák állam születésének nyomvonala. Ez a törekvés a megvalósulás célegyenesében nem a cseh történelmi területek önállóságának a visszaszerzését követte, noha az alapító atya, Tomáš Garrigue Masaryk eredetileg a cseh országrészek autonómiájára összpontosított, hanem azt a 18. század végétől épülő nemzeti romantikát, miszerint az észak-magyarországi szlávok a cseh nemzet részei. Ebből alakult ki a 19. század vége felé, 1871[254] után az az állameszme-mag, amiből kicsírázott a térség egyik legtörténelmietlenebb állama: Csehszlovákia.

---

[254] A dualista Osztrák-Magyar Monarchiát trialistává , Osztrák-Magyar-Cseh Monarchiáva való átalakítására tett kísérlet kudarca után.

Anélkül, hogy belemélyednénk ennek a fonálnak a kibontásába, hiszen ez túlságosan szerteágazó és eltávolítana bennünket Esterházytól, azt kell szemügyre vennünk, hogy a csehszlovák állam megteremtése, megtarthatósága, és az 1941 után az újraállítására való törekvés mennyiben függ össze az állam nem szláv nemzetiségű polgáraival, lakosaival szembeni bosszúhadjárattal a második világháború után. Ennek a bosszúnak lett az áldozata Esterházy, sok ezer magyar és sok százezer nem magyar (német) sorstársával együtt. Közülük nem börtönben halt meg mindenki, mert volt, akit csak úgy helyben lepuffantottak, agyonvertek vagy lánctalpakkal, elevenen hengereltek a sárba. A helyben elpusztítottakkal vagy a Gulagon végeztek, míg a málenkij robot során elhullottakkal szemben Esterházynak megadatott, hogy körülvegyék őt néhányan, akik majd visszaemlékeznek rá. Még szerencse, mert így fel tudjuk idézni a többiek emlékét is.
Ezzel kapcsolatban érdemes tenni egy sorközi megjegyzést arról, hogy a második világháború utáni megtorlásokat gyakran nemzeti bosszúként emlegetik. Ám a „nemzeti bosszú" sohasem a nemzet bosszúja, hanem néhány politikusának önigazolása. Egy ilyen önmegvalósító téveszme mögé azonban sikeresen lehet felsorakoztatni politikai híveket és önkielégítő tömegeket.

***

Ha az első világháborúban kibontakozó hatalmi érdekérvényesítés szempontjából vizsgáljuk térségünk átalakulását, ismét Schwarzenberg herceg szavait kell idéznünk, melyeket az említett prágai megemlékezésen mondott: Közép-Európa történelmében a legnagyobb törést nem 1945, hanem 1918 jelentette, amikor „felborult egy

ezeréves rend".

Az okok elemzése ugyancsak messze vinne bennünket Esterházytól, de néhány tényt szükséges megemlíteni. Az egyik: a cseh politikusok érdeme, ügyességük eredménye, hogy az első világháborút lezáró, a dinasztikus kor romjain kivirágzó új hatalmi politika szövevényét kiismerve, sikeres egyezkedések során megalakulhatott Csehszlovákia. A másik tény: ezt a németekkel és a magyarokkal szemben kellett és lehetett megvalósítani. A harmadikat csak mellesleg említem: a csehszlovák eszme adta a sorvezetőt az egyéb hatalmi törekvések kelet-közép-európai megvalósításához. A második világháborút 1943-tól záró két év európai politikájában is ugyanazok az érdekek jelentek meg, amik az első világháború utolsó két évében – Európa újrafelosztása. Új jelenség a Szovjetunió volt, ami a befolyási övezetek határát módosította.

Kérdés, mi köze van mindennek Esterházyhoz?

Ahhoz a politikához van köze mindennek, aminek ő lett az egyik áldozata.
A soron következő, szinte gyermeteg kérdés: de miért?

Csehszlovákiát újraalakítani a második világháború végével csak a nyugati szövetségesek és a Szovjetunió egyetértésével lehetett. A két fél közötti együttműködés alapját az 1941.június 22-én megindult Barbarossa-hadművelet és a december 7-én bekövetkezett Pearl Harbor-i japán támadás teremtette meg.[255] A szövetséges hatalmak számára ez elegendő ok volt, hogy győzelmük esetén a háború kiindulópontjának 1938.

[255] A Szovjetunió hadvezetése szempontjából a bizonyosságát ennek az 1941. december 5-6-i, Moszkva alatti ellentámadás sikere erősítette.

szeptember 28-át tartsák, a németek által lakott cseh történelmi területek elfoglalását.[256] Ezt a két fél egyike sem vitatta, mégsem jött létre a nyugati és a keleti hadviselők között mindenben egyetértés. A nyugatiak engedékenyebbek voltak a helyi sajátosságok tiszteletben tartásában. Az amerikaiak 1943-ban elképzelhetőnek tartották a Baltikum és a Balkán között fekvő kelet-közép-európai területsávnak az 1920-ban elfogadott államhatártól eltérő elrendezését is, ami nem vonta kétségbe a Versailles-i rendszert, csak annak némi kiigazítását jelentette volna.[257] A Szovjetunió pedig a számára kedvező új államhatárokat akart, ami saját korábbi államhatárának nyugati irányú áthelyezését jelentette, beleértve a Kárpát-medencébe való államhatalmi belépését is. Ebben a kérdésben csak Benešsel tudott egyezségre jutni. Ha a Szovjetunió támogatja az újraalakuló Csehszlovákiában a német és a magyar lakosság teljes felszámolását, akkor megkapja a két világháború közötti Csehszlovákia legszegényebb térségét, amit akkor a csehszlovák államterminológia szerint „Kárpátok alja oroszok földje" (Podkarpatská rus) néven neveztek és magyarra Kárpátaljaként fordítottak. Az erre vonatkozó megegyezés 1943. december 12-én[258] jött létre Moszkvában.

---

256 A cseh politika a kezdetnek az Anschlusst, 1938. május 21-ét, Ausztria Németország általi megszállását tekintette. Noha a II. világháború általánosan elfogadott kezdete 1939. szeptember 1., Lengyelország megtámadása a hitleri Németország által.

257 Lásd Romsics Ignác erre vonatkozó munkáit.

258 Ez a szerződés az 1935. május 16-án a Csehszlovák Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között megkötött Kölcsönös Segélynyújtási és Együttműködési Szerződés megerősítése volt. A hat cikkelyéből azokat a tételeket kell kiemelni elsősorban, amelyek elutasítják a Németországgal, valamint szövetségeseivel való tárgyalást,

Ennek az 1943 decemberében, az emigráns csehszlovák vezetés és Szovjetunió között megkötött szerződésnek, két alaptétele van. Az egyik Csehszlovákia újraalakítása, a másik a szlovákok önállósági ambícióinak valamilyen fokú kielégítése. A beneši cseh politika elsősorban a németeken akart bosszút állni, hiszen a korábbi cseh önállósági törekvést és Csehszlovákia sikeres birodalmi eszméjű létrehozását ez írta fölül, mert a Harmadik Német Birodalom bekebelezte a történelmi Cseh Királyság németek lakta területsávját és a maradékot saját hatalmi felügyelete alá vonta Cseh-Morva Protektorátus (Védnökség) néven. Csehszlovákia újraalakítása szempontjából azonban figyelembe kellett venni a szlovákok hatalmi sértettségét is, aminek gyökere az 1915-ben megkötött

---

egyezkedést vagy békekötést és a két szerződő fél szoros együttműködésére vonatkoznak. De figyelemre méltó a szerződéshez csatolt négy emlékirat is, amelyek szerint a csehszlovák állam területéről el kell távolítani a német és a magyar lakosságot úgy, hogy ne legyen az állam területén olyan település, ahol kevesebb mint 67%-ban él cseh, szlovák vagy ukrán nemzetiségű lakos. Továbbá meg kell szervezni a Szovjetunió területén a csehszlovák katonai egységeket. Ennek a jelentőségét az adja, hogyha a Vörös Hadsereg északról lép be a Kárpát-medencébe, akkor a frontvonal hátországában likvidálták volna a magyar lakosságot. További csatolt memorandum pedig a háború utáni békeszerződésekre vonatkozott, a csehszlovák igényekkel kapcsolatban, Csehszlovákia lakosságának nemzetiségi összetételére, illetve a csehszlovák nemzetiségi politikára.

Ez a moszkvai szerződés nem azonos az ún. Karácsonyi szerződéssel (Vianočná dohoda), amit 1943. december 25-én kötöttek Pozsonyban az illegális Szlovák Nemzeti Tanács létrehozásáról, noha a kettő között vitathatatlan az összefüggés. Ennek a szerződésnek a megkötése az akkori Szlovákia politikai szereplői között nagyban befolyásolta a háború utáni viszonyokat Szlovákiában, például a magyarok rendszerszerű üldözését. A szerződés egyik létrehívója volt többek között Gustáv Husák is, későbbi belügyi népbiztos, akinek parancsára tartóztatták le Esterházy Jánost.

Clevelandi egyezség cseh részről való felrúgásában keresendő.[259] Ezt a sértettséget földelni kellett, hiszen ennek a következményeként alakult át államjogilag 1938. október 6-án Csehszlovákia, nevezetesen Cseh-Szlovák Köztársasággá, majd bomlott fel 1939. március 15-én.

A megoldást a második világháború végén találták meg erre: kielégítik a két nemzet politikusainak legalantasabb hajlamait. A csehek bosszút állnak a németeken, a szlovákok pedig a magyarokon és ismét az egységes Csehszlovákiában menetelnek együtt, mintha mi sem történt volna. Ezt támogatta a Szovjetunió annak fejében, hogy államhatárát a Kárpát-medencébe helyezheti. És ez így megtörtént. Ennek fejében az újraalakuló Csehszlovákiában mindkét szláv nemzet politikusai szabad kezet kapnak: tobzódjanak és gyilkoljanak, akit csak akarnak. „Rendet majd én teremtek, a saját érdekem szerint" – gondolta Joszif Visszárionovics Sztálin, alias Dzsugasvili.

---

259 Az USA-ban élő, szervezett kötelékekben működő cseh és szlovák emigráció képviselői 1915. október 22-én Clevelandban (a Szlovák Liga/Slovenská liga 1907-ben történt megalakulásának helyszínén) írásos egyezséget kötöttek arra vonatkozóan, hogy a csehek és a szlovákok egy közös államban képzelik el jövőjüket. Ezt egy föderatív államjogi kötelék kialakításában fogalmazták meg. Ezt az egyezséget rúgta fel az amerikai Cseh Nemzeti Szövetség és a Cseh Katolikusok Társulása Masaryk nyomására 1918. május 31-én, mert elálltak a szövetségi állam eszméjétől, arra való tekintettel, hogy a kétmillió szlovákon kívül még 3,5 millió német és 1,1 millió magyar is kerül az új állam kötelékébe és mi lenne, ha ezek is a szövetségi állam kialakítását követelnék.

Ez tehát annak a politikai háttérnek a vázlata, amelyre alapozták az újraalakított Csehszlovákiában a jogviszonyokat. Ezzel függ össze Esterházy letartóztatása, a Szovjetunióba való elhurcoltatása, a Népbíróságokról szóló rendelet alapján a fölötte kimondott halálos ítélet, majd a halálos ítéletének életfogytiglanra való enyhítése és börtönhalála.

***

A második világháború utáni Csehszlovákiában nem tekinthetőek jogalkotási különlegességnek a népbíróságokról hozott rendeletek, hiszen hasonló jogszabályokat hoztak Európa más államaiban is az ellenséggel, ebben az esetben a hitleri Németország megszálló hatalmi szervezeteivel való együttműködők, valamint a háborús bűnösök megbüntetésére. Ez természetszerűen összefügg a modern hatalmi politika szellemiségével, a háborút közvetlenül követő időszak lélektanával és a hatalmi újrarendeződéssel. Csakhogy nem mindegy, miképpen hajtják végre az ellenséggel kollaborálók megbüntetését, illetve mit minősítenek annak. Ehhez csak ráadásnak kell tekinteni a szovjet megszállási övezetekben megengedett szabadrablást és a nők megerőszakolását.

A többségi etnikumtól eltérő lakosság elűzése vagy kitelepítése újszerű mozzanat az európai állampolitikában. A középkori ázsiai hadviselés szokásaira emlékeztet, amely felkoncolta vagy elhurcolta a helyi lakosság egy részét, valamint a Szovjetunióban alkalmazott módszerekhez, pl. a krimi tatárok széttelepítéséhez. Sajátos, hogy a győztes hatalmak egyetértettek a német lakosság kitelepítésével, de nem a kiűzetésével Lengyelországból, Csehszlovákiából, Magyarországról és a délszláv állam területéről. A magyarok kiűzetését és egyoldalú kitelepítését nem támogatták, de

lehetővé tették a kétoldalú megegyezésen alapuló lakosságcserét. Azok a vádak, amelyeket csehszlovák, illetve szlovák részről a magyarokkal szemben megfogalmaztak, főleg az 1938. novemberi terület visszacsatolással és az azt követő időszakkal kapcsolatban, nem minősülhettek politikai bűnnek, hiszen minden az akkor érvényes nemzetközi jog szerint történt. Tudatosítani kell ezzel kapcsolatban, hogy a Csehszlovákiához 1918 után elcsatolt magyarok ugyanúgy viszonyultak az új államhoz, mint Esterházy János, amit ugyancsak Schwarzenberg herceg fogalmazott meg közérthetően és hitelesen: „*Esterházy János a megváltozott geopolitikai helyzetben is nemzetét védte, magyar és szlovák hazafi is volt egyaránt, de Csehszlovákiát, mint új államot nem értette, idegen volt számára. Mindezek ellenére mindig betartotta a csehszlovák alkotmányt, a törvényeket*.” Ehhez hozzá kell tenni, hogy az első Szlovák Köztársaság állampolgára és parlamentjének tagja volt, a törvényeit is betartotta. A zsidók deportálását legalizáló törvény elutasításával szegült szembe először.

Esterházyt 1945. április 20-án Gustáv Husák egyszemélyi döntése alapján tartóztatták le, azt követően, hogy felajánlotta együttműködését a háború utáni viszonyok rendezése, elsősorban a magyarokat sújtó intézkedések átértékelése érdekében. Nyilvánvaló, hogy Husáknak akkor már megvolt az elképzelése Esterházy sorsáról, de bizonytalan is volt, hiszen tudta, hogy a múltja alapján nem lehet fölötte ítéletet mondani. Ezért adta őt át az Egyesült Magyar Párt több

tisztségviselőjével[260] együtt a szovjet hatóságoknak, azzal a meggyőződéssel, hogy a Szovjetunióban úgyis elpusztulnak.

***

Tekintsük át a népbíróságokról szóló két csehszlovákiai jogszabálynak azokat a rendelkezéseit, amelyeket Esterházyval, illetve a magyarokkal szemben érvényesítettek vagy érvényesíthettek. Vegyük sorra először a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 15-én kelt rendeletét.[261]

A rendelet első paragrafusa tartalmaz két sajátos, látszólag ellentmondásos meghatározást: *idegen állampolgár*, amin nem egy más állam betelepült polgárát érti, és a *Csehszlovák Köztársaság területe* meghatározást, amely állam a szlovák értelmezés szerint 1939. március 15-én megszűnt. A további szöveg szerint egyértelművé válik, hogy mindaz, ami lezajlott 1938. október 6-hoz[262] fűzhetően a Cseh-Szlovák Köztársaság,

---

[260] Az 1939. március 15-én megalakult első Szlovák Köztársaságban működött Egyesült Magyar Párt további tisztségviselői, akiket Esterházyval együtt 1945. július 29-én a Szovjetunióba deportáltak, a moszkvai Ljubjanka börtönbe: Birnbaum Frigyes, Böjtös József, Csáky Mihály, Jabloniczky János, Lászlóffy Ferenc, Neumann Tibor, Párkány Lajos, Szüllő László, Teszár Béla, Virsik Károly.

[261] Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33 zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. (A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 15-én kelt 33. sz. rendelete a fasiszta árulók, megszállók és a velük együttműködők megbüntetéséről, valamint a népbíróságok létrehozásáról.)

[262] A Csehszlovákián belüli autonóm Szlovákia kihirdetésének napja. Ettől a naptól kezdve 1939. március 14-ig az állam neve Cseh-Szlovák Köztársaság lett.

majd a 1939. március 15-től a Szlovák Köztársaság állami területén, csehszlovák területnek minősíthető és az ott tartózkodó idegen állampolgárok eredetileg csehszlovák állampolgárok. Ez összefüggött azzal a politikai döntéssel, mely szerint a Szövetséges Hatalmak az 1938. szeptember 29. előtti állapotot vették mérvadónak és nem az utána kialakult változásokat, noha a november 2. és 10. között meghozott első bécsi döntés még beleilleszkedett a korábbi nemzetközi joggyakorlatba.

Továbbá olyan utalások jelennek meg a rendelet szövegében, amelyek képlékenyen használhatók bármely esetre, ami 1938. novemberétől lejátszódott az addig Csehszlovákiának nevezett területen. Ilyenek például a „Horthy Magyarországának szolgálatában" „szlovák nemzeti érdekek elleni vétkek" című minősítések. Ez utóbbi eléggé értelmezhetetlen. A rendelet szövegösszefüggésében a szlovák autonómia ellen fellépőket vagy az érdekében tevékenykedőket azonosan lehetett volna minősíteni, mert az 1945-ben érvényes felfogás szerint mind a kettő lehetett szlovák nemzeti érdek szerinti, de azzal ellentétes is.

A rendelet második paragrafusa egyértelműen vonatkoztatható Esterházyra is, mert néven nevezi a vétkesnek nyilvánítható között a „szlovák törvényhozás" tagját is. Esterházy pedig a törvényhozó testület tagja volt. Nem hanyagolható el az sem, hogy a rendelet azonos szinten kezeli a „náci Németországot" és „Horthy Magyarországát", amit a néhány hónappal későbbi, 1945. augusztus 2-án véget ért potsdami értekezlet nem hitelesített.

Figyelemre méltó, hogy ezt a rendeletet az akkori Szlovák Nemzeti Tanács huszonöt nappal Esterházy letartóztatása után hozta meg. Különbözik-e Beneš elnöknek a népbíróságokról

szóló rendelete a szlovákiaitól?[263] Különbözik, mert szakszerűbb. Megfogalmazói jártasabbak voltak a jogalkotásban. De annyiban is, hogy a szlovák jogalkotók a semmitől rugaszkodtak el. Ugyanis a szlovák autonómia kihirdetése (1938. október 6.) és az önálló szlovák állam létrejötte, (1939. március 15.) nem voltak politikailag elfogadható ellenpontok és társadalmilag megalapozott törvényalkotási hátteret sem teremtettek, hiszen ezeket a szlovák társadalom pozitívan ítélte meg. Ellentétben a cseh társadalommal, amely a hitleri Németország felőli fenyegetettséget valóságként élte meg.

A lényeges különbség azonban a felelősségre vonással válik nyilvánvalóvá. Az elnöki rendelet ezt az időpontot az első, részleges csehszlovákiai katonai mozgósítás időpontjával 1938. május 21-ével határozza meg. Ez Ausztriának a hitleri Németország általi bekebelezésével függ össze. Ezzel a második világháború kirobbanása előtti olyan események vetületébe helyezi az újraalakított államon belüli felelősségre vonást, amely még nem jelenti a második világháború kitörésének kezdetét, de erről a pontról oda lehet elrugaszkodni, ahová akarok. A legnyilvánvalóbb, hogy elsősorban a hitleri Németország viszonylatában fogalmazza meg a felelősségre vonást.

Ha végigböngésszük az elnöki rendeletben államellenesként felsorolt szervezeteket, kiderül, hogy nincs

---

263 16/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. (A Köztársasági Elnök 16/1945 sz., 1945. június 19.-én kelt rendelete a náci bűnözők, árulók és segítőik megbüntetéséről, valamint a rendkívüli népbíróságokról.

közötte egyetlen olyan magyar szervezet sem, ami a hivatalosan létező Csehszlovákia területén működött volna. A Szabadcsapatokat említi, amelyek nem Csehszlovákia területén szerveződtek, noha lehettek felvidéki magyar tagjai is.
Esterházyt az elnöki rendelet szerint létrehozandó rendkívüli népbíróságok nem ítélhették volna halálra, sőt el sem ítélhették volna.

Akkor mégis mi történt?

Egyszerű a következtetés: történelemhamisítás történt, aminek több rétege létezik a szlovák történelemszemléletben is. Itt megint Schwarzenberg herceget kell idézni. Esterházyt a 2. világháború után azért kellett elítélni, mert „tanúja" volt olyan személyiségek korábbi politikai cselekedeteinek, akik a háború után fontos posztokat töltöttek be. „Esterházy az ő rossz lelkiismeretük volt".

Ezt a minősítést nem kell fokozni, de le kell vonni belőle a tanulságot, ami egyértelműen a huszadik századi szlovák államalkotás érzékeny pontjaira hívja fel a figyelmet. A szlovákok állami önállósága, annak ellenére, hogy 1915-től a cseh államalkotással került érdeki összefüggésbe, mégis a magyarok önállósági hagyományait tekinti ellentétnek, ami nem történelmietlen álláspont, de az egyéni magatartás viszonylatában elfogadhatatlan.

Azt kellene töredelmesen elfogadni a szlovákoknak is, hogy Esterházy János más volt, mint az ő többtucatnyi képviselőjük az akkori Szlovák Népgyűlésben (Slovenský snem). Egyetlen volt. Magyarként is egyetlen volt, de tisztességesként is egyetlen, ami nem azt jelenti, hogy nem akadt a szlovák képviselők között több is, aki Esterházyval azonos gondolkodású lett volna, de ennek tanújelét nem adta.

Esterházy egyedülvalósága is arra figyelmeztet: a másságot ne tekintsük nemzeti bűnnek, hanem természetes emberi magatartásnak.

Esterházy János tizenkét évet töltött börtönben, negyvennégy éves korától a haláláig – annyi időt, amennyit pártpolitikusként töltött ki. A második világháború végének tizedik évfordulóján, 1955. május 9-én széles körű közkegyelmet hirdettek Csehszlovákiában. Méltán remélte, hogy szabadlábra helyezik őt is. Nem úgy történt. Visszacsapták rá a börtönajtót – ülj te rohadt magyar gróf még tizenhárom évet. Ezt jelentette számára az akkori amnesztiarendelet. Ha kiengedték volna őt, talán meghosszabbították volna életét is. Többszörös gyilkosságot követtek el rajta, miközben ő, aki a testileg legelesettebb volt, gyámolította a lelkileg legelesettebb rabtársait.

Maciej Józefovicz

Elżbieta Tarnowska grófnő (1875–1956) – a lengyel-magyar vértanú édesanyja

Folyik Esterházy János boldoggá avatási pere, amelyet később szentté avatása is követhet. Már ezért is érdemes közelebbről megismerkednünk édesanyja, Elżbieta Tarnowska alakjával, aki nagy hatással volt fia világképére. Esterházy János két testvére, Lujza és Mária feljegyzéseiből nemcsak a fogoly politikus életét, hanem az egész család, így az édesanya sorsát is nyomon követhetjük.

Feleség és anya

Elżbieta Tarnowska (a továbbiakban Erzsébet grófnő) 1875-ben született Krakkóban. Apja, Stanisław Tarnowski gróf (1837-1917) a galíciai tartományi Országgyűlés képviselője volt. Korábban részt vett az 1863-64-es, ún. januári felkelésben, amelynek leverése után Olmützben raboskodott. Tudósként is komoly pályát futott be: a krakkói Jagelló Egyetem kétszeres rektora és a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke lett.[264] Erzsébet grófnő édesanyja Róża Maria Augusta Branicka grófnő volt (1854-1942). Két testvére született: Jadwiga és Hieronim. A fiatal Erzsébet rendkívül

[264] Ő foglalta össze és adta ki elsőként a lengyel irodalomtörténetet. Máig a Jagelló Egyetem aulájában függő portréját Jan Matejko festette meg.

alapos otthoni neveltetésben részesült, amelybe a vallásos és hazafias nevelés is beletartozott, és ez későbbi életére is jelentősen kihatott. 1895-ben egy krakkói bálon ismerkedett meg gróf Esterházy János huszárkapitánnyal, aki a nyitraújlaki birtokok tulajdonosa volt.

Esterházy János és Elżbieta Tarnowska esküvőjére 1898-ban került sor a Feliciánus Nővérek krakkói templomában. Az esküvő után a férj lemondott a katonai szolgálatról, és feleségével együtt visszatért Nyitraújlakra. Itt születtek a gyerekek: Lujza (1899–1966), János (1901–1957) és Mária (1904–1975). Az idősebb János a családi élet és a birtokigazgatás mellett tudományos munkát is végzett: a Monarchia nemzetiségeiről írt és olvasott. Az idill 1905-ben zárult le. János negyvenegy évesen, váratlanul meghalt. Esterházy Mária évekkel később így írt: „Szegény mamám soha nem múló fájdalma maradt, hogy a nagyapa, az esküvő előtti várakoztatással megrövidítette közös boldogságukat."[265]

Idősebb Esterházy János kívánsága az volt, hogy ne a családi kriptában, hanem a falusi temetőben, a helyiek között temessék el, akikkel együtt élt. Halálos ágyán fontos szavakat mondott négyéves kisfiának: „Légy mindig jó magyar!" Az apa ezt a szellemi végrendeletet hagyta gyermekére.

Férje halála után Erzsébet grófnő egyedül nevelte tovább gyermekeit. Krakkói családja angol nevelőnőt küldött hozzá, hogy segítse munkáját. Az özvegy minden hónapban misét mondatott elhunyt férjéért a kastély kápolnájában, az oltárt maga díszítette fel virágokkal, s továbbra is úgy élte

---

[265] Molnár, Kegyelem..., i.m. 17.

életét, mintha férje közelében volna. Sokat foglalkozott a kerttel, a fákkal, de van olyan fénykép is róla, ahol varrógépnél ül. Jótékonyságáról is híres volt. A helyiek szerint a kastély mindig nyitva állt minden szükséget szenvedő előtt; a szegényeknek mindennap meleg ételt főztek. A „grófka”, ahogy nevezték, karácsonykor is mindig megajándékozta az újlakiakat. Gyermekei együtt játszottak a falusi gyerekekkel, amikor pedig szünetelt a tanítás, részt vettek a birtok lakóinak életében, a kastély körüli munkákban, hogy minden szempontból felkészüljenek a felnőtt életre. Esterházy Lujzát ez a nevelés ösztönözte arra, hogy később védőnőként segítse a környék lakóit.

Erzsébet grófnő azonban nemcsak az újlaki kastélyt tartotta fenn, hanem más birtokokat is, ezért hivatali ügyekben is gyakran kellett Nyitrán járnia. Reménykedett abban, hogyha János fia Budapesten elvégzi gazdasági tanulmányait, átveszi a birtokigazgatást is. Végül, de nem utolsósorban lengyelországi és magyarországi rokonaival is állandó kapcsolatban állt.

A II. világháború alatti és utáni évek

Utoljára 1939 húsvétján járt Krakkóban. Lengyelországban hamarosan kitört a háború. 1942-ben a szlovákiai zsidókat deportálták. Nyitraújlakon számos zsidó család lakott és dolgozott. Erzsébet és Lujza élete kockáztatásával a birtokon és a kastély helyiségeiben egész családokat rejtett el. Ismert tény az is, hogy Esterházy János politikai tevékenysége is a deportáció ellen irányult. A II. világháború után a túlélő zsidó családok írásos vallomást tettek arról, hogy az Esterházy család mentette meg az életüket.

A család utoljára 1944 karácsonyát töltötte együtt háborítatlanul. Szokásuk szerint lengyel karácsonyi énekeket hallgattak lemezről. A kis János, Erzsébet grófnő unokája, ezüstporral szórta be a karácsonyfát, és egy éjjeliszekrényre tette. Ekkor volt az utolsó éjféli mise. A kastélyba német katonák kvártélyozták be magukat, ők énekelték a Csendes éjt. Nyitra környékén és Érsekújvár felől már hallatszottak a közeledő Vörös Hadsereg ágyúlövései. A németek hamarosan elhagyták a kastélyt. Húsvétkor megérkezett a szovjet hadsereg, amely szintén a kastélyban rendezte be szállását. A birtok és a falu lakóira nehéz idők vártak. Erzsébet grófnő megvédte lányait, és a rejtőzködő falusiak életét is megmentette. Ekkor olyan hírek keltek lábra, hogy a németek visszajönnek, ezért a szovjet katonák villámgyorsan elhagyták a kastélyt. Az épületbelsőt teljesen tönkretették, még a tapétákat is letépték. Húsvét volt, de a templomban nem volt mise. A plébános a rejtekhelyen kereste fel a falusiakat, hogy legalább megáldoztathassa őket.

1945 májusában Hitler megbukott. Felszabadultak a német koncentrációs táborok, megszűnt a bombázások réme. Mindenütt megkondultak a harangok. Kelet-Európában azonban a német megszállók helyét a szovjetek foglalták el. Az Esterházy család elveszítette vagyonát és nyitraújlaki otthonát. Még a német fegyverletétel előtt érkezett a hír Pozsonyból, hogy Esterházy Jánost letartóztatták a szovjetek. Néhány héttel később szabadon engedték, hamarosan azonban a csehszlovák hatóságok kezébe került. Csehszlovákia kommunista vezetősége „állam- és népellenes” tevékenységéért halálra ítélte.

Erzsébet grófnőt és családját csak azért nem telepítették ki, mert lengyel állampolgárok voltak. A nyitrai bankban tartott pénzüktől azonban elestek, mivel a külföldiek semmilyen kifizetést nem kaptak a kommunista államtól. Az Esterházy család megtakarított pénzét, a magyarokat sújtó rendeletek alapján az állam lefoglalta. Erzsébet grófnő a falusiak könyörületére volt utalva. Lujza egy ideig a pozsonyi Vöröskeresztnél dolgozott, de a magyarokat érő üldözés során internálták és egy ligetfalusi gyűjtőtáborba zárták, ahonnét sikerült egy pozsonyi klinikára menekíteni őt. Franciaországi kapcsolatai révén megkapta a Nemzetközi Vöröskereszt útlevelét, amellyel 1946 tavaszán sikerült elhagynia az országot. Franciaországban a katolikus mozgalom majd a magyar békedelegáció tolmácsaként dolgozott, és igyekezett kihasználni kapcsolatait: politikusokat, befolyásos személyiségeket keresett fel és közbenjárásukat kérte a Csehszlovákiában üldözött magyarok és öccse, János kiszabadítása érdekében.

Lujzát a lengyel Branicki család emigráns tagjai fogadták be, akik a Loire-menti Montrésor kastélyban éltek. Innen járt Párizsba dolgozni. Állandó kapcsolatban állt Újlakkal, és csekély anyagi lehetőségeihez mérten segíteni igyekezett édesanyjának és Máriának, aki gyermekeivel együtt igen nehéz körülmények között élt.

1948-ban Erzsébetnek is sikerült Párizsba menekülnie. Néhány nappal később Lujza magához vette Montrésorban. A szeretetteljes környezetben a grófné erőre kapott. Nem egészen két hónappal később azonban szívbetegséggel diagnosztizálták, az orvos teljes nyugalmat rendelt el. Karácsonyra állapota ismét javult. Levélírással foglalkozott, Lujza pedig az

emlékiratait írta és olvasott fel belőlük anyjának. Együtt hallgatták a magyar rádiót, olvasták Mária leveleit, követték a politikai eseményeket. Erzsébet grófnő nagyon nehezen élte meg a kommunista terrort, a vasfüggöny felépülését, a magyar értelmiség tömeges emigrációját. Közben Magyarországon feloszlatták a szerzetesrendeket, Mindszenty bíboros pedig börtönbe került.

A II. világháború befejezésének tizedik évfordulóján a csehszlovák hatalom általános amnesztiát hirdetett. Esterházy János azonban, akinek halálos ítéletét 1950-ben életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatták, a gyakorlatban nem részesült amnesztiában: annyi változott, hogy „csak" huszonöt évet kellett letöltenie. Nem engedélyezték kórházba szállítását, pedig állapota súlyos volt, Szibériából hozott tuberkulózisa egyre jobban előrehaladt. Erzsébet számára ez óriási csapást jelentett. 1956 fagyos telén a grófnő egyre rosszabbul érezte magát, végül agyvérzést kapott. Amikor Lujza megérkezett hozzá, már nem tudott beszélni, de látszott, hogy megismeri a lányát.

1956. február 27-én Elżbieta Tarnowska állapota válságosra fordult. Lujza egyedül maradt vele. Édesanyja egy rövid mondatot ismételgetett, amelyet Lujza először nem értett, de aztán rájött, hogy az Angyali üdvözlet szavai: „halálunk óráján". Erzsébet grófnő sokszor említette neki, hogy apja is ezeket a szavakat ismételte halálos ágyán. Eljött a család többi tagja is, és a Fájdalmas Szűzanyához imádkoztak. Elżbieta este halt meg, a szemtanúk szerint könnyen és nyugodtan.

A montrésori temetőben helyezték nyugalomra. Nyolcvanegy éves volt. Egész életében rengeteg figyelmet fordított a szükséget szenvedőkre, társadalmi tevékenységet

folytatott, evangéliumi szellemben élt, és ebben nevelte gyermekeit. Számtalan tanúságot tett rendíthetetlen hitéről, reményéről és szeretetéről. A magyar és lengyel hazafiasság is fontos volt számára. Férjéhez haláláig hű maradt. Az Oltáriszentségből merítette erejét, és gyermekei is ezt tanulták tőle. Imádságos könyvében élete végéig megőrizte János fia keresztútjáról írt jegyzeteit. Mindennap imádkozott szeretteiért, jótevőiért, de ellenségeiért is, és János is ugyanígy tett a Gulagon és a börtönökben. Esterházy János anyja után egy évvel hunyt el a morvaországi Mírov börtönében: egészségét a tüdőbaj és az átélt kínzások ásták alá.

Tarnowska grófnő társadalmi és jótékonysági tevékenysége

Esterházy Lujza és Mária emlékirataikban elsősorban János sorsáról szólnak, édesanyjuknak csak másodlagos szerep jut bennük: általában János ügyeivel kapcsolatosan említik. A belőlük összeálló kép azonban – más forrásokkal kiegészítve – alapot jelent egy rövid életrajz rekonstruálásához. Memoárjaikból megtudhatjuk többek között, hogy Erzsébet grófnő az I. világháborúban a nyitrai Vöröskereszt osztályvezetője volt, a II. világháborúban pedig a lengyel menekülttáborok lakóit segítette.

A budapesti, Óhegy utcai lengyel nemzetiségi templom, majd szegényotthon építésében is tevékenyen részt vett. Erről a plébánia 1912-1942 közötti iratai tanúskodnak. A kőbányai kőfejtőben rengeteg lengyel munkás dolgozott. 1908-ben Józef Bilczewski lwówi (lembergi) érsek lelkipásztort küldött hozzájuk Wincenty Danek személyében. A lengyel kolónia kurátora már az első hetekben templomépítési bizottságot szervezett, kiáltványokat írt, majd 1911-ben egy kis könyvet

szerkesztett, amely a lengyel-magyar történelem közös mozzanatait idézte fel, ezekkel érvelt a lengyel templom megépítésének fontossága mellett. A könyv, amelyre X. Piusz pápa írásban áldását küldte, lengyel és magyar nyelven is megjelent. Danek atya tervét a kőbányai kerületi újság említette először, amely a cél érdekében rendezett adománygyűjtésről és tomboláról adott hírt. A telket a fővárosi tanács bocsátotta a plébánia rendelkezésére. 1913-ban Wincenty Danek kiáltványt intézett a külföldön élő lengyelekhez, akiktől a bizottság megsegítését kérte. Más jelentős személyiségek nevei mellett Elżbieta Tarnowska aláírása is szerepel rajta. 1913-ban, a Kápolna téri iskola dísztermében kizárólag e célból összehívott ülésen Danek atya ünnepélyesen bejelentette, hogy Elżbieta Tarnowska 1155 koronát gyűjtött össze lengyel arisztokratáktól, ami akkor jelentős összegnek számított. 1914-ben Károlyi Gyuláné lemondott a Templomépítő Bizottság elnökletéről. A tisztséget Elżbieta Tarnowska vette át.

A bizottsági ülés jegyzőkönyvét Wincenty Danek megküldte az esztergomi prímási hivatalnak. Megkezdődött a templomépítés hosszú évekig tartó, felelős munkája. Közben folyamatosan változott a politikai, gazdasági, történelmi helyzet, és a bizottság tagjai is cserélődtek. Az elnök személye azonban változatlan maradt, sőt, a templom megépülése után Elżbieta Tarnowska lett a szegényotthon létrehozására irányuló bizottság vezetője is.[266] Ez azt jelenti, hogy bár igen messze

---

[266] Az 1915. május 9-iki, 1936. május 7-iki és 1941. április 27-iki jegyzőkönyvek tanúsága szerint Elżbieta Tarnowskát egyhangúlag választották meg a Templomépítő Bizottság, majd annak megépülése után az Óhegy utcai Szegényotthon-építő Bizottság elnökének.

lakott Budapesttől, és rengeteg más feladata is volt, mindig olyan módon tett eleget elnöki kötelezettségeinek, hogy senki más nem jöhetett számításba, aki a tisztséget betölthette volna. A Tanácsköztársaság idején és Trianon után biztonságba helyezte az összegyűjtött pénzt. Az 1920-as jegyzőkönyvbe bekerült ez az információ, ám a rejtekhely pontos hollétéről senki más nem tudott. Szintén ez a jegyzőkönyv sorolja fel a kezdeményezés védnökeit. Wincenty Danek és Elżbieta Tarnowska mellett Csernoch János esztergomi bíboros és Józef Bilczewski érsek töltötte be ezt a tisztséget.

A plébános emléktáblára vésette az adományozók nevét. Ismét kiáltványt intézett a lengyel és magyar hívekhez, amelyben leszögezte, hogy a nevük akkor kerül fel a táblára, ha legalább száz koronával támogatják a templomépítést. Hamarosan össze is gyűlt a névsor. Az első adományozó maga I. Ferenc József volt, aki ötszáz koronát áldozott erre a célra. De a táblán lengyel arisztokraták nevei is szerepelnek, köztük Stanisław Tarnowski és leánya, Erzsébet grófnő, valamint Kazimierz Mycielski a budapesti lengyel követség diplomatája[267] és testvére Franciszek Mycielski, aki, Erzsébet grófnő legkisebb lányának, Mariskának lett a férje. Erzsébet grófnő tehát nemcsak tanúja, hanem aktív részese is volt a templom és a szegényotthon létrehozásának. Tevékenységéről a magyarországi lengyel emigránsok lapja, a *Wieści Polskie* tett utoljára említést 1942-ben, a Lengyel Menedékhely Társaság közgyűlése kapcsán. A későbbiekben a szlovákiai, majd

[267] Gróf Kazimierz Mycielski (1904–1985), a Lengyel Külügyminisztérium dolgozója 1928-tól volt a Lengyel Külügyminisztérium diplomatája. Budapesten 1933-tól dolgozott, 1937–1939 között a budapesti lengyel nagykövetség 1. titkára volt.

magyarországi háborús események ellehetetlenítették további erőfeszítéseit.

Elżbieta Tarnowska szellemi munkát is végzett. Kiválóan megtanult magyarul. Eredetiben olvasta Tóth Tihamér püspök pedagógiai könyveit, amelyek a harmincas években igen népszerűek voltak, és úgy döntött, lefordít néhányat lengyelre. A könyveket a krakkói jezsuiták jelentették meg, melyek kitűnő előszavát maga Erzsébet grófnő írta.

A hét újlaki házas év, a három kisgyerek, a kastély és kertje, a szántókból, szőlőkből és erdőkből álló, virágzó gazdaság mind-mind egy boldog jövő reményét jelentette. Esterházy Mária évekkel később, amikor javaik egymás után elkerültek tőlük, *Az elveszített édennek* címet adta memoárjai egyik fejezetének. Erzsébet grófnő tehát először a férjét veszítette el, majd az évek múlásával, a történelmi-politikai változások nyomán mindent, ami korábban megadatott neki, a végén pedig a fiáról is le kellett mondania. Lányával együtt Franciaországban élő rokonainál kellett menedéket keresnie, hogy másik lányát és annak öt gyermekét segíthesse, közben folyamatos harcot vívtak János szabadulásáért, s támogatni igyekeztek annak feleségét, Serényi Líviát és két gyermekét, Jánost és Alicét.

Erzsébet grófnő és gyermekei sorsán végigtekintve láthatjuk, hogy igazi keresztutat jártak be, főként Esterházy János letartóztatásától haláláig, amelyet anyja már nem ért meg. Összetartozásuk, amely elsősorban a család imádságos lelkületének köszönhetően a távolság ellenére sem szűnt meg

példátlan volt.[268] Az emigrációban élő Elżbieta és Lujza sűrűn levelezett Máriával, aki Nyitraújlakon maradt, hogy egyfajta hidat képezhessen János és édesanyja, illetve nővére között. Leveleiket át- meg átszövi az egymás iránti – s főleg a János iránti – aggodalom. Minden börtönben, ahol Esterházy János megfordult, papok is voltak a rabok között, akik titokban miséztek. Az átváltoztatáshoz kenyérdarabkákat használtak, így Esterházy János a kommunista börtönökben is áldozhatott.

Id. Esterházy Jánosné Elżbieta Tarnowska különleges személyiség volt. Ő nevelte fel a XX. század két totalitárius államának egyik lengyel-magyar vértanúját. Életútja megmutatja, milyen nagy a különbség az Isten nélküli és az evangéliumi világ között. Bár az evangéliumhoz hű emberek sok esetben vesztesnek tűnnek, mégis övék lesz az élet teljessége – s ez a tanulság ma is aktuális számunkra.

Bibliográfia:

ESTERHÁZY L.: *Szívek az ár ellen,* Budapest, 1991.

Kościół Polski w Peszcie – Odezwa, in *Gazeta Kościelna.* Lwów, 1913. június 20. (25.), 297.

LUBECKI K. *Przyjaźń polsko-węgierska.* Kraków, 1911 – Lubecki Kázmér: *Lengyel-magyar barátság*. Ford. Matyasák József, Budapest, 1911.

MOLNÁR I.: *Esterházy János élete es mártírhalála.* Komárom, 2008.

---

[268] Erzsébet grófnő még Újlakon megegyezett gyermekeivel, hogy elszakadásuk esetén minden este a Jupiter csillag felé fordulva egymásért imádkoznak és áldást küldenek egymás számára.

MOLNÁR I.: *Zdradzony bohater. János Esterházy (1901-1957),* Warszawa, 2004.

MOLNÁR I.: *A magyar katolikus egyház és a lengyel menekültek,* in: *Magyar Szemle* XVI. (2007) 7–8.

Kegyelem életfogytig. Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján. Szerk. Molnár Imre. Budapest, 2011.

A Kőbányai Templomépítő Bizottság ülésének jegyzőkönyve, Budapest, 1914. március 6., in: *A budapesti lengyel nemzetiségi templom iratai,* 1908–1942.

A Kőbányai Templomépítő Bizottság ülésének jegyzőkönyve, Budapest, 1914. június 20., in: *A budapesti lengyel nemzetiségi templom iratai,* 1908–1942.

Az Óhegy utcai Szegényotthon-építő Bizottság ülésének jegyzőkönyve, Budapest, 1933. május 7.

A budapesti lengyel nemzetiségi templom iratai, 1908–1942.

Fordította: Petneki Noémi

Dr. Róbert Letz

Vallás- és egyházüldözés Csehszlovákiában 1945 után és Esterházy János tragédiája

Szlovákia 1945 után, a háború után nagyon összetett helyzetbe került, mindaddig egy olyan állam volt, amely önállóan létezett, bár nagy hatása alatt a náci Németországnak, de 1945-ben ismét hozzácsatoltatott Csehszlovákiához. Szlovákiában a hatalmat a kommunista párt a demokrata párttal osztotta meg, tehát két párt kormányzott itt. Tulajdonképpen a keresztények egyfajta üldözését, tehát konkrétan a katolikusokét kereshetjük már ebben az időszakban, 1945 után, mivel bezárták az összes vallásos, katolikus egyesületet és egyházi iskolát Szlovákiában és beszüntették a katolikus sajtót. Csak nagyon lassan sikerült megújítani csupán egy részét ezeknek az egyesületeknek és a sajtónak. Letartóztattak különféle katolikus laikusokat, főként azzal a petíciós akcióval kapcsolatban, mely az egyházi iskolák újraindítását követelte, mivel az egyházi iskolákat betiltották Szlovákiában. Ez egy paradoxon volt, mikor Csehországban megőrződtek az egyházi iskolák, és Szlovákiában, ahol mindig nagyon sok egyházi iskola volt, az összes ilyen iskolát egymás után zárták be és államosították. Lényegében ez volt az első beavatkozás a vallási jogokba, amely itt történt. Na és ez a nyomás aztán erősödött, megerősödött a különböző folyamatokon keresztül, amelyek ebben az időben zajlottak. Lehetséges volt bárkit megvádolni a nácikkal való kollaborálással, bár ennek nem kellett teljesen igaznak lennie. Tehát sok katolikus pap is, laikus is börtönbe került, ezen kollaborálás kapcsán. A legismertebb eset lényegében Szlovákia volt elnökének az

esete, aki egyszerre volt pap is, Jozef Tisónak hívták, őt kivégezték, holott annyira nem is keresték teljesen az ő igazi vétkét a nácikkal való kollaborálásért, de itt lényegében a demokrata párt likvidálásáról volt szó, amely megnyerte az 1946-os választásokat Szlovákiában. Úgy, ahogy a kisgazdapárt győzött a választásokon Magyarországon, valami hasonló történt Szlovákiában is. Itt az eredmények másmilyenek voltak, mint a cseh térségben. Csehországban a választásokat a kommunisták nyerték, ezért gyakran mondják is, hogy a kommunizmus Szlovákiába tulajdonképpen Prágából jött. Tehát ez volt az a kiindulási helyzet, amiben Szlovákia volt. 1948 februárjában a kommunista párt definitíven átvette a hatalmat az államban. Nem lehet azt mondani, hogy mindjárt a Katolikus Egyháznak valamilyen tömeges üldözése kezdődött volna, a kommunistáknak mintha szükségük lett volna egy lélegzetvételre, megerősíteni a hatalmi pozícióikat, stabilizálni a biztonságot, uralni a hadsereget, ami tehát a február utáni hónapokban meg is történt. Aztán egy keményebb büntetési periódus kezdődött, olyan törvényeken keresztül, amelyeket 1948. októberétől fogadtak el. Ezek az államügyészségről, az állami bíróságról és a kényszermunkatáborokról szóló törvények voltak. Ezeket a törvényeket aztán felhasználták a katolikus hívek ellen is. Ez a nyomás a Katolikus Egyház ellen nagyon felerősödött a nemzetközi események és körülmények összefüggésében, mivel a hidegháború időszaka volt, és a kommunista rendszer félt a Katolikus Egyháztól, mint olyan alternatív ideológiai erőtől, amely veszélyes lehet rá nézve. A kommunista ideológia a teljes embert meg akarta fogni, meg akarta nyerni az ember egész eszmeiségét, át akarta változtatni az embert és szocialista embert formálni belőle, és ebben akadályozta őt a vallás, mert a marxizmus a vallást

meghaladottnak tartotta, maradinak azért, mert úgymond konzerválja az egyenlőtlenséget a társadalomban.

Tehát ezek voltak azok a kiindulási pontok, amelyekből eljutunk az ún. Katolikus Akcióhoz. Ez egy nagyon érzékletes támadás volt a Katolikus Egyházra, amikor Prágában 1949 júniusában létrehozták az állami Katolikus Akciót, vagyis visszaélve a katolikus névvel, a püspökök tudomása nélkül, elindítottak egy laikus mozgalmat azért, hogy kritizálja az akkori pápa, XII. Pius kommunizmust bíráló hozzáállását. A katolikus püspökök, szlovákok és csehek írtak egy ellen pásztorlevelet, amelynek az olvasását a kommunisták betiltották. Ennek ellenére a plébániák kétharmadában felolvasták a pásztorlevelet, és az emberek, főleg Szlovákiában, elkezdték őrizni a papjaikat, attól tartva, hogy fogság fenyegeti őket. Ez vezetett Szlovákia vidékén nagy lázongásokhoz kb. 30 községben, és két nagyobb városban: Lőcsén és Csacán, de olyan magyar falvakban is, mint Nagyfödémes. Ezek a felkelések összefüggnek a kommunista népi milíciák és az állambiztonság hívekkel szembeni erőszakos fellépéseivel is. Egyfelől nagyon sok ember, tehát néhány száz ember be lett zárva kényszermunkatáborokba, számos atyát szintén fogságba vetettek, azzal a szándékkal, hogy a szlovák katolicizmust erővel törjék meg. Tulajdonképpen bármely ellenállás hatalmilag lett elnémítva, és ezek után a tapasztalatok után a katolikus akcióban további rajtaütések következtek, és ezek a csapások főként a szerzetesrendeket érintették, mivel a kommunista rendszer a szerzetesrendeket a Katolikus Egyház óriási ideológiai ellenállás oszlopainak tartotta. Ezért volt előkészülőben egy nagy bírósági per, amely tulajdonképpen az első nyilvánosság előtt szervezett politikai per volt Prágában, tíz előállított szerzetesrend képviselői ellen. Voltak köztük jezsuiták, ferencesek, dominikánusok és más rendek. Szlovákiából egy valaki volt ott, ő pedig Ján Ivan Mastiliak

redemptorista szerzetes volt, akit a legmagasabb fokú büntetésre, életfogytig tartó fogságra ítélték. Azt mutatták ezzel a perrel, hogy a szerzetesek államellenes csoportokkal működnek együtt, hogy kémeket bújtatnak, hogy titkos röplapokat nyomtatnak, fegyvereket rejtegetnek a kolostorokban, és lényegében az is kompromittálja őket, hogy valamilyen rejtélyes életet élnek, nem dolgoznak, hogy olyanok, mint az élősködők. Előkészülőben volt egy „K – Kolostorok" titkos akció, amelyet egy éjszaka, pontosan 1950. április 13-14-e éjszakáján, pontban éjfélkor hajtottak végre. Ekkor az állambiztonsági és a nemzetbiztonsági egységek tagjai körülzárták a kolostorokat, betörték az ajtókat, és azt mondták a szerzeteseknek, hogy államellenes tevékenységet folytatnak, ezért az államhatalom által összegyűjtve, ún. összpontosító kolostorokba zárták őket. Ez szépen hangzik: összpontosító kolostor – de ezek lényegében a szerzeteseknek szánt koncentrációs táborok voltak, ahol nagyon rossz körülmények közé zsúfolták őket, s ahol hosszú hónapokig kellett élniük. A fiatal szerzeteseket elkülönítették az idősektől, és próbálták őket ideológiailag átiskolázni. Aztán nehéz fizikai munkába küldték őket, pl. duzzasztógát építésére a Vág folyón, Puhovba és/vagy Nosicéba. Többjüket aztán elengedték a civil életbe, betiltva számukra a szerzetesi életet. Ugyanígy, az idős szerzeteseket szintén igyekeztek átiskolázni és amikor nem sikerült nekik, akkor aztán vagy bíróság elé állították őket, különféle egyéni politikai perekben, vagy további izolációban tartották őket. Mindenesetre a szerzetesek nem végezhettek a rendjüknek megfelelő tevékenységet, lényegében be voltak zárva ezekben a központosított kolostorokban. És találkozunk azzal az érdekes jelenséggel is, hogy Szlovákiából ezeket a szerzeteseket aztán deportálták cseh területekre, mert a csehek

világiasabbak voltak, és ott szintén létrehoztak központosított kolostorokat, ahová bezárták a szlovákiai szerzeteseket. Ebbe a helyzetbe került sok szlovák szerzetes és hittudós is.
Ezt követően az állam megalkotta a hittudományi karokra vonatkozó törvényét, s 1950-ben megszüntette az összes egyházmegyei szemináriumot. Helyükbe egy állami hittudományi kart létesített, ahová azonban a teológus hallgatók többsége elutasította az átjelentkezést. Ha elutasították, akkor az ún. PTP technikai segédzászlóaljakban találták magukat. Ez a katonaság része volt a megbízhatatlan személyek részére, akiknek fegyverzet nélkül, repterek, utak építkezésein vagy erdőkben kellett dolgozniuk. „Fekete báróként" is nevezték őket, mert egyenruhájuknak fekete hajtókája volt. Kiszolgáltatva azt sem tudták, mikor végződik számukra ez a kényszermunka, ami akár néhány évig is eltarthatott. Tehát az ún. „fekete bárók", a hittudósok és fiatal szerzetesek sok helyen dolgoztak Klíčavában, vagy Příbramban és Csehország más részein is. Itt arról is szó volt, hogy a szerzetesek ne okozzanak jelenlétükkel zavart Szlovákiában, hogy ne keltsenek vallásos érzéseket a lakosságban, tehát, hogy eltűnjenek Szlovákiából. Ezek nagyon durva beavatkozások voltak az Egyház életébe.
Hasonló volt a helyzet a női szerzetesrendek elleni támadás esetében is. Ez az ún. „R" akció 1950. augusztus 29-től 31-ig tartó intézkedés volt. A szerzetesnővéreket, akik az ifjúsággal dolgoztak, vagy kórházi alkalmazásban voltak stb., ugyanígy „összpontosították", és szintén cseh területekre deportálták őket, ahol a textilgyártás üzemeiben kellett dolgozniuk. Itt nagyon sok baleset történt velük, gyakran letépték az ujjaikat a gépek, vagy más komoly egészségügyi problémáik voltak. Arra kényszerítették őket, hogy vegyék le a rendi öltözetüket, de a

szerzetesnővéreknek csak kis százaléka volt hajlandó levetni az öltözetét, többségük hű maradt vallási meggyőződéséhez.
Az egyházüldözés kicsúcsosodása volt azon három katolikus püspök elleni konstruált per, amely egyedülálló az egész keleti blokkban, merthogy sehol más államban, legyen az Magyarország, Lengyelország, Bulgária, vagy a Német Demokratikus Köztársaság, nem állítottak bíróság elé egyszerre három püspököt. Ez épp Szlovákiában történt meg. Ez a per a következő püspökök ellen zajlott: Ján Vojtaššák, a szepességi püspök, Michal Buzalka, a nagyszombati segédpüspök, és Pavol Gojdič, az eperjesi görögkatolikus püspök. Kettőt ezekből a püspökökből 1950 januárjában életfogytig tartó fogságra ítéltek, és egyet pedig, Ján Vojtaššákot 24 év fogságra, holott már 74 éves volt, vagyis már biztos nem élte volna meg a börtönből való szabadulást. Ennek a pernek teljesen kompromittálnia kellett a püspököket minden hívő szemében. Keveset beszélnek arról, hogy ugyanebben az évben még további két püspököt ítéltek el, a szepességi segédpüspököt, Štefan Barnabášt, és a görögkatolikus segédpüspököt Eperjesen, Vasiľ Hopkot. 1951-ben 9 püspökből 5 börtönben volt Szlovákiában, és 4-et internáltak. Tehát nagyon nehéz volt a helyzet.
Lényegében ezek az üldözések Szlovákia egész területét érintették, s nem volt különbség a tekintetben, hogy szlovák vagy magyar nemzetiségűek voltak-e az érintettek, mert ebből a szempontból nem nagyon különböztették meg őket. Talán nagy nyomást a magyarokra, a magyar katolikusokra Dél-Szlovákiában az 1945 és ´48 közötti időszak gyakorolt, amikor a reszlovakizáció miatt megtiltották számukra a magyar nyelvű szentmiséket, számos papot áthelyeztek a magyar falvakból szlovák falvakba és a szlovákokból viszont magyar

falvakba helyeztek papokat. Mindezt ennek az akciónak a keretében csinálták.
Mindez abban az időben zajlott, amikor nagyon sok magyar embert deportáltak a cseh határ mentére. Számuk 50-60 ezerre tehető. Azokra a helyekre deportáltak őket, ahonnan kiköltöztették a németeket, a szudétákat. A szlovák püspökök ez ellen a lakosságcsere ellen, vagyis az állami hatalom erőszakos intézkedései ellen tiltakoztak. Ismert, hogy Szlovákiából Jantausch püspök és Pobožný püspök is, kiállt a magyar hívek mellett és a közbelépésük alapján Beran püspök Prágában is közbenjárt a kormányelnöknél, hogy szűnjön meg a magyar üldözés.
Ebben az időszakban az NKVD Szlovákiából több magyart is deportált a gulagokba. Fontos tény, hogy százalékosan több magyart deportáltak ebben az időben Szlovákiából a Szovjetunióba, mint magát szlovákot, vagy más nemzetiséget. A mai napig nem tudjuk pontosan miért így történt, hogy többségében magyarokat deportált az NKVD. Hogy ez a bosszúnak lett volna valamilyen kifejezése, vagy összefüggött-e Szlovákia határainak mozgásával? Mindenesetre ezek a tények nagyon érzékenyen érintették a magyar kisebbség létét.
Fontos tudni, hogy gróf Esterházy Jánost is, mint jelentős magyar személyiséget, a keresztényszocialista párt elnökét Dél-Szlovákiából, először szintén az NKVD szervei deportálták a Gulagba, és ezt követően ítélték őt halálra idehaza. Tehát távollétében nem tudták végrehajtani ezt a halálbüntetést, vagyis paradox módon a Gulagba történő deportálása megmentette őt a halálbüntetés végrehajtásától. Őrá úgy tekinthetünk, mint a katolikus magyar politika jelképére itt Szlovákiában.

Az itt kialakult nagy ellennyomásra, válaszként született meg az a titkos földalatti Egyház, ami szintén az akkori Szlovákiára vagy Csehszlovákiára jellemző jelenség volt, s ebben a formában sehol máshol nem alakult ki a keleti blokk országaiban, talán a Szovjetunió kivételével, ahol nagyon hosszú tapasztalatokkal rendelkeztek az ilyen titkos egyházi gyakorlattal. Az elején ennek a titkos Egyháznak az irányításában a jezsuitáknak volt döntő szavuk, mert a jezsuita tartományfőnök helyettese, Matej Marko úgy döntött, hogy titokban felszentel néhány jezsuita novíciust papnak. Ez még 1950 végén történt Rozsnyón. Pobožný püspök készséges volt titokban kiszolgáltatni nekik ezt a szentséget, így amikor a kórházba ment, azt mondta, hogy kivizsgálásra megy és titokban elment a saját kápolnájába, ahol már ott voltak felkészülve ezek a fiatal jezsuiták, akiket pappá szentelt. Köztük volt az a híres jezsuita is, akit Pavol Hnilicának neveztek, s akit 1951 januárjában Rozsnyón titokban püspökké szenteltek föl. Vagyis az egyazon hónapban elítélt három szlovák püspök helyett ugyanabban a hónapban titokban fel lett szentelve egy püspök, akinek titkos pasztorációs feladata az volt, hogy titokban szenteljen fel papokat az üldözött Egyház részére. Ez egy olyan lehetőség volt, amellyel el lehetett kerülni a kegyetlen üldözést. Ő maga egyszer azt nyilatkozta, hogy ő titokban mintegy 50 papot szentelt fel, akik abban az időben gyakran munkások voltak, vagy ezekben a technikai segédtáborokban dolgoztak, s akiket persze különféle módokon üldöztek is.

Mindez egyértelmű kockázattal járt, mivel abban az időben már érvényben voltak az ún. egyházi törvények, miszerint a papok állami alkalmazottakká váltak, és a nemzeti bizottságok adtak ki számukra beleegyezést a lelki tevékenység végzésére.

Vagyis, ha nem volt ilyen beleegyezésük, nem végezhették hivatásukat, s ezen túl több éves fogsággal büntethették őket. A titkosrendőrség persze tudomást szerzett erről a titkos püspökszentelésről, s Hnilicát is zaklatni kezdték, aki úgy döntött, hogy elmegy külföldre, egyrészt az üldözés miatt, de azért is, hogy informálja a Vatikánt arról, mi történik az akkori Csehszlovákiában. Tájékoztatást adott a titkos papszentelésekről és a püspökszentelésről is. Mielőtt elment volna, 1951 augusztusában még volt ideje titkos püspökké szentelni Ján Chryzostom Korec atyát, aki szintén jezsuita volt és később nagyon jelentős intellektusként bíborosi rangot is kapott.
Tehát így próbálta ellensúlyozni a titkos Egyház a nagyon nehéz körülmények között a folyamatos üldöztetéseket. Van több boldoggá avatott katolikusunk is ebből az időszakból. Megnevezhetnénk a már említett Pavol Gojdičot vagy Vasiľ Hopkót, akiknek boldoggá avatása már megtörtént, de hozzájuk illeszteném Zdenka Schelingová nővért is, aki a Szent Kereszt Rend szerzetesnővére volt, és azért, mert segíteni próbált egy papnak megszökni a fogságból, akire bíróság várt, 12 év fogságra ítélték. Ezenkívül kínozták is a börtönben, víz alá merítették, fuldoklott, megverték és végül ennek a gyötrésnek a következtében meghalt, mint fiatal nővér. Őt már szintén boldoggá avatták. Szeretném megemlíteni Titus Zemant is, aki szaléziánus szerzetes volt, s aki kétszer vitte át a vasfüggönyön keresztül fiatal szaléziánusok csoportját Olaszországba. Ez hatalmas teljesítmény volt, de a harmadik kísérlete során elkapták őt és az egész csoportot, illetve a csoport többségét. Zemant aztán megkínozták, majd bíróság elé állították és 25 év börtönre ítélték. A fogság nagyon megviselte őt, és amikor 1968-ban Csehszlovákiába érkeztek a szovjet

hadak, vagyis a Varsói Szerződés öt államának katonasága, akkor infarktust kapott és meghalt. Tehát ez is egy szomorú eset volt, de ma már Szlovákiában Titus Zemant is a boldogok közt tisztelik. Vannak még további boldoggá avatásra váró jelöltek, így például Vojtaššák püspök, Buzalka püspök, aztán a fiatal lazarista szerzetes Janko Havlík, aki 37 évesen halt meg, s akinek pusztán a vallási meggyőződése miatt uránbányában kellett dolgozni Jáchymovban. Ilyen Mikuláš Lexmann, dominikánus szerzetes, aki Kassán tevékenykedett, és a háború alatt, amikor a nyilasok és Szálasin keresztül a zsidók nagyon kemény üldöztetésben részesültek, akkor ő a dominikánus kolostor pincéjében nagyon sok embert rejtegetett s megmentette őket a haláltól. 1950-ben, mint szerzetest őt is deportálták Csehországba és ott a szívbetegsége ellenére nagyon nehéz munkákat kellett végeznie, melynek következtében meghalt. Tehát vannak ilyen reményteljes jelöltjeink a boldoggá avatásra, és még lesz több is, és bizonyos, hogy megérdemlik azért a szenvedésért, amit megéltek, hogy boldogok lehessenek.

A helyzet az Egyházon belül nagyon nehéz volt az ’50-es években, mert itt nemcsak nyílt üldözés folyt, hanem egy rejtett harc is zajlott a lelkekért. A gyermeki lelkekért például, mivel már az óvodától kezdve az iskolán keresztül egy nagyon kemény ideológiai nevelés zajlott Szlovákiában. Szinte minden területen zajlott a kampány. Művelődési központok nyíltak, ahol a keresztelők helyett névadó ünnepségeket szerveztek, a bérmálkozás helyett ünnepélyesen átadták a személyi igazolványokat, vagyis nagy erőkifejtéssel igyekeztek a vallást gyorsan elvilágiasítani. Az állami alkalmazottak, katonák és rendőrök kénytelenek voltak kijelentkezni az Egyházból, s ez a nyomás nagyon erőteljes volt az állami hivatalokban, ahol

besúgók és ügynökök működtek. A gyerekek feladták a szüleiket, hogy templomba járnak. Mindenki félt mindenkitől, ez tehát a félelem rendszere volt, ami itt létrejött. Csoda, hogy mindezek ellenére az emberek egyre jobban értékelték a hitüket, több vallásos irodalmat olvastak, persze azt, ami még az idősebbeknek volt otthon, mert új kiadvány nem jelenhetett meg. Tulajdonképpen minden meg volt tiltva, és csak katolikus énekeskönyvek jelentek meg, mert más irodalom nem volt. Voltak katolikus újságok, amelyek Sztálinról írtak, meg a szocializmus építéséről, tehát lényegében nem volt mit tanulmányozni, de mindezek ellenére a vallásos élet Szlovákiában beivódott a lelkekbe, mert a hatalmas nyomás alatt az emberek elkezdték értékelni a saját hitüket. Ez talán egyfajta üzenet is az utókornak, hogy mi is tudatosítsuk azt az értéket, melyet magunkkal hoztunk a múltból és bár manapság nem valamilyen totalitárius hatalom által, mert lényegében itt a szabadság, de mégis mintha arra késztetnének minket, hogy más utat válasszunk és a vallás ellen foglaljunk állást, elhagyva azt az értéket, amit a hit hordoz magában.

A politikai foglyokkal, vagy a hitbeli meggyőződésük miatti foglyokkal nagyon keményen bántak a rabságban. Mindenekelőtt talán a vizsgálati fogság volt a legkegyetlenebb, amikor az államvédelem, vagyis a titkosrendőrség letartóztatta az embereket, akiket internáltak, majd nagyon drasztikus módszerekkel hallgatták ki őket. Ez összefügg azzal, hogy az állambiztonság abban az időben teljesen egyszerű, de fanatikus meggyőződésű emberekből tevődött össze, akik kivertek az emberből minden szükséges bizonyítékot és vallomást. Különböző módszereket használtak, gyakran a nagyon nyers ütlegelést, és esetenként felhasználták a szovjet mintájú

kínvallatást is, amikor a végtelenségig járni kényszerítették az embert a kihallgató cellában egészen addig, amíg megduzzadt lábakkal össze nem esett. Nagyon gyakori metódus volt az éjszakai felébresztés, amiért az ember nem tudta magát kialudni, esetleg bezárták őt egy ablak nélküli magánzárkába, ahol nem tudta, hogy nappal vagy éjszaka van-e, és ezzel tulajdonképpen egy tudatvesztést értek el az embernél. Nem tudta, hol van, hány óra van, és aztán azt se, kicsoda ő, mert ezek mellett az állandó éjszakai ébresztések mellett, és az alváshiány miatt az ember egy stresszállapotba került és engedékenyebben viselkedett, majd készségesen aláírta a vallomást olyan dolgokról is, amiket soha életében nem tett.
Amikor vallásüldözésről beszélünk, akkor ez azt jelenti, hogy a vallásos élettel kapcsolatos dolgokat a hatóság úgy kezelte, mint államellenes tevékenységet. Így szerepelt ez azokban a vallomásokban, amelyeket az emberek kénytelenek voltak aláírni. Vallatás közben gyakran kellett egy lábon állniuk, vagy megalázó módon, meztelenre vetkőzve nevetség tárgyává válni. Aztán következett a folyamat, amikor rávették őket az el nem követett bűntettek bevallására. Azzal fenyegetve, hogy még sokkal rosszabb bánásmódban részesülnek, mint amit megéltek a vizsgálati fogságban. Viszont sokan találtak magukban elszántságot, és éppen a bíróságon, a fő tárgyaláson mondták, hogy kínozták őket, de mivel többségében olyan bíróságról volt szó, ahová nem engedték be a nyilvánosságot, ennek nem volt semmi értelme. Az olyan bírósági perek során, amelyeket a nyilvánosság előtt szerveztek, ahol sok ember volt, ott még ráadásul be is kellett tanulniuk a hamis vallomásokat fejből. Ezt megelőzően különféle kábítószerek vagy olyan anyagok hatása alatt voltak, melyekkel elérték, hogy úgy valljanak, ahogy elvárják tőlük. Tudatosítanunk kell, hogy

mindez hatalmas áldozat volt. Sokan, később szemére is vetették például a katolikus püspököknek, hogy miért tanulták meg így fejből a dolgokat, amiket elmondtak a bíróság előtt? De biztos, hogy a keményebbek se bírták volna mindezt elviselni, és a katolikus püspökök is csak emberek voltak. Ha így bántak velük a fogságban, nem csodálkozhatunk, hogy ennek ilyen eredménye lett. Nagyon hatásosak voltak azok a zsaroló fenyegetések is, hogy bezáratjuk a feleségedet is, vagy a gyermekeidet agyonverjük és téged deportálunk Szibériába stb. Tehát ez az állandó megalázás része volt ennek a vallatási mechanizmusnak, de nem ért véget vele. Folytatódott a büntetés végrehajtásában is, vagyis az ítélet utáni rabságban, merthogy nagyon kemény fegyőrökhöz kerültek, akik szadista módon bántak velük, folyton kínozták őket, motozáskor szétdobálták a dolgaikat, rugdosták őket, különböző megalázó dolgok elvégzésére kényszerítették őket. Gyakran éppen ezeket a politikai foglyokat, és a meggyőződésük miatti vallásos foglyokat zárták a bűnözők, gyilkosok, szadisták, pszichikailag beteg emberek közé, akik ezekben a börtönökben voltak. Tehát nem pihenhettek, még éjjel sem alhatták ki magukat, mert állandóan támadták őket ily módon is. Megnyomorították az életüket, folyamatos megfigyelés alatt voltak, nem olvashattak normális irodalmat, csak a marxista könyveket adták nekik. Vojtaššák püspök esete jut eszembe, aki a fogságban olyan könyvet olvasott, ami a közelmúlt történelméről szólt, s ahol előtűnt az ő neve is, ott odaírta, hogy ez nem igaz. Ugyanezt írta oda az Esterházy Jánost vádoló sorok mellé is, ezért aztán többnapos korrekcióra, magánzárkára ítélték. Tehát ily módon büntették az engedetlen rabokat.

Másfelől tudatosítanunk kell, hogy ezekben a nagy börtönökben, mint Lipótvár, mely a legismertebb fegyház volt

Szlovákiában, mint Mírov, vagy Valdice, tényleg találkozni tudott egymással a cseh, a szlovák és más nemzetek intellektuális elitjének egy része. Azt is mondhatnánk, hogy ezekben a hatalmas fegyházakban, egy új egyetem született, hisz az ide bezárt emberek nem voltak tétlenek, hanem titokban különböző előadásokat szerveztek, hisz köztük teológusok, filozófusok és egyéb professzorok is voltak. Ők egymás közt társalogtak, vitákat vezettek, és kialakult egy felekezetközi párbeszéd is az evangélikusok és a katolikusok között, ami az egyházak közeledéséhez vezetett. Az üldöztetés által kialakult egy hatalmas erkölcsi alap, amely az üldözött kereszténye ket igazolta akkoriban. Mindezek olyan értékek, közös értékeink, amiről nem kellene megfeledkeznünk.

Tény, hogy a zaklatások ellenére titokban szentmiséket is szolgáltattak, annak ellenére is, hogy nagyon nehezen jutottak hozzá bizonyos fegyőröktől a mazsolához, amit aztán megerjesztettek és így készítettek bort, amit a titkos szentmiséken használtak fel. De ha tetten értek egy ilyen papot, akkor súlyos pluszbüntetésben, azonnali magánzárkában részesült.

A legrosszabb a XX. század ’50-es éveiben volt, mivel teljességében működött az urántáborok rendszere Jáchymovban, Příbramban. Ezek óriási táborok voltak, ahol először német foglyok dolgoztak, majd a szabadjára engedésük után politikai rabokat hoztak ide munkára, akiknek gyakran puszta kézzel kellett kitermelniük a gyilkos uránrudat. Személyesen azokat a katolikus atyákat hozták ide, akiknek „L” jelzése volt, ami azt jelentette, hogy ők a „likvidációs táborba” kerülnek. Mivel csupasz kézzel kellett rakodniuk az uránrudakat, így sokakat közülük sugárzás ért, ami azt

jelentette, hogy nem volt nagy esélyük a túlélésre, mert mindez súlyosan kihatott az egészségükre.
Az üldözésnek ezen módszerei aztán kicsit változtak. Elérkezett az 1968-as év, amikor a politikai helyzet kicsit megenyhült a Dubček-érában, de ez a fellélegzés nagyon rövid ideig tartott, mert rögvest jött a normalizálás, és folytatódott a keresztények üldöztetése. Ugyanakkor a fiatalság ezen feltételek közt is valamilyen alternatív életformát keresett a hivatalos ideológiával szemben. Nem volt elégedett azzal, amit a kommunista rendszer kínált neki, és ez esélyt adott a titkos Egyház számára, amelynek sikerült Szlovákiában közel kerülni az ifjúsághoz. Ennek gyümölcse a ’80-as években mutatkozott meg, amikor kialakult a titkos katolikus ifjúsági szervezetek hálózata, amely a keresztény fiatalság és a keresztény családok mozgalmaként működött. Jól szervezett volt, katolikus szamizdattal rendelkezett. A legtöbb katolikus szamizdat Szlovákiában volt. A kb. 24 katolikus szamizdat kiadvány mellett csak 5 polgári irányultságú ilyen kiadványról tudunk. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a katolikusok és keresztények csak a saját jogaikért küzdöttek volna, és nem érdekelte őket a polgári szabadságjog. Épp ellenkezőleg, ezzel a tevékenységükkel egyben a vallási és polgári szabadságjogokért is kiálltak. Nyíltabban mindez a ’80-as években mutatkozott meg, az ún. petíciós akcióban megfogalmazott „31 ponttal”. Ez a petíciós akció 1988-ban kezdett kibontakozni, és már 1988. március 25-én megpróbálkoztak a titkos Egyház képviselői tüntetést szervezni Pozsonyban. Ez sikerült is, hála Františe Mikloškonak, Ján Čarnogurskýnak és a titkos Egyház más képviselőinek. Nekik köszönhetően valósult meg a tüntetés Pozsonyban, amire nem volt engedély és ami ellen a rendszer vízágyúkkal lépett fel.

Az egész világban elterjedt a hír arról, ami Pozsonyban történt. Bezártak néhány tucat embert, sokakat kihallgattak, aztán büntetőeljárást indítottak ellenük, aminek további következményei lettek. Mindez egészen a kommunizmus bukásáig, 1989-ig folytatódott. Vagyis nálunk Szlovákiában a kommunizmusnak ezen keserű mellékízét akkor is meg kellett élnünk, amikor a ’80-as évek végén Magyarországon vagy Lengyelországban már enyhébb viszonyok voltak. Nálunk Csehszlovákiában és kifejezetten Szlovákiában a keresztényüldözés a ’80-as években sokkal keményebb volt még, mint más országokban.

Az ’50-es évek politikai foglyainak egyike volt Esterházy János is, aki a Szovjetunióból került Csehszlovákiába, és mivel itt a halálbüntetését életfogytiglanra változtatták, ez a büntetés így valóban szó szerint elsorvasztotta őt a rabságban. Már akkor is nagyon rossz állapotban volt, amikor Csehszlovákiába érkezett, és az itteni börtönrezsim még inkább ártott egészségének. Róla nem is az irattári dokumentumokból, hanem inkább a tanúságtételekből tudhatunk meg tényeket. Azon tanúságtételekből, amelyeket más foglyok őriztek meg róla, akik túlélték ezt a poklot az ’50-es évek fogságában. Ezek a vallomások egy nagyon érzékeny, toleráns emberként beszélnek róla, aki nagyon nyitott volt és szeretetteljesen viselkedett mindenki iránt. Nem egy elkeseredett ember volt, hanem egy olyan ember, aki képes volt ezekben a nehéz körülményekben is sajátos humorával megőrizni jó kedélyét és reménységét. Amikor szükség volt rá, vagy segíthetett valakinek, akkor segített, bár gyakran ő maga is segítségre szorult. Ez volt az az elképesztő szolidaritás, amely a rabok között akkoriban létrejött. Ő szintén példát adott a szolidaritásról.

Közismert, hogy többen a börtönben szenvedő foglyok közül ebben a nehéz helyzetű rabságban emberileg és barátilag is közelebb kerültek egymáshoz, függetlenül a vallási, vagy nemzetiségbeli különbségektől. Esterházy Jánossal kapcsolatban fontos lenne megemlíteni az ő jó kapcsolatát Vasiľ Hopkóval. Olyan barátság jött létre köztük, ami összekötötte őket. Esterházy János római katolikus volt, Vasiľ Hopko görögkatolikus, különböző volt a nemzetiségük, de éppen a fogság ezen nagyon rossz körülményei közepette találtak utat egymáshoz, és szó szerint Esterházy János Vasiľ Hopko jelenlétében halt meg, aki mellette volt, mint pap és püspök. Tehát ez egy nagyon megragadó pillanat volt, amikor egy ember, amilyen Vasiľ Hopko volt, szintén rab és lényegében a hitéért szenvedett, Esterházy János mellett állt a halál pillanatában is. Talán egy másik hasonló példa a titokban felszentelt Korec püspök példája, akit 1960-ban ítéltek 12 év fogságra, és Korec épp itt a fogságban került közel Jozef Jurášhoz, aki evangélikus pap volt, s akit szintén hosszú évekre ítéltek el. Párbeszédet folytattak a jövőbeni Egyházról, arról, hogyan fog a Katolikus és az Evangélikus Egyház működni, amikor ők majd kiszabadulnak a fogságból. Hogyan kéne elindulnia, milyen utakon kellene közelednie egymáshoz a Katolikus és Evangélikus Egyház szemléletének? Hasonlóképp Štefan Barnáš, akit már említettem, mint a szepességi segédpüspököt, ő nagyon közel került Pavel Uhorskai későbbi evangélikus egyetemes püspökhöz. Barnáš püspököt ugyan mardosta az éhség, de abból a keskenyke rabkenyérből is adott rabtársának, az evangélikus papnak, hogy egyék, amikor látta, hogy az rosszabb helyzetben van. A rabok az utolsót is megosztották, amijük volt, s ezek az emberek tényleg olyan szolidaritást teremtettek, amely mélyen emberi és keresztényi

magatartás volt. Bebizonyosodott, hogy a kereszténység valóban a vértanúk véréből hajt ki és él tovább. Ebből kifolyólag is fontos, hogy a kereszténység valóban élő legyen és nem egy jólétre berendezkedett kényelmi magatartás. Amint a kereszténység komfortossá válik, elveszti a vonzalmát az ember számára. Amennyiben a hit tanúságtétele nem a gyakorlati életből származik, ha a hit nem hoz valamilyen gyümölcsöt tettek és példák formájában, akkor ez azt jelenti, hogy a kereszténység lényegében elhal, és elveszti a vonzalmát. Ellenben, ha bebizonyosodik, hogy a kereszténység az emberi létezés fundamentuma, az emberi kultúra számára Európában is, akkor a kereszténységnek megmarad a maga küldetése a jövő számára. Tehát ez felhívás is a mai keresztények számára, hogy ne kényelmesedjenek el, hogy önmaguk legyenek, hogy a keresztény önazonosságukat mindig magukban hordozva úgy végezzék munkájukat, tevékenységüket, hogy az emberek mindezt lássák és erőt merítsenek belőle ahhoz, hogy jobbak legyenek, hogy fejlődjenek és másokat is jobbá tegyenek. Segítsenek ott, ahol szükség van a segítségre, otthon, az iskolában, a munkában, egyszóval, mindenütt a környezetükben, ahol emberek vannak.

Azt a kérdést, hogy Esterházy Jánost miért állították a népbíróság elé, miért ítélték halálra, vagyis miért hoztak ilyen szigorú ítéletet ellene, szélesebb összefüggéseiben kell szemlélni. Egy persorozatban halálra ítélték a három legmagasabb politikai képviselőjét, vezetőjét annak a három politikai pártnak, melyek Szlovákiában működtek a háború ideje alatt. Az első Jozef Tiso volt, akit halálra ítéltek és egyedüliként végezték ki a három pártvezető közül. A második Franz Karmasin volt, aki az elnöke, vagy inkább vezére, Führere volt a Deutsche Parteinak Szlovákiában, és a harmadik

Esterházy János volt, aki a magyarok pártjának volt az elnöke Szlovákiában. Valószínűleg úgy kalkuláltak, hogy amennyiben halálra ítélik Tisót, akkor abban a légkörben egyszerűen nem volt lehetséges, hogy ne ítéljék halálra a másik két politikai párt vezetőjét. Nem azt mérlegelték, hogy mi volt az igazi vétkük, hanem egyszerűen egy leegyszerűsítő elv alapján, ha hárman voltak, akik vezetői voltak ezeknek a politikai pártoknak, akkor azon körülmények megfontolása nélkül, hogy min dolgoztak, mit tettek, így, egy leegyszerűsítéssel kapták meg a halálbüntetést. Közülük egyedüliként Tisót végezték ki, mivel Karmasinnak sikerült Németországba jutnia, így rajta nem lett végrehajtva a halálos ítélet, Esterházynak pedig át kellett mennie a maga keresztútján, a Gulagon és aztán a csehszlovák börtönökben. Legrosszabbul tehát Tiso járt, másodsorban Esterházy, és a legjobb sorsban paradox módon az részesült, aki az egész német nácizmust legjobban érvényre juttatta Szlovákiában, vagyis Franz Karmasin. Tehát én ebben nem keresnék valamiféle magyarellenességet a szlovákok részéről, hanem egyszerűen a háború után érvényben lévő népbírósági revans elve érvényesült a büntetések kiszabásában. Ebben a háború utáni ítélkezésben ugyanis a bűn vélelme volt érvényben, nem az ártatlanságé, vagyis nem úgy kezelték az embert, mint aki bűntelen, és be kell bizonyítani, hogy bűnös, hanem automatikusan bűnösként kezelték azon törvények szerint, amelyek akkor léteztek, s amelyek nem törekedtek a dolgok éles elkülönítésére. Az a tény, hogy Esterházy ítéletét később a halálról életfogytiglanra enyhítették, arról tanúskodik, hogy elviekben az ő bűnössége mégsem volt annyira súlyos, illetve annak súlyosságát mégsem tekintették annyira meggyőzőnek, mint ahogy ez az eredeti ítéletben szerepelt.

Bibliográfia:

- Slovensko v rokoch 1945–1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava: ÚSKI,1994
- Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948–1989. In: Zločiny komunizmu na Slovensku I. Prešov: Vydavateľstvo M. Vaška, 2001, s. 67–335.
- Justícia – slúžka moci. In: Pešek, J., Letz, R.: Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 254–441.
- Letz, J., Letz, R.: Bratia Letzovci. Život a dielo Štefana Letza a Bela Letza. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004, 176 s.
- Róbert Letz (szerk): Dokumenty k procesu s katolickymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom, ÚPN, Bratislava, 2007.

Fordította: Csölle Stefánia

Arkadiusz Adamczyk

Esterházy János a lengyelek és magyarok közös hőse[269]

Először Jan Szembek emlékirataiban találkoztam Esterházy nevével. Ő azt írta Esterházyról, hogy megbeszélést folytatott Józef Beckkel, aki partnert látott Esterházyban a közép-európai politikai átalakítások területén. Beck nagy tervei valójában két embernél találtak megértésre Európában, egyikük épp

269

Az interjút az Esterházy János életét feldolgozó Triptichon című dokumentumfilm részére Zsigmond Dezső készítette.

Esterházy János volt, a másik gróf Galeazzo Ciano, és tekintettel arra, hogy elég korlátozott volt a lehetősége annak, hogy más partnereket találjanak, Esterházy János különösen értékes kapcsolat volt a lengyelek számára. De amikor jobban elmélyültem a magyar partner személyiségében, kiderült, hogy mi lengyelek meglehetősen kevéssé ismerjük ezt a nagyon fontos személyiséget. Pedig azt mondhatjuk, hogy a honfitársunk. Esterházy János édesanyja az egyik legkiválóbb tudósnak, a Jagelló Egyetem rektorának, a Lengyel Művészeti és Tudományos Akadémia elnökének, Stanisław Tarnowskinak a lánya, Elżbieta Tarnowska volt, így Esterházy János nekünk lengyeleknek és magyaroknak a közös hősünk.

Kétségkívül nagy formátumú politikus volt. Bizonyos, hogy sok más politikusnál jobban értette a saját korát, és feltehetjük a kérdést, ha más időszakban születik, nem lett volna-e módja arra, hogy valami még nagyobbat, magasztosabbat hozzon létre, amivel tartósabban beírta volna magát az utódok emlékezetébe. Nehéz időkben élt. Mindenekelőtt a Trianon utáni korban, ami nagy traumát jelentett a magyarok számára, különösen azoknak a magyaroknak, akik tőlük független okokból a Magyar Királyság határain kívülre került országokban találták magukat. Bizonyosan nehéz volt számára az, hogy az egész család örökségének terhét hordoznia kellett, az egész Esterházy családét, amelynek tagjai a kezdetektől fogva a magyarokat szolgálták. Bizonyára ez a történelmi örökség is eredményezte, hogy ilyen, és nem másmilyen politikussá vált, hogy nem hagyta el a honfitársait, hogy tudta, mi a kötelessége, hogy tudta, mit jelentenek a civilizációs gyökerek. És övé a lengyel örökség is, a Tarnowskiak nagy nemzetségének öröksége, Jan Tarnowski hetman öröksége. Ezen kiváló elődök az öröksége, akik a közép-európai

civilizáció megformálói közé tartoztak valaha, azt eredményezte, hogy Esterházy tudta, mit jelent a reá háruló történelmi felelősség. A Trianon utáni időkben, amikor csehszlovák területen kellett működnie, a csehszlovák parlamentben, akkor tökéletesen tisztában volt a nemzeti önazonosság és a keresztény gyökerek elvetéséből elvesztéséből fakadó veszéllyel. De tisztában volt a bolsevizmushoz való törleszkedésből fakadó veszéllyel is. Ebből fakad a csehszlovák politikához való ilyen, és nem másmilyen viszonyulása is. Lehet, hogyha nagyobb tere lett volna a megértésnek, a csehek, a szlovákok és Esterházy között, akkor ez az együttműködés más formát önthetett volna. Ez nagyon nehéz kérdés, hiszen a történelem során talán sohasem volt két világháború közti időszakhoz hasonló rendszerbeli aránytalanság a Közép-Európát alkotó különböző országok között. Közép-Európát mindig egy közös jellemző kötötte össze. A harmincas években viszont, amikor Esterházy a politikában tevékenykedett, ez a térség két bűnös rezsim közé, a német fasizmus, a nácizmus és a szovjet kommunizmus közé szorult. És sajnos kevesen tudatosították a két rezsim közötti ilyen elhelyezkedés veszélyét. Ebből fakad a jó kapcsolat Esterházy János és Józef Beck között, aki meg akarta alkotni a harmadik Európa vízióját. Ez az alternatíva, egy harmadik út lehetősége lett volna az itt élő nemzeteknek, hogy ne a németekkel tartsanak és ne legyenek arra utalva, hogy a szovjetekhez kel tartozniuk. Esterházy János -- Benešsel ellentétben, aki felelős volt a Szovjetunió és Csehszlovákia közti paktumért, ugyanakkor megalapozatlan reményei voltak, a Csehszlovákiának nyújtandó szovjet segítségről -- mindezt jól látta. Azt, hogy az összefogás elmaradása milyen eredményt hozott a régió összes országa számára, azt jól mutatják a II.

világháború tragikus eseményei, amikor Közép-Európa minden népe elvesztette az állami szuverenitását és ezzel önazonosságát. Az, amit Esterházy János mondott az identitásvesztés és a saját gyökerekben való hit elvesztése kapcsán, hogy a mi jelképünk a kereszt, nem a horogkereszt, az az adott korban adható legtökéletesebb válasz volt a problémára. Ezen szavaira hivatkozunk, amikor azt mondjuk, hogy ellene volt az Európát uraló nácizmusnak. De kevesen hivatkoztak a másik megnyilatkozására, ami a csehszlovák parlamentben hangzott el – nem engedjük, hogy a keresztet felváltsa a vörös csillag. Nem engedjük, hogy bolsevizálják a gyerekeinket – ezt az egyik szocialista képviselőnek mondta, aki a parlamenti vitában a kormány elleni bizalmatlansági indítvány leszavazását támogatta, amely azért indult, mert a kormány épp akkor írta alá az államközi megállapodást a Szovjetunióval. Mint tudjuk, ez a megállapodás nem mentette meg Csehszlovákiát, de nincs kimondva az sem, hogy olyan lépés volt, amely siettette a müncheni egyezményt.

Emlékezni kell arra, hogy Esterházy elsősorban a nemzeti kisebbségek vezetője volt, a magyaroké Csehszlovákiában, tehát bizonyos dolgokra úgy kellett tekintenie, mint olyan politikusnak, akit a saját választói, saját honfitársai érdekei vezérelnek. Politikai karrierje kezdetétől az a célkitűzés vezette, hogy: hűségesnek lenni a magyar kultúrához, hűségesnek lenni a gyökerekhez, és következetes jogérvényesítést folytatni. Ez a három elem az, amelyet elsősorban kell figyelembe vennünk Esterházy János politikai pályájának értékelésénél.

Hogy igazságosak legyünk, a közép-európai koncepció kapcsán Esterházy mellett szlovák oldalról említenünk kell

még Karol Sidort, a lengyel politikusok közül pedig Józef Becket és Jan Szembeket. Sajnos, a közép-európai együttműködésre épülő elképzelés tágabb víziója hiányzott a csehszlovák politikai elit elképzeléseiből. Masaryk és Beneš államalkotó víziójában a Magyarországot is magában foglaló Duna menti koalíciós együttműködés olyan dolog volt, ami nem szerepelt a politikai terveikben. A közép-európai tágasabb együttműködés víziója pedig egyáltalán nem képezte a csehszlovák külpolitikai elképzelések tárgyát.

A látszat ellenére nem volt nagy különbség a nácizmus és a kommunizmus bűnei között. Ez a két rezsim, amikor közös érdeket látott, képes volt együttműködni. Ez az együttműködés már kirajzolódott a spanyol polgárháború végén, amikor talán még nem formálisan, de sor került bizonyos tevékenységek nyilvánvaló koordinálására a nácik és a kommunisták között. A csúcspont augusztus 23., a Molotov-Ribbentrop-paktum megkötése volt, amely döntött nemcsak Lengyelország, de mindenekelőtt a balti államok sorsáról, és Dél-Európa egy részéről is. Hangsúlyozni szeretném, hogy a Molotov-Ribbentrop-paktum nem csak Lengyelország sorsát érintette. Tehát nem úgy van, hogy a nácizmust kritizálva Esterházy jobb bánásmódot remélhetett volna a kommunistáktól. Annál is inkább, mivel a csehszlovák parlamentben, és a II. világháború idején a szlovák parlamentben nagyon határozottan szólalt fel a csehszlovák politikai elit kommunizálódása ellen, de elhatárolta magát a másik oldal ideológiájától is. Az egyik legnagyobb politikai ellenfele a Szlovák Köztársaság idején a hitlerizmussal való együttműködés lelkes híve, Aleksander Mach volt. A magyar párton belül az egyik ellenfele Csáky Mihály volt, aki a németekkel való szorosabb együttműködés híve volt, aminek

Esterházy minden erejével ellenállt. Ezután nem számíthatott kedvezőbb bánásmódra sem a nácik, sem a kommunisták részéről. Esterházy egyértelműen megmutatta: mi, szlovákiai magyarok, akik az első bécsi döntés idején Szlovákiában maradtunk, a harmadik úton haladunk, meg van a saját identitásunk és a saját hitünk. Határozottan erre utalt „A mi jelünk a kereszt, nem a horogkereszt!" jelmondatával amit ekkortájt többször is hangoztatott. A kommunisták szemében már bűn volt maga a tény is, hogy Esterházy mint politikus nagyon erősen a keresztény konzervativizmus talaján állt. Ő mindazt megtestesítette, amit a kommunisták gyűlöltek. Úri, ún. burzsoá családból származott, ami a kommunista ideológia szerint sértette a munkásokat és a parasztokat. Nagybirtokos, vagyis elnyomó volt. Gyönyörű kastélya, könyvtára volt. Nem véletlen, hogy amikor a szovjetek bevonultak Nyitraújlakra, az volt az első, hogy megsemmisítették a kápolnát, és megsemmisítették, felgyújtották a gyönyörű könyvtárat. Szimbolikusan ez annak a kulturális elemnek az eltemetését jelentette, amit az Esterházyhoz hasonló arisztokrata, művelt társadalmi réteg képviselt Szlovákiában. Esterházy János ezt követő fizikai megsemmisítése csak következetes beteljesítése volt ennek a szimbolikus megsemmisítő (likvidációs) politikának, amit véghezvittek a Nyitraújlakra bevonuló szovjetek. Előbb vagy utóbb ebben a fondorlatos kommunista logikában ennek egyszerűen meg kellett történnie.

Esterházy tipikus képviselője volt a konzervatív kereszténydemokrata politikának. És valóban volt egy olyan tendencia a két világháború közötti két évtizedben, hogy azok a politikusok, akik nagyon erősen állást foglaltak a nemzeti értékek mellett, és saját keresztény származásukra is hivatkoztak, politikai vitákba szálltak a zsidó kisebbség

képviselőivel. A szlovák történészek, rámutatva a zsidók iránti szimpátia állítólagos hiányára, gyakran hivatkoznak Esterházy megnyilvánulására az első általános népszámlálás kapcsán. Szerintem azonban ez a nyilatkozat mindenekelőtt a szlovák állam elismerésére vonatkozik, azért, hogy külön legyenek összeírva a zsidók, és külön a magyarok, kifejezve ezzel, hogy pontosan meg lehessen határozni a szlovák államban élő magyarok számát. Ezeket a szavakat néha zsidóellenesként interpretálják, bár meggyőződésem, hogy nem voltak azok. 1942-ben azonban van egy nagyon szimbolikus dimenzió, amikor 1942. május 15-én a szlovák parlament megszavazza a zsidók kitelepítéséről szóló törvényt, mellyel visszamenőleg is törvényesíteni akarták a zsidókkal szemben meghozott intézkedéseket. Az egyetlen ember, akiről azt mondhatjuk, hogy aktívan szembeszállt ezzel a bűnös rendelettel, nomen est omen, egy bizonyos magyar gróf volt, akiről az volt az általános vélemény, hogy nem különösen szerette a zsidókat. Minek a nevében? Megtaláljuk a választ a szlovák parlament elnökéhez írt levelében, amelyben világosan kifejti, hogy mint keresztény és mint magyar ember, határozottan ellene van ennek az istentelen és embertelen törvénynek. Ami érdekes, sokszor megpróbálják csökkenteni ennek a gesztusnak az értékét Esterházy megnyilvánulásával kapcsolatban. Azt mondták, hogy valójában nem is szavazott. Szigorúan a jegyzőkönyvre hivatkozva, úgy nézett ki, hogy Sokol elnök, úgy ítélve, hogy megvan az alkotmányos többség, ezért nem kérdezte meg, hogy ki van az elfogadás ellen, ki az, aki tartózkodik a szavazástól, nem adva ezzel lehetőséget a grófnak, hogy az ülésteremben kinyilvánítsa a szándékát. De tisztelt uraim, ha megnézzük a német nyelvű sajtót, a szlovák állam akkoriban „Slovák” néven megjelenő vezető lapját, ott az

újságírók világosan megírták, hogy egyedül a gróf nem szavazta meg a törvényt. Természetesen gúnyt űztek belőle, mert 1942-ben senki nem látta előre, hogy Hitler veszíteni fog, így hát ezt az ő akkori magatartását ki lehetett gúnyolni. Az idő elteltével csodálkozni lehet a szlovák történettudományon, mivel Esterházynak a holokauszthoz való viszonyát tárgyaló publikációkban csak e gesztus jelentőségének kisebbítési szándékával találkozhat az olvasó. Sokan úgy megpróbálják mindezt úgy beállítani, mintha egy elhanyagolható jelentőségű gesztusról lett volna szó. Amennyiben a politikai hatását nézzük, akkor az lehetséges, hogy elhanyagolható volt, de a szimbolikus jelentősége szerintem hatalmas volt. És itt fel kell tenni a kérdést a szlovák történészeknek, miért akarják kisebbíteni a gróf jelentőségét? Számomra itt hiányzik az a reflexió, amely a szlovák parlament azon 66 képviselőjére vonatkozik, akik felemelték a kezüket és megszavazták ezt a törvényt. Azt az embert hibáztatják, akinek meggyőződésem szerint a gonosz elleni harc szimbólumának kellene lennie.

A franciáknak van egy mondásuk: noblesse oblige – a nemesség kötelez. Úgy vélem, Esterházy nem tudott nem így viselkedni. Az Esterházy család tagja volt, apja azt mondta a halálos ágyán, "jó magyarnak kell lenned". Számára -- én ma így értelmezem, ha az alakját szemlélem -- ez azt jelentette, hogy felelősséget kell vállalnod a szegényebb, gyengébb, kevésbé művelt honfitársaidért is. Bármilyen formában magukra hagyni őket, hűtlenség lenne az eszményekhez. A Beneštől kapott miniszteri ajánlat költségvetéssel is járt volna, amiből talán biztosítani tudta volna a magyar nyelv használatának jogát, akárcsak a magyar gyermekek tanulását vagy a magyar tanszék létrehozását a prágai egyetemen. Miniszternek lenni? Önmagában a miniszteri lét Esterházyt

nem érdekelte, éppúgy, mint az, hogy parlamenti képviselő sem akart lenni önmagáért a parlamentben való ülésért. De szerintem ez egy bonyolultabb kérdés, mert parlamenti helyet a magyar parlamentben az első bécsi döntés után azok a parlamenti képviselők kaptak, akiknek választói kerületei Magyarországhoz kerültek vissza, vagy akik úgy döntöttek, hogy Budapestre költöznek. Esterházy tudatosan a honfitársai között maradt, azokon a területeken, amelyek Szlovákiában maradtak. Ezzel kapcsolatosan számára az egyetlen politikai út az volt, hogy a szlovák parlamentben törekszik mandátumot szerezni a magyarok egyetlen képviselőjeként.

Amikor a beteg Esterházy visszatér a Gulagról, ahol ezt megelőzően a csehszlovák államban halálra ítélték, és amikor húga, Mária halálbüntetés helyett kegyelmet, vagyis életfogytig tartó börtönt szerez számára, ekkor is felajánlják neki a szökést, amit a korábbi lehetőséghez hasonlóan most ő most is visszautasított. Esterházy herceg, János egyik őse egykor azt mondta, hogy egy Esterházy nem szökik meg a csatatérről. És ehhez a tanúságtételhez, az Esterházyak cseszneki ága képviselőjének tanúságtételéhez János is hűséges maradt egészen a haláláig, tudatában lévén annak, hogy valójában élete fennmaradó részét feltehetően a kommunista börtönökben kell eltöltenie.

Ez a döntés, a látszat ellenére elég logikus. Esterházy Jánosnak 1945 e kulcsfontosságú napjaiban valójában két választása volt. Vagy átadja magát a csehszlovák állam képviselőinek, vagy elrejtőzik. Megérzésem szerint ezt a választást annak az egyszerű logikának a követésével hozta meg, miszerint ne hozzon veszélyt azokra az emberekre, akiknél rejtőznie kellett volna. Rájött, hogy hosszú távon ennek nincs értelme és át kell

adnia magát az új hatalom rendelkezésére. De ebben a helyzetben is két lehetősége volt. S az ő választására szerintem hatása volt annak a véletlen letartóztatásnak is, amikor az oroszok a megszállás első napjaiban lefogták, de nem tudták, kivel van dolguk. Tehát választhatott: vagy megadja magát, hogy letartóztassák az oroszok, miután felismerik, vagy a csehszlovákok kezére adja magát. Innen nézve Husák tette nem volt teljesen ostoba, naiv döntés, ahogy ez utólag tűnhet. Azonkívül a '45-ös év még nem volt az a pillanat, mikor a kommunizmus bűnös arca teljesen feltárult volna, vagy általánosan ismert lett volna. Emlékezni kell arra, hogy Sztálin direktívája a nemzeti sajátosságok felhasználásáról rendelkezett, és meg akart nyerni bizonyos politikusokat a kommunista rezsimmel való együttműködésre. Így volt ez Beneš esetében, és talán Esterházyval kapcsolatban is lehettek olyan illúziói, hogy bizonyos mértékig őt is fel lehet használni, mint aki a magyar honfitársai javáért akar dolgozni, s akiket egész politikai életében képviselt. Csak amikor Husák átadta Esterházyt, más letartóztatott magyar politikusokkal együtt az oroszoknak, akkor foszlottak szét az illúziók.

Esterházy halálra ítélése kapcsán mindenekelőtt fel kell tenni a kérdést, hogy Hitler hatalomra jutásának körülményei között és a szudétanémetek iránti követelések érvényesítésével Csehszlovákia olyan állam volt-e, amelyet továbbra is fent lehetett tartani? Úgy beszélni Esterházy Jánosról, mint árulóról, véleményem szerint teljes félreértés. Abban a helyzetben, amikor politikai szolgálata idején ő egyértelműen hangsúlyozta a tényt, miszerint elsősorban a szlovák földön élő magyar kisebbség képviselője, fel kell tennünk egy másik kérdést is, miszerint hogyan viselkedtek volna a magyarok egy olyan helyzetben, amikor a csehszlovák elit, cseh és szlovák elit

betartott volna minden betűt, minden megállapodást, amelyek számára kötelezőek voltak a kisebbségek jogainak biztosításával kapcsolatban? Másrészt, azt is mondhatnám, hogy ugyanezzel a váddal kellett volna illetni (kollektíve) a szlovákokat is, az első csehszlovák föderációtól való elszakadás miatt. Esterházy János semmi mást nem tett politikai szempontból, mint amit a szlovák állam más képviselői tettek. Nem láttam, hogy ezeket a szlovák politikusokat, akik hasonlóan viselkedtek, ugyanilyen komoly vádak érték volna, bírósági tárgyalások hullámában, talán Tiso kivételével. De, különös az a hozzáállás is a cseh és a szlovák történelemtudományban, pl. Ivan Kamenec a könyvében Tiso magatartása és bizonyos politikai választásai kapcsán tragédiájáról beszél, míg Esterházy esetében egyértelműen az áruló kifejezést használják, ebben a két egymással teljesen összeegyeztethetetlen helyzetben.

Ha magának az ítéletnek a logikájára hivatkozunk, azt lehet mondani, hogy itt a kommunista logika nagyon egyszerű volt. Hétköznapian szólva, az a kérdés, ki volt a valódi vétkes azért a szétesésért, s azért a helyzetért, amiben Szlovákia találta magát a II. világháborúban? Természetesen nem a csehek, mert Beneš, ebben az idézőjelben vett fénykorában a Sztálinnal való flörtre szánta rá magát már ’42-ben, amikor emigrációban volt, s ennek következtében volt egy tendencia a csehek meg nem támadására. Ki volt hát a vétkes? A szlovákok, a németek, a magyarok. Ki viselte a felelősséget? Tiso, Karmazin, és logikus következményként Esterházy János. Mindhármukat elítélték. Esterházyt szerencséjére nem sikerült kivégezni, mert ekkor már Oroszországban volt, de ha Szlovákiában maradt volna, nagy valószínűséggel már 1947-ben Tiso sorsára jutott volna.

A szlovák különállóság eszméje nagyon népszerű volt a szlovák társadalom bizonyos köreiben. Így magának a múlttal való elszámolásnak és a Harmadik Birodalommal való kollaborációnak a ténye nem ébresztett komolyabb érzelmeket a társadalomban, de Tiso kivégzése nagyon megrázta a szlovákokat. Ezzel kapcsolatban egy, a fő ellenségnek kikiáltott előkelőség kivégzése a politikai számításban bizonyos megnyugtatására lehetett volna a szlovák hangulatnak. Annál is inkább, mert bizonyos szlovák körökben Esterházy nem volt kedvelt személyiség. Épp ellenkezőleg, számos jele volt a vele szembeni személyes ellenszenvnek. Ezek a gyűlölet jelei voltak. Bizonyára sokan azok közül, akik közvetlenül találkoztak Esterházyval, és politikai ellenfelei voltak, lehetséges, hogy egyiküknek-másikuknak bizonyos megalapozatlan, vagy kevéssé megalapozott múltbeli traumái is voltak. Beszélhetünk itt a gyűlölet olyan okairól is, melyeknek osztályalapjai voltak. Emlékezzünk, hogy a kommunista párt úgynevezett élharcosai többségükben képzetlen emberek voltak, akik nem is annyira Esterházy iránt tápláltak gyűlöletet, hanem aziránt, amit társadalmi osztályával képviselt, úgy mint földbirtokos, mint művelt ember, mint világlátott, nyelveket beszélő ember. Az, amit ő megszemélyesített az kétségkívül irigységet keltett azoknál, akik tudták, hogy sohasem jutnak el az ő morális, intellektuális, társadalmi szintjére, s ennek következtében kialakulhatott a vele szembeni gyűlölet érzése. De elsősorban a politikai számítás játszott itt szerepet. Egyszerűen az, hogy Tisót halálra ítélték, és hogy ne ráháruljon annak ódiuma, hogy a fő felelősség egy szlovákot terheli, ezt ellensúlyozandó végre kellett hajtani az ítéletet az idézőjelben kollaboráns magyarok képviselőjén is.

Benešnek természetesen megvolt az alapja, hogy ne viseltessen szimpátiával Esterházy iránt. Ezek elsősorban a csehszlovák parlamentből erednek, amikor például a kisebbségi magyar párttal tárgyalt a saját elnökjelöltsége támogatásáról Csehszlovákiában, s amikor bizonyos ígéreteket tett, amiket persze nem teljesített, amikor Esterházyval csatározott a parlamentben. Amikor Esterházy emlékeztette őt kettőjük híres nagytapolcsányi találkozójára, ahol Csehszlovákia elnöke azt állította, hogy nem lesz háború. Ezt nem egész egy évvel a müncheni egyezmény előtt mondta. Esterházynak ekkor már egész más víziója volt. Amikor a történelem Esterházy igazát bizonyította, akkor kiderült, milyen kis formátumú politikus volt Edvard Beneš, és természetesen volt még egy sor egyéb ok, amiért Beneš nem szerethette Esterházyt, de meggyőződésem szerint ezek nem voltak olyan súlyos okok, amelyek az elnök személyes döntése mögött állhattak volna azzal kapcsolatban, hogy Esterházy visszahozzák a Gulagról. Emlékezzünk arra is, hogy Esterházynak a szibériai Gulagról való visszahozatala logisztikailag is komoly feladat volt. Az elcsigázott Esterházyt olyan állapotba kellett hozni, hogy fizikailag kibírja ezt az utat egy marhavagonban. Ez komoly erőfeszítést követelt az oroszoktól. Azt gondolom, ezt a döntést a Szovjetunió pártvezetésének nagyon magas szintjén hozták meg, és nagyon komoly politikai megfontolások mentén hajtották végre.

Meggyőződésem szerint Esterházy János háborús bűnösként való kezelésének állapota nem fog örökké tartani. Úgy gondolom, egyrészt Esterházy János tetteinek és indítékainak alaposabb megismerésével ez a helyzet változhat. Egész más a helyzet a bűnös rezsim – amilyen a Szovjetunió volt – örököseivel, mivel az oroszok rehabilitálták Esterházy Jánost. I

A mostan pat helyzet abból is fakad, hogy keveset tudunk Esterházy János tevékenységének teljességéről. A személyét a szlovák történészek eddig megkerülték a munkáikban. Észrevehetjük, hogy ugyanazokat a sztereotípiákat, állításokat ismételgetik, amelyeket a kommunista történetírás alakított ki vele kapcsolatban, vagy amelyek ezt követően a politikai csatározások, szópárbajok hevében hangzottak el a parlamentben, vagy a médiában. Ezeket minden reflexió nélkül ismételgetik, anélkül, hogy megvizsgálnák, mi ennek a vitának a lényege. Az én kutatásaimból úgy tűnik, hogy '38-ig a csehszlovák parlamentben nem volt szlovákpártibb politikus, természetesen magukon a szlovákokon kívül, Esterházy Jánosnál. Egyetlen képviselő sem, legyen az a kárpáti ruszinok, a németek, a zsidók, csehek képviselője, nem nyilatkozott olyan szimpátiával a szlovákok iránt, mint Esterházy János. Elég megnézni a parlamenti ülések jegyzőkönyveit, hogy meggyőződjünk róla, hogy valóban így volt. A szlovákokkal szembeni kritikus politikai megnyilatkozásokat csak akkor találunk nála, amikor a szlovák parlamentben lett képviselő. De emlékezzünk arra, hogy ez egy teljesen más rendszerű állam volt, ahol a szlovák lépések kritikája abból az ideológiával, ideológiai alapokkal való fundamentális szembenállásból fakad, amelyre a Tiso-kormány döntéseinek egy része épült.

Úgy gondolom, ha Csehországban és Szlovákiában jobban megismerik Esterházy politikai tevékenységét, ahogy ez a tudás eljut a tudományos elithez, történészekhez, politológusokhoz, s az ő közreműködésükkel pedig a közvéleményhez, akkor ez a hozzáállás meg fog változni, s talán megszületik az engedély az akkori igazságszolgáltatás felülvizsgálatára is, ami elvezethet a rehabilitációjához. Meggyőződésem szerint ő egy ideális személy arra nézve is,

hogy szimbóluma legyen Közép-Európának, mert ha valakinek össze kellene kapcsolnia Közép-Európát, akkor ki lehetne más, ha nem Esterházy János? Idézzük fel: apai ágon magyar, édesanyja ágán lengyel származású. Csehszlovákia, majd Szlovákia állampolgára, és ha a boldoggá avatási per során eljutnánk egy olyan ponthoz, hogy boldoggá, később pedig a Katolikus Egyház szentjévé avatnák, nos, akkor keresve sem tudnánk jobb patrónust találni a visegrádi csoport számára.
Fordította: Éles Márta

Virt László

PÁRHUZAMOS TANÚSÁGTÉTELEK

Esterházy János és Márton Áron[270]

Amikor az első világháborút lezáró békeszerződések öt részre osztották Magyarországot, akkor a magyar lakosság négy környező államban kisebbségbe került. A magyarság számára ez akkor olyan teherpróbát jelentett, melyet addig nem ismerhetett. Ezt tetézte, hogy részben kiutasítások, részben állásvesztéseket követő menekülések miatt az értelmiség és a közigazgatási réteg pótolhatatlan veszteségeket szenvedett. A magyar kisebbség megtapasztalta, hogy csak saját magára számíthat, és saját soraiból kell felmutatni olyan példaképeket, akik népük számára szellemi-erkölcsi útirányjelzők lehetnek. E helyzetben, a kisebbségi intézmények nélkülözhetetlensége mellett is, karizmatikus egyéniségekre volt szükség ahhoz,

---

[270] A Párhuzamos tanúságtételek első megjelenése: Ecce sacerdos magnus c. kötet, alcíme: Tanulmányok Márton Áron püspökké szentelésének 75. évfordulójára. Kiadója: Szent István Társulat és Verbum, közös kiadás, Budapest-Kolozsvár 2014.

hogy utat ne tévesszünk. E tanulmányban két ilyen karizmatikus személyiség, a felvidéki gróf galánthai Esterházy János és az erdélyi katolikus püspök, Márton Áron példáján szándékozom bemutatni azt, hogy a kisebbségi korkívánat és a kisebbségi helyzet által megtisztított látás, különböző országokban is párhuzamos életutat, vészhelyzetben, vészkorszakban párhuzamos tanúságtételt eredményez. Esterházy János és Márton Áron nem ismerték egymást személyesen, „nem beszéltek össze". A kettejük között megmutatkozó párhuzamok így még inkább erősítik bennünk a felismerést, hogy csak az lehetett járható út, amit ők felismertek, és erősítik azt is, hogy gondolkodásuk a mai napig érvényes minta számunkra. Mindketten ugyanabban a történelmi korban, de más-más országban és helyzetben élve, hasonló sorsot *vállalva*, nem az akkor nagy kísértést jelentő hatalmi törekvések, hanem az evangélium által alakított lelkiismeretük szerint éltek.

Esterházy János 1901-ben született Nyitraújlakon, az Esterházy család grófi ágából. Édesanyja lengyel volt, anyai nagyapja irodalomtudós, a krakkói Jagelló Egyetem rektora és egy időben a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke is volt. Dédapja Esterházy Mihály, aki 1848-ban a Honvédelmi Bizottmány tagja, a lőszer-és fegyvergyártás kormánybiztosa volt. Nagyapja Esterházy István is részt vett a szabadságharcban, amiért a szabadságharc bukása után évekig raboskodott Kufstein várbörtönében. Apai nagyanyja ágáról szintén dédapja volt Jeszenák János, akit a szabadságharcban való részvétele miatt Haynau Pesten kivégeztetett. Az ő felesége Forgách Lujza volt, aki hozományként hozta házasságukba a nyitraújlaki kastélyt, mely a dédunoka Esterházy Jánosnak is otthona volt.[1] Nyitraújlak az 1910-es,

tehát utolsó magyar népszámlálás idején 2138 lakost számlált, melyből 160 fő volt magyar, 1927 szlovák és kevés német is élt a faluban. E statisztika azért fontos, mert hátterét jelentheti a gyermekkorában szlovák gyermekekkel játszó Esterházy János későbbi nemzetpolitikai felfogásának, mely a Budapesten született „mindent vissza" elve helyett a minden népre kiterjedő önrendelkezési jogot, tehát az etnikai határok elismerését jelentette.[2] Az 1945 végén Márton Áron által kezdeményezett, és a nagyhatalmakhoz elküldött memorandum is, valamint Bibó Istvánnak *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* című, 1946-ban megjelent könyve is az etnikai határokat tekintette elfogadható megoldásnak. Esterházy János 1932-ben lett a csehszlovákiai politikai élet állandó résztvevője, amikor a két magyar párt egyikének, az Országos Keresztényszocialista Pártnak az elnökévé választották.[3] Ez az esztendő egyúttal a Pfeiffer Miklós kassai kanonok által kezdeményezett reformkatolikus mozgalom, a Prohászka Körök, és e mozgalom folyóiratának, a korszerű gondolkodást formáló *Új Élet*nek az indulási éve is. 1936-ban a két csehszlovákiai magyar párt egybeolvadt, és Egyesült Magyar Párt néven működött tovább, melynek Esterházy János előbb alelnöke, majd pedig elnöke lett.

Márton Áron 1896-ban született a Hargita és a Keleti-Kárpátok közé szorult nagyközségben, Csíkszentdomokoson. Az első világháborúban katonaként előbb az olasz, majd a román, végül újra az olasz fronton harcolt, „golyó által" háromszor sebesült meg. A háború végére hadnagyi rendfokozatot ért el. A háború végén csatlakozott a székely hadosztályhoz, melynek a felső-tiszavidéki hadműveleteiben vett részt. Rövid román fogság után hazatérve a családi gazdaságban földet művelt, majd 1920-ban

Gyulafehérváron megkezdte teológiai tanulmányait. Majláth Gusztáv Károly püspök 1924-ben pappá szentelte. Ezután káplán a színmagyar és színkatolikus Ditróban és Gyergyószentmiklóson, majd hittanár a még 90%-ban magyar, de református többségű Marosvásárhely katolikus főgimnáziumában. Ezután Nagyszebenben a Theresianum Árvaház tanulmányi felügyelője. Nagyszeben az 1910-es népszámlálás idején még német többségű, de magas a románok arányszáma is. A magyarok talán ötödét adták a város lakosságának, így itt a székelyföldi élethez képest megismert egy másfajta erdélyi magyar életérzést, amit a szórványélet kiszolgáltatott helyzete jelentett. Márton Áron ezeken az állomáshelyeken megismerte az erdélyi magyarság valamennyi élethelyzetét, ami a párbeszéd és a megértés iskolája volt számára. 1930-ban Majláth püspök behívta Gyulafehérvárra, ahol püspöki levéltáros és titkár lett. E minőségben 1931-ben Rómába is elkísérte püspökét, aki XI. Pius pápának is bemutatta az ifjúsági lelkészi ambíciókat hordozó, sokat próbált fiatal papot. XI. Pius pápa áldását adta Márton Áron ifjúsági lelkészi törekvésére.

Majláth püspök 1932-ben kolozsvári egyetemi lelkésznek nevezte ki Márton Áront. Az volt a szándéka, hogy a majdani értelmiségből öntudatos apostolokat, világi apostolokat neveljen. *Erdélyi Iskola* címmel folyóiratot is alapított ehhez, melynek társszerkesztője és egyúttal nagyon jó tollú tanulmányírója is lett. Márton Áron a harmincas években a maga területén megteremtette a nép és az értelmiség által egyaránt jól érthető modern lelkipásztori nyelvet, a társadalmi kohéziót erősítve ezzel. Folyóirata, és a katolikus egyetemi hallgatók számára alapított, szeminárium-rendszerben dolgozó Majláth Kör ugyanazt a korszerű, reformkatolikus szellemet

képviselte, mint ugyanekkor a Felvidéken a Prohászka Körök és az Új Élet. 1938-ban Kolozsvár-belvárosi plébános, Kolozs-dobokai főesperes és gyulafehérvári székeskáptalani kanonok lett, majd XI. Pius pápa 1938 karácsonyán erdélyi katolikus püspökké nevezte ki az akkor 42 éves Márton Áront.

Saját erő, saját út

Esterházy Jánosról és Márton Áronról egyaránt elmondható, hogy noha mindketten még az első világháború előtti Magyarország szülöttei, küldetésüket már kisebbségi sorsban kezdték el, annak tudatában, hogy csak saját népük belső erejére támaszkodhatnak. Esterházy írja: „Mi nem bízhatunk senkiben, csak önmagunkban, mert magunkra vagyunk hagyatva. Azokkal a jogokkal fogunk rendelkezni, amelyeket *magunk* tudunk kiharcolni a magunk számára."[4] Márton Áron pedig azért hívta életre az Erdélyi Iskolát, ugyanakkor egyetemi lelkészként azért képezett tudatosan világi apostolokat, hogy a népben élő belső energiákat alkotóan felszabadítsa. Az Erdélyi Iskola legelső számában írja: „Nagyon idejében jönne egy nagyvonalú s egészséges gazdasági program is, de tapasztalhattuk, hogy a megvalósításhoz elengedhetetlen előfeltételként szükséges az egységes népi gondolkozás, és az egy célba beállítható népakarat. Ez pedig ma még hiányzik."[5] Ennek érdekében iskolán kívüli, felnőttekre is kiterjedő népművelést kezdeményez, amit a rendelkezésre álló egyházi iskolarendszerre alapozott: „Az elefántcsonttorony bűnös fényűzés. Egész oktatásügyünknek… csak akkor van értelme, ha az elemi iskola a falu apraját és nagyját majdnem egyforma gonddal foglalkoztatja, műveli, és ha a középiskola öncélú zártságából szintén kilép, nevelői testülete a környék

művelődésének irányítójává lesz, kidolgozott szempontú rendszerével pedig növendékeit az elérhető legjobb egyéni előkészítés mellett keresztény népi közösségünk számára is öntudatos munkásoknak neveli."[6] Amit Esterházy a kollektív jogok lehetőségéről írt, azt Márton Áron a népközösséget értékrendi összefüggésbe állítva fogalmazta meg: „Minden nép annyit ér, amennyi értéket *saját magából* ki tud termelni."[7]

A két országban a magyar kisebbség a saját iskoláira alapozhatott elsősorban. A felekezeti iskolákkal ekkor még nem volt gond, az Egyház, az egyházközségek saját nyelven működtették azokat. Azonban az egykori magyar állami iskolákat az utódállamok vették át, és magyar többségű falvakban is megtalálták a módját annak, hogy államnyelvű osztályokba járassanak a nemzeti kisebbséghez tartozó, de az adott faluban, iskolában többséget képező gyermekeket. Elég volt az adott községbe telepíteni néhány tisztviselőt, rendőrt, állami alkalmazottat, vagy például Csehszlovákiában a földreform által felosztott földekre, magyar nemzetiségű vidékre cseh kolonistákat telepítettek, akiknek pedig évfolyamonként indítottak egy-egy cseh, szlovák, vagy Erdélyben román nyelvű osztályt. Mivel ezeket az osztályokat a magyar falvakban nem lehetett kizárólag cseh, szlovák, vagy román anyanyelvű gyermekekkel feltölteni, különböző módokon tereltek oda az állam nyelvét nem, vagy alig beszélő magyar gyermekeket is. Esterházy Jánosnál és Márton Áronnál egyaránt megjelenik az a probléma, hogy az állami iskolákba járó magyar gyermekek jelentős hányada kénytelen nélkülözni az anyanyelvi oktatást. Esterházy a prágai parlament magyar képviselőjeként Komensky (Comenius) pedagógiai elvével szembesíti az állami oktatáspolitikusokat, ami szerint „*az elemi iskolában minden gyermeknek az anyanyelvén kell tanulnia*",

ezzel szemben Szlovákiában „a magyar iskolaköteles gyermekek majdnem 20 százaléka jár más nyelvű elemi és polgári iskolába”.[8] Márton Áron, a két háború közötti időre vonatkozóan, ennél sokkal súlyosabb helyzetre tekint vissza 1945-ben: „Tanköteles gyermekeink 65-70 százaléka olyan állami iskolába kényszerült járni, ahol anyanyelvén írni és olvasni sem tanulhatott meg. Ugyanakkor a másik 30-35 százalékért (az egyházi iskolák diákjaiért; V.L.) minden tanév elején – a célzatosan vetett akadályok folyton szaporodó sora miatt – szinte minden egyes gyermekért külön kellett küzdenünk, hogy beírassuk és anyanyelvén taníthassuk saját iskoláinkban, melyektől az állam a támogatást következetesen megtagadta.”[9] Csehszlovákiában a szekularista állami hatóság messzebbre is elment, „megtiltotta, hogy az államnyelvű felekezeti – és természetesen ugyanígy a községi és állami – népiskolákban a hitoktatók a magyar nemzetiségű gyermekeket a vallástanra anyanyelvükön tanítsák”.[10] A nemzetiségi jogokért folytatott küzdelem fő frontja tehát mindkét országban az anyanyelvi oktatás jogára irányult.

Esterházy János és Márton Áron életútja között a párhuzamot a kisebbségi állapot tudatos vállalása adta, de ezt mindkettejük számára hatványozták a bécsi döntések. Az első bécsi döntéssel 1938-ban a Felvidék túlnyomóan magyar többségű és egyértelműen Magyarország határa melletti területek kerültek vissza. A második bécsi döntéssel pedig 1940-ben Erdélynek és a Partiumnak azok a területei kerültek vissza Magyarországhoz, melyek összességükben magyar többségűek, de túlnyomóan magyar többségű nagy területnek csak a magyar határtól távoli Székelyföldet tekinthetjük. A bécsi döntések előtt a magyarságnak Csehszlovákiában és Romániában egyaránt, fizikai szegénységet is okozó hátrányos

megkülönböztetéssel, a hatalom asszimilációs törekvéseivel kellett szembenéznie, jóllehet a csehszlovák és a román rendszer nem volt összehasonlítható.

A csehszlovákiai és a romániai magyarság helyzetére egyformán elmondható, hogy a közös elszegényedés miatt jelentősen csökkentek a társadalmi különbségek, „úr" és kétkezi munkás közelebb kerültek egymáshoz. Ezt sem Esterházy, sem Márton Áron nem tekintette tragédiának, a nemzeti egység erősödésére láttak lehetőséget ebben. Esterházy János 1941-ben előadást tartott a debreceni nyári egyetemen, ahol a munkaalapú polgári társadalom lehetőségét látta meg abban, hogy csökkennek az osztálykülönbségek. „A nemzeti munkát tekintjük nemzeti életünk és boldogulásunk első tényezőjének, és kizárólag e munka mennyisége, minősége és értéke szerint bíráljuk el minden egyesnek társadalmi rangját. *Az osztálykülönbség legyen ismeretlen fogalommá.* A kiválasztás alapja az egyéni érték és a munkateljesítmény minősége: ki milyen szolgálatot tud tenni a magyarságnak."[11] Márton Áron pedig 1933-ban írta: „Gazdasági különbözőségek ma alig vannak közöttünk. S ami még van, a világválság és *az állam gyarmatpolitikája* hamar el fogja tüntetni. Erdélyben egyformán rongyosak leszünk mind, akik magyarok vagyunk." [12] Az állam gyarmatpolitikája a két háború közötti Csehszlovákiában sem volt ismeretlen. A cseh és szlovák érdekellentét Szlovákiát az ott élő magyar nemzetiséggel együtt hátrányos helyzetben tartotta. Az 1928-ban alakult Sarló mozgalom falujáró hagyományait e helyzet hívta életbe. A „sarlós" történész Kovács Endre vallja: „A cseh és a szlovákiai területek közötti gazdasági aránytalanság képe, a falu elmaradottsága szembeállítva a jobban prosperáló cseh mezőgazdasági vidékekkel – már a szociográfia felé vezető utat

jelzi."[13] A Sarló baloldali mozgalom volt, amit Esterházy János nővére, az emlékiratíró Lujza is elismert: „Sohasem felejtem el azt a fotókiállítást, ahol a Sarló tagjai bemutatták a falvakban készített felvételeiket."[14]

Esterházy János és Márton Áron között itt párhuzamot vontunk a két háború között kialakult szociális érzékenységükkel kapcsolatban. Hogy e párhuzamot erősítsem, és szociális érzékenységüket bennük élő szolidaritásként mutassam be, egy bizonyos tipológiát állítanék fel a szegénységgel kapcsolatos beszéd tekintetében: 1./ Létezik a szegények*ről*, szegénység*ről* való beszéd. Ez lehet öncélú intellektualizmus, ami a sznobokra jellemző. Ők egymásnak „prédikálnak" úgy, hogy ehhez a szegényeket, szegénységet még csak látniuk sem kell. 2./ Létezik a szegények*hez* szóló beszéd. Ez lehet, hogy még mindig csak kívülről szól, akár paternalista, lekezelő módon is. De ez már nem intellektualista beszéd, aki a szegényekhez szól, az legalább már látja a szegényeket. 3./ Létezik a szegénység*ből* való beszéd: ez a szolidaritás hangja, *sorsvállalás*, amely próféciaként lehet legalább lelkiismeret-ébresztő, de lehet akár vád is a társadalom felé. Ez az a beszéd, melyet a sznobok és a hatalom birtokosai nem szeretnek. Az még „elmegy", hogy valaki a szegénység*ről* beszél egy szalonban, és az is, ha másvalaki, akár templomi szószékről, akár politikai szónoki emelvényről, a szegények*hez* beszél leereszkedő módon. De e körök számára akár botrány is lehet az, ha valaki a szegénység*ből* beszél, ami már merőben más nyelvezet, nem a hatalom birtokosainak nyelve, hanem a népé, a szegényeké, a kiszolgáltatottaké. *Márton Áron és Esterházy János* a néppel teljes sorsközösséget vállalva, a szegénység*ből* beszéltek, *tudták, hogy mit mondanak*. (Tegyük hozzá: ma Ferenc pápa ugyanezt a

szolidáris nyelvet beszéli, amiről a jóléti vallási sznobok ajakbiggyesztve vesznek tudomást.)

A bécsi döntések

A kisebbséggel, a kiszolgáltatottakkal való *teljes azonosulás*ra mindkettőjük számára a bécsi döntések adtak lehetőséget. Mindketten választhatták volna a könnyebb utat, mindketten könnyen találtak volna indokot arra, hogy a Magyarországhoz visszakerült területre költözzenek. Nem ezt tették.

Esterházy János 1938. november 11-én Kassán, az új határokon kívül maradt felvidéki magyarokat képviselve találkozott a bevonuló magyar katonákkal. Horthy Miklós előtt ő beszélt, amiről Márai Sándor tudósít: „Rendkívüli és nagy hatást keltett Esterházy János beszéde, aki fogadalmat tett, hogy elvállalja a magyar határokon kívül élő, kisebbségi magyarság vezetését, s megőrzi ezt a magyar tömeget az anyaország számára."[15] A magyar állam a magyar Országgyűlésben biztosított mandátumot mindazoknak a felvidéki magyar politikusoknak, akiket korábban a prágai parlament képviselőivé választottak, és akiknek választókörzete a bécsi döntéssel visszakerült Magyarországhoz. Esterházy János Kassa képviselője volt a prágai parlamentben. Ennek alapján biztos helye lett volna a magyar Országgyűlésben, melynek képességei és tekintélye alapján meghatározó tagjává lett volna. Esterházy János azonban a kormányzót fogadó ünnepi nagygyűlésen azt jelentette be, hogy Szlovákiában marad, vállalva a sorsközösséget az ott maradt maroknyi, 66 000 fős magyarsággal, melyet Márai enyhe túlzással nevezett tömegnek. Ez a népesség az 1939-ben kialakult önálló Szlovák Állam lakosságának a 3%-át jelentette. Esterházy tudatos

vállalását jelzi, hogy előre készült arra, hogy szlovák területen marad. Már a müncheni egyezmény után, de még az új magyar-szlovák határ kialakítása előtt a pozsonyi magyar napilapban, az Új Hírekben közölte szándékát: „Könnyű lett volna nekem, most kényelmesebb, kevésbé felelősségteljes és könnyebb hivatást és munkakört választanom. Egy pillanatig sem foglalkoztam ezzel a gondolattal, mert *elválaszthatatlanul összenőttem azzal a talajjal, amelyet elődeim, őseim vérükkel és verejtékükkel tettek termékennyé a magyar gondolat részére*."[16.]

A túlnyomóan magyarok által lakott, visszacsatolt Dél-Szlovákiában eufórikus hangulatban, virágözönnel, diadalkapukkal fogadták a bevonuló honvédséget. Esterházy nem volt eufórikus hangulatban. A bécsi döntés a komáromi tárgyalások kudarcának volt a következménye, amikor a müncheni egyezmény értelmében a magyar és a szlovák félnek együtt kellett volna megtalálni a megoldást. Ez nem sikerült, így került külső hatalmak, Németország és Olaszország kezébe a döntés. (Tegyük hozzá: a bécsi értekezleten a németek a szlovákok, az olaszok pedig a magyarok pártján álltak.) Esterházy nem lelkesedett emiatt. Mint monográfusa, Molnár Imre írja: „Esterházy nem tartotta megfelelő megoldásnak…, hogy a tárgyalások végül is a bécsi döntéssel végződtek. Mint mondta, a szlovákokkal szembeni kellő türelemmel és tapintattal ezt el lehetett volna kerülni. Bántotta, hogy a tárgyalóasztalok mellől két ellenséges fél képviselői álltak fel, holott a komáromi tárgyalás kellő tapintattal és jóindulattal *a magyar-szlovák kiegyezés történelmi pillanata is lehetett volna*." [17]

Erdély magyar többségű területeinek rendezése eredetileg szintén kétoldalú tárgyalásokra volt bízva. Ennek érdekében Turnu Severinben találkozott a magyar és a román küldöttség. A tárgyalások Komáromhoz hasonlóan itt is sikertelenek voltak, így került sor a második bécsi döntésre, mely 1940 szeptemberében Magyarországhoz csatolta vissza a túlnyomóan magyarok által lakott Székelyföldet, valamint a magyar többségű észak-erdélyi és partiumi területeket. Tegyük hozzá: Beszterce-Naszód, és Máramaros megyékben olyan összefüggő, román többségű területeket is nekünk ítéltek, melyek etnikai összetételük miatt Romániát illették volna.

A történelmi Erdély területe azonos a gyulafehérvári egyházmegye területével, melynek Márton Áron ekkor jó másfél éve volt a püspöke. A második bécsi döntéssel az erdélyi katolikus püspökség hívő közösségének túlnyomó többsége Magyarországhoz került vissza. Tegyük hozzá, az a katolikus lélekszám, melyet a második bécsi döntés a Romániánál maradt Dél-Erdélyben talált, az Antonescu-rezsim magyarellenes politikája által kiváltott menekülések miatt a következő négy évben folyamatosan csökkent. Az egyházmegye székhelye, Gyulafehérvár román területen maradt. Voltak szempontok, melyek indokolták volna azt, hogy Márton Áron költözzön Erdélynek a Magyarországhoz visszacsatolt területére. E lépést elsősorban azzal lehetett volna indokolni, hogy a püspök éljen ott, ahol hívei többsége lakik. Indok lehetett volna az is, hogyha átköltözik, akkor a Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjaként komoly hatást gyakorolhatott volna az egész magyarországi katolikus életre, illetve erdélyi püspökként a magyar felsőháznak is tagjává lett volna, amivel a magyar politikai életet is formálhatta volna. Márton Áron azonban ugyanúgy gondolkodott, mint Esterházy János. Azt

vallotta, hogy az ő helye nem a többség, hanem a kiszolgáltatott helyzetbe került kisebbség, a páriasorba kényszerült maroknyi dél-erdélyi magyarság mellett van. A lelkipásztori problémát úgy oldotta meg, hogy a papnevelő intézetet a második világháború éveiben tartó „kis magyar világ" idejére Kolozsvárra telepítette, mert a papság utánpótlása Székelyföldről és Észak-Erdélyből volt biztosítható. Kolozsvárra pedig Sándor Imre személyében, a Magyarországhoz visszacsatolt területekre érvényesen püspöki helytartót nevezett ki, aki ezzel tagja lett a magyar püspöki karnak is.

Márton Áron tudatosan vállalta a sorsközösséget az Antonescu-rezsim Romániájában maradt maroknyi magyarsággal. Gyulafehérvár, a püspöki székhely ezzel őrhellyé magasztosult. Publikációs lehetőségeit elveszítette, de körlevelei, melyeket a gyakorlott tanulmányíró esszészerű, jól olvasható formában írt meg, erőt adó olvasmányokká lettek, nem csak katolikusok számára. Ezekben a körlevelekben, a sorsvállaló, az árnyékos oldalra szorult emberek, a hatalom előszobáitól távol élő kisemberek értékeit világította meg, és következetesen állást foglalt a háborús szellemmel szemben. A Dél-Erdélyben élő maroknyi magyar értelmiség számára, világnézettől függetlenül eligazító ponttá lett, figyeltek a szavára az Egyháztól távol állók is. Mindamellett változatlanul ő volt a püspöke a Magyarországhoz visszakerült részeknek is, aggódott a kisebbségi életben kovácsolódott népi egységért, melynek érdekében éppen ő tette a legtöbbet. Márton Áron sem került euforikus hangulatba a második bécsi döntést követően. Egy hónappal a döntés után (immár külföldre utazva ezáltal) Kolozsvárra látogatott, hogy szeptember 29-én jelen legyen a Szent Mihály-templom búcsúmiséjén. Aggodalmát fejezte ki,

hogy a kisebbségben közösséggé kovácsolódott erdélyi magyar, az anyaországhoz visszakerülve, társai kezét elengedve elkezd a saját érdekei után futni: „Testvéreim, szeressétek egymást! A kezek, amelyek az elmúlt években egymásba fonódtak, ne eresszék el egymást! Aki szerencsésebb, ne hagyja útfélen társát, akivel eddig együtt menetelt. *Ne higgyétek, hogy most akkor boldogultok, ha mindenki külön fut a saját célja felé!*”[18] Márton Áron az individualizmus kísértésétől óvta népét.

Különös nemzetiségpolitikai helyzet alakult ki a bécsi döntésekkel a Kárpát-medencében. Nagyszámú szlovák és román polgár került ezzel Magyarországhoz, és nagyszámú magyar maradt Szlovákiában és Romániában is. Normális esetben ez mindegyik érintett állam számára lehetőséget adott volna arra, hogy kölcsönösen megteremtsenek egy bizonyos nemzetpolitikai egyensúlyt, és ha már a komáromi, illetve a turnu severini (Szörényvár, régi magyar nevén Szörénytornya – a szerk.) tárgyalásokon a remélt kölcsönös kiegyezések megalkotói helyett sértett felek álltak fel, akkor a józan ész most már mindenképpen igényelte volna a kiegyezést, megegyezést. Kinek-kinek a saját külhoni nemzettársai érdekében, vagyis magyarok, szlovákok és románok érdekében. Ezenkívül volt még egy tényező, ami befolyással lehetett erre az egyensúlyra, vagy inkább annak hiányára. Talán egyfajta „magyar kritikátlanság” miatt nem szokták emlegetni, de a magyar anyaországnak a visszatért területeken való megjelenése nem volt minden tekintetben kifogástalan. (Természetesen bármely más nemzet képes kritikátlanságra, foglalkozzék mindenki a sajátjával.)

Esterházy János a debreceni nyári egyetemen 1941-ben tartott előadásában rendkívül diplomatikusan fogalmaz meg egy bizonyos anyaországi értetlenséget. „Azt tapasztalom, hogy a magyar közvélemény nagy része még mindig nincs kellően tájékoztatva az 1918-ban az anyatörzsről leválasztott magyarságnak 20 éven át kialakult életkörülményeiről, munkájáról és küzdelmeiről. Nem ismeri a szomszédos államokban élő magyarok életviszonyait, s nem látja, milyen mélyreható változások mentek végbe a visszakerült magyarság lelkében az elmúlt húsz év alatt. … Ezért különösen hat néha azoknak a fölényeskedő kisebbségi szakférfiaknak (Budapesten!; V.L.) a megnyilatkozása, akik a kisebbségi életben részt nem vettek, a kisebbségek nyelvét nem ismerik, életviszonyaikról fogalmuk sincs."[19] Fábry Zoltán nem volt ennyire visszafogott: „A szlovenszkói magyarság pacifizáló elrendeltetése kétségtelen és cáfolhatatlan. A magyar reakció erre a tényre, mint >nemzetveszélyre< figyelt fel, és senki sem csodálkozott, amikor az 1938-ban átkerült magyarságot, lehet mondani teljes egészében, mint >kommunista bandát< és >Benes-magyarokat< kezelték. … ahogy a világháború idején a monarchia összes ezredeibe szórták szét a megbízhatatlan cseh katonaságot, úgy helyezték szét az országba a szlovenszkói magyar tisztviselőket, tanítókat, és helyükbe megbízható >anyásokat< (anyaországiakat; V.L.) ültettek."[20] Akinek pedig Fábry Zoltán túl baloldali, annak hivatkozzunk Janics Kálmán egy korai írására, amit 1939-ben írt a Prohászka Körök folyóiratába: „A volt csehszlovák köztársaságból magunkkal hozott >felvidéki szellem< csak *addigi tapasztalataink* alapján gyakorolt társadalmi kritika volt, népi felfogással vegyítve. Az új felvidékiség ami ma inkább előtérbe nyomul, már itt termett (az anyaországban; V.L.), *nem*

hoztuk magunkkal." Janics Kálmán a majdani kommunista Csehszlovákia üldözöttje, a „hontalanság évei" történésze ezután két oldalon keresztül bírálja a „hivatalos felvidékiséget", az anyaországból jött korrupciót, a protekcionizmust és az anyaországból a visszatért felvidéki területre vitt gyarmattartói viszonyt, a gőgös civilizátori felfogást. Áttörhetetlen falnak látja az 1938-ban kialakított viszonyokat és társadalmi konfliktus lehetőségét vizionálja ezzel kapcsolatban: „Nyílt szellemi front hiányában elkeseredett közelharc van kialakulóban, amit mennél tovább tagadnak le, annál súlyosabb sebeket fog ejteni az összmagyar érdekeken."[21]

E sorok írója már Magyarországon született, de az összes felmenő rokonom, és szüleim összes testvére is a „hontalanság évei" alatt, 1946-ban és 1947-ben menekült Magyarországra, hogy a Szudéta-vidékre irányuló deportálást elkerüljék. Saját rokonaimtól is hallottam ahhoz hasonló problémákról, mint amit Fábry Zoltán az anyaországi „ejtőernyősöknek" felró. A Magyar Királyi Honvédségbe a visszatért Felvidékről besorozott katonákat a „nemzethű" kiképző őrmesterek egyszerűen csak Benes-fiókáknak becézgették, és mivel magas volt számukra még az a korlátozott demokrácia is, amit a felvidéki magyarok akár hátrányos helyzetű kisebbségiként is megtapasztalhattak az első Csehszlovák Köztársaság idején, olykor a „demokratácskák" kitüntető cím is kijárt a felvidéki magyar bakáknak. Eközben, amikor dédanyám, a szlovákul nem tudó, akkor kilenc éves édesanyámat 1939-ben átvitte Győrbe, ott valaki így szólította meg: „no hallám' (hadd lássam), milyen tótok lettetek, tudtok-e magyarul". Nos, ha egy ilyen anyaországi családból akár kiképző őrmesternek, akár állami tisztviselőnek Felvidékre, vagy Erdélybe helyeztek

valakit, az biztosan letótozta a felvidéki magyart és leoláhozta a székelyt. Mert erdélyi csavargásaim idején azt is hallottam, hogy a Magyar Királyi Honvédségbe a Székelyföldről besorozott katonákat a kiképző őrmester gond nélkül oláhoknak nevezte. És ma, akár generációs problémaként feltüntetve, nagy ívű nemzetpolitikai gondolatok fogalmazódnak meg arról, hogy mit tud egy mai magyarországi fiatal a határon túli magyarokról. Azonban állíthatjuk, hogy nyolcvan éve sem tudott többet az akkori felnőtt korosztály.

Kölcsönösségi politika

E problémának, amit Esterházy Jánost, Fábry Zoltánt és Janics Kálmánt idézve, valamint régi családi történeteket felelevenítve itt előhoztunk, a továbbiak számára fontos összefüggése van. Mert felveti azt a kérdést, hogyha a Trianonban elcsatolt, majd 1938-ban és 1940-ben visszatért magyarok ilyen *elbánás*t érdemeltek az anyaországi „kiküldöttektől", akkor mire számíthatott egy 1938-ban Magyarországhoz visszatért nagysurányi, tótmegyeri szlovák, vagy 1940-ben visszatért észak-erdélyi román.

Az a nemzetiségpolitika, amit a bécsi döntések valamennyi érintett államban megjelenítettek, legátfogóbban a *kölcsönösségi, vagy viszonossági politika* nevekkel voltak meghatározhatók. Abban áll ez a bizonyos kölcsönösség, vagy viszonosság, hogy az adott ország (bármelyik az érintett három közül) annyi jogot ad a saját területén kisebbségben élő magyarnak, szlováknak, románnak, amennyi jogot az adott nemzetiség anyaországa a saját területén élő magyarnak, szlováknak, románnak biztosít. Ez annyira szó szerint értendő, hogy az előző mondatban szereplő „jog" helyett akár a „jogtalanság" is beírható, azaz a határon túl élő magyarok,

szlovákok, románok sérelmeit az adott anyaországok a saját területükön élő magyarokon, szlovákokon, románokon bosszulják meg. Ebben a rövidlátó, minden bölcsességet nélkülöző, a saját határokon túl élő nemzettársakat is kiszolgáltató politikában mindhárom érintett állam a másik féltől várta a jogok biztosítását. A kölcsönösség, viszonosság kifejezései helyett e politikában olykor más szó is szerepelt. A magyar külügyi és egyúttal belügyi igazgatási politika gyakran használta a *retorziós politika*, a szlovák kormány pedig a *reciprocitás* kifejezéseket. A kisebbségi élethelyzetben jól látható volt e többféle jelzőt elbíró politika embertelensége, melynek ellenpontozása is kisebbségi helyzetben született meg.

Esterházy János már Kassa város átadásakor, Horthy Miklós jelenlétében megfogalmazta, hogy ő Szlovákiában maradó magyarként képviseli a Magyarországra visszakerült terület szlovákjainak az érdekeit. A kassai tudósító Márait nagyon nagyra becsüljük, de ezt valahogy nem hallotta meg: „Mi, itt maradt magyarok ígérjük, hogy kezet adunk az itt élő szlovák testvéreinknek és velük együtt dolgozunk egy szebb jövőért. Az ideát lévő magyaroktól pedig kérem, hogy az idecsatolt szlovákok nemzeti érzéseit tartsák a legmélyebb tiszteletben, engedjék meg, hogy ugyanúgy élhessenek itt, mint ahogy azt mi magunknak odaát követeljük.”[22] Világos beszéd. Nem olyan életet követel a magyarországi szlovákok számára, mint amilyet a magyar kisebbség Szlovákiában megkap, hanem amit ők követelnek Szlovákiában, tehát az emberhez méltó életet, függetlenül attól, hogy a magyarok Szlovákiában megkapják-e ezt a bizonyos követelt, emberhez méltó életet. Debrecenben, az 1941-ben tartott nyári egyetemen gyökeresen más kölcsönösségről beszélt az anyaországi hallgatóinak, mint amit a Kárpát-medence akkori állami politikái kialakítottak:

„Ha azt akarjuk, hogy más nemzetek megbecsüljenek bennünket, akkor mi is becsüljük meg őket, még akkor is, ha számszerűleg kisebbek. … Ha a magyarság meg akarja tartani szerepét Közép-Európában, akkor olyan légkört kell itt teremtenie, amely kizárja a gyűlöletet, féltékenységet, és biztosítja a különböző nemzetek között a békés együttélést."[23] Ez is világos beszéd. Ne várjuk mások kezdeményezését, hanem magunk kezdeményezzünk a nemzetiségi béke érdekében. Ha nem a másik fél szemében lévő szálka foglalkoztat bennünket, hanem a magunk gerendáját igyekszünk eltávolítani – és ez az önkritikus kezdeményezőkészség minden oldalra érvényes –, akkor a kölcsönös retorziót felváltja a kölcsönös előzékenység. „Még akkor is, ha számszerűleg kisebbek" – mondja Esterházy, ami mutatja, hogy ő kristálytiszta látásra szert tett erkölcsténvező. Mert kizárólag a számszerűleg nagyobbakat az olcsójánosok szokták megbecsülni. Esterházy János (Fábry Zoltán kifejezésével élve), felismerte azt, hogy mi a *korparancs.*

Esterházy a Csehszlovákia szétesésével, Hitler vazallusaként 1939-ben létrejött önálló Szlovák Állam idején, a pozsonyi szlovák parlament egyetlen magyar képviselője lett. Lesz még szó arról, hogy egyetlen magyar képviselőként e parlament tagjai közül egyetlenként fordult szembe a vészkorszak szennyes áradatával. Itt még azt kell elmondani Esterházy pozsonyi képviselőségéről, hogy a parlamenti szereplését is felhasználta arra, hogy a hivatalos kölcsönösségi politikákkal szembefordulva, Pozsonyból a magyarországi szlovákok érdekében lépjen fel. A szlovák parlament 1940-es költségvetési vitájában is megtette ezt: „Nézetem szerint a Duna-medencében élő kis nemzeteknek, különösen most, ebben a háborús légkörben egymásra kell találniuk, hogy

függetlenségüket megőrizve biztosítsák a Duna-medence, vagy ha úgy tetszik, a Kárpátok medencéjének békés életét." Esterházy e mondatban megfogalmazta egy előremutató, tehát a másik népre ujjal nem mutogató kölcsönösségi politika, és a sorsközösség közötti összefüggést, majd így folytatta: „Minden nemzetnek vagy nemzetiségnek joga van arra, hogy saját nemzeti létét itt a Duna-medencében maradéktalanul megőrizze, még abban az esetben is, hogyha azt nem élheti saját független államának kereteiben. Ennek természetes következményeként vallom azt az elvet, hogy *a magyarországi szlovákoknak meg kell kapniuk mindazt, amihez, mint nemzetiségnek istenadta joguk van. Viszont a magam részéről nem mondhatok itt le semmilyen magyar jogról*."[24] Itt megfogalmazza a pozitív kölcsönösségi politikát a kollektív jogok alapján. E kölcsönösségi politika azért pozitív, mert nem kezeli túszként a bármelyik államban élő nemzeti kisebbségeket, előfeltételek nélkül, a magyarországi szlovákoknak, és a szlovákiai magyar kisebbségnek egyaránt követeli a kollektív kisebbségi jogokat. Ezek a kollektív jogok az adott népcsoportokat, mint nemzeti kisebbségeket illetik meg, és céljuk a nép, a nyelv továbbélése, mert a kialakított hatalmi viszonyok változékonyak, a népek, azokon belül a nemzeti kisebbségek rendeltetése azonban örök.

Erdélyben a második bécsi döntés után ugyanúgy megjelent a budapesti gyarmattartói-civilizátori mentalitás, ahogy két évvel korábban a visszatért felvidéki területeken is. A transzilvanista, kisebbségi realista, a Helikonba, a Hitelbe, a Pásztortűzbe és a Korunkba egyaránt publikáló Szenczei László így írt erről 1946-ban: „Az erdélyiek azt remélték, hogy a románok távozása után >Erdély az erdélyieké lesz<, vagyis önmaguk kormányozhatják önmagukat és Budapest

megelégszik a legfelsőbb politikai és közigazgatási ellenőrzéssel. Ehelyett a magyar kormány Észak-Erdélyben is életbe léptette az *egészségtelen központosítás*nak azt az anyaországban dívó rendszerét, amelyről az idősebb erdélyi nemzedéknek még az 1918 előtti időkből rossz emlékei voltak."[25] A technokrata közigazgatási/központosító érveléssel szemben fűzzük hozzá ehhez: az „Erdély az erdélyieké" kitétel nem kell, hogy többet jelentsen annál az igénynél, amit Fábry Zoltán a Felvidékre vezényelt hivatalnokokkal kapcsolatban leír. Ahogy voltak ott szlovákul tudó közigazgatási szakemberek, akiket ott kellett volna munkába állítani, úgy Erdélyben is feltétlenül érvényesítendő lett volna Teleki Pál elképzelése, ami szerint, aki Erdélyben állami alkalmazott, az tudjon románul, és ismerje az erdélyi magyar és a román emberek gondolkodásmódját. Nem lett volna megoldhatatlan feladat az, hogy megvalósuljanak Teleki Pál reális víziói, azé a Teleki Pálé, akire a baloldali Szenczei László több alkalommal pozitív példaként hivatkozik. Teleki Pál rögtön a magyar bevonulás után igényként fogalmazta meg azt, hogy „a magyar községekben magyarul folyik a tanítás, a román községekben románul. … A vegyes községekben a tényleg fennforgó helyzet szerint két tagozat lesz: magyar és román."[26]

Azt, hogy Erdélynek a Romániában megmaradt területén a magyarok milyen helyzetbe kerültek, kétféle forrásra hivatkozva érdemes érzékeltetni. Mindenképpen meg kell nézni a korabeli baloldali sajtót, mely talán akkor sem volt megvádolható nemzeti elfogultsággal. Mindazonáltal a Népszava az akkor még hiteles szociáldemokrácia lapja volt Kéthly Anna és Peyer Károly idejéből. Ez mellé elhelyezzük Márton Áron egy 1946-os beszédének az idevonatkozó részletét, ami öt és fél évvel későbbi visszapillantás az 1940-es

esztendő forró őszére. A kétféle forrás azonosan látja a dél-erdélyi, romániai magyarok életét a második bécsi döntést követően.

A Népszava hivatkozott cikkéből kiderül, hogy a *retorzió* fogalma magyar részről a „kölcsönösségi politika" *hivatalos kifejezés*évé lett. A magyar csapatok 1940. szeptember 5-én kezdték meg a bevonulást Észak-Erdélybe (az első napon értelemszerűen a Partiumba), még ezen a napon birtokba vették Szatmárnémeti városát. Szeptember 6-án Nagyszalonta, Nagyvárad, Margitta, Tasnád térsége következett. Szeptember 13-án Kézdivásárhely, Zágon, Ojtozi-szoros térségében befejezték a Székelyföld birtokbavételét. A Népszava október 6-án, tehát a bevonulás kezdetétől számítva egy hónap múlva arról tudósít, hogy a román területen maradt Dél-Erdélyben a magyar nemzetiségű köz-és magánalkalmazottakat elbocsátják, a vasutasokat, postásokat szintén. Magyarok lakásait foglalják le, az üldözötteket átteszik a határon. „Ma már körülbelül ötvenezer menekült van Magyarországon" – írja a Népszava egy hónappal azután, hogy a Románia által is elfogadott bécsi döntés érvényesítése megkezdődött. A lap szerint voltak tárgyalások a két ország között, melyek nem hoztak eredményt, és ez Magyarországot kényszerhelyzetbe hozza. „A magyar kormánynak nem volt választása, hanem kénytelen volt a *retorzió* eszközéhez folyamodni, és ennek eredményeképpen Magyarország területéről is kiutasításokat eszközölni. A kiutasítások száma ugyan még mindig csak jelentéktelen töredéke a vissza nem csatolt területekről kiüldözött magyaroknak, de ha az eljárást a románok részéről nem szüntetik be, és a kiüldözés tovább tart, Magyarország is kénytelen lesz *erőteljesebb retorzió*val felelni erre."[27] A következő napok Népszava számaiban további tudósítások

olvashatók a dél-erdélyi magyarok kálváriájáról, majd pedig Pál Gábort, a csíki székely nemzetiségi jogvédőt idézik, akit a második bécsi döntéssel a bukaresti képviselőházból vett át a magyar Országgyűlés: „*Nem vezethet bosszú. Ez összeegyeztethetetlen a magyar jellemmel*.”[28]

Márton Áron 1945-ben az egész egyházmegyére, egész Erdélyre kiterjedő népmissziót hirdetett annak érdekében, hogy a háború után a megbékélés megszülessen. „Ez a nemzedék sokat vétkezett az Isten, és sokat vétkezett a felebarát ellen. Ha szájával és külsőleg tisztelte is Istent, a szívével, elméjével, akaratával idegen isteneknek hódolt. A felebarátot már nem tudta ilyen könnyűszerrel félretolni az útból. A mindenütt jelen lévő Isten láthatatlan volt, de a felebarát jelen volt, és látható, mint testvér, mint szomszéd, mint vetélytárs. … Azt hittük, ha elnémulnak a fegyverek, lecsillapodnak a szenvedélyek is, és a jószándékú emberek összefognak, hogy helyreállítsák, megteremtsék a békét az ellenségeskedő nemzetek között is. Sajnos várakozásunkban csalódtunk, a gyűlölet szítása nem szűnt meg, sőt olyan igazságtalanságok történtek, amelyek még mélyebbre ássák a meglévő ellentéteket.” Azzal, hogy saját hívei, Erdély katolikus magyarjai között a megbékélés érdekében egy évig tartó népmissziót kezdeményezett, arra ösztönözte híveit, hogy Istennek való mélyebb elköteleződéssel a saját szemükben lévő gerendával foglalkozzanak. A beszéd tartalmilag a háború utáni egy-két esztendő világába ágyazódik, azonban foglalkozik benne a második bécsi döntést követő dél-erdélyi helyzettel is, ami azonos kicsengésű vélemény azzal, amit a Népszava 1940 őszén leírt. Márton Áron úgy utasítja el a bosszú jogát, hogy közben követeli saját népének a jogait. Ezt fordítva is mondhatjuk: úgy követelte népe jogait, hogy a bosszú jogát visszautasította, ez volt az ő

kölcsönösségi politikája, amiben rokon Esterházy János gondolatvilágával. „Ama bizonyos döntés előtt, mellyel kapcsolatban magyarokat felelősségre vonnak, a mi népünk húsz évig élt olyan kisebbségi sorsban, amelyhez hasonlót az ellenségünknek sem kívánunk. … Erdély déli részéből a sokat emlegetett >döntés< alkalmával híveink nem azért menekültek tömegesen és fejvesztetten, elkótyavetyélve mindenüket – koronatanú vagyok! – mintha az állampolgárok egyenjogúságát élvezték volna, hanem mert a szolgasorsot és üldözést tovább már nem bírták. … Ismételjük: a bosszúnak a gondolatát is visszautasítjuk. … De vannak elalkudhatatlan jogaink, mint embereknek is, és mint népnek is, és nem engedhetjük meg, hogy a politika elferdítse a tényeket és az *igazságos béke* elé akadályokat vessen."[29]

Ugyanakkor az Észak-Erdélyben élő románok sem voltak sokkal jobb helyzetben. A „retorzió", mely 1940 szeptemberében a magyar-román kapcsolatokban magyar diplomáciai és egyúttal belügyi-igazgatási kulcsfogalommá lett, nem kímélte a vétlen román kisemberek tömegeit, és emiatt – mint ezt majd látjuk – Márton Áron felemelte a szavát. A második bécsi döntést követő észak-erdélyi életről Ablonczy Balázs írt monográfiát. Ebben olvashatjuk: „Az 1941-es magyar statisztika szerint 40%-ban román népesség által lakott Erdélyben (a Magyarországhoz visszakerült területen; V.L.) mindössze 6,6% volt a román nemzetiségűek aránya a vármegyei és városi igazgatásban. … A politikai szerepet is játszó törvényhatósági bizottsági tagok között még az olyan, abszolút román többségű vármegyében, mint Beszterce-Naszód, vagy Szolnok-Doboka, sem érte el a 20%-ot a román nemzetiségű tagok aránya."[30] Tettünk utalást arra, hogy a bécsi döntésekkel visszakerült területekre kihelyezett

anyaországi tisztviselők, vagy a hadseregben egyes parancsnokok, hogyan kezelték a visszatért területeken a magyarokat is. Tegyük fel ismét a kérdést: akkor milyen élete lehetett a visszatért területeken egy szlováknak, egy románnak. A románok életét az is nehezítette, hogy ők felekezetileg is egyértelműen elkülönültek az erdélyi magyaroktól, egy ortodox románra a legfelületesebb hivatalnok is már papírból „ráismert".

Márton Áron 1942. szeptember 19-én Budapesten felkereste Ghyczy Jenő külügyi államtitkárt, a külügyminisztérium tényleges vezetőjét (rövidesen átvette a külügyminiszteri posztot Kállay Miklós miniszterelnöktől). Beszámolt neki a dél-erdélyi magyarság kálváriájáról, amiről Ghyczy Jenő feljegyzést készített Kállay Miklós miniszterelnök részére, aki ekkor formailag külügyminiszter is volt. A feljegyzésből kiderül, hogy Márton Áron nagyon nehéz helyzetben, mintegy pengeélen egyensúlyozva képviselte a Dél-Erdélyben kisebbségben maradt magyarok érdekeit. A hivatalos kölcsönösségi, tehát retorziós politika által teremtett helyzetben úgy kellett védenie a román felségterületen maradt népe jogait, hogy a magyar felségterületre került vétlen román kisemberek jogai se sérüljenek, ne sérüljön az igazságosság elve. Elmondta Márton Áron, hogy a menekülések miatt Dél-Erdélyből gyakorlatilag eltűnt a 15 és 50 év közötti férfilakosság. A feljegyzés szerint Márton Áron a dél-erdélyi magyarok sorsát illetően a következő helyzetelemzést adta: „A magyar kormányok két évi politikája román viszonylatban nem vált be, mert nemcsak, hogy nem tudta beváltani a dél-erdélyi magyarság által hozzáfűzött reményeket, hanem a dél-erdélyi magyarság köreiben egyenesen azt a benyomást engedte lábra kapni, mintha a magyar kormány az ő sorsával nem törődnék

és ugyanakkor, midőn a hazai románság a 22 éves megszállás alatt szerzett pozícióit jórészt változatlanul megtartotta és zavartalanul élvezi, nem találta meg az eszközöket, hogy megakadályozza a dél-erdélyi magyarság helyzetének olyan fokú romlását, ami szinte annak földönfutóvá tételét jelenti."[31]

Márton Áron látta a Dél-Erdélyből menekülő magyarokat, és bizonyára látta az Észak-Erdélyből menekülő románokat is. Azt, hogy „a magyar kormányok két évi politikája román viszonylatban nem vált be", nem lehet ettől a tapasztalattól elvonatkoztatva értelmezni. Azt Szenczei László is írja, hogy az észak-erdélyi magyarok óhajtották, hogy „a kormány helyezze vissza őket azoknak a gazdasági, közigazgatási és politikai funkcióknak a birtokába, amelyektől a román kormányzat jogtalanul fosztotta meg őket".[32] Annak, hogy az észak-erdélyi magyarok közigazgatásban és politikában nem szerezhették vissza jogaikat, a budapesti központosítás volt az oka. Ablonczy Balázs idézett statisztikájából látjuk, hogy a közigazgatási és politikai pozíciókat *nem a románság birtokolta, s ha az észak-erdélyi magyarság sem, akkor a Budapestről küldött kulcsemberek* akadályozták azt, hogy „Erdély az erdélyieké" legyen. Gazdaságban pedig egy észak-erdélyi magyar vállalkozó a román uralom alatt nem tudott olyan pozíciókat szerezni, melyeket a második bécsi döntést követően versenyképesen érvényesíthetett volna, illetve a Trianon után kialakult román gazdasági monopóliumok akár tovább is élhettek 1940 szeptemberétől. Ezt azonban a román lakosságnak csak a töredéke élvezhette. Márton Áronnak a budapesti külügyminisztériumban tett látogatását rögzítő feljegyzés szerint „a püspök egy erélyesebb románellenes politika várható eredményeit illetőleg nem optimista, mert tisztában van vele,

hogy olyan partnerrel állunk szemben, amelyik nem válogat az eszközökben, és amelyikkel e tekintetben versenyezni nem tudunk. Mégis meggyőződése a püspöknek, hogy a hazai román *vezető rétegekkel szemben* alkalmazott következetes és erélyes retorziós politikának nem maradna el a hatása, mert ezek tudnak Bukarestben sorsuk iránt részvétet kelteni és ezzel a román kormányt a dél-erdélyi magyarság érdekében talán engedékenységre bírják." Emellett fontos, hogy „a magyar kormány a legnagyobb nyilvánosság előtt deklarálja, hogy *miért* kénytelen eddigi (a román vezető rétegek iránt engedékenyebb; V.L.) politikáján változtatni, és hogy ezentúl a románság *vezető rétegeivel szemben* retorziókat fog alkalmazni. Ugyanebben a deklarációban *biztosítani kellene a román alsó néposztályt, hogy ez a retorziós politika nem irányul ellene*."[33] Nagyon nehéz helyzetben egyensúlyozott Márton Áron. Már két éve létezett a retorziós politika. Tény, hogy román kisemberek Észak-Erdélyben ugyanúgy veszítették el állásukat, és menekültek Romániába, ahogy Dél-Erdélyben is a magyarok, akik pedig menekültek Magyarországra. Eközben Észak-Erdélyben a román társadalom vezető rétegei őrzik a két háború között szerzett pozícióikat. Velük szemben Márton Áron lehetségesnek látta a retorziót, mert ők akár a bukaresti kormányra is hatással lehettek, azaz, érdekeltté tette az észak-erdélyi román vezetőket abban, hogy saját anyaországuk kormányánál, Bukarestben románként járjanak el a dél-erdélyi, tehát romániai magyarok érdekében. Ugyanakkor *azt kérte a magyar kormánytól, hogy a fennhatósága alatt élő román kisembereket vonja ki a retorziós politika alól, kisemberek nem lehetnek a hatalmi politika áldozatai.*

Sok tényezője volt az akkori magyar-román viszonynak. Budapest és Bukarest, mint kormányszékhelyek, magyarok és

románok, mint kisebbségiek, magyarok és románok, mint többségiek, vezető rétegek és kisemberek, vagy magyar viszonylatban az anyaországi „ejtőernyősök" és a helyi lakosság kapcsolata is bonyolította a kérdést. A feljegyzésből látható, hogy *Márton Áron nem a magyarok és a románok, hanem a kisemberek és a pozíciókat birtoklók, a kirekesztettek és a „haszonélvezők" között húzott elválasztó vonalat.* A külügyminisztériumi beszélgetést rögzítő feljegyzés azzal kezdődik, hogy „a püspök elítélőleg nyilatkozott a dél-erdélyi magyarság ama vezető személyeiről, akik a dél-erdélyi rekvirálásokat követő román nyilatkozatgyűjtés során erkölcsi bizonyítványt állítottak ki a román kormányzat részére. A kérdéses személyeknek ez a meghunyászkodása nagyon sokat ártott a magyar ügynek."[34] Látható, hogy Márton Áron ugyanúgy bírálta a dél-erdélyi magyarság politikai vezetőit, mint az észak-erdélyi román vezető személyiségeket. A más szemében szálkát piszkáló kölcsönösségi politika által teremtett helyzetben az volt Márton Áron törekvése, hogy az *igazságosság a lehető legszélesebb körben* érvényesüljön.

Márton Áron az 1945-ben mondott húsvéti beszédében a korszak egyoldalú szemléletet mutató „kölcsönösségi" (= retorziós) politikája helyett a közös szenvedés felmutatásában, és a közös felelősség elvállalásában látta a kivezető utat. „A politikamentes és elfogulatlan történetírás feladata lesz, hogy a *kettéosztott Erdély két kisebbségének egyidejű szenvedését* és annak okait feltárja és mérlegre tegye. Minket súlyos esztendők súlyos tapasztalatai annak a végtelenül lehangoló végső következtetésnek levonására kísértenek, hogy ahol a nemzeti érdek egyoldalú és türelmetlen eltúlzással minden más érdek fölé emeltetik és ez a felfogás behatol a lelkekbe, ott kisebbségi ember számára szabad emberhez méltó élet nem lehetséges."[35]

Az itt látható elválasztó vonal szintén *nem a magyarok és a románok, hanem a többségi nemzetek és a nemzeti kisebbségek* között húzódik. Márton Áron észrevétele szerint pedig az erkölcsi csúcsteljesítmények nem a hatalom közelében, hanem kisebbségi helyzetben, annak tudatos vállalásában születnek.

A bécsi döntésekkel született „kölcsönösségi politika", a kölcsönös gyanakvás, a szemet szemért elv miatt, akkor gyanús színűre festette a kifejezést, pedig a jóindulat, a bizalom is lehet kölcsönös. E tanulmányban a Kárpát-medence méreteihez képest egymástól földrajzilag távol élő Esterházy János és Márton Áron között látjuk meg a tanúságtevő párhuzamokat. Egy rövid kitekintésben azt is meg kell láttatni, hogy mindkettőjüknek saját szűkebb hazájában megvolt a szlovák és a román párja, akik képesek voltak meglátni a magyarok értékeit, szenvedéseit, és saját kormányuknál jártak el kisebbségi magyarok érdekében.

Esterházy János szlovák társának Pavel Jantausch püspököt, nagyszombati apostoli kormányzót tekintem, aki 1922 óta volt az esztergomi főegyházmegye Csehszlovákiához csatolt részeinek ordináriusa, a Szentszéknek közvetlenül alárendelve. Magyarul jól tudó, magyar nyelvtudását a lelkipásztori munkában használó pap volt, akit 1922-ben Csernoch János hercegprímás szándékával ellenkezően nevezett ki a Szentszék. Csernoch ellenkezésének az oka bizonyára az volt, hogy Pavel Jantausch nem tekintette sérthetetlennek a történelmi Magyarország határait. Arra, hogy Jantausch püspök öntudatos szlovákként a magyarok védelmére keljen, már Esterházy János letartóztatása után adódott alkalom, amikor a második világháború után, a Benes-dekrétumok és a kassai kormányprogram 1945-ös

kihirdetése után az egész szlovákiai magyarságot megfosztották kollektív és polgári jogaitól. Jantausch püspök pontos információkkal rendelkezett azokról a jogfosztásokról, melyek a csehszlovákiai magyarságot érték, hiszen a csehszlovákiai magyarság nagyobbik része a nagyszombati apostoli kormányzóság akkori területén élt, és a püspök, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, rendszeres és élő kapcsolatban volt egyházmegyéjével, annak minden egyházközségével. 1947. február 1-én a szlovák püspöki kar nevében és felhatalmazásával levelet írt a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségéhez. Leírja, hogy „a dekrétummal nem indokolható, hogy korra és nemre való tekintet nélkül gyermekeket, öregeket, aggastyánokat, szülés előtti utolsó hónapban lévő állapotos asszonyokat, sőt súlyos betegeket is vigyenek csehországi munkaszolgálatra. … Még elkeserítőbb, hogy mindezt úgy hajtják végre, hogy a falvakat a katonaság és a rendőrség körülzárja, s így kényszerítik a lakosságot lakásaik elhagyására. Egész családokat visznek el, miközben az említett dekrétum erre nem ad lehetőséget.” Ezután helységnévvel és magyar családok neveivel együtt konkrét jogsértéseket sorol hosszasan, jelezve, hogy nem egyedi esetekről van szó, mert sok helyről kap hasonló tartalmú értesítéseket. Leírja azt is, hogy sok katolikus szlováknak is háborog az igazságérzete, és őt, mint főpásztorukat arra kérik, hogy a püspökök „lépjenek közbe úgy, mint akkor, amikor a zsidókat vitték el az otthonaikból”. Majd szlovákként önkritikusan leírja: „a magyarokkal szembeni magatartásunk sokban hasonlít ahhoz, amit a múltból másoknak felhánytorgatunk.”[36]

Márton Áron román társa Iuliu Hossu, akit 1917-ben neveztek ki Kolozsvár-szamosújvári görögkatolikus püspökké. 1918. december 1-én ott volt azon a gyulafehérvári gyűlésen,

mely a békeszerződést megelőzve kimondta Erdélynek a Romániával történő egyesülését, az egyesülési okmányt éppen Hossu püspök olvasta fel. A második bécsi döntést követően kolozsvári püspöki székhelyén maradt, ami ekkor visszakerült Magyarországhoz. Hossu püspök ezzel ugyanúgy tudatosan vállalta a kisebbségi sorsot, mint ahogy Márton Áron is Gyulafehérváron maradva. A második bécsi döntés után rövidesen, 1940. október elején „a magyar kormány felkérésére Bukarestbe utazott, hogy ott felhívja a román kormány figyelmét azokra a következményekre, amelyeket a románok magyarellenes intézkedései Magyarországon kiváltottak”. [37] A kolozsvári Ellenzék tudósításából az derül ki, hogy Hossu püspök a retorziókat alkalmazó magyar kormány akaratától nem függetlenül, tehát bizonyos értelemben túszként utazott. Ettől még tény, hogy magyarországi románként anyaországa kormányánál járt el a romániai magyarok érdekében, és ezt akár meg is tagadhatta volna. Önzetlenségét jelzi egy telefonbeszélgetés, melyet 1940 decemberében a német titkosszolgálat hallgatott le, és amelyet Hetényi Varga Károly német levéltárban kutatott fel. A telefonbeszélgetésben Hossu püspök minden bizonnyal egy rokonával beszélget az akkori bukaresti véres eseményekről, melyet a Vasgárda rendezett. Ebben a püspök egyik mondata így hangzik: „Igen, én is hallottam, hogy állítólag tegnap több ezer embert kivégeztek.” Majd a rokon egy kérdésére a püspök ezt válaszolja: „*Még szerencse, hogy a magyarok beengedik a menekültjeinket. Meg kell vallani, hogy mi* (a bukaresti kormány; V.L.) *nem tennénk meg ugyanezt.*” A rokon közbeveti, hogy „*a magyarok jó szívére sokat lehet építeni*”, majd a püspök ezt megerősítve közli, hogy „*én ezt már több esetben igénybe vettem*”.[38] Amit ebben a telefonbeszélgetésben Hossu püspök önmagáról elárul,

abból az derül ki, hogy nagyon jó pedagógus volt, aki nem uszít az ellenfélre, hanem a jóra ösztönöz, mérsékletre int. Itt ugyanis egy honfitársával beszélve a magyarok értékeit hangsúlyozza. Márpedig volt panasza a magyarokra. De ezt nem románoknak mondta el, hanem a Magyar Katolikus Püspöki Kar ülésén, hangot adva az észak-erdélyi románok sérelmeinek: „*eddig hét katolikus templomot* (görögkatolikus templomot; V.L.) *gyújtottak föl és romboltak le, kiutasított papjaink még mindig nem tértek vissza, plébániáink egy része betöltetlen, 500 felekezeti iskolát kértek és egyet se hagytak jóvá, sőt inquizíció indult a kérelmezők ellen.*”[39]

Az erdélyi magyar-román viszony összetettsége mellett itt a két kiemelten szereplő idézetben azt kell meglátni, hogy Hossu püspök románokkal beszélve magyarokat véd, magyarok értékeit hangsúlyozza, amivel feszültséget old, magyarokkal beszélve pedig – érthetően! – jogokat követel, románokat ért sérelmeknek ad hangot, vagyis felelősséget ébreszt. Nagyon jó pedagógiai, pszichológiai érzéke volt, azt is mondhatjuk, hogy értett a mediatív, az ellentétben álló felektől egyenlő távolságot tartó konfliktuskezeléshez. Márton Áronnak méltó társa volt ebben. Az erdélyi magyarok és a görögkatolikus románok közötti feszültséget majd Márton Áron oldja fel 1948-ban, amikor a görögkatolikus egyház betiltását követően (románüldözés Romániában!) a római katolikus magyarokat három körlevélben ösztönzi arra, hogy az üldözött görögkatolikus románokat a római katolikus templomokba fogadják be.[40.]

A háború és a nácizmus ellen

Márton Áron és Esterházy János azon tisztán látó személyek közé tartoztak, akik a háború első percétől szemben álltak a

háborús szellemmel. Márton Áron személyével kapcsolatban elmondhatjuk, az első világháború idején fronton töltött három év, a háromszori sebesülés, a háborús nyomorúság megtapasztalása, imádkozó és az evangéliumban élő személyként az *erőszakmentesség* tudatos vállalásához segítette őt. Egyetemi lelkészként, folyóirat-szerkesztőként és publicistaként olyan értelmiség nevelését tűzte ki céljául, mely elkötelezett keresztényként lesz képes szembenézni bármilyen megpróbáltatással, és a fenyegető erőszakkal. Amikor 1939 szeptemberében kitört a második világháború, akkor annak nemzetközi mércével is egyik legelső megbélyegzéseként, az Egyházmegyei Tanácsban, 1939. november 16-án mondott beszédében ítélte el a történteket, amit három erdélyi folyóirat is közölt. „Úgy érezzük, mintha az eseményekben, melyek az ősz elején kirobbantak és megremegtették egész Európát, egy sötét végzet kelt volna fel, hogy végrehajtson egy szörnyű ítéletet az emberiségen. … Az idők Urának, az Úr Jézusnak a szavaival felelek: ne fogyatkozzék meg a ti hitetek testvéreim, s ne féljetek azoktól, akik a testet megölhetik, de a lélek fölött nincs hatalmuk. … Ne legyetek kicsinyhitűek testvéreim, *ne ejtsen kétségbe a hatalom látszata*! … A vállainkra nehezedő szerep nagy és felelősségteljes, de úgy becsülnek meg s az *idők mérlegén annyit nyomunk, amennyi értéket önmagunkban,* magatartásunkban, feladataink teljesítésében *felmutatunk*. … megéri, hogy a nyomasztó jelenben is tántoríthatatlanul, bizalommal dolgozzunk és mindent megtegyünk a szent célért, azokért, akik utánunk következnek.”[41]

Márton Áron a háborúért felelősséget viselők köréből nem zárta ki a kereszténységet, és bemutatta azt, hogy a keresztény felületesség, a nacionalizmuson keresztül hová jutott. Látta, hogy a kereszténynek nevezett európai társadalom

fejlődése merre tart. „A mostani háború kiterjedésével, sokmilliós hadseregeivel, félelmetes gyilkoló fegyvereivel és embertelen módszereivel, mint egy végítélet szakadt reá az emberiségre, de – sajnos – nem volt meglepetés azok számára, akik a mai ember társadalmi, gazdasági, szellemi és erkölcsi életét közelebbről szemügyre vették."[42] „Be kell vallanunk őszintén, mellünket verve, hogy a bajok felidézésében, amelyek a világra zúdultak és azt még fenyegetik, mindnyájan bűnösök vagyunk. Mi is támogattuk a hamisságot, Isten törvényeit megvetettük, s talán segítettük is a vallás ellenségeinek a törekvéseit."[43] „Ha a keresztény társadalmak lelki arcán, szellemi és erkölcsi magatartásán pogány vonások tűnnek elő, a felelősség alól a társadalom tagjait sem lehet felmenteni. A társadalom nagy elfordulása Istentől, nem mehetett volna végbe a mi közreműködésünk és mulasztásunk nélkül."[44] Márton Áron abban látta a háborús elfajulás okát, hogy a nemzeti érdek minden más érdek elé került, és az önző nacionalizmus végül a fajelméletbe torkollott. „Az elfajulás azzal kezdődött, hogy egyoldalú túlzással a nemzetnek középponti jelentőséget tulajdonítottak, és ebből kiindulva megengedhetőnek tartották, hogy a nemzeti érdeknek minden más érdeket alárendeljenek. Legveszedelmesebb túlzását ez a felfogás abban a mozgalomban érte el, mely az emberiség családját alsóbbrendű és felsőbbrendű fajokra osztotta, s nem átallotta hirdetni, hogy az egyes emberi fajokat nagyobb különbségek választják el egymástól, mint az embert az állattól. … A nemzet jelentőségének, érdekeinek ilyen túlzó hangsúlyozása hamarosan meghozta a maga keserű gyümölcseit. Megnyitotta a hatalmaskodás, az elnyomás és a jogelvonás útjait, mely egyúttal milliók számára a szenvedések útja volt." [45]

Márton Áron az Antonescu-rezsimmel helyezkedett szembe akkor, amikor 1941-ben megtagadta azt, hogy Augustin Pacha temesvári katolikus püspökhöz, és Wilhelm Staedel nagyszebeni evangélikus püspökhöz hasonlóan, német nyomásnak engedve, lényegében állami kezelésbe adja a dél-erdélyi katolikus iskolákat. Miután a két német püspök a Romániai Német Népcsoport kezelésébe adta saját felekezeti iskoláit és szociális intézményeit,[46] a német népcsoport egy megbízottja felkereste Márton Áront és azt a kérdést tette fel számára, hogy hajlandó-e Augustin Pacha temesvári püspök példáját követni?[47] Márton Áron megtagadta azt, hogy egyházmegyéje területén katolikus intézményt akár magyar, akár német népcsoporti kezelésbe engedjen át. Nagy nyomás nehezedett Márton Áronra, mert a második bécsi döntés után Romániában a magyar nyelvű katolikusok jelentős létszámbeli kisebbségben éltek a német katolikusok mellett, ezen belül a gyulafehérvári egyházmegye katolikusai még inkább kisebbséget jelentettek a teljes egészében román területen maradt temesvári egyházmegye katolikusai mellett. (A temesvári egyházmegyében akkor körülbelül 300 000 német és 150 000 magyar katolikus élt, néhány ezres számban voltak különböző szláv nemzetiségűek, elsősorban szlovákok is.) Márton Áron mögött mindig állt egy szellemi koalíció, akkor is, az Antonescu uralma alatt álló Romániában is. Jakabffy Elemér, a Lugoson megjelenő, európai rangú kisebbségtudományi folyóirat, a *Magyar Kisebbség* alapító-főszerkesztője érzékelte a nyomást, ami Márton Áronra nehezedik, és vitát provokált folyóiratában. A Jakabffy által kezdeményezett sajtóvita azt üzente Márton Áronnak, hogy nincs egyedül. A „provokatív” kérdés úgy hangzott, hogy az 1937-es Vásárhelyi Találkozó nemzedéke változatlanul kiáll-e

a Marosvásárhelyen megfogalmazott keresztény erkölcs és társadalmi szolidaritás igénye mellett. A megszületett válaszok, akár baloldali hozzászólóktól, akár elkötelezett katolikusoktól egyértelműek voltak, valamennyi hozzászóló elutasította a náci szellemet és a felekezeti oktatást védelmezte.[48]

Esterházy János világi személyként és aktív politikusként Márton Áronhoz hasonlóan a katolikus keresztény valláserkölcs alapján szállt szembe a háborús szellemmel. Ehhez neki saját irányt adott szlovákiai lakóhelye, mely Lengyelországgal hosszú határszakaszon szomszédos, és saját irányt adtak neki a saját családi gyökerei, hiszen a szlovákiai magyar politikus anyai ágon lengyel volt, és testvérhúga is Lengyelországba ment férjhez. Amikor Hitler és Sztálin malomkövek közé szorította Lengyelországot, akkor menekülő tömegek, sőt teljes katonai egységek Magyarország felé vették az irányt. Ujszászy István tábornoknak a feljegyzéseiből tudjuk, hogy Esterházy János Keresztes-Fischer Lajos tábornokkal együttműködve segített Sosnkowski hadseregtábornoknak, és Ignac Hatuszewski lengyel pénzügyminiszternek abban, hogy Magyarországon át, Jugoszlávián keresztül jussanak Nyugatra, ahol a lengyel emigráció katonai és politikai vezetői közé kerültek. Ujszászy tábornok feljegyzéseiből azt is tudjuk, hogy erre a mentőakcióra 1939 őszén személyesen Horthy Miklós kormányzó adta a megbízást.[49] Esterházy nővére, Esterházy Lujza is tudott testvérének erről a tevékenységéről, még ha a konkrét személyi összefüggéseket nem is ismerhette. Emlékirataiban írja: „Magyarországon a lengyeleket szimpátiával fogadták. János is sokakat segített továbbjutni Franciaországba, ahol csatlakoztak a lengyel légióhoz.”[50] Esterházy ezt a tevékenységét természetesen a kiterjedt

magyarországi kapcsolataival tudta intézni, ami nemcsak a Szlovákia és Magyarország közötti feszültség miatt volt veszélyes rá nézve, hanem azért is, mert miközben a magyar kormány német csapatokat még át sem engedett magyar területen Lengyelország ellen, azalatt Szlovákia Hitler oldalán a saját csapataival vett részt a Lengyelország elleni invázióban.

Esterházy e háborúellenes tevékenységét az ügy természete szerint természetesen titokban végezte. Közben a megmaradt szlovákiai magyar sajtóban a széles társadalom számára is egyértelművé tette azt, hogy sem magyarként, sem keresztényként nem állhatunk a nácizmus mellé. „Mi a kereszt helyébe nem helyezzük a nyilat, mi megmaradunk a krisztusi kereszt mellett … A nemzetiszocializmus német termék, és nem kiviteli cikk."[51] „A nemzetiszocialista programmal semmi közösségünk nincs, és nem is lesz."[52] Fábry Zoltán, a felvidéki baloldali közíró az elkötelezett katolikus Esterházy János szerepének tudja be azt, hogy a szlovenszkói magyarság érintetlen maradt a náci ideológiától. Jozef Tiso, aki rövidesen Hitler kegyéből az önálló Szlovák Állam elnöke lesz, 1938 decemberében leszögezi, hogy a szlovákiai magyarok majd akkor kapnak a szlovákiai németekhez hasonló jogokat, ha követik a németeket. Erre írja Fábry 1946-ban, a kormányprogrammá lett magyarüldözések, kollektív jogfosztás idején: „A csábítás ténye kétségtelen. Ára és jutalma: a fasizmus. De *a nemzetiszocializmus a magyarság felé célt téveszt*, csábításai nem hatnak többé. A magyar párt és a fasizmus közé a szlovenszkói magyarság húsz év alatt ellenerővé kifejlett emberi magatartása vert éket. … Esterházy kategorikusan szögezi le: Hogy mi nem alakultunk át nemzetiszocialista párttá, annak megvan a maga oka. Ez német produktum, amit mi nem ismerünk el."[53] Fábry Zoltán vallja:

„A fasizmus győzelmes órájában Esterházy János pártja – a szlovákiai magyar párt – nem kooperált, és ezzel a szlovenszkói magyarság teljes egészében az antihitlerizmus itteni egyetlen kollektív hordozója lett.” Majd pedig felelettel együtt, már Esterházy letartóztatása, és máig tartó megvádoltatása idején, 1946-ban hozzáteszi az aktuális kérdést: „Ki tud erről? Az érdekeltek például, a kellemetlenül érdekeltek, akik most bölcsen hallgatnak, vagy – vádolnak.”[54]

A zsidóság védelmében

Szlovákia az 1942. május 15-én megszavazott 68. számú törvénnyel, az Alkotmányt módosítva, Európában Németország után elsőként lehetővé tette a zsidók deportálását.[55] Eközben a zsidók üldözése a Szlovák Állam 1939-ben történt megalakulása óta folyamatosan tartott. A zsidóság elleni legsúlyosabb törvénynek előzményei is voltak. A szlovák parlament 1940. február 29-én kezdte el tárgyalni azt a törvényt, ami a zsidó kézben lévő vállalatok államosítását és a zsidó alkalmazottak elbocsátását javasolta. A törvény elfogadásakor Esterházy János a távollétével tüntetett.[56] Esterházy monográfusa, Molnár Imre írja: „A szlovák kormány 1941. szeptember 9-én adta ki a 198/1941 sz. törvénybe foglalt, ún. >zsidó kódexet< (az európai antiszemita törvénykezés egyik legszélsőségesebb dokumentumát, melyet a nürnbergi törvények alapján állítottak össze), amely a szlovákiai Endlösung, azaz a >végleges rendezés< programját tartalmazza 280 §-ban. A kódex tartalmazza a zsidókkal való érintkezés minden formájának elítélését is.”[57] „A szlovák kormány már 1942. március 25-én elindította az első transzportot a Németország által megszállt lengyel területeken (Lublin, Auschwitz) létesített megsemmisítő táborokba. A

deportálások elől abban az évben mintegy 7000 személy menekült Magyarországra."[58] Miután május 15-én a parlament elfogadta a zsidók deportálását lehetővé tevő törvényt, folytatódtak a deportálások, ezt azonban a kormány a Vatikán és a szlovák püspöki kar nyomására leállította. Ezután a zsidókat a Szlovákia területén korábban létrehozott „zsidó munkatáborokba" deportálták, vagyis az ország területéről 1944-ig nem vitték ki. 1944 őszén a szlovák nemzeti felkelés leverése után 14 ezer zsidót deportáltak Auschwitzba. „A deportáláshoz az is hozzátartozott, hogy Szlovákia minden elszállított zsidóért 500 birodalmi márkát (azaz kb. 5000 szlovák koronát) fizetett Németországnak."[59]

Az akkori Szlovák Állam parlamentjének egyetlen magyar képviselője volt: Esterházy János. Az akkori Szlovák Állam parlamentjében egyetlen képviselő volt, aki nem szavazta meg a zsidók deportálását lehetővé tevő 1942. évi 68. törvényt: Esterházy János. Az evangélikus Peéry Rezső, már az emigrációban vallja, hogy a háború alatti szlovákiai közös küzdelmük célja az volt, „hogy emberek, magyarok és Jézus etikájának hívei maradhassunk." Ezután tanúságot tesz Esterházyról: „Alighanem neki köszönhetem sokadmagammal, hogy nem valamely táborban pusztultam el, hanem Szlovákiában, viszonylag tető alatt vészelhettem át az iszonyú időszakot. Sok emberen segített lehetőségei szélső határait feszegetve, könnyelmű mosollyal, vállrándítva, póztalanul."[60] Peéry Rezső – Babits igazságának ismeretében: *vétkesek közt cinkos, aki néma* – az akkori szlovák parlament lakáj jellemét ellenpontozza e parlament egyetlen autonóm tagjával, Esterházy Jánossal. „Amidőn az önálló Szlovákia parlamentjében a zsidótörvények felől kellett szavazni, Esterházy János *a totalitárius népképviseleti gyakorlatban*

nyilván azóta is példátlan merészséggel, a ház valamennyi tagjának alázatos igenjével szemben, nemmel szavazott.”[61] Eközben – és itt Peéry Rezső személyében ismét a szintén sorsvállaló koronatanú szól – a támogatja a németellenes szlovák nemzeti felkelést, ami 1945 után az Esterházyt elítélő rendszer identitásképző alibijévé lett. „Amidőn pedig a Közép-Szlovákiában elszigetelt felkelőknek gyógyszerre volt szükségük, néhány szlovák politikai ismerőse közvetítésemmel hozzáfordult, hogy a Budapesten időközben beiktatott Lakatos-kormánytól a segítséget kieszközölje. Az életveszélyes megbízatásnak eleget kívánt tenni és az ügyben maga ment fel Pestre, hogy a gyógyszerküldemény ügyében eljárjon.”[62] Peéry Rezső arról is tanúskodik, hogy az 1945-ös fordulatot követően az Esterházy által védett zsidóság megmentette a halálra ítélt Esterházyt a kivégzéstől: „A magyar antifasiszta grófot a csehszlovák hatóságok a köztársaság bomlasztásában betöltött szerepéért (!!!; V.L.) halálra ítélték, majd külföldi zsidó intervencióra ítéletét életfogytiglani fogságra változtatták.”[63] Esterházy János végül börtönben halt meg, de a halálos ítélet megváltoztatása akkor neki is és családjának is reményt adott arra, hogy később kikerülhet a börtönből. Tegyük hozzá ehhez a történethez azt is, hogy a szlovák náci Tiso-rendszer első lakája, a deportálások bonyolítója, Alexander Mach belügyminiszter, a börtönből 1968-ban kikerülve, 1980-ban békés pozsonyi polgárként halt meg.

Márton Áron a második világháború éveiben, a dél-erdélyi magyarokkal sorsközösséget vállalva, román állampolgárként élt Gyulafehérváron, miközben az általa irányított, a történelmi Erdély egész területét magába foglaló hatalmas egyházmegye nagyobbik része ezekben az években Magyarországhoz tartozott. Így ő két ország területén bírt

felelősséggel, a zsidóság üldözésével is két országban szembesült.

Magyarországon ebben a korszakban az 1938. évi XV. törvény (az első zsidótörvény) fogalmaz meg először diszkriminációt, akkor „a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról". Ez a törvény az értelmiségi pályákon 20 százalékban maximálta az izraelita vallásúak arányát. A második zsidótörvény parlamenti vitája 1939. január 12-én kezdődött, és ebből az derül ki, hogy a keresztény egyházak nyomására *ekkor még* az izraelita vallási közösséghez tartozás maradt a zsidósághoz tartozás kritériuma.[64] A felsőházban jelen lévő püspökök – a német terjeszkedést látva, kompromisszumot kötve – e feltétel mellett szavazták meg az 1939. évi IV. törvényt, mely „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról" szól. E törvény annyiban már nyit a faji megfogalmazás felé, hogy hatálya vallástól függetlenül kiterjed azokra, akiknek legalább egyik szülője, vagy két nagyszülője az izraelita valláshoz tartozott. Emellett egyes pályákon már csak 12 százalékos, más pályákon pedig 6 százalékos lehetett a zsidóság aránya. A Ránki György főszerkesztő által jegyzett *Magyarország története* kiemeli, hogy e törvény képviselőházi tárgyalása ugyanazon a napon kezdődött, mint amelyen a nyilasok elleni kormányzati fellépés, ami jelzi a kényszerhelyzetet és az egyensúlyt kereső kompromisszumot.[65] Ne feledjük, a Harmadik Birodalom 1938-ban Magyarország közvetlen szomszédjává lett.

Mivel az egyházak nyomására még mindig a vallási hovatartozás volt a zsidóság kritériuma, ezért „a törvény olyan áttérési hullámot indított meg, amelynek következtében a

magyar püspökkari konferencia, hogy az (alap nélküli; V.L.) áttéréseket megakadályozza, egy év tanulási időhöz kötötte a keresztség felvételét."[66] Márton Áron ekkor – romániai magyar püspökként bizonyára nem akart a magyar püspököktől eltérő szabályozást – kiadott egy rendeletet, mellyel még a nyílt üldözések előtt meghatározta a keresztség felvételének módját. „Szabályul tartandó, hogy a megtérni vágyókat kivétel nélkül szeretettel fogadjuk, de a keresztség szentségét csak akkor szolgáltassuk ki, ha szándékuk őszinteségéről az alábbiak betartásával pozitív meggyőződést szereztünk. Nem fogadhatjuk el azt az elvet, hogy majd az unokák jó keresztények lesznek."[67] Márton Áron ekkor, 1939-ben „egy év elméleti és gyakorlati felkészülést írt elő. A felkészülés minimum heti egy óra elméleti oktatást jelentett és bevezetést a liturgiába."[68] Márton Áron román állampolgárként, még a nyílt üldözések előtt a magyar katolikus püspöki karral összhangban lévő módon szabályozta a zsidóság katolikus hitre való áttérésének folyamatát, mely folyamathoz a Csíkszentdomokoson 2012-ben tartott Márton Áron-konferencia itt idézett előadása szerint Erdélyben is hozzájárult az, hogy Magyarországon a keresztény egyházak által is megszavazott második zsidótörvény, a magyar felsőház püspök tagjainak hatására még vallási alapon határozta meg a zsidóság kritériumát. (Faji alapon majd a harmadik zsidótörvény, az 1941. augusztus 8-án megszavazott 1941. évi XV. törvény határozta meg, mely már a nürnbergi faji törvények szellemét hordozta.)

Romániában 1941-től állami törvény tiltotta azt, hogy a zsidók vallást váltsanak. „A püspökök riasztása nyomán a nuncius a külügyminiszterhez és a kormányfőhöz, Ion Antonescu tábornokhoz fordult", és ígéretet kapott arra, hogy

módosítják a rendelkezéseket, ám „a következő hónapban … a román kormány nagyon szigorú büntetések terhe alatt megtiltotta a zsidóknak, hogy vallást váltsanak”.[69] Andrea Cassulo bukaresti nuncius ekkor értesítette a Szentszéket. Ezt követően „május 16-án a Szent Officium titkára a nuncius számára kijelölte azokat a normákat, amelyeket a zsidók Egyházba való felvételénél kell követni”. Ebben leszögezik, hogy a keresztséget nem lehet megtagadni azoktól, akik őszintén kérik, ugyanakkor a szentszéki dokumentum feltételeket is megfogalmaz. „Meg kell vizsgálni minden egyes jelentkező személyes előéletét és viselkedését. Észszerű kifogások esetében pedig el kell halasztani a keresztelést.”[70] Ez az 1941-ben megfogalmazott szentszéki állásfoglalás hasonló szellemet hordozott, mint Márton Áronnak a két évvel korábban, még a nyílt üldözések előtt kiadott 376/1939. sz. rendelkezése. Nem férhet kétség ahhoz, hogyha a keresztség felvétele életet ment, akkor azt akár feltétel nélkül is ki kell szolgáltatni. Annak ismeretében pedig, hogy – és ezt utólag látjuk – a keresztség nem biztosított mentességet a totális diktatúra fajüldözésével szemben, állíthatjuk, hogy a Szentszék által megszabott feltétel nem menekülést nehezítő jogászi akadály volt, hanem az egyházi törvénynek az eseményektől talán távol történt megfogalmazása.

Romániában Márton Áron mozgásterét 1941-től bizonyára kötötte a szentszéki döntés, melyet a nunciussal közöltek. E mozgástéren belül egyházmegyéjének romániai részén, a román kormánynak a zsidók megkeresztelkedését tiltó törvénye ellenére megkeresztelték azokat a zsidókat, akik a Szentszék által 1941-ben szabott feltételnek, illetve Márton Áron 376/1939-es rendeletének megfeleltek. E megkeresztelt zsidók a Katolikus Egyháznak olyan tagjai lettek, akiknek

katolikusságát a román kormány nem ismerte el. A Katolikus Egyház által megkeresztelt zsidók a református hitre tértekhez képest annyiban voltak kedvezőbb helyzetben, hogy a katolikusokat szentszéki figyelem védte. Akit protestáns lelkész keresztelt, az nagyon könnyen a Románia által megszállt Transznisztriába, a Dnyeszter és a Bug folyók vidékére került, ezzel szemben Antonescu nem kockáztatta a Vatikánnal való konfliktust. Cassulo nunciusnak a püspökök által is ösztönzött közbenjárása, szentszéki kapcsolatfelvétele nem volt eredménytelen. „Romániában a katolizált zsidók státusa jobb volt, mint a más vallásokra áttérteké."[71] Az Antonescu-rendszerben élő Márton Áron számára tehát a zsidóüldözések mérséklésének lehetőségét egy bizonyos koalíció jelentette, melyben benne volt Andrea Cassulo nuncius, benne voltak a romániai zsidó közösségek vezetői,[72] benne volt ő maga, mint erdélyi katolikus püspök, benne voltak a román területen élő lugosi és balázsfalvai görögkatolikus püspökök,[73] és amely koalíciónak a Vatikán jelentette azt a pólusát, melytől úgy tűnik, hogy a bukaresti kormány tartott. E koalíció közvetlen módon a katolikus hitre tért zsidóknak adott nagyobb biztonságot, ám Cassulo már 1941-ben „egyre inkább késztetést érzett, hogy az egész zsidó közösség érdekében is közvetítsen,"[74] 1943 májusában meglátogatta a Transznisztriában létesített, büntető kolóniának szánt zsidó telepeket. Tény, hogy az Antonescu-féle Románia területéről nem deportáltak zsidókat a német megsemmisítő táborokba; tény, hogy Antonescu deportált zsidókat Transznisztriába; és tény, hogy a Transznisztriába deportált zsidóknak jóval nagyobb volt a túlélési esélyük, mint azoknak, akiket Európa bármely országából német megsemmisítő táborokba szállítottak. E koalíció tagjaként Márton Áronnak is szerepe

van abban, hogy Romániában, és a román megszállás alatt lévő Transznisztriában sok zsidó ember túlélhette a vészkorszakot.

A magyarországi zsidóüldözések elleni fellépésre az adott alkalmat, hogy Magyarországnak a németek által történt megszállása után, Budapest kivételével az egész akkori ország (benne tehát Észak-Erdély és a Székelyföld) területéről, 1944. május 15-én megkezdődött a zsidó lakosság deportálása a német megsemmisítő táborokba. Márton Áron román területen, Gyulafehérváron élt. Egyházmegyéjének Magyarországhoz tartozó részét útlevéllel látogatta, amire leginkább a papszentelések adtak alkalmat. Papszentelésre érkezett Kolozsvárra 1944. május 18-án is, tehát három nappal a deportálások megkezdése után, azzal a céllal is, hogy megbélyegezze az embertelenségeket. A papszentelés előtt a plébánián elmondta, hogy mire készül.[75] A papszentelésen beszédet mondott, és a templom akkori plébánosa szerint Márton Áron „szabadon beszélt, prédikációja nem volt leírva, de érződött rajta a mély megfontoltság, a határozottság, az erőteljes állásfoglalás”.[76] Kis György katolikus pap pedig, aki zsidó hitben született és egész életét a keresztény-zsidó kapcsolatok találkozási pontján élte, arról nyilatkozott, hogy Márton Áronnak ezt a beszédét már 1944 nyarán a Slachta Margit által alapított Szent Lélek Szövetség irodájában sokszorosították és terjesztették. Kis György szerint: „*A leghamarabb és cselekvésre, áldozatvállalásra is szólító bátor szózattal Márton Áron gyulafehérvári püspök fordult híveihez és papjaihoz, a kolozsvári Szent Mihály-templomban 1944. május 18-án.*”[77] Slachta Margit a Szociális Testvérek Társasága (Boldog Salkaházi Sára rendje) alapító-rendfőnöke volt, és e rendnek erős közössége volt Kolozsváron. Arra lehet következtetni, hogy miután Márton Áron elmondta szándékát a

plébánián, és miután szabadon beszélt, beszédének szövegét a rend kolozsvári tagjai gyorsírással rögzíthették, elküldték Budapestre, ahol a sokszorosított szöveggel az üldözötteknek bátorítást, a katolikusoknak pedig útmutatást adtak. Többek között a következőket mondta Márton Áron közvetlenül a deportálások megkezdése után: „A felebaráti szeretet parancsának nyílt vállalása és érvényesítése ma inkább kötelességünk, mint nyugalmas időkben. … Aki a felebaráti viszonyt az emberek egyik csoportjától bármilyen meggondolások alapján elvitatja, az magára vonja az ítéletet, hogy adott esetben őt úgy tekintsék, mint pogányt és vámost, ami az evangélium nyelvén törvényen kívüliséget jelent. … Értesültem, hogy híveim az egyházmegye legkeletibb határától kezdve mélységes megdöbbenéssel fogadták ismert személyiségek szabadságának korlátozásáról és bizonytalan sorsáról elterjedt híreket. Ugyanígy aggodalommal kísérték a zsidók ellen az utóbbi időkben végrehajtott intézkedéseket. Örömmel hallottam híveimnek ezt az erkölcsi felfogását, véleményét és ítéletét, és főpásztori büszkeséggel említem föl, mert ez széles tömegek felfogása, véleménye és ítélete, s egyúttal örvendetes jele annak, hogy az igazi katolikus szellem mélyen benne gyökerezik és ma is eleven erőként él népünk lelkében.”[78] Négy nap múlva pedig még Kolozsvárról levelet írt a magyar belügyminiszterhez, a Kolozs megyei főispánhoz és a kolozsvári rendőrfőkapitányhoz, melyben felszólította őket, hogy a deportálásokat állítsák le, vagy ha erre nincs lehetőségük, akkor azokban ne vegyenek részt.[79]

Azt természetesen nehéz felmérni, hogy Márton Áron beszéde, mely már elmondásának napján lázba hozta Kolozsvárt, és amelyről rövid időn belül egész Erdélyben és Budapesten is beszéltek, hány embert bátorított arra, hogy az

üldözötteket mentse. Ilyen módon azt sem lehet felmérni, hogy e beszéd közvetett módon – a beszéd által felbátorított embermentők által – hány üldözött életét mentette meg. Azt is hozzá kell tenni ehhez, hogy beszédében Márton Áron nemcsak a kikeresztelkedetteket, hanem valamennyi zsidót védte, nem tett különbséget, ami hasonló irányban befolyásolhatta azokat is, akik Márton Áron hatására embereket mentettek. Márton Áron a deportálások megkezdésekor „utasította a rendházakat, zárdákat, egyházi iskolákat a zsidók bújtatására. A ferencesek, a Szent Péter-templom és iskola nem egy embernek nyújtott menedéket. Ugyanígy járt el Vásárhelyi János református püspök és Járosi Andor evangélikus esperes."[80] Venczel József szociológus, Márton Áron tanítványa, munkatársa, később vádlott-társa, röviddel e beszéd után szociális munkára felkészítő tanfolyamot tartott Tusnádfürdőn, ahol ugyanarra biztatta a résztvevőket, mint amire a püspök is papjait és az egyszerű embereket. Már az is jelzi Márton Áron beszédének a jó szándékú emberekre gyakorolt hatását, ha néhány ismert kolozsvári személyt sorolunk fel, akik segítséget nyújtottak az üldözötteknek: Bartalis János költő, Csőgör Lajos orvos (a Bolyai Egyetem majdani rektora), Demeter János ügyvéd, Haynal Imre és Miskolczy Dezső orvosprofesszorok, Vita Sándor és Bethlen György politikusok, vagy Tamási Áron író.[81]

Nem menekülhetsz! – avagy biztatás otthonmaradásra

„Nem menekülhetsz!" – hangzik Illyés parancsolata még verscímben is azok számára, akik a társadalmi ranglétrán feljebb kerülve hajlamosak lennének elszakadni, elidegenedni népüktől, mely pedig a taníttatás által elkötelezett szolgálatot

vár el. Márton Áron a nép és az egyén kölcsönhatásában fogalmazza meg ugyanezt: „A népért végzendő munka nem külön foglalkozási ág, hanem minden hivatással elválaszthatatlanul együtt járó kötelesség. *Aki a közösségből él, a közösségnek munkával és felelősséggel tartozik.*”[82] Márton Áron tudta, hogy a menekülés és kiszakadás a közönnyel, a hátat fordítással kezdődik, így azt is tudta, hogy az apostoli munka a maradással, odafordulással, vállalással indul meg. A dél-erdélyi szórványban élő magyarok sorsát látva, még a második bécsi döntés előtt, a sokszor már nyelvi beolvadás előtt álló, a tömbmagyarság számára sokszor elfeledett hit-és nemzettestvérek felé szorgalmaz apostoli munkát. „A nagy területen, az egyházmegye ősi határai között vannak zsúfolt katolikus vidékek egymás mellé sorakozó egyházközségekkel, őrt álló tornyok zárt sorával, iskolákkal és sokasággal; de vannak messzi területek, ahol imitt-amott, nagy távolságokra, valamelyik völgyben eldugva, vagy a helység szerényebb pontján meghúzódva áll egy katolikus templomocska, amely öt, tíz, sőt több egyházközségbe szétszórt kicsiny nyáj fölött őrködik. S ezek is édestestvéreink mostohasorsban, elhagyatva, veszélyek közé kidobva. … Kötelességünk, hogy utánuk menjünk, tervszerű, alapos gondozásba vegyük őket, hogy megérezzék a nagy testvéri közösség erejét, szeretetét, és megteljenek bizalommal, s büszkén vállalják és tartsák mindazt, amit apáiktól kaptak.”[83]

Magyarországon Erdélyről beszélve sokan Kolozsvárra, a Mátyás-szoborra, a marosvásárhelyi vártemplomra, székely kapukra és öntudatos székelyekre gondolnak. Pedig van egy másfajta erdélyi sors, erdélyi identitás is, amit azok a magyarok élnek át, akik túlnyomó román többségben élve, a nyelvi beolvadás veszélyeinek vannak kitéve, vagy pedig már a nyelvi

beolvadás folyamatának valamilyen pontján állnak. De beszélhetünk azokról a „turistákról” is, akik Magyarország felől a Partiumon átrohanva, Kolozsváron esetleg pihenőt tartva, meg sem állnak a Székelyföldig. A székely Márton Áron nem volt elfogult. Lelkipásztori állomáshelyein nemcsak a tömböt, hanem a szórványt, az emberi esendőség végleteit is látta, megismerte és azonosult vele, mert létezik egy sajátos, Erdélyen belüli menekülés, leginkább székelyek részéről, amikor a szórványról legfeljebb lemondóan vesznek tudomást. A székely Márton Áron felülemelkedett ezen. Tudta, hogy a szórványvidék minden egyes kis nyelvszigetének megszűnésével a tömb széle kerül veszélybe – akár nyelvi, akár vallási tekintetben. Tudta, hogy nem menekülhet. Miután az itt idézett sorokat mondta, egy éven belül megtörtént a második bécsi döntés. Lett volna indoka arra, hogy saját személyében a Magyarországhoz visszakerült tömbhöz csatlakozzék, de maradt a szórványban, a páriasorsra ítélt magyarok között. Sokak addigi mestere, a közösségépítést sok írásában évek óta a sorsvállalással összekötő apostol, 1940 őszén minden korábbinál inkább példaképpé, útirányt jelző fénnyé nemesedett.

Ugyanez mondható el Esterházy Jánosról is. Mivel Felvidéken a nyelvhatár sokkal határozottabban különíti el egymástól a magyar és a szlovák népet, és mivel aki magyarként szlovák környezetben élt, kis távolságon belül hamar elérte a szlovákiai magyar nyelvterületet, az első bécsi döntés előtt Esterházy számára nem jelentkezett úgy a szórványkérdés, mint Márton Áron számára Erdélyben. De amikor az első bécsi döntés – a magyar és a szlovák nép jól kijelölhető térbeli elkülönülése miatt – nagyon pontosan követve az etnikai határokat, kelet-nyugati irányban húzódó

államhatárral kétfelé választotta a Felvidéket, tudta, hogy hol a helye. Az addigi majd' egymilliós csehszlovákiai magyarság túlnyomó része visszakerült Magyarországhoz, míg az 1939-ben megalakult önálló Szlovák Állam területén, a történelmi Felvidék északi részén maradt 66 000 magyar, akik a Szlovák Állam lakosságának a 3 százalékát tették ki. Esterházy János – Márton Áronhoz hasonlóan – a páriasorsra kényszerült magyarok között maradt. Lett volna rá racionális indoka, hogy kassai választókerületével együtt Magyarországhoz kerüljön, ahol automatikusan a magyar Országgyűlés tagja lett volna. De számára nem volt semmi de… Alkudozás nélkül, így indokolta azt, hogy Szlovákiában marad:

„Könnyű lett volna nekem, most kényelmesebb, kevésbé felelősségteljes és könnyebb hivatást választanom. Egy pillanatig sem foglalkoztam ezzel a gondolattal, mert elválaszthatatlanul összenőttem azzal a talajjal, amelyet elődeim, őseim vérükkel és verejtékükkel tettek termékennyé a magyar gondolat részére, amely talajon ringott az én bölcsőm…

Amint én cselekszem, ahogy én gondolkozom, azt várom a velem együtt visszamaradt testvéreimtől. *Maradjon mindenki ott, ahova a Sors állította, legyen éltető ereje annak a megkisebbedett, küzdő magyar családnak,* amelyre most fokozottan fontos és nagy feladatok várnak…" [84]

Amikor megtörtént a második bécsi döntés, Márton Áron azonnal körlevelet írt a Romániában maradó, dél-erdélyi szórványban élő magyarokhoz. „Testvéreim! Kérve kérlek, ne essetek kétségbe, ne veszítsétek el minden reményeteket, *ne gondoljatok mindjárt menekülésre! Ne mozduljatok, a felindult*

lelkiállapot és a zavaros helyzet nem alkalmas arra, hogy most döntsetek és elhagyjátok a földet, házat, munkahelyet, ahol verítéketek hullott s testvéreiteket, akikkel eddig minden örömet és bánatot megosztottatok."[85] Röviddel ezután, 1942. szeptember 29-én a már magyar fennhatóság alatt álló Kolozsváron járt, ahol a Szent Mihály-templomban is a futástól óvta a Magyarországhoz visszakerült magyarokat: „Ne higgyétek, hogy most akkor boldogultok, ha mindenki külön fut a saját célja felé!" [86] Márton Áron az individualizmustól óvta az anyaországhoz visszakerült övéit. Majd amikor 1942 szeptemberében a budapesti külügyminisztériumban járt Ghyczy Jenőnél, akkor pedig szóvá tette azt, hogy Dél-Erdélyből menekül a magyar lakosság, a menekülések miatt iskolák, köztük felekezeti fenntartású magyar iskolák szűnnek meg. „Feltétlenül fontosnak tartja azonban a püspök, hogy a Dél-Erdélyben működő magyar tanerők az iskolák megszűnte esetén is *helyükön maradjanak* – erre állítólag megvan bennük a hajlandóság – és más beosztásban, vagy munkakörben továbbra is foglalkozzanak a gondjaikra bízott magyarsággal."[87] A papságtól kiemelt felelősségtudatot várt el. Már 1945 márciusában írja körlevelében: „Köszönöm azoknak a buzgóságát, akik felszólításomra több plébánia vezetését is vállalták és a nagy pusztulás idején a legnagyobb érték, a lelkek örök javának megmentésén apostoli lelkesedéssel fáradoztak. … Nem akarom elítélni azokat, akik állomáshelyüket elhagyták, az általános zavarban a rémület hangulatának áldozataivá váltak és kötelességmulasztásukért megszenvedtek. De fenn kell tartanom azon elhatározásomat, hogy az egyes eseteket külön-külön tárgyilagosan megvizsgálom, és atyai jóindulattal fogom elbírálni."[88]

A második világháború végén Esterházy János, mégpedig elsősorban a saját személyére vonatkozóan, ugyanúgy gondolkodott, mint Márton Áron. Tudta, hogy ő sem menekülhet, tudta, hogy sorsvállalása az ő személyéhez méltatlan beteljesülés, igaztalan megvádoltatás, bebörtönzés lesz. 1944 őszén a szovjet csapatok bejöttek a Kárpát-medencébe. Esterházy Lujza írja emlékirataiban, hogy húga – hármuk közül a legkisebb – a Lengyelországba férjhez ment Mariska is ekkor menekült el Lengyelországból, pedig 100 százalékosan németellenes felvidéki Esterházyként ő szolgáltatta az információkat a lengyelországi német terrorról és a zsidóknak a haláltáborba való elhurcolásáról a Szlovákiában élő testvéreinek. E lengyelországi családi kapcsolat is hozzájárulhatott Esterházy Jánosnak a szlovák parlamentben történt egyértelműen zsidóbarát kiállásához. És Esterházy Lujza is, 1942-ben, amikor Szlovákiában megkezdődött a zsidók deportálása, azonnal kihallgatást kért Alexander Mach belügyminisztertől, és első kézből, közvetlen lengyel családi kapcsolataira hivatkozva tájékoztatta a szlovák belügyminisztert – tájékoztatta?, inkább a szemébe vágta –, hogy a deportált zsidókat megölik. „Azt hiszem, hogy ön nem tud róla, hogy a zsidókat kiirtják a náci táborokban. A Gestapo ezt bizonyára nem vallotta be Önnek. De mindenki, aki mint én is, volt a németek által megszállt Lengyelországban, az biztosan tudja, hogy a zsidók haláltáborba kerülnek.”[89] A németek által megszállt Lengyelországban Esterházy János is járt, vendéglátója és biztos hírforrása a húga, Esterházy Mária volt, aki most menekült a szovjetek elől, és megérkezett Nyitraújlakra. Végigjárták a Nyugat-Szlovákiában élő barátaikat, akik mind csomagoltak, készültek a menekülésre. Valamennyien arra akarták rábeszélni Esterházyt, hogy ő is

meneküljön. A Kis-Kárpátokban, Vöröskő várában, Pálffy gróf számára így hangzott Esterházy válasza: „*Az én helyem itt van, a magyarok mellett, Szlovákiában*. Nem akarom őket itt hagyni. Az elkövetkező napokban osztozni akarok sorsukban. … *Képviselőjük vagyok.* Ez hát az én feladatom." Amikor a nagyszombati járásban, Vedrődön Keglevich grófot látogatta meg, hasonló kép fogadta, hasonló tanáccsal, melyre Esterházy hasonló választ adott. Saját nővérének ugyanezt mondta: „Erős elhatározásom, hogy nem hagyom el ennek az országnak a magyarjait. Utolsó leheletemig szolgálni akarom őket."[90] Már 1945 elején, pozsonyi közíró munkatársa, budapesti „feladóktól" a baloldaliság „bélyegét" hordozó igaz evangélikus magyar, Peéry Rezső is menekülésre biztatta: „Az általános menekülés idején, a helytállásra adott utasítást. Amidőn immár nyilvánvaló volt, hogy az orosz hadsereg fog megszállni bennünket, *kérleltük, hogyha mi maradunk is, ő menjen Nyugatra,* mert gróf és ebben a minőségében az oroszok szemében első számú osztályellenség lesz. >Ha önöket maradásra buzdítom, nekem is itthon kell maradnom, bármilyen sors elé nézek< – ez volt a válasza."[91] A marxista gyökerekkel bíró (1945-ben e gyökereit fellazító, mert nem konjunktúralovag) Fábry Zoltán is tanúskodik Esterházy János hűsége mellett: „És Esterházy? Utolsó pillanatig kitartott elvesztett posztján. Nem menekült, nem evakuált: az ítéletváró nem gyávulhatott."[92] Fábry Zoltán az idézett három mondatot 1946-ban, a kollektív háborús bűnösséggel megbélyegzett szlovákiai magyarok védelmében írta. „Elvesztett poszt" – e két szót majd még 1970-ben is leírta, utolsó írásának címe ugyanis: *Nincs elvesztett poszt*, alcíme pedig: Utószó a hűségről.[93] Az írás, melynek utolsó két szava: „béke velünk"; nem Esterházyról szól, a neve sem szerepel benne. De az

1946-os és az 1970-es szövegek összefüggéséből már tudjuk: ahová Esterházy János állt, az nem volt elvesztett poszt. Posztja a kollektív lelkiismeret volt, az pedig legsúlyosabb áldozat árán is a megmaradást szolgálja.

Epilógus

E tanulmány Esterházy János és Márton Áron gondolkodása, cselekvése, tanúságtevése közötti párhuzamokat vizsgálja. Az a tény, hogy különböző helyzetekben, egyeztetés nélkül, hatalmi igazodás helyett az evangéliumi értékrendet követve, 1945-ig lényeges kérdésekben ugyanazt gondolták, ugyanazokat a döntéseket hozták, azt jelzi számunkra, hogy a megvilágított párhuzamok különböző helyzetekben is követendő mintát jelentenek. A párhuzamos tanúságtételek összegzése úgy fogalmazható meg, hogy Esterházy és Márton Áron egyaránt értékelvű gondolkodók és cselekvők voltak, a nemzeti érdekeket is világos, más népeket nem sértő értékrendben fogalmazták meg. A kettejük között megvilágítható párhuzamok 1945-ig követhetők, mert Esterházy János a háború végén történt letartóztatását követően már nem került ki a börtönből. Szükséges, hogy a két tanúságtevő további életútjáról is ejtsünk szót.

Esterházy János a háború végét illegalitásban élte át, ekkor a németek elől bujkált. 1945 áprilisában, Pozsonyban a majdani csehszlovák államelnök, akkori szlovák belügyi megbízott, Gustáv Husák letartóztatta, majd a csehszlovák rendőrség átadta a szovjet hatóságnak, és ez év nyarán a Szovjetunióba szállították. Moszkvában a Butirszkaja börtön foglya volt, itt egy cellában raboskodott Alekszandr Szolzsenyicinnel, aki egy elbeszélésében megemlékezik Esterházy Jánosról. 1946 nyarán a szovjet Gulag egy sarkkörön túli munkatáborába szállították a

Komi Köztársaság területére, ahol kubikos munkát végzett. 1948-ban tüdőbajjal rabkórházba került. Közben Pozsonyban távollétében a Csehszlovák Köztársaság felbomlasztásában való részvétel hamis vádjával halálra ítélték és kérték a kiadatását a Szovjetuniótól. A halálos ítéletet nemzetközi zsidó szervezetek követelésére életfogytiglani börtönre változtatták. Ezt követően 1949 áprilisában átadták őt a csehszlovák hatóságoknak. Élete hátralévő éveit a csehszlovák börtönvilág különböző fegyintézeteiben töltötte, 1957. március 8-án az Olmütz közelében lévő Mírov börtönében halt meg.[94] Állíthatjuk, hogy 1945-ös letartóztatása mögött az a sátáni logika állt, hogyha a szlovákiai magyarok első vezetőjét megvádolják, akkor a vád a teljes szlovákiai magyarság számára is fenntartható. A szlovákiai magyarságot pedig kollektív háborús bűnösséggel vádolták meg, hogy a magyar lakosság eltávolítható legyen Csehszlovákiából. Ugyanakkor letartóztatásának valódi indokai között sejthetünk egyfajta kollektív pszichózist szlovák részről, amikor a tegnapi Hitler-barátok a neofiták buzgalmával ma fasisztát kiáltanak. E problémára Fábry Zoltán is rátapintott 1946-ban írt, de nyomdafestéket csak 1968-ban kapott, többször idézett tanulmányában, hogy másra ne hivatkozzunk: „Tegnap Auschwitz volt a kivételes szlovák jólét ára, ma a magyar kisebbség."[95] Az említett kollektív pszichózis miatt Esterházy János neve Szlovákiában ma is tabu. Ez érthetetlen, mert Fábry Zoltán az 1946-ban írt, és a „prágai tavasz" idején publikált tanulmányával kiengedte a szellemet a palackból. A prágai tavasz mozgalmát Esterházy János letartóztatója, Gustáv Husák a Varsó Szerződés segítségével leverte. Azonban érthetetlen, hogy az 1989-es „bársonyos forradalom" óta miért kibeszélhetetlen még mindig ez a probléma.

Márton Áron a háború után 1949-ben történt letartóztatásáig az emberi jogok, a demokratikus értékrend és az egyházi autonómia érvényesüléséért küzdött. Már a háború alatt is, de azután is több alkalommal nyilatkozott úgy, hogy a második világháború bűneiért a keresztény társadalmat is felelősség terheli. Egész Erdélyre kiterjedően egy esztendeig tartó népmissziót hirdetett a megbékélés érdekében. Elrendelte a felnőttek hitoktatását, hogy a világi hívők a készülődő új diktatúrával érett hittel nézzenek szembe. Még a párizsi békekötés előtt munkatársaival memorandumot készített annak érdekében, hogy a békekonferencia az etnikai határok alapján húzza meg az országhatárt. (Terveik szerint kisebb terület maradt volna Magyarországnál, mint amit a második bécsi döntés nekünk ítélt, de e területen egyértelműbb magyar többség lett volna.) Amikor a román állam megtagadta a magyar oktatásügy dolgozóinak fizetését, akkor Márton Áron 3 millió lejes felajánlással alapítványt tett (Petőfi Alap), mely hosszú ideig biztosította a magyar tanítók, tanárok szerény megélhetését. Amikor a román állami hatóságok a görögkeleti egyházzal együttműködve 1948-ban betiltották az erdélyi románok görögkatolikus egyházát, és a görögkatolikus templomokat a görögkeleti egyháznak adták, akkor Márton Áron rövid időn belül három körlevélben szólította fel a magyar római katolikusokat, hogy az üldözött román hívőket fogadják be a templomaikba. Az 1948-ban bevezetett kultusztörvény után Márton Áron volt az, aki a Katolikus Egyház működési feltételeiről az állami hatóságokkal tárgyalt. Mivel nem volt hajlandó aláírni olyan megállapodást, ami az Egyházat alárendelné az állami hatalomnak, 1949 júniusában letartóztatták, majd 1951-ben koholt vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélték. Ennek következtében az 1989.

decemberi változásig a Katolikus Egyház csak megtűrt állapotban, de a lehetséges lelkipásztori autonómiát megőrizve élte át a diktatúrát. Márton Áront 1955-ben, az akkori nemzetközi enyhülés hatására, életfogytiglani ítéletét változatlanul hagyva, feltételesen szabadlábra helyezték. 1957 és 1967 között püspöki rezidenciáján kényszerlakhelyen élt, amit König bíboros közbenjárására oldottak fel. 1955-ben az üldözött görögkatolikus egyházhoz tartozó fiatalokat görögkatolikusként vett fel a gyulafehérvári római katolikus papneveldébe. 1955-től végkimerüléséig papszenteléseken, diakónusszenteléseken mondott beszédeivel az Egyház megújulását szorgalmazta, már a zsinat előtt is zsinati szellemben. Ahogy fiatal korában világi apostolokat képezett, úgy időskorában óvta papjait a klerikális szellemtől. 1967 után, amíg bérmakörutakra tudott járni, vallási megújulást ébresztett az egyházközségekben, jelentősen megnőtt a papi hivatások száma. Hat évig tartó súlyos betegség után, 1980-ban halt meg.[96]

Esterházy János és Márton Áron életművét látva elmondhatjuk, hogy az erkölcsi csúcsteljesítmények kisebbségi helyzetben, annak tudatos vállalásával, a hatalomtól távol születnek. A hatalom természetesen adott, nem kikerülhető, része a társadalmi életnek. Esterházy János pártelnökként és képviselőként politikus volt, Márton Áron pedig lelkipásztorként, püspökként vitathatatlan tekintély. Pozíciójukat azonban mindketten saját területük legelső szolgálattevőjeként, legelső áldozatvállalójaként fogták fel. Tekintélyük nem puszta kinevezésen, Esterházy esetében nem egyszerűen a képviselővé választáson, hanem a népük által elismert erkölcsi „primátuson” alapult. Ma úgy mondanánk, hogy a feléjük irányuló spontán és őszinte tisztelet

kikezdhetetlen legitimációt biztosított számukra. A hatalomtól való távolságot egy diktatúrákkal terhelt korban az biztosította számukra, hogy az értékeket, nyugodtan mondhatjuk, az Isten által adott értékrendet soha nem rendelték merő érdekek alá, saját népük érdekeit is egyetemes értékösszefüggésben látták, láttatták.

Az akár többségben (az anyaországban), akár kisebbségben élő magyarság számára fontos tanulság az, hogy csak saját erőnkre támaszkodhatunk, mások erejére támaszkodni gyarmati sort jelent. Esterházy János és Márton Áron emellett arra is tanítanak, hogy keresni kell a szomszédos kis népekkel a kapcsolatot, a kölcsönös történelmi sérelmek mellett mindazt, ami inkább összeköt. Meg kell fogalmaznunk azt, hogy az egész magyarság kisebbségben van Európában, magyarként nem lehetünk önelégültek akkor sem, ha történetesen többségben, az anyaországban élünk. Nem becsülhetünk le sem szlovákokat, sem románokat, sem szlovákiai, sem romániai magyarokat, akkor sem, ha szórványban, idegen nyelvi közegben élve már nem ismerik elég jól a magyar nyelvet. Ugyanakkor gyökereket tépve nem futhatunk szét a világba sem, magyarként a szülőföldön tudjuk azt nyújtani, amire rendeltettünk.

JEGYZETEK

(Az idézeteken belüli kiemelések a szerzőtől)

1. Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen. Püski Kiadó, Budapest, 1991., 25-26. old.

Molnár Imre: „Sem gyűlölettel, sem erőszakkal…” Esterházy János élete és mártírhalála. Kecskés László Társaság, Komárom, 2008., 17. old.

2. Esterházy János rádióbeszéde 1938 októberében. Idézi: Esterházy Lujza i.m. 92. old.

3. Esterházy János: Cselekedjünk mindannyian egyetértésben és szeretetben. Csehszlovákiai Magyar Füzetek; Szerkeszti Kövesdi János és Molnár Imre. Kiadja: Pannónia Könyvkiadó Pozsony / Pressburg / Bratislava, 1992. Kövesdi János és Molnár Imre előszava, 3. old.

4. Prágai Magyar Hírlap, 1933. június 29. Idézi: Molnár Imre i.m., 40. old.

5. Márton Áron: A kiszélesített iskola. Erdélyi Iskola, 1933/34. évf. 1-2. sz. In. Márton Áron a lelkiismeret apostola. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Virt László. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1988., 61. old.

6. Márton Áron: Iskola kitárt ajtókkal. Erdélyi Iskola, 1935/36. évf. 1-2. sz. In. uo., 84. old.

7. Márton Áron: A kiszélesített iskola. I.m., 64. old.

8. Esterházy János: A csehszlovákiai magyarság kulturális helyzete. Beszéd a prágai parlamentben, 1937. november 19. In. Esterházy János: Cselekedjünk… i.m. 8. old.

9. Márton Áron püspök húsvéti szózata, Gyulafehérvár, 1945. március 24-én. Egyházmegyei kiadvány. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m. 123. old.

10. Esterházy János: A csehszlovákiai… i.m. 8-9. old.

11. Esterházy János: A kisebbségi élet hatása a magyarságra. Előadás a debreceni nyári egyetemen. Esti Újság (Pozsony) 1941. augusztus 17-19. In. Esterházy János: Cselekedjünk… i.m. 23. old.

12. Márton Áron: A kiszélesített iskola. I.m. 65. old.

13. Kovács Endre: A Sarló és a nemzetiségi kérdés. In. Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok. Kossuth Könyvkiadó (Budapest) – Madách Könyvkiadó, (Pozsony), h.n., 1978., 190-191. old.

14. Esterházy Lujza, i.m. 69. old.

15. Márai Sándor: Horthy Miklós felszabadította Kassát! A Pesti Hírlap kiküldött munkatársának telefonjelentése, Kassa, 1938. november 11. In. Márai Sándor: Ajándék a végzettől. A Felvidék és Erdély visszacsatolása. Helikon Kiadó, é.n. (2004)

16. Új Hírek (Pozsony), 1938. október 6. Idézi: Molnár Imre i.m. 83. old.

17. Molnár Imre: i.m., 84. old.

18. Márton Áron szentbeszéde, Kolozsvár, 1940. szeptember 29. Ellenzék (Kolozsvár), 1940. szeptember 30.

19. Esterházy János: A kisebbségi élet hatása… i.m., 22. és 27. old.

20. Fábry Zoltán: A vádlott megszólal (A cseh és szlovák értelmiség címére – 1946) In. Fábry Zoltán: Stószi délelőttök. Madách Könyvkiadó, Bratislava (Pozsony), 1968., 404. old.

21. Janics Kálmán: Új felvidékiség. Új Élet (Kassa), 1939. május-június.

22. Esterházy János beszéde, Kassa, 1938 november 11-én. Idézi: Molnár Imre i.m. 84. old.

23. Esterházy János: A kisebbségi élet hatása… i.m. 23. old.

24. Esterházy János beszéde a szlovák parlament költségvetési vitájában. Új Hírek (Pozsony)

1940. január 1. Idézi: Molnár Imre i.m. 127. old.

25. Szenczei László: Az erdélyi magyarság harca (1940-1944). Budapest, 1946., 8. old.

26. Teleki Pál nyilatkozata, Ellenzék (Kolozsvár), 1940. szeptember 30.

27. „A magyar kormány kénytelen volt retorziót alkalmazni a románok magatartása miatt” Népszava, 1940. október 6.

28. Pál Gábor: „Nem vezethet bosszú” Népszava, 1940. október 11.

29. Márton Áron püspök beszéde 1946. április 7-én a kolozsvári Szent Mihály-templomban. Az Erdélyi Katolikus Akció Füzetei 3. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m. 159-161 old.

30. Ablonczy Balázs: A visszatért Erdély 1940-1944. Jaffa Kiadó, h.n., 2011., 85. old.

31. Ghyczy Jenő államtitkár, mb. külügyminiszter feljegyzése Kállay Miklós miniszterelnök részére. Országos Levéltár. K64. 1942-27. csomag, 383. tétel, 3-4. old.

32. Szenczei László i.m., 9. old.

33. Ghyczy Jenő i.m., 5. old.

34. Ghyczy Jenő i.m., 1. old. (A dél-erdélyi rekvirálásokra történő utalás mögött az van, hogy az Antonescu-rezsim 1942 nyarán elrendelte a dél-erdélyi magyarság gabonakészletének a lefoglalását; V.L.)

35. Márton Áron püspök húsvéti szózata. I.m. 126. old.

36. Dr. Pavol Jantausch püspök, nagyszombati apostoli kormányzó levele a Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségéhez. Nagyszombat, 1947. február 1. In. Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945-1948 közötti történetéről. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2001. 518-519. old.

37. Hossu püspök bukaresti útja. Ellenzék (Kolozsvár), 1940. október 9.

38. Iuliu Hossu Kolozsvár-szamosújvári görögkatolikus püspök és Dr. Hossu orvos telefonbeszélgetése, 1940. december 2. Lehallgatta a német biztonsági szolgálat. Közli: Hetényi Varga Károly: Pásztor volt vagy béres? A Magyar Katolikus Egyház a Harmadik Birodalom árnyékában. Dokumentumok 1938-1941. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2012., 310-311. old.

39. Iuliu Hossu püspök hozzászólása a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia értekezletén.

1941. október 8-án. A Jegyzőkönyvet közli: A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919-1944. Szerkesztette: Gergely Jenő. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984., 286. old.

40. Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1948. október 6., 2231/1948. sz. Közli: Márton Áron írásai és beszédei. Gyulafehérvár, 1996. Szerkesztették: Dr. Marton József és Nemes István. 82. old.; Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1948. október 11., 2270/1948. Közli: Virt László, Honismeret, 1996.4.; Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1948. október 11. Közli: Márton Áron… Dr. Marton József és Nemes István i.m. 83-87. old. (A 2270/1948. sz. és a 2271/1948. sz. körleveleket ugyanazon a napon, az előbbit templomi felolvasást elrendelve, a világi hívők tájékoztatására, az utóbbit a papság útbaigazítására írta Márton Áron. V.L.)

41. Márton Áron: Templom és iskola. Erdélyi Iskola, 1939/40. évf. 3-4. sz. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m. 104-106. old. A beszédből a háború kitörését elítélő részt azonnal idézte a Hitel (Kolozsvár) 1939.3. száma és a Magyar Kisebbség (Lugos) 1939. december 1. száma.

42. Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1943. december 31. 1944. I. sz.

43. Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1940. február 20. 1940. III. sz.

44. Márton Áron körlevele, 1945. január 1. 1945. I. sz. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m. 115. old.

45. Márton Áron püspök húsvéti szózata. I.m. 121. old.

46. Sajtószolgálati jelentés. Magyar Kisebbség (Lugos), 1941. június 1.

47. Csatári Dániel: Forgószélben. Magyar-román viszony, 1940-1945. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. 145. old.

48. A sajtóvitát a lugosi Magyar Kisebbség következő számai közölték: 1941. június-én Jakabffy Elemér vitaindítója; 1941. június 16-án Kacsó Sándor és Szemlér Ferenc hozzászólása; 1941. július 16-án Bitay Pál és Keresztes Albin OFM hozzászólása; 1941. augusztus 1-én szerkesztői összefoglalóban Szabó János, Bitay Lóránt református lelkész, Boros Béni és Vasvári Aladár brassói plébános hozzászólása. A sajtóvitát közli: Márton Áron a lelkiismeret… i.m. Függelékben, Virt László.

49. Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Szerkesztette: Haraszti György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina, é.n., 269.

50. Esterházy Lujza i.m. 113. old.

51. Esti Újság (Pozsony), 1938. november 28. Idézi: Molnár Imre: i.m. 172. old.

52. Új Hírek (Pozsony), 1939. április 6. Idézi: Molnár Imre uo.

53. Fábry Zoltán: i.m. 384-385. old.

54. Fábry Zoltán: i.m. 381-382. old.

55. Molnár Imre: i.m. 177.

56. Molnár Imre: uo.

57. Molnár Imre: uo.

58. Molnár Imre: uo.

59. Molnár Imre: uo.

60. Peéry Rezső: Malomkövek között. Találkozások kortársakkal. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Bern) kiadása, Stuttgart, 1977., 53. old.

61. Peéry Rezső: i.m. 54. old.

62. Peéry Rezső: i.m. 55. old.

63. Peéry Rezső: i.m., uo.

64. Pál József: Glattfelder Gyula politikai tevékenysége a parlamentben (1911-1943) In. Igazságot – szeretettel. Glattfelder Gyula élete és munkássága. Szerkesztette: Zombori István. Budapest – Szeged, 1995.

65. Magyarország története 1918-1919; 1919-1945. Főszerkesztő: Ránki György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976., 983. old.

66. Péter Izabella: Zsidók keresztelése a Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség dél-erdélyi részében a Holokauszt idején. (Előadás a 2012. évi csíkszentdomokosi Márton Áron-konferencián.) In. Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről. Szerkesztette: Bodó Márta, Lázár Csilla, Lövétei Lázár László. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója – Verbum Keresztény Kulturális Egyesület. Budapest – Kolozsvár, 2013., 36. old.

67. Márton Áron 376/1939. sz. rendelete. Idézi: Péter Izabella, i.m., 37. old.

68. Péter Izabella: i.m., uo.

69. Blet, Pierre SJ: XII. Piusz és a második világháború a Vatikán archívumai alapján.

Új Ember kiadása, é.n. 208. old.

70. Blet, Pierre SJ: i.m., 209. old.

71. Péter Izabella: i.m., 40. old.

72. Blet, Pierre SJ: i.m., 210. old.

73. Ennek értelmezéséhez ld. A 69. sz. jegyzethez tartozó idézetet, ami szerint: „A püspökök riasztása nyomán a nuncius a külügyminiszterhez és a kormányfőhöz, Ion Antonescu tábornokhoz fordult, és biztosítékot kapott…”

74. Blet, Pierre SJ: i.m. 209. old.

75. Keresztes Sándor, mint szemtanú szóbeli közlése a szerző számára.

76. Beke György: Nyomjelző rokonság. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978., 169. old.

77. „…A múltat ne hagyjuk befejezetlenül tovább élni…” Kis György esperes plébános válaszol Szenes Sándor kérdéseire. In. Szenes Sándor: Befejezetlen múlt. Keresztények és zsidók, sorsok. Budapest, 1986., 286. old.

78. Márton Áron beszéde papszenteléskor, Kolozsvár, 1944. május 18. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m., 108-110. old. Közli még: Virt László, Vigilia, 1985.1.

79. Márton Áron levele a deportálások végrehajtóihoz. Kolozsvár, 1944. május 22. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m. 112-113.

80. Lipcsey Ildikó: Memento: Kolozsvár, 1944 május. Vigilia, 1985. 1.

81. uo.

82. Márton Áron: Az eszmény nyomán. Erdélyi Iskola 1935/36. évf. 5-6. sz. In. Márton Áron a lelkiismeret… i.m., 93.old.

83. Márton Áron: Templom és iskola. Erdélyi Iskola 1939/40. évf. 3-4. sz. In. i.m., 104. old.

84. Új Hírek (Pozsony) 1938. október 6. Idézi: Molnár Imre i.m., 83-84. old.

85. Márton Áron körlevele, Gyulafehérvár, 1940. szeptember 3. 2557/1940. sz. Közzéteszi:

Nagy Mihály Zoltán: Márton Áron a helyben maradásról és a keresztény helytállásról. Keresztény Szó (Kolozsvár), 2013. február, 18. old.

86. Márton Áron szentbeszéde, Kolozsvár, 1940. szeptember 29. Ellenzék (Kolozsvár), 1940.szeptember 30.

87. Ghyczy Jenő államtitkár, megbízott külügyminiszter feljegyzése Kállay Miklós miniszterelnök részére, 1942. szeptember 19-én. 6-7. old.

88. Márton Áron körlevele, Kolozsvár, 1945. március 4. 2775/1945. sz.

89. Esterházy Lujza: i.m. 127. old.

90. Esterházy Lujza: i.m. 138-139. old.

91. Peéry Rezső: i.m. 55. old.

92. Fábry Zoltán: i.m. 390. old.

93. Fábry Zoltán: Nincs elvesztett poszt. Utószó a hűségről. (Stósz, 1970. április) In. Fábry Zoltán: Vigyázó szemmel. Fél évszázad kisebbségben. Madách Könyvkiadó, Bratislava (Pozsony), 1971., 326-337. old.

94. Molnár Imre: i.m. 223-260.

95. Fábry Zoltán: Stószi… i.m. 389. old.

A szerző saját kutatásai alapján.

Csonka Ákos

Fischer-Colbrie Ágoston, Kassa püspöke tevékenységének és keresztényszocialista eszméinek kapcsolódási pontjai Esterházy János munkásságával [271]

Fischer-Colbrie Ágoston elsősorban Kassa püspökeként írta be magát Felvidék történelmébe, viszont az egyházi főméltóságból fakadó tisztségei mellett politikai szerepet is vállalt és aktívan vett részt a közéletben. Ettől még politikusként, legalábbis klasszikus értelemben véve nem tekinthetünk rá, holott tagja volt többek közt a magyar Országgyűlésnek is, illetve elvitathatatlan érdemeket tanúsított az Országos Keresztényszocialista Párt megalakításában, melynek részben szellemi ideológusa is volt, legalábbis iránymutatója mindenképpen a politikai pártnak.[272]

---

271 Az előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án az „Isten Szolgája Esterházy János – megemlékező konferencia” keretében hangzott el.

272 Országos Keresztényszocialista Párt néven létezett már korábban is egy ilyen párt a Monarchiában 1918-ig, melynek legfőbb agendája a szociális reformok sürgetése volt. 1907-ben alakult, amikor Fischer-Colbrie Ágostont püspökké szentelték fel Kassán. Ugyanúgy jobbközép, konzervatív irányultság jellemezte, mint a „csehszlovákiai névrokont”. Bár parlamenti szereplése igen csekély volt, ideológiája és programpontjai alapjául szolgáltak a későbbi keresztényszocialista pártoknak. Az I.

Már az is erős szimbolikával bír személyét illetően, hogy magas egyházi tisztségviselőként egyedül maradhatott hivatában magyarként Csehszlovákia megalakulása után. Fischer-Colbrie Ágoston személye ugyanakkor azért is nagyon fontos, mert utolsó fáklyák pislákoló tüzének egyike volt, akik a felvidéki magyarság magasabb szintű képviseletét, pasztorálását látták el azóta is a Felvidéken. Ugyanis amellett, hogy egyedüliként maradhatott hivatalában az impériumváltás után, le kell szögezni, hogy mindmáig az utolsó és az egyetlen magyar ajkú egyházi főméltóság, aki püspöki tisztséget betöltött Cseh(Szlovákia) mintegy százéves történetében.

Fischer-Colbrie szellemi nagysága előtt még a mohóságáról híres, újonnan alakult Csehszlovákia is meghajolni kényszerült, bár alig egy év elteltével az államhatalom belátta hibáját és már az elmozdításán kezdett el fáradozni, akárcsak később Esterházy János esetében. Mindketten ugyanis idegen testként hatottak abba a nemzetállami eszmeképbe, amit erőszakosan megpróbáltak kiépíteni az akkori „Cseszkoszlovenszkóban”.

Hogy tarthatta meg 1907-től betöltött hivatalát magyarsága ellenére?

Fischer-Colbrie hatalmas műveltségű egyháztudós volt. A bécsi Augustinum igazgatója, majd a Pázmaneum rektora, számos egyházi, vallási téma kutatója, szakmai konferenciák szervezője, védnöke, tudományos munka szerzője, tehát

világháború alatt a párt követeléseinek középpontjában a választási és földbirtokreformok álltak. A háború után a mozgalom újjászervezését támogatta az egyház felső vezetése is. Végül 1918. február 3-án a Katolikus Néppárttal összeolvadva alapították meg a Keresztényszociális Néppártot, amely nagyrészt az OKSZP programpontjait vette át. Bárminemű kapcsolatra a párt és Fischer-Colbrie között eddig nem derült fény.

gyakorlatilag az Osztrák-Magyar Monarchia legmagasabb egyházi köreinek tagja volt, emellett bennfentes a világi körökben is. Bejárt a bécsi császári udvarba, előbb udvari káplán, majd 1892-ben pl. Habsburg Rudolf trónörökös lánya, Erzsébet Mária főhercegnő mellé került hitoktatónak, nevelőnek.

De más európai főméltóságokkal, uralkodókkal és nagyhatalmú döntéshozókkal is kapcsolatban állt. Mindemellett pedig az akkori jogrendből kifolyólag, mint püspök tagja volt a magyar Országgyűlésnek, annak felsőkamarájában. Ebből kifolyólag látható, hogy az aszkéta életű püspöktől egyáltalán nem állt távol a közélet, ha úgy tetszik, a politika.

Tizenegy nyelven beszélt, a legtöbbet magas szinten, és különösen toleráns volt a Monarchia nemzetiségei iránt. Az államfordulat előtt ebből kifolyólag a magyar politikum egy része a szlovák érdekek kiszolgálásával vádolta, több támadás is érte, utána pedig hasonló váddal illették a szlovák soviniszták.

Módfelett gazdag életművet hagyott az utókorra. Annak ellenére, hogy viszonylag fiatalon – akárcsak Esterházy Jánost – szólította őt magához a Teremtő.

Témánkat illetőn tán a legfontosabb aspektusa életművének az a kereszténységszocializmus megtestesítése, mely alapjainak lefektetése a magyar közéletben a szintén felvidéki Prohászka Ottokár nevéhez kötődik. A mai viszonyok között kevésbé ismert politikai irányzatot azóta felváltotta a kereszténydemokrácia, de kettejük munkássága precízen rámutat, hogy miben térnek el egymástól a nevezett fogalmak.

A keresztényi alapelvek összefonódása ugyanis akkor még nem a demokrácia intézményének volt alapköve, mivel annak kiteljesedése még folyamatjellegűnek volt tekinthető a mai viszonyok értelmezésének tükrében. A szociális kérdések és az azokra való válaszok keresése ugyanakkor olyan problémákat jelentettek, melyek alapjaiban határozták meg az emberek mindennapjait. A mélyszegénység, a méltatlan életkörülmények, a nők kiszolgáltatott helyzete, az elhagyottak, a burjánzó alkoholizmus, vagy éppen a gyermekek helyzete, olyan szintet öltöttek, amiknek orvoslása azonnali megoldásokat kívánt. Ebből kiindulva Fischer-Colbrie munkássága elválaszthatatlanul fonódott össze a szociális érzékenységgel. A rászorulók, a betegek, a gyerekek és a munkások problémái foglalkoztatták leginkább, de látószögébe és széles körű tudásába olyan témák is belekerültek, mint a megoldatlan országos agrárpolitika kérdése. Egy 1895-ös tanulmányában (A m*agyar agrárpolitika*[273]) tárgyilagosan elemzi Magyarország mezőgazdaság-fejlesztési lehetőségeit. Ebből kiindulva később, 1917-ben egyházi földreformra tett javaslatot. Ezt az OKP egyik ideológusaként mind jobban igyekezett a párt programjába is beépíteni. Kezdetben a háború borzalmai és az azokból fakadó nyomorúság tömkelege miatt elsősorban ezekre reagált. Az első világégés során pedig a hadirokkantak, árvák, asszonyok helyzetén igyekezett segíteni. 1919-ben Ungváron adta ki első komplex programját, mely 18 pontban fogalmazta meg a szociális, gazdasági követeléseiket. A két legfontosabb közülük a nyolcórás munkaidő és a

[273] Katholikus Szemle – (szerk.: Mihályfi Ákos) kilencedik kötet - IV. füzet, szept., okt., Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1895

tisztességes munkabér volt. Klasszikus értelemben véve ezek baloldali témáknak tűnhetnek, ugyanakkor le kell szögezni, hogy az Országos Keresztényszocialista Párt és Fischer-Colbrie Ágoston is határozottan elhatárolódott a baloldali, proletárforradalmi eszméktől.

Multietnikus családból származván értette a kisebbségeket, nemcsak nyelvben, de érzéseiket tekintve is, melyet a Monarchia felbomlásáig sokan nem akartak észrevenni, pedig mint azóta beigazolódott, ez a probléma a felbomlás egyik döntő belső feszültségét ágyazta meg. Ebből kifolyólag ezeket a témákat is felkarolta és legtöbb publikációjában, beszédében, prédikációjában rá is mutatott. Amellett pedig, hogy tematizált, nem restelkedett konkrét intézkedéseket sem javasolni, sőt foganatosítani.

Nagyon termékeny írói tevékenységet fejtett ki, mely vertikumnak az összességi feldolgozása a mai napig várat magára. A keresztényszocialista eszméket igyekezett minden csatornán terjeszteni. Számos könyve jelent meg, emellett különböző kiadványokat és röpiratokat szerkesztett. Valamennyi mérvadó korabeli sajtóorgánumban jelentek meg publikációi. Amellett, hogy számos műve nyomtatásban, önálló kötetként vagy valamelyik sajtóorgánumban megjelent, számos csupán kéziratban maradt meg, melyek a Kassai Érseki Levéltárban várnak feldolgozásra. Megannyi viszont az utóbbi idők viszontagságai között elkallódott. Előadásainak szövegeit 1911-től 1925 márciusáig gondosan feljegyezte. E kézirat megmaradt, csupán egyik kötetéből hiányzik néhány lap. Hat kötetben, 2684 negyedíven 907 előadást és prédikációt foglal magában. Egy részük nyomtatásban is megjelent (Wick Béla: Dr. Fischer-Colbrie Ágoston beszédei és beszédvázlatai, Kassa,

1928). Ebben a prédikációi, előadásai magyarul, latinul vagy szlovákul vannak lerögzítve.[274]

Tudományos munkáiban javarészt bibliai, teológiai és filozófiai témákat boncolgatott: a vallás viszonya a tudományhoz, a művészetekhez és általában a kultúrához; vagy pl. a katolicizmus viszonya a többi valláshoz és a világi intézményekhez (állam, katonaság, család). Ugyanúgy foglalkozott az etikai és szociális kérdéskörökkel. Ezeket tematikus kiadványokban is kiadta az Országos Kereszténységszocialista Párt: *A Munka, Kommunizmus és magántulajdon, Társadalmi problémák, Népjóléti kérdések, Gazdasági nőnevelés és megélhetés, A kereszt császára, A modern filozófia és a kereszténység.*

Főművét a Cultura Christiana c. művében kívánta összefoglalni, de csak kéziratban maradt fenn, amit később Pfeiffer Miklós rendezett és adott ki, aki ugyancsak részt vállalt az Országos Kereszténységszocialista Párt munkájában.

Nagyon élesen fellépett a liberális irányzatok ellen, és ugyancsak élesen bírálta a hangzásilag rokon, de sokkal inkább a marxista eszmékhez kötődő szociáldemokrata gondolatokat.

Munkásságában fontos helyet kapott a keresztény életfelfogás és kultúra védelme, különösen a katolikus egyház autonómiája érdekében és az egyházi javak szekularizációja elleni támadások elhárítása tekintetében.

---

[274] Vidákovich Aladár: Egy szent életű magyar püspök. Vigilia, 1956. 21, 5:225-231.

Prohászka Ottokár kereszténységszocialista vonalát Aquinói Szent Tamás és XIII. Leó pápa Rerum novarum c. enciklikájának gondolatiságával fejlesztette tovább.

Közéleti tevékenységének alappillérét jelentette az a társadalmi „civil" szervezkedés, melyet szakmai tapasztalatával és tudásával bontott ki – legfőképpen a kassai egyházmegyében (Abaúj-Torna, Sáros, Zemplén). Ez irányú nyilvános tevékenysége beleilleszkedett a politikai életbe is.

Munkásságát élete során több kitüntetéssel és díjjal ismerték el. Számos társaságnak, egyesületnek tagja, sőt elnöke is volt, de nagyon sokat maga is alapított, mondhatni intézmények egész hálózatát építette ki. Ilyen volt többek közt az Katolikus Népi Egység, vagy az Autonóm Katolikus Kör, melynek munkája a kultúra és a művészetek minden rétegére kiterjedt. Szociális érzékenységéből kifolyólag és társadalmi elhivatottsága okán megannyi intézményt hozott létre vagy kezdeményezte alapítását (Szent József Szegénygyermekek Otthona, Kassai Patronage, Átmeneti Fiú Otthon, Leánymenhely, Katholikus Tanonc Otthon, Szociális Missziótársulat, Keresztény Iparosok és Kereskedők Fogyasztási Szövetkezete, Katolikus Legényegyletek Országos Szövetsége). Ezek munkásságát nemcsak tudásával és szakmai segítségével, de anyagiakkal is segítette, ahogy nem kevés más kezdeményezést is dotált. A Szociális Missziótársulat tevékenységét – amely a nők helyzetének javítását tűzte ki célul – azzal segítette, hogy első anyaházuknak Szikszón ingatlant biztosított. Ugyancsak szívügye volt az idősek méltóságteljes és tisztességes gondozása. 1909-ben Varannóban 20 000 akkori csehszlovák koronáért megvásárolt egy ingatlant, ahol a kiszolgált, idős és beteg papoknak alakított ki otthont, melyet X. Piusz pápa után

nevezett el Pianumnak. Egyik leghangosabb hirdetője volt az alkoholizmus elleni harcnak is. Kezdeményezte, hogy a papok tagjai legyenek az alkoholellenes egyleteknek. Mindemellett önálló munkát adott ki a házasságjogról.

Nem utolsósorban pedig egyik fő szorgalmazója volt a kassai papi szeminárium újraindításának, felújításának, akárcsak Pozsonyban is, ahol a Teológiai Kar megtartásának fontosságát hangsúlyozta.

Közéletben való jelentősége

Széles körű tevékenységéből jól kitűnik, hogy országos és kassai szinten is nagyon beágyazott, jelentős személy volt, aki nagy elismerésnek, közmegbecsülésnek örvendett és hatalommal is bírt. Kiterjedt ismeretségi rendszere révén sok mindenkivel kapcsolatban állt. Kassán saját nyomdája volt, miután megalapította a Szent Erzsébet Nyomdát, mellyel lehetővé tette 1907-től a Felvidéki Újság napilap megjelentetését (első lapszáma június 7-én jött ki), 1919 után Esti Újság néven jelent meg tovább. Ebből kifolyólag ez a felület volt számára az első számú publikációs fórum. Ugyanakkor számos más sajtóorgánumban is rendszeresen publikált. Többek közt a Magyar Sionban, 1882-1892 között. Nagy jelentőséget tulajdonított ugyanis az írott szó erejének, meglátása szerint a nyomtatott szó sokkal szélesebb körben tudja megszólítani a társadalom különböző rétegeit, amire az élő beszédnek esélye sincs. És egy írott anyag el tud jutni a hitetlenekhez is, illetve akár az Egyház ellenségeihez is. Egy 1912-es adat szerint Fischer-Colbrie éves szinten mintegy 2 000 koronát költött a vallásos irodalom terjesztésére, illetve sajtótevékenység, kiadói munka támogatására.

Részben emiatt is a bizonytalan időszak ellenére kibontakozni kezdő és sorait újraszervező politikai élet egyik fontos tényezőjévé vált. Kapcsolatai és befolyása fontos segítője volt Lelley Jenőnek és az induló mozgalomnak, olyannyira, hogy a párt három pillérre épült: Pozsony, Nyitra és Kassa. Kassán Fischer-Colbrie, illetve a hozzá szorosan kötődő emberek voltak ennek szervezői, amit az államhatalom egyre rosszabb szemmel nézett. A magyar papság döntő többsége ellenében nem igazán tudta elfogadni a fordulatot, a szlovák papok egy része is magyar érzelmű és magyar orientáltságú volt, hisz a magyar kultúrkörben szocializálódott az Egyház több száz éve. Ezt bizonyítja, hogy az Országos Kereszténységszocialista Pártban is sok szlovák pap tevékenykedett, ők javarészt Fischer-Colbrie-hez kötődtek (Petrášek Ágoston /Augustín, Dobránszky János/Ján stb. Az államfordulat körüli bizonytalan időkben úgy a magyar, mint a szlovák papok egyedül benne bíztak meg, nagy elismerés övezte személyét, ezért természetesnek hatott, hogy papjai inkább a magyar klerikus közeghez voltak szolidárisak. Nagy tisztelője volt többek közt az akkori politikai élet egyik legmeghatározóbb személyisége, Andrej Hlinka is.

Fischer-Colbrie és Hlinka kapcsolata nagy múltra tekint vissza. Már korábban is jó viszonyt ápoltak egymással, az új államban és az akkor felálló szlovák egyházi felső vezetésben való aktív szerepvállalásuk okán tevékenységük több ponton kapcsolódott egymáshoz. Mindketten egyetértettek abban, hogy a csehszlovák egyház egységesítése veszélyeket rejt mind a szlovák, mind a magyar részre. Ennek élén ugyanis alapvetően cseh egyházi személyek álltak, ami cseh hagyományokra és viszonyokra alapozott, ami meglehetősen távol állt a közös hazában szocializálódott szlovák és magyar egyházi vezetőktől.

Ugyanezt gondolták a latin nyelv misenyelvének megtartásáról is, mondván, ez feloldja a nemzetiségi vitákat. De együtt léptek fel az ellen is, hogy az iskolákból ne távolítsák el a kereszteket, és abban is egyetértettek, hogy a szocializmus fenyegető veszélyeit fenntartásokkal kell kezelni. Nem véletlen, hogy Fischer-Colbrie pártja, az Országos Kereszténységszocialista Párt első számú szövetségesének sokáig Hlinka Néppártját tartották, ám pár témában való konstruktív együttműködést leszámítva formális szövetség végül nem alakult ki a két párt között országos szinten. Valószínűsíthetően mindez nem Fischer-Colbrién és Hlinkán múlott.

Politikai pengeélváltás, elmozdítására irányuló próbálkozások

Tökéletes szlovák nyelvtudása és a szlovákok iránti toleranciájának köszönhetően kezdetben elfogadott, majd megtűrt személy volt a Masaryk-féle demokráciában, majd egyre kellemetlenebbé vált határozott, egyenes jelleme és az igazságtalanságokkal szembeni fellépése miatt. Az aszkéta életű püspök nem ijedt meg a hatalom terrorjától, hanem szembeszállt vele népe és a rászorultak védelmében, ahogy tette azt egész élete során. Ez ugyanúgy megnyilvánult püspöki hivatali tevékenységében, ahogy a közéleti tevékenységében, többek közt az Országos Kereszténységszocialista Párt szellemi ideológusi szerepkörében is.

1919-ben állami részről felkérték Fischer-Colbrie püspököt, hogy tartson egy Te Deum díszmisét az egyéves Csehszlovákia fennállásának ünnepére, amit élesen visszautasított, úgy reagált le, hogy szívesebben tartana gyászmisét, mivel Szlovákia katolikus lakosságát annyi sérelem érte az utóbbi egy évben, hogy nincs mit ünnepelni. Szemére vetették azt is, hogy

október 28-án nem tűzi ki az állami zászlót, nem hajlandó hálaadó szentmisét celebrálni, és nem is tett hűségesküt, valamint hogy a kassai papi szemináriumban valójában nincsenek is szlovák tanárok. (Október 28-át maga Andrej Hlinka sem fogadta el, azzal az érvvel, hogy a Csehszlovák Köztársaság két nappal később, 30-án alakult, amikor a szlovákok is deklarálták a csatlakozást.)

Az Országos Keresztényszocialista Párt alapgondolata volt, hogy a magyar jelleg mellett a szlovákokat is bevonják, akárcsak a németeket. Egyre többen viszont gyanúsan kezdtek tekinteni a mozgalom tevékenységére. Például Torna-Abaúj megye és Kassa új csehszlovák főispánja 1919. december 7-ei jelentésében a következőket írta Fischer-Colbriék szervezkedéséről: *„…az itteni keresztényszocialista szervezet veszélyes törekvésre adta magát. Amellett, hogy állandóan teljes lojalitást ígér és a vallásos erkölcs, valamint az antiszemitizmus leple alatt igyekszik a szlovák munkásságot is megszerezni, kétségtelen, hogy ez a párt szimpatizál a jelenlegi magyarországi kurzussal, támogatja az itteni klérus (Tost Barna, dr. Konrád kanonok, dr. Fischer-Colbrie püspök, akik soviniszták és monarchisták) és tagsága államellenes szellemben van informálva.”*[275]

1924-ben perbe is fogták, és addig példátlan támadás érte személyét. Aláírásával csatlakozott ugyanis ahhoz a memorandumhoz, melyet a szlovák püspöki kar

[275] SNA, fond Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska 1919-1927. 5. doboz. 7.l. in.: Angyal Béla: Érdekvédelem és önszerveződés -- Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918-1938., Fórum Intézet - Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta-Dunaszerdahely, 2002

kezdeményezett 1924. január 24-én. A memorandumban foglaltak értelmében javasolták és sürgették az egyes egyházmegyékben a szaleziánus rend számára intézetek létrehozását.

Ennek hátthereként viszont nem kerülhető meg az a tény, hogy a Csehszlovák Köztársaság megalapítói (Palacky-Masaryk-Beneš) enyhén egyházellenesnek voltak tekinthetőek, ami leginkább a Katolikus Egyházzal szemben fogalmazódott meg részükről. A huszita szellemiségű hagyományokra épülő cseh nemzeti mozgalmak szemében ugyanis a Katolikus Egyház magát jelentette a mélyen katolikus Habsburg-uralkodóházzal, tehát a gyűlölt Osztrák-Magyar Monarchiával. Több korabeli feljegyzés is található arról, hogy a mai Szlovákia területére bevonuló cseh legionáriusok több helyen is ledöntötték Nepomuki Szent János szobrait, mert bár cseh volt, de meglehetősen huszitaellenes. Ehhez hozzájárult továbbá, hogy a cseh nép körében már akkortájt is jellemzőbb volt az ateizmus. Ezzel szemben Szlovákia lakosságának túlnyomó része katolikus volt, és a szlovákok részéről éppen a katolikus papság volt a nemzeti függetlenség legfőbb szószólója. Érdekes tény, hogy a csehekkel szembeni politikai ellenzéket Andrej Hlinka és néppártja testesítette meg, aki ebben a kérdésben is szemben állt Prágával. Nyitravarbón például a ledöntött Nepomuki-szobrot saját maga kezdeményezte, hogy állami pénzen állítsák vissza.

A hatalom megpróbálta megosztani az egységet formáló katolikus közösséget magyarokra és szlovákokra. A téma

magyarellenes élét pedig Fischer-Colbrie személye kínálta. [276] Mivel egyre kellemetlenebbé vált Prága számára, ezért a támadások jelentős része éppen ellene nyilvánult meg, mint a magyarok püspöke ellen. A Palacky-Masaryk-Beneš-féle német- és magyarellenes nemzetideológiai toposzba sehogy sem illett bele egyetemes nemzetiségek feletti alakja. Lépések történtek a püspöki székből való elmozdítására is. A hatalom részéről leginkább a csehszlovák kormány egyházügyi referense, Karol Anton Medvecky indított ellene lejáratő, kampányszerű támadást, aki Marián Čižmár tanulmánya szerint[277] maga is elfoglalta volna a kassai püspöki tisztséget, Fischer-Colbrie nyugdíjaztatása esetén, ám Fischer-Colbrie Ágoston kapcsolatai és megbecsültsége miatt Prága akkor még nyíltan ezt nem merte felvállalni.

A csehszlovák hatóságok egyre kritikusabban néztek tevékenységére és személyére, melyet nacionalistának és revizionistának minősítettek. Jogköreit csorbítani próbálták, őt és a körülötte formálódó csoportot folyamatosan megfigyelték, 1925-ben pedig megpróbálták elmozdítani is püspöki székéből, amire hirtelen halála miatt nem került már sor.

Jómaga mindezzel szinte nem is foglalkozott, nem úgy mint a közvélemény és a katolikus egyházi személyek, akik egy emberként álltak ki mellette. Ugyanis a szlovákság körében legalább olyan népszerűségnek örvendett, mint a magyarokéban, hiszen egyenes és humánus jelleme mellett ő

---

[276] Szőke József: A kassai vértanúk utóda. Vasárnap, augusztus 6. 5. o. 1995

[277] Marián Čižmár: Augustín Fischer-Colbrie (1863-1925) – Myšlienky, slová, skutky, LiRea Humenné, 2013, 88 o.

volt a püspökök közül a legidősebb is, ezért rangidősként őt tekintették a Szlovák Katolikus Egyház fejének. Ez a helyzet Prágát egyre jobban irritálta, így 1924-ben Beneš személyesen utazott el Prágába, hogy elérje, hogy a püspököket a köztársasági elnök nevezze ki, az egyházmegyék pedig különüljenek el teljesen a magyar Egyháztól. A Vatikánban viszont nem talált értő fülekre, ezért egyházellenes javaslatait a csehszlovák belpolitikában próbálta érvényre juttatni. Javaslatai közt szerepelt az Egyház vagyonának elkobzása, a katolikus iskolák és birtokok államosítása, illetve a papság állam iránti lojalitásának kikényszerítése.[278]

Ugyanerről tanúskodik Clemente Micara pápai nuncius 1923-as vatikáni jelentése is, melyben úgy fogalmaz, hogy a kassai püspök sok kellemetlenségnek és méltatlanságnak van kitéve az állam részéről, hogy elüldözze őt Csehszlovákiából.[279]

Az ügy folytatásaként Fischer-Colbrie vezetésével a püspöki kar 1924. november 24-én pásztorlevelet adott ki, azzal a felhívással, hogy a hívők lépjenek ki az anarchista, nihilista, szocialista és kommunista egyesületekből, illetve azokból a pártokból, melyek egyházellenes tevékenységet folytatnak, a papokat pedig egyenesen utasították, hogy ne részesítsék a szentségekben a pártok tisztségviselőit. A dokumentum aláírói között az ő szignója az első helyen szerepelt. Ez a hatalom

---

[278] Az Egyház elleni szankciókat legvehemensebben a szociáldemokraták követelték.

[279] E. Hrabovec: Slovensko a Svätá stolica 1918-1927 vo svetle vatikánskych prameňov. Univerzita Komenského, Bratislava 2012, 372 o.

részéről csak olaj volt a tűzre és további intézkedéseket foganatosítottak. Az aláírókat és kihirdetőket csendőrök hallgatták ki és citáltak bíróság elé. Fischer-Colbriét azzal vádolták, hogy ő fogalmazta meg a pásztorlevelet, illetve ő az, aki manipulálja Vatikán Csehszlovákiával való viszonyát. A cseh sajtó és a cseh pártok részéről ekkor szisztematikus, többfrontos támadás nyílt a Vatikán, a katolikusok és nem utolsósorban a magyarok irányába. Az eseménysorozatra Filep Gusztáv Tamás Noszkay Ödön egy tanulmányából az etatizmus és a karitász jelzőkapcsolatot kölcsönözte. Ennek későbbi akkordjaként értelmezhető az is, hogy Francesco Marmaggi adrianopoli érsek, pápai nuncius elhagyta Csehszlovákiát (a végpontot jelentő indok Husz János emléknapjának állami ünnepnappá tétele volt.)[280] Kormánypárti sajtóorgánumokban egy Hrušovsky nevű külügyminiszteri tanácsos Fischer-Colbrie püspököt egyenesen földalatti vakondnak titulálta, aki eddig láthatatlanul mozgatta a szálakat, amik Budapestre vezetnek, és valójában még mindig magyar szellemben igazgatja az egyházmegyét.

A Sokol-szervezetek válaszlépésként felszólították tagjaikat, hogy lépjenek ki a Katolikus Egyházból. Több, nyíltan egyházellenes párt pedig tömegdemonstrációkat is szervezett, de azok sorra kudarcba fordultak. Kassán is szerveztek ilyet 1925. február 3-ára a Centrál moziban. A tüntetésen részt vett Ulrich szociáldemokrata parlamenti képviselő is, aki szerint a pásztorlevél kiszolgáltatja a szlovák népet a magyar és a zsidó

---

[280] Filep Gusztáv Tamás: Etatizmus és karitász –adalék Fischer-Colbrie Ágoston és a szlovákok kapcsolatához in: Filep T.G.: A humanista voksa – Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918-1945, Kalligram, Pozsony, 2007

nagytőkének. Matej Černoch legionárius vezér pedig egyenesen Fischer-Colbrie kitoloncolásával hergelte az összegyűlteket. A Prágai Magyar Hírlap tudósítása szerint a nacionalizmustól túlfűtött szónok követelte a csehszlovák zászló püspöki palotára való kitűzését, ellenkező esetben a földig rombolják. Példának Romániát és Jugoszláviát hozta fel, ahol a gyakorlat szerint, aki az állam útjában áll, annak „szétverik a fejét". E szavak hamar eljutottak a tüntetés ideje alatt tartott szentmisére is, ami után a hívek nem mentek haza, hanem körbefogták a püspöki palotát, hogy megvédelmezzék püspöküket. A Prágai Magyar Hírlap tudósítója szerint mintegy négyezer ember gyűlhetett ott össze. A Centrál moziban lévő demonstrálók ezzel szemben töredékennyien voltak, így a püspöki palota megtámadásának gondolatát elvetették, de feljelentették az Országos Keresztényszocialista Pártot, hogy államellenes felkelést akarnak kirobbantani. A hatóságok ez alapján letartóztatták a párt helyi vezetőit, Fleischmann Gyulát, Gazsovszky Gyulát, Balázs Gyulát és Tost Barna prépost-kanonokot. A kassai iroda, illetve a plébánia iratait lefoglalták és a nevezett tisztségviselők mellett az aktivistáknál is házkutatást tartottak. Bizonyítékot az állítólagos felkelésre viszont nem találtak, csupán egy kétes előéletű, iszákos tanúskodott arról, hogy a püspöki palota udvarán fegyvert osztogattak volna. A büntetővádi eljárás elindításához ugyanakkor ez is elegendő volt a hatóságok számára. [281]

Tost Barnabást Fischer-Colbrie legközelebbi bizalmasának tartották, akivel a hivatalos egyházi és világi ügyeket rendszerint megvitatta a püspök. A titkosszolgálati jelentések

[281] Szőke: A kassai.... im. 5. p.

alapján a püspökben erősödő revizionista érzés Tost befolyásának volt köszönhető.

Az ellene irányuló per viszont hamar kifulladt, ugyanis nem találtak rajta fogást, és mind a magyarok, mind a szlovákok elítélték a téma nemzeti kérdéssé való tételét. Fischer-Colbrie ugyanis éppen a szlovákokkal szembeni empátiája miatt maradhatott hivatalában 1918 után, de Esztergomból is lehet példát felhozni, méghozzá a szlovák származású, de Esztergomban maradt Csernoch érseket, aki 1918 után is adott ki szlovák nyelvű lapokat, mégis Prága ezeknek behozatalát szisztematikusan tiltotta. Számtalan szlovák püspök és pap állt ki mellette, illetve érte. A rozsnyói püspök, Čársky így nyilatkozott: *„Ő egyformán szerette az összes katolikus hívét, hiszen a lelkében csak szeretet volt. Politikai szempontok nem befolyásolták egyházmegyéje vezetésében."* De a cseh püspöki kar is szolidaritásáról biztosított mindenkit. Maga Fischer-Colbrie viszont érdemben már nem kívánt foglalkozni a gyalázkodásokkal, egészségi állapota ugyanis egyre romlott.

A cseh közhatalom szemében Fischer-Colbrie magyar nacionalistának minősült, holott életpályájából és munkásságából inkább ellenkezője világlik ki, hogy egy mérhetetlenül toleráns, mindenki felé nyitott személy volt, persze önmagát, magyar nemzetét és katolicizmusát nem megtagadva.

Összegzés

Esterházy János közéleti tevékenységét az 1920-as évek derekán kezdte el. Arra vonatkozó nyomot egyelőre nem találtunk, hogy volt-e köztük kapcsolat, feltételezések szerint nem valószínű, de mint tudjuk, Esterházy János eszmeisége és gondolatvilága szilárdan a kereszténvi, katolikus és nemzeti

alapokra helyeződött, amit Fischer-Colbrie a felvidéki bástyaként a kereszténységszocializmus kiépítésével honosított meg a formálódó Csehszlovákiában.

Az eseményeket tekintve megfigyelhető pár egybevágó tényező, melyek kibontása további kutatásokat igényel. Fischer-Colbrie egészsége a folyamatos zaklatások és támadások miatt meggyengült és 1925-ben visszaadta a lelkét az Úrnak. Ugyanebben az évben távozik a párt éléről Lelley Jenő és kerül helyére az a Szüllő Géza, aki a Trianon előtti magyar konzervatív politikai hagyományokhoz kívánja vinni a párt politikáját. Eztán kezd háttérbe vonulni az az „őslakos koncepció", melyet Fisher-Colbrie is megtestesített, tehát a magyar mellett szlovák, német és ruszin vonal; és kerül előtérbe a párt magyar etnikai jellegének nagyobb hangsúlyozása, határozottabb sérelmi szempontú ellenzéki politizálása. Esterházy János politikai színre lépésével viszont az őslakosok jogait képviselő koncepció ismét visszatért a párt politikájába.

Esterházy János 1931-ben a Csehszlovák Köztársasági Magyar Népszövetségi Liga vezetője lett. A Népszövetség (az Egyesült Nemzetek elődje) keretében működött. Egy év múlva,1932. december 11-én az Országos Kereszténységszocialista Párt elnökévé választják meg. Az 1935-ös választásokon pedig éppen kassai jelöltként kerül be a csehszlovák parlamentbe.

Tehát kijelenthető, hogy noha közvetlen kapcsolat a két történelmi személyiség között úgy tűnik nem volt (bár elvileg lehetett volna), eszmeiségükben, népükért viselt felelősségtudatukban, kiállásukban és helytállásukban mindenképp fellelhetők olyan hasonlóságok, melynek alapján gróf Esterházy Jánost Fisher-Colbrie Ágoston püspök eszmei

követőjeként tarthatjuk számon. Ezen tényezők részletesebb feltárása természetesen további kutatásokat igényel.

Szakirodalom:

Angyal Béla 2004: Dokumentumok az Országos Kereszténységszocialista Párt történetéhez 1919-1936. Somorja-Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó.

Angyal Béla 2002: Érdekvédelem és önszerveződés. Galánta-Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó.

Čižmár, Marián 1998 Hlásal radostnú zvesť chudobným /Boldog hírt hirdetett a szegényeknek, Levoča-Lőcse

Čižmár, Marián 2013. Augustín Fischer-Colbrie (1863-1925) – Myšlienky, slová, skutky, LiRea Humenné.

Filep Gusztáv Tamás 2007. Etatizmus és karitász – adalék Fischer-Colbrie Ágoston és a szlovákok kapcsolatához in: Filep T.G.: A humanista voksa – Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918-1945, Kalligram, Pozsony.

Gaucsík István 2005: Fischer-Colbrie Ágoston emlékezete, Új Szó, 2005. november 11., Gondolat melléklet, 12. oldal

Gergely Jenő 1977. A kereszténységszocializmus Magyarországon 1903-1923, Akadémia Kiadó, Budapest.

Gergely Jenő 1993. A kereszténységszocializmus Magyarországon 1924-1944, Typovent Kiadó, Gödöllő.

Katholikus Szemle – (szerk.: Mihályfi Ákos) kilencedik kötet - IV. füzet, szept., okt., Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1895

Mihóková, Mária 1996. Košický biskup ThDr. Augustín Fischer-Colbrie 1863-1925 Život a dielo. Verbum, spol. s.r.o., Košice-Kassa.

Molnár Imre 1998. A magyar nyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában in: A (Cseh)Szlovákiai Magyar Művelődés Története 1918-1998 – I. Történelem, szociológia, demográfia, nyelvfejlődés, nyelvhasználat, a mindennapok kultúrája, az egyház és a vallás. Ister Kiadó, Budapest.

Popély Gyula 2014. Felvidék 1918–1928, Az első évtized csehszlovák uralom alatt, Kárpátia Stúdió Kft. Budapest.

Szőke József 1995. A kassai vértanúk utóda. Vasárnap, augusztus 6. 5. o.

Sztankay Szilárd 1932. Emlékezés Fischer-Colbrie Ágostonról. Új Élet, 1, 5: 165-166.

Sztyahula László 2013. A csehszlovákiai magyar katolikus egyház története 1918-1950. Ász Stúdió, Kéménd (magánkiadás)

Vidákovich Aladár 1956. Egy szent életű magyar püspök. Vigília, 21, 5:225-231. Wick Béla 1928. Dr. Fischer-Colbrie Ágoston Beszédei és Beszédvázlatai. A püspök irodalmi hagyatéka. Az Egyházmegyei Papság kiadása, Szent Erzsébet Nyomda R. T. Kassa.

Nagy Pál

A két Esterházy testvér: Lujza és János

„*Ha el vész hazád, el veszett hajód, nyomorúlt reménség, ha deszkán ragadosz. Ály hazád mellett, hogy véle edgyütt el ne essél.“* (Kiss István, *Magyar Phylosophya,* Rodostó, 1730)

1956 után Párizsba kerülve hallottam elöször Esterházy Jánosról. Egyetemista kollégáim suttogva mesélték, hogy az a hölgy, aki a francia fővárosban a magyar katolikus menekültügyi segélyszervezetnél ruhát osztogat, s igyekszik a

menekülteket jó szóval is segíteni, nem más, mint Esterházy Lujza, az orosz és szlovák kommunista börtönöket megjárt Esterházy János nővére. Egyik barátom még azt is tudni vélte, hogy Esterházy János csehszlovák börtönben halt meg, 1957 elején.

A mindig fekete ruhát viselő Esterházy Lujza a menekültek között köztiszteletnek örvendett, s ez csak fokozódott, amikor megtudtuk, hogy ő és öccse, a két évvel fiatalabb János (1901-1957), a pokol minden bugyrát megjárták a kommunisták közép-európai hatalomra jutása után.

Lujza 1966-ban elhunyt, de nem felejtettük el, hogy a Párizsban élő magyar arisztokratáknak ahhoz a csoportjához tartozott, amelyik a saját sérelmein túl, a magyarokat ért sorscsapások túléléséért küzdött, mint például az erdélyi Albrecht Dezső; élettára, az újságíró Doblhoff Lily; vagy az egyik Teleki grófnő. Az is többé-kevésbé közismert volt, hogy nem sokkal Nyugatra menekülése után Lujza megírta tanúvallomását a harmincas évekről, a világháborúról, a kommunista hatalomátvételről, meneküléséről, amely azonban kiadatlan maradt. 1991-ben viszont – az öccse kálvárájáról szóló (később született) utolsó fejezettel kiegészitve – megjelent Budapesten, az Amerikából Pestre hazaköltöző, s kiadóját újra megnyitó Püski Sándor gondozásában. Pesten jártamban (valószínűleg 1991 nyarán) a Krisztina körúti Püski „könyvesházában“ megvettem Esteházy Lujza *Szívek az ár ellen* című emlékiratát, amelyből megtudtam, hogy a mű tulajdonképpen fordítás: alapja az a kiadatlan francia nyelvű kézirat, amelyet Lujza közvetlenül Párizsba érkezése után, 1946-ban kezdett írni.

A könyv tehát a háború előtti világról szól, a csehszlovákiai kisebbségekről (Lujzáék birtoka a Felvidéken volt), a háborúról, amelyben rossz oldalon álltunk, a háború utáni Közép-Európa sorsáról, s arról, hogyan menekült a szerző, az üldöztetés elől, 1946-ban Franciaországba. Ezt bővítette ki, 1963-64-ben, mint maga írja: „János fivéremnek a sztálinista csehszlovák fogházban töltött éveiről és haláláról szóló fejezettel".

Annak, hogy Esterházy Lujza köyvét franciául fogalmazta, ugyanaz az oka, mint annak, hogy II. Rákóczi Ferenc *Mémoires*-jait franciául írta: franciáknak szánta. Rákóczi meg akarta győzni a franciákat (mindenekelőtt a Napkirályt, XIV. Lajost), hogy jól tette, hogy szabadságharcát támogatta, s azt is kifejtette, hogy miért számít a franciák további támogatására.

Esterházy Lujza azt szerette volna, ha az akkor még nagyhatalmi pozícióban tetszelgő franciák azoktól tudnák meg, mi történt Közép-Európában, akik az eseményeket ott élték át, a tenyérnyivé zsugorodott országban, vagy az utódállamokban. Mivel ő a harmincas és negyvenes években Csehszlovákiában élt, elsősorban erről az új országról írt, franciául franciáknak. (Anyanyelvi szinten használta a gallok nyelvét.)

A magyar változat is jó; ez Pröhlené Samarjay Éva munkája, aki így írja le, a fordító előszavában, a magyar kiadás történetét: „Huszonhárom évig bőröndbe zárva aludta álmát egy francia kézirat. Esterházy Lujza grófnő végrendelete alapján 1966-ban került Rómába unokahúgához, Alice-hoz, aki hosszú évekig félt hozzányúlni, mert úgy érezte, hogy elolvasása fájó sebeket szakítana fel. De a sorsfordító idők kényszere alatt mégis előszedte a kéziratot, s egy szép napon

nálam cseng a telefon: ‚Évikém, egész éjjel olvastam Lulu néni kéziratát és hiányos francia tudásom ellenére, teljesen a hatása alatt vagyok. Vállalnád a lefordítását, hogy könyv alakban megjelenhessen? Már csak te vagy az egyetlen, akivel gyermekkorom emlékeit fel tudom eleveníteni!‘ Hát bizony – villant át az agyamon – Aliszka alig volt 8 éves és bátyja első gimnazista, amikor a pozsonyi Egyesült Magyar Pártból, ahol mint gépírónő működtem, édesapjuk, Esterházy János gróf felkért, hogy fiát a nyári vakációban a francia pótvizsgára felkészítsem. Igyekezetemet siker koronázta, s mikor egy fél év múlva Újlakra kerültek a gyerekek, már mint régi ismerős vállaltam az otthoni tanításukat, Lujza grófnővel és egy tanárral karöltve.

‚Szívesen elvállalom a fordítást‘ – feleltem a telefonba, és valóban néhány hét múlva kezemben volt a vaskos dosszié.“[282]

A magyar nyelvű kötetben olvasható Sinkó Ferenc „Egy Nagyasszonyról“ című bevezetője[283] is, amely akkoriban azért volt fontos, mert még nem terjedt el az internet; ez volt szinte az egyetlen „szócikk“, amely elvezetett benünket Esterházy Lujzához. Én legalábbis Sinkó Ferenc bevezetőjéből tudtam meg, 1991-ben, hogy Lujza fontos szereplője volt a két világháború közötti csehszlovákiai magyar kisebbségi életnek; ezért kellett, a sztálinisták bosszúja elől, Nyugatra menekülnie. (1945-ben már az internálótáborból szökött Franciaországba.)

---

282 Esterházy Lujza, *Szívek az ár ellen. (Népek ütközése. Közép-európai tapasztalatok.)* Budapest, Püski, 1991. 5.

283 uo. 6-13.

1932 és 1943 között „Lulu grófnő“ a Sinkó Ferenc-szerkesztette kassai *Új Élet* munkatársa volt – a lapban harminchárom írása jelent meg. Soha nem titkolta, hogy hithű katolikus és jobboldali politikai elveket vall. Ez a politikai állásfoglalás nála azonban erős szociális érzékenységgel párosult, amely odáig terjedt, hogy helyeselte a magyar nagybirtokrendszer felszámolását, s a szövetkezetbe tömörülő parasztbirtokok létrehozását.

Esterházy Lujza 1899-ben született Nyitraújlakon, id. Esterházy János és Elżbieta Tarnowska lengyel grófnő elsőszülött gyermekeként. (Öccse, János, 1901-ben, húga, Mária, 1904-ben született.) Már 1923-ban meggyűlik a baja a csehszlovák hatóságokkal: Károly király puccsa idején kémkedéssel vádolják a Trianon óta csehszlovák állampolgárságú, szép, fiatal nővé felnőtt Lujzát, Ostenburg (Károly-párti) ezredes mennyasszonyát. A vád ellene, hogy Magyarország és Lengyelország (?) javára kémkedett. 1924 decemberében a nyitrai törvényszék egy évi börtönbünetést szabott ki rá. 1926 elején szabadult.

A harmincas években az SZKIE (Szlovákiai Katolikus Ifjúsági Egyesület) keretében dolgozott, s írta újságcikkeit. Egy 1938-as írásában például azt fejtegeti: „A modern katolikus gondolkodók, pl. Maritain, tudatában vannak ... annak, hogy a katolikus pártokhoz éppenúgy, mint minden más politikai alakulathoz, rengeteg emberi gyarlóság tapad. [...] Ha tehát szeretjük az Egyházat, ugyanúgy, mint ahogyan nem tűrjük, hogy valaki a Katolikus Egyház nevében ellenezze a szociális igazságot, nem tűrhetjük azt sem, hogy a katolicizmus cégére alatt bárki is szembeforduljon a nemzet ama természetes

jogával, hogy tagjait valláskülönbség-mentes politikai alakulatba tömörítse.“ [284]

1939-ben (a Felvidék visszacsatolásakor) arról ír, hogy a szlovák-magyar közeledést egyedül „a két érdekelt nemzet valósíthatja meg – ha egyáltalán lehetséges“.

Sinkó Ferenc a *Szívek az ár ellen* bevezetőjének végén a következőket írja: „1938-ban megnehezült kapcsolata lapunkkal és a mozgalommal. Nyitraújlak Szlovákiában maradt. Néhány cikket még így is írt. Ebben az időszakban különösen sokat jelentett öccse számára a tőle kapott erkölcsi és szellemi támogatás. Ő irányította János két gyermekének a neveltetését is.

Tiso rendszerének bukását a családi fészekben érte meg. János grófot elhurcolták, s őt internálták. Kalandosan szökött meg Prágán keresztül, Pater Riquet, a francia ellenállás jezsuita hősének támogatásával. Az elpusztított nyitraújlaki kastélyból kimenekítette az édesanyját is Franciaországba és egy lengyel rokonánál helyezte el Montrésorban.“[285]

1991-ben két oka is volt, hogy foglalkoztasson Esterházy Lujza és Esterházy János sorsa.

Az első (számomra természetes emberi ok, amelyről azonban a mai világban nem árt néhány szót szólni): a köztudat még ma is úgy tartja, hogy a „baloldali“ embert elsősorban embertársai szociális helyzete foglalkoztatja, a „jobboldali“ embert pedig hazájának sorsa, a nemzettudat problémái. Téves,

---

[284] *Esterházy L. Szívek...*, 11-12.

[285] *Esterházy L. Szívek...*, 13.

idejétmúlt feltételezések ezek! A „baloldali“ ember, az esetek túlnyomó többségében természetesen jó hazafi. Mint ahogyan a „jobboldali“ ember sem érzéketlen a szociális problémák iránt. (Ezt éppen Esterházy Lujza élete és munkássága bizonyítja.)

Tévedni persze mindkét oldalon lehet, de beszéljünk most az általam legtöbbre becsült kategóriáról, a *gondolkodó magyarok*ról.

A másik oka annak, hogy a két Esterházy élete (és halála) foglalkoztatott: 1991 körül már kutattam azt a témát, amely 2016-ban konkrétizálódott, amikor is az egyik nagy múltú, 1874-ben Párizsban alapított francia tudományos kiadónál megjelent *Une francophonie millénaire* (Ezeréves frankofónia) című munkám, amelyben 84 magyar szerző (király, fejedelem, államférfi, közéleti szereplő, tudós, író, művész, katona stb.) eredetileg is franciául írt művéből: könyvéből, cikkéből, leveléből (és így tovább) mutatok be részleteket, egy 200 oldalas tanulmány kíséretében.*

Amikor Esterházy Lujza visszaemlékezéseiből megtudtam, hogy a magyar kiadás alapja tulajdonképpen az a máig kiadatlan kézirat, amelyet a negyvenes években Franciaországban írt, franciául, s 1963-64-ben egészített ki, kinyomoztam a Rómában élő unokahúg, Esterházy Alice, az eredeti kézirat tulajdonosa címét, s írtam neki. Esterházy Alice rendkívül kedvesen válaszolt, s elküldte nekem a francia kézirat egy (bekötött) példányát. Ebből válogattam azt a körülbelül négy könyvoldalnyi anyagot, amelyet – Esterházy

Lujza rövid életrajzának kíséretében – könyvem 2017 őszén-2018 tavaszán megjelenő második kötetében közlök.[286]

Esterházy Lujza francia nyelvű gépiratának legmegrázóbb fejezetei saját menekülésének története. De az a rész is rendkívül érdekes, amelyben megírja: 1947 szeptemberében, Párizsban a *New York Herald Tribun c*ikkét olvasva tudta meg, hogy János fivérét (távollétében, mert közben az NKVD a Szovjetunióba deportálta) a csehszlovák legfelsőbb bíróság halálra ítélte.

Esterházy Lujza Franciaországba menekülése a szerencsének és az emberi szolidaritásnak köszönhető. Lujza a katolikus ifjúsági mozgalomban, a *Pax Romana* keretében ismerkedett meg Michel Riquet (1898-1993) francia jezsuita páterrel (Jacques Maritain tanítványával), akit a németek 1944-ben, mint az Ellenállás egyik vezetőjét, először Mauthausenbe, majd Dachauba deportáltak, zsidók, kommunisták és más szabadkőművesek társaságában. De Esterházy Lujza katolikus körökből jól ismerte a XX. századi tomizmus kiváló, befolyásos képviselőjét, Jacques Maritain-t is (1882-1973), aki, nagykövetként, a Vatikánban Franciaországot képviselte.

Riquet atya nemcsak a menekülésben, hanem Párizsban is sokat segített Lujzának, de a Secours Catholique-hoz csak később és nehezen tudja bejuttatni. Addig Lujza Montrésorba, az egyik Loire-völgyi kastélyba megy, ahol lengyel rokonai, akik édesanyját befogadták, őt is szeretettel fogadják. (Xavier

---

286 Paul Nagy, *Une francophonie millénaire. Anthologie de textes écrits en français par des auteurs hongrois, du Moyen Âge jusqu'à 1918*, Paris, Honoré Champion, 2016, 500 oldal.

Branicki lengyel gróf, III. Napóleon egykori barátja, sikeres üzletember volt.)

Esterházy Lujza tehát már Párizsban volt, amikor – 1946 nyarán – a Luxemburg-palotában a Békekonferencia ülésezik. Itt a grófnő régi barátjával, Révay Istvánnal, a magyar delegáció tagjával, a Teleki Pál Intézet igazgatójával találkozik, aki összehozza őt (az általam is jól ismert) Doblhoff Lily-vel (Albrecht Dezső élettársával). Az 1897-ben Ibrányi Erzsébetként született újságírónő neve már a háború előtti Budapesten ismert volt (ő írta Horthy Miklós „hivatalos“ életrajzát...). Az emigrációban a Szabad Magyar Újságírók Szövetsége alelnökeként tevékenykedett. (1973-ban halt meg.) Lily összeköttetései révén segíteni próbált Lujzának Esterházy János kiszabaditásában.

Írói teljesítményként is időtálló 1947. szeptember 18-a leírása Esterházy Lujza könyvében. Akkor már (egyelőre átmenetileg) a francia Secours Catholique munkatársaként dolgozik, mint tolmács és fordító.

„1947 szeptember 18-án a *New York Herald Tribun* harmadik oldalán János fivérem neve ötlött szemembe. A csehszlovák sajtóügynökség következő szövegű táviratát olvastam:

‚A Csehszlovák Magyar Keresztényszocialista Párt volt elnökét, Esterházy Jánost a csehszlovák nemzeti bíróság, mint fasisztát és kollaboránst távollétében halálra ítélte.‘

Ennek az ítéletnek a hallatlan aljassága elállította a lélegzetemet. Ezt az igazságtalanságot nem hagyhatom szó nélkül. Azonnal felhívtam Auer Pál barátunkat, a volt párizsi

magyar nagykövetet. Annak idején Budapesten nagyon jónevű ügyvéd volt.[287] Megkértem, hogy másnap fogadjon.

Addig is megpróbáltam végiggondolni az ügyet. Halálos félelem ülte meg szívemet. Ha Jánost halálra ítélték, akkor a csehszlovák kormány ellenséges magatartása oda vezethet, hogy kiadatását fogja kérni a szovjetektől, hogy a kivégzést végrehajtsák. Hogyan lehetne őt a fenyegető halálveszedelemtől megmenteni?

Az egyetlen út a perújrafelvétel volna. Benest kellene megkérni, hozassa vissza Jánost, hogy szabadon védekezhessék a bíróság előtt. Hiszen ez lehetne éppen az a hídszerep, amelyet Benes magára vállalt. Ez a gondolatsor bírt arra, hogy táviratot fogalmazzak meg Benes elnöknek, amelynek szövegét megmutattam Auer Pálnak.[288] Figyelmesen és hosszasan nézte a szöveget s azután azt ajánlotta – ha tényleg elhatározom magam a sürgöny feladására – egyidejűleg jelentessem meg táviratom szövegét a *New York Herald Tribun*-ban is. Ez befolyásolhatná Benest, hogy igazságosan és korrektül járjon el Jánossal szemben, mert ebből látni fogja, hogy a nyugati sajtót érdekli a per. ‚Adok Önnek egy ajánlólevelet a *Herald Tribun* szerkesztőjéhez, sőt magam is beszélek vele'."

A bátor (ugyanakkor reménytelennek tűnő) vállalkozás leírása franciául talán még megrázóbb; hosszabban idézem

---

[287] *Esterházy L, Szívek*...202-203.

[288] Auer Pál (1885-1978) jogász, újságíró, diplomata. Budapesten, Bécsben, Párizsban és Londonban tanult. Hazáját 1946-1947-ben képviselte Párizsban, majd az emigrációt választotta. Több cikket publikált a párizsi napilapokban (*Le Monde, Le Figaro*), és néhány könyve is megjelent. (Például: *Problèmes danubiens,* Párizs, Éd. de la Revue Mondiale, 1932.)

könyvemben Esterházy Lujza francia nyelvű kéziratának ezt a részét.[289]

Lujza fáradhatatlanul folytatja küzdelmét öccse kiszabadításáért. 1946 végén, 1947 elején fogalmazza meg például „felhívás"-át, Montrésorban, illetve Soissy-sur-Seine-ben (ahová, időnként, egy kolostorba vonul vissza, hogy erőt gyűjtsön). Az „egymás ellen harcoló szívekhez" szól, vagyis a csehszlovákokhoz (elsősorban a politikusokhoz), és a magyar kisebbség tagjaihoz. Azt szeretné elérni, hogy a politikusok ráébredjenek: a közép-európai népeknek sorsközösséget kell vállalniuk, hogy boldogan, békében és jólétben élhessenek. A magyar kisebbséget is kiegyezésre (kibékülésre) biztatja.

„Tudom és érzem, barátaim és testvéreim odahaza, hogyha most egy jövőbeni kibékülésről beszélek köztünk és ellenségeink között, ezzel megsértem szíveiteket és méltatlankodásotokat váltom ki, mert azok után, amit el kellett szenvednetek, úgy érzitek, hogy nem lehetséges a kibékülés; az igazságtalanságok, amelyeket velünk szemben elkövettek, jóvátehetetlenek. Igen, ha a feldúlt otthonokra, a szétszórt családokra és összetört, megbántott, kiűzött és deportált szívekre gondolok, akkor engem is kísért az érzés, hogy a

---

[289] Aki tud franciául, rögtön észreveszi, hogy – bár a fordítás jó – a fordító tömörít, itt-ott lerövidíti Esterházy Lujza szövegét. Hogy ez kiadói szempontok miatt történt-e így, vagy a fordító saját elhatározása volt, nem tudom. Mindenesetre ez is megerősít abban a hitemben, hogy az eredeti francia nyelvű kéziratot ideje lenne könyvalakban megjelentetni. Ne vesszen el örökre, mint a magyar szerzők idegen nyelven írt műveinek nagy része!

kibékülés csehszlovák ellenségeinkkel nem lehetséges, mert a rajtunk esett sérelem meg nem bocsátható.

De szeretett barátaim – nem tudom gondoltatok-e arra, hogy 1939 óta Európában csupa jóvátehetetlen dolog történt. Nem tudom, ti tudjátok-e, hogy francia, belga, holland, dán, norvég és cseh férfiak és asszonyok tízezrei pusztultak el a hitleri haláltáborokban. És hogy a lengyelek milliókra tehető hozzátartozóikat siratják, akik a Gestapo börtöneiben és a lassú halál táboraiban szenvedtek ki. Nem beszélve a Kelet-Lengyelországból a szovjet NKVD által 1940-ben elhurcolt tömegekről, akiknek nagy része nyomtalanul tűnt el a Szovjetunióban. Oroszország nyugati részén pedig a náci megszállók hóhérai tizedelték meg a lakosságot. És a zsidók, akik 6 millió életet vesztettek a haláltáborokban és gázkamrákban! S gondoljatok azokra, akik a szétbombázott városok törmelékei alatt lelték halálukat, a németekre, akik fáklyaként égtek el a városukra hullott foszforbombáktól. S végül itt van Ázsia: Hirosima népe, akiket az atombomba pusztított el.

Soha senki nem teheti jóvá ezeket a veszteségeket, sem orvosolni nem lehet azt, amitől a népek szenvedtek. Ezek mind mély kétségbeeséssel a lelkekben úgy érzik, hogy teljes lehetetlenség kibékülni azokkal, akik ezeket a szörnyűségeket elkövették.

De hát akkor, ha annyi nemzet telítődött ilyen érzésekkel, hogyan lehet itt békét teremteni? Ha a nemzetek továbbra is azt hiszik, hogy nincs semmi kilátás a megbékélésre, hogyan kerülhetők el az újabb háborúk, a végnélküli bosszúállások sorával és az atombombával, amely mindent elpusztít?

Testvéreim, úgy gondolom, hogy elértünk a történelemnek ahhoz a pontjához, ahol a háború és az azt követő idők által megnyomorított összes nemzetnek s köztük a miénknek is majd választania kell két változat: az atombomba vagy a Miatyánk között.

Szent meggyőződésem, hogy azok a nemzetek, amelyek az utóbbit választották és a megbocsátás útjára lépnek, boldog éveket fognak megélni és érezni fogják a Történelem Urának az áldását."[290]

Érvelése egy érzékeny, hivő nő érvelése, nem politikusé. Ezt a nyelvet a politikusok egyetlen országban sem beszélik és nem is értik. Amikor azonban az abszurditás uralja a világot, s az észérvek csődöt mondanak, Esterházy Lujzának a szeretetre és belátásra apelláló érvei is fontosak, ezeknek is megvan a maguk létjogosultsága.

Nem tudható, hogy Esterházy János életben maradása Lujza imáinak, vagy a csehszlovák kommunista politika fordulatainak köszönhető-e. Az oroszok 1949 elején visszaszállítják a grófot Csehszlovákiába. Húga, Mariska, és hozzátartozói[291] azonnal kérik, hogy meglátogathassák. Egy jóindulatú zsidó államügyész fogadja őket, s azt tanácsolja: sürgősen adjanak be kegyelmi kérvényt a köztársasági elnöknek, mert az Esterházy Jánost sújtó halálos ítélet érvényben van.

---

290 *Esterházy L,Szívek...* 206-208.

291 Mariska férje Ferenc és a család barátja Prisender Emil

„Meg kell mondanom, hogy Esterházy súlyos beteg, vigasztalásul beszéljenek neki a kegyelmi kérvényről, ezt is megengedem“ – mondtaa az államügyész és személyesen vezette Ferencet és Emilt a fogház beszélőjébe. Néhány perccel később megjelent János a rács mögött. Első feltörő kérdése volt:

‚Hol vannak a gyermekeim?‘

‚János Svájcban hoteliskolát végez, Alice édesanyjánál van Pesten – nyugtatta meg Ferenc – édesanyád és Lulu Montrésorban vannak, mi pedig Újlakon.‘

Jánost a hírek boldogsággal töltötték el. ‚Hála Istennek!‘ rebegte többször egymás után.

Négy év óta ez volt az első hír övéiről. Most leroskadt egy székre a rács mögött. Annyira gyenge volt, hogy nem tudott lábon maradni.

Szovjet rabruhája alatt a teste csont és bőr. Néhány másodpercnyi csend után megszólal:

‚Miért vagyok itt? Miért hoztak vissza?‘

Emil és Ferenc nem mernek felelni.

‚Ma reggel megtudtam – mondja János –, hogy itt, Csehszlovákiában halálra ítéltek engem.‘

‚Ez ne izgasson – kezdték vigasztalni Emil és Ferenc --, meg fognak neked kegyelmezni. Holnap beadjuk a kegyelmi kérvényt a köztársasági elnöknek. Egész biztos nem fognak kivégezni.‘

‚Ott a Szovjetunióban mindenképpen meghaltam volna. Tüdőbajt szereztem a koncentrációs táborban, már a halál küszöbén voltam.‘

‚De itt meg fogsz gyógyulni! Nem fogsz meghalni! Megkegyelmeznek neked s akkor az egészséged is visszatér. Meglátod.‘

János meggyötört arca megenyhült. Az őrök azonban intettek és rájuk támaszkodva rogyadozó lábakkal, de mosolyogva hagyta el e beszélőt. “[292]

A Csehszlovák Köztársaság elnöke megkegyelmezett Esterházy Jánosnak. Esterházy Lujza és (akkor még élő) édesanyja köszönő táviratot küldenek Klement Gottwaldnak.

Lujza mindent elkövet, hogy Franciaországban kiadják *Cœurs affrontés (Affrontement de Peuples. Expériences d’Europe Centrale)* című kéziratát, mert azt reméli, hogy (különösen annak Jánosról szóló része) a francia politikusok közbenjárását eredményezheti, s fivére visszanyerheti szabadságát. A könyv azonban kiadatlan marad, annak ellenére, hogy sok közérdekű epizódot tartalmaz, s a közismert magyar szereplők: Auer Pál, Doblhoff Lily, és mások miniportréja mellett Lujza jól ismert franciák: Jacques Maritain, Riquet atya, Louise de Vilmorin stb. arcképét is megrajzolja. Vagy bemutatja például Janota urat, a Párizsban tárgyaló csehszlovák békedelegáció tagját, aki nagy árat fizet azért, mert találkozik és barátkozik párizsi magyarokkal: visszahívják őt a csehszlovák delegációból... A kézirat szövegén nem sokat kellene igazítani. Néhány kisebb probléma

---

[292] Esterházy L, *Szívek*...213-214.

abból adódhat, hogy bár Esterházy Lujza franciául ír, magyarul gondolkodik. Talán azért, mert Lulu grófnő legszebb gyerekkori-serdülőkori emlékei magyar helyszínhez kötődnek. Ez természetesen a jobbik eset: az általam ismert magyar arisztokraták egy része nemcsak franciául (angolul, németül) irt, hanem franciául (angolul, németül) is gondolkodott.

A csehszlovák sztálinisták bosszúvágya kielégíthetetlen, s az oroszoktól való félelme erősebb minden emberi érzésnél. Bár többször kilátásba helyezik, hogy (az akkor már súlyos tüdőbajos) Esterházy Jánost szabadlábra helyezik, semmi előrehaladás nem tapasztalható. Annak ellenére, hogy 1955 májusában Csehszlovákiában általános amnesztiát hirdetnek, és János felmentését most már a francia külügyminisztérium is kéri, nem engedik őt szabadon, az amnesztia rá nem vonatkozik.

„János reménysége most gyermekei felé fordul, legalább őket szeretné még viszontlátni. Fia 26 éves és Új-Zélandan dolgozik már néhány éve. Alice 23 éves és Amerikában végzi tanulmányait, mint ösztöndíjas egyetemista. Családunk szét van szórva a világ minden tájára. Lesz-e valaha is lehetőség rá, hogy összekerüljünk egy közös otthonba?“[293]

Esterházy János még megéri a magyar ‘56-ot; szlovák börtöntársaival, cseh orvosaival együtt reménykedik a forradalom győzelmében és saját sorsa – saját sorsuk – jobbra fordulásában.

1957. március elején már hordágyon viszik őt beszélőre, amikor Mariska húga meglátogatja.

---

293 Esterházy L, *Szívek*...224.

1957. március 8-án halt meg, hat nappal 56. születésnapja előtt, tizenkét évi fogság után, a mírovi börtönben.

„A gyászmisét Jánosért Rezek Román, a párizsi magyar katolikus misszió igazgatója celebrálta, Michel Riquet atya segédletével. Utóbbi jelenléte, aki szintén megjárta a koncentrációs tábor poklát, vigasztalóan hatott rám és mélységes hálaérzettel töltött el. Mellettem álltak szeretett unokatestvéreim a család képviseletében. Apai részről Montesquieu Csáky Natália, férjével. Anyai részről J. Tarnowski, feleségével, Rose-zal és minden jó emberünk Montrésorból. A Sèvres utcai külföldiek templomában volt a gyászmise, amelyen sokan vettek részt a magyar forradalom menekültjei közül, de voltak a templomban más barátaink is a közép-európai emigrációból, akiket közös sorsunk sodort ide a vasfüggöny mögül.“[294]

Esterházy János fogságának, lassú haldoklásának, helytállásának Lujza által leírt történetét viszonylag részletesen közlöm francia nyelvű könyvem 2. kötetében. Ez a közlés, visszamenőleg természetesen nem változtat, nem változtathat a történteken, de ahhoz hozzájárulhat, hogy Esterházy Lujza kéirata végre megjelenjék, fontos művel gazdagítva az orosz birodalomhoz csatolt, s az önállóságról akkoriban csak álmodó kelet-európai kisállamokkal foglalkozó irodalmat.

De, ennek a tanulmánynak a végén, legyen Esterházy Lujzáé az utolsó szó.

---

294 Esterházy L, *Szívek*...229.

„A lipótvári fegyházban mély barátság szövődött János és egy jól ismert cseh politikai fogoly között. Ezt egy kiszabadult fogolytársától tudtam meg, aki már mint izraeli állampolgár ecsetelte levelében, hogy Jánost mennyire szerették és becsülték. Írt a két cseh orvosról, akik nem hagyták magára Jánost utolsó óráiban sem.

Ezek a tanúvallomások, amelyek magyar, cseh és szlovák elítéltek barátságáról szólnak, üzennek mindannyiunknak. Azt, hogy a börtönben megszűnik az ellenségeskedés és barátokká lesznek az ellenfelek. Legyen ez a tény ezeknek a meggyötört embereknek politikai végrendelete minden nemzet számára.“ [295]

Párizs, 2017. április 13.

Nagy Ferenc

Esterházy János emlékére

Fáradtak vagyunk,

sejtjeinkben munkálkodik a halál is,

de az ige erejével

---

295 uo.

épüljön fel emlékedre katedrális.
Fényárban úszó tornyaiból
éltető Napként süssön ránk a Lélek,
hordozva Isten tervének mását,
a teremtés virágbaborulását.
Mert Lélek nélkül csak az anyagot formáljuk.
Ez az út Bábelhez vezet
és a törmelék súlya alatt
nyöghet időkig az emlékezet.
Rossz lett a világ, talán nem is hitted,
mikor népeink ügyét az Atya elé vitted
és vittél reményt nyirkos, hideg, sötét zugokba,
szeretetet a csillagokba.
Tested megtörték, de Krisztus békéjéből
táplálkozott lelked,
amikor felvetted roppant kereszted.
Mennyi szegény árva maradt
a csitári hegyek alatt, a Tátra alján,
Mátyusföldön, Csallóközben
s az egész Földön,

a Golgotán imádkoznak
kereszted tövében,
pedig értük szól az ének
katedrálisok belterében.
Uram, fogadd János testvérünket
szentjeid körébe,
hogy imáinktól felvértezve
szórhassa szerteszét
a megbocsátás jussát,
s jövőt féltő üzenetét.

<u>Józef Roman Maj</u>

Esterházy János a jövő pillére lesz[296]

Első alkalommal Esterházy János nevével Molnár Imre révén találkoztam, aki beszélt nekem az életéről, s ettől kezdve magam is érdeklődni kezdtem utána. Imrével még az ő diákkora óta ismerjük egymást. Ő akkor még nagyon fiatal volt, de elkötelezetten szolgálta a szlovákiai magyarok ügyét, akik közül Esterházy János is származott.

-- Milyen volt az ő kapcsolata Lengyelországgal?

Számomra ez nagyon fontos kérdés, mivel én a régi lengyel nemesi Starykoń családból származom, melynek mindig jó kapcsolatai voltak a Tarnowski családdal, ezért minden információ, mely Tarnowskiakkal, tehát Stanislaw gróffal vagy a leányával Elżbietaval, Dzikówwal[297] vagy Krakkóval kapcsolatos, nagyon is ismert és közeli volt a számomra. Elmondhatom, hogy az egyik legősibb kis-lengyelországi nemesi családról van szó, s úgy alakult, hogy 300 év után az én családom egy házassági kapcsolat révén ismét rokonságba került a Tarnowskiakkal, akiket én nagyon nagyra becsülök és tisztelek. Ők ugyanis a lengyel történelem egyik legjelentősebb családja. Ezért is volt jogos, hogy Esterházy Alice, amikor Lech Kaczyński köztársasági elnöktől elfogadta az édesapjának adományozott magas lengyel kitüntetést, köszönőbeszédében párhuzamot vont a Tarnowski és az Esterházy család történelme között.

---

[296] Az interjút Zsigmond Dezső készítette a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

[297] A Tarnowski családi kastély helyszínének megnevezése

-- Hogyan értékeli Esterházy János lengyel-magyar kapcsolatokért végzett tevékenységét?

Nem vagyok politikus, ezért valószínűleg, erre a kérdésre nem tudom a legprecízebb választ adni, de nekem úgy tűnik, hogy ennek a kérdésnek a kapcsán látnunk kell, hogy Esterházy János egy olyan keresztény Közép-Európát képzelt el, amelynek két fontos pillére Magyarország és Lengyelország, s amely nincs alárendelve semmilyen diktatúrának, de nem is egy úgynevezett „gleischaltolt", egyirányúsított Európára gondolt. Ez egy olyan Közép-Európa-koncepció volt, ahol az itt lakó nemzetek mindegyikének megvan a fejlődési és önazonossági lehetősége.

-- Saját családi kapcsolatán keresztül miként akarta erősíteni ezt a két pillért?

Esterházy Jánosnak a magyar-lengyel barátság teljesen természetes dolog volt, hisz félig lengyel és félig magyar volt, nagyszerűen beszélt és írt lengyelül, mondhatni azt is, két hazája volt, nem is szólva arról, hogy magyar családján keresztül milyen magas fokú kulturáltságot örökölt. Megtanulta, hogyan kell a legmagasabb fokon képviselni egy nemzet kultúráját és érdekeit. Szerette és értette Lengyelországot és tudatosította a vele való kapcsolat fontosságát. Nem volt véletlen, hogy felhatalmazást kapott a magyar kormánytól a Lengyelországban való hivatalos tárgyalásra. Volt, hogy szolgálati gépkocsit is kapott erre a célra, nem tudom, hogy milyen márkájút, de kapott. Persze kapott két hivatalos kísérőt is, hogy szemmel tartsák. Ő akkor körbejárta a rokonságot. Meglátogatta a Tarnowskiékat Krakkóban, a Popiel családot és megfordult Chrobeirz-ben is. Ez egy nagyon régi település, amely a Wielopolski család

lakhelye is volt egyben. Ez esetben szintén egy nagyon ősi családról van szó. Ezek a családi és történelmi kapcsolatok azt eredményezték, hogy Esterházy János egy különös lehetőségként tekintett a magyar-lengyel együttműködésre.

Tehát az ő történelmi és családi kapcsolatai Lengyelországgal különösen fontosnak számítanak a lengyel-magyar kapcsolatokban. Mert ő félig magyar volt, félig lengyel. És számára a lengyel-magyar barátság az a saját életében testesült meg. Csodálatosan beszélt és írt lengyelül, és a legmagasabb kulturáltságot öröklő társadalmi réteg tagja volt. Reá igazán érvényes az, amit Orbán Viktor mondott egy interjúban, hogy a magyarok mindig Európában voltak, nem kell, hogy most újra akkreditálja őket Európa, mert az ő kultúrájuk, a magyarok kultúrája az európai kultúra. És ugyanezt gondolta Esterházy János is, nagyon érdekes, hogy ő egy olyan típusú kultúrát képviselt, amely egy egyetemes érvényű, s ez jellemezte az ő lelkületét, személyiségét. Ugyanezt látta, és érezte Lengyelország viszonylatában is. Esterházy ugyanakkor Lengyelországnak is szolgálni akart Magyarország irányába, magyar politikusként. Ezért tartotta fontosnak, hogy a megszállás, vagyis a II. világháború alatt is meglátogassa Lengyelországot. Több hónapig is eltartott annak intézése, hogy legfelsőbb szinten is beleegyezzenek ebbe a látogatásba. Ekkor kapott a magyar kormánytól, mely részben alá volt rendelve a Harmadik Birodalomnak, szolgálati gépkocsit, sofőrt és két kísérőt, hogy mint említettem, meglátogathassa rokonait. Ez egy nagyon fontos látogatás volt, mert a család egyik tagja ezt megelőzően tért haza Auschwitzból a táborból és magával hozta a Pilecki-jelentést arról, mi történik Auschwitzban. Ez a jelentés gyorsan elterjedt Lengyelországban és elkerült Esterházyhoz is, hisz el tudta

olvasni a benne foglaltakat. Így Esterházy volt az, aki az Auschwitzról szóló híradást tovább vitte Szlovákia, Magyarország s tovább a Balkán irányába. Úgy néz ki, valamilyen módon még a törökök felé is volt kapcsolata. Ezek diplomáciai titkok, melyek részleteit nem lehet pontosan tudni, de a lényeg az volt, hogy az információ célba érkezett, Esterházynak köszönhetően.

Egy alkalommal járt Borusowban Nowy Korczyn mellett egy bizonyos Janota-Bzowski nevű lengyel nemesi családnál is, amely szintén az én rokonságomhoz tartozik. Nos ez a Janota-Bzowski úr nagyon szívélyes vendéglátásban részesítette a magyar vendégeket. Esterházy két kísérőjét és a sofőrt, hogy úgy mondjam leitatta, s azok mindjárt aludni tértek és János nyugodtan tudott mintegy 3 órás beszélgetést folytatni a WIN (Wolnosc i Niepodleglosc – lengyel antikommunista szervezet) későbbi vezetőjével, Lukasz Cieplińskivel, aki nagyon kiérdemesült személye volt a lengyel történelemnek. Ennek köszönhetően megindulhatott egy intellektuális párbeszéd a lengyel és a magyar ellenzék között itt Borusowban, Janota-Bzowski birtokán, az ő trükkjének köszönhetően.

Soha nem szabad elfelejteni, hogy a magyaroknak a szerepe a II. világháborúban itt, Lengyelországban hihetetlen fontos volt a lengyelek számára. Tehát az itt-tartózkodó magyar katonai alakulatok szerepe teljesen ellentétes volt a Varsóban állomásozó német, ukrán, lett és litván katonai egységek módszereivel. Hozzájuk képest a magyarok szerepe teljes mértékben át volt itatva a lengyelek iránti szívélyességgel. Meg vagyok győződve személyesen, arról, hogy ez a hozzáállás nagymértékben köszönhető Esterházy János politikai tevékenységének is. Ő mindig nagyon tudatosan

beszélt a lengyel-magyar kapcsolatok baráti mivoltáról, s hangsúlyozta, hogy ezek nem taktikai vagy pillanatnyi viselkedésből fakadó kapcsolatok, hanem itt az elmúlt történelemből és a két nemzet lelki közelségéből fakadó kapcsolatról van szó. Ő ezt tisztán látta, hogy erről van szó.

Itt vagyunk Varsóban, és itt volt közel a varsói gettónak a fala. Én azt hiszem, hogy ez egy szervezett akció volt és nem egy véletlen. De igazából a hátteret én sem tudom. A lényeg az, hogy a magyarok itt állomásoztak, olyan 300 méterre, őrségi feladatokat láttak el a németek megbízásából. Például a gettót is őrizték. Ugyanakkor itt, ennek a templomnak a papja *Stempien atya, aki* professzor volt, s egyben egy nagyszerű pap, összehozta itt, ezen a helyen a magyarok és a lengyel ellenállók titkos találkozóit. Mindez kiválóan meg volt konspirálva, hogy itt az Egyház adta a hátteret arra, hogy a magyar és a lengyel katonai vezetés találkozhasson egymással. Itt, Varsóban nagyon sok minden beszél a magyar és a lengyel mély barátságról, lelki közösségről. Hiszen a magyarok nagyon sokat segítettek a lengyeleknek és a lengyel hadseregnek a varsói fölkelés és a II. világháború során. Erről nagyon sokat lehetne még beszélni...

--Miként segítette Esterházy János a lengyel menekülteket?

Ez a kérdés egy nagyon összetett kérdés. Lengyelország a II. világháborúban, a háború előtti helyzetet megörökölve egy olyan ország volt, amelynek több nemzetisége volt. János különböző módon viszonyult a lengyel nemzetiségekhez is, hiszen a magyar kisebbséget szolgálta Szlovákiában, és ezt a lengyelek felé is megtette. Ő egy igazi magas kultúrájú arisztokrata volt, aki szinte saját gyermekeiként akarta

képviselni és védeni a legegyszerűbb parasztembereket, magyarokat, szlovákokat, lengyeleket, ott Szlovákiában is, akiket a saját családjának tartott. Ezt én egy nagyon különleges dolognak tartom. Megható, hogy számára az ember volt fontos, mindegy milyen hátterű és származású volt, mert mindenkiben az embert szolgálta, a legegyszerűbb falusi népben is. Ugyanígy nagyon segített a zsidóknak, a zsidó származású lengyeleknek is, a menekülteknek, akik Szlovákián, Románián, különböző táborokon keresztül Magyarországra, majd onnan tovább menekültek. Nem tudom, hogy lett ez megszervezve, de tudomásom van arról is, hogy magának Tiso elnöknek a titkára segített egy csoport lengyelországi zsidónak, Esterházy közvetítésével Szlovákián keresztül Magyarországra menekülni. Tehát segítette a lengyeleket. Ez száz százalékban így volt. Tudom, hogy pénzzel is, anyagilag is támogatta a lengyel ellenállást a németekkel szemben. Saját vagyonából nagyon komoly anyagi segítséget nyújtott a lengyel függetlenségi mozgalomnak is. Nagyon érdekes, hogy Magyarországon is voltak még birtokai, amelyek a II. világháború alatt védelem alatt álltak, volt tehát olyan jövedelme, amiből segíteni tudott. Nem szólva arról, hogy a családja női tagjai nagyon fontos szociális támogatást szerveztek meg a háború idején, amelyekből a táborokban lévő foglyoknak és családjuknak is jutott. János minderről tudott, hisz a családban nincsenek titkok, együtt hoztak döntéseket. Jó példa arra vonatkozólag, hogy milyen volt az ő kapcsolatrendszere, az, hogy Lengyelország különböző pontjain voltak kapcsolatai. Mert Esterházy Jánosnak fontos volt az Ukrajna területén, a Kelet-Lengyelországban élő lengyelek sorsa is. Ezt a viszonylag ismeretlen területet a történelmi kutatásoknak még fel kell tárnia és kibővítenie.

--Esterházy Jánost ennek ellenére fasisztának nevezték, ez hogy lehet?

Igen, az is egy nagyon jó kérdés. Esterházy valóban a szívén viselte a Lengyelország területén élő nemzetiségek sorsát, akiknek szükségük volt a menekülésükhöz hamis útlevelekre, ahogy németek mondták, die papieren... Ennek feltárása azonban problémát jelent, mert ez a tevékenység egy maximális titoktartásba volt csomagolva. Ehhez szükséges volt egy erre kiképzett helyiségre és az ehhez szükséges illegális eszközökre és egy százszázalékos konspirációra és itt megszakad a forrásokra épülő ismeretanyag. A menekülés egyik legfontosabb eszköze a menekülők hamis papírokkal való ellátása volt. Az erre vonatkozó források azonban többnyire Franciaországba kerültek és elvesztek. De Esterházy fontos embereknek segített Nyugatra menekülni, ezt biztosan tudom, mert az én nagybátyám, Janota-Bzowski egyike volt azon tiszteknek, akik szállították őket és én mindezt tőle tudom, akinek kezében voltak az erre vonatkozó dokumentumok is. Sosnkowski tábornokon kívül feltételezhetően Karol Popiel és Jozef Haller és feleségeikkel együtt Esterházynak köszönheti menekülését, de a vonatkozó dokumentumok elvesztek Franciaországban.

Mondhatom, én nagyon megszerettem Esterházy Jánost. Nagyon-nagyon közel került hozzám, sokat gondolok rá. Ahogy nézem az ő életére vonatkozó információkat, nagyon gyakran gondolok rá, és olyan következtetésre jutottam vele kapcsolatban, hogy tovább kell folytatni a kutatást és ilyen oknyomozói föltárást kell végezni. Tulajdonképpen egy nyomozást kellene végezni, modernkori nyomozást. Hiszen az

ő tevékenysége lengyel vonatkozásban is, és az embermentések vonatkozásában is rendkívül szerteágazó.

--Véleménye szerint miért gyűlölték és gyűlölik őt sokan még ma is? Talán a tiszta hite és kereszténysége irritálta ellenfeleit?

Személyes véleményem szerint mindenki más logika szerint gyűlöli Esterházy Jánost. Szinte állati gyűlöletről van itt szó. Itt három különböző dolgot kell elkülöníteni egymástól. A németek azért gyűlölték őt, mert nem akart a szövetségesük lenni. Egy szálka volt, ami keresztbe akadt a torkukon. Önálló, mondhatni autonóm módon gondolkodott, amivel nem tudtak mit kezdeni. Az orosz kommunisták pedig, úgy gondolom, azért gyűlölték Esterházyt, mert az ő gyűlöletük Sztálin beteges elképzeléséből fakadt, aki úgy gondolta, hogy a Szovjetunió európai terveinek útjában állnak a nemzeti elitek. Sztálin ezért betegesen gyűlölte ezeket az embereket. És nem csak a magyarokat, nem csak Esterházyt. Ez érintette a lengyel intellektuális, és arisztokrata rétegeket is. Ezért Lengyelországban kiirtották, szó szerint kiirtották az átlagon felüli képességű lengyeleket. Ez a szovjetek gyűlöletének oka Esterházyval szemben. Ugyanakkor igazából a mai napig tartó drámai helyzet az, ahogy a szlovákok viszonyulnak Esterházyhoz. Akik nem értik, vagy nem akarják megérteni Esterházy János gondolkodását. Ez azt hiszem, a butaságnak a kegyetlensége. Igen, a butaság kegyetlensége ami egy elborzasztó dolog, s amit nem lehet elfogadni. Szlovák részről leginkább ez jellemzi az Esterházyhoz való viszonyt. Nekem volt szerencsém elmenni arra a kegyhelyre, ahol Esterházy János földi maradványai el lettek helyezve. És ott bizony találkoztam szlovákokkal is az ő szülőfalujából, akik

készségesek, nyitottak, akik szeretik, tisztelik Esterházy Jánost. Azért, egyszerűen csak azért, mert ismerik, ismerték őt, és nagyon-nagyon bízom benne, hogy ez a nyitottság elutasítja a gyűlöletet és előbb-utóbb a szlovák politikusok is el kell jussanak oda, hogy fölismerjék Esterházy valódi alakját.

-- Hogy tekint az ő szenvedésekkel teli mártíriumára?

Mindenekelőtt azt kell mondani, hogy ez a boldoggá avatási per kimenetele nagyon jó kezekben van a krakkói egyházmegye, a krakkói püspök kezében. Krakkó egy neutrális hely. Nem Budapest és nem Prága. Tehát Krakkó az Esterházy-problematika vonatkozásában egy neutrális hely. Krakkó ezenkívül egy nagyon fontos közép-európai központ is. Közép-Európa egyik súlypontja. Tehát számomra az, hogy Krakkóban indult el Esterházy János boldoggá avatása Jędraszewski érsek úrnak köszönhetően, Isten áldja meg őt ezért, ez nagy reményekre jogosít fel. Úgy, ahogy le is írtam az én tanúságtételemben, az elsők között voltam, aki szorgalmaztam Esterházy János boldoggá avatását itt, Lengyelországban. Miért? Mert meggyőződéssel vallom, hogy amint ez ritkán esik meg, Esterházy János élete teljes összhangban van Krisztus tanításával: „Én vagyok az út, az igazság és az élet." Számára Krisztus volt az élet. Őt követte tevékenységével. Tevékenységében fel lehet ismerni az Egyház társadalmi tanítását. Miért? Azért, mert a jót cselekedte. A társadalmi közjót szolgálta. Ezért az ő útja valóban maga Jézus Krisztus volt, természetes módon ő volt az életútja. Az igazságért halt meg. Az igazságért kellett meghalnia, hiszen moszkvai elítélésében része volt Katynnak[298] is. Én vagyok az

[298] A lengyel tiszteken 1940-ben Katynban végrehajtott tömeggyilkosság felderítéséről Esterházy János lapja, a Magyar Hírlap

igazság. Tehát az igazság kimondása is Krisztushoz kapcsolta őt. És mindezzel az életet szolgálta. Mindaz amit elmondtunk arról, hogy segített az embernek, miként próbálta egyengetni a magyar-szlovák kapcsolatokat, az is azt bizonyította, hogy az életet szolgálta és megértette az élet Isten által adományozott nagyságát. És ezért meg vagyok győződve róla, hogy ez nem lesz egy elhúzódó boldoggá avatási folyamat. Természetesen meglesz a maga ideje, de nem fog évtizedekig tartani.

-- Katyn ügye mutatta, hogy a náci és a szovjet módszereket egyformán elítélte.

Ebben teljesen igaza van. Esterházy János volt az első nemzetközi mértékű, nemzetközi szintű politikus, aki Katynt világosan kimondva népirtásnak nevezte, amely isten- és emberellenes tett volt. Ugyanígy, ezzel a bátorsággal lépett föl a szlovák parlamentben akkor, amikor a szlovák parlament megszavazta a zsidók deportálását is. És akkor is nyilvánosan kimondta, nem szavazok mellette, hanem ellene, mert ez egy isten- és emberellenes törvény. Ugyanígy nyilatkozott a lengyelek mellett, amikor Katyn ügyében kimondta, hogy ez ugyanilyen isten- és emberellenes tett volt. Az Esterházyval szembeni elutasító magatartás tehát itt a szovjet érdekből indult el, akik el akarták rejteni ezt az ügyet és a németekre fogni a felelősséget Katynért. És akkor jön egy ember, egy közszereplő, aki a nyilvánosság elé lépve teljesen mást mond, mint amit a szovjet propaganda. Márpedig a propaganda, s ezt kevesen tudatosítják, mindkét totalitárius államban átitatta az egész rendszert, annak fölépítését, struktúráját, politikai

---

rendszeresen beszámolt, s maga Esterházy János is elítélte az NKVD gaztettét. Ez a téma szerepelt Esterházy moszkvai ítéletének vádiratában is.

rendszerét. Tehát bárki, aki ez ellen föllépett, a propaganda tézisei ellen, az nem csupán egy propagandaellenes ember volt, hanem az egész rendszernek volt az ellensége. És ezért jelentették ki Esterházy Jánosról a moszkvai Ljubljankában, hogy ő a szovjetrendszer ellensége. Igen, az egész rendszeré. Mert a propagandagépezet szerves részét jelentette az egész szovjetrendszernek.

-- Esterházy János mártírsorsú élete párhuzamba hozható a lengyel Popiełuszko atya áldozatával, vagyis egész a máig tart. Mi ennek a jelentősége?

Ahogy minden szentnek, úgy Esterházy Jánosnak az élete értéke sem zárult le a halálával. Sőt. Egy új fejezet nyílott meg akkor. Esterházy János a lelkiismeret világossága marad, minden ezután következő generáció számára. Mert az embereknek ma is szükségük van az igazságra. Szükség van az olyan példákra, mint amilyen Esterházy János vagy Jerzy Popiełuszko volt. Mert ha áttekintjük az ő élete, tevékenységének mozgatórugóit, akkor autentikus módon és nagy örömmel fedezhetjük fel benne Isten csöndes jelenlétét. Elsősorban abban a nem szűnő jóra való törekvésben, amely átitatta az ő egész életét és kisugárzott azoknak az embereknek az életére is, akikkel találkozott, s arra a környezetre is, ahol csak megfordult. És ez az, ami maradandó, ami fény volt és fény marad. Annál is inkább, mivel a történelemnek nincs vége. Újabb próbák küszöbén állunk, ahol az olyan lelki és morális értékeket hordozó embereknek, mint amilyen Esterházy volt, fölbecsülhetetlen értékük lesz. Biztos vagyok benne, hogy a boldoggá avatás idejével egy új csillag, Esterházy János csillaga is felkel. De nemcsak a maga számára, hanem az egész emberi közösség számára.

-- Miért van szükség az Esterházy János által képviselt értékrendre a mai globalizáció világában?

Úgy gondolom, hogy most egy nagy próbaidőszakot élünk át mindannyian. Próbára van téve az Egyház, a társadalom, az európai társadalmak is. Lehet, hogy őrültségnek tűnik, amit mondok, de én úgy érzem, hogy a globalizáció korszaka a vége felé közeledik. És már látszanak a hajnal sugarai, látszik a kiút és az alagút vége. És ebben a jövőben, ebben az új hajnalban pillérekre lesz szükség, amelyre a jövő életet lehet építeni, és Esterházy János ilyen pillére lesz majd a jövőnek.

Fordította: Molnár Imre

Pjotr Bąk

Esterházy János kivételes ember volt[299]

Cserkészként, tizenéves koromban itt még éltek azok, akik részt vettek II. világháború alatt itt működő futárszolgálatban. Zakopane ebből a szempontból egy fontos hely, csomópont volt. 1939-ben Lengyelország, mint tudjuk, német majd szovjet megszállás alá került. De létezett és működött az emigráns lengyel kormány, először Franciaországban, azután Londonban. Nagy-Britanniában volt a Lengyel Hadsereg főparancsnokának stábja is. Az országon belül is élt a civil földalatti és a katonai földalatti mozgalom, a Honi Hadsereg. És a lengyel állam e két szegmensét össze kellett kötni egymással. Ilyen összekötő pont volt Budapest. Ez a város,

[299] Az interjút Zsigmond Dezső készítette a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

Magyarország fővárosa volt az a hely, ahol a lengyel határhoz legközelebb működött lengyel diplomáciai képviselet, nagykövetség. Lengyel konzulátus működött Ungváron is. Ebből eredt, hogy a lengyelországi Honi Hadsereg és a londoni kormány közötti összeköttetés Budapesten keresztül zajlott. Ahhoz, hogy eljussunk Budapestre, át kellett jutni két határon. A német-szlovák határon a Tátrában, amit a német határőrök és a szlovákok őriztek, és a szlovák-magyar határon, amit a szlovákok és a magyarok őriztek. Ezeket a feladatokat speciális tátrai futárok végezték, akik számos alkalommal megtették ezt az utat Budapestre. De a megszállás első, nehéz, téli időszakában több százan, a lengyel hadseregből, szakértők, pilóták, tengerészek, ejtőernyősök, menekültek, mindannyian a Tátrán keresztül jutottak el Magyarországra, és ennek különféle következményei lettek.

A londoni lengyel kormány és a varsói földalatti vezetés közötti összeköttetés tökéletesen meg volt szervezve. Volt néhány útvonal, amelyeken a futárok közlekedtek stafétarendszerben, illetve közvetlenül Varsó-Budapest között. Ezek részben katonai, részben civil útvonalak voltak. Ezeken az útvonalakon vitték át a hírszerzési információkat, jelentéseket, utasításokat, fontos műszaki berendezéseket, például kvarcot a lengyelországi rádióállomásokhoz, de mindenekelőtt pénzt juttattak el Lengyelországba a földalatti tevékenységhez. A Honi Hadseregnek ugyanis, amely 1944-ben 350 ezer felesküdött katonát számlált, anyagi eszközökre volt szüksége. Ezt a feladatot nagyon bátor, nagyon elszánt emberek hajtották végre. Ők civilben elsősorban hegyimentők, túravezetők, sportolók voltak, s a mi területünkről származtak, mivel át kellett jutniuk a Tátrán, ezért jól kellett ismerniük azt. Minden évszakban mentek, télen is,

amikor a hegyekben kétméteres hó és mínusz 30 fok van és lavinák vannak. Síléceken, veszélyes hágókon közlekedtek. A tátrai átkelés után szlovák településeken keresztül haladtak tovább, ahol besúgók voltak, a Hlinka-gárda működött, tehát veszélynek voltak kitéve. Ezért ez nagy bátorságot követelt, mert akik ezt a szolgálatot végezték, közülük sokan az életükkel fizettek érte. Az ő szimbólumuk egy nő, Helena Marusarzówna, többszörös lengyel alpesi síbajnok, akit egy ilyen szolgálat közben fogtak el a németek és agyonlőtték. Sokan koncentrációs táborokban vesztették életüket.

Mindezt lehetetlen lett volna elvégezni Magyarország támogatása nélkül, ahol a magyar vezetés jóindulattal tekintett erre a tevékenységre. Később, amikor már nagyobb volt a fenyegetettség a németek részéről, akkor úgy tettek, mintha nem vennék észre, s titokban nyújtottak támogatást. A magyar vezetés részéről sokakat meg lehetne említeni, pl. a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottság tagjait, id. Antall Józsefet, Esterházy Jánost, nagyon sokan járultak ehhez hozzá, sokan voltak, akik lehetővé tették az egész tevékenységet, a logisztikai bázist Magyarországon, és később, lehetőségeik szerint Szlovákiában is. Mert át kellett jutni a németekkel szoros kapcsolatban levő, a lengyelek iránt nagy szimpátiát nem tanúsító országon is, amely 1939-ben megtámadta Lengyelországot s ez volt a harmadik agresszor a németek, a szovjetek mellett. Amikor Szlovákia megtámadott bennünket, ide Zakopanéba szeptember 3.-án jöttek be a szlovák csapatok, itt masíroztak, tehát nem voltak barátok. De Szlovákiában ennek ellenére is lehetett támogatásra számítani, lehetett a becsületes szlovákok támogatására számítani, s lehetett az ott élő magyarok támogatására is számítani. Ez nem spontán támogatás volt. Ők esküt tett emberek, a lengyel

szervezetekhez kapcsolódó emberek voltak, akik az életüket kockáztatták azzal, hogy részt vesznek ebben a mozgalomban, segítették a lengyeleket, szállást, utazást, élelmet, útmutatást szerveztek nekik, olykor gyanús anyagokat is csempésztek.

Esterházy János kivételes ember volt. Politikai pozíciója segítségével, mint a régi Csehszlovákia egyik fontos pártjának vezetője és képviselője, lengyelországi és magyarországi családi kapcsolatainak köszönhetően szabadon tudott mozogni a politika, a diplomácia világában, és ebből következően elképzelhetetlenül nagy lehetőségei voltak ahhoz, hogy a földalatti tevékenységben működjön. Ezzel a lehetőséggel a lengyelek a megszállás elő napjaitól, 1939. szeptemberétől éltek. Már októberben átvitte Ungvárra Kazimierz Sosnkowski lengyel tábornokot, aki később a londoni lengyel kormány második embere lett. Sosnkowski tábornokot titokban vitte Budapestre, s ott megszervezett számára egy nem hivatalos találkozót Horthy kormányzóval, majd lehetővé tette, hogy kijusson Nyugatra, Franciaországba, a lengyel hadsereghez. Tudjuk, hogy más lengyel menekülteket is támogatott. Budapesten volt egy villája, ahol a lengyel tisztek találkozói zajlottak, a vezérkari munka. Bizonyos, hogy lehetősége volt arra, hogy szlovák börtönökből kihozzon foglyokat, akik dél felé igyekeztek, és a szlovák csendőrség kezére jutottak. Sajnos, e tények részletei nincsenek dokumentálva, mivel Esterházy János nem hagyott hátra emlékiratokat, börtönben halt meg, és bárki aki élt a segítségével, gyakran ezt a segítséget anonim módon kapta. De még ha tudta is, nem hozta nyilvánosságra. Azért, mert a londoni kormány és a Varsó közötti Tátrán, Szlovákián és Budapesten keresztüli összeköttetés nemcsak 1944-ig tartott, hanem egészen a szovjetek budapesti bevonulásáig, s azt követően is működött.

Ugyanezt a tátrai útvonalat használták a háború utáni időszakban is, amikor Lengyelországban a kommunistaellenes földalatti partizánmozgalom működött, és így kommunikáltak a Nyugattal. A részleteket sajnos nem mindig ismerjük, de nem fér hozzá kétség, hogy ilyen segítség volt, hogy sokan, akik a Tátrán keresztül igyekeztek délre, emlékeznek arra, hogy egy magyar arisztokrata, akinek lengyel édesanyja volt, a legkülönfélébb segítséget nyújtotta számukra.

Természetesen a szolgálati ügyeken kívül, vagyis a posta, az eszközök, a pénzek áthozatalán kívül a futárok civil megrendeléseket is végrehajtottak, különösen az első időszakban, amikor Lengyelországból tömegesen menekültek a zsidók. Tudjuk, hogy Magyarország területén biztonságban lehettek, ahol úgy kezelték őket, akár a többi lengyel állampolgárt. A gyerekeket árvaházakban, iskolákban, gimnáziumokban helyezték el, a szülők pedig, lengyelekként védve voltak. Ezért tömegesen éltek ezzel a lehetőséggel. Számos túlélő ma már nem él, de a hatvanas években Tel-Avivban megjelentek erről visszaemlékezések, így erről biztos információink vannak. És bizonyos, hogy Magyarország volt az a hely, ahol minden lehetséges segítséget megkaptak, s a magyaroknak köszönhetően megmenekültek és életben maradtak. De ha a különböző szálakról beszélünk, érdemes még megemlíteni egy személyiséget, Wacław Felczak professzort. Az egyik első katonai futár volt, aki később a "Romek" logisztikai bázison dolgozott Budapesten. Ennek a bázisnak logisztikai feladatai voltak és futárokat küldött Lengyelországba. Felczak professzor egész végig ott tevékenykedett, és a háború utáni időszakban is a londoni lengyel kormány és a lengyel földalatti mozgalom közötti kapcsolatért volt felelős. 1948-ban Morvaországban,

Ostravában tartóztatták le, majd hosszú éveket töltött börtönben. 1956. októbere után szabadult, meg tudta írni a legjobb Magyarország történelemkönyvet lengyelül. Ő 1987-88-ban Budapesten tartózkodott a Bibó Szakkollégium meghívására, aholt hozzá fordult egy fiatal diák, akit Orbán Viktornak hívtak, azzal a kérdéssel, hogy mit kellene tennie a magyar ellenzéknek. Ekkor Felczak professzor azt javasolta, hogy alapítsatok pártot. Ebből az inspirációból született meg a Fiatal Demokraták Szövetsége, és Magyarország egész új történelme. Így hát azokhoz a futár időkhöz nyúlnak vissza a mai időszak inspirációi is.

Ha a lengyel kormány és a lengyel földalatti mozgalom kapcsolatáról beszélünk, akkor érdemes megemlíteni még egy szálat. Addig, amíg Magyarországon működött a nagykövetség, voltak konzulátusok, addig a Londonból Budapestre érkező küldemények rendszerint diplomáciai postával érkeztek. De egy bizonyos pillanatban már nem volt erre ilyen lehetőség. És akkor "vatikáni úton" folytatódott a kapcsolat. Ebbe szorosan bekapcsolódott a magyar egyházi vezetés, bekapcsolódtak a püspökök, többek között Mindszenty bíboros is, az irgalmas rend, és ennek köszönhetően ez a Londonnal való összeköttetés Budapestig egyházi utakon, majd onnét a Tátrán keresztül zavartalanul működött, egészen a megszállás végéig.

Azok az emberek, akik futárszolgálatot végeztek, a bátrak között is a legbátrabbak voltak. Sajnos 1945-ben, amikor véget ért a német megszállás, nem ért véget Lengyelország megszállásának a történelme. A következő megszálló a szovjet hatalom volt. És a szovjetek kegyetlenebbek voltak a lengyel illegalitás embereivel, mint a németek. Ezért, aki ilyen

szolgálatot végzett, az titokban tartotta, mivel a lengyel illegális mozgalomban való részvételnek súlyos következményei voltak, börtön, halálbüntetés. Számos futár csak a halálos ágyán ismerte el, hogy ilyen szolgálatot végzett valaha, és sokan soha nem merték nyilvánosságra hozni ezeket a tényeket, ezért minderről nagyon sokáig nem emlékeztek meg. Évek múlva, fokozatosan került napvilágra az igazság. Most már tudunk neveket, mint például Józef Krzeptowski futár, aki 58 alkalommal tette meg a Zakopane-Budapest-útvonalat. Stanisław Marusarz többszörös lengyel síbajnok, kiváló síugró, Jan Bobowski, Władysław Gąsienica-Roj, és még sokan mások, mert Zakopanéban közel harminc futár működött. Emléküket a zakopanei régi temetőben őrzik, ott van egy emléktábla, ahol az összes ismert tátrai futár neve szerepel. Egy részük ott is van eltemetve. Ott van eltemetve Wacław Felczak professzor, akinek a temetésén szívrohamban meghalt Stanisław Marusarz, miközben futár társát búcsúztatta. Erről a témáról már nagyon sok mindent megírtak, de az igazság folyamatosan tárul fel, mert valójában csak a kommunizmus bukása után nyíltak meg az egykori biztonsági szolgálatok archívumai, és így lehet fokozatosan eljutni a teljes igazsághoz. De bizonyos dolgokat már sohasem fogunk megtudni, ez az igazság azokkal együtt távozott el, akik ezt a szolgálatot betöltötték, és ahogy ők maguk mondták nekem, amikor még kiscserkész voltam és túl sokat akartam tudni: egyszer majd eljön a mi időnk, miért akarsz mindent idő előtt megtudni?

Elmondanám még, hogy azokban az időkben, amikor már lehetett, futár útvonalat szerveztünk Zakopane-Budapest-útvonalon. Az elődök tiszteletére és emlékére én magam is, háromszor megtettem azt az útvonalat gyalogosan,

Zakopanéból Komáromba, a kikötőig, és onnan már hajóval Budapestre. Kétszer vezettem egyetemista futártábort, egyszer pedig cserkész futártábort a Zakopane-Budapest-útvonalon az egykori legendás futárok nyomában.

Fordította: Éles Márta

Dávid Zsuzsanna

„Arccal az Égnek” – Isten Szolgája Esterházy János erkölcsi magatartása a morálteológia tükrében[300]

Az alsóbodoki keresztutat járva meredek út visz felfelé. A Szent Kereszt Felmagasztalása-kápolnához vezető kálvária stációi akáctörzseken idézik fel gróf Esterházy János keresztútjának állomásait. Az utat szögesdrót szegélyezi, de a rönkök gyökerei sziklákba kapaszkodnak. Keresztútjának első stációján egy üres szék áll a vádlókkal szemben. Ő már távol van. Ítélet még nem volt, de a láthatatlan kezek már sürgetve taszították őt a rácsok mögé, kötött pályákon kényszerítve a megsemmisülés felé. Jelenléte kényelmetlenné vált, hisz személye vádlottból vádló lett. Egy korszak lelkiismerete. Az üres szék is szinte kínos, hiszen jelzi a hiányát, a jogait, a személyét. Az ítélet halál. De Esterházy keresztútja már jóval az első stáció állomása előtt megkezdődött, az ítélet pedig élet volt. Önként vállalt, áldozatos élet, a mindennapok keresztjével. Elkötelezte magát az evangéliumi értékek és az emberség szolgálatában. Hagyta magát megkötözni. De miért vállalta, mért választotta annyiszor a nehezebb utat? Mennyi mindent tehetett volna még szabad emberként, egészségesen? A felnőtt ember szabadsága az igaz elköteleződés, a szabadság a jóra. „…ne úgy legyen, ahogyan én akarom, hanem amint te”

300

Az előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án, az „Isten Szolgája Esterházy János – megemlékező konferencia” keretében hangzott el.

(Mt 26,39). Arra az emberre, aki nem akar másnak látszani, mint aki valójában, azt mondjuk, önmagát adja. Esterházy János minden körülmények között önmagát adta. Szülőföldje iránti odaadása és ragaszkodása megadta számára azt a kegyelmet, hogy mindenről lemondva önmagát ajándékozhatta oda egy emberhez méltóbb világért. Tizenkét év fogság után földi maradványainak kiadását is megtagadták családjától. Féltek, hogy földjének sója[301] lesz. Hamvai halála után hatvan évvel, halálra ítélésének hetvenedik évfordulója, 2017. szeptember 16-a óta a zoboraljai Alsóbodokon, szülőföldjében találtak örök nyugodalmat.

E világi feltámadása a kommunizmus bukásával megkezdődött. A hallgatás és megosztottság falai ledőltek. 1991-ben a lelkiüdvéért bemutatott gyászmisén felolvasták a Vatikánból érkezett levelet, melyben a Szentatya, II János Pál áldását küldte az egybegyűlteknek. A Szlovák Nemzeti Tanács elnöke, František Mikloško pedig így emlékezett a mártír politikusra: „*Ha Esterházy Jánosra gondolok, a magyar és a szlovák népre gondolok, és kérem az Úristent, hogy a két nép jövője békés és jó legyen.*”[302] A két nép mellett említhetnénk harmadikat, negyediket is, de van egy ország, melynek mindenekelőtt polgára, szolgálója és tanúságtevője a mártír gróf: *Isten országa*.

Szent II. János Pál pápa a XX. századot a vértanúk századának nevezte. A történelmi emlékezet a megrázkódtatásokat és a nemzeti közösségek tragédiáit máig nem volt képes

---

301 v. ö. Mt 5,13

302 Esterházy-Malfatti Alice-Török Bálint (szerk.): *Esterházy János emlékkönyv*. Századvég Kiadó, Budapest, 2001. 101. p.

feldolgozni. A nagy szerepek a történelem színpadán elfedik azt a sok-sok egyéni történetet, amely ellenállásról, kitartásról és akár az életet is áldozó lelkiismereti szabadságról és szeretetről szólnak. Ezeknek a történeteknek a hiteles, nyílt feldolgozása napjainkig nem zárult le. Esterházy János a történelem legsötétebb napjainak emberarcú valóságára világít rá.

Az idő (*'kairosz'*) a lét dimenziója, sorsot meghatározó döntés lehetősége, mely felszólítást hordoz magába. „Betelt az idő" (Mk, 1,15). Az embernek választani, cselekedni kell.[303] Esterházy János korának sok más hitvallójához hasonlóan nem választhatta a kereszténység politikamentes útját. A háború és a totalitárius rezsimek elnyomása szükségszerűvé tette a társadalmi és politikai életben való szerepvállalást. Politikája a szeretet gyakorlásának útja volt, a legkisebbek szószólója, képviselője, támogatója. Ha életét az idő aktualitásán keresztül tekintjük, nemcsak a számára adott földi élet 1901-től 1957-ig terjedő időszakát vizsgálhatjuk, hanem az azóta eltelt időt, hiszen ő maga így ír erről:

„Az élet nem az egyén létére korlátozott valami, hanem az örökkévalóság megnyilatkozása."[304]

De mit üzen a mának az ő története, ami ma már történelem? Az alsóbodoki Szent Kereszt Felmagasztalása-kápolna festési és művészeti munkáinak készítésekor 2017-ben arra kaptunk felkérést, hogy az oltárképeken három epizódban idézzük fel a

---

303 art. *idő* http://lexikon.katolikus.hu/I/id%C5%91.html letöltés 2019.05.04.

304 Esterházy János: A kisebbségi kérdés (Válogatott írások, beszédek, interjúk) Ister Kiadó 2000. 5.p.

megváltás egyetemes művét - *a születést, a halált és a feltámadást* - és hozzá kapcsolva gróf Esterházy János életét és vértanúságát. A születésben ott találjuk szeretetét felebarátai iránt és Istentől kapott hivatását.

Az első kép a születés:

A kép a lengyel és magyar közös hitbéli rokonság alapján a *częstochowai* Fekete *Madonna* (*Matka Boska Częstochowska*) felidézése. Gróf Esterházy János lengyel édesanya és magyar édesapa gyermeke. A Szent Szűz méhében fogan a világ Megváltója, Jézus Krisztus, az Egy Isten Fia. A kisgyermek ugyanakkor mindnyájunkat jelképezi, akik ajándékba kaptuk az életet és a keresztség által testvérek lettünk Krisztusban, az Anyaszentegyháznak pedig gyermekei vagyunk. Ez a gyermek szokatlan módon, nem fejjel lefelé helyezkedik el az anyaméhben. A gyökereink által megszülettünk a szülőföld számára, de mint a jó földbe hullott mag, az égi világosságnak kell növekednünk. A kép alján a talaj a Zobor-hegy jelképe. Krisztusban gyökerezünk, és belőle épülünk fel. A magból virág lesz, mely a Szűzanya arcát koronázza. A virág hét szirma a hét fájdalom, a hét szentség, tulipán formája pedig a magyar nép ősi motívuma. A háttérben a láthatatlan világ a teremtésben láthatóvá válik. Az élet csodája: a szív lüktetése. A szeretet, amiért Esterházy János életét adta és a tüdő, melynek utolsó lélegzetvételével is hazáját szolgálta, Krisztust követte.

Mint a búzaszem számára a föld, melyre születik, meghatározza egész létét. Ez a föld előbb Magyarország, később Csehszlovákia, majd Szlovákia földje. Mindenekelőtt haza és szülőföld. Személyében a visegrádi államok vérrokonsága és sorsközössége ölt testet.

A *'patria'*, vagyis haza kifejezés a *'pater'* atya szóból származik, csakúgy, mit a *'patrionum'*, vagyis örökség. De mi is volt az ő öröksége? Anyai részről a mélyen megélt hit, atyai részről pedig a kijelölt, a megkezdett út, vagyis a népek megbékélésének szolgálata. Esterházy Lujza emlékezéseiben olvashatjuk, hogy édesapjuk, az egykori huszárezred kapitány felismerve a nemzetiségi kérdésben lévő feszültséget, egészen a kérdés békés megoldásának szentelte magát. „*Gyermekkoromra visszatekintve, apámat íróasztalnál ülve, papírok fölé hajolva látom, amint jegyzeteket készít, olvas és szüntelenül ír*"[305] – írja Esterházy Lujza. Munkásságának fiatalon bekövetkezett halála vetett véget. Halálos ágyánál megáldotta gyermekeit és az atyai áldás mellett a négyéves Jánosra atyai végrendeletként ezt hagyta: „Légy mindig jó magyar, fiam, kisfiam…"[306]

Több iskolában is tanítok és a tanórákon sokat beszélgetünk a gyerekekkel olyan dolgokról, amelyek foglalkoztatnak bennünket, így az utóbbi években én is sokat meséltem nekik Esterházy Jánosról és az alsóbodoki kápolnáról, az ott zajló munkálatokról, majd a zarándokhely életéről. A gyerekek az oltárképek alapozásában is részt vettek, amire azóta is büszkén emlékeznek. Egyszer egy kedves tanítványom, egy tizenéves lány megkérdezte, hogy szívesen találkoznék-e Esterházy Jánossal? És ha találkoznék vele, mit kérdeznék tőle?

Megismerkedve az életművével, úgy érzem, ez a találkozás megtörtént. A megdicsőült Egyház és a földi zarándokegyház között élő a kapcsolat. Erre utal előadásom mottója is, Nagy

---

305 Esterházy-Török: *Esterházy János emlékkönyv*. i.m. 14.p.

306 uo.

Gáspár költő szavai; „Arccal az Égnek” Létezik egy párbeszéd, ami összeköti a múltat és a jelent. Az igazság nem változik, így alakja kortalan elevenséggel tud üzenni a mának. A szenteknek élete nem csupán morális tanulság, hanem pártfogó közbenjárásuk eleven üzenet, irányt mutató csillagzat, az idők jele. Ha a jövőre gondolok, ez a fiatal lány jut eszembe. Most azt kérdezném János testvérünktől, mit üzen a fiataloknak, miben látja a jövő zálogát? Erre a kérdésre a húsvét misztériumában kaptam meg a választ. A feltámadt Krisztus így üdvözli a tanítványokat: „*Békesség néktek!” (Jn 20,26)*

Ezt az üzenetet ismétli számunkra Isten Szolgája Esterházy János. Életpéldáját az eltelt évek távlatából olvasva a szeretet civilizációját hirdeti. Feladatunk „*... a mai békétlen világban biztosítani a keresztény felebaráti szereteten alapuló igazi békességet”*[307] – írja 1937 húsvétján, de ez az üzenet a ma emberének is szól. Ez az üzenet ennyi év távlatából mit sem változott. Az atyai áldás mára Szent II. János Pál pápával is összekötötte az ő személyét, csakúgy, mint kettőjük közös öröksége a harmadik évezred hajnalán.

2003-ban Szent II. János Pál pápa 36. békevilágnapi üzenetében írja:

„Végső soron a béke lényege nem a szervezet, hanem maga az ember. Természetesen kell, hogy létezzen a békének valamilyen mechanizmusa és ’jogi, politikai, gazdasági’ struktúrája, de ezek semmi egyébből nem erednek, mint azoknak az embereknek a történelem során összegyűlt tapasztalataiból és bölcsességéből, akik megtartották a reményt és soha nem adták

---

307 Esterházy: A kisebbségi i.m. 87.p.

át magukat a csüggedésnek. A béke cselekedetei azoknak az embereknek életéből fakad, akik saját szívükben táplálták a békét. Ezek a tettek azok szívének művei, akik békességszerzők (Vö.: Mt 5,9). A béke gesztusai akkor lehetségesek, amikor az emberek teljesen elfogadják életük közösségi vonatkozásait, úgy, hogy megértik a saját közösségeikben és a világban zajló események értelmét és következményeit. A béke tettei létrehozzák a béke hagyományát és kultúráját."[308]

A béke a földi élet állandó kihívása. A XX. századra visszatekintve, bár a század elejét a nagy fejlődésekbe vetett bizakodás jellemezte, ezt követték azok a szomorú tapasztalatok, melyek soha nem látott pusztulást és szenvedéseket eredményeztek. A két világháború kitörése, az embertelen totalitárius rendszerek kiépítése és a valaha látott legnagyobb egyházüldözés. A berlini fal és a vasfüggöny kettészakítottsága az emberi szívekben és az értelemben is szakadásokat eredményezett. A béke alapvető értékének igazsága azonban elkezdte kopogtatni a fal mindkét oldalát. Szent XXIII. János pápa 'Pacem in terris' enciklikája 1963. április 11-én nagycsütörtökön jelent meg, és kiáltotta bele a világba minden nép hőn óhajtott vágyát, a békét. A béke négy oszlopa az igazság, az igazságosság, a szeretet és a szabadság. Az igazság akkor lesz a béke alapja, ha mindenki elismeri a másik ember jogait, a saját jogain kívül pedig elismeri a másikkal szembeni kötelességeit. A szeretet akkor lesz a béke kovásza, ha az ember úgy ismeri el a másik ember jogait és szükségleteit, mint a sajátját. Vagyis ha úgy szereti a másikat, mint önmagát és képes vele megosztani elsősorban lelki javait.

---

[308] Üzenet a béke 36. világnapjára, Szent II. János Pál pápa, 2003. január 1. https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=40

Végül a szabadság akkor táplálja a békét és teszi azt gyümölcsözővé, ha azt értelem, bátorság és felelősség kíséri.

A pápa a háborúk és háborús fenyegetések között megsejtett egy másik folyamatot az emberiség történetében, a lélek forradalmát. A békéhez vezető út az alapvető emberi jogok védelmén és előmozdításán keresztül vezet. A béke kérdése nem választható el az emberi jogok és az emberi méltóság kérdésétől. A politikai formák és mozgalmak mellett, a béke előmozdítása az ember szívébe írt erkölcsi törvény megtartása által valósulhat meg. Esterházy így fogalmaz; *„…felül kell emelkedni a mindennapos élet sötétségein, ha el akarjuk érni a hótiszta erények világát!”*[309]A morális meggyőzés és a lelki feddhetetlenség befolyásoló tényezője a békéért folytatott küzdelemnek. Az erőszak helyett a párbeszéd, az erő helyett a gyengeség, a szeretet fegyvere.[310]

„Boldogok a békességszerzők, mert Isten fiainak fogják hívni őket” (Mt 5,9). Számomra Esterházy János ma ezt üzeni. Az emberi méltóságot, az emberi lét közösségi hivatását. Az Isten Egyszülött Fia testvéreivé fogadott bennünket, és megengedte, hogy így imádkozzunk: „Mi Atyánk…” Istengyermekből testvérek lettünk Krisztusban. A szent hagyomány része, hogy a liturgia ezen pontján, az Atyához való ima zárásaként a mellettünk lévőknek kezet nyújtunk és békét ajánlunk. Úgy kell a béke a világnak, mint egy falat kenyér. A ’Pacem in terris’ nagycsütörtök szent ünnepén üzente a békét a világnak, s mint a kakasszó Pétert, emlékeztetett Jézus Krisztus

---

309 Molnár Imre: Esterházy János élete és mártírhalála, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 173.p.

310 uo.

igazságára. Nagycsütörtök a lábmosás és az Eucharisztia ünnepe. A szolgáló szereteté és a hálaadásé, a közösségé, a kenyértörésé, az egyházalapításé. Nagycsütörtök meghittségét és a reményteli asztalközösséget nagypéntek követi.

A második kép a halál:

Porból lettünk és porrá leszünk. A lábainkat a föld vonzása tartja fogva. Az elernyedt test a földre hull, a halál végtelenül csendes pillanata. A templomajtó zárva, a torony csúcsán a kereszt azonban már az ég ajtaját nyitja meg. A pillanat, amikor Jézust leemelik a keresztről és végtelen sötétség borul a világra. Esterházy János teste, mely hatvan évig várja a nyugalmat szülőföldjében. A lábról a vércsepp a földre hull. „A vértanúk vére a kereszténység magvetése." A kéz és a szárnyak azonban már a halál egyedüllétét is feloldják, hiszen reményünk Krisztusban beteljesedett. Az élet győzött a halálon. A kéz felemeli a testet, a szárnyak pedig az üdvösség nyugalmát és boldogságát hozzák a léleknek. A képet a bordák ívei keretezik, melyben szívünk utolsó dobbanása a földi élet végét, de mennyei születésnapunkat hirdeti.

Esterházy János többször visszautasítja a szabadulás lehetőségét. Barátaik külföldre távoznak és a várható történelmi fordulatok igazolni látszanak döntésüket. Esterházy Jánost üldözi a Gestapo, Magyarországon letartóztatják a nyilasok és a közelgő szovjet elnyomás sem ígér semmi jót számára. Ő mégis itthon marad, nem hajlandó a távozásra. *„…szívem-lelkem gyökere annyira ezen a földön él, hogy itt maradok köztetek"*[311] -- írja. A Szovjetunióból való

311 Kegyelem életfogytig, i.m. 148. o.

hazaszállítása után, a pozsonyi rabkórházból is lehetősége lett volna a szökésre, de ismét visszautasítja a lehetőséget. Ez a döntés élet és halál, szabadulás és szenvedés között. A hit világosságánál olvasva azonban az állhatatosság kegyelme. Ezt a magatartást nagyon nehéz megérteni, a vértanúság lelkisége azonban épp ebben rejlik. „*A kereszt botránya Isten ereje és Isten bölcsessége,*[25]*Isten oktalansága ugyanis bölcsebb az embereknél, és Isten gyöngesége erősebb az embereknél* (1Kor 1,24-25). Esterházy János mindig a helyén marad. A helytállás hűség és bátorság, de mindenekelőtt szeretet. Pál apostol így tanítja: „amikor erőtlen vagyok, akkor vagyok erős" (2Kor 12,10).

A kereszt először kudarcnak tűnt a tanítványok számára. Eddig azt hitték, Jézusban megtalálták a Megváltót, a királyt, akinek uralma soha nem ér véget, a szabadítót. Nagypéntek után azonban egy kivégzett ember társaivá lettek. Alászállt a poklokra. Esterházy a szibériai lágert jéghideg pokolnak nevezte. De mi is a pokol valójában? A pokol az Istentől való elhagyatottság, az emberi lélek radikális magánya, aki lelke mélyén oldhatatlanul egyedül van. Jézus bevilágít ebbe a legmélyebb sötétségbe, áttöri a hallgatás kapuját és szeretetet visz a halálba, szeretetet visz az elmagányosodott lélekbe. Isten távol van, sír borítja, nem szólal meg többé, nem támad fel. Isten csöndje, Isten rejtettsége mégis ott munkálkodik a pokolra szállásban. Esterházy János tizenkét évnyi fogvatartása a külvilág számára csend, elszakítottság, kudarc, értelmetlen szenvedés. A halálát követő 60 évig földi nyughelye ismeretlen, üres sír csupán. A barlang, melybe Jézus testét temették, üres. És üres Esterházy János sírja is. A halál csendje után a feltámadás köszönti Isten népét. „*Bár az ajtók zárva*

voltak, bement Jézus, megállt középen, és ezt mondta: Békesség nektek!" (Jn 20,26)

János a pozsonyi rabkórházból így ír testvérének: „*Ez az, amit még az orosz táborban kértem a Lourdes-i Szűz Máriától, aki imámat százszázalékosan meghallgatta. Mindenért hálát adok Istennek, még a deportálásért is, mert hiszen főleg az orosz koncentrációs táborban kerültem egészen az ő közelébe. De már a deportálásom előtti hónapokban is, a háború utolsó szakaszában, abban a végtelen kegyelemben részesültem, hogy azt kérhettem Tőle, hogy szenvedésem és nélkülözésem árán méltó lehessek az Ő követésére megtisztult lélekkel.*"[312]

Az ember csakis önmagát adhatja oda. „A Bibliában a kereszt nem a megsértett jogrend gépezetének alkotóeleme; hanem a szeretet radikalitásának kifejezése, azé a szereteté, amely egészen odaadja önmagát."[313] Arra a kérdésre, hogy mit kell tennem, hogy üdvözüljek, ma már Jézus válasza mellett a szentek közösségének életpéldája is választ és pártfogást ad. Az üdvösség útja az Esterházy János által választott jel: a kereszt.

XVI. Benedek pápa a keresztről elmélkedve a másokért-lét megvalósulásának, önmagáról megfeledkező szeretetnek nevezi. Esterházy írja: *„…tudom, hogy emberileg szólva nincs remény a szabadulásomra. Ezt elfogadtam, mint keresztet, és felajánlom a Jóistennek könyörgésképpen a legszűkebb*

---

312 Esterházy-Török: *Esterházy János emlékkönyv, i.m.* 63.p.

313 Joseph Ratzinger (XVI. Benedek pápa): *Bevezetés a keresztény hit világába /Előadások a keresztény hitvilágról/*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2007. 250.p.

családért és a szélesebb meg a legszélesebb családunk boldogabb jövőjéért."[314]

Szent II. János Pál pápa a keresztre tekintve a kiengesztelődés útját látja. Elsőként függőleges irányban Isten és ember között, majd a szívből jövő megtérés által az emberi közösségekben. Krisztus kiengesztelte Istent irántunk (2Kor 5,18). A bűn misztériuma azonban végigkíséri az emberiség történelmét. Már az első emberpár, férfi és nő egymást vádolja, testvér testvért öl, és Krisztusban a legártatlanabbat is keresztre szegezi. A hazaszeretet nemes kötődés, másokért való munkálkodásra és Isten országának építésére ösztönzi a népeket. A nemzeti érzés torzképe azonban pusztító erő, mely a másikban nem a testvért, hanem az ellenséget látja. A megosztottság megsebzi az emberi közösségeket. A jóakaratú emberekben azonban szüntelenül ott él a béke és a kiengesztelődés vágya. Az emberek közötti egyetértés útja a személyes megtérés.[315] A Szentírásban olvashatjuk, hogy Noé a harag idején volt az új hajtás, miatta maradt meg az a maréknyi ember, akinek új szövetséget ajánlott a Mindenható (Sir 44,17). Esterházy János az itt élő nemzetiségek különbözőségét átokból áldássá tette. A szív szemei előtt nem maradhat rejtve az ő sorsában adott kiengesztelődés, melyre ma éppolyan nagy szükségünk van, mint korábban.

A kereszt értelmét a föltámadás tárta fel. A feltámadt Krisztust az emmauszi tanítványok a kenyértörésben ismerték fel, Tamásnak pedig bizonyságot adott szent sebei által. *„A*

---

[314] Molnár I.: *Esterházy János élete és mártírhalála...i.m.* 378. p.

[315] Szent II. János Pál pápa: *Reconciliatio et poenitentia.* https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=98 (kutatás ideje: 2018. május 5.)

feltámadás az élet bizonyítéka. A húsvét tehát az örök élet ünnepe. Csak az ünnepelheti igazán, aki az élet méltó hordozójává lett."[316] Esterházy János a rácsok mögötti elszigeteltségben az imádság és a titokban végzett eucharisztia által kapcsolódott Krisztus misztikus testének közösségébe. A pokoljárás helyett Szűz Mária fénylő példáját követve, ő maga is az élet hordozójává vált. A kenyér morzsáiban is felismerte Krisztust és élő tabernákulumként hordozta. 1944-es húsvéti üzenetében az emmauszi útra hív minket és a tehetetlenség, az elmúlás reménytelensége helyett az örökkévalóság végtelenjével és a hit lobogó zászlajával vigasztal.

A harmadik kép a feltámadás:

Az asszonyok Krisztust keresik, ahogy már sokszor és sokan keresték őt. A próféták szavára születésekor és a jeruzsálemi templomban Mária és József aggodalmával, csodáinak hírére és az Istent kereső ember igaz hitével minden korban és minden időben. Jézus megnyugtat minket, ha nem találjuk, ő akkor is az Atya dolgában jár. Ígéretet tesz, hogy velünk lesz mindennap a világ végezetéig és helyet készít nekünk. Az Isten hűséges, hisz Isten maga a szeretet. A sír megnyílt, a követ elhengerítették és a lepel üres. Krisztus feltámadt! A lepel a Zoboralja és a csitári hegyek gerincét rajzolja ki. A bilincs megnyílt, a foglyoknak szabadulást hozott. Az ártatlanul elítélt Esterházy és minden a politika által elítélt és meghurcolt ember jövőbeli rehabilitációját is jelképezi. A levetett földi gyolcsokon Esterházy János rabszáma olvasható: 7832. Így válik a személytelen történet személyes valósággá. Krisztus

316 Esterházy: A kisebbségi..i.m. 265.p.

keze a feltámadás zászlajával a magasba emel, másik keze viszont lenyúl értünk, lenyúl Esterházyért és minden igaz emberért. A test áttetszővé és könnyűvé válik, a lélek győzelme ez a szenvedő test felett. Krisztus keze megkettőződik, hogy mindnyájunkat elérjen, ha kell mások keze által, akik segítséget nyújtanak. Esterházy János sem mulasztotta el, hogy a szegények, a rászorulók és az üldözöttek felé nyúljon. Azok, akik életpéldáját örökségül adják, élővé teszik őt nemcsak az Örökkévalóság, hanem a földön zarándokútját járó Egyház számára is, hogy életünk legyen és bőségben legyen. És ha valóban hiszünk, joggal kérdezzük: Miért keresitek a holtak között az élőt? A háttérben a barlang köve, a feltámadás zászlajának foszlányai. A felfelé nyúló kezek jelképezik Krisztus feltámadásának ígéretét és reményét. Dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök 2018 tavaszán tartott szentmiséje alkalmával megjegyezte: a cérnaszálként gomolygó emberi test mögött, egy női test is felfedezhető, mely lehet a Szűzanya, de bármely mártírhalált halt férfi anyja, felesége, testvére vagy leánya is. Így az oltárkép, e szimbólumrendszer keretében, mindenki számára új gondolatokat ébreszthet, ahogy a feltámadás örök misztériuma is.

„Békességet hagyok nektek, az én békességemet adom nektek, de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen!” (Jn 14,27) A béke útját Keresztelő János készítette elő, aki megtérésre szólított fel mindnyájunkat. A pusztába kiáltott szó, azóta is visszhangzik. A megtérés szívbéli fordulat, a bűnbánat és a kiengesztelődés gyümölcse.

Lehet, még mindig csak az első stációnál járunk és ott állunk a tömegbe, kiabálva, félve, zavarodottan. Pilátus, amikor Jézusra mutat; Ecce homo, nézzünk bele a békesség tükrébe és lássuk meg benne magunkat. Az istenadta nép, az Egyház, mely egyszerre szent és bűnös, útja a folyamatos bűnbánat és megújulás.[317] Íme az ember! -- mutat ránk. Mi pedig az ökölrázás, a meggondolatlan ítélkezés helyett, nyújtsunk kezet a megkötözött Jézusnak. Adja a Jóisten, hogy a magasba emelt Oltáriszentségbe mi is belekapaszkodjunk és részesei lehessünk a Szentháromság közösségének. Isten Szolgája Esterházy János 1934. évi húsvéti üzenetéből idézve: „a húsvéti lélek erősíti meg bennem azt a bizodalmas reménységet, hogy már nem lehet messze az az idő, amikor a ma még az ellentétek káoszában elmerülni látszó világból kiküszöbölődik a gyűlölet, a harag és a bosszú érzése."[318]

---

317 DULLES, A.: *Az Egyház modelljei*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2003.

318 Esterházy: *A kisebbségi* ... i.m. 34. p.

Kovács Gergely

Tiszteletreméltó Mindszenty József és Boldog Brenner János boldoggá avatási eljárásának lehetséges tanulságai Isten Szolgája Esterházy János ügyében[319]

Konferenciánk mottóját Dániel próféta könyvének 12. fejezetéből választották: *„Olyan szorongattatás ideje következik, amilyen még nem volt soha, amióta nemzetek vannak."* Én tovább olvastam ezt a verset és a következő szavak sokkal reménytelibbek: *„De abban az időben megszabadul néped, mind, aki be van írva a Könyvbe."* Az utalás az üdvözültek jelképes Könyvére vonatkozik.

Földi útját járó Egyházunknak is van egy olyan jelképes könyve, amelyben a szentté és boldoggá avatottak lajstromát vezeti. Ez a hagyomány csaknem kétezer esztendős, hiszen a szenttisztelet kezdetei az első keresztényekig nyúlnak vissza. Az Egyház természetes tapasztalata mindig az volt, hogy a vértanúk különleges helyet foglalnak el a megkereszteltek körében. Már az első közösségek megőrizték neveiket és haláluk időpontját – pontosabban mennyei születésnapjukét.

319

Az előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án az „Isten Szolgája Esterházy János – megemlékező konferencia" keretében hangzott el.

Sírjuknál nem búfelejtő vigasságokat rendeztek, hanem az üdvösségre jutásukat ünnepelték. Ez a katakombák freskóiról is leolvasható, de írott forrásokban is megtalálható.

Korán szokásba jött, hogy ezeket a szent neveket kalendáriumba foglalják, különösen amikor megszűnt az Egyház üldöztetése és a hívek közössége sokkal népesebbé vált. A szentekkel kapcsolatos ügyek kezelése, tiszteletük gyakorlásának szabályozása a püspök ellenőrzése alá került. Ő lett felelőse a szentté avatásoknak is. Ez a kanonizáció alakulásának első két időszaka volt: a spontán (vagy népi) és a püspöki szentavatás korszaka. A késő ókor püspökei egy szentavatás előtt mindenre – még az orvosszakértői kérdésekre is – kiterjedő, szakszerű vizsgálatot végeztek. Az egyházi hierarchia és struktúra fejlődésével a szentté (és a később bevezetett boldoggá) avatások eljárása is változott. A püspöki avatások korszakát fokozatosan felváltotta a pápai kanonizálás gyakorlata. Kezdetben a főpapok inkább csak a nagyobb tekintélye miatt, és a kanonizálásra jelölt személy jelentőségére tekintettel fordultak Róma püspökéhez, ezzel is hangsúlyozva az ügy fontosságát. Fokozatosan azonban az ő joghatósága alá került minden, a szentekkel kapcsolatos eljárás szabályozása, elsősorban a visszaélések elkerülése végett. Ezzel együtt kialakult a pápát e feladatának ellátásában segítő intézmények rendszere. A XVI. században létrejött a Rítuskongregáció hivatala, amelynek egyik mai jogutódja a Szentek Ügyeinek Kongregációja.

A Katolikus Egyház számára lelkipásztori szempontból fontosak a boldogok és szentek, mert bennük égi közbenjárókat és hitünk gyakorlásához példaképeket kapunk. Esterházy János közbenjárását már most bátran kérhetjük, hiszen hivatalosan is

boldoggá és szentté avatásra jelölt személlyé vált. A vértanúk boldoggá avatásához nem szükséges igazolt imameghallgatás, de a szentté avatásuk már igényli egy csodás imameghallgatás kivizsgálását és bizonyítását. A kanonizáltak összekötik a megdicsőült Egyházat a zarándok Egyházzal és a tisztítótűzben az üdvösségre készülőkkel is. Ez egy égi-földi kapcsolattartás, ezért kérhetjük elhunyt szeretteink közbenjárását is, akik – mivel a szeretet soha meg nem szűnik (vö. 1Kor 13,8) – szintén tovább imádkoznak értünk.

Istennek hála én 2002 óta foglalkozom szentté avatási eljárásokkal. A számomra legkedvesebb ügyek közé tartozik Brenner János és Mindszenty József eljárása, az ő életpéldájuk nagyon megérintett és máig hatással van rám. Előbbi vértanúságát a közelmúltban ismerte el Ferenc pápa és már a boldoggá avatására is sor került. Posztulátori felkérésre és főpásztori kinevezéssel az ő eljárásában püspöki szakértőként működtem közre, ez volt az első eset, hogy segíthettem egy egyházmegyei eljárás szakszerű lebonyolítását a szívemhez szintén közelálló Szombathelyi Egyházmegyében.

Mindszenty bíboros iránti tiszteletem és szeretetem nagymamai örökség, melyet később sok személyes élmény és tapasztalat megerősített. Jelenleg a hitvalló főpásztor ügyének viceposztulátori feladatait és magyarországi képviseletét látom el. Azokban az ügyekben, melyek már a római szakaszban vannak, római lakóhellyel rendelkező posztulátort kell kinevezni, idehaza pedig a viceposztulátor látja el az eljárással összefüggő feladatokat.

A Brenner-ügy két évtizede, 1999-ben vette kezdetét. Az első lépés mindig az ügy posztulátorának kinevezése, akinek a szerepe leginkább a világi peres ügyekben eljáró ügyvédével

állítható párhuzamba, de tevékenységi köre jóval szélesebb: tartja a kapcsolatot a tisztelő közösséggel, kezeli az ügyben felajánlott adományokat, és sok más egyéb módon szolgálja a szentté avatásra jelölt tiszteletét. Feladatának egy része az eljárással összefüggő szakmai tevékenység, de van benne kutatómunka és természetesen más kötelezettségek is. Brenner János ügyében 1999-ben Gyürki László atyát nevezték ki posztulátorrá. Első és egyik legfontosabb feladata volt benyújtani a kérvényt az illetékes püspöknek az eljárás megindítására vonatkozóan. Ez még abban az évben meg is történt.

A szombathelyi püspök először csak a veszprémi és győri főpásztorok véleményét kérte ki. Magyarországon azonban hagyományosan a teljes püspöki konferencia véleményez és határoz a hasonló ügyek elindításához szükséges regionális támogatásról. A Brenner-ügy másik eljárási érdekessége volt, hogy a püspöknek tisztáznia kellett, miért nem indult meg a boldoggá avatás a jelölt halálát követő harminc éven belül. A nyugati viszonyokhoz szokott szakemberek számára természetes, hogy az égi születésnap után kialakul a tisztelet, majd öt év elteltével megindul az eljárás. A magyar esetek jó részében azonban a történelmi körülmények – a kommunista egyházüldözés – lehetetlenné tették a korai kérelmezést, egy-két kivétel történt csupán. Fel kell rá készülnünk, hogy valószínűleg Esterházy János esetében is magyarázatot kell majd adni az ügy kései megindítására.

Az eljárás előkészítő szakaszának következő lépése a teológus cenzorok vizsgálata és ezt követően a történészi kutatómunka megkezdése. Az úgynevezett történeti ügyekben három történészt kell kinevezni, az ő feladatuk az ún.

dokumentum jellegű bizonyítékok felkutatása. (Ezt az ügytípust pontosan ez különbözteti meg a kortárs ügyektől, melyek esetében még elérhető szemtanúk is vannak.) Esterházy János ügye is a történeti ügyek közé tartozik. Brenner János esetében olyan alapos és gondos történészi szakvélemény készült, hogy az elsőtől az utolsó oldalig beemelték szövegét a római, olasz nyelvű összesítő anyagba, az ún. Positio-ba.

Az egyházmegyei vizsgálat további feladatai közé tartozik, hogy a püspöknek ki kell hirdetnie a szentté avatási eljárás szándékát a hívek körében azért, hogy akik ismerték a jelöltet, tanúskodhassanak a vértanúsága (életszentsége) mellett vagy ellene. A tanúkat elsősorban a posztulátor kutatja fel és javasolja, de a püspöki kihirdetés nyomán bárki jelentkezhet. Veres András püspök 2006-ban hozta meg illetékes főpásztori határozatát az egyházmegyei eljárás hivatalos megindításáról. Még ebben az évben sor került az első bírósági ülésre, legtöbbször ettől a dátumtól számítjuk az ügy érdemi elindulását. A második ülésnapon megtörtént a fordítók kinevezése. Ez azért fontos, mert minden dokumentumot le kell fordítani a kongregáció valamely bevett nyelvére. Ezt a munkát lehetőség szerint folyamatosan kell végezni az egész eljárás alatt, hogy a végén ebben a szintén fontos feladatban elkerüljük a kapkodást.

A Brenner-ügyben 31 tanúvallomás készült, ez egy átlagos számnak mondható. Esetünkben minősített tanúkról van szó, akik a legtöbb közvetlen és saját ismerettel rendelkeznek a vértanúság (vagy az életszentség) megvalósulásáról. Összesen 26 ülésnapra került sor, ezek egy része nem tanúkihallgatásokkal telt, hanem különböző érdekes eljárásrendi feladattal, egyebek mellett az ún. tiltott kultusz

vizsgálatával. Amikor VIII. Orbán pápa a XVII. században rögzítette a pápai kanonizáció eljárásrendjét, a tiltott kultusz, vagyis a boldoggá avatás előtti szenttisztelet ténye megakadályozta az eljárás folytatását. Nagyon szigorú előírások szabályozták, hogy pontosan mi számít ennek.

A szentté avatási eljárás XX. századi megújítása idején, II. János Pál és XVI. Benedek pápák alatt ezeket a szigorú szabályokat hatályon kívül helyezték. A tiltott kultusz fogalma természetesen továbbra is létezik, csak a körülményei más megítélés alá esnek. Ma már nincs is valódi realitása, mert az egyházkormányzati rendszer egyértelmű szabályai mellett gyakorlatilag nincs is rá mód. Érdekes viszont, hogy a Brenner-ügy római szakaszában felmerült, hogy gyertyák égetése a sírjánál nem a korábbi idők tiltott kultuszának jele-e. A 17. században ugyanis a gyertya beszerzése annyira költséges volt, hogy hétköznapi síroknál a jelenlegihez hasonló módon nem használták. Fontos azonban, hogy egy boldoggá- és szenttéavatási ügy alapja mindig az élő tisztelet, és ezt nem korlátozni, hanem bátorítani kell. Felmerülhet a kérdés, hogy elhelyezhetők-e templomban olyanok képei, akiknek még nem zárult le az eljárása. Ez lehetséges, de ilyen esetekben ügyelni kell rá, hogy semmiképpen ne az oltárokon és ne a szenteknek kijáró attribútumokkal ábrázoljuk az illetőt, és más módon se legyen összetéveszthető a boldogok és szentek ábrázolásaival.

Brenner János ügyének egyházmegyei szakasza 2008. július 31-én zárult le. Az erről szóló püspöki határozat kimondta, hogy a teljes körű egyházmegyei vizsgálat megnyugtató módon lezárható. Az akták még ugyanebben az évben megérkeztek a Vatikánba, de mivel annyi ügy van folyamatban, 2014-ig nem történt érdemi előrelépés. Ekkor azonban felgyorsultak az

események. Elkészült a már említett összegzés, az ún. Positio, ami a legfontosabb bizonyítékokat és tényeket összegzi egy kötetbe rendezve. Elnevezése onnan ered, hogy pozicionálható, azaz kézbe vehető, asztalra helyezhető. 2015-ben a Szenttéavatási Kongregáció történész tanácsosai elégségesnek és bizonyító erővel rendelkezőnek találták a dokumentációt, egy évvel később a teológus konzultorok megállapították a keresztény értelemben vett vértanúság megvalósulását. A Szentatya a kongregáció bíboros és püspök atyáinak testületi állásfoglalása alapján 2017. november 8-án mondta ki a végső szót, elismerte Brenner János vértanúságát, ezt követően 2018. május 1-jén Szombathelyen ünnepeltük a boldoggá avatását.

Boldog Brenner János ügyének tanulsága számomra nagyon fontos: a szentek tisztelete, a vértanúság ajándéka minden szomorú – az ő esetében emberileg a legborzalmasabb – körülmény ellenére mégis a szeretet világrendjét erősíti és a szeretet Istenébe vetett hitünk megerősítésére szolgál.

Mindszenty bíboros szentté avatási eljárása már harminc éve tart. Ez az eljárás sokkal bonyolultabb, mint Brenner János ügye. Az ő égi születése napján (1975. május 6.) a rendszerváltásnak még reménye sem volt, a halál helye szerint illetékes bécsi érsek mégis szabadon rendelkezhetett. 1979-ben aláírásgyűjtés indult a bíboros boldoggá avatásának megkezdése érdekében. Ma ez furcsának tűnhet, de a szentté avatási eljárás megindításához korábban szükség volt tekintélyes személyek ajánlására, akik az illető tiszteletéről tettek tanúságot. Szerte a világból számos ívet töltöttek meg ezek a támogató aláírások, melyeket értékes kordokumentumként a mi budapesti levéltárunkban őrzünk. 1988-ban nevezték ki Szőke János szalézi szerzetest a

Mindszenty-ügy posztulátorává. Az eljárás hivatalos kezdeményezője a Mindszenty Alapítvány volt, de érdemes tudni, hogy szentté avatást akár egyetlen katolikus magánszemély is kezdeményezhet. A rövidesen bekövetkező rendszerváltás után az eljárás püspöki illetékességét a bécsi érsek átruházta Paskai László bíboros, prímás, esztergomi érsekre. Ilyen illetékességváltás Esterházy János esetében is történt.

Az egyházmegyei bíróság 1994. március 19-én, Szent József ünnepén tartotta meg első ülését. A Mindszenty-ügy aktáiban 72 tanúvallomás található, ami messze több az átlagosnál. Érdekesség, hogy ezekből 48 korábban írásban rögzített tanúvallomás, vagyis olyan személyektől származik, akik betegségben szenvedtek, vagy a magas koruk miatt vált sürgetővé a személyes emlékeik írásbeli rögzítése. Mindszenty bíboros ügyében az egyházmegyei szakasz 1996-ig tartott, és az akták még ugyanebben az évben megérkeztek a Vatikánba. Ekkor a dolgok lelassultak, részben az ügy rendkívüli bonyolultsága, összetettsége miatt. Az idei évben Erdő Péter bíboros és Ferenc pápa is utaltak rá, hogy az anyag rendkívül gazdag, mind terjedelme, mind tartalmi bősége messze meghaladja a hasonló ügyekét. Egy páratlan értékű dokumentációról van tehát szó, mely egyértelműen bizonyította Mindszenty József bíboros életszentségét. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia három alkalommal is hangsúlyozta a főpap mielőbbi boldoggá avatásának lelkipásztori fontosságát. A püspöki kar elkötelezettségét az ügy mellett az is tanúsítja, hogy 2005-ben pertársaságra lépett az ügyet kezdeményező Mindszenty Alapítvánnyal.

2007-ben jelentős fordulat következett. Ügyünk egy nagyon elkötelezett kongregációs felelőst, ún. relátort kapott egy olasz kapucinus atya személyében, aki nagyon jó ismerője a közép-európai kommunista egyházüldözés történeti tényeinek és magának a Mindszenty-ügynek. 2016-ban (az eredetileg tervezett öt kötet helyett) egy kötetbe rendezve elkészült az ún. Positio. 2018. június 14-én a Szenttéavatási Kongregáció teológus kongresszusa egyhangúan ismerte el Mindszenty József életszentségét és úgy foglalt állást, hogy életpéldája és fehérvértanúsága különleges kegyelmi ajándék a magyar és a világegyház számára. 2019-ben a kongregáció főpapi ülése szintén egyhangúan támogatta a teológusok szakvéleményét. Ferenc pápa február 12-én hagyta jóvá ezeket a döntéseket és engedélyezte a hősies erénygyakorlását elismerő szentszéki határozat közzétételét. Ettől a naptól kezdve Isten Szolgáját megilleti a Tiszteletreméltó cím.

2019. május 9-én a hagyományos római Mindszenty-emlékmise alkalmából részt vehettünk a pápai audiencián, ahová a bíboros ruhaereklyéjét rejtő emlékkövet vittünk ajándékba Ferenc pápának. Amikor átadtuk neki, nagy áhítattal megcsókolta, és kijelentette: Mindszenty vértanú volt, valódi vértanú. Másnap Angelo Amato bíboros, aki tavaly köszönt le a Szenttéavatási Kongregáció éléről, homíliájában arról beszélt, hogy Isten Tiszteletreméltó Szolgája Mindszenty József fehérvértanú volt, akinek az életpéldája a XXI. században is élő és eleven, és akinek a szenvedése egyenértékű a mostani keresztényüldözések áldozatainak szenvedéseivel. Minden kanonizációs eljárásban nagyon fontos a rendszeres imaalkalmak megteremtése. Mindszenty bíboros esetében ilyenek az évente ismétlődő római, bécsi és idehaza az esztergomi emlékmisék, zarándoklatok, de a havi

rendszerességű imaalkalmakra is találunk sok szép példát. Ezek az „Egymillió Imádkozó Magyar” mozgalmán is túlnőve lehetőséget adnak a széles körű tisztelet további erősödésére és terjedésére.

Mindszenty bíboros és Esterházy János ügyének közös tanulsága a tisztelet meghatározó jelentősége, melynek ereje és hatása valóban „hegyeket mozgathat”. Leginkább erre volt és most is erre van szüksége a Mindszenty-ügynek, ez segíthet a legtöbbet Esterházy János eljárásában is: a széles és biztos közösségi imaháttér. Az ilyen ügyeknek meg kell szabadulniuk a rájuk nehezedő történelmi ellentétek súlyától és attól, hogy azt keressük, ki-kit üldözött, kinek mikor, mennyire és miért volt igaza. Mert a szentek életében és tiszteletében ezek másodlagos tényezők. A lényeg az istenkapcsolaton, a hit- és szeretetgyakorlás erején, magán az életszentségen vagy a vértanúságon van, és a hívő közösségben feléledő és kiszélesedő kegyelmi hatásokon.

Legyen Esterházy János lengyelek, magyarok, csehek és szlovákok, az egész – nemzetek feletti – világegyház közös szentje, a kiengesztelődés égi közbenjárója, előmozdítója és jelképes személyisége! Mindhármuk – a tiszteletünkre méltó Mindszenty József, Boldog Brenner János és Esterházy János – életét szimbolikusan odatehetjük az Eucharisztia felajánlási asztalára. Mindhármukat szoros kapcsolat fűzte össze és ma égi részesei az isteni Szeretetlakomának. Nagyon aktuális vértanúságuk és életszentségük lelkipásztori üzenete és jelentősége a közelgő budapesti 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus fényében is.

Utolsó – közös – fohászként hadd idézzem ismét Dániel próféta szavait: „Akik a föld porában alszanak, feltámadnak az

örök életre és tündökölnek örökkön örökké, mint a csillagok” (Dán 12,3).

Ilyen csillagunk Isten Szolgája Esterházy János is…

Karaffa János

Isten Szolgája Esterházy János tevékenysége a felvidéki magyar család védelmében[320]

Esterházy János személyét tevékenységének egészében szemléljük, a felvidéki magyarság egyik legkiemelkedőbb vezéralakjáról beszélünk, aki a két világháború közötti nehéz időszakban tevékenykedett.

Küzdelmekkel, megpróbáltatásokkal teli időszak volt az egész magyarság számára és ebben a helyzetben is a keresztény

---

[320] Az előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án, az „Isten Szolgája Esterházy János – megemlékező konferencia" keretében hangzott el.

hitnek a buzgó megvallója, az üldözötteknek önfeláldozó és bátor védelmezője volt, aki mindig felemelte a szavát az igazság mellett és mindenféle jogtiprás, mindenféle diktatúra ellen fellépett akár jobbról, akár balról veszélyeztetett az. Éppen ezért az üldöztetés jutott számára osztályrészül. Olyan tanú volt, aki mártírként tett tanúságot az igazság mellett, ezért is tekintünk rá vértanúként. Mint Isten tanúja, életét az Isten ügyéért való teljes odaadás jellemezte. Önzetlenül áldozta fel az életét embertársaiért, bátran küzdött az emberi jogokért, az igazságosságért és a békéért. Kezdettől fogva kiállt a magyar közösség jogai, egyenjogúsága mellett, figyelmeztetett azokra a törekvésekre, amelyek a magyar közösségnek a létét veszélyeztették. Sokféle aspektusról beszélhetünk Esterházy János életével és tevékenységével kapcsolatban. Az ő alakját szemlélve megpróbáljuk azt a részt kiragadni, hogyan védte ő a tágabb értelemben vett családját. Tudjuk, hogy a szűkebb családjáról hogyan gondoskodott, ugyanakkor hajlandó volt áldozatot hozni a nagyobb családja érdekében is, a tágabb értelemben vett családja pedig maga a felvidéki magyarság volt.

Az ő életében a szlovákiai magyar család eszméjéről kell beszélnünk, ehhez használtam fel forrásként Molnár Imre könyvét: „Esterházy János élete és mártírhalála” címmel. Az 1940. évi karácsonyi üzenetében erőteljes kiállással szólt az új összefogást megtestesítő eszme, a szlovákiai magyar család eszméje mellett. Az eszmét kísérő értékrend, a kereszténység pedig a másokkal szembeni türelemnek a kifejezése volt számára. Tehát úgy, ahogy szerette ő a saját magyar családját és azért áldozatot tudott hozni, ez nem jelentette azt, hogy másokat lebecsült, vagy mások emiatt hátrányt szenvedtek volna. Az ő szívében volt hely mindenki számára nemzetiségre,

vallásra való tekintet nélkül, de elsősorban természetesen összpontosított az ő nagy magyar családjára, ezt fejezte ki ezen szavakkal:

„Egyet kérek tőletek: szívünk, lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem. Ápoljuk, őrizzük ezt, mert ez az egyetlen pozitív érték, amelyet senki el nem vehet, és amelynek varázslatos ereje átsegít a legnehezebb megpróbáltatásokon is. Érezze át mindenki, hogy amikor mi, a szlovákiai magyarok családjáról beszélünk, akkor az nem üres szó, hanem élő valóság. A szlovákiai magyarok nincsenek olyan számosan, hogy megengedhetnék maguknak azt a luxust, hogy külön utakon járjanak. Család vagyunk: egy az anyánk, egy a vérünk, egy a szívünk, egy az Istenünk! Szeressük, tiszteljük és becsüljük mindenekfelett Istenünket és anyánkat, és szeressük egymást, mint jó testvérek, mert csak a családi összetartozásnak az életbe átvitt tudata biztosíthatja a szebb és boldogabb jövőt. Most mint a szlovákiai magyar család feje a szentestén bekopogok a magyar otthonokba. Látszólag üres kézzel jövök, mert nem telik ajándékokra, egyet mégis hozok nektek, mindannyiótoknak. Hozom magyar keresztény szívem szeretetét azzal az ígérettel, hogy amíg ez a szív dobogni fog, addig rendületlenül a magyar ügyet fogja szolgálni. A szlovákiai magyar családét, a ti ügyeteket, mindnyájunk ügyét nemzeti és keresztény alapon, mert ez az alap az egyetlen biztosítéka annak, hogy törekvéseink diadalmaskodnak.” [321]

Ebben a tőle származó, magyar családról szóló nagyon szép és kifejező idézetben leírja, milyennek kell lennie ennek a magyar

---

[321] Új Hírek, 1940. karácsonyi szám

családnak, hogyan kell őrködnünk felette és ezt az őrködést hogyan vállalta ő fel. Két kincsről beszél, a magyarságról és a kereszténységről és elmondja, hogy a magyar nemzet történelméből látjuk, hogy annak legnagyobb fiai egyaránt voltak magyarok és keresztények, egyaránt szolgálták a hazát és Istent. Tehát ezt a kettőt nem lehet szembefordítani egymással, nem lehet az egyiket a másik kárára előtérbe helyezni, ezt jól látjuk Esterházy János életében és jól látnánk akkor is, ha a mai korra is alkalmaznánk érvényességét. Ha ugyanis csak az egyiket, például csupán a nemzeti érdekeket helyezzük előtérbe, akkor ennek eredménye a nacionalizmus-sovinizmus lesz. Ugyanakkor, ha a nemzeti érdek az, amit internacionalista módon háttérbe szorítunk, akkor ennek eredményeként elveszik a magyarság megtartásának egyik pillére, s ennek eredménye a fals magyarázat: „Mi keresztények vagyunk, katolikusok vagyunk, mindegy, hogy milyen nyelven imádkozunk.” Csakhogy ezt a szentenciát rendszerint követi egy másik is, azaz, hogy mindenki imádkozzon az állam nyelvén. Ez a megközelítés azért is egyoldalú, mert hiszen, ha már mindegy, hogy milyenek vagyunk, akkor miért ne imádkozhatna ki-ki a maga anyanyelvén magyarul és ugye miért ne énekelhetnénk például a magyar Himnuszt, amely egyúttal nemzeti imádságunk is.

Esterházy János arra buzdít minket, hogy ragaszkodjunk kincseinkhez, a szülőföldünk értékeihez:

„Aki végigjárta ezt az országot, mindenütt szemébe ötlenek itt a magyar történelem nagy eseményeinek nyomai. Alig akad a magyar múltnak olyan kiemelkedő nagysága, aki a mi vidékeinken nem fordult volna meg, vagy akit nem fűztek volna kapcsolatok ehhez a tájhoz. Az otthonnak, a

szülőföldnek kultuszába foglaljuk bele ezeket az emlékeket is és iparkodjunk olyan új nyomokra, adatokra bukkanni, melyekkel általános magyar érdekeket szolgálunk. Az otthon és szülőföld kultuszával fokozzuk szeretetünket és ragaszkodásunkat az iránt a talaj iránt, amelyből kisarjadzottunk, amelyet apáink verítékkel és ha kellett vérrel is öntöztek, amelyhez történelmi és erkölcsi jussunk van és amelytől sohasem szabad könnyelműen megválnunk!"[322] Esterházy János úgy folytatja tovább az elmélkedését ebben a szakaszban, hogy két kincsünket őrizve visszatekint történetileg az elmúlt századokra, és azt mondja: „A világháború befejeztével a trianoni és versailles-i békediktátumok után, amikor a magyar nemzet ezer sebből vérezve, megfosztva jóformán minden ellenálló képességétől halálra ítélten vergődött, akkor a nagy beteg nemzet testét 1919 tavaszán végképp hatalmába akarta keríteni a Sátán a kommunizmus formájában." Itt a Tanácsköztársaságról van szó, amely gyászos időszakának századik évfordulójára nem oly régen emlékeztünk. „De mi történt?" -- kérdezi. „Egy maroknyi magyar, aki egytől egyig keresztény nemzeti alapon áll, kibont egy hófehér zászlót Szegeden és átjön a Dunántúlra, bevonul Budapestre. Eltűnnek a vörös zászlók, eltűnik a sarló és a kalapács, eltűnik a sok álpróféta, hogy helyet adjon a nemzeti színű lobogónak, melynek lengése biztosítja a keresztény templomokban az istentiszteletek zavartalan lefolyását és amely a kétségbeesett, sokat szenvedett magyar nemzetet megnyugtatja. Tetterőre serkenti és megkezdődik az ország második újjászületése, újjáépítése

[322] Esterházy János: A szlovákiai magyar család élete a második sorsforduló óta. Atheneum, Budapest, 1942

kereszténynemzeti alapon.” S akkor következik a buzdítás: „Kedves magyar testvéreim! Szívünk, lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatig sem. Ápoljuk, őrizzük ezt, mert ez az egyetlen pozitív érték, amelyet senki el nem vehet, s amelynek varázslatos ereje átsegít legnehezebb megpróbáltatásokon.” Ez volt Esterházy János hitvallása, amelyet a gyakorlatba is átültetett, és ezen hitvallás alapján igyekezett az ő magyar családját gondozni úgy a politikai tevékenységében, mint a szociális elkötelezettségében. Egyik legfontosabb törekvése volt, hogy a magyarság szociális helyzetén is javítson és segítse a legjobban rászoruló családokat is.

Hitvallását ezzel kapcsolatban így fogalmazta meg: „Ha a múlt nem is tanított meg a magyar szolidaritásnak most már minden téren megnyilatkozó teendőire, a magunkra utaltság természeteseknek tünteti fel ezeket és nincs, aki örömmel ne vállalná ezt a feladat- és munkatöbbletet. Mert ma kettős életet kell élnie minden rendű, rangú, nemű és korú magyarnak. Egyet, amelyet szűkebb családjának és magának szentel és egyet, mellyel a szlovákiai magyar család ezer gondját segít leküzdeni, ki-ki a maga anyagi helyzete, szabad ideje, hajlama, tehetsége szerint. De -- és ezt örömteli elégtétellel látom, ma minden magyar becsületkérdésnek tekinti, hogy bármely általános érdekű magyar terv, mozgalom vagy rendezés sikerét előmozdítsa.

Hangos, nagyarányú, nyilvános megnyilatkozásokra ma nincs lehetőségünk, csak szűkebb, szerény keretek között nyilatkozhatunk meg. Legtöbb magyar testvérünk visszavonultan, csendben pergeti le gondban, küzdelemben

bővelkedő életét, de ha a kötelesség elszólítja otthonából, hogy magyar célért feláldozza kevés nyugalmát és még kevesebb pénzét, akkor egy pillanatig sem habozik és apraja-nagyja vállvetve buzgólkodik, hogy ez a magyar cél meg is valósuljon.

Hogy nem egyszer sziszifuszi munkát végezünk is, ez a viszonyokban rejlik. Hogy szenvednünk kell olyanért, amiben semmi részünk nincs és nem is lehet, talán ez is a még ki nem forrott állapotok következménye. Mint egy ízben már mondottam: várakozva kell tűrnünk és türelemmel kell várakoznunk, önfegyelemmel, higgadtan, mert mostani helyzetünkben ezt parancsolja az a magasabb hivatás, amelyet nem egyedül nemzetünkért, de európai érdekekért is vállalnunk kell." [323]

Amikor beszédet mondott, egyben meg is ajándékozott családokat, pl. a karácsonyi ünnepségen 800 szegény sorsú magyar családot ajándékozott meg. Segélyakció keretében is gyűjtöttek pénzt, a két alkalommal rendezett gyűjtés összeredménye közel félmillió koronát tett ki. Szükség is volt erre az összefogásra, hiszen a bécsi döntéssel a szlovákiai magyarság elveszítette a gazdálkodó földműves rétegét, így a Szlovákiában maradt magyar közösségek leginkább a városi, polgári és munkásrétegek tagjaiból álltak. A szlovákoknál is nagyobb arányú gyűjtés eredményét megköszönve Esterházy János ezt írta: „Hinni és élni fogunk, mert élni akarunk és hozzáedződtünk már a legnehezebb körülményekhez is, ez a mi hitünk és megmaradásunk titka." És éppen ezeket a célokat akarta szolgálni, Deák Ferenc bölcs mondását idézve: „A

---

[323] Esterházy: A szlovákiai...i.m. uo.

nemzetért mindent kell kockáztatni, a nemzetet azonban semmiért!" „Hinni szeretné" -- mondta a II. világháborúra célozva, hogy ez az ádáz küzdelem, amely már közel másfél éve dúl a világ nagy népei közt, a most kezdődő évben akként fog befejeződni, hogy elsősorban az igazság lesz a győztes. Olyan igazság, amely alapja a keresztény felebaráti szeretet. Az ilyen igazság győzelme esetén mi magyarok, akik mindenkor a közép-európai népek megértésének és békéjének szolgálatát tűztük ki magunk elé, nyugodt lelkiismerettel és nyílt homlokkal állhatunk bármilyen ítélőszék elé. Nincs mitől tartanunk, nincs mit lepleznünk, nincs mit szégyellnünk. Büszkén és öntudatosan vállalhatjuk a felelősséget minden tettünkért. Bárkitől jövő, bármely döntés eredménye csakis helyzetünk javulása lehet. Az új kor megalapozását pedig a magyarságnak az összetartozása és a testvérnépekkel való együttműködés eredményezheti." Ezekre a buzdító szavakra nagy szükség volt, hiszen a Szlovák Állam idején nem javult, sőt még rosszabbodott a magyarság helyzete. Az első Csehszlovák Köztársaságban is voltak asszimilációs törekvések a hatalom részéről, amelyek ellen küzdött és amelyekkel kapcsolatban időről időre be is terjesztette interpellációba foglalt tiltakozását. Az iskolaügy rendezésére törvényes intézkedéseket kért, melyek biztosítják a magyar szellemű nevelést és nem csak a magyar nyelvű nevelést. Kérte, hogy a magyar iskolákban csak magyar nemzetiségű tanerők tanítsanak, az iskolatanácsok felállítását sürgette magyar tagozatokkal, s azt, hogy a magyar kultúrintézmények részesedjenek az állami költségvetés vonatkozó tételeiből a számarány figyelembevételével. Követelte az anyanyelvű hitoktatás visszaállítását a magyar nemzetiségű gyermekek számára az állami nyelvű iskolákban is. Ez is egy fontos

kérdés, hiszen Esterházy jól látta, hogy a gyermek nehezen tudja hitéletét idegen nyelven megélni, fejleszteni, az erőltetés eredménye pedig rendszerint az, hogy nem fog tudni imádkozni sem így, sem úgy. Személyes tanúja voltam annak, hogy az államnyelvű iskolában járó gyermekek, akiket az elsőáldozásra próbáltam felkészíteni és a hitigazságokat megtanítani, a hibrid nevelésnek a szomorú példájaként még a „Dicsértessék a Jézus Krisztus!" köszöntést is csak kevert nyelven tudták megtanulni. Esterházy János a magyarság számára az általános iskolától az egyetemig tartó magyar nyelvű képzést kért. Ugyanezt a harcot kellett folytatnia a Szlovák Állam idején is, amikor a szlovák miniszterelnökhöz, Vojtech Tukához intézett „memorandumot" a magyar párt nevében 1941-ben. Ebben a magyarságot ért sérelmek orvoslását kérve, felsorolta a kulturális és iskolaügyi követeléseket. A többszörösen követelt teljes kulturális és iskolai egyenjogúságot a következő feltételek teljesítése által vélte biztosítottnak:

-- ha az állami magyar kulturális és iskolai intézmények a költségvetésben megkapják az őket megillető összegeket

-- ha a magyarság képviselői minden olyan hivatalos bizottságban jelen lesznek, ahol a magyar iskolát vagy a magyar kulturális életet érintő kérdésről határoznak

-- ha az új népiskolai törvény értelmében a nemzetiségi osztályok létesítéséről szóló fejezete szerint nemzetiségi osztályt akkor kellett indítani, ha a községben legalább harminc azonos nemzetiségű tanköteles gyermek élt.

Tehát, ha magyar tagja is lesz ennek a bizonyos nemzetiségi osztálynak, amikor a magyar iskolákhoz felveendő tanerők ügyét tárgyalják:

-- a magyar iskolák felszerelését más iskolákhoz hasonló gondossággal pótolják

-- ha az állam megfelelő tankönyveket biztosít a magyar iskoláknak

-- ha az iskolai helyiségeket kulturális rendezvények céljaira igénybe lehet venni

-- ha a magyar iskolába való beíratást nem akadályozzák

-- ha a pozsonyi tudományegyetem magyar tanszékét magyar nemzetiségű tanárral töltik be,

-- ha engedélyezik a községi közkönyvtárak felállítását

A nagy magyar család számára hasonló fontos kérdésnek tekintette a pozsonyi Madách Könyvesház és Galéria létrehozását, a pozsonyi Magyar Takarékpénztár megalakítását, a szlovákiai magyar sajtó nehézségeinek orvoslását, amely akkor is nagyon szükséges volt és továbbra is aktuális kérdés marad az ő szellemiségének jegyében.

Végezetül Esterházy János a jövőbe tekintő reménnyel megfogalmazott sorait szeretném idézni: „Soha egy pillanatig se feledkezzetek meg arról, hogy Istentől származunk, és az Ő kegyelme nélkül az általunk annyira áhítozott és a ma annyira szükséges szebb és boldogabb jövőt nem fogjuk tudni elérni. Ne felejtsétek el egy pillanatra sem azt, hogy magyarnak születtetek, és mint magyarnak kell meghalnotok. Ilyen szellemben neveljétek gyermekeiteket, mert egyedül ez biztosíthatja nemzetünk fennmaradását. Ezen a földön születtem, szívem, lelkem gyökere annyira ezen a földön él, hogy itt maradok köztetek és veletek fogom átélni a rossz napokat, s ha az Úristen kegyelme megengedi, a boldogabb magyar jövőt is. Az Úristen áldjon mindnyájatokat,

családotokat, óvja meg házatok táját és vezéreljen az eljövendő nehéz időkben."[324]

Isten Szolgája Esterházy János e gondolatokkal által is adja áldását ránk onnan fentről, hogy ez vezéreljen minket a mai nehéz időkben is. Kérjük is az áldását azért is, hogy maradjon továbbra is a mi kincsünk a kereszténységünk és a magyarságunk, melynek megőrzéséért és a szebb, boldogabb jövőért továbbra is közös erővel tudjunk munkálkodni, Isten segítségével.

Felhasznált irodalom:

Molnár Imre: „Sem gyűlölettel, sem erőszakkal…" Esterházy János élete és mártírhalála, Komárom 2008

Karaffa János: Kilenced a magyarság lelki megújulásáért Esterházy János üzenete alapján, Dunaszerdahely 2018

[324] Magyar Néplap 1944. december 30.

Tamási Orosz János

„...minden esély deformálódott...”? Ne így legyen

Esterházy-narratívák Ébert Tibor életművében

„*Magas, szürke ruhás férfi jön ki az épületből a lépcsőn*” - lapozunk rá Ébert Tibor emlékképeinek lenyomataiban (Jób Könyve) egy különös pillanatra. - „*Kétoldalt fújoznak az emberek, öklüket rázzák többen, a rendőrkordon visszanyomja a tömeget. A férfi lemegy a lépcsőn, kiköpdösnek felé ... »Zsidóbérenc magyar! Magyar féreg!« - ilyeneket hallok. A férfi autóba száll, rendőrök csinálnak utat neki, a tömeg közül egyesek az autót ütögetik, köpdösik. Az autó megindul a Múzeum kávéház, a Grössling fürdő irányába, köveket hajigálnak rá. Másnap megtudom, Esterházy János, a magyarság képviselője volt az egyetlen a szlovák parlamentben, aki nem szavazta meg a zsidótörvényt, mely az első ilyen törvények egyike Közép-Európában. Fogalmam sem volt, mi is lehet az a törvény, árjásítás, milyenek a következményei, mi a numerus clausus, numerus nullus. De nem felejtem el a gyűlöletet az arcokon…”*[325]

325

Sorsdöntő nap volt: 1942. május 15. A mélyben máig sem csendesedő, újra s újra fölkorbácsolható indulatokkal teli történelmi vita forrpontja, melyről sokszor gondoljuk úgy: bárha tényszerűségében tartalmi keretei egyértelműek, maga a kérdés, a pör mégsem arról, hanem valami egészen másról – a többségi és kisebbségi nemzetek egymás mellett élésének, megbékélésének elkerülhetetlenségéről s annak a felsőbb hatalmak általi sorozatos ellehetetlenítéséről szól. S arról: hogyan mészárol le ez a vak, felsőbbrendű gyűlölet embermilliókat, s hogyan teszi tönkre; ha gondolatban most hatalmas ívet húzunk; embermilliárdok személyes szabadságát, autonómiáját, puszta létezésének emberhez – és Istenhez, a hitünkhöz kötő isteni üzenethez -- méltó fizikai és lelki körülményeit. S hogy a legnagyobb bűnösek ebben a felsőbb hatalmak lennének? A kép pontos, döbbenetes precizitással festi elénk a tömeg, a csőcselék, a fanatizált kispolgárság hajlamát és hajlandóságát arra, hogy (ha kell, s ha kell, akkor mindenkor képes erre), vak indulattal zúzza porba emberségét, erkölcseit, morálját, s teret engedve annak elszabadítsa aljasító ösztöneit. Miközben kiül arcukra, őszinte hittel, a gyűlölet, s azt „a gyűlöletet az arcokon”, írja Ébert, „nem felejtem el”.

Nem állítjuk, nem állíthatjuk, hogy Ébert Tibor számára – aki ugyanezen napon még alig tizenöt esztendős – fölfoghatóan jelentkezett ebben az élményben élete minden további rezdülésére, életművére, sorsválasztásaira és annak kényszerpályáira egyaránt a jelzett eseménnyel leírható és megfogalmazható létparadigma, de azt kimondhatjuk: munkáinak, munkálkodásának, jelenlétének lenyomatai

---

Ébert Tibor: Jób könyve, Széphalom Könyvek-Regio, Budapest, 1991, 100.

mind-mind azt az Esterházy János-i személyiségüzenetet, a nemzeti és személyi autonómia igénynek azt az egyetemes erkölcsi és morális tételeit jelenítik meg, mely fölfogás ma is éles cezúráját definiálja az élet szentsége és a szentségtelen élet között húzódó láthatatlan határvonalnak. *„Az itt élő népcsoportok mindegyikének meg kell adni és az alkotmányba kell foglalni mindazokat a lehetőségeket, melyek a teljes élet eléréséhez szükségesek, azaz a teljes egyenjogúságot, a korlátlan szabadságot és az önrendelkezési jogot”*[326] -- vallotta Esterházy, a politikus; *,… futó szeretnék lenni, rövidnadrágban, piros-fehér-zöld mezben, gumicipőben ... Magasra tartanám magam előtt az olimpiai lángot, és futnék, futnék minden országba, körbefutnám az egyenlítőt, lángom sose aludna ki, nagyon vigyáznék rá, örökké égne az én fáklyám, az olimpia alatt és utána, sose volna háború, nem lehetne ... Igen, igen, futnék a lánggal, sose fáradnék el…”,*[327] egészítsük ki a lírikus örök humanista Ébert Tibor szavaival a gondolatot. S talán épp az e napból kisarjadó örök keresés indította el őt a megbékélés, a szeretet, a megnyugvás utáni vágy útján, azon úton, melyet évtizedekkel később oly kifejezően jellemez: *„Egy ország bolyongása ez, / bolyongások országa: a tiéd, / mert bolyongani kényszerül az, /ki hontalan.”*[328]

Bár „sose lenne háború”, fogalmazza majd a kamaszkori sóhajt a berlini olimpiai láng emlékét fölidézve; s bár így lehetne; s

---

326 Esterházy János: „A mi jelünk a kereszt, nem pedig a horogkereszt!”, Új Hírek 1941. április, húsvéti szám.

327 Jób könyve, i.m., 66.o.

328 Ébert Tibor: Hazatérés (versrészlet)

így kellene lennie akkor is, amikor – nem lehet; amikor sokan – így Ébert is – menekülni kényszerültek a rossz elől, eközben folyamatosan távolodva az elképzelt jótól, hiszen mikor „... *minden esély deformálódott”,*[329] akkor csak egyetlen igaz távlat képez elénk valóságos horizontot: minden, mi volt, beleértve a lelki, szellemi kötéseket, immár reprodukálhatatlanná válik; olyan emlékképszőttesek várnak ránk, mely emlékek eredői valaha is talán csak álmok voltak, álmok egy város, egy élet, egy küzdelmesen szép élet glóriáiról.

Álmaink makacsul közelítő s konokul távolodó, távolító eredői.

Mit elveszítettél, még meglelheted. Mit elvesztegettél, annak legföljebb csak morzsáit szedegetheted össze, lopva. Mitől megfosztanak – kitölthetetlen hiányai maradnak annak lelked szakadékaiban. És valós életed konkrét, létező szakadékaiban is – mert ott élsz, ott, rezignáltan konstatálva: „*ez az ország / Magyarország / kuruclabanc labanckuruc / piros és zöld zöld és piros / pirosfehérzöldkék / és fekete ország / végtagjai vonaglanak / fölhasogatva önmaga által / fölnégyelve megvakítva / keresztvízbe megmártózva /szétdarabolt kibelezett / megcsonkított és leskalpolt / öntisztulásra képtelen / obulusokkal teliaggatott / ország.”*[330]

Ezt éreztem, érzem, s ehhez hasonló paradigma-narratívák születtek bennem, sokszor a művek hátterében maradva, miközben Ébert életműdarabjait követtem, olvastam, sok évtizeden keresztül. S ezt próbáltam összesíteni, mindazt, ami intuíció, megérzés, angyalszárnysuhanás a szövegek fölött,

---

329 Ébert Tibor: Hová? (versrészlet)

330 Ébert: Ez az ország (versr.)

lefordítani, megérthetővé tenni magam s mások számára. Alkalmat erre Esterházy János alakja adott, az ő személyes hatásait, erkölcsi, morális példázatát akartam kimutatni Ébert munkáiban – de balul elsült kísérlet maradt. Torzó. Mert a példakövető személye, sorsa, sorai pontosan azt igazolták: bár Esterházy szellemisége, lelkisége talán az egyetlen lehetséges útja az ember s az emberiség békességének, egyensúlyának megtalálásához, mégis kevesen, nagyon kevesen válnak annak követőivé. Vajon miért? S vajon miért, hogy maga Esterházy is olykor alkalmas a vele szembeni kritikák megfogalmazására? Noha ama kritikák, ha jobban megvizsgáljuk azokat, bizony, hogy az elfogadást és a megértést könnyítik meg számunkra. Hiszen minden mondat, minden szó – egy híd két értelem és két érzelem között. A megismerés és a megértés metaforája. De hajlandó-e, alkalmas-e az ember egy híd elfogadására?

Emlékezetünk krétakörökbe kapaszkodva őrzi a kelet- és nyugat-európai haláltáborokba hurcolt sok százezer magyar honfitársunk nevét és cselekedeteit, legtöbbjük bűne annyi volt: magyarnak születtek; „... *egy volt a bűnünk csupán, magyaroknak vallottuk magunkat, magyarnak vallottam magamat, bűnbakok lettünk, bűnbak lettem... ki a magyarokkal át a Dunán, az, aki a magyar nemzeti határokon kívül rekedt, az számoljon azzal, hogy előbb-utóbb kitelepítik szülőföldjéről, internálják, hogy fait accompli elé állítsák a nagyhatalmakat fait accompli...*”[331] (Jób könyve) S mennyien élték le életüket emigrációban, száműzetésben, menekültként, lassúdan foszló öntudattal őrizve kötéseiket az anyanyelvhazához? És az anyaországhoz -- a kifejezés nemes, mély, nem üres frázissá

[331] Jób könyve, i.m. 268.p.

koptatott jelentésében. Mert abban a szó a családot, a gyermekkort, az eszmélés éveinek kapaszkodóit, a biztonságot, az élet teljességének megértéséhez vezető út kulturális, nyelvi kötéseit, az identitás szellemi alapot, hátországot jellemző pontjait jelenti; az élet szerethető s élhető teljességét. Mert a szó maga a mindenség, a mindenség maga, még észrevétlen élsz, de lassan észleled: „*A szavak, mással- és magánhangzók, a beszéd teljesen belepett, bokrok, fák nőttek belőlem, körülöttem, és lábaim, a gyökerek egyre mélyebbre fúródtak, szerteágaztak kapaszkodva...*” (Etűd). Amit, mikor kiszaggatnak abból, amikor elveszítjük, nem fáj annyira, mint az a kérdés: de kié lesz? Kié lesz – ez is? S kié lett az, mit létrehoztunk?

Hová tűnik, minduntalan, a szó, a bölcsesség, az értelem szelíd ereje az erő szertelen gyűlölete elől? Hová tűnik, oly illanóan, a pillanat, melyet elszalasztunk; s már csak rezignáltan konstatáljuk: a gyűlölt múlt általunk is újfent szeretve, ismét „*Ellenállhatatlanul benyomult a tudatba szavaival, mondataival a fanatizmus kiváló goebbelsi módszereivel. Erkölcsi rendje a gyűlölet főpapjaként bizonyította egy embertelen, gyilkos elv magasrendűségét, életrevalóságát, jövőjét. Elhitette, hogy a nap a hold, a hold a nap, a sötétség a világosság, és fordítva: s ez tény, valóság, megfellebbezhetetlen igazság. Bizonyossága: a tehetséges gazemberek a legveszedelmesebbek, mert a gazemberség, a bűnözés önmagában, képességek nélkül hatástalan, béna megnyilvánulás. Minden gazember, bűn, bűntény tehetség nélkül semmit sem ér. És szükségtelen az erkölcsi posztamens / morális fundamentum. A cél szentesíti az eszközt. A machiavellista tézis töltötte ki minden szavát, mozdulatát és embertelen következményeit… Micsoda történelmi*

metamorfózis, történelmi déjà vu, mementó, bizonyosság a kicsi ember, a »stepszli« szellemiségének a klónozása, feltámadása, újraszületése, hasonmása… a tetszhalott feltápászkodása, megnyilvánulása, megidézve saját magát. Itt is, ott is. Nálunk és másutt. A parlamenti demokrácia keretében. Goebbelsek élnek, vannak, szónokolnak, hadonásznak… kísértetfigurák. Szeretném azt a kacsintást végképp letépni arcomról, testemről, kiszabadítani tudatomból, szeretnék megtisztult arccal előretekinteni és megtisztult testtel nekiindulni az időmnek, belekapaszkodni a jövőbe így… A »stepszli« kísértetei nélkül. Vagy lehetetlenség?"[332]

Korántsem az. Keresztény, humanista igazságunk őrzése, védelme közben támaszkodhatunk akár Ébert Tibor életművére, ám – és itt vallom meg súlyával a tényt, mit föntebb említettem, hogy -- lényegesen fontosabb (Ébert megértéséhez is) a példaadó Esterházy életének teljességét, szellemét, lelkiségét középpontba állítanunk. Hiszen tanúságtétele mind a mai napig a lelkiismeret fénycsóvája, s mártíriumától, annak időbeliségétől távolodva egyre inkább azt érezzük: a világ, ha egy pillanatra meg is állt, gyorsan megkezdte újabb ámokfutását a szenvedés, a gyűlölet, a háborgó, zavaros világ kiépítése felé. S mintha mindig, mindenen ők jutnának túl könnyen s meghatalmasodván. Kiteljesedve a bosszú bosszút szül örök körforgásában, s megerősíti őket a szellemtől, a lélektől, a lelkiségtől való elfordulás akarása. Légy könyörületes, mondjuk, de ők a könyörtelenségben lelnek örömre. De miért, kérdi Ébert, majd minden sorában, s igen, akkor, azon a májusi napon, 1942-ben

---

[332] Ébert: A kacsintás, Napút, 2008/ 1., 87-90.p.

kérdezte ezt talán először, s véste életműve vezérlő mottójaként elméjébe. Majd mindez mintegy összegződött s kiteljesedett Esterházy Jánosról írt darabjában; bár első futása, menekülése még arra az időszakra esik, amikor véres valósággá váltak Esterházy János cassandrai jóslatai: „*Mi békés együttélést akarunk a szlovákokkal, hisz minket egy szent és örök gondolat tölt el, mely nem ismer gyűlölködést, egyenlőtlen bánásmódot a Duna-medencében élő közös sorsra ítélt nemzetek fiai között...*”„*A magyarság Szlovákiában nemzeti kisebbséget alkot, és ezért teljességgel lehetetlen, hogy elfogadjon és magáévá tegyen olyan törvényjavaslatot, mely a többségnek jogot ad arra, hogy egy kisebbséget kitelepítsen. Veszélyes útra tért a szlovák kormány akkor, amikor a zsidók kitelepítéséről szóló törvényjavaslatot benyújtotta, mert ezzel elismeri jogosságát annak, hogy a többség a kisebbséget egyszerűen kiebrudalhassa… azért nem szavazok a javaslat mellett, hanem ellene, mert mint magyar és keresztény, és mint katolikus, a javaslatot istentelennek és embertelennek tartom.*”

Kövek keménységét s kövek, sziklák maradandóságát idéző színművet írt Esterházy életéről s lelkiségének erejéről Ébert. Kényelmetlen művet – mert kényelmetlen darab az Ébert Tiboré: az Esterházy. Legalább annyira az, mint amennyire kényelmetlen volt Esterházy János jelenléte is a történelem színpadán. Egy különös magyar arisztokrata, aki kisebbségi politikusként szállt szembe mindenfajta diktatúrával: Hitlerével, Benešével, Sztálinéval; a többségi erő embertelen fitogtatásával. Amely, ha filozófiai síkokhoz közelítünk a kérdés fölvetésével, egyértelműen többségi félelem és gyengeség: hiszen népek leigázására, kitelepítésére, kiirtására, de akárcsak egypártrendszerre, monolitikus

hatalomgyakorlásra, tankdiplomáciára -- csak mulandó hatalmak vállalkoznak.

Lényegében ez áll a darab cselekményének középpontjában, s ez – ha értelmezni kezdjük – az Esterházy-életpéldázat magva. A darab első pillanataiban egy színdarab próbájára készülődő színészt látunk, s halljuk a Hamlet sorait, amolyan „játék a játékban" módján, hiszen a néző tudja, hogy nem Shakespearre váltott jegyet… Tehát máris fokozza kíváncsiságát a jellegzetes pirandellói szituáció, a „játék a játékban". Ugyanakkor mintha egy mindenre kiterjedő skizofrénia jeleit tapasztalnánk: a próbáló színész fokozza a játékot, hiszen két szerepet mond az első percekben, önálló karakterekkel, s háromszorossá válik így a szellemi pörgés. Majd Hamlet szavaira vált – s belép a színre Esterházy János szelleme.

Sokak számára e fölismerés pillanatában válhat kényelmetlenné Ébert játéka. Amikor rádöbbenünk: nem egy színdarab próbája zajlik a színen, hát persze, hogy nem. Hanem maga a történelem. Az a néhány évtized záporozik ránk, amelyben elhallgattuk és elhallgattattuk az arisztokrata hősöket. Amelyben hozzászoktunk egy másfajta diktatúrához. Amelyben a polgári életeszmény holokausztjához asszisztáltunk, meg sem értve a „kizökkent idő" tragédiáját. Lefegyverzően elegáns az az erő, amellyel a szerző elvárja a nézőtől saját, megélt történelme pontos ismeretét, kendőzetlen bevallását. Nem magyarázza, csupán érzékelteti azt a folyamatot, ahogy a valahai polgári ellenállás – Esterházy barátai – hozzá- és beleidomulnak az új rend nomenklatúrájába, elárulva régi eszményeiket, elárulva volt barátaikat. De azt sem részletezi, hogy miért oly tragikus jelkép például Ágcsernyő neve. Nekünk kell tudnunk azt, hogy ott

(pardon: Ciernában...) határoztatott el a Varsói Szerződés haderőinek bevetése a prágai tavasz ellen. Pszichológiai folyamatokat érzékeltetnek a színészek, mesterien megírt lehetőségeket kapva erre, miközben „*...egy áldicsőség / Káprázatáért a kész sírba mennek, / Úgy, mint az ágyba; vínak egy rögért, / Melyen a küzdők száma el se fér”*.

Ítéletét minden diktatúrák fölött mondja ki Ébert Tibor. De kimondja azt a kétszínűek, gyávák és megalkuvók fölött is. Ítélete a lehető legsúlyosabb: mert lassan rádöbbenünk arra, hogy a darab egyetlen húsvér, élő szereplője a halott Esterházy szelleme. Mindenki más festett kulisszák feslett-feslő panoptikumfigurája csupán. Helyettük s róluk, helyettünk s rólunk mondja ki Ébert Esterházyja: „*Fény nélkül születtünk, a fénybe kapaszkodtunk, a fény melegítette volna hátunkat, de árnyékokat markoltunk a Kárpátok alatt, s a csönd indulataiban éltünk fény nélkül. Ostoba átszálló utasok világa ez, kóros eszmék vándorlása, de mi vagyunk, s maradunk őrhelyünkön a történelembe cövekelve magunkat. Meggyalázottak ártatlansága a méltóságunk... Mi a történelmünkből megtanulhattuk azt, hogy csak az olyan törekvés jut diadalra, melynek mártírjai vannak. Végtelenül súlyos időket élünk, és fokozott a felelősségünk Istenünkkel, nemzetünkkel, családunkkal, utódainkkal és magunkkal szemben. De vállaljuk ezt a felelősséget.*” Vállaljuk? Mindig, minden körülmények között, mindannyian? Heltai Jenő klasszikus színpadi meséjén fordít itt a szerző: az Egy fillérén. Abban, mint tudjuk, a haldokló író életét hosszabbítaná meg az ördög, azzal, hogy találjon valakit, egyetlen olyan, hozzá közel álló személyt, aki kiemelne ezért – érte! – egyetlen fillért egy forró olajjal teli üstből. Ébert meséjében mindenki belenyúl – önmagáért – ebbe az üstbe, kivéve Esterházy Jánost. És

mindenki életben is marad, bár egyikük élete sem annyira valóságos, mint a halott Esterházyé.

Túlélhetjük–e önmagunk halálát önmagunk erkölcsi feláldozásával? A kérdés roppant egyszerű. És roppant kényelmetlen. És – roppant különössé teszi látszólagos megválaszolhatatlansága – de mi más, mint ez, lenne egyéni és nemzeti létünkben a legfontosabb prioritás? Ismételjük el ennek megértéséhez – és írjuk le holnapra százszor irkánkba – Esterházy szavait, hogy hiszen „*minden nemzet egyenjogúságát mind ez ideig a keresztény felfogás tudta biztosítani, mert ez garantálja, hogy egy nemzet se törekedjék a másik tönkretételére [...], hanem mindenkit illessen meg az, ami tehetségénél, tudásánál, képesítésénél, műveltségénél és becsületességénél fogva jár neki. Akkor nem lesz kiválasztott tízezer, mint ma, amikor a legnagyobb pazarlás és fényűzés árnyékában százezrek nyomorognak munka és kereset nélkül.*”

Vélhetően ez, és csak ez az Esterházy-rejtély titka; emberi és politikai rehabilitálásának, életműve s életszentsége feltétlen elfogadásának. Mert a személyéről szóló pör, bizony, jól érti, hogy gesztusa nem a zsidótörvényt, hanem elsősorban a kisebbségi létre kényszerített embernek a többséggel egyenlő jogának, autonómiájának, szubszidiaritásának veszélyeztetését, annak törvényessé tett sárba tiprását utasította el, így, s akkor s ott is szót emelvén a többségi és kisebbségi nemzetek egymás mellett élésének, megbékélésének elkerülhetetlensége mellett s tiltakozva annak a felsőbb hatalmak általi sorozatos ellehetetlenítése ellen. „*Addig azonban, amíg a kormány tényekkel nem bizonyítja be, hogy velünk szemben való magatartása megváltozott és nem akar bennünket megsemmisíteni: addig -- mondom -- nem lehetünk bizalommal*

a kormánnyal szemben és egy oly költségvetést, amely bennünket teljesen mellőz, s megfosztja népünket és kultúrintézményeinket az alkotmánytörvényben biztosított jogainktól, nem fogadhatunk el"[333] -- hangoztatta Esterházy 1937-ben, s tette mindig ezt ugyanígy, politikai pályafutása minden pillanatában, kérlelhetetlen elszántsággal; vívta szilárdan harcát a magyar kisebbség autonómiájának jogaiért a német fasizmussal és a szovjet kommunizmussal egyaránt össze-összekacsintó többségi hatalommal szemben; s ez a példa, ennek megismerése oly bosszantó, oly kényelmetlen, oly szemlesütésre ingerlő, hogy harcba hívja és szégyentelenségre készteti a mindenkori hatalmat. Hiábavaló harcra, arctalan arcaira visszahulló szégyentelenségre ítélve azt.

De ítél a feledést választó hatalom fölött a szó, ítél – Ébert Tibor. Kit életműve számos pontján látogattunk meg eddig, s most is adjuk vissza végezetül a szót a művei által megnyíló létparadigma-tudónak: „*Rajtunk sok idegen szál, lián, lóg rajtunk*", szól hozzánk az Esterházy-parafrázis talán legsúlyosabb karaktere által, „*kötöz idegen bojt, ciráda, ékesség, lánc, bilincs, korona, csillag… egymásnak uszít, simogat, letartóztat, szabadít, vicsorog, narancsokat gurít, leáll velük, játszik…, és ünnepelünk, ünnepelünk, ünnepelünk terméseredmény-csatákat, életszínvonal-emelő csatákat, s mint egykor a házi istenek Rómában, táblák emelkednek a sztrádákon, utakon, ösvényeken hűségnyilatkozatokkal, örökre veled vagyunk, mindörökre … ünnepelni, ünnepelni, ünnepelni! Az ünnepek közötti csöndben takarítunk. Örök nagytakarítás*

[333] A csehszlovákiai magyarság kulturális helyzete. Esterházy János nemzetgyűlési képviselő beszéde a költségvetési bizottság 1937. november 19-iki ülésén. Különlenyomat a Prágai Magyar Hírlapból.

eszméletében kezünk, seprőnk, locsolókocsik hordják, mossák, seprik, lapátolják az eldobott héjakat, papírosokat, csákót... zászlót, zászlókat... dömperek viszik el öreg ünnepek testét, végtagjait… Üres páholyok, zsöllyék, széksorok csendjében is megkérdezem, megkérdezem... Hamlet megkérdezi... az oszlopoktól, kupoláktól, falaktól, lámpáktól, csillároktól, ajtóktól... megkérdezi, meg kell kérdeznie, talán sokszor, rengetegszer, megkérdezem, megkérdezi, megkérdezem, megkérdezi... [Suttog…, mondja a szavakat… Mozdulatlanságában is beszél némán.]"

*

Beszél? Némán? Ez, sajnos, nem lehetséges s így e sorok írójának egyre fájóbb tévedése. Reményeinek egyfajta reménytelenné válása. Erre próbálta rávezetni olvasóit, miközben ráközelített az egyik, de talán mindmáig legfontosabb Esterházy-tanítvány és követő életművének markánsabb szakaszaira. Hiszen, mint talán az eddigiekből kiderült, Ébert Tibor – úgy is, s talán épp úgy is, mint a Pressburgerek előzött leszármazottja, a szűkebb haza makacs és állandó hírmondója – munkássága nem állt másból, mint az Esterházy-hitvallások makacs továbbadásából a szépirodalom eszközeinek segítségével. Ezért mindenképp főhajtás illeti őt, és megköveteli a mester és tanítványa viszony kölcsönösségének elismerését. Ugyanakkor fel kell tennünk a kérdést: az az erőfeszítés, amely Ébert (és számosan még, gondolva itt az Esterházy-pièta munkálkodóira) tanúsítottak, tanúsítva egy ember méltóságát és méltóvá válását arra, hogy vonásaiban az Úr szándékait ismerjük fel s így az Úr örömét és boldogságát érinthessük általa – ez az erőfeszítés célt ért-e? S ennél is fontosabb kérdés: mindvégig helyes irányba tartott-e?

Jóval egyszerűbben fogalmazva: értjük-e, miért is érzünk, kiáltunk szentnek valakit, s megértjük-e a szentnek kiáltott ember útjának lépéseit, hűségét, szenvedéseinek eredőit és stációit?

Ismerjük a Teremtés könyvét. De már annak lapozgatása közben elveszünk az alkotó szándékainak kifürkészése során. Mert hiszen ki akarjuk fürkészni, meg akarjuk ismerni, érteni akarjuk azt, ami hitünket kívánja tőlünk. Miért? Minden tárgy, minden lehetőség, minden eszköz és gondolat szétszedhető alkatrészeire, eredőire bontható, ám a hit, a valódi, az egyszeri, a legvégső – kizárólag összerakható, és kizárólag egyszeri alkalommal. Azt állítom ezzel, hogy a hit mindenkiben másképp keletkezik, más és más úton jut el a tanítás kiteljesedő fölismeréséhez és bizonyságához. Boldog, aki hittel telve érkezik a világra, de öröme sohasem lesz, válik teljessé, istenivé, ha sohasem fogja el a kétely szorongása; ha soha nem kell válaszokat keresve átvergődnie a valódi és a hamis kérdések iszapcsapdákkal teli mocsarán. Úgy, ahogyan Esterházy Jánosnak kellett tennie.

Aki a maga módján bár követni próbálta nővére, Esterházy Lujza gyakorta az övénél is világítóbb, istenközelibb, evangelizálásra törekvőbb szavait, de – egy sorsüldözött nemzet kiválasztott vezetőjeként – a mindennapok gyakorlata gyakorlatiasabb szavakat, cselekvéseket kényszerített rá. A lelkiség lényegéről, a hit szubsztanciájáról azonban sohasem mondott le. Emberi, testi, fizikai vesztét talán épp ez okozta – s szelleme talán ettől ragyog fel minden ráirányultságkor a korábbiaknál is fényesebben. Vagy talán azért, mert az általunk teremtett hiányban erősebben szikrázik fel az általa is közvetített tanítás ereje?

E ponton javasolnám az olvasónak: fussa át e dolgozat első felét újra, értelmezze magában az Ébert-i Esterházy-értelmezés esszenciáját. Ő megcselekszi azt, amire utalok: mérceként, de mérlegként is elénk állítja a hitéhez, hazájához, emberi közösségéhez hűséges – és emiatt hőssé váló – ember ösztönös útját a szentség lényegi megértéséig, elfogadásáig. Teszi ezt úgy, hogy – a művek sodrában – szinte észrevétlen módon összegzi mindazt a hiányt, amit az ember közönye, elfordulása, avagy épp fogékonysága mindenfajta gyűlöletet okoz, kiszakítva azok helyéről az isteni akarat és szándék kötéseit. Mérlegként, írtam, hisz az ember létezése mindig egyfajta mérlegelés – közelítés a test és a lélek kiegyensúlyozottsága felé. De sohasem szakadva el a lelkiség rendíthetetlen fölmutatásától. Ami, bírálói szerint, Esterházynak nem mindig sikerült, ám ezek a bírálatok – kiáltsuk ezt is az ő szentté kiáltása mellé – az örökös kételyek, ellentétek, háborúskodások hírvivőinek folytonos mohóságán alapul. Ők azok, akik miatt az ember történelme ismétli önmagát, de ez a percnyi hódítások, pillanatnyi győzelmek zsákutcákba torkolló kárhozatainak lenyomata csupán – lármás ellentéte az isteni szándék csöndes örökkévalójának.

Milyen hiányról beszélek? Elmondom, bár talán nem kellene. A lelkiség hiányáról. A lélek mindennapi, cselekvő jelenlétének hiányáról. Mikor kiáltunk szentté valakit? Voltak, ritkább esetben, kiket már életük során annak tartottak – ám őket Esterházy Lujza jellemzi pontosan, egyik lelkes írásában: „*Gondoljuk csak végig a gondolatot: ha mindegyikünk környezetében volna egy-egy békeapostol és mindegyik városban és faluban egy eleven békesejtje, mennyivel hamarabb és könnyebben lenne megvalósítható a világ békéje! Ha sok-sok környezet s azokkal együtt sok-sok tényező lesz*

megnyerve a világon a gyakorlati békeszeretet számára, akkor a béketábor oly hatalmas lesz, hogy senki sem fog merni háborúkat kezdeményezni, mert azt elsöpörné a béke krisztusi „acies bene ordinatá"-ja, jól szervezett serege."[334] A hit azt súgja, hogy ez megvalósítható. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy ez csupán álom. Mégis, voltak s vannak – ha a kortársi emlékezet által követhető múltban alig észrevehetően – olyan emberek, akikre lelki vezetőként tekintünk, akiket követni próbáltak kortársai s már éltükben hírét vitték hitvalló csodáinak. Ám jóval gyakoribb az, amikor egy befejezett életre visszatekintve kiáltjuk annak csodáját, emeljük szívünkhöz szentségét; s ez a gesztus immár kétirányú. Mert egyfelől visszapillantunk egy bevégzett múltba s kiemeljük abból azt, akit méltóbb s méltányosabb lett volna követnünk, saját gyarlóságaink helyett, másfelől, s ez valamiképp egyre közelítőbb utóbbi századainkhoz, a szentté kiáltással egy figyelmeztetést is megfogalmazunk: ember, állj, ismét rossz útra tévedsz, fordítsd tekinteted a jóra, fordítsd az evangélistára. Arra, aki nemet mondott a zsarnoki parancsokra, aki a megnyomorítottak mellé állt, aki óvott téged minden gyilkos háborútól, aki újra és újra elmondta az Igét: „Az igaz pedig hitből él. És aki meghátrál, abban nem gyönyörködik a lelkem."[335]

Esterházy János nem hátrált. A világ egyre növekvőbb indulata, gyűlölködése, háborúja során egyre erősebben, tisztábban, parancsolóbban mutatta fel hitét, lelkiségét, a lélek erejét. Voltak fokozatai e fölmutatásnak. Kezdetben tűnhetett

---

334 Béke a Földön – Valósítsuk meg! Új Élet, 1934/11., 647-650.p.

335 Zsidó 10, 38-39

úgy: népe s nemzete támaszaként, a megmaradás távlatos üzenetét közvetítve, téziseiből elmarad az ember egyetemességének megfogalmazása, s ez hamis értelmezéseket szült. De a bűnösök közé sorakozik fel az, aki ezt utóbb a fejére olvasta s olvassa, mert elhazudni próbálja szavai lényegét: a krisztusi meghívás egyetemlegességét. Nem hátrált – de olykor közéleti emberként, politikusként kellett fogalmaznia. Bátran tette – egyaránt elutasítva a nemzeti szocializmust *(„…idegennek kell lennie előttünk minden olyan eszmeáramlatnak, amely ellenkezik a krisztusi gondolattal”)* és a bolsevizmust („*Olyan métely az, amely, ha elterjedne, végleges lelki fertőbe süllyesztené az emberiséget, és megsemmisítené az emberi szellem évszázadok folyamán alkotott értékeit, és újabb százezrek vagy talán milliók elpusztítását vonná maga után*”).[336] És minden ártó körülménnyel dacolva mindvégig kihangsúlyozta a magyarságán és kereszténységén átszűrt, s így elfogadott európaiságát. Ám ezen út állomásai, stációi közepette tudatosított még valamit: a teremtés szándékát, annak üzenetét az emberről. Istentől kapott szabadságának Istennel kötött elárulhatatlan szövetségéről. Ez az, ami minden cselekedetéből, minden mondatából fölbukkan, olykor észrevehetetlenül, csak, mint érzés az értelem mögött. De óhatatlan, hogy felfigyelünk arra. S óvhatatlan az, aki erre képtelen. E ponton érkeztünk el odáig, hogy választ próbáljunk találni arra a kérdésre: miért kell szentnek kiáltanunk Esterházy Jánost? S miért válik ez a kérdés egyre égetőbbé; miért képes feleletet adni s útmutatást a

---

[336] Lásd többek mellett Török Bálint: Esterházy János élő öröksége című írását (http:// www.magyarszemle.hu/cikk/20070424_ esterhazy_janos_ elo_oroksege)

ma emberének is? Miért válhat számunkra ismét támasszá, kapaszkodóvá az ő lelkisége?

Mert a világ ismét válaszúton áll. Ismét válaszutak sokaságának labirintusában tévelyeg, vagy áll, tanácstalanul, s ami szomorúbb ennél is: újra, ismét a huszadik század megválaszolatlan kérdései zuhantak rá. Épp ezért, bár mást vall a naptárra pillantva, még maga is a huszadik század terheit cipeli. Lassan ráeszmélve arra: a totalitárius gondolkodás kényszerűen elfogadott súlya – mint valamiféle ősbűn – hetedíziglen is áldozattá s bűnössé teszi az istenkereső embert. Gondoljuk át, csak címszavakban: Európa megosztottabb, mint legújabb álmai kezdetén volt. Várja újraevangelizálását. Közép-Európa országai nyugtalanok; keresik is, nem is egymás békejobbját; több a rövid távú taktika, több az óvatos távolságtartás – és egyre hangosabb ismét a nyílt uszításba hajló gyűlölködés. Közép-Európa szomjazva várja keresztény szentjeit. Várja Esterházy Jánost, aki a kisebbségi sorsba taszított, szülőföldje otthonosságától, annak lelki komfortjától megfosztott nemzete elé állt, felajánlván néki magát, szellemét, szívének minden dobbanását. Aki elutasított minden olyan eszmét, ami tömegemberré fokozta le a szuverén, egyedi, Isten által életre keltett s csak neki számadással tartozó embert. Aki haldoklásában is támaszt nyújtott másoknak; aki a megbocsátás gesztusával élve tette elviselhetetlenné a létet a totalitárius parancskövetők számára – az imádkozó ember isteni erejének legyőzhetetlenségét állítva eléjük. Aki a hatalmi arrogancia minden megnyilvánulását elutasította és szembeszállt vele; aki az elvesző ember elé tartotta lelke régi, elveszített képmását. Holnap szentnek kiáltjuk, de ma avassátok őt boldoggá, hogy megszólalhasson a nevét viselő harang. Zúgjon Esterházy János harangja – érte és érettünk. Minden esély deformálódott

volna? Ugyan. „*Szólnak a harangok, rendíthetetlenül. Egymást váltják a harangozók.”*[337] *Miképp történetünkben, úgy földünkön is.*

[337] Jób könyve, i.m., 303.p.

Gábor Bertalan

Szentté válni nem könnyű[338]

Szentté válni nem könnyű feladat – mondta a Vatikáni Rádiónak adott egyik nyilatkozatában P. Szentmártoni Mihály SJ. Az Egyház *„igénybe veszi”* jövendő szentjeit, nemcsak életük folyamán, amikor elvárja tőlük az erények hősies gyakorlását, hanem haláluk után is. Ekkor kell, hogy egy nekik tulajdonított közbenjárásra, csoda történjen. Természetes úton meg nem magyarázható módon, tartósan, olyan pozitív változás menjen végbe, pl. egy beteg ember életében, hogy azt ésszel nem lehet megokolni. Ezenkívül az is szükséges, hogy az illető jelölt állandó tiszteletnek örvendjen a hívők közösségben.

Az életszentség tehát nem egyfajta *„magánügy”*. Isten ajándéka az Egyháznak. Ezért bizonyos fokig történelmi jelenség is, amely koronként változik. Ma már nem annyira a hősies cselekedeteken van a hangsúly, hanem inkább az erényekben való erőteljes növekedésen. Ennél jelentősebb változások történtek a vértanúk esetében. A múltban inkább a

[338] Az előadás Dunaszerdahelyen 2019. május 18-án, az „Isten Szolgája Esterházy János – megemlékező konferencia” keretében hangzott el.

fizikai kínzást vették figyelembe. Ma már ismerjük a pszichikai kínzások súlyosságát is. Ilyen az agymosás, vagy a személyiség különféle megtörése, amit a kommunista börtönökben előszeretettel gyakoroltak. Ennek lefolytatása jól megismerhető pl. Mindszenty bíboros vallomásaiból.

A Szenttéavatási Kongregációban általában minden egyes esetet 9 egymástól független teológus tanulmányoz, amit egy közös ülésen megvitatnak. Elemzéseiket írásban továbbítják a bíborosi testületnek, akik véleményt formálnak, de a végső döntést természetesen a Szentatya hozza meg. Vagyis ezt az eseményt hosszú út előzi meg.

Mit jelent a szentté avatás?

Egy *szentté avatási ügy* levezetése nagy megtiszteltetés, de sok munkát igénylő feladat.

Röviden összefoglalva a következőkről van szó:

Általános fogalmak: 1. Új és régi (történelmi ügyek) 2. Az ügyek tartalma: a) a vértanúk esetében; b) azon esetekben, amelyek az erények hősies gyakorlására vonatkoznak; 3. Az életszentség híre; 4. Az ügy két fázisa.

Az egyházmegyei fázis: 1. Az Actor feladata; 2. Az egyházmegyei posztulátor; 3. A hivatalos kérés; 4. A püspök által vezetett vizsgálat; 5. A teológus cenzorok és a szakértők kinevezése, azok feladata; 6. A Nihil Obstat

kérése a Szenttéavatási Kongregációtól; 7. Kinek kell és ki lehet jelen az egyes szessziókon; 8. A tanúk és vallomásaik; 9. A kihallgatások befejezése.

A római fázis: 1. A római posztulátor; 2. A Relátorok kollégiuma; 3. Munkatársak; 4. A Pozíciók: a) a pozíciók szerkesztése; b) az információ; c) a vértanúságról szóló pozíció; d) a történelmi ügyek pozíciója és jóváhagyása; 5. A teológus konzultorok különleges kongresszusa; 6. A Dekrétum.

A csoda tudományos bizonyítása: 1. Az egyházmegyei vizsgálat; 2. A római vizsgálat.

A boldoggá avatástól a szentté avatásig.

Amint látjuk, a szentté avatás egy olyan *aktus*, amelyben az Egyház legfelsőbb tanítóhivatala végleges és ünnepélyes formában kijelenti, hogy egy katolikus keresztény az örök boldogság dicsőségében van, közbenjár értünk az Úrnál, ezért őt az egész Egyház részéről nyilvános tiszteletben kell részesíteni.

A II. Vatikáni Zsinat a *Lumen gentium* c. dogmatikai konstitúcióban tárgyalt erről a témáról, jelesen az égi és a földi Egyház kapcsolatáról. Ebben az összefüggésben egy egész széles skálán -- teológiai, lelki, lelkipásztori és liturgikus alapokon – fejtette ki a szentek tiszteletét, amely az Egyház egyik legősibb örökségéhez tartozik.

Amint az sok más esetben történt, a szentté avatás is lassú ütemben fejlődött ki, amíg elérte mai gyakorlatát. Itt csak a legfontosabb részeket említjük. A szentté avatás IX. Gergely pápa határozatával lett a pápáknak fönntartva (1234). Majd V.

Sixtus és VII. Orbán apostoli levelei szabályozták a boldoggá és szentté avatást, később pedig XIV. Benedek. A múlt században az 1917-es Kódex (1992–2141 k.), majd XI. Piusz és VI. Pál (1969. március 19.) és a Szenttéavatási Kongregáció határozata (1969. május 8.). 1983-ban II. János Pál hozott újabb törvényhatározatokat, amelyek napjainkban is érvényesek, de újabb kiegészítéseket nyertek az illetékes szervektől.

Az új Törvénykönyv ezzel kapcsolatban csupán egyetlen kánonra (1403) hivatkozik:

1.§. Isten Szolgái kanonizációjának ügyeit külön pápai törvény szabályozza.

2.§. Ezenkívül, alkalmazni kell ezekre az ügyekre a jelen törvénykönyv előírásait, valahányszor a törvény az egyetemes jogra utal, vagy ha olyan szabályokról van szó, amelyek a dolog természeténél fogva ezekre az ügyekre is vonatkozik."

Valójában tehát az új törvényhozás a szentté avatást egy egyedülálló *rendelkezésnek* tekinti, amelyben nem is *perről*, hanem inkább *vizsgálatról* beszélünk. A *„bíró"* megnevezés helyett a *„püspöki delegátus"* fogalma használatos.

Ami az eljárást illeti, két részre oszlik: az *új* és a *régi* ügyekre. Azokat az ügyeket nevezzük újaknak, amelyekben a szemtanúk megkérdezése még lehetséges, vagyis olyan személyeké, akik a szentté avatás jelöltjét (Isten Szolgáját) ismerték.

A történelmi eseteknél ellenben a tanúk már nem léteznek. Tehát mindazt, ami az Isten Szolgájának életére, tevékenységére és életszentségére vonatkozik, egyedül csak

történelmileg hiteles dokumentumokra támaszkodva lehet bizonyítani.

A történelmi ügyeknél van még egy csoport, amelyeknél emberemlékezet óta létezik egy ún. *kultusz*. Ezekben az esetekben be kell bizonyítani a kultusz létezését, amelyet történelmileg elismert dokumentumokból és Isten Szolgájának vértanúsága, vagy az erények hősies gyakorlása alapján lehet megállapítani. Ha ennek a ténynek eleget tesznek, el lehet nyerni a boldoggá avatást egy elismert csoda nélkül is, amelyet Isten Szolgájának tulajdonítanak, ami viszont szükséges minden más nem vértanú esetében.

Tartalmukra vonatkozóan tehát az ügyek a *vértanúkra* és az Isten Szolgáinak *hősies erénygyakorlására* vonatkoznak.

A vértanúk esetében be kell bizonyítani, hogy Isten Szolgája a hit elleni gyűlöletből lett megölve *(Odium fidei)* és az erőszakos halált szabadon, és természetfölötti meggyőződésből fogadta el. Az *„Odium fidei”* nem jelenti okvetlenül azt, hogy a gyilkos gyűlölte Istent, vagy az Egyházat, hanem azt, hogy Isten Szolgájától egy olyan tettet követelt, amelyet hitéből kifolyólag nem akart, pl. egy hittétel megtagadását, vagy egy erkölcstelen tettet a tisztaság, illetve az igazságosság ellen. Mivel a modern totalitárius rendszerek tudatosan nem akartak vértanúkat teremteni, ezért más okokat kerestek meggyilkolásukhoz. Ennek következtében a vértanúság bizonyítása nem könnyű, különösen akkor, amikor az érdekeltek részéről meg kell különböztetni a politikai és a vallási indítékokat.

Azon esetekben, amelyek *az erények hősies gyakorlására* vonatkoznak, „*az erények hősies gyakorlása”* nem jelenti

magától értetődően, hogy Isten Szolgája az erényeket egy állandó, nehéz körülmények között gyakorolta. Persze azt sem jelenti, hogy valami misztikus adományokat kapott, vagy pedig, hogy életében valami természetfölötti jelenségek voltak tapasztalhatók. Az erények hősies gyakorlása egyszerűen azt jelenti, hogy egy személy hosszú ideig (*diuturno tempore*) engedte vezetni magát Isten Lelkétől. Mégpedig az élet különböző szakaszában, helyzetében (a családban) és viszonyában (szociális vonatkozás). Ez azt jelenti, hogy a személy mindenben a hit által vezettetve cselekedett. A szeretettől lelkesítve, fenntartva a reménységet, gyakorolta a sarkalatos erényeket. Ezért az ő életmódja példásnak tekinthető. *„Hősiesnek”,* azért, mert állandó, kitartó, hűséges és derűs volt állapotbeli kötelességének a teljesítésében *„a kegyetlen hétköznapok között”* (XI. Piusz). Röviden, a jó kereszténynek nevezett kortársakhoz viszonyítva, akik ugyanolyan állapotban és időben éltek, mint Isten Szolgája, de ő az erényeket úgy gyakorolta, hogy tudatosan kerülte a bocsánatos bűnöket is, és engedte magát irányítani és alakítani a teológiai értelemben vett szeretettől. Ebben az összefüggésben jellegzetes II. János Pálnak a két portugál gyermek, Francesco Marto (1908–1919) és húgának, Hiacintának (1910–1920) a hősies erénygyakorlásáról, 1989. május 13-án aláírt dekrétuma.

Egy szentté avatási ügyet tehát nem lehet elindítani, ha nincs egy önkéntelen, tiszta, széles körben ismert életszentségi állapot. Ezt a hírt nem szabad összetéveszteni a kizárólagosan emberi képességekkel, a tudományos-kulturális, vagy jótékonysági hajlammal. Az igazi életszentség híre egy szorosan vallási értelemben felfogható magatartás, amely abból a mély meggyőződésből fakad a hívekben, hogy egy személy,

példaadó keresztény élete miatt, már az égi hazában él és Istennél közbenjár értünk. Az életszentség ilyen híre többféleképpen valósulhat meg, de lényegében abban nyilvánul meg, hogy sok hívő, különböző gondjaiban segítségül hívja Isten Szolgáját, és Istentől meghallgatott kérésüket neki tulajdonítják.

Mint említettük, az eseménynek két fázisa van: az *egyházmegyei fázis*, ahol összegyűjtik a szükséges iratokat és a *római fázis*, amelyben az anyagot rendszerezik és egy ún. *„Positio”*-ban összegezik, amelyet a Szenttéavatási Kongregációban az illetékesek megvitatnak. Az új törvényhozás -- a kollegialitásra építve -- az egész egyházmegyei fázist annak a megyéspüspöknek a hatáskörébe bízta, ahol az Isten Szolgája meghalt. Egyes esetekben más megoldás is kilátásba jöhet, a püspök, illetve a Szentszék engedélyével. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szentté avatást olyanok is beindíthatják, akik jogilag az egyházmegyés püspök szintjén állnak, pl. a tábori püspökök, de ún. személyi prelátusok nem.

Új ügyek esetében, az első jogi lépést a szentté avatás felé, csak az Isten Szolgája halála után eltelt *öt év* után lehet tenni. Ezt is csak akkor, ha megállapítható, hogy az életszentség híre idővel nem kisebbedett, hanem inkább megszilárdult és terjedt.

A szentté avatás elindítása az ún. *actor (felperes)* feladata, aki egyben anyagi téren is vállalja a felelősséget. Az actor lehet az egyházmegye, egy szerzetesi közösség, vagy az Egyház által elismert egyesület, de akár egy egyszerű hívő is.

Az actor a *posztulátor* segítségével tevékenykedik, akit *egyházmegyei posztulátornak* neveznek. Az egyházmegyei

posztulátor lehet pap, nő vagy férfi szerzetes, sőt mindkét nemhez tartozó civil is. Azzal a feltétellel, hogy alapos teológiai, egyházjogi és történelmi ismeretekkel és tapasztalattal, valamint a főpásztor jóváhagyásával rendelkezik. A posztulátor feladata tehát, hogy elvégezze mindazt a szükséges előzetes vizsgálatot, ami Isten Szolgájának az életszentsége híréről ismeretes. Továbbá képviselje az ügyet az egyházi hatóságok előtt, előmozdítsa a hívek előtt Isten Szolgájának tiszteletét, és kezelje az ügyhöz tartozó anyagiakat.

A posztulátor az, aki voltaképp előterjeszti az illetékes püspöknek a kérelmet az életszentség kivizsgálására. A kérelemnek a következőket kell tartalmaznia. a) Egy elfogadható életrajzot, vagy egy időrendi táblázatot Isten Szolgája életéről, tevékenységéről, erényeiről, vértanúságáról, életszentsége híréről és az ügy lelkipásztori indítékáról. b) Tartalomjegyzéket Isten Szolgája minden kiadott írásáról. c) Az új eseteknél egy névsort azokról a megbízható és minősített tanúkról, akik vallomást tudnak tenni, és fel kell sorolni azokat a személyeket is, akik közismerten az ügy ellen vannak.

Ha a püspök szándéka, hogy a kivizsgálást folytatja, kérdezze meg az illetékes püspöki kart az ügy időszerűségéről. A püspöknek célszerű, hogy legalább az egyházmegyéjének híveit informálja a posztulátor kéréséről, kérvén őket, hogy járuljanak hozzá ismereteik közlésével az ügy sikeréhez. Amennyiben az elkövetkezendőkben nehézségek merülnének fel, a posztulátort értesíteni kell, és meg kell adni neki a lehetőséget a nehézségek megoldására.

Következő lépés, hogy a püspöknek legalább két teológus cenzort kell kineveznie, akik megvizsgálják Isten Szolgájának kiadott írásait, amelynek végén nyilatkoznak, hogy nem találtak semmi hit- és erkölccsel ellenkező megnyilatkozást bennük. Ha a cenzorok véleménye kedvező, a püspöknek ki kell nevezni néhány történelmi és levéltári szakértőt, akiknek az a feladatuk, hogy Isten Szolgájának a kiadatlan írásait is összegyűjtsék, és minden dokumentumot, amely valamilyen formában érintheti az ügyet. (Meg kell azonban jegyezni, hogy nem minden, amit egy Isten Szolgája írt, számít dokumentumnak, és nem minden dokumentum fontos a kanonizációhoz.) Amikor ezek befejezték feladatukat a lényeges dolgokról, átadnak a püspöknek egy írásos nyilatkozatot, amelyben kijelentik, hogy: a) kutatásuk részletes volt; b) az összegyűjtött dokumentumok hitelesek és bizonyító erejűek. Ezekkel a nyilatkozatokkal átadják a püspöknek az összegyűjtött anyag listáját és véleményüket Isten Szolgájának a személyiségéről, amelyet írásaiból és az egyéb dokumentumokból megállapítottak.

Végezetül a püspök a Szenttéavatási Kongregációnak egy rövid ismertetést küld Isten Szolgája életéről és az ügy fontosságáról. Ez nem az ügy bevezetésére szolgál. Csupán arra, hogy az illetékesek meggyőződhessenek, vajon valamelyik római

hivatalban nincsenek-e olyan dokumentumok, amelyek esetleg akadályozhatnák a boldoggá avatást. Miután a főpásztor Rómából megkapta a *Nihil Obstatot*, a püspök kezdeményezi a tanúk kihallgatását, amely a hatályos jogi előírások szerint történik. Csak ezek végeztével érkezik el az a pillanat, amikor a delegátus elrendeli, hogy az eredeti példány alapján a vallomásokat két példányban készítsék el, és miután összehasonlította, és a jegyző minden oldalra odatette szignóját, lepecsételte a hivatali pecséttel, hogy ezáltal a tökéletes azonosságot és eredetiséget bizonyítsa, lehet az ügy egyházmegyei fázisát lezárni.

Abban az esetben, ha a kihallgatás alatt használt nyelv nem tartozik a kongregáció által elismertek közé (latin, olasz, francia, angol, spanyol), a delegátus gondoskodik arról, hogy az egész aktát az említett nyelvek valamelyikére fordítsák le. Tanúskodik a fordítás hitelességéről és a dokumentumokkal együtt, eljuttatja Rómába. Az eredeti dokumentumokat lepecsételik, és az egyházmegye irattárában őrzik. Ezeket nem szabad kinyitni a kongregáció kifejezett engedélye nélkül.

Csak ezek után következik az ügy római fázisa, amelynek menete hasonlóképpen jogi normákkal van szabályozva.

Amint az köztudott, főegyházmegyénkben egy 16 éves leány – Anka Kolesárová – ügye jöhetett számításba, aki Vysoká nad Uhom (a volt Nagykaposi járásban) 1944. november 22-én halt vértanúhalált. Fiatal életét egy orosz katona géppisztolysorozata oltotta ki, miután ellenállt a tisztátalanságra való kényszernek. A boldoggá avatása 2018. szeptember 1-jén volt Kassán.

Említésre méltó egy másik eset is. Szülőfalum plébániájának krónikájában többek között a következő olvasható: *„A minorita rend alig töltött egy-két esztendőt a frissen kapott rendházban, a 18 éves Iklódy István nemes ifjúban, aki a rend novíciusa volt, máris vértanúját sirathatta. Ez Rozvágyra sietett Lónyayékhoz, a Rend jótevőjéhez, a kigéresi erdőn keresztül, ahol atyafiak meglesték, és visszatértében elfogták. A katolikus hit megtagadására kényszeríttették, de midőn abban állandóan megmaradna, egy fához kötözték, a fején karddal keresztet vágtak, és torkát megmetszették. Az arra járók megtalálván, eltemették az árokban. A mártírhalált halt Iklódyt aztán Simándy, erdélyi püspök és leleszi prépos, a Szent András-kápolnában temette el. A gyilkosság 1639. november 6-án történt. A boldoggá avatási pere XIV. Kelemen pápa idejében, 1773-ban folyt, de a „diabolus rotae” ellentmondása miatt, nem lévén bizonyítható a vértanúság, nem történhetett meg.”*

Ezt a történetet 1969-ben, mint szeminarista olvastam, és sajnáltam, hogy az ügy egykor abbamaradt. Ezért örültem, hogy jelenlegi plébánosunk, Böőr Roland atya nagy buzgalommal ismét szorgalmazni kezdte az eset kivizsgálását. Úgy érzem, valahol a dolgok mélyén ezt az összefüggést is látnom kell, ha érsekfőpásztorom 2003-ban megerősítette a kassai ifjúsági központ kérelmét és én lettem az Anna Kolesárová leányzó vértanúságát bizonyító eljárás első posztulátora.

„Szeretteim, ne lepődjetek meg azokon az égő fájdalmakon, amelyek megpróbáltatásul érnek benneteket, mintha valami hallatlan dolog esett volna veletek”(1Pét 4,12) -- olvassuk Szent Péter apostol első levelében.

Vagyis minél inkább felül tudunk kerekedni önmagunkon, annál kevésbé kételkedünk a szenvedés fontosságban. Ugye, ha az orvos egy komplikált műtétet szükségesnek mond -- bár nem szó nélkül -- de általában el szoktuk fogadni, még akkor is, ha nem értjük, vagy kellően nem magyarázzák meg nekünk a műtét apró részleteit. Az embernek, mivel nemcsak teste, de lelke is van, ezért nemcsak testi, de lelki orvosra is szüksége van. Amint a testi orvos látja, hogy mi miért szükséges, úgy a lelki is.

Jézus Krisztus szenvedéstörténetét végigelmélkedve láthatjuk, hogy a fájdalmat ő sem önmagáért akarta, hanem csakis az élet, a világ, s benne az ember életének jobbítása érdekében. Miért ennyi kínnal? Csak találgatni tudunk, mint minden szenvedéskor, mert titok a szenvedés, de nem annak, aki szeret. Minél inkább szeretünk, annál készebbek vagyunk az áldozatra.

Ezt az evangéliumi látást kívánom húsvéti ajándékul mindnyájunknak a megkínzott, de feltámadt Üdvözítőtől. Az Ő szeretetének, irgalmának és megbocsátásának a fénye ragyogja be gondolatainkat, vágyainkat, terveinket és álmainkat, akik elfogadtuk a meghívást az *keresztények anonim keresztútjára*. Általában névtelenül járjuk életutunkat. Ki tud belső, rejtett kínjainkról, fájdalmainkról, megpróbáltatásainkról? Kinek nincs olykor kétsége szenvedő életünk értelme felől? Miért a szenvedés? Valóban érthetetlen? Valóban szükséges? Valóban a kiválasztottak osztályrésze? Valóban egy teljesebb élet záloga?

Gróf Esterházy János életét szemlélve egyre nyilvánvalóbb, hogy minél inkább felül tudunk kerekedni önmagunkon, annál kevésbé kételkedünk a szenvedés fontosságában.

Ő 56 éven keresztül volt a rábízottak pásztora és vezetője. 1957. március 8-án belépve Isten misztériumába, átlépte a másik élet küszöbét. Hisszük és valljuk, hogy ezt a lépést nem egyedül tette meg, mert aki hisz, az soha nincs egyedül – sem az életben, sem a halálban. Abban a pillanatban – az elmúlt századok szentjei és boldogjai – barátai és testvérei a hitben, élő menetként kísérték odaátra, Isten dicsőségébe. Hitünkből, Urunk, Jézus Krisztus tanításából tudjuk, hogy ott már várták érkezését. Végre övéi között volt, valóban hazaérkezett. Nekünk, itt és most, újból ez a vigaszunk. Az, hogy ilyen módon /is/ mindnyájunkban újraéled a tudat: nem vagyunk egyedül. Nem kell egyedül viselnünk azt, amit valójában nem is tudnánk egyedül elviselni. Isten szentjeinek közössége megvéd, megtart és hordoz bennünket. Egymást hordozzuk: imáinkban, jóindulatainkban, szeretetünkben, hitünkben és reményünkben. A szentek közösségéhez nem csak azok a nagy emberek tartoznak, akik előttünk éltek, akiknek a nevét ismerjük. Mi mindannyian, akik az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében megkeresztelkedtünk, akik ma itt Krisztus testének és vérének ajándékából részesülünk – egyek vagyunk. Urunk így akar bennünket önmagához hasonlóvá tenni. Mi mindannyian a szentek közössége vagyunk. Igen, az Egyház él – ezt a csodát

tapasztalhatjuk meg itt és most és azokban a napokban, amikor együtt van itt Isten népe. Isten Szolgája Esterházy János gyengeségében és halálában éppen ez nyilvánult meg csodálatos módon a szemünk előtt: az Egyház él. Magában hordozza a világ jövőjét, és így mutatja meg mindnyájunknak a jövő felé vezető utat. Az Egyház élő valóság. Itt és most megtapasztaljuk azt az örömet, amit a Feltámadott övéinek megígért. Az Egyház élő, mert Krisztus él, mert Ő valóban feltámadt. Isten szolgájának, gróf Esterházy Jánosnak az arcán látott fájdalomban Krisztus szenvedésének a misztériumát látjuk, szenvedésében Jézus sebeit érinthetjük. De ugyanakkor egészen mély értelemben a Feltámadottat is megérinthetjük. Újból és újból megadatik nekünk, hogy a sötétség rövid ideje után megtapasztalhatjuk, vagy legalábbis megsejthetjük a megígért örömet, mint a feltámadás gyümölcsét.

Krisztus követése mindenkinek egyéni kihívást jelent. Jézus felszólítása az ember elevenébe talál, függetlenül attól, hogy milyen helyzetben él, vagy éppen hol tart a Jeruzsálembe vezető szimbolikus úton. Lehet, hogy valakinek a saját akaratáról, az önmegvalósítás iránti igényéről, a függetlenségéről kell lemondania. Vagy éppen cinkosságáról,

esetleg jól jövedelmező hallgatásáról, netán önelégültségéről. Vagy a biztonság iránti igényéről, az otthonosságról szőtt álmairól. Jó példa erre Isten Szolgája, gróf Esterházy János magatartása. Életpéldáját és magatartásformáját szemlélve mai történeteinkben is nyitva marad a kérdés: képesek vagyunk-e ekkora áldozatra Isten országáért, mint a gróf? Lehet, hogy nem. Lehet, hogy már csak a vágyunk marad, az álmunk, hogy kövessük Jézust.

Lehet, hogy úgy vagyunk vele, mint az a bűnös szerzetes, aki így szólt a bölcs András abbéhoz: – Atyám, mi lesz velem az Úr dicsőséges és félelmetes napján? Nem engedelmeskedtem apátom parancsainak, nem tartottam meg a regula szabályait, és a monostorból is gyakran elcsatangoltam. Ilyen az én hűségem. – Azon a dicsőséges és félelmetes napon – válaszolta az abbé –, az Úr majd így szól hozzád: – Tudom, nem engedelmeskedtél apátod parancsainak, nem tartottad meg a regula szabályait, és a monostorból is gyakran elcsatangoltál. Ámde a vágyad! A vágyad mindig nálam maradt. Menj be Urad örömébe." (Az atyák mondásai, 579)

Fontosak a vágyak! Ezt szítsuk fel, most is, hogy megtapasztaljuk: akik hisznek, azok valóban nincsenek

egyedül. A vértanú politikus életkálváriája cáfolatlanul bizonyítja a költőnő szavait:

Dienes Valéria: Jön az Isten

Jön az Isten

Útja titkos út
Végtelenből
Végtelenbe fut
Minden percet
Öröklétbe állít
Oda hallja
Emberek imáit

Jön az Isten
Három és az Egy
Nem tudod, hogy
Honnan, merre megy
Nem találod,
Mégis lelked mása
Megmondotta:
Benned lesz lakása

Jön az Isten
Érthetetlenül
Sose láttad
S benned elmerül
Átutazza
Véled ezt a létet
Öröklétben
Fürészti az élted

Jön az Isten
Vár, ha rád talál
Hűs kezével
A fehér halál:
Átemelnek
Óvatosan, szépen
Eggyel több lesz
Kiírva az égen

Jön az Isten

Három és az Egy
Látod már, hogy
Honnan merre megy
Hazaértél nem hiányzik
semmi
Elindultál
Mindörökké lenni

Jön az Isten
Ne szűnj meg soha
Ő hívott meg
Tégedet oda
Hol a lelket
Találkára várja
Tárt karokkal
Isten Szűzleánya

Jön az Isten
Nem vársz hasztalan
Benned él és
Éleszt untalan
Elfeledte
Bűneidet régen
Letörölte
Nevedről és Égen

Jön az Isten
Közel van, ne félj
Átvezet majd
Nem sötét az éj
Felvilágol
Benned majd a lelke
Aki élted
Egykor rád lehelte

Jön az Isten
És megérkezel,
Aki küldött
Újból rád lehel
Hazaértél
Új szíved megdobban
Feltámadtál
Örök otthonodban

Jön az Isten
Nincs több állomás
Hegytetőn a
Végső áldomás
Elszakadtál
Megérkeztél végre
Kifüggesztik
Nevedet az égre.

Jó, ha vannak *hőseink*, mert buzdulhatunk életpéldájukon, de az Egyház leghitelesebb tagjai mégsem a hősök, hanem a *szentek*. Nem minden hős szent, de minden szent hős. Igaz, ezt a világ általában másként látja, mert az életszentség emberi szemmel, sokkal kevésbé vehető észre, mint a hősiesség. Az életszentség mélyen evangéliumi vonás. Ezért, aki mindenáron elszámolást szorgalmaz és vár ebben a világban, azt az a veszedelem fenyegeti, hogy döntésével és ítéletével a mindenkori világ rövidlátó *diktatúrájának lesz a szolgája*.

Ezt az evangéliumi látást kívánom húsvéti ajándékul mindnyájunknak a megkínzott, de feltámadt Üdvözítőtől, mert Vele találkozva valahol a lelkünk mélyén gondolatainkban, vágyainkban, terveinkben és álmainkban feldereng az Ő szeretetének, irgalmának és megbocsátásának a fénye és Benne új szemmel fogjuk látni egymást és önmagunkat. Új szívvel fogjuk szeretni egymást, látva-látva, hogy másokért életet áldozni az ember legméltóbb tette. Isten áldja mindazokat, akik áldozatot hoznak a boldoggá avatás sikeréért, de nem kevésbé azokat is, akik elősegítik mások és önmaguk megszentelődését.

Szótár:

Boldoggá avatás - (lat. beatificatio)

A szentté avatási eljárás első része, melynek végén Isten Tiszteletreméltó Szolgáját fölveszik a szentek névjegyzékébe. A szentté avatást III. Sándor (1170) vonta a pápa hatáskörébe, módozatát VIII. Orbán (1623-44) határozta meg. Eszerint először a területileg illetékes püspök kivizsgálta, hogy a jelölt valóban szent életet élt-e, történtek-e közbenjárására csodák, illetve nem részesült-e meg nem engedett tiszteletben. E

vizsgálat lezárása után, ha az illető szent híre tartotta magát, 10 év múlva indították a per felülvizsgálatát. Ha 50 évvel a jelölt halála után, az életszentségének híre még eleven volt, mint eddig, és neki tulajdonított közbenjárásra legalább két csoda történt, a pápa az illetőt boldoggá avatta. A boldoggá avatottat egy meghatározott területen, pl. országosan vagy szerzetesrendben, nyilvánosan tisztelhették a zsolozsmában, és szentmisében, de ereklyéit nyilvános tiszteletre nem tehették ki, és templomot sem szentelhettek tiszteletére. A boldoggá, illetve a szentté avatás rendjét utoljára II. János Pál 1983. I. 25. *Divinus perfectionis magister* apostoli konstitúciója szabályozta.

Ereklye - relikvia (gör. Leipszana; lat. Reliquiae, relinquo „hátrahagy" szóból). Általában nagy vallási személyiségek testi maradványai: csontok, illetve testrészek, ruhái, vagy használati tárgyai, amelyek kultikus tiszteletben részesülnek. Szoros értelemben Jézus Krisztussal és a Boldogságos Szűz Máriával kapcsolatos tárgyak, valamint a szentek maradványai és használati tárgyai. A Szentírásban az ereklye bizonyos csodák leírásában szerepel (2Kir 2,14; 13;21; Mt 9,20; ApCsel 5,15; 19,12; Jel 6,9). Különféle fajtáit ismerjük. Állagát tekintve *kiemelkedő ereklye* (reliquiae insignes) a Szent Kereszt és a szenvedés eszközei, illetve a szentek egész teste, feje, karja, keze, szíve, nyelve, lábszára és kínzott testrésze. *Közönséges ereklye* a többi maradványok és használati tárgyak. Hitelesség szerint megkülönböztetünk *jóváhagyott ereklyét*, mivel hitelességét az illetékes egyházi hatóság okmánnyal és pecséttel bizonyítja. Ezek a Szent Liturgiában, tiszteletben részesülhetnek. *Jóvá nem hagyott*, okmány nélküli, vagy okmányát veszített ereklyék, ezek csak magántiszteletben részesülhetnek. Az ereklyék őrzése rendes körülmények között

ereklyetartóban történik. Kiemelkedő ereklye, külön engedély nélkül csak templomban őrizhető. Nem kiemelkedő ereklyét magánosok is őrizhetnek, sőt maguknál is hordhatnak. Az elidegenítéssel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a hatályos egyházjog tiltja az ereklyék eladását. Kiemelkedő és a nép részéről nagyon tisztelt ereklyét, képet elidegeníteni, vagy más helyre átvinni csak a Szentszék külön engedélyével lehet. (vö.1190. k.).

A "Causa" a jövendő boldog, bizonyos feltételek teljesítése után *„Isten Szolgája”* ügyének összes dokumentációja, amelynek írásos formáját *„Positio”-nak* nevezünk. Ez magában foglal egy tömör életrajzot, valamint a jelölt erényeinek részletes és dokumentált ismertetését. Ezt az anyagot tulajdonképpen három bizottság tanulmányozza: a *történelmi* bizottság a jövendő szent írásainak hitelességét és tanbeli tisztaságát, az *orvosi* bizottság a csoda természetét és igazolhatóságát, a *teológiai* bizottság pedig az erények hősiességi fokát, illetve ha vértanúról van szó, akkor halálának körülményeit vizsgálja. Ennek a bizottságnak a feladata az is, hogy kimutassa a jövendő boldog időszerűségét.

A "Postulator" az a személy, aki hivatalosan kéri a szóban forgó Isten Szolgája boldoggá avatását. Felügyeli és vezeti az ügyet, és az aktákat eljuttatja a Szentszékhez. A *"konzultorok"* azok a teológusok, akik felülvizsgálják a benyújtott bizonyítékokat. Őket nevezték valamikor *"az ördög ügyvédeinek",* mert feladatuk közé tartozik a nehézségek, az ellenvetések és az esetleges ellentmondások kimutatása.

VIII. Tanúk és tanúságtételek

František Lízna SJ

Nagyon örülök, hogy én lehetek az, aki tanúságot tehet Esterházy Jánosról[339]

Esterházy János nagyon (rettentően) fontos ember volt, és most a becsületesség példaképe számunkra, ugyanis életével tulajdonképpen beteljesítette azt a sorsot, melyet azzal kezdett meg, hogy Isten gyermekévé lett. És most reánk tekint és mondja: milyen szép az, hogy egykor majd mi is találkozunk a mennyek országában a mennyei Atyával. És Ő, valóban Ő, Esterházy János… És most annak vagyunk a tanúi, hogy Esterházy János segít átélni a kommunizmus bukása utáni időszakot.

Megjelentek olyan tendenciák, melyek szeretnének újra visszarántani bennünket a totalitárius rendszerbe, és szeretnének létrehozni egy új diktatúrát, mely megsemmisítené a mi értékeinket és demokráciánkat. És mi most itt ülünk és

339 Az interjút a Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

arról elmélkedünk, hogy Esterházy János a tanúja annak, hogy ezen dolgoknak nem fogunk engedni, és védelmezni fogjuk az igazi demokrácia alapjait.

Nem számít, hogy nem tudtuk megtalálni Esterházy János földi maradványait, ugyanis Isten végül is mindannyiunkat egyesít, amikor majd találkozunk életünk végén -- nem a sötétségbe, az elbukásba és a halálba zárva, hanem látja fogjuk az Atyaistent, aki minket feltétel nélkül szeret.

Nagyon boldog vagyok, hogy a Jézus Szíve Társaság által arra kaptam megbízást, hogy látogassam a mírovi börtönt, és ott találkoztam néhány rabbal, akik emlékeztek néhány fogolyra, akik ott haltak meg. 1995-ben kezdtem meg működésemet ebben a börtönközségben. Tehát nem azért jöttem ide, hogy szolgáljak az ittenieknek, az egy teljesen más dolog, én azért jöttem ebbe a faluba, hogy innen gyalog tudjak járni Mírovba, az erdőn keresztül.

És ahogy így gyalogszerrel jártam, a jól ismert ösvényeken, mindig azon gondolkodtam (mivel jómagam is rab voltam Mírovban), vajon ma kivel fogok ott találkozni? Sokszor ellenségeskedéssel találkoztam ott!

Több korábbi fegyőr nem szeretett engem, de féltek tőlem, mert tudták, hogy befolyásos emberek állnak mögöttem, olyan

emberek, akik abban az időben jelentős politikusok voltak, pl. Václav Havel -- “a nagy elnök” --, akivel rabként szintén a börtönben ismerkedtem meg. És amikor megérkeztem a börtönbe, megtudtam, hogy előttem is voltak ott emberek, akik ott szenvedtek és meghaltak.

Így szereztem tudomást Esterházy Jánosról, és úgy gondoltam, hogy ő lehet az, aki segíteni tudna az akadályok leküzdésében. Tudtam, hogy arra a helyre érkezem, ahol Esterházy János szenvedett és végül meghalt. Ugyancsak láttam Jan Zahradníčeket, nagy költőnket, aki szintén sokáig raboskodott a börtönben. Amikor kiszabadult, 3-4 hónapon belül szintén meghalt -- beteg volt…

Tudtam, hogy Esterházy szintén a börtönben volt, és azt is tudtam, sokat szenvedett. Többek között azért is, mert tudta, hogy ‚56-ban mi történt Magyarországon, ezt mind átélte, de nem szabadulhatott. Már akkor beteg volt, és nem sokkal a forradalom után meg is halt.“

Egyértelműen vértanú… Én nagyon hálás vagyok azért, hogy Esterházy János itt “élt”. Jelenléte gazdagabbá tette a börtön terét, s így mi, akik értjük ezen összefüggések értelmét, testvérként tudjuk megélni az ő szenvedéseinek értelmét.

Most láttam Magyarországon, hogy sok embernek élő kapcsolata van Jánossal, mert tudják, hogy ő az, aki megmutatja számukra a további utat.

Évekkel ezelőtt kaptam egy Esterházy János halálának 50. évfordulója alkalmából kibocsátott plakettet, itt vannak rajta az évszámok is: 1957-2007. Ezt a plakettet mindig elhelyezem az oltárra misézés közben, hogy emlékeztessen arra, hogy ez az ember milyen sokat segít nekem.

Esterházy Jánosnak köszönhetően sikerült eljutnom azokra a helyekre is, ahol az Esterházy család élt. Sikerült eljutnom a Nyitra közelében lévő Alsóbodokra is, ahol egy zarándokközpont létesült az Esterházy János-tisztelők részére. Egy nagyon szép keresztút vezet a domb tetején található kápolnához, ahol Esterházy János földi maradványai is nyugszanak.

Nagyon fontos, hogy tudjuk: nem csupán ennek a világnak élünk, melyet akár szeretnénk, akár nem, egyszer itt kell hagynunk. Nem szabad engednünk, hogy a minket körülvevő materializmus és konzumizmus legyőzzenek bennünket, hanem váljunk az imádság embereivé, hogy egykor majd mi is találkozhassunk azokkal a szentekkel, akik most is közbenjárnak értünk. Ezért imádkozzunk most is: Uram,

irgalmazz nekünk, hogy egykor mi is találkozhassunk a mennyek országában Esterházy Jánossal.

Annak ellenére, hogy Esterházy János élete tele volt mélységes fájdalommal, Isten, aki ura az életnek és a halálnak, ezeket a fájdalmakat végül is örömre tudta változtatni.

Itt van ez a könyv, melyből sokat merítek és óriási örömforrás számomra: “Esterházy János élete és mártírhalála”, Molnár Imre írta, köszönet érte. Ebből a könyvből megtudhatjuk, miként élt, tevékenykedett Esterházy. Miként harcolt az igazság oldalán még akkor is, amikor börtönnel, igazságtalan ítélettel büntették őt.

Ő volt az, aki egyedüliként a parlamentben ellenezte a zsidó lakosság koncentrációs táborokba való deportálását. Igaz ember volt! Végtelenül igaz ember!

Ha az emberek legalább részben megértenék, hogy mi egy börtönlelkész küldetése és milyen tapasztalatokra tesz szert munkája során, akkor könnyebben megértenék, miért is áll hozzám ilyen közel Esterházy János. A börtönben találkoztam olyan emberekkel, akik nem szívesen láttak ott mint börtönlelkészt, ha tehették volna, talán be is börtönöztek volna és kínoztak volna. Ezek az emberek még az előző rendszer maradványai voltak. De olyan emberekkel is találkoztam, akik

sokat meséltek a régi rabtársakról, akikért sokat imádkoztunk közösen. Ilyen volt Esterházy János is, sokat hallottam róla.

Nekem senki ne mondja, hogy óvatosabbnak kellene lennem, mert Esterházy parlamenti képviselőként magyar érdekeket képviselt az akkori Szlovákiában. Véleményem szerint ez így rendben van, helyesen cselekedett.

Számomra teljesen egyértelmű, hogy boldoggá kellene őt avatni, hiszen semmi kétség, hogy vértanúhalált halt.

Amikor 1945-ben, a náci hatalom bukása után, Esterházy János Gustáv Husáknál afelől érdeklődött, hogy mi a további politikai program, hogyan lesz tovább, válaszként azonnali letartóztatást kapott, majd Oroszországba szállították, ahol többéves kényszermunka várt rá a gulagokban.

Fontosnak tartom elmondani, hogy szintén a börtönben találkoztam Jan Janků-val is. Cserkésztevékenysége miatt került börtönbe, és mivel fiatal volt, a betegellátóban adtak neki különböző feladatokat. Ott találkozott a már súlyosan beteg Esterházy Jánossal.

A későbbiekben pedig jómagam is találkoztam azokkal, akik sorra beszámoltak arról, milyen hatással volt rájuk Esterházy János börténéveik során.

Jan Janků-t a későbbiekben több alkalommal is meglátogattam, és a temetésén is részt vettem. Ezek mind-mind nagyon fontos részei az életemnek, és ha nem lettem volna börtönlelkész, sosem ismerhettem volna meg ezeket az embereket, ezeket az élettörténeteket. Nagyon örülök mindennek, és hálás vagyok érte.

Mostanában eléggé beteg vagyok, és lehet, hogy rosszul is emlékszem az egyes eseményekre, de sok minden kristálytisztán megmaradt bennem. Most azt tervezgetem, ha meggyógyulok, ismét elmegyek Alsóbodokra, hogy meglátogassam az Esterházy Zarándokközpontot.

Szeretnék vele ismét találkozni, hogy bátorítást, erőt merítsek tőle, és szeretnék köszönetet mondani neki mindazért, amit tett. Hogy ellenállt az akkori rendszernek és nem vált árulóvá, annak érdekében, hogy könnyítsen a helyzetén fogsága idején.

Több fogvatartott is beszámolt arról, hogy János rendkívul jó és vallásos ember volt. Emberségben és vallásosságban sok bezárt lelkészt is felülmúlt.

Amikor börtönlelkész lettem, egyre több információhoz jutottam, folyamatosan többet tudtam meg Esterházy János börtönben folytatott tevékenységéről. Elsősorban ennek köszönhetem, hogy ilyen közel kerültem Esterházy Jánoshoz.

Jan Zahradníček gyönyörű verseket írt a börtönben. Az egyik versében arról ír, hogy a börtön ablakából kitekintve rab fákat, élő és mozgó fákat lát, mintha azok a fák valahová tartanának. Hova mennek? Ezek a fák a mennyek országa felé meneteltek… mint az a rengeteg szegény rab, akiket ott kínoztak.

Temérdek ilyen igazságtalanságot láttam, és segíteni akartam nekik. Mikor lehetett, segítettem is. De rengeteg olyan emberrel is találkoztam, ami egyszerűen felfoghatatlan volt számomra, hogy azoknak az embereknek egyszerűen nem tulajdonítottak értéket. Egyáltalán nem szólt hozzájuk senki.

Teljes szívemből szeretem azokat az embereket, akik ott haltak meg és akik onnan költöztek az atyai házba.

Úgy hiszem, ha Esterházy Jánossal együtt raboskodtam volna, ha találkozhattam volna az élő Esterházy Jánossal, akkor biztosan barátokká váltunk volna, kölcsönösen segítettük volna egymást és bizonyára azonos értékrendet tiszteltünk volna, és Isten ebben biztosan megsegített volna minket.

Nem is értem, miért mondok ilyeneket, de ez biztosan azért van, mert én is átéltem azt, amit Esterházy János, fogolyként én sem kérvényeztem a feltételes szabadlábra helyezést. Rengeteg rab, a politikai foglyok közül is sokan vonakodtak a nehéz

rabsorstól, ezért inkább kegyelmet kértek, és ezzel elkötelezték magukat a rendszerrel való együttműködés mellett.
Ha ilyen politikai foglyokkal találkozom, mindig megkérdezem, hogy félúton mentek-e haza, vagy letöltötték az egész büntetésüket. Ha az előbbit válaszolják, óvatos vagyok, magamban így szólok: „*A fenébe is, vigyázz, ez egy olyan ember, akit valamilyen szinten megtörtek a félelemtől, és így az ilyenek már nem mertek a rendszer ellen dolgozni*.“

Kulcsfontosságú esemény volt az életemben, amikor a magyarok eljöttek Graubner érsek atyához, hogy megismerkedjenek, hogy Graubner érsek hallja önöktől a tanúságtételt Esterházy Jánosról. Ő figyelmesen hallgatott, és önök pozitív hangnemben emlegettek engem, hogy börtönlelkészként milyen sokat segítettem.
Az érsek atya azt mondta: „*Na igen, de ő már az utolsókat rúgja*.“ És önök visszakérdeztek, hogy miért mondja ezt, hogy mit akar ez jelenteni. Az érsek atya elmondta, hogy prosztatarákom van.
Önök nagyon meglepődtek, és azt mondták, hogy a Szent Vencel-székesegyházban tartandó szentmisén, melyet minden évben megtartottak Esterházy János boldoggá avatásáért,

imádkozni fognak az én gyógyulásomért, hogy Esterházy János közbenjárjon értem.

Aztán ahogy eltelt némi idő, Molnár Imre idetelefonált, és megkérdezte Jozefkát (a házvezetőt), hogy mi a helyzet velem? Ő mondta, hogy minden rendben van. Attól féltetek ugyanis, hogy meghaltam, ugye? Jozefka akkor csak annyit mondott: „teljesen rendben van, most valahá elutazott az atya".

Önök meg voltak lepődve, hogy Esterházy János úgymond valóban hatékonyan "működött" az értem végzett imákon keresztül.

Akkor alakult ki ez az erős kapcsolat közte és köztem.

Aztán Molnár Imre eljött ide a leleteimért, és megkért, hogy adjam oda neki a betegségem lefolyásáról szóló papírokat, mert úgy nézett ki, hogy meggyógyultam… és valóban! Ez 2006-ban vagy 2007-ben történt, mikor eléggé rosszul voltam. Azóta lett Esterházy János a barátom. Azóta is állandóan tanúságot teszek róla, imádkozom érte, könyörgök hozzá. És azóta minden gondviselésszerűen történik, és szinte a csodával határos módon rendszeresen találkozom vele.

Igen, elmentem a zarándokútra, mivel abban az időben, mikor elbocsátottak a börtönből -- amit azért tettek, hogy megszabaduljanak tőlem -- idő előtt nyugdíjba helyeztek, így

aztán volt időm, sokat gyalogoltam, elmentem Santiago de Compostelába is. Sosem voltam még ott előtte, Szent Ignác földjén.

106 napig gyalogoltam, teljesen egymagam, magamban imádkozva, és különböző feljegyzéseket készítve gondolataimról. 106 napig mentem, utána visszatértem, és teljesen kigyógyultam a betegségből. Előtte nagyon rossz eredményeim voltak, magas volt a PSA-m, a prosztataantigénem, de utána csodálatosak lettek az eredmények, teljesen kigyógyultam ebből a betegségből. Nagyon fontos, hogy Eszterházy János boldoggá avatási eljárása folyamán be legyenek bizonyítva az ilyen esetek is, mint az enyém, aki az ő közbenjárására meggyógyultam.

Nem akarok dicsekedni, de ennek tanúja vagyok, ez egyszerűen így történt.

Ha nem kerültem volna Mírovba börtönlelkésznek, sohasem hallottam volna róla, és most nem tudnék tanúságot tenni róla.

Valóban, lesétáltam a volt Csehszlovákia legkeletibb csücskéből, tehát a mai Szlovákia keleti határától 1600 kilométernyit, egész Ukrajnán keresztül, majdnem egészen a Fekete-tengerig, ahol egy hatalmas problémával szembesültem,

a lábam, a térdem miatt nem voltam képes járni, egyszerűen nem ment. Féltem, hogy nem tudom befejezni az utamat.
Valahogy elmentem egy falucskáig, és ott imádkoztam egész éjjel, Esterházy Jánost kértem, hogy segítsen és gyógyítson meg. És reggelre elmúlt minden fájdalmam.
És most is itt vagyok, még mindig élek, pedig már rég meg kellett volna halnom.
Annak ellenére, hogy már elhasználódok lassan, már tüdőembóliám is volt, de még mindig élek.
Most még azon gondolkodom, hogy elmegyek Szlovákiába, és meglátogatom Esterházy János sírját. Talán megélem még a boldoggá avatását, esetleg szentté avatását is.

Ha róla beszélek, örülök, hogy vannak könyveim, ahol ott az arcképe abból az időből, mikor még úgymond tevékeny ember volt, szabadon élt. Gyönyörű ember volt. (*rámutat a könyvre*) És itt már úgy látják, mint aki évek óta börtönben van, szörnyű körülmények között.
Gustáv Husák, aki őt a Gulagra küldte, halála előtt meggyónt Sokol érseknél, és Istennel kibékülve halt meg. Ez egy nagyon érdekes dolog. Nem tudom, hogy az emberek tudják-e vagy sem, de én tudom. Sokol érsek még ma is él.

Minden összefügg azzal a harccal, amit itt a Földön folytatunk, sokszor nehéz körülmények közt. Az emberek sokszor elveszítik a reményt, de megadatott nekem az az öröm, hogy érzem, tudom, Esterházy János segít nekem, és segít a többi ember is.

Nagyon örülök, hogy én lehetek az, aki tanúságot tehet Esterházy Jánosról.

Úgy fejezném be ezt a beszélgetést, hogy megfogjuk egymás kezét, és közösen imádkozunk Esterházy János boldoggá avatásáért.

Fordította: Balga Zoltán

Dr. Kiss László

Egy csodálatos gyógyulás története[340]

A modern kor rettegett betegségéből, a rákból való gyógyulás – az orvostudomány kétségtelenül nagy haladása ellenére is – nem minden esetben magyarázható csak a tudomány érveivel. A „Kell ott fenn egy ország” Zorán-sláger sorát parafrazálva mondhatjuk: „kell ott fenn egy gyógyító”, kinek segítségét gyakran akkor tapasztaljuk meg, amikor a földi gyógyítók szerint „az eset reménytelen”. Egy ilyen gyógyíthatatlannak vélt beteg kórtörténetét (patográfiáját) ismertetjük.

Előbb azonban ismerkedjünk meg a betegséggel. A dülmirigy (prosztata) csak a férfiakban található, gesztenye nagyságú szerv. A kismedencében, a vizelethólyag alatt helyezkedik el,

---

340 Dr. Kiss László, az Esterházy János Zarándokközpont kérésére vizsgálta meg František Lízna atya kórtörténeti leírását és diagnózisát, illetve a gyógyulásáról szóló orvosi leletanyagot. Szakemberi tapasztalatait az alábbi, Lízna atya gyógyulását követő írásában összegezte.

úgy, hogy rajta halad keresztül a vizeletet elvezető húgycső. Váladékot termel, amely a többi nemi mirigy váladékával együtt képezi az ondót. Kórtani jellegzetessége, hogy talán az egyetlen emberi szerv, amely öregedve nem sorvad, hanem éppen ellenkezőleg „megnagyobbodik". Ez az ún. dülmirigy-túltengés (hiperplázia), amely gyakran okoz vizeletürítési panaszokat. E túltengés oka a mirigyet alkotó sejtek megszaporodása. Ha e sejtszaporulat „rosszindulatúvá válik", sejtburjánzássá alakul át. A sejtburjánzás kórbonctani alapja a dülmirigy rákjának, amely kórtörténetünk egyik fő szereplője.

A dülmirigyrák az egyik leggyakoribb daganatféleség. Az „alattomos" rákok közé tartozik: sokáig nem okoz panaszt, gyakran hosszú éveken át „néma" marad. Gyanúja felmerülhet a dülmirigynek az orvos ujja által végzett tapintásos vizsgálata során és/vagy az ún. prosztata specifikus antigén (PSA) vérszintjének vizsgálatakor.

A PSA egy, a dülmirigy sejtjei által termelt fehérje. Mivel az egészséges, „normális" sejtek is termelik, kis mennyiségben – szaknyelven szólva 4 nanogramm/millilitert nem meghaladó töménységben (koncentrációban) – mindig jelen van a férfiak vérében. Mivel a dülmirigysejtek termelik, érthető, hogy ezen sejtek megszaporodásakor, a több sejt több PSA-t termel, vagyis megnő a PSA vérszintje. Az emelkedett PSA-szint önmagában még nem ad pontos diagnózist, csupán jelzi – mint a műszerfalon kigyulladó piros égő --, hogy „valami nincs rendben". Ezért a 4-et meghaladó PSA-érték esetén további vizsgálatokra van szükség, melyek egyrészt a prosztata nagyságát (ultrahangos vizsgálat), illetve a megnagyobbodás hátterének okát vizsgálják. Ez utóbbira a megnagyobbodott

részből az ún. biopszia segítségével vett minta szövettani (mikroszkóp alatti) vizsgálata deríthet fényt. Minél magasabb a PSA-érték, annál nagyobb a valószínűsége a dülmirigyráknak. A PSA azonban nemcsak a rák veszélyére hívja fel a figyelmet, hanem segít a gyógyulás folyamatának figyelésében (monitorozásában) is.

A dülmirigyrák kezelése alapvetően sebészi: a műtét során a sebész eltávolítja a burjánzó sejttömeget. Ha a műtétre valamilyen oknál fogva nincs lehetőség, gyógyszeres és/vagy hormonális kezeléssel is gátolható a sejtek burjánzása. A hormonális kezelésre az ad módot, hogy a dülmirigysejtek növekedését a herék által termelt „férfihormonok", az ún. androgének befolyásolják. Ősrégi megfigyelés, hogy a férfiasságuktól megfosztott eunuchok (háremőrök) sosem betegszenek meg dülmirigyrákban. E régi megfigyelést egy amerikai sebész, Ch. B. Huggins az 1940-es években kísérletesen is igazolta: férfihormon hiányában a dülmirigy ráksejtjei elhalnak. Felismeréséért 1966-ban orvosi Nobel-díjban részesült és a hereeltávolítás (az orchiektómia) bevonult a dülmirigyrák kezelésének fegyvertárába. Ha tehát nincs mód a rákos mirigy eltávolításának nem könnyű műtétére, a sokkal egyszerűbb hereeltávolítás, azaz a férfi nemi hormonok „utánpótlásának" megszüntetése a dülmirigyrák kisebbedéséhez, növekedésének leállásához vezethet.

E rövid bevezető után jobban megértjük František Lízna atya kórtörténetét. „Amikor orvos ismerősem tanácsára 2005 márciusában felkerestem a prosztata gyógyítására specializálódott sebészt, e téren a legjobbak egyikét, úgy tájékoztatott, hogy dülmirigyrákom legalább négy éve tarthat és már olyan stádiumban van, hogy műtéti kezelése nem jöhet

szóba” – emlékezik a kezdetre 2008. április 11-i levelében az atya. A sebész a két hónappal korábban elvégzett vizsgálatok birtokában mondhatta ki baljóslatú véleményét: a PSA értéke 81,15 volt és az ultrahang közepesen megnagyobbodott dülmirigyre utalt. Az elvégzett szövettani vizsgálat a dülmirigyrák leggyakoribb formáját, az ún. mirigyes rákot (adenocarcinoma) igazolt, annak is 3. stádiumát (a dülmirigyrák súlyosságát 1-től 4-ig terjedő skála jelzi). E leletek birtokában a szakorvos az ún. hormonális kezelést, azaz a hormonhatást megszüntető hereeltávolítást javasolta, megjegyezve, hogy ez hosszan tartó javuláshoz vezethet, „de nem gyógyuláshoz”. A beteg azonban nem kívánt élni a kezelés ezen formájával.

2007 tavaszán a beteg állapota súlyosra fordult: az egyre növekvő daganat s különösen annak a medencecsontokba behatoló áttéte (metasztázisa) erős fájdalmat okozott. Súlyos szövődményként veseelégtelenség tünetei jelentkeztek. Az állapot súlyosságát jelezte a PSA 500-at meghaladó értéke (csupán emlékeztetőül: a normális érték 4 alatt van). A beteg kórházba került, ahol amolyan „ultimum refugiumként” (utolsó menedékként) sor került a herék eltávolítására. A műtét után lábadozva 2007. június 8-án hagyta el a kórházat, érzékeny búcsút véve kezelőorvosaitól, akik közül senki sem merte volna megjósolni a későbbi kórlefolyást.

Annál nagyobb volt a megdöbbenése az urológiai ambulancia orvosának 2007. július 12-én: a kórházi kibocsátástól eltelt egy hónap alatt a beteg állapotában látványos és csak orvosi érvekkel nehezen magyarázható javulás állt be. Fájdalmai megszűntek, vizelete letisztult. Az egy hónappal még halált jóslóan magas PSA-érték a „hihetetlen” 4,47-re, tehát

lényegében a normálissal egyező értékre állt vissza. S e gyógyulási tendencia tartósnak bizonyult: a 2008. február 4-i kontroll alkalmával a rákbetegségek szakorvosa, az onkológus sem rejthette véka alá őszinte csodálkozását: a beteg leletére két felkiáltójellel jegyezte fel a PSA 0,84!! értékét. A korábbi veseelégtelenségnek semmi nyoma, és az ultrahang sem talált semmi kórosat a veséken. A csontváz izotópos vizsgálata a medencecsontokban korábban diagnosztizált áttétet kisebbnek találta az előző lelethez képest.

A beteg azóta is jól van, életkedve, ereje a régi – június végén egy l600 km-es zarándokút megtételére készül... „Hiszem, hogy e zarándoklat meggyógyít nemcsak lelkileg, de testileg is – ha ez Isten akarata."

Az „eset" objektív megítéléséhez idézzük a háromkötetes, 2001-ben kiadott „A belgyógyászat alapelvei" (Ďuriš – Hulín – Bernadič: Princípy internej medicíny, Bratislava) c. tankönyvnek az urológiai daganatokat tárgyaló fejezetéből a hereeltávolítás hatását taglaló sorokat: „A műtét után eltűnnek a csontáttétek okozta fájdalmak, kisebbedik a prosztata tömege és így könnyebbé válik a vizelés, csökken a PSA-érték" (II. kötet, 1937.o.). Csökken... de nem normalizálódik! František Lízna atya nem csak panaszmentessé vált, gyógyultnak és egészségesnek érzi magát, erősnek egy hosszú zarándokút megtételére.

Az orvostudomány nem tud pontos választ adni arra a kérdésre, hogy mitől gyógyult meg F. Lízna. atya. Azt viszont orvos, Simon Kornél dr. írta le az Orvosi Hetilap 16. számában, 2008-ban a „Test – szellem – lélek... Melyiket gyógyítjuk?„ c. dolgozatában: „A hit ereje, a hit teremtő ereje, a hit Istenben, a hit magunkban, óriási szerepet játszhat a gyógyulásban."

Hivatkozva egy 1999-ben megjelent angol nyelvű közleményre, melynek szerzői összehasonlították az ún. koronaria-őrzőben fekvő betegek gyógyulási készségét – (itt a szívinfarktuson átesett betegeket kezelik). Arra a következtetésre jutottak, hogy „azok a betegek, akikért imádkoztak – úgy, hogy az érintettek nem is tudtak erről -, hamarabb gyógyultak".

Az ateistának tudott, ám szíve mélyén mégis istenhívő Emile Zola írta „Lourdes" c. regényében: „Ma már elég tapasztalatunk van: maga a tudomány nem elég, nyitva kell hagyni egy kaput a misztikum felé." Ezt tettük mi is, e nem szokványos patográfia közreadásával is.

Vladimír Krčméry
A nagybátyám elbeszéléseiben találkoztam vele[341]

--Professzor úr, Ön Esterházy János nevével mikor találkozott először?

Gróf Esterházy János nevével először a nagybátyám, Silvester Krčméry elbeszéléseiben találkoztam. Szilveszter bátyám 15

[341] Az interjút a Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

évig volt úgymond a Vatikán „vallási aktivistájaként, és kémjeként” a börtönben és ebből 13 évig volt börtönorvos különböző táborokban és olyan kommunista börtönökben, mint Mírov, Louny, Jachymov. Ő úgy emlékezett Esterházy János grófra, mint egy rendkívül türelmes, szent emberre, aki nagy türelemmel viselte a megaláztatásokat, amiket a fogvatartói és vallatói terveltek ki a számára. Másodjára egy könyvben találkoztam a nevével, amit kb. egy évvel ezelőtt kaptam, amely újra felidézte számomra Szilveszter nagybátyám szavait (aki Szent II. János Pál pápa barátságát is élvezte még azokból az időkből, amikor találkozott vele Krakkóban, mint érsekkel, a Nyugati-Tátrában), melyeket lehetőségem volt összehasonlítani az e könyvben olvasottakkal. Így beigazolódott számomra ennek a szent embernek a rendkívül drámai története, aki abban az időben is, amikor dicsősége csúcsán volt, és abban az időben szintúgy, amikor az emberi szenvedés legaljára került, folyamatosan kitartott az erős hitén túl a saját nézetei mellett is, mint pl. az emberi méltóságra vonatkozó hite mellett. Tette ezt abban az időben, amikor a kommunista börtönök az emberi méltóságot ürülékbe, koszba, intrikákba, verésekbe és kínzásokba fojtották. Ehhez hasonló rendkívüliséggel hatott rám még egy könyv, melynek szerzője egy lengyel származású amerikai jezsuita szerzetes, Walter J. Ciszek, akinek boldoggá avatási pere szintén megindult, és aki szintén átélte először az orosz Gulagot és aztán a kommunista táborok további csapdáit. Nagyon erős párhuzamot találtam Boldog Ciszek és Esterházy János között.

--Esterházy János húga, Mária naplójából tudjuk, hogy neki az őrangyalai voltak az orvosok. Az olyan orvosok, akik az ön nagybátyjához hasonlóan szintén rabok voltak,

ők tartották életben Esterházyt, mindazok ellenére, hogy a fiziológia törvényei szerint neki már rég meg kellett volna halnia.

A különbség a náci táborok és a kommunista táborok között abban állt, hogy a nácik javarészt azokat fogták el, akik etnikai értelemben ellenségeik voltak, vagy a német birodalom ellenségei voltak. A kommunisták a nemzet vezető elitjét börtönözték be, főleg az értelmiséget, akik között sok volt az orvos, professzor, pap és püspök. És ez sokaknak segített megélni akár 5-6 évet is a fogságban, ellenben a náci táborokkal, ahol az emberek egy-két év után meghaltak. Azért, mert a kommunista börtönök környezete kívülről ugyan rendkívül kegyetlen volt úgy a felügyelők részéről, mint az állam részéről, de belső értelemben a rabok közösségét az ’50-es években, egészen a ’60-as évekig idézőjelesen intelligens, illedelmes, korrekt és művelt emberek alkották, akik közt több orvos is volt. A nagybátyám még mondott is nekem egy viccet, még ha ilyen komoly témánál nem is illene vicceket mondanom, hogy az a párbeszéd az ’50-es évek elején a Plzen Bori-i börtönben, ahol Esterházy is volt fogságban, így hangzott például: 'Tisztelt professzor úr, nem adná nekem oda kérem szépen, a lapátját?” Majd a válasz: „Igen, csak előbb a püspök úrtól, és őexcellenciája vikárius úrtól kölcsönkérem és megjavítom a nyelét.” Silvester a ’70-es években már arról beszélt, hogy ez a börtöntartás már sokkal rosszabb lett, mert bűnözők érkeztek oda, gyilkosok, szexuálmániákusok, meghasonlott emberek, ami ahhoz vezetett, ahogy Vlado Jukl és Krčmery mondta, négyzetre emelték a börtönbüntetés súlyát, matematikailag, valójában tehát börtön volt ez a börtönben.

--Kérem, mesélje el részletesen, mit mesélt az ön nagybátyja, hogyan találkozott Esterházyval és milyen leírást adott a közös együttlétükről?

A nagybátyám három személyről beszélt, akikre emlékszem. Az egyik Esterházy, az egykori képviselő volt, akit halálra küldtek ki Oroszországba, majd halálra ítéltek Szlovákiában. Úgy jellemezte őt, mint egy nagyon szerény, annak ellenére, hogy egy gróf volt, szerény és alázatos embert, aki végtelen türelmesen viselte szörnyű sorsát. Vele ellenben említette egy másik páciensét Mírovban, aki Gustáv Husák volt, a későbbi elnöke Csehszlovákiának, aki egy fordított esetét képezte a raboknak. Az egyik oldalon mindig megőrizte a büszkeségét és a hitét, hogy ez az átmeneti helyzet véget ér és akkor ő majd elnök lesz. Ezért a felügyelők és az orvosok bolondnak tartották őt. Szilveszter bátyám azonban, mivel megélte a kínai és az orosz módszereket, nagyon óvatosan ítélkezett azok felett, akiket a felügyelők bolondnak tartottak vagy lelki betegnek. A harmadik személy, akit említett a nagybátyám, közvetett módon Gojdič püspök volt. Gojdič püspököt boldoggá avatták, a leopoldovi börtönben halt meg, akit a bácsikám Anton Neuwirth elbeszéléséből ismert. Neuwirth a zsidóságból tért át a kereszténységre és vizsgáló orvosa volt Gojdič püspöknek, aki a rossz ellátás következményei miatt halt meg a sürgősségi rendelésen a leopoldovi börtönkórházban. Valamikor a ’60-as évek végén néhányat hazaengedtek a halálosan beteg politikai disszidensek közül, hogy otthon haljanak meg. Ilyen volt a Szent Zdenka Schelingová szerzetes nővér esete is, akit rosszindulatú mellrákkal engedtek haza, ami a kegyetlenséggel elkövetett verések és a fuldoklás miatt keletkezett, amit ma úgy ismerünk,

mint watherboarding (vizeskínzás) Guantanamóban. Őt is szó szerint meghalni engedték haza. Nyilvánvalóan más volt gróf Esterházy János esete, akit a lelkiismeret felkiáltójelének tartottak, az ő elengedését a kommunista rendszer olyan vereségének tartotta volna, hogy azt a feljebbvalók nem tudták volna megemészteni. Ugyanez történt Szent Gojdič Péter-Pállal, akinek a halála napján a börtön vezetője azért döntött úgy, hogy ne otthon haljon meg, hogy ne tudják eltemetni sem. A gonosztevő rendszer ördögi filozófiája félt még a megholt hősöktől is. Nem akarta, hogy a legjobbak, azok az igazi szentek, beleértve Esterházyt is, a szabadságban haljanak meg. Azért, hogy ne lehessen nyilvános temetésük. „Ha a táborban, a börtönben morzsolódtatok le, akkor a leopoldovi börtöntemetőben temettek el benneteket egy névtelen sírban.” Ahogy ez volt Szent Gojdič püspök esetében, és sok más szent ember esetében is. Ez a félelem a holtaktól, már kétezer éve tart, már akkor is attól féltek, hogy Urunk, Jézus Krisztus feltámadása forradalmat hoz. És mindent megtettek azért, hogy Krisztus örök időre eltűnjön a sziklákkal borított sírban a vesztőhely közelében. Ebben látom a párhuzamot azoknak a legmeghatározóbb embereknek a halálával, akiknek az idejében a rendszer nemcsak az élőktől félt, hanem a holtaktól is rettegett.

--Esterházy, amikor a Gulagról megjött, szinte agyon volt roncsolva a teste, de a börtönben lévő orvosoknak köszönhetően még hosszú ideig állta a sarat?

Walter Cieszek Istennel Oroszországban c. könyvében (With God in Russia) nagyon részletesen leírta, hogyan élt túl 40 évet a lágerekben. Ez a könyv egy bestseller az Egyesült

Államokban, a legnagyobb példányszámban eladott könyv az utóbbi 50 évben. Nekem lehetőségem volt a nagybátyámmal a halála előtt beszélni, főleg arról, ami engem, mint orvost és orvostudományi professzort nagyon is érdekelt, vagyis arról, hogy miként lehetett túlélni ezt a teljes megsemmisülési állapotot. A 2. világháború után ugyanis nem volt semmiféle gyógyszer. Egész Európát lesújtotta a háború és orvossága nem volt sem a civileknek, de még az életrevalóbb katonáknak sem. A börtönorvosok úgy igyekeztek megmenteni a politikai foglyokat, hogy olyan diagnózisokat találtak ki nekik, amellyel mentesítették őket a munkafolyamat alól és jobb étkezést biztosítottak számukra. Azért, mert a politikai foglyok munkára fogása rendkívül kegyetlen volt. Teljesíteniük kellett, miként a grófnak is a Gulagon, amíg bírt, teljesítenie kellett a szigorú normákat, és ha nem teljesítették, nem kaptak élelmet, korrekcióra (magánzárkába) kellett menniük, éjjelente olyan helyiségben alhattak ahol, miként a bácsikám mondta, a talajt felverték, hogy minél hidegebb legyen ott, és büntetésből nem kaptak még pokrócot sem, a betonfelületen kellett aludniuk. Ezért igyekeztek számukra mindenáron találni valamilyen mentődiagnózist. Ez olyan paradoxona az orvosi etikettnek, hogy bennünket mindig arra tanítottak az orvostudományi etikusok, filozófusok és elméleti szakemberek, hogy sosem szabad hazudnunk, de néha, amikor az igazság megöl, akkor ilyen esetben a hazugság életeket menthet meg. Ezért ők olyan diagnózisokat találtak ki, ami alapján az elítélt nem mehetett korrekcióra (magánzárkába), vagyis börtönbe a köbön, nem mehetett nehéz munka végzésére, és az orvosi vizsgálati részlegen maradhatott, ahol különböző pótélelmiszer juttatásokat kapott, például tejet. A tej, mivel semmilyen gyógyszer sem volt a tuberkulózis ellen, a zsírban oldódó

vitaminok egyetlen forrása volt. Azok, akik a fogságban semmilyen húst nem kaptak, semmilyen olajat sem, azoknak a zsírban oldódó vitamin volt az egyetlen fegyvere a tuberkulózis ellen. A tüdőbaj igazi gyilkos volt, nagyon sok olyan politikai fogoly rohadt meg miatta „idézőjelesen" a börtönben, akik tuberkulózisban haltak meg. Valójában Mírov és Leopoldov is egy kivégzőhely volt, mert ezek öreg épületek voltak rossz infrastruktúrával, fény nélkül. A tuberkulózis elleni harcban pedig szükség van antibiotikumra, D-vitaminra és napfényre. Úgyhogy a tüdőgyulladás ott annyira elterjedt, hogy szinte megtizedelte a foglyokat. Azzal, hogy a foglyok a vizsgálati részlegre kerültek egy kitalált diagnózissal, esélyt kaptak arra, hogy meghosszabbodjon életük. A nagybátyám magyarázata szerint leggyakrabban azt gondolták ki, hogy az elítéltek veszélyesek az őrökre nézve. Azt mondták nekik, hogy a turberkulózisos rabok veszélyesek és megfertőzhetik a fegyőröket és a felügyelőket, és ezért hagyták őket elkülöníteni vagy meghalni a vizsgálókban, ahová az őrök nem jártak, nehogy megfertőződjenek. Végezetül egy rövid példa: Szlovákia, Magyarország és Csehország 1951-ben az összes püspökét internálta vagy fogságban tartotta. Sztálin és a KGB stratégiája az volt, hogy a pásztort kell ütni, hogy szétszéledjen, megszűnjön a nyáj. Szlovákiában akkoriban egyetlen püspök volt szabadon, Rozsnyón, Pobožný Róbertnek hívták, akinek az utolsó pillanatban sikerült felszentelnie további püspököket egy olyan ürügynek köszönhetően, hogy tuberkulózisban halálos betegek ápolására hívatták őt a rozsnyói kórház földalatti fertőző tüdőgyulladási osztályára. Az őrei, és a rendőrök is, az ajtó előtt maradtak, mert a szerzetesnővérek felragasztottak egy hirdetést, miszerint a tüdőbeteg osztály életveszélyes. Ettől féltek a rendőrök is és kint maradtak, a püspök bement és

közvetlenül a fekvőhelyen, az ágyon felkente és felszentelte Chnilica Mária Jánost, aki aztán sok másik püspököt szentelt fel, beleértve Korec kardinálist és mintegy 20 magyar papot, a győri egyházmegyéből, az egri érsekségből, akik így titokban jártak Rozsnyóra, vagy Rimaszombatra, azokba a térségekbe, amelyek közel voltak Magyarországhoz, s ahová a kis határforgalmon keresztül közeli kapcsolatba lehetett kerülni. Egészen 1968-ig nem lehetett ugyanis utazni, csak 20 km-es körzetben a határ mentén. Rozsnyó 18 km-re volt lentről, és ezért Rozsnyón éppen ennek a hazugságnak hála a fertőző és tüdőosztályon először püspököket szenteltek fel, később pedig további papokat.

--Esterházynak viszont már nagyon súlyos betegsége volt, tehát őt konkréten kezelni kellett, Mária a naplójában például azt írja, hogy négy orvos is ott volt vele egy beszélőn. Szóval őt mivel kezelték, hogy kezelték?

Az első antibiotikum Amerikából érkezett a Marshall-terv keretein belül Szlovákiába, Magyarországra 1945-50-ben, ehhez csak a katonáknak volt hozzáférése vagy az emberek nagyon szűk elit csoportjának. Nem léteztek gyógyszerek a tuberkulózis ellen, az első gyógyszerek, mint a Streptomicin, Triphanmycin, INH csak az ’50-es, ’60-as évek közepén érkeztek. Úgyhogy, ha valaki elkapta a tuberkulózist, halálra volt ítélve, tudta, hogy meg fog halni, főleg, ha börtönben volt. A halált egyedül a B-vitamin lassította, ami zsírban oldódott, és a tej 5 százalék zsírt tartalmaz, a sajtokban van némi zsír, a húsban van valamennyi zsír, és ezek a páciensek a rabkórházakban élelmiszer-járadékot igényelhettek és ez segített nekik abban, hogy ez a tuberkulózis lassan zajlott le

bennük. A másik oldalon a börtönorvosok kihasználták azt, hogy a tuberkulózis nagyon fertőző betegség volt, annyira, hogy fegyőrök is féltek tőle és a felügyelők is. Tehát ügyesen kihasználták azt, hogy annak a fogolynak tuberkulózisa van és néhány hónapig a vizsgálatin kellett lennie, nem mehetett munkára, nem tartózkodhat hidegben és nem lehetett a felügyelők és rabtársak állandó verése és gyötrése alatt. Így a nehéz időszakokat, leginkább a téli hónapokat, több politikai fogoly ennek az apró hazugságnak köszönhetően, hogy tuberkulózisa van, túlélte. Az apám csak három évig volt rabságban, de neki például elintézte a börtönorvos, hogy drucelózisa van, és ennek az igazolásnak hála, amikor kiengedték a fogságból, nem kellett berukkolnia katonának a PTP-be (Technikai Segéd Zászlóaljba, ez a börtön és a katonai szolgálat közötti intézmény volt), mivelhogy sikerült egy ilyen hamis igazolást szereznie. Vagyis ez alapján, azt akarom mondani, hogy most elismerhetem, hogy hazugság volt, de ha valakinek meg akarják menteni az életét, nem mondhatnak mindig igazat, főleg azokkal szemben, akik próbálják az érintett életét elpusztítani, tönkretenni, megölni, ezeknek nincs rá joguk, hogy ismerjék az igazságot. Ahhoz, hogy az igazsággal rendelkezzünk, alkalmassá kell válnunk megismerni az igazságot, jogunknak kell lenni ehhez. Erre sajnos sem az akkori fegyőröknek, sem az állambiztonságnak, sem más ellenségnek nem volt joga. Ez az elv nemcsak emberek tömegét mentette meg a koncentrációs táborokban, hanem sok emberét a kommunista lágerekben is, ahol a tuberkulózis valós rémként volt jelen.

--Amikor Esterházy János Hopko püspök karjaiban meghalt, akkor is ott voltak vele az orvosok.

Ezt, amit mond, Stanislav Bujda doktor írja le a monográfiájában, aki a görögkatolikus szakon tanult Eperjesen, és izgalmas életrajzot írt Hopko püspökről. Ő leírja ennek a szent püspöknek az esetét, aki szintén boldoggá lett avatva és szintén betegként kezelték, ahogy a felszentelt püspököt is ott a rozsnyói alagsor tuberkulózis osztályán. Fenyegető volt ugyanis, hogy nem voltak püspökök, mert azokat internálták vagy fogságba vetették. Így viszont fennmaradt az apostoli folytonosság. Ráadásul ők információkat is szivárogtattak ki az orvosokon keresztül, mert az orvosok és nővérek egy része civil hivatású volt. Először a ’60-as években, amikor több raborvost engedtek el, hiányozni kezdett az egészségügyi személyzet és akkor civileket is felvettek a börtönkórházakba, Leopoldovba és Trencsénbe. Rajtuk keresztül lehetett információkat küldeni, és csomagokat és információt kapni. Például a nagybátyám írta nekem, hogy ezeken az egészségügyi dolgozókon keresztül érkezett ezekhez a nagyon legyengült tuberkulózisos betegekhez olaj, zsír és a szentmise szolgáltatásához a püspököknek – beleértve Hopko püspököt is – szőlő. Egyértelműen nem szőlőként, hanem jött egy fonott kalács (vianôčka), kuglóf és a kuglófban mazsolaszemek voltak. Hopko és a papok kiszedték ezeket a mazsolákat, leöntötték vízzel, hagyták erjedni és lett boruk, lett anyag, ami nélkül nem mutathattak volna be szentmisét. Kenyér viszonylag volt elegendő a börtönben, sőt az apám rózsafüzért is csinált a kenyérből, de bor nyilvánvalóan nem volt a fogságban sem akkor, sem most. Tehát ilyen módon ezeken az egészségügyi munkásokon keresztül, a nővéreken keresztül, a civileken keresztül jutott be. A nagybátyám beszélt a laboránsok röntgenéről is, mert ott volt nekik röntgen, s rajtuk

keresztül is küldtek kuglófot, egyrészt, mert kiszedték belőle a mazsolát, egyrészt, mert ezek a kuglófok zsírosak voltak, teli olajjal és zsírral, éppen azért, mert a D vitamin forrása volt, ami védett a tuberkolózis ellen.

--Milyen lehetősége volt egy börtönben lévő elítélt orvosnak arra, hogy a rabokat segítse?

Az egyetlen előnye az orvosnak a börtönben, úgy, ahogy mondta az én nagybátyám, vagy Neuwirth is, sok információt kaptam Neuwirthtől, aki Leopoldovban volt fogoly, orvos. Aránylag szigorú felügyelet alatt álltak, mert a felügyelők tudták, hogy általuk több politikai fogvatartott is könnyebben túléléshez jut. Az egyetlen különbség az orvosok között az volt, hogy nem kellett munkába járniuk más rabokkal a táboron kívülre és a börtöni, ún. kórházi részlegekbe voltak beosztva. A nagy kórházak, mint Borí, Mírov, Leopoldov, Ruzin rendelkeztek fekvő minirészlegekkel, azaz voltak helyiségeik, ahol 10-15-20 fekvőágy volt, főként arra, hogy itt elkülöníthessék a fertőző betegeket, az izolálás érdekében. Ennek a rendszernek az illúziója volt, hogy ezeket az embereket meg akarta menteni. A rendszer azért izolálta őket, hogy ne fertőzzék meg a fegyőröket, ne fertőzzenek meg más rabokat és ne legyen járvány. A járvány rendkívüli esemény volt, amikor azt a börtönt ki kellett költöztetni vagy átköltöztetni. Úgyhogy ők nem az emberek egészségével törődtek, féltek a járványtól és következményeitől. E miatt a félelem miatt elnézték, hogy ezek a börtönorvosoknak bizonyos szavuk volt ezeknek a betegeknek a pozitív válogatásában. Ismét visszatérek ahhoz a könyvhöz: With God in Russia. Nagyon szépen írja le Walter Cieszek, milyen

körülmények voltak ezekben a nagy táborokban, mert itt nálunk ezek a fogházak viszonylag kicsik voltak, itt 500-1000 rab lehetett egy helyen. Ő a szibériai táborok helyzetét írja le, ahol 10-15 ezer fogoly volt összezárva, semmilyen börtönkórház nem volt. Ott említi, hogy javarészt a lengyel orvosok, akiket Nyugat-Ukrajna orosz megszállása idején deportáltak, ahol lényegében a sztálini Ribbentrop-Molotov-megegyezés Lengyelország felosztásához vezetett. Nagy része Lengyelországnak egyszeriben a Szovjetunióban találta magát. Akkor az összes orvost, a megbízhatatlanokat is, deportálták Szibériába és börtönorvossá váltak. Ezek voltak azok a fehér angyalok, akik ily módon mentettek életeket, hogy azt mondták rájuk, hogy ez tífuszos, tuberkulózisos vagy valamilyen más járványban szenved, és ezért féltek a felügyelők ezekbe a börtönkórházakba járni, ahol sokakat el is rejthettek. Mondom, ez azonban nagy tábori kórházak esetében fordult elő, ez Csehszlovákiában nem volt. Itt kis részlegek voltak, hogy a börtönőröknek jobb rálátásuk legyen, és sokkal nehezebben maszkírozták el a politikai foglyokat, mint lehetett volna őket elrejteni az ezerágyas kazahsztáni kórházban.

--Még van-e olyan, amit nem kérdeztem meg, beszélt-e valamit még a kedves nagybátyja Esterházyról?

Szilvó nagybátyám írt egy könyvet arról, hogyan lehetett túlélni, átlábalni a kommunizmust. Itt részletesen leírja az orvosok tevékenységét a gulagokban. A nagybátyám megélt egy évet teljes magányban anélkül, hogy megbolondult volna, annak köszönhetően, hogy felkészítették őt Kolakovič és más atyák a hosszú távú átlábalásra azzal, hogy fejből tudta János egész evangéliumát, és oroszul is tudta, és amikor egy év után

elengedték őt, a magány után, ahol csak sötétség volt és csak egyszer hallotta naponta, ahogy ételt hoznak neki, egész évben nem volt kapcsolata senkivel, nos, ennek ellenére pontosan tudta, hogy melyik nap van, mert mindennap megvolt a maga sémája, reggel elimádkozta a rózsafüzért, aztán a litániákat, aztán az angyali üdvözletet (angelus Domini), aztán szentmisét szolgáltatott a szövegekkel, amiket tudott, este az angelust. Minden napnak megőrizte a felépítését, úgyhogy egy év múlva, amikor azt gondolták, hogy egy teljesen megtört ember lett belőle, ennek épp az ellenkezője történt. Na és ez történt gróf Esterházy esetében is és Neuwirthében és Gojdič püspökében és Vojtašák püspökében és sokak máséban is, hogy képesek voltak megalkotni a szabadságuk belső autoritását és nem törtek meg. Ezért megpróbálom önöknek beszerezni az angol fordítását ennek a könyvnek, amely az én könyvem, amit nekem ajánlott a Szilveszter bátyám. Hasonló könyvet írt Korec kardinális, aki szintén egy szalézi szerzetes pap. Most úgy hívják, Fény a jáchimovi bányák mélyéből, amely ismét leírja, hogyan lehet túlélni a földalatti életet, hogyan lehetett csempészni az élelmiszert, csempészni az istentiszteleti alkalmatosságokat, hogy mindennap lehessen szentmiséjük a bányában, vagy előkészíteni azokat, amikor képesek voltak az esztergánál vázákat csiszolni, egyben istentiszteletet bemutatni száz embernek. Ez az olvasmány részben kalandos, de megmutat két jelenséget, amellyel szeretném befejezni. Az első jelenség az erős személyiségek, a rabok átélnek mindent, ha erős példát látnak, és ez gróf Esterházy példája, verba moment soul exempla trahult (a szó megindít, a példa vonz), ezek a példák magukhoz vonzzák a környezetüket és megtartják az állhatatosság légkörét, a legrosszabb, legkilátástalanabb táborban is. Ez az első

jelenség. A második jelenség, hogy van reményük, hogy ez a rendszer elpusztul, úgy, ahogy a Fatimai Szűz Mária mondta, hogy megbukik a kommunista rendszer, véget ér a háború, Oroszország megtér, és végre béke lesz. Ez a kettő az a fény a sötét alagútban, amikor az az érzésük, hogy ennek az alagútnak nincs vége, hogy a végén megint sötét van és további alagút. Ez lenyűgöző példája, egyike annak, amiről ma beszélünk, és egyben ez az erős hit, hogy a Mindenható lát bennünket, hogy ezt mind látja, és folyamatosan velünk van, segít túlélni nemcsak a személyiségeknek, hanem a környezetüknek is. Hála ezeknek a személyiségeknek, emberek tízei, százai élték túl, az olyan kiválóságoknak köszönhetően, mint gróf Esterházy, Hopko püspök, akik nemcsak példát adtak, de az alagút végén levő fényt is közelebb hozták.

Fordította: Csölle Stefánia

Katarzyna Zawisza- Janusz Zawisza
Hálásak vagyunk Esterházynak[342]

--Kérem mesélje el, mikor hallott először Esterházy Jánosról?

Katarzyna: 2019 márciusában hallottunk Esterházy Jánosról, épp néztük a televízióban a Krakkói krónikát, ahol hírül adták, hogy megkezdődött Esterházy János boldoggá avatási folyamata. Ez ösztönzött arra, hogy érdeklődni kezdjünk arról, főként az interneten, hogy ki is volt ő és mit tett. Közelebbről megismertük a személyiségét. 2019. márciusa egybeesett azzal, hogy egy orvosi vizsgálat során az orvos elváltozást, daganatot állapított meg a férjem, Janusz pajzsmirigyén. Elhatároztam,

[342] Az interjút a Triptichon című dokumentumfilm anyagaként Zsigmond Dezső készítette.

hogy imádkozni fogok azért, hogy Esterházy János közbenjárására Isten gyógyítsa meg Januszt. 2019 márciusában voltunk az orvosnál, aki szeptemberre jelölte ki a felülvizsgálatot. Az orvos úgy találta, hogy márciushoz képest szeptemberre kisebb lett az a daganat. A következő kontrollt júniusra jelölte ki az orvos, 2020. júniusára. És ekkor azt mondta az orvos, hogy már nem lát semmilyen elváltozást. Márciustól kezdve folyamatosan, mindennap imádkoztam a saját szavaimmal, kértem a közbenjárását, hogy hallgasson meg, kértem, hogy gyógyítsa meg a férjemet.

--Miért kezdett el épp Esterházy János közbenjárásáért imádkozni?

Ez egy belső késztetés volt. Nehéz megmondani, hogy miért. Vannak dolgok, amiket az ember maga sem ért teljesen. Váratlanul feltűnt előttünk az ő személyisége, s mivel én katolikus vagyok, s gyakorlom a hitemet -- és természetesen több szentet is szoktam kérni – egyszerre feltűnt ez az ember, és elhatároztam, hogy elkezdek hozzá imádkozni. Azt gondolom, hogy ez főképp egy sugallat volt. Csak ennyit tudok mondani. Úgy tűnik, hogy nehéz mindezt racionálisan megmagyarázni.

--A kedves férje, Janusz, korábban hallott már Esterházyról?

Janusz: Nem, nem hallottam. A feleségem mesélt nekem Esterházy Jánosról. Én valamit tudtam, tudtam, hogy a feleségem imádkozik, de erre nem nagyon fordítottam figyelmet. Nem gondoltam, hogy ennek ilyen jelentősége van. Csak az utóbbi időben kezdem érdeklődni Esterházy János

személye iránt, és kezdtem el olvasni róla. Utólag nagyon hálás vagyok ezekért az imákért.

--A megtapasztalt gyógyuláson kívül, van-e másfajta hatással is az önök életére Esterházy János?

Katarzyna: Igen, attól a pillanattól kezdve érzem a lelki hatást, az ő hatását az életünkre, és továbbra is imádkozom a közbenjárásáért és a boldoggá avatásáért. Úgyhogy nem hagytuk abba az imádkozást. Számunkra ő már egy szent, azt hiszem most már ezt mondhatjuk, akihez imádkozni fogunk, és akivel továbbra is lelki kapcsolatban maradunk.

--Nem lehet, mindez csak egy véletlen egybeesés? Valóban a gyógyulás csodájáról beszélhetünk?

Azt gondolom, hogy igen. Tudjuk, hogy Istennél nincsenek véletlenek. Úgy gondolom, hogy igen, hogy nem véletlen az sem, hogy ezek az események a férjemnél egybeestek azzal a márciusi időponttal, amikkor épp láttuk a Krakkói krónikát, amiből megtudtuk, hogy elkezdődött a boldoggá **avatási** folyamat, s ez az időpont épp egybeesett azzal, hogy a férjem márciusban volt az orvosnál, és akkor találták meg nála ezt a daganatot. Biztos, hogy így volt, természetesen Isten irányít mindent az életünkben. És mindez felettünk áll.

--Ön a történtek hatására, hogy tekint Esterházy János személyére?

Janusz: Hálásak vagyunk Esterházynak, akit én újonnan ismertem meg, és ezt a feleségemnek köszönhetem. Azt hiszem, most már együtt fogunk imádkozni Esterházy Jánoshoz. Nagyon hálás vagyok az értem való imádságokért. Bevallom, eddig szkeptikus voltam az ilyen dolgokkal

kapcsolatban. Nem tulajdonítottam neki nagy jelentőséget, de ez most egészen megváltozott bennem.

--Mi az, ami leginkább megragadta Önöket Esterházy János személyében?

Katarzyna: A tanúságtétele, az, hogy ő is közeli kapcsolatban volt a szentekkel. Ez egész biztosan. És a nagy alázatossága. Emlékeztet engem Nil Fildorf tábornokra, a lengyel hősre, aki szintén hasonló körülmények között halt meg. De mindenekelőtt a tanúságtétele. Olvastam, hogy Esterházy János is imádkozott a fogolytársáért, hasonlóan, Kis Szent Teréz közbenjárását kérte. És a fogolytársa is meggyógyult. Hát ez egy ilyen momentum.

Janusz: Abból, amit olvastam, úgy tűnik számomra, hogy megtörhetetlen ember volt. A nézeteiben, az elveiben. És ember maradt a nehéz időkben is, megmutatta az emberségét az embertelen körülmények között is, nekem úgy tűnik.

--Gondoltak arra, hogy minderről tanúságot is tegyenek mások számára?

Igen, már akkor, szeptemberben tanúságot akartunk tenni. Amikor meghallottuk, hogy a daganat kisebb lett, felvettem a kapcsolatot a ferences Cebula atyával, a posztulátorral. Attól kezdve még szorosabban kötődött az életünk Esterházyhoz. Mintha lélekben is megerősített volna bennünket az ő közbenjárása.

Fordította: Molnár Imre

SZIGORÚAN BIZALMAS

(Vándor József konzul jelentése a halálra ítélt Esterházy János kiadatásáról és a megmentésére indított kezdeményezésekről.)[343]

Az itteni közvéleményt erősen foglalkoztatja a halálraítélt Esterházy Jánosnak kiadatása. Esterházy Jánost, a szlovákiai Magyar Párt elnökét 1945. április havában szovjet hatóságok a Szovjetunióba szállították.[344] Ezt követően a Szlovák Nemzeti bíróság – távollétében – kötél általi halálra ítélte, azért, mert – mint a Magyar Párt vezetője – részt vett a bécsi döntés előkészítésében, majd pedig a Csehszlovák Köztársaság szétbomlasztásában és tagja volt az ún. „független" szlovák állam parlamentjének. A Szovjetunió 1949 januárjában kérte ki a csehszlovák hatóságoktól a kiadatáshoz szükséges iratokat, majd folyó évi április hó 29-én Esterházyt Prágán keresztül Pozsonyba szállították és átadták az ügyészségnek, mely azonnal meg is tette a szükséges előkészületeket az ítéletnek április 30-án való végrehajtására. Az utolsó pillanatban a prágai Igazságügy-minisztérium táviratilag felfüggesztette az ítélet végrehajtását. Információim szerint az ítélet végrehajtásának felfüggesztése főleg a csehszlovákiai zsidó

343

A dokumentumok lelőhelye: MNL, KÜM-TÜK, Csehszlovákia, 83. d., 54/1949, Közli: Popély Árpád: Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948-1956 közötti történetéhez. Fórum Intézet, Somorja, 2012, 185-191,

344 Esterházy Szovjetunióba szállítására, miután a szlovák hatóságok 1945. április 20-án letartóztatták, majd június 27-én átadták a szovjet katonai szerveknek, július 29-én került sor.

körök intervenciójának következménye volt, de erősen exponálták magukat baloldali személyiségek is (Fábry Zoltán). Általánosan ismert ugyanis a konzervatív Esterházynak 1938 utáni szembefordulása a német fasizmussal, melyet a szlovák parlamentben is kifejezésre juttatott. (Egyetlen képviselő volt, aki a zsidók deportálását nem szavazta meg). Ismételten (újságcikkekben és parlamenti beszédében) támadta a szlovákiai Német Párt vezetőjét, Karmasint (emiatt büntető eljárás is volt folyamatban ellene), s amelyekért úgy a fasiszta szlovák újságok, mint Karmasin lapja (Grenzbote) élesen támadták. Ezen magatartásának volt következménye az, hogy amikor a pozsonyi magyar követséget 1944 októberében a nyilasok átvették, Esterházyt a párt elnökségéről elmozdították. A népbírósági tárgyaláson a védelmet – állítólag – meg sem hallgatták, annak ellenére, hogy többek között **megjelentek többen azon zsidók közül, akiket házának pincéjében hónapokon keresztül rejtegetett úgy, hogy erről még a személyzet sem tudott**; éjszakánként Esterházy nővére főzött részükre (fentieket velem **Prisender Emil közölte, aki szintén a rejtegetettek között volt**, s aki fegyveresen vett részt a németek elleni felkelésben fivérével együtt, aki ott hősi halált halt). Pozsonyba szállításának másnapján, amikor még tartottak az ítélet azonnali végrehajtásától, a főkonzulátust felkeresték – állítólag a pozsonyi zsidóság megbízásából – Prisender Emil és dr. Adler, a zsidó egylet titkára, akik távollétemben (Budapesten tartózkodtam) Fodor Endre beosztottat kérték fel arra, hogy legyen segítségükre abban, hogy megakadályozhassák az ítélet azonnali végrehajtását. A csatolt igazoló jelentés szerint (melyet később úgy Prisender, mint Fábry István és Kertész Kálmán elvtársak is megerősítettek), annak leszögezése után, hogy a Főkonzulátus ezen ügyben

semmiféle álláspontot nem foglal el egyrészt, másrészt ő illetéktelen és nincs felhatalmazva a konzulátust képviselni, fenntervezetteket elkísérte Kertész Kálmán elvtárshoz, majd – vele együtt – felkeresték Fábry István elvtársat (ahol szintén csak mint megfigyelő vett részt). Fábry elzárkózott az ügyben bármilyen intervenciótól. Visszaérkezésem után külön-külön felkeresett Prisender, Fábry és Kertész, ismertették velem Esterházy ügyében elfoglalt álláspontjukat; leszögeztem, hogy Esterházy ügyét csehszlovák belügynek tekintem, melyben nem vagyok illetékes állást foglalni. Kifejtettem, hogy az illetékesek ismerik Esterházy magatartását úgy a 38 előtti, mint a későbbi időkből, s így nincs is szükség arra, hogy bárkinek véleményét meghallgassák. Fábryt külön is kértem arra, hogy Fodor beosztott jelenlétét (a nála történt intervenció alkalmából) tekintse meg nem történtnek, melyet tudomásul is vett azzal, hogy Fodor az ügyben nem is interveniált s azt ki is hangsúlyozta; s tekintve, hogy maga sem terjesztette az ügyet tovább, erről – a jelenlévők kivételével – senki nem szerzett tudomást. Pozsony, 1949. május 15. Melléklet: 4 db.

Csatolva:

1. Fodor Endre konz. ig. felügyelő igazoló jelentése,

2. Fábry Zoltánnak Viliam Široký kormányelnökhöz intézett levele másolatban,

3. kivonatos fordítás Ján Poďumbiersky: Szenvedés kelyhéből című könyvéből (megjelent Pravda – Komárom – kiadásában 1947-ben)

4..a Gardista 1942. május 17-i, 111. számában megjelent s a zsidók deportálását megszavazó parlamenti üléssel foglalkozó cikkének fordítása.

1. sz. melléklet

F e l j e g y z é s

1949. május hó 1-én a délelőtti órákban Prisender Emil pozsonyi lakos telefonon felhívta a Főkonzulátust azzal, hogy igen sürgősen érintkezésbe szeretne lépni Vándor konzul úrral. Amikor közöltem vele, hogy Vándor konzul úr jelenleg Budapesten tartózkodik megkért, hogy a Konzul úr távollétére való tekintettel, valamint telefonon nem közölhető halaszthatatlanul fontos ügyben fogadjam őt és egy barátját, mint a pozsonyi zsidóság képviselőit. Amikor fentnevezett és egy dr. Adler nevű úr – aki mint a pozsonyi zsidó egyesület főtitkára mutatkozott be – megjelentek, előadták, hogy azért szerettek volna Vándor konzul úrral sürgősen beszélni, mert tudomásukra jutott, hogy a soviniszta csehszlovák éra alatt halálra ítélt Esterházy Jánost, a pozsonyi magyarság volt vezetőjét az oroszok kiadták a csehszlovák hatóságoknak. Most attól tartanak, hogy a beneš-érában hozott kötél általi halálos ítéletet a következő nap reggelén végre is hajtják, s a magyar konzul közbenjárásával azt szeretnék elérni, hogy a per a demokratikus felfogásnak megfelelően a védőtanúk meghallgatásával újra letárgyaltassék. A tárgyalás időszakában a tanúként jelentkező csehszlovákiai zsidóság küldöttségét egyáltalán nem hallgatták meg. **Mostani lépéseiket azért**

teszik meg, mert le akarnák róni a csehszlovákiai zsidóság háláját azért, minthogy a nehéz időkben Esterházy több ezer zsidó életét mentette meg és az egész szlovák parlamentben egyedül volt, aki a deportálások ellen szavazott. Amikor fentieket előadták, közöltem velük, hogy egyrészt nekem nincs felhatalmazásom az adminisztrációs ügyeken kívül semmilyen más konzuláris cselekményekben való részvételre, másrészt nem tartom valószínűnek, hogy a magyar kormány bármely megbízottja állást foglalna ebben az ügyben, mert ez csehszlovák belügy. Erre ők azzal érveltek, hogy Esterházyra főleg a magyarsága miatt róttal ki ilyen büntetést, mert a németek kiszolgálója és a szlovákiai deportálás végrehajtója sem részesült ilyen súlyos büntetésben.[345] Ekkor azt tanácsoltam nekik, hogy ha magyar részről az üggyel kapcsolatban támogatást szeretnének, keressék fel a csehszlovákiai magyarság jelenlegi vezetőszemélyiségeit, név szerint Fábry, Lőrincz és Kertész urakat, annál is inkább, mert nevezettek előtt az elítélés körülményei ismeretesek és Esterházy előéletéről és tényked éseiről jobban vannak tájékoztatva, és amennyiben az ügyet magukévá teszik, közbenjárásra illetékesebbek, mint a magyar konzul. Amikor ezen véleményemet kifejtettem, megkértek, hogy mutassam be őket fentnevezetteknek. Én közöltem velük, hogy fenti vezetők közül személyesen csak Kertész urat ismerem, de nekem konzuli teendők tekintetében, amint már fentebb is kifejtettem, semminemű felhatalmazásom nincs lépéseket tenni. Miután érveiket felsorakoztatták, ezen

[345] Az utalás a zsidó lakosság deportálásáért felelős Alexander Mach szlovák belügyminiszterre vonatkozik, akit a Szlovák Nemzeti bíróság 1947-ben mindössze 30 évi börtönbüntetésre ítélt.

kérésüknek eleget tettem. De mielőtt fentnevezettek előtt kérésüket előadták volna, a megkeresett Kertész és Fábry urakkal közöltem, hogy a nekik bemutatott egyének, mint a pozsonyi zsidóság képviselői a távollévő főnökömet keresték, jelenlétemmel az elhatározásukra, illetve állásfoglalásukra hatást gyakorolni nem akarok, mert csupán csak a bemutató szerepét játszom. A kérelmek előadása után Fábry úr mindennemű közbenjárástól mereven elzárkózott. Tisztelettel kérem fentieket tudomásul venni és az esetleges szükségesnek látszó lépéseket megtenni.

Pozsony, 1949. május 3-án Fodor Endre konz. ig. felügyelő

2. sz. melléklet

Ján Podďumbiersky „Z kalicha utrpenia", a „Szenvedés kelyhéből" című könyve (megjelent a Pravda könyvnyomdánál Komáromban 1947-ben és Široký Vilmosnak van ajánlva) 191-192. lapján a következőket írja:

„A szlovákiai magyar grófokról mindig ellenségesen beszéltek a szlovák néppel szembeni magatartásuk miatt. Ebből a fajtából maradt nálunk Szlovákia megcsonkítása után is néhány példány, akik közül egy, Esterházy János a parlament (szlovák) képviselője is volt. Azonban ez a magyar gróf erkölcsi tekintetben és igazságszeretetben igen magasan áll Čulen Konštantín úr felett. Hogy nem túlzok, az megállapítható abból, amit egy kevéssel feljebb Čulenről írtam és amit Esterházyról írok, ennek a munkának a Ľudová strana (Néppárt) című részében és ami még lejjebb következik. Íme,

mit mondott gróf Esterházy János 1940. május 15-én a Nemzetgyűlésben az illavai koncentrációs táborról:

>Hihetetlen, hogy ebben az országban, amelynek, feje katolikus pap és ahol a miniszterelnök egy buzgó, igen gyakran az Úr asztalához járuló katolikus, olyan dolgok történnek, amire most felhívom a figyelmet. Köztudomású, hogy Illaván koncentrációs tábor létezik. Ebbe a táborba sokszor bűntelen emberek kerülnek és ott nyomorognak a legsúlyosabb állapotban heteken keresztül, úgyhogy ott egészségüket veszítik el. Nem helyeslem a koncentrációs táborok intézményét és azon a nézeten vagyok, hogy csak azt lehet becsukni aki, törvényellenes cselekedetet követ el, csak azt lehet bíróság elé állítani, és ha bűnössége bebizonyítást nyer, büntessék őt meg. De koncentrációs táborba küldeni valakit, ott tartani őt heteken és hónapokon keresztül kihallgatás nélkül és végül hazaengedni őt csak egy nyilatkozat előzetes aláírása után, ez nem kereszténvi dolog. Ez megrendíti a jogrendbe való bizalmat és a lakosságban a bizonytalanság érzését kelti…<

Ez csak egy rövid kivonat Esterházy beszédjéből, amelyet a Nemzetgyűlésben mondott és amelyet teljes egészében hozott a két Szlovákiában megjelenő magyar napilap és a budapesti sajtó is. bátor szavak voltak ezek és ilyeneket nem mert volna mondani még Dr. Vančo Milan és Emil Boleslav Lukáč sem. Es ha igen, ki tudja, hogy megengedték volna nekik, hogy a mondani valójukat befejezzék. Esterházy beszédjét a következőkkel fejezte be: >Elmúlt a bach-korszak, elmúlik a Mach-korszak és eljön a krach-korszak<.

Esterházy a pozsonyi Tiso-kormánynak mintegy lelkiismeret-furdalása volt. bántotta a kormányt, hogy ha időnként megcsiklandozta kritikájával és ezért szerette volna a

mandátumától megfosztani, de aggály volt aziránt, hogy mit szólna erre Budapest. Esterházy ezt tudta, és ezért mindenütt, ahol alkalma volt rá, belefúrt és belevágott a kormánytervekbe. Így például 1943. augusztus 22-én, mikor Poprádon vonatban ült, gúnyosan jegyezte meg a vonatról: >Ez expressz? Ez csalás, mint minden ebben az országban.<

Feljelentést tettek ezért ellene Eperjesen, az ügyészség kikérte a Nemzetgyűléstől és büntető feljelentést tett Esterházy ellen."

3. sz. melléklet

Fábry Zoltán, Štos[346] 478; 1949. V. 2. (Másolat.)

Kedves Vili elvtárs, Újra hozzád fordulok, de mindig az ment, hogy másokért teszem és nem magamért. Akárhogy csodálkozol is, de intervencióm tárgya ez alkalommal Esterházy János. Annak idején – 1946-ban a Te címedre is eljuttattam a szlovenszkói magyarság érdekében írt védiratomat, melynek címe: „A vádlott megszólal". Ott bizonyítékokat soroltam fel arra vonatkozólag, hogy a szlovenszkói magyarságot nem lehet egy kalap alá venni a karmasini németekkel. – És a bizonyítékok között ott volt Esterházy János 39 utáni viselkedése, melyet mint relatív antifasizmust emeltem ki. Te jól tudod, hogy 38 előtt Esterházy egyik legelkeseredettebb ellenfele voltam – joggal. De a pálfordulás utáni Esterházyt nem lehet, nem szabad összetéveszteni a 38 előttivel. Nyílt és publikált németellenessége hozta magával, hogy mint egyetlenegy ember

[346] Fábry Zoltán lakóhelye, Stósz

merte szavát felemelni a zsidótörvény ellen. Hogy a szlovenszkói magyarság majdnem teljes egészében németellenes maradt, az Esterházy érdeme. Amikor mégsem menekült, pedig tehette volna, de úgy hitte, nincs mitől félnie: a németek elűzői elégtételt fognak neki szolgálni. Nem így történt. Halálra ítéltek. Esterházyt csak azok ítélhetik el, akiknek szeme előtt a régi 38 előtti Esterházy rossz emléke kísért. Aki azonban itt volt és látta változását, kiállását, németellenességét, az egy új Esterházyt véd, valakit, aki ezt a védelmet meg is érdemli. Én úgy érzem valahogy, hogy kötelezve vagyok érdekében szót emelni. Kötelez engem a fenti memorandum, melynek hitelét rontanám, ha most is előtted fel nem emelném szavamat. Hidd el: az az Esterházy, akit én védek, megérdemli a kegyelmet. Kegyelmezzetek neki! Ha másért nem, hát azért, hogy felesleges politikai mártírt ne gyártsunk, ami a mai helyzetben a már létrejött csehszlovák-magyar megbékélést megnehezítené. Jól tudod, hogy én mindig csak olyan ügyért álltam ki, melynek igazságáról meg voltam győződve. Ha most egy halálra ítélt érdekében emelem fel szavamat, akkor lelkiismeretem szavára hallgatok. Kénytelen vagyok vele. Ha nem szólnék, magamat vetném meg. Szóltam. Kegyelmet kérek!!

4. sz. melléklet

Gardista 1942. május 17., 111. sz. (Fordítás.)

A parlament pénteki üléséről és arról, hogy ki szavazott a zsidók kitelepítése ellen A tegnapi parlamenti ülés iránt, mivel mindenki már várta a zsidók kitelepítéséről szóló törvényt, nagy volt az érdeklődés. Sőt feszültségről is lehetett beszélni. Az a hír terjedt el ui., hogy különböző, főképpen külföldi körök be fognak avatkozni, hogy a különböző, főképpen külföldi

körök be fognak avatkozni, hogy a zsidók kitelepítése ne nyerjen törvényes alapot. A parlamenti ülésnek program szerint 17 óra előtt kellett volna megkezdődnie, de csak röviden 18 óra előtt kezdődött meg. Ezért rémhírek terjedtek el és a késedelem okáról beszélgettek. A sok vendég között, akik más esetben a parlamentet nem látogatják, mindenféléről beszélgettek. Végül a parlament elnöke, dr. Sokol Márton 18 óra előtt megnyitotta az ülést. A kormány padján helyet foglaltak: a kormány alelnöke, Mach miniszter, Pružinský miniszter, Čatloš, Medrický és mások, mint azt a szlovák távirati iroda már közölte. Első pont a zsidók kitelepítéséről szóló törvény volt. Orlický dr. referátuma után sor került a szavazásra. A szerkesztők, akik a szavazókat figyelték, mert az érdeklődés kizárólag erre összpontosult, meggyőződtek arról, hogy egy kivételével az összes képviselő szavazott. Aki nem szavazott, az egyedül Esterházy képviselő volt. Ez a tény és a szavazás eredménye a legjobb válasz a rémhírekre. Ami Esterházyt illeti, nem lehet semmilyen beavatkozást látni. Esterházy képviselő kezét az ölében tartotta és nem szavazott olyan okokból, amelyek nincsenek semmilyen összefüggésben sem a bel-, sem a külügyi politikával. Különben a parlament folyosóin oly kifejezést használtunk, amely gyakori volt a múltban és itt-ott még most is alkalmazható, már korábban beszéltek arról, hogy Esterházy nem fog a zsidók kitelepítése mellett szavazni, de ezen csendes és szerény tiltakozás okairól inkább mosolyogva, mint komolyan beszélgettek. A nyitrai gárdisták, akik a szavazás után szerkesztőségünket felkeresték, örültek a szavazás eredményének, mert valamilyen fogadást nyertek meg. Fogadtak, hogy Esterházy nem fog a zsidók kitelepítése mellett szavazni, mert nem tudna mit kezdeni nagybirtokával, amit még most is zsidók vezetnek. Szóval nincs szó komoly

politikáról, annál kevésbé külpolitikai nézetekről, vagy irányításról. És ha erről lenne szó.

Fő az, hogy a zsidók ki lesznek telepítve és hogy ez törvényes úton történik.

Köteles László

Egy elfeledett évforduló kapcsán

Amikor a szlovák és a magyar társadalom sajnos többedik alkalommal is megemlékezés nélkül hagyta elmúlni azt a figyelmeztetést hordozó évfordulót, amely arra emlékeztetett bennünket, hogy a háború alatti Szlovák Állam törvényhozása megszavazta a szlovákiai zsidók deportálásáról szóló törvényjavaslatot, a Szlovák Parlamentben 1997. május 15-én, az Együttélés Politikai Mozgalom parlamenti képviselőjeként az alábbi felszólalással próbáltam a köztudatba visszacsempészni a feledésre ítélt évfordulót s ezzel együtt a törvény megszavazását elutasító gróf Esterházy János emlékét. Tettem ezt annak érdekében, hogy legyen ez mementó minden jóakaratú ember számára, s egyúttal felhívjam a figyelmet arra is, hogy a nyílt fasizmushoz vezető út szinte észrevétlenül kezdődött el. Először úgymond a szlovák nemzeti érdekek védelmében távolították el bizonyos állami ágazatokból a „fajilag nem megbízható” tisztségviselőket, majd az 1942. V. 15-i szavazással a szlovák parlament már az életüket is eladta.

Erre a tényre és évfordulóra figyelmeztettem az akkori szlovák kormány és törvényhozás tagjait, más lehetőség nem lévén, az interpellációk adta kereten belül. Ez interpellációm aktualitását az évfordulón kívül az Ondrej Nemčok oktatásügyi államtitkár faji alapokon megírt körlevele adta. A körlevélbe foglalt államtitkári utasítás alapján ugyanis csak az ún. államalkotói (vagyis a szlovák) nemzethez való tartozás alapján tették volna lehetővé a pedagógusoknak az egyes tantárgyak oktatását. Végül felhívtam a figyelmet arra, hogy jelenleg Szlovákiában elsősorban a kormány és a törvényhozás visel felelősséget azért, hogy megakadályozza az ilyen, a II. világháború embertelen zsidó törvényeire emlékeztető körlevelek kiadását.

Tisztelt Szlovákia Kormánya!

Tisztelt Nemzetgyűlés!

A 350/1996-os törvény 129 §-a értelmében interpellálom a szlovák kormányt, egyben fel akarom ébreszteni a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa képviselőinek lelkiismeretét is.

Engedjék meg, hogy emlékeztessem Önöket Szlovákia modernkori történetének egyik legsötétebb dátumára. Éppen 55 évvel ezelőtt, 1942. május 12-én szavazták meg az akkori Szlovák Parlament képviselői „A zsidók deportálásáról szóló alkotmánytörvényt", vagyis az „Endlösung-ot".

Az ezt megelőző zsidóellenes rendelkezések és törvények, az 1938 utáni időszakban szinte észrevétlenül akarták kiiktatni a közéletből és az egyes állami funkciókból a faji alapon megbízhatatlanná nyilvánított nem árja állampolgárokat. Ez az akkori politikusok által támogatott embertelenség

öntörvényileg vezetett a mi nemzeteink és népcsoportjaink történetének legborzasztóbb bűntettéhez, több mint 60 000 állampolgár meggyilkolásához, csak azért, mert ők zsidó származásúak voltak.

Ezért a bűntettért óriási felelősséget visel az akkori államelnök, a törvényhozás és a kormány, akik nem léptek fel időben e fasiszta tendenciák ellen, sőt, engedjék meg, hogy idézzem a törvény indoklásának eredeti szövegét:

„ .....A Szlovák Köztársaságnak lehetősége nyílt minden zsidó eltávolítására. A kormány nem akarja ezt a lehetőséget elszalasztani, ezért a zsidók kitelepítését minél előbb törvényi alapra kívánja helyezni...“

Ezt a törvényt Esterházy János kivételével minden képviselő megszavazta, azzal a tartozékkal együtt, hogy a Szlovák Köztársaság minden elszállított zsidó után fizessen 500 birodalmi márkát, ezzel fedezve a kitelepítéssel kapcsolatos költségeket. Adolf Hitlert is meglepte, hogy a deportálásban kicsúcsosodó zsidóellenes intézkedések német nyomás nélkül, a Szlovák Köztársaság önálló kezdeményezésére történtek.

Mire figyelmeztet bennünket ez a mai dátum?

Arra, hogy megértsük, a mi generációnknak, de különösen a kormánynak és a Szlovák Nemzetgyűlés törvényhozó testületének szent kötelessége megtenni mindent azért, hogy minden legális eszközzel fellépjen a Szlovák Köztársaságban újra feléledő fasiszta és rasszista tendenciák ellen. Ebből az okból követelem, hogy a Szlovák Köztársaság kormánya ítélje el Nemčok államtitkár cselekedetét, aki írásban hívta fel az állami hivatalnokokat arra, hogy faji előfeltételek alapján

tegyék lehetővé a szlovák nyelv-, a történelem- s a földrajzoktatás pedagógusi hivatásának betöltését a Szlovák Köztársaságban. Egyúttal követelem önöktől, valamint a Szlovák Köztársaság főügyészétől, a szükséges törvényi lépések megtételét ezzel kapcsolatban.

Tisztelt Nemzeti Tanács!

Nagyon szomorúnak tartom a szlovák igazságszolgáltatás azon tévedését, hogy a Szlovák Parlament egyetlen olyan képviselőjét, akinek volt bátorsága nyilvánosan visszautasítani a zsidók deportálását elrendelő fasiszta törvényt, jogtalanul halálra ítélte. Pedig ezt a képviselőt az akkori német nagykövet is joggal nevezte Közép-Európa legbátrabb emberének.

Ez a becsületes ember, Esterházy János rehabilitálása mind a mai napig nem történt meg, miközben állami pénzen nyomtatnak ki és terjesztenek mindenféle ostoba és tendenciózus kiadványokat azzal a céllal, hogy nevét még jobban befeketítsék.

Mindennek ellenére az ő becsületből fakadó 55 évvel ezelőtti tette halhatatlan marad és ott él minden tisztességes állampolgár szívében. Tisztelet Esterházy János emlékének!"

A szlovák kormánykoalíció képviselői a felszólalásomra füttyel, asztalveréssel, közbekiabálásokkal reagáltak. A bekiabált jelzők között a „horthysta", „irredenta" az enyhébbek közé tartoztak. Végül a koalíciós képviselők tüntetőleg elhagyták a parlament üléstermét.

Így csak az ellenzék tagjai hallgatták végig felszólalásomat, amelyben főhajtással tisztelegtem gróf

Esterházy János emléke előtt, aki 55 éve a szlovák parlament összes képviselője közül egyedül mert és akart nyilvánosan ellentmondani a nemzeteink története legembertelenebb döntésének, a szlovákiai zsidók koncentrációs táborokba való deportálásának.
Aznap este a Kassai Zsidó Hitközség egyik tagja hívott fel telefonon, aki a Szabad Európa adásából értesült a parlamentben történtekről. Saját maga és hittestvérei nevében köszönetet mondott felszólalásomért és tisztelgésemért gróf Esterházy János emléke előtt, s megerősítette, hogy az Ő emléke a mai napig ott él minden tisztességes ember szívében. Ezt akkor komoly elismerésként értékeltem.

Kassához kötődően szeretném felidézni azt az emlékemet is, amikor a nyolcvanas években, gyakran meglátogattam volt kassai osztályfőnökömet, Frankel Angélát.[347] Ilyenkor mindenféle dolgokról elbeszélgettünk, többek között arról is, miként élte át a harmincas és a negyvenes éveket. Egy alkalommal szóba került Esterházy János neve is. Őszinte meglepetésemre a professzor asszony teljesen természetes módon kijelentette, hogy ő személyesen ismerte Esterházyt. Az 1930-as évek végén szegény zsidó leányként Esterházy János családjától kapott támogatást pozsonyi tanulmányaihoz, amit nővére, Esterházy Lujza adott át neki. 1939-től, a Szlovák Állam létrejötte után, amikor a zsidóknak megtiltották, hogy egyetemre járjanak, ő sem folytathatta tanulmányait a pozsonyi pedagógiai főiskolán. Ekkor, Esterházy János egy Magyarországra szóló útlevelet szerzett a számára, ahol az ő pénzbeli támogatásával, végül be

[347] A történet elhangzott Köteles László 2001. 03. 29-én a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában elmondott felszólalásában is.

tudta fejezni tanulmányait és ott tanári oklevelet szerzett. Ennek köszönhetően évtizedeken keresztül taníthatott matematikát és közgazdaságtant az én egykori iskolámban, a kassai gépipari szakközépiskolában. Mindezért hálás szívvel emlegette Esterházy János nevét.

Ma Esterházy grófot szabadon lehet vádolni a különböző sajtótermékekben, ahol felróják neki, hogy nem volt tévedhetetlen, hogy verbálisan saját korának gyermeke volt. De azt nem írják meg róla, hogy abban a korban, amely a gonosszal szembeni fellépéshez konkrét tetteket végrehajtani képes karakán személyiségeket követelt, ő becsületes kereszténykén és az elvek embereként mindig ott volt a helyén és segített, amikor kellett.

Legyen tisztelet emlékének!

Dunajszky Géza:
Esterházy János és nővére, Lujza

Gróf Esterházy János, Csehszlovákia legjelentősebb magyar mártír politikusának élete és állásfoglalásai máig viták tárgyát képezik a szlovák-magyar viszonyban, mivel személye a Wikipédia szerint is mára már szimbólummá vált. Molnár Imre barátomnak köszönhetően, aki hosszas és alapos kutatás után feldolgozta a példaértékű politikus életét és munkásságát, ma már nagyon sok mindent tudunk róla és tevékenységén keresztül nővéréről, Lujzáról is. Amiért itt és most beszélni kell róluk, annak oka az, hogy az 1945 húsvétját követően, 1945. április 8-a volt az a dátum, amikor mindkettőjük mártíromsága Pozsonyban elkezdődött.

Esterházy Lujza grófnő (1899. máj. 7. Nyitraújlak (Veľké Zálužie), † 1966. márc. 30. Párizs) hányatott sorsáról kevesen

tudják, hogy pozsonyi letartóztatása után, a város magyar és német polgáraihoz hasonlóan a fent említett dátumon elsők között toloncolták ki Ligetfalura. Akkor már tudott János öccse letartóztatásáról, aki Gustáv Husák szlovákiai megbízottat ment meglátogatni és volt parlamenti képviselőként a háború utáni rendezésben szolgálatait felajánlani a Duna-parti belügyminisztérium épületébe. Husák parancsára ekkor tartóztatták le, majd később kiadták őt a szovjet titkosrendőrségnek. (Ennek körülményeiről, moszkvai peréről bő információ található Molnár Imre könyvében.) Lujza azért tartózkodott Pozsonyban, hogy megpróbálja elérni, hogy testvérét a hatóságok szabadon engedjék. Nem sikerült, mert Jánost, több felvidéki magyar politikussal együtt Moszkvába internálták, ahol kényszermunkára Szibériába száműzték. Lujzát, 1945 nyarán orvosi közbenjárásra kiengedték a ligetfalui internálótáborból, majd nyugati kapcsolatainak és a francia követségnek köszönhetően – kiválóan beszélt franciául – sok-sok levelezés és kérvényezés után, titokban Franciaországba, Párizsba távozott. A Franciaországban írt visszaemlékezéseiből (Coeurs affronte`s, 1961; magyarul: Szívek az ár ellen, 1991) tudhatjuk meg, hogy 1946-tól fordítóként ott volt a párizsi Békekonferencián, és segítette a magyarországi küldöttség munkáját. Lobbizásának, a határon túlra került magyarok ügyének érdekében végzett háttérmunkálkodásának eredményeképpen, neki is köszönhető, hogy a konferencián aláírt békeszerződésben a nyugati nagyhatalmak nem járultak hozzá a felvidéki magyarok Csehszlovákiából történő kitelepítéséhez. Később a Rideau de Fer (1950–51) és a Réfugié Hongrois (1951–1959) szerkesztőségében újságíróként és fordítóként dolgozott. Megpróbált külföldi politikusokon keresztül nyomást

gyakorolni a második Csehszlovák Köztársaság kormányára testvére szabadon bocsátása érdekében. Az ő és húga igyekezetének köszönhetően Esterházy János Gulagból való visszatérése után kegyelmi kérvényét, melyhez csatlakozott a háború alatt megmentett szlovákiai magyar zsidó közösség Benešhez eljuttatott kegyelmi kérvénye is, a kommunista Gottwald elnök figyelembe vette, és Esterházy Szlovák Népbíróságtól kapott halálbüntetését kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre változtatta. Ezt a döntést az 1955-ös általános amnesztia során 25 év börtönbüntetésre csökkentették, de ebbe nem számították bele a szovjet fogságban eltöltött időt.

Esterházy Jánossal kapcsolatban tudjuk, hogy a Vatikán 2018 novemberében engedélyezte boldoggá avatási eljárásának megindítását, amelyet napjainkban a krakkói főegyházmegye folytat le. Boldoggá avatási pere 2019. március 25-én megkezdődött. Az is ismert, hogy Esterházy János gróf mind a mai napig nem kapta meg Izraeltől a Jad Vasem Világ Igaza elismerését, pedig a tények egyértelműek és alátámasztottak. 1944-ben zsidók, csehek, szlovákok, lengyelek százainak segített a szökésben. Nekem erről a zsidómentő tevékenységéről vannak valós ismereteim, a közeli volt munkatársaitól származó, tanúvallomással felérő információim.

Zobor alatti (Felsőkirályi és Pográny) tanítói tevékenységem idején Pogrányban, több velem folytatott bizalmas beszélgetés során találkoztam azokkal a személyekkel, akik tagjai voltak annak az Esterházy János által működtetett Nyitra-vidéki titkos hálózatnak, amely 1938-44-ben a menekülő cseh, szlovák, lengyel keresztény és zsidó családok százait segítette átjutni az első bécsi döntés után

Pográny és Lapás között húzódó szlovák–magyar határszakaszon. Az elmondásuk szerint a menekültek mentése 1939. szeptember 1-je, Lengyelország német és szlovák nácik által történt lerohanása után kezdődött, majd a zsidó származású polgárok mentése Szálasi hatalomátvétele és a statárium kihirdetése (1944. október 16.) után is folytatódott, csak kisebb csoportokban és a menekülök többnapos felkészítésével, illetve a nagyszülők után maradt öreg, nyitravidéki népviseleti ruhákba való beöltöztetésével.

Aki ismeri ezt a vidéket, az tudja, hogy az 1938 novemberében meghúzott határvonal milyen furcsaságokat szült, mert Szlovákiában Pográny község még ebben az időben színmagyar településnek számított. A határ túloldalán, alig másfél kilométerre levő magyarországi Kis- és Nagylapáson viszont már zömmel szlovákok éltek. (Megjegyzem, Nagylapáson született 1924-ben Janda Iván, a Duna utcai magyar gimnázium volt igazgatója, a CSMTKÉ vezető karnagya, akinek édesapja, Janda Árpád ebben az időben itt volt kántortanító. A pogrányiak mindkettőjüket ismerték, s 1962-79 között az idősebb pogrányiak velük kapcsolatban is sok érdekes, szeretettel és megbecsüléssel átitatott történetet meséltek nekem.)

A határszakaszt pont a két falu fura helyzete tette alkalmassá a viszonylag „zavartalan” embercsempészetre, még azután is, hogy az 1939 tavaszán végrehajtott határkiigazítás után mindkét Lapás község visszakerült a Tiso-féle szlovák állam „kebelébe“. Ez az életmentő cselekedet elveiben Esterházy János emberi hitvallását is megerősítette: „Mi a szlovák népet mindenkor testvérünknek tekintettük és fogjuk tekinteni a jövőben is. Az ezeréves sorsközösség az Úristen

műve volt, és ezt a sorsközösséget emberi erő szét nem bonthatja." A sikeres embercsempészethez hozzájárult az a tény is, hogy egyik országnak sem volt elég embere a hosszú határszakasz őrzésére és a magyar-szlovák határon mindkét oldalon több kilométeres szakasz jutott egy-egy határőrzéssel megbízott fináncpárosra.

A hatvanas évek végén a Csemadok pogrányi alapszervezete felkérésére a faluban férfikart alapítottam, amelyben főleg javakorabeli, 45-50. évükben járó férfiak énekeltek, kezdetben majd harmincan. A heti két próbát, főleg a vasárnapi litánia után tartott összejövetelt, gyakran a pogrányi pincesoron fejeztük be, valamelyik kórustag borospincéjében folytatott „utóénekléssel". Erre mindig akadt alkalom, név-, születésnap, újszülött vagy unoka érkezése, stb. Gondom abból lett volna, ha kimaradok ezekből az ünneplésekből. Az idő múlásával, ahogy a kórustagokkal közelebb kerültünk egymáshoz, egyre többet árultak el a háború alatt velük megtörtént eseményekről, kalandjaikról. Azon már nem lepődtem meg, hogy ezekben a történetekben gyakran szerepelt gróf Esterházy János és a helyi barátja, Aujeszky József malomtulajdonos, akinél a gróf gyakori vendég volt, lévén, hogy a neje szintén grófi családból származva oldalági rokonuk is volt. Többször úgy adódott, hogy a kórus oszlopos tagjai maradtak utolsónak mellettem, akik a szomszédságomban laktak, a malom közelében, a Vízköz utcában, az Aujeszky-kúria mellett. Kezdetben csak néhány mondattal jelezték, hogyan folyt a malomban előző éjjel elszállásolt zsidó származású polgárok okirattal való ellátása, majd az egyik barátjára mutatva megjegyezte, „másnap vagy harmadnap este, attól függően, hogy melyik magyar vagy szlovák finánc volt szolgálatban, Laci vitte őket a

kislapási iskolába, a határzónába, majd onnan egy alkalmas pillanatban ő vagy mások, a fináncokat jól ismerő ember, át a határvonalon, Magyarországra". Amikor rákérdeztem, hogy miért ő, át sem gondolva mit mond, őszintén jött tőle a válasz, „mert nekik van szőlőjük és pincéjük a volt határszakaszon". Ugyanis a kislapási pincesor a Poronna nevű dűlőben összeért a Pográny déli részén lakók szőlőültetvényeivel és az ott található pincékkel. Itt az év minden szakaszában akadt munka, és a határvonalon sétáló magyar vagy szlovák fináncok már megszokták az ottani embereket, mint ahogy a telektulajdonosok is név szerint ismerték a fináncokat. Ebéd- vagy vacsoraidőben a bort és a szalonnát sem sajnálták tőlük, hozzá só, fehér retek vagy hagyma is akadt a pincében bőven. Ebből adódóan aztán a kalandos ismeretségből „hasznos" barátság lett, ami lehetővé tette a zöldhatáron a tömegek átvitelét. Persze ügyeltek a látszatra és a megbeszélt szabályok betartására is. A történtek idején 15-17 éves suhancok voltak, heccnek vették az egészet, és ha máskor voltak is ellentétek a két falu között, a határvonal meghúzása után ez az akadékoskodás megszűnt, és az előnyeit mindkét oldalon igyekeztek egymás javára kihasználni. Néha az olcsóbb áruk csempészésére is.

Csulák László és Süttő János volt közülük bejáratos Aujeszky Józsi bácsihoz és a grófnőhöz. A ház körüli teendőkben is kisegítették őket, amiért pénzt, élelmet kaptak. A kastély és az alig 150 méterre levő parókia között másik két fiú vitte az adatokat, és hozták a plébános úrtól az annak alapján kiállított keresztleveleket, magyarosan hangzó nevekre, amit be kellett a menekülőknek tanulniuk. Ettől az életük függött. A keresztleveleket is gyűrni, sokat használt irattá kellett változtatni. Ebben Lukács Mihály és Lukács Flórián vállaltak

szerepet. A négyessel egyszer sikerült együtt maradnom, akkor részletesebben elmesélték az Esterházy gróf által irányított mentés forgatókönyvét, és benne az ő szerepüket. A határ túloldalán, Kálaz és Hind községekben, a volt magyar párt tagjai és családjai szedték még kisebb csoportokra a menekülőket, és vitték tovább Garamkálna-Párkány-Esztergom felé őket. Volt akiket a Nagycsalomija község mellett létesített lengyel menekülttáborba szállásoltak el. Akkor már büszkék voltak arra, amit tettek. A cselekedetük veszélyét fiatalon nem is érzékelték, nem tudatosították, hogy az életükkel játszanak. Azt viszont tudták, hogy a biztos haláltól mentik meg a szökésben levő lengyel polgárokat vagy a szlovák, cseh, lengyel zsidó családokat. Sokszor pici gyerekeket, csecsemőket vittek át. S nehogy felsírjanak menekülés közben, az elaltatásukra is megvolt a receptjük. Az indulás előtt enyhe mákhéjfőzetet kevertek a teájukba, hogy ne legyen velük gondja a csoportnak, főleg az édesanyjuknak. A négyes ugyan névsort nem vezetett a kimenekített emberekről, de elmondásuk szerint, bő hat év alatt közel kétezer embert vittek át a zöldhatáron. Néhány közeli zsidó család nevét még meg tudták mondani, hogy kiket vittek át Magyarországra Aranyosmarótról, Kis- és Nagytopolcsányból, Nyitráról, Pőstyénből stb., de én ezeket az embereket nem ismertem, nem ismerhettem, hiszen nem itt születtem.

A háború után többen visszajöttek megköszönni Aujeszky úrnak és a grófnőnek az értük tett jó cselekedetet. A nyitrai járási hivatalokban azt is kijárták nekik, hogy a kis kastélyukban maradhassanak. A malmot Klement Gottwald hatalomra kerülése (1948. február 25.) után, államosítással vették el tőlük. Magam is ismertem Aujeszkyéket, és mivel szomszédok voltunk, gyakran elbeszélgettünk egymással. A

grófnő főleg a szépirodalmat kedvelte, elolvasásra sok régi, ritka könyvet kölcsönözhettem ki tőle. A haláluk után a kastélyt a helyi termelőszövetkezet vette meg, amelynek vezetői a kúriában irodát, a malomban raktárt rendeztek be.

Gróf Esterházy János sem vezetett listát az életmentési munkájáról. Viszont jótettének, emberségének emléke ma is elevenen él a faluban és az egész Nyitra-vidéken. A pogrányi „fiúktól" hallott történetet elmeséltem Molnár Imrének, sőt korábban, 2012-ben Paulisz Boldizsárnak is. Ez Szombathelyen történt, ahol Felvidékről többen egy Esterházy-konferencián vettünk részt. Boldizsár, Istenes József építészmérnökkel akkor az Esterházy-zarándokhely tervéiről beszélt a résztvevőknek. Mivel mindkettőjüket jól ismertem, és tudtam, hogy az Aujeszky-kastélyt 1989 után Paulisz Boldizsár vette meg, javaslattal éltem feléje, hogy a zsidómentés cselekedetének emlékére Gróf Esterházy Jánosnak az Aujeszky-telek előtt is állítsanak emléktáblát. Végtelenül örülök, hogy Boldizsárnál a javaslatom meghallgatásra talált, neki köszönhetően gróf Esterházy Jánosnak emléktáblát helyeztek el Pogrányban a kúriát övező téglakerítésen. Nyitra felől érkezve, az emlékhely a falut átszelő főút mentén, a téglakerítés sarkába beépítve, a malom után jobbra található.

Tisztelet Esterházy Lujza grófnő és az életmentő gróf Esterházy János emlékének!

Ifj. Csámpai Ottó-Molnár Imre

Egy ember volt ott elbújtatva benne

Interjú Hering Nándorral és Kovács Antallal[348]

--Esterházy János itt maradt azokkal a magyarokkal, akik nem kerültek vissza Magyarországhoz, s akiket akkor képviselt és segített nekik. Maguk ismerték Esterházy Jánost? Találkoztak vele személyesen?

Hering Nándor (HN): Nem, sajnos nem találkoztam. Csak hallottam róla. Gyerek voltam, nehéz felidézni. Édesapám, édesanyám, s még más magyarok, akik ott éltek Kiscétényben, azok beszéltek róla. Nehéz volt Szlovákia alatt, nemcsak a zsidóknak, de a magyaroknak is. 1938-ban ugyanis a magyarok (értsd: magyar katonák) feljöttek egész Nagycétényig. Édesanyám kitette a magyar zászlót, magyar ruhát varratott, és vártuk a magyarokat, hogy hozzánk is bejönnek. De nem jöttek. Kiscétény falu előtt megálltak a magyarok, s már tovább nem jöttek, így az lett a határ. Így később, a Szlovák Állam létezése alatt baj volt, hogy mi a zászlót kitettük, mert emiatt üldöztek bennünket, nem volt szabad még magyarul beszélni sem. Az iskolában kigúnyoltak, hogy magyar vagyok. Kiscéténybe ugyan akkor még nem volt sok szlovák, de, akik voltak, nagyon erős és nagy családok voltak. Sokan ekkor, a Szlovák Állam alatt költöztek ide Felső-Nyitra környékéről szlovák családok és így többet megengedhettek maguknak, mint az itt elő magyarok. A falu is megváltozott és erősen elszlovákosodott. A magyarok pedig kisebbségben maradtak.

--Mi történt a zsidó lakosokkal?

---

[348] Hering Nándor: 1935-ben Kiscétényben született, majd Nyitrán élt. Kovács Antal: 1950-ben Kiscétényben született, s jelenleg is ott él.

HN: 1942-ben a zsidókat elvitték a falunkból, volt itt egy üzletük. Háromkor reggel jött értük a teherautó. Akkor még autók nem nagyon jártak. Nagy zaj volt, így én is odaszaladtam. Gárdisták jöttek. Volt velük egy hivatalos ember, aki átvette a zsidók üzletét. De az az ember három nap alatt eladta a házat is és mindent, majd eltűnt a pénzzel pedig ő is a gárdistákkal jött. Ez volt a híres arizáció[349].

-- Sikerült megmenteni valakit közülük?

HN: Igen a Verő Palit, aki aztán hozzánk került. Ő eredetileg Nyitrán lakott. A házát lefoglalták. De annak a pincéjében csinált magának egy elfalazott helyiséget, olyat, hogy nem volt bejárata, csak az utca felől egy ablaknyílás volt rajta. Talán ott tudott bemenni és ott húzta meg magát. Ebbe a házba költöztek be a gárdisták is, akik nem tudták róla, hogy ő ott rejtőzködik a pincében. És aztán Kovács Nándi bácsi (Kovács Antal édesapja), aki Esterházy Jánosnak volt az embere, valahogy ismerhette a gárdistákat. Tudta, hogy melyik nem olyan szigorú, nem olyan gazember, s amikor egy ilyenfajta volt szolgálatban, akkor a Nandi bácsi elhozta a Verő Palit Nyitráról Kiscéténybe. Azt hiszem még nem lehetett nyár, mivel a cséplőgépek még üresek voltak. Mi gyerekek katonásdit játszottunk a kertben a gépek körül. Én egyszer felmásztam az egyik cséplőgépre és akkor vettem észre, hogy egy ember volt ott elbújtatva benne. Az édesanyám is észrevette, hogy megtaláltam az embert, aki Verő Pali volt Nyitráról. Magához hívott és azt mondta: nem szabad ezt senkinek megmondani, mert ő zsidó és el akarják őt vinni és nem szabad erről beszélni, mert az egész családunk veszélyben van. Mivel a mi falunkban

[349] A zsidó vagyon kisajátításának hivatalos szlovák megnevezése.

is laktak gárdisták, hát én erről hallgattam. De sokszor láttam, hogy este bejárt hozzánk a házba, ott megmosakodott, vacsorázott, de napközben a cséplőgépbe volt elbújva. És ott volt úgy 3-4 hónapig, egészen addig, amíg a kiscétényi határnál átszöktették őt Magyarországra. Onnan úgy tudom, hogy Olaszországba ment, és a háború után pedig Németországban élt. Még Nándor bácsinak sokszor írt onnét levelet, egész 1948-ig megvolt vele a kapcsolat, míg nem kerültek hatalomra a kommunisták.

--Ki szervezte meg Verő Pál elbújtatását maguknál?

Kovács Antal: Verő Paliéknak Nyitrán volt házuk a Fraňa Mojtu utcában. Pali, akiről szó van, ott benn volt a pincében, egy helyiségben, ami úgy volt megcsinálva, hogy a szenet az utcáról kis ablakon keresztül dobálták be a pincébe, de a pince hátsó része be volt falazva, csak ez a kinti ablak volt. Ezen keresztül kapott enni, amíg lehetett és itt is csempészték ki, vitték ki őt egy éjjel. Ez 1944-ben volt. Ezek után nálunk bújtatták el. Apukámnak, Kovács Nándornak ugyanis volt két cséplőgépje. Az egyikbe bele volt téve egy matrac és így Verő nappal ott tartózkodott, éjjel meg bejött hozzánk a házba. Közben a szomszédban bizony ott voltak a Balvanék, Naďék, Gajdošék, és ezek mind nagy gárdisták voltak.

Ennek a Verő Pálnak itt, Kisemőkén voltak birtokai és az Esterházyval ők jó kapcsolatban, gazdasági együttműködésben voltak, mivel zöldségmagokat termeltek. Édesapám is oda járt csépelni, így egymást segítették. Például a Bodnyánszki, ő is egy zsidó volt, ő adta az üzemanyagot. Édesapám, Kovács Nándor pedig az Esterházy vezette magyar pártnak volt az elnöke Kiscétényben. Mivel Esterházy János földbirtokos volt, a környékbeli zsidók majdnem mind kapcsolatban álltak vele, s

ezért többen tőle kértek segítséget az üldözés idején. Ez a Bodnyánszki nevezetű, akinek üzlete volt és üzemanyaggal kereskedett, édesapámon keresztül került kapcsolatba Esterházyval. A bújtatásra, majd a szöktetésre Esterházy kérésére, vagy legalábbis a tudtával került sor. Ő volt az is, aki odaát elintézte, hogy az átszöktetett személyek befogadást, hivatalos papírokat kapjanak.

--Hogy történt a Verő Pál átszöktetése a határon?

KA: A Verő Pali ki akart jutni Magyarországra. Ezt könnyen megtehette volna, hisz nagyon sokan szöktek át a határon itt Kiscéténynél, mert itt nagyon barátságos volt a magyar határőrparancsnok. És az édesapám kérdezte ezt a Verőt, hogy van ott magának hol lenni? Ő mondta, hogy nincs. Nem ismer ott senkit. Hát ezért kellett nálunk tartózkodnia 3-4 hónapig, amíg ott számára megszervezik a befogadást. Ahogy az édesapám meg Verő Pali mentek Nyitráról Kiscéténybe, persze gyalog, megálltak Nagyemőkén, mert ott voltak Verőéknek birtokai, amit akkor már elvettek tőle, de egy fehér tehenet elhoztak hozzánk, hogy legalább így segítsen ki minket is.

--Verő tehát csak akkor nem mehetett át a határon, ha Esterházy, vagy más valaki elintézte a magyarországi hivatalos tartózkodását?

KA: Igen, de kellett hozzá ismeretség még a határon is. A Kiscétény és Nagycétény közti határőrökkel szüleink jó viszonyban voltak, sok mindent ezáltal el lehetett intézni.

HN: A parancsnok, aki nagyon jó ismerősünk volt, Nagycétényből járt hozzánk és ott beszélgetünk, az ottani helyzetről, zsidóságról, másról. Én gyerek voltam, nem nagyon

értettem a dolgokat, de engem ismertek. Én is akármikor átmehettem. Nem kellett semmiféle okmány vagy papír hozzá. A határ nem volt annyira őrizve. Csak néhány katona volt ott és az úton egy sorompó. A zsidókat az országúttól pár száz méterre lehetett átvinni, tudták pontosan, hol van az a hely, ahol biztonságosan át lehet menni. Naponta tíz család is átment így itt Magyarországra**.**

--Ezek magyar zsidók voltak? Esetleg ez a Verő Pál tagja volt a magyar pártnak?

KA: Hát, Dr. Verő Pál, bízok benne, hogy igen. De énnálam nincs semmilyen jegyzet erről. Nálunk csak a helybeliekről van. A Bodnyánszkiról sem tudom.

HN: A Bodnyánszkinak a felesége keresztény volt. Ő itt maradt, nem volt arizálva. A zsidók megkapták a csillagot, de az itteni csillag ólomból volt kiöntve. Jó nehéz volt, főleg az asszonyoknak lógott a csillag a ruhájukon. Aztán ki volt hirdetve az újságban még a hirdetőben, hogy nem szabad azsidóknak szombaton és vasárnap kimenni a városba, még akiskutyákat is le kellett nekik adniuk. Vendéglőbe se, sehová nem mehettek és mindig csak a csillaggal jártak. Borzasztó helyzet volt, de mi magyarok is meg voltunk akkor bélyegezve.

--Kedves Nandi bácsi és Anti, nagyon szépen köszönjük a beszélgetést.

Lebovits Imre

Javaslat gróf Esterházy János rehabilitációjára

Néhány mondat magamról. Tiszafüreden születtem 1929-ben. Zsidó elemi iskola, négy polgári után Budapesten inas voltam. Az 1944. március 19-ei német megszállás után mindenképpen haza akartam menni szüleimhez, ami nagy nehezen sikerült. Április 5. sárgacsillag viselése, május 8. tiszafüredi gettó, téglagyár. Június első napjaiban vitéz Horváth Kálmán százados sorozást tartott a gettóban, én is jelentkeztem. Kb. 60 fő, főleg gyerekek és öregek vonultunk be munkaszolgálatra. Június 8-án a gettót felszámolták és Tiszafüred járás zsidósága Auschwitzba került. Szüleimmel soha többé nem találkoztam. Nagycsaládban éltem. Legközelebbi rokonságomból közel 80 családtagomat ölték meg Auschwitzban.

Mi munkaszolgálatosok Jolsvára kerültünk, majd a keleti frontra. A visszavonulás során Miskolcon voltunk, majd Kassán 80 zsidót vagonba rakva, 10 nap vonatozás után Burgenland Donnerskirchen nevű falujába vittek bennünket, ahol az Esterházy-birtok egyik pincéjében helyeztek el 750 deportáltat. Kegyetlen bánásmód, flekktífusz, kb. 150-200-an maradtunk, akik továbbmentek a mauthauseni koncentrációs lágerbe, ott szabadultam fel.

Új életem: órásinas lettem, majd 1949-ben felvételt nyertem a Miskolci Nehézipari Egyetemre. 1951-1953 között a Budapesti Műszaki Egyetem hadmérnök hallgatója voltam. 1953-ban a civil szakon végeztem és tanársegédként bent maradtam az egyetemen. Egyetemi docensként az egyetem könyvtárának modernizálásával bízott meg az egyetem rektora, amely sikeres volt. Innen mentem nyugdíjba.

Nyugdíjasként sikeresen kezdtem foglalkozni zsidómentők felderítésével. Horváth Kálmán százados és Almásy Tibor főhadnagy Jad Vasem elismerést, majd tábornoki előléptetést kaptak. Kezdeményeztem, hogy vitéz lófő Nagybaczoni Nagy Vilmos emléktáblát kapjon a Hadtörténeti Intézetben. 2007-ben jelent meg Zsidótörvények – zsidómentők című könyvem.

2010-ben Ivan Gašparovič köztársasági elnök Hitler és a fasizmus hívének nevezte gróf Esterházy Jánost. Ekkor kezdtem el foglalkozni Esterházy János életével. Nyílt levelet írtam 2011. szeptember 2-án a Népszavában a köztársasági elnöknek és bizonyítottam embermentő, zsidómentő tevékenységét, bemutatva, hogyan bántak a Tiso-érában a zsidókkal, az ellenzéki szlovákokkal, csehekkel és magyarokkal. Néhány részlet a cikkemből: „1942 nyarán 60 ezer zsidót deportáltak, előtte a parlamentben Esterházy János egyedül tiltakozott ez ellen. 1943 februárjában a maradék zsidóságot is deportálni akarta Tiso és Šaňo Mach belügyminiszter, de Slachta Margit, a Magyarországi Szociális Nővérek Társaságának elnöke XII. Pius pápához fordult, aki utasította a szlovák püspököket és így 20 ezer zsidó megmenekült a haláltáboroktól."

1945 tavaszán Esterházy János Gustav Husákkal tárgyalt, letartóztatták és átadták a szovjet NKVD-nek. Tíz év börtönre ítélték és észak-oroszországi koncentrációs táborba deportálták. 1947 szeptemberében a szlovák nemzeti bíróság távollétében halálra ítélte Esterházy Jánost. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni dr. Čikvanová cseh védőügyvédnő védőbeszédéből: **„A vád egyetlen pontját sem bizonyította be a bíróság"**…."Az 1938. október 6-i zsolnai határozat meghozatalánál, amely Szlovákia autonómiáját kiáltotta ki, gróf Esterházy János nem volt jelen." A cáfolatokat még

lehetne folytatni. Esterházy Mária kegyelmi kérvényét Šrobar miniszter támogatta. Az ítéletet életfogytiglanra változtatták. Cikkemben sok mindent részletesen bemutattam, amit nem kívánok itt részletezni, de neves személyiségek, üldözöttek véleményéből és nyilatkozataiból néhány részlet.

Vavro Šrobár miniszter és szlovák ellenálló: „Ha Esterházy Jánost kivégzik, az gyilkosság, mert az ellene hozott vádak hamisak. Azt akarjátok, hogy azt az embert öljék meg, aki 1942-ben egyedül nem szavazta meg 63 képviselő közül a zsidótörvényt? Aki cseheket menekített ki Magyarországon keresztül a németek elől?”

Ján Gál Poddumbiersky író Esterházyról: „Esterházy János 1940. május 15-én a parlamentben véleményt mondott az illavai koncentrációs táborról. „Hihetetlen, hogy ebben az országban, melynek feje egy hívő katolikus pap és a kormány elnöke ugyancsak hívő katolikus pap, olyan dolgok történnek, amelyre figyelmeztetni akarok. Illaván van egy koncentrációs tábor. Nem fogadom el a koncentrációs táborokról szóló törvényt… azt lehet csak bezárni, akit a bíróság elítél.” Esterházy beszéde végén mintegy mementóként mondta: „Elmúlt a Bach-korszak, elmúlik a Mach-korszak. És eljön a krachkorszak.”

1991-ben a Václav Havel elnök által alapított Masaryk-díjra jelölték Esterházy Jánost. A Szlovák Nemzeti Tanács elfogadta és a javaslat a második legtöbb szavazatot kapta. A Szlovák Tudományos Akadémia tiltakozására Havel elnök Esterházy Jánost törölte a kitüntetettek sorából.

Az Oroszországi Föderáció legfőbb ügyészsége 1993. január 21-i határozatában Esterházy Jánost, akit 1946-ban a Szovjetunióban 10 évre ítélték, minden vád alól felmentette és rehabilitálta.

Ján Čarnogurský szlovák igazságügyi miniszter 2001. március 29-én a Szlovák Nemzeti Tanács ülésén kijelentette: „Esterházy János egykori bírósági ítéletéből egyértelműen látszik, hogy politikai ítélet született"…

Karel Schwarzenberg cseh külügyminiszter 2007-ben a Prágai Tükör című újságban hasonlóan nyilatkozott és kijelentette: „Esterházy János volt a XX. század legbecsületesebb politikusa!"

Ján Medveď, Esterházy szlovák kortársa az Új Szó 1995. április 5-i számában kijelentette: „Mélyen felháborít a hír, mivel személyesen ismertem Esterházy grófot, aki nem volt hazaáruló."

Több zsidó és zsidó származású személy is nyilatkozott arról, hogy Esterházy János hogyan mentette meg életét.

Dr. Kohl pozsonyi ügyvéd (1945): „Esterházy a volt szlovák parlament legdemokratikusabban gondolkodó tagja volt, és a szlovákiai zsidóság több vezetője, köztük jómagam is az ő személyes bátorságának köszönhettük életünket."

Halmi József, Tel-Aviv (1954): „Mi magyar zsidók, csak hálával tartozunk Esterházy Jánosnak, akinek sikerült egyes akcióival sok száz magyar zsidót megmentenie. Zápotoczky csehszlovák köztársasági elnök humanitására vallana, ha a börtönben ártatlanul szenvedő Esterházy Jánost, akinek becsületes, gerinces magatartását a szlovák fasizmus ellen, úgy a Csehszlovákiában, mint az Izraelben élő magyar zsidóság igazolja, szabadlábra helyeznék."

Simon Wiesenthal levele a szlovák bíróság elnökének, Új Szó 1993. május 22. „Zsidó körökben nagyon sajnálatosnak tartották, hogy a kommunista korszakban semmilyen lépést sem tehettünk Esterházy János védelmében… Számos tanúvallomás áll rendelkezésünkre … a perújrafelvételhez és a rehabilitációhoz … Mélyen Tisztelt Elnök Úr, remélem, hogy nyilatkozatom és azon sokaknak a tanúságtétele, akiknek túléléséhez Esterházy János, ez a derék férfiú hozzájárult, segít majd jóvátenni egy igazságtalanságot."

Moshe Bejszki, a Jad Vasem Holokauszt Mártírok és Hősök Emlékbizottságának elnöke 1994. január 13-án levelet írt Esterházy-Malfatti Alice-nak. „Az Ön apja úgy is mint egy politikai párt vezetője és mint a szlovákiai parlament tagja, megértést mutatott az igazságtalanul üldözött zsidók iránt. Bátran kritizálta a nácik tetteit nyilvánosan is, ami nagyon ritka jelenség volt azokban az időkben… Az Ön apjának, Esterházy Jánosnak a neve és igazságérzete örökre emlékezetes lesz a szlovák zsidóság és minden zsidó számára."

A New-Yorki Rágalomellenes Liga (ADL, Anti-Defamation League) zsidó szervezet 2011. október 24-én a Bátorság és Becsület Díjjal tüntette ki Esterházy Jánost. Vezetője, Abraham H. Foxman kijelentette: „Esterházy János gróf egyike volt azon

keveseknek, akiknek volt bátorsága ahhoz, hogy nemet mondjon, amikor több mint elegendő oka volt arra, hogy hallgasson.”

Miért volt Esterházy János náci és Tiso-ellenes? Esterházy Jánosnak rokoni és emberi kapcsolatai voltak a megszállt Lengyelországban. Tudta, hogy a megszálló náci csapatok hogyan gyilkolják a zsidókat és a lengyeleket.

A tanúk, a tények bemutatása mellett továbbra is fontos cél Esterházy János rehabilitálása.

> Tovább kell vizsgálni a jogi lehetőséget.
> -Esterházy János elítélése politikai döntés volt, tehát a politikusokat is mozgósítani kell.
> -A visegrádi négyek három miniszterelnöke, a magyar, a cseh, a lengyel miniszterelnök próbálja meggyőzni a szlovák miniszterelnököt, hogy együtt kezdeményezzék Esterházy János rehabilitálását.
> -Esterházy János hívő katolikus volt. Kérni kell a magyar, a cseh, a lengyel, a szlovák prímásokat és püspöki konferenciákat, hogy támogassák Esterházy János rehabilitálását. Ferenc pápához fordulva őt is kérni kell, hogy támogassa a rehabilitációt.
> -Emlékezzünk arra, hogy Slachta Margit is közbenjárt a szlovákiai zsidóság ügyében. 1943-ban a szlovák zsidóság üldözése miatt személyesen a pápához fordult, kérve segítségét, közbenjárását. Közbenjárása eredményesnek bizonyult.
> Én, mint egy holokauszt túlélő zsidó ember arra biztatlak benneteket, hogy ne adjátok fel ezt a küzdelmet. Hiszem, hogy sikerülni fog.

Zilizi Zoltán

Beszélgetés Esterházy János munkatársával, Bányi Mihállyal[350]

Az alábbiakban a szlovákiai Nyitra-vidéki – zoboralji – származású Bányi Mihállyal készült beszélgetést ismerheti meg a tisztelt Olvasó. Bányi Mihály személye több okból is különlegesnek számít. Egyfelől a korából adódóan több dolgot élt meg – jót és kevésbé kellemeset –, mint amit egy átlagos embertársunk megélni szokott. Például ma már ritkaságszámba megy, ha azt mondhatja el magáról valaki, hogy Nyitra mellett, mégis Magyarországon született. Másrészt mostanra bizonnyal ő az egyedüli, aki még a közelmúltban azt állíthatta, hogy a

350

Részlet a Zilizi Zoltán által készített, *2016-ban születtem (Beszélgetés Esterházy János munkatársával, Bányi Mihállyal)* címmel, az Élő Zoboralja Polgári Társulás által 2015-ben megjelentetett kiadványból.

szlovákiai magyarok mártírhalált halt példaképével, Esterházy Jánossal ismerték egymást, együtt dolgoztak, talán még boroztak is. Bányi Mihály tanulságos visszaemlékezése a régi világba kalauzolja az olvasóit:

Származása, ifjúsága:

Egyszerű parasztcsaládból származom, négyen voltunk testvérek, három fiú, egy lány. Én voltam a második, a háború alatt születtem. Egész gyermekkoromban, a harmincas évekig tartott a gazdasági világválság. Abban az időben Kolonból, Gímesről és a környező falvakból rengeteg ember kényszerült kivándorolni. Építkeztünk, istállót meg kamrát állítottunk fel. Erre kölcsönt vett fel apám, aminek a visszafizetésére disznókat nevelt. Amikor már felhizlalták, a pestis elvitte mind. Maradt az adósság. Ez késztette édesapámat is, hogy kivándoroljon Franciaországba. Így kerültünk ki, a bátyám is a családjával együtt. Sok koloni származású ember kényszerült elvándorolni, egyik gímesi rokonunk Amerikába ment. Édesapám később visszatért. Nem szorosan Franciaországban, hanem francia környezetben éltem. Miután elvégeztem a pedagógiai főiskolát Lyonban, állást kaptam Belgrádban a szerb-francia kollégiumban. 1941-ig voltam ott, addig, amíg a németek megtámadták Jugoszláviát. Ekkor kerültem haza Kolonba. A német támadás 1941 tavaszán pár nap alatt zajlott le. Annak dacára, hogy Csehszlovákia megszűnt, Belgrádban még mindig működött a csehszlovák követség. Nekem csehszlovák útlevelem volt. Jól ismertem a konzult és a katonai attasét is, mert a gyerekeik hozzánk jártak iskolába. Megkérdeztem a követségen, hogy mi várható? Azt tanácsolták, ha tudok, menjek, amerre tudok, a német támadás bármelyik pillanatban bekövetkezhet. Hazamentem,

összepakoltam, és kimentem az állomásra. Úgy emlékszem, a pályaudvar tömve volt, a feje tetején állt a világ. A váróterem ablakain mentem be a vonathoz. Akkor már javában menekültek az emberek. Szabadkára érkeztünk, itt az állomáson azt híresztelték, hogy a németek bombázzák Belgrádot. Tudom, hogy ez volt az utolsó vonat, ami Jugoszláviát elhagyta. Tehát szerencsésen hazatértem.

Újra Szlovákiában

Először tanítói állást kerestem. Majdnem úgy volt, hogy sikerül Lédecen elhelyezkednem. Honosítani kellett volna a francia oklevelemet, a kérelmemet be is nyújtottam a legközelebbi tanfelügyelőségre, Aranyosmarótra. Ezt azonban visszautasították, két alkalommal is. Először azért, mert Szlovákiának (A Tiso-féle első önálló Szlovák Állam /1938–1944/ – megj. a szerk.) nem volt kulturális egyezménye Franciaországgal. Nagyon szimpatikus volt egyébként a tanfelügyelő. Szlovák ember volt, de tökéletesen beszélt magyarul. Én szlovákul nem tudtam, ő meg franciául nem beszélt. Megsúgta, hogy lépjek be a Hlinka-pártba (a Tiso-féle rendszerben működő párt, más néven a Szlovák Néppárt /HSĽS/ – megj. a szerk.), és valószínűleg sikerülni fog. Nem léptem be. Körülbelül 1941 szeptemberében jött Kolonba dr. Aixinger László, aki 1936-tól az Egységes Magyar Párt igazgatója volt. Lehet mondani, hogy Esterházy helyettese. A sógorom Kolonban Sándor Jani bácsi volt, a magyar párt helyi titkára; Aixinger nála vendégeskedett. A nagynéném, Erzsi néni libát vágott, és nagy ebédet rendezett az igazgató részére. Tudni kell, hogy nagy éhínség volt akkor a városokban, és minden cédulára ment. (Emlékszem, kenyeret is pakolt a táskájába…) Meghívtak az ebédre, hogy úgymond, tanult

ember is legyen mellette. (A sógorom kisiparos – bognár – volt.) Ott ismerkedtem meg vele, és, hát, elmondtam az igazgatónak a történetemet. Pár nap múlva táviratot kaptam tőle, hogy jelentkezzek Pozsonyban, mert szerzett nekem állást. 1941 őszén történt mindez. A párt szociális osztályán lettem alkalmazva, és szállást is biztosítottak a Dosztojevszkij utcai magyar kollégiumban ingyen ellátással, meg ötszáz korona fizetséggel, ami akkor jó pénznek számított.

Az Egységes Magyar Párt központjában

Az adminisztratív teendőket láttam el. Keveset beszélnek erről az osztályról, ezt is Esterházy János szervezte meg. Kimondottan szociális tevékenységet folytatott az osztály. Munka sem nagyon volt, így nagyon sok volt a rászoruló akkortájt. Ezeket segélyeztük, részben pénzzel, meg gyűjtésekkel (élelmiszereket, edényeket stb.), utcai „perselyezéssel". Betegellátási funkciókat is elláttunk. Volt 4−5 magyar orvos, emlékszem, volt köztük belgyógyász, sebész, nőgyógyász, meg fogorvos is. Divat volt egy napot kijelölni, akkor a párt aktivistái perselyekkel járták az utcákat, hogy adományokat kérjenek. Voltak szlovákok is, akiknek adtunk pénzbeli segélyt, így az osztályunk a pártba belépett szlovák nemzetiségűeket is támogatta. Bár utóbbiak nem voltak sokan, kb. 40-50 szlovák embert támogattunk rendszeresen. Szakszervezet, állami segélyezés nem volt abban az időben. Pláne a felvidéki magyarság nagyon sivár életet élt, egyrészt a háborús gazdasági körülmények miatt, másrészt a szlovákok antipátiája miatt. Nem sokkal éltünk messzebb az akkori antipátiájuktól, mint a helyi zsidóság. Rettenetesen haragudtak ránk, különösen a bécsi döntést követően. Nemcsak a politikusokat, hanem az egész szlovák társadalmat ez

jellemezte: a magyarok iránti gyűlölet. Úgy emlékszem, mindenütt azt lehetett hallani: „Česi peši do Prahy; Maďari, Židia do Dunaja!”[351] Visszatérve a munkámra: idővel az osztály titkárává neveztek ki. (Ebből félreértés is származott. Molnár Imre Esterházy-életrajzában úgy emlékeznek meg rólam, hogy Esterházy titkára voltam. Nem voltam a titkára, tudtommal neki nem is volt titkára. Aki helyettesítette őt, és az ügyeit intézte, az a pártigazgató, abban az időben Aixinger volt. Ez a félreértés abból származhat, hogy a Kolonban megjelenő újságban, a Koloni Visszhangban egyszer szerepeltem, és ott írtam, hogy Esterházy János mellett dolgoztam titkári minőségben.) A hagyományos banki teendőket a szlovákiai magyar Duna Bank látta el. A pártnak ott volt számlája, idejöttek be a pénzek, például a tagdíjakból, illetve a támogatások, állami és magánpénzek Magyarországról. Pénzfelvételi engedélyem nekem is volt, mert pénzt nekem is kellett naponta felvenni, mivel Esterházy relatíve kevés időt töltött a pozsonyi hivatalban, ugyanakkor nagyon sok időt Magyarországon. Utazásai során támogatókat keresett a szlovákiai magyar párt támogatására a grófi ismeretségei, meg a politikusok körében.

Magyarország megszállása után

Szálasi Ferenc magyarországi hatalomátvétele után 1944 őszén a magyarországi segélyek egyből megszűntek. Ennek oka, hogy Szálasiék mindenáron le akarták váltani Esterházyt, ő viszont nemet mondott. Mi abból éltünk, ami készpénzünk volt. Sőt, a párt is. Októbertől egészen ´45 februárjáig mi, tisztviselők fizetést sem kaptunk, ingyen dolgoztunk.

---

351 „A csehek gyalog Prágába, Magyarok, zsidók a Dunába!”

Februártól, amikor már újra megválasztották Esterházyt, a saját személyes tartalékából rendezte a fizetéseinket. Nem akarok vele dicsekedni, de Esterházyval mi ketten voltunk azok, akik utoljára hagytuk el a Nyerges utcai hivatalt Pozsonyban a város elestekor, 1945 húsvétján. Nagycsütörtökön voltam utoljára szolgálatban a pártban, már az előtte való héten sem jött be senki. Pest már sötétben volt, aki tehette, Pozsonyból is menekült. A szovjet gépek óránként elrepültek a város felett, ez pedig tovább fokozta a pánikot. Nagycsütörtökön tehát bejött az irodába Esterházy János, mindjárt odajött hozzám, kint ültem egy verandaszerűségen az udvar felől. Kezet fogtunk. „Mivel foglalkozik?", kérdezte. „Keresztrejtvényt szerkesztek", válaszoltam. „Szerkeszti?!", lepődött meg Esterházy, „Az sokkal nehezebb lehet, mint fejteni!" Ezután az irodájába ment. Negyedóra múlva elköszöntem tőle, és elmentem. Ekkor láttam őt utoljára.

Esterházy János szolgálata

Mi a legkorábbi emlékem Esterházyról? Az első alkalomra nehéz visszaemlékezni, mert Esterházyról Kolonban is úgy beszéltünk, mint családtagról. Mint egy családapáról vagy rokonról. Valószínűleg rövid időn belül az utcán találkoztam vele, hogy Pozsonyba mentem. Az első találkozás nem volt szenzáció a számomra, a Felvidéken úgy tekintették őt a magyarok, mint az apjukat.

Szimpatikus, közvetlen ember volt. Elnézést, amiért grófi származására utalok: abban az időben a grófokra mint „felsőbb adottságú" személyre néztek az emberek. Ellenben Esterházyt nem így nézték. Azok a felvidéki magyarok, akik Szlovákiában maradtak, nagyon el voltak keseredve, hogy a bécsi döntés következtében nem kerültek át Magyarországra. Ezt az

elkeseredést fokozta a háborús hangulat. Valóban kellett ezért valaki, aki tartotta a népben a lelket, az életet. Esterházy összefogta a Szlovákiában maradt magyar közösséget. A szociális osztályunk mellett például a fiú- és lányinternátusok megszervezése is az ő érdeme volt, ezek a személyzettel együtt iszonyatosan sok pénzbe kerültek. Az itt tanulók, meg a nem tanuló elszállásoltak is ingyen voltak ellátva. Talán nem titok: például Arany Adalbert László, aki ekkor egyetemi tanár volt, szintén díjtalanul volt itt ellátva. Mindezt megszervezni és finanszírozni bátorság kellett és odaadás, meg sok utánajárás. Meglátásom szerint Esterházy több időt töltött Magyarországon, mint a pártban, illetve Szlovákiában is gyakran volt úton. Nagyon elfoglalt ember volt. A pártnak élt, ugyanakkor kevés ideje jutott rá, hogy ő maga irányítsa a pártot.

A parlamenti képviseletet Esterházy igyekezett jól ellátni, ami meg az eredményt illeti, figyelembe kell venni, hogy nagy volt az ellentábor a szlovákok (Tiso, Tuka, Alexander Mach) és a németek részéről, pláne a bécsi döntés után.

Vádak Esterházy ellen:

1. Szétverte Csehszlovákiát

Ezt túlzásnak tartom. Magát a „szétverés” kifejezést is. Elítélésekor is ez szerepelt a vádban. Esterházy felvidéki magyar volt. Éppen olyan áldozata volt a trianoni békediktátumnak a komáromi, mint a Nyitra környéki magyar. Tehát nem volt magyar egy sem, aki lelkesedett volna azért, hogy elszakították Magyarországtól. Így ő sem. A felvidéki magyar vezetőknek Csehszlovákiában az volt az egyik törekvésük, hogy megismertessék Trianon igazságtalanságát. A

„szétverés” kifejezés a másik oldal nagyon egyoldalú megfogalmazása. Ehelyett én úgy fogalmaznék, hogy az igazság kiderítéséért és az igazságtalanság ellen harcoltak.

2. Antiszemitizmus

Az én véleményem az, hogy ő nem csak azzal bizonyította az álláspontját a zsidótörvények embertelensége kapcsán, hogy az 1942-es törvényt nem szavazta meg. Zsidókat mentett is, de ez számomra csak utólag derült ki. Azt viszont tudom igazolni, hogy a mi osztályunk is adott segélyt magyarországi zsidó menekülteknek Kárpátaljáról. A mai napig valamiféle titok előttem, hogy idejöttek zsidók. Hiszen Pozsony ott volt tulajdonképpen Németország határán. Legalább 10-15 lembergi zsidónak adtunk a mi családunkban is szállást, Pozsonyban, az otthonunkban. Az egyikük földrajztanár volt, a feleségével érkezett hozzánk. Nagyon összemelegedtünk, németül beszélgettünk. Ezektől megkérdeztem, miért Pozsonyba, Hitler torkába jönnek? Szerintem kitérő választ adtak: „Százszor inkább Hitler, mint egyszer Sztálin!” Általában két-három hétig, egy hónapig tartózkodtak nálunk, majd elbúcsúztak, vagy eltűntek. Gyanítom, Magyarországon keresztül mentették tovább ezeket a zsidókat. Alighogy elmentek, egy-két hét múlva újabbak jelentkeztek. Valamilyen szervezett akciónak, információáramlásnak lennie kellett szerintem. Ugyanakkor ezek az akciók nem a párton keresztül, hanem privát vonalon folytak. Az én családom is magyar volt, és a magyarság abban az időben szimpatizált a zsidókkal. Ugyanabban a cipőben jártunk, kisebbségiként. Egyik alkalommal jöttem haza, éppen utcai ellenőrzés, razzia volt. Egyébként naponta-kétnaponta volt ez akkortájt jellemző a zsidótörvény megszavazása utáni két évben. A kapuban találkoztam egy nálunk lakó, fiatal

házaspárként bejelentkezett pár férfi tagjával, Liptáknak hívták, ők is lembergiek voltak. Kérdeztem tőle, hogy hova megy? „A városba”, válaszolta. Könyörögtem neki, hogy ne menjen, mert razziáznak, elfogják. De hát, azt mondta: „Nekem mennem kell.” Találkozniuk kellett valakivel, gondolom, a kapcsolattartójukkal. Miután elmentek, a férfi másnap reggel egyedül jött vissza azzal, hogy a nő meghalt. Belefutottak egy razziába, a lány bemenekült egy lakóházba, amelynek az emeletéről levetette magát.

--Önök a zsidók menekítésével tehát nem keveset kockáztattak.

Hogy mondjam: könnyű volt. Ezek a zsidók sárga csillagot sem hordtak. Bejelentettük őket. Nem volt akkor személyazonossági igazolvány sem. Ehelyett bejelentőlapok voltak, egy maradt a házigazdánál. Az embereknek is maguknál kellett hordani egy kisebb méretű igazolást. A háztulajdonosoknak egy füzetet is kellett vezetni, oda kellett a bejelentkező adatait beírni, amit a rendőrség lepecsételt. Ennyi volt az egész. Nem volt kötelező, hogy a bejelentkező lakó a rendőrségre menjen. Tehát bárkit be lehetett fogadni. Soha nem is volt problémánk az idegenek befogadásából. Nem politikai szempontok motiváltak minket. Adóssága volt még az apósomnak a házra, a pénz meg abban az időben nagyon kellett. A Tiso-kormány idején a szlovák parlamentben működő képviselők valamennyi tagját utóbb el lehetett volna ítélni.

A legsúlyosabb ítélet

Ennek oka szerintem a magyargyűlölet volt. Az, hogy a szlovákok szemében ekkor a magyar átokszó volt. Alexander

Mach belügyminiszter amnesztiával szabadult, holott a szlovákiai zsidóság deportálásában ő vállalta a politikai felelősséget. Nem vagyok ítélethirdető bíró, de azt mondhatom, hogy Mach az egyik legszélsőségesebb figurája volt a Tiso-kormánynak. Utólagos meglátásom szerint én Benešt teszem felelőssé a szlovák nácibarát politikai múlt eltussolásának szándékában. Az ő elképzeléseibe és terveibe nem fért bele, hogy kesztyűs kézzel bánjanak ezekkel a szlovák politikusokkal. Szlovákia nácibarátságáról nem volt szabad beszélni. Ebbe beletartozik a zsidókérdés is. Bár szokás erről ma másként vélekedni, még ha bizonyítani nem is tudom, mégis állítom, hogy összehasonlíthatatlanul nagyobb volt Szlovákiában az antiszemitizmus, vagy inkább azt mondom, hogy a zsidóüldözés, mint Magyarországon. Hiszen Szlovákiából még Kolonból is volt zsidó, aki Magyarországra menekült. A fiam tanárnője is idemenekült, koloni zsidó lány.

Hogy Horthy később maga is hozzájárult a zsidók deportálásához? Engedje meg, hogy visszakérdezzek: tehetett mást? Abban a korban kellett élni. Volt a levegőben egyfajta rettegés a németektől. Talán még némi gyűlölet is, részben a magyarok, részben a többi nemzet nem szélsőséges tagjai részéről. Előbb említettem Önnek, hogy a magyar pártban szlovákok is voltak. Ezt csak azzal tudom magyarázni, hogy ők voltak azok, akik elítélték úgy a Tiso-féle irányzatot, mint a Hitler-vonalat.

Esterházy elítélésének visszhangja

Én 1947-ben jöttem át Magyarországra, és egészen majdnem az ’56-os forradalomig ezekről a dolgokról nem is hallottunk, nem írtak róla. Esterházynak lehetősége volt elmenekülnie a börtönkórházból, mégsem szökött el. Ezt az ő egyéniségével

magyarázom. Talán reménytelenül reménykedett az igazságszolgáltatásban és a szabadon bocsátásában. Azt viszont biztosan állítom, hogy elköteleződött a felvidéki magyarság iránt, ez motiválta az ő életét, és elkísérte a fogsága idején is.

A rehabilitálás esélye

Esterházyt egyetlen nap alatt ítélte a bíróság halálra. Beneš politikája az volt, hogy a nemzetiségektől Csehszlovákiát meg kell tisztítani. Ehhez kellett indokot találni. A fasizmus vádja ebből a célból kiváló indok volt. Ez történt régen, de Esterházy rehabilitációja ma is politikai ügy. Akárcsak a Beneš-dekrétumok érvényben tartása.

Csehi József-Molnár Imre
A magyarok szenvedő Krisztusa[352]

-- Mikor, hol és milyen körülmények között ismerte meg Esterházy Jánost?

Hetényi József (H.J.):1946-ban tartóztattak le, majd ezt követően elhurcoltak bennünket a Szovjetunióba, ahol én olyan nehéz fizikai munkába kerültem, hogy tébécét, tüdőbetegséget kaptam, és egy ilyen, úgynevezett tüdőkórházba kerültem. Nagy jóindulattal lehetett csak kórháznak nevezni, mert ez nem

352 Az interjú Szombathelyen készült.

kórház volt, hanem egy kiselejtezett lágerépület, a Komi Köztársaságban a Szangradok helységében volt ez a tébécébarakk, és ott ismerkedtem meg Esterházy Jánossal 1948-ban. Akkor ő már olyan rossz állapotban volt, hogy szinte nem volt életképes. Én ott dolgoztam, segédápoló voltam, mert az egészségi állapotom miatt nehéz munkát nem végezhettem, és volt engedélyem bejárni minden barakkba. Csáját, teát vittem be, ahogy az oroszok mondják. Tehát rám nem szólt az őr, sem az orvos, sem a főszanitéc, ha bementem megnézni János bácsit, vagy bárkit.

Én akkor mindjárt kihasználva az alkalmat, magyarul megszólítottam, és megkérdeztem tőle, hogy ő-e az Esterházy János? Én a dunántúli Esterházyakra, nem a grófi ágra, hanem a hercegi ágra gondoltam, azt hittem, ennek a családnak a leszármazottja. Ő erre azt mondta, hogy ő a felvidéki grófi ághoz tartozik. Akkor ismertem meg, akkor láttam meg először. Nagyon rossz egészségi állapotban volt, de a szemei fénylettek. Megörült, hogy egy magyarral került össze, s nem kell egyedül lennie, hanem már ketten vagyunk itt a barakkban magyarok. Sokáig szegénynek én adtam oda a kanalat meg a poharat, mert tönkretették a szemét. A Ljubljankán kínozták, és órákig bevilágítottak a szemébe, úgy, hogy majdnem megvakult, és nem látott rendesen. Kölcsönösen segítettük egymást. Ez majdnem olyan volt, mint a szeretett apa meg a fia közti kapcsolat. Hogyha bajban van, segít rajta, meg ápolja, meg minden ami szükséges. Ilyen volt a mi viszonyunk ott a Gulagon.

-- Milyen emlékeket őrzött meg személyiségéről?

H.J.: Ha röviden kellene jellemezni, akkor azt kell mondanom, hogy ő egy szent ember volt. Megmondom, hogy miért. Mert olyan, még csak félreérthető, félremagyarázható szavakat sem használt soha. Sorsa ellen nem zúgolódott, állapota miatt nem panaszkodott. Egyenes lelkű, olyan ember volt, hogy az ember csak meghatottsággal tud rágondolni. Én ha nekem olyan apám lett volna, akkor én mindennap ötször imádkoztam volna a Jóistenhez, hogy megköszönjem, hogy ilyen apát adott. Igen, itt mindnyájan fogvatartottak, rabok voltunk – itt éreztem meg az irántam való szeretetét. Elég volt az, hogy rám pislantott, rám nézett én már tudtam, hogy neki valami kívánsága van, vagy valamit kell a részére csinálni, elvégezni. De soha nem követelt semmit sem, azt lehet mondani, hogy a szemével irányított, és a mosolyával, hogy tetszett neki az, amit elvégeztem, vagy csináltam. Amikor megtudta, hogy árva gyerek vagyok, lelki értelemben saját fiává fogadott. Igen. Elmondtam neki a körülményeket is, hogy milyen nehéz körülmények között nőttem fel, apám nagyon alkoholizált, nehéz gyermekkorunk volt. Én azért tudtam értékelni és becsülni azt az egyenes lelkűségét, az egyenes szívűségét, azt a szeretetet, amit adott. Végighallgatta történetemet, s ő is elmondta, hogy egy lánya van, aki csak két évvel volt fiatalabb tőlem, a fia, a János meg még többel, azt hiszem.

-- Milyen volt az Egyházhoz való viszonya? Miként élte meg katolikus hitét?

H.J.: Ő engesztelésül imádkozott a Jóistenhez, a Szűzanyához. Nagy tisztelője volt a Szűzanyának, akit sokat kért hazatéréséért. Mondom, sokat imádkozott, többet imádkozott, mint általában sok egyén, akinek az lett volna a kötelessége.

Annyira istenfélő, istenszerető ember volt, hogy hozzá hasonlót talán az egész Szovjetunióban is nehezen találhatott akkor az ember. Ezt abból vettem észre, hogy állandóan imádkozott, és hogy úgy fejezzem ki, hogy nem álszent módon, hanem teljes szívvel-lélekkel, és ezt lehetett látni az arcán, s ez sugárzott egész átimádkozott személyiségéből is. Mintha mindig az Istennel beszélt volna. Annyira szeretetre méltó és tiszteletre méltó volt mindenki előtt. Napjában többször is imádkozott. Olyan nagy bizalma volt az Istenben. Állandóan azt mondta nekem is: „Fiam, mindenkiben csalódhatsz, csak az Istenben nem. Ne is légy hűtlen hozzá. Azt illik megköszönni, mint ahogy a polgári életben valaki kap valamit, meg kell köszönni, úgy az Istennek is illik megköszönni, amit Tőle kapunk. Ez az illő és üdvös."

Nem tudom, nem akarok elébe vágni a dolgoknak, de azt sokan tudják, és sokan ismerik, hogy az ő imájára gyógyult meg az a lett fiú, aki a halálán volt, és az orvosok már lemondtak róla, pedig egy nagyon híres zsidó raborvos volt, aki őt kezelni próbálta…

Volt ott egy litván pap. Egy alkalommal én is áldoztam. Szereztek csomag útján egy ilyen mazsolát. Abból nyomatták ki a bort, aztán hígították. A szentmisén azt használták fel. Tulajdonképpen nem ostyával, hanem kenyérrel áldoztunk. Azt kaptam én is. Egy falatka kis kenyeret. Az volt az áldozás, mert nem volt ott ostya. A katolikus hit megéléséhez nagy Istenben való bizalom és megnyugvás kellett, amit a János bácsi sokszor ki is hangsúlyozott. Azt mondta, amin én akkor csodálkoztam, hogy én haza fogok jönni, mert ő fog imádkozni érettem, hogy megmondhassam az ő népének azt, amire ő ott rájött a gyakorlati élet során, hogy nem a jó magyarság, hanem az

Istenben való bizalom és a hit a legfontosabb. Az ember az Istennel való jó viszonyának köszönheti mindazt, ami a legnehezebb körülmények között is megtart. S bizony, ha az Isten nem segített volna, akkor én sem és sokan mások sem kerültünk volna haza. Igaz a több százezerből elhurcolt magyarból csak ötezer került haza, de ez végül is tűrhető szám ahhoz viszonyítva, amilyen pokol tornácán voltunk ott. Mert azt mondta a János bácsi is: „Jóska fiam, mi itt a jeges pokolban vagyunk.” Én azt tiszteltem, és becsültem benne, hogy egyenesen, mindig nyíltan megmondta, hogy azért kell nekünk vezekelni, mert a háború alatt sok rettenetes dolog történt meg. Mert például azt mesélte el, hogy meg volt botránkozva, hogy a politikusok a fasisztákkal szövetkezve, zsidó származásúakat ítéltek el. Egyetlen embert sem hatalmazott fel a Jóisten arra, hogy embertársát a vallása vagy származása végett meggyilkolja. Ez nagyon felháborította őt, annak idején, és nagyon bánkódott ezen.

-- Hogyan viselte szenvedéseit?

H.J.: Kérlek szépen! A szenvedéseit ő felajánlva Jézusnak ezeket a szenvedéseket, azt lehet mondani, hogy nem jajgatott, nem nyafogott, mint sokan, arisztokraták, meg ilyen, nagyobb urak, akik odakerültek. Béketűréssel viselte sorsát, és mintha ezekre a szenvedésekre számított volna, és engesztelésül ajánlotta volna fel ezeket a szenvedéseket. Sokszor úgy vette a szenvedést, mintegy lehetőséget, hogy ezáltal az embertársán, sorstársán segítsen. Nem számított, hogy az a személy nem magyar volt. Sokan voltak ott lengyelek, litvánok, akikkel olyan jó viszonyban volt. Őrá nagyon jellemző volt, hogy betartotta a parancsot, szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Ő ezt a gyakorlati életben meg is valósította. Nemcsak úgy beszélt a levegőbe, hanem amit mondott, annak alapja is volt,

Ő azt személyesen meg is élte és megcselekedte. Én azért szerettem, tiszteltem őt, mert egy olyan egyenes lelkű ember volt. Imádkozott, és nekem is gyakran mondta, egy-egy szenvedő társunkra utalva: „Fiam ne hagyjuk ezt a szegény fiút meghalni!" Aztán imádkoztunk. Ő a kilencedet imádkozta gyakran. Én mivelhogy dolgoztam, nem tudtam az egészet, de nekem is mondta: „Ezt imádkozzad el, vagy azt imádkozzad el." Őtőle nagyon sok mindent tanultam, így imádkozni is ő tanított. Én mindig hallgattam rá, s erre nem fizettem rá, mert amit a János bácsi mondott, az előbb-utóbb mindig bebizonyosodott. Olyan volt ő, mint egy pap tanár, mint egy szerzetes tanár. Olyan kellemes volt az előadása is, és olyan lenyűgöző, amikor engem oktatott és tanított. Szavakat nem találok rája, mennyire jóleső érzés volt abban az erkölcsi fertőben, ami ott is volt. Azon volt, hogy engem erkölcsileg is megmentsen, és távol tartson attól, ami a lágerben erkölcsi lealjasodás volt. Előfordultak ott lopások is, volt olyan, ahol a nők és a férfiak közel voltak egymáshoz, és volt, hogy hatvan deka kenyéradagot (ez volt a fejadag), odaadta az illető a kenyéradagját a nőnek, hogy vele együtt szexuális kapcsolatot létesíthessen. Ettől is óvott mindig a János bácsi engem, hogy az ilyet mindig kerüljem el, mert Isten büntetése nem siet, de nem is felejt. Amit tőle tanultam, azt a mai napig sem felejtem el. A megbecsülést, a becsületet, az emberszeretetet is tőle tanultam. Ő mondta, hogy hiába vagyok én vallásos, hiába vagyok én ilyen, vagy olyan jól szituált egyén, hogyha szeretet nincs bennem, akkor nem érek semmit. Mert a szeretet az a legfontosabb. Az egész életben. Igen, a szeretet.

Mint mondtam, neki köszönhetem, hogy hazajöttem, mert ő azzal biztatott, hogy én haza fogok jönni. János bácsi azt mondta: „Fiam, én imádkozom érted, és neked haza kell jönni.

Először azért is, mert fiatal vagy, másodszor mert az egészségi állapotod rendbe jön, harmadszor én imádkozni fogok érted, és Jézus. és Mária meghallgat, és te biztosan haza fogsz jönni." Most már hála a Jóistennek, már ötvenöt éve, hogy hazajöttem.

De másokhoz is így viszonyult. Másokat is tudott vigasztalni, hiszen több nyelven beszélt, hét vagy nyolc nyelven beszélt, s megtanult oroszul is, míg én nagyon gyatrán beszéltem azt, de azért a fontosabb dolgokat már megértettem.

-- Miként viszonyult családjához?

H.J.: Hát, sajnos csak úgy vettem észre, hogy könnyezett, mert a családját emlegette nekem sokszor. Jobban az édesanyját is, meg a gyerekeit is. A feleségét is megemlítette, de többnyire az édesanyját meg a gyerekeit. Ezért mikor erről volt szó, akkor már láttam, hogy könnyeznek a szemei. Mind a két gyerekét, az Aliz grófnőt meg a Jánost is nagyon szerette, és nagyon vágyódott, hogy most mi lehet velük, mert aggódott értük. Kevés olyan jó katolikus volt, mint ő. Talán a polgári életben, nem ilyen pokoli viszonyok között, mint mi voltunk, mert tényleg azt lehet mondani, hogy nagyon sokszor rejtve kellett imádkozni. Lefeküdt az ágyába, magára húzta azt a takarót, hogy ne gúnyolják az oroszok. Később aztán valahogy az oroszok is tisztelték benne, hogy ilyen szelíd lelkületű, és akkor már nem kellett félni, hogy bántsák, azt mondták rá, hogy ugye te bátyuska vagy? Ilyen papfélének gondolták. Hisz látták, hogy milyen szelíd lelkű ember, és nem bánt senkit. Tisztelni kezdték. Tisztelték benne ezt az egyenes lelkűséget, meg békeszeretetet. Soha nem provokált senkit. Ő akin tudott, segített, és mindjárt, amikor jó állapotban volt, azt nézte, hogy kinek mit segítsen, vagy voltak ott ilyen nehezebb betegek, és

akkor már vizet adott nekik, vagy ilyesmit. Egy olyan jólelkű ember volt. Én szinte magam is mindig azt mondtam, hogy egy szent, nem olyan, mint a mifajta, egy egyszerű ember, hanem kiemelkedett közülünk, azzal, hogy a nehéz helyzetben is a másik embertársának volt a segítségére, mert akkora volt benne az emberszeretet. Hasonlóval soha eddigi életemben nem találkoztam. Most a nyolcvanhetedik évemben vagyok, de ilyen emberrel még nem találkoztam. Hát ott meg pláne nem. Mert olyan helyzet volt, tudod ott az oroszok rajtunk uralkodtak. Összedobtak bennünket a köztörvényesekkel, és olyan dolgok voltak. Ő elmesélte nekem ezt, elbeszélte nekem ezt, hogy kérlek szépen, hogy amikor szállították, ezek a köztörvényes rablók, hogy hozzájussanak a mahorkához, meg a kenyérhez, ehhez-ahhoz, összejátszottak az őrökkel, és akkor, akiket szállítottak, lerángatták róluk a civil ruhát. Őróla is, kérlek szépen, még az alsónadrágot is, és az alsóneműt is letépték róla. A katonával összejátszva ezért mahorkát, meg egyebet kaptak. Képzeld el, hogy most te vagy én, vagy bárki közöttünk, mondaná-e azt, hogy Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekednek. S ő ezt ki tudta mondani. Éppúgy, mint a Bibliában van. Mert szoktam olvasni a Bibliát. A Bibliában is írva van, hogy Jézus Krisztus, amikor fölfeszítették, azt mondta, bocsásd meg nekik, Uram, mert nem tudják, mit cselekednek. Ezek után nem csoda, hogy én annyira megkedveltem, és megszerettem őt.

-- Hogyan váltak el egymástól, amikor kiderült, hogy őt haza fogják szállítani?

H.J.: Kérlek szépen arra figyeltem fel, hogy őt átvitték a négyes barakkba, míg én az ötös barakkban voltam. Ezt Olga Szergejevna intézte, aki egy tatár főorvosnő volt, az egész

kórháznak volt a főorvosnője. Tehát őt átvitték a négyes barakkba azzal a feltevéssel, hogy őt a cseh állam kikérte. No! Most, hogy a szovjettel volt valami egyezség, a politikai foglyoknak a kiadatásával kapcsolatban, ezért ki is adták, de ő már akkor olyan rossz állapotban volt, hogy nem volt szállításra alkalmas. Az orvosnő, az Olga Szergejevna, azt javasolta, hogy vigyék át a négyesbe. Ott fel kell javítani, hogy kibírja az utat Csehszlovákiáig. S ez meg is történt. Kissé jobb kosztot kapott, s az a remény, hogy hazamehet, rendkívül kihatott az állapotára is, ami nagyon gyorsan javulni kezdett. Így tudtam elbúcsúzni tőle. Annyit megengedett, hogy megölelt a János bácsi, mindketten megkönnyeztük, s elmondta, hogy nehéz szívvel hagy el bennünket, másrészt nagyon örült, hogy szabadon engedik, mert akkor még nem tudta, hogy odahaza a halálos ítélet vár reá.

-- Mit tudott róla később, halálának körülményeiről?

Őt Csehszlovákiába szállították, én Magyarországra kerültem vissza. Mint politikailag megbízhatatlan elem, én nem mehettem külföldre. Ismerősöm meg nem volt olyan, aki megbízható lett volna, aki vállalta volna ezt az összeköttetést. Mert tudod abban az időben ezek a politikai megbízhatatlanok nagyon szűk keretek között tudtak élni, s pláne barátkozni. Csak a rendszerváltás után kerültem kapcsolatba azzal a szervezettel, amely az ő emlékét ápolja Budapesten. Azt kell mondjam, hogy csak ekkortól kezdve kezdett rohamosan terjedni a tisztelete, mert a kommunizmus ideje alatt még a nevét sem volt szabad kiejteni, annyira féltek, még az emlékétől is…

--Milyen kegyelmekről tud, amelyek személyéhez kapcsolódnak?

H.J.: Hát János bácsi mindig azt mondta nekem ott a lágerben: „Fiam, ha problémád van, szóljál nekem. Én a Jóistent fogom kérni, és meghallgatásra találsz.” Ő nagyon sokszor segített rajtam akkor, s én ehhez tartom magam azóta is. Én nem úgy fohászkodom hozzá, hanem, kérem őt, hogy János bácsi legyen az én közbenjáróm a Jóistennél. Az ő közbenjárása esdje ki számomra a Jóistennek a segítségét…

--És tapasztalta a segítségét?

H.J.: Hát hogyne! Akkor nem beszélnék én itt veled mostan. Én mindig érzem ezt a nagy barátságot. Úgy érzem, mint a gondos apát, aki ha meg is halt, de nem felejtett el. Én sem felejtem el. Mindig. Harminc évig imádkoztam érte, és imádkozni fogok is, amíg élek. Elmondtam mindenkinek, hogy ő tulajdonképpen a magyarok szenvedő Krisztusa volt. Ezt próbáltam oroszra is lefordítani, mert az ő viselkedése hasonló ahhoz, amit az ember a Bibliában olvas Jóbról. Sőt ugyanazok az ismérvek lelhetők fel az ő gyakorlati életében, mint amit a Biblia tanít Jézus Krisztusról, hogy annak idején milyen körülmények között, és mit kellett elszenvednie. Ő nem tört össze, nem törte meg őt ez a sok méltatlan viselkedés, és ez a sok közbejött törvénytelen bánásmód. Én őérette meg tudtam volna halni, annyira szerettem, s ha három napig üldögélnénk, és három napig mondanám, akkor sem lenne elég, akkor sem mondanék el mindent, akkor is kimaradna valami.

Batta György

Jan Janků, aki Esterházy Jánost a koporsóba tette[353]

2009 júliusában Esterházy-zarándoklaton vett részt Szlovákiában és Csehországban csaknem félszáz magyarországi, erdélyi és felvidéki fiatal. Az autóbusznyi

[353] BATTA GYÖRGY riportja az Itthon nemzeti kulturális havilap 2009. szeptemberi számában jelent meg.

társaság egyik felét az Esterházy-vetélkedő döntősei, Kárpát-medencei középiskolások alkották, másik felét felkészítő tanáraik, lelkészek, tudósítók és filmesek. A zarándokút vezetője Lezsák Sándor, a Lakiteleki Népfőiskola alapítója, a magyar Országgyűlés alelnöke, a Nemzeti Fórum elnöke volt. Szervezői a Lakiteleki Népfőiskola és a Keresztény Élet katolikus hetilap. A zarándokút legnagyobb hatású állomása Mírov volt – az ottani börtönben raboskodott élete utolsó éveiben gróf Esterházy János, a legnagyobb felvidéki magyar, aki Jézus-követő magatartásáért szenvedett vértanúságot és hat nappal ötvenhetedik születésnapja előtt, 1957. március nyolcadikán ebben a földi pokolnak beillő, hajdani várerődben hunyt el. A zarándokok előtt megnyílt a fegyház kapuja is. A tudósítók a kápolnát nézhették meg, Lezsák Sándor, Szőke László prágai magyar nagykövet, Rákóczi Anna, a Csehországi Magyarok Szövetségének elnöke és Molnár Imre történész Esterházy János celláját is láthatta. Kísérőjük Jan Janků, a mártír gróf rabtársa volt. Maradandó élmény számomra, hogy Mírovban elbeszélgethettem a nyolcvannyolc esztendős Janků bácsival, akiből sugárzott a jóság és az őszinteség. A morvaországi Hanušovicében élő egykori halálraítélt húsz évvel volt fiatalabb Esterházynál.

Jan Janků: A második világháború utáni években gyógyszerészhallgató voltam, s mert már akkoriban szerettem a gyerekeket, cserkészcsapatot alapítottam. A csapat a kommunista hatalomátvétel után – 1948. februárját követően -- a hatóságok számára nem volt kívánatos, mivel az „új eszme” képviselői szovjet mintára az úttörőmozgalmat kívánták megalapozni. Felszólítottak, hogy a csapatommal együtt mint pionírok működjünk tovább, ami azt jelentette volna, hogy lemondunk erkölcsi alapunkról – szembefordulunk Istennel.

Nem voltam hajlandó teljesíteni az utasítást, aminek az lett a következménye, hogy huszonévesen az Uherské Hradištei fogházba kerültem, majd onnan – nem egészen egy esztendő múltán – a mírovi börtönbe. A tárgyalásom 1949-ben Vsetínben volt, s a hazaárulásért rám mért halálos ítéletből a végén életfogytig tartó elzártság lett.

--Mírovban Esterházy János közelében töltötte keserves éveit...

Mivel gyógyszerészhallgató voltam, a raboskodó beteg foglyok „ellátásában" segédkezhettem. Esterházy Jánost, miután megjárta a csehszlovák börtönök nagy részét, nem tudták megtörni, ezért válogatták számára a helyszíneket. Mírovban, a betegek között kapott cellát. Nekik egész napjaikat ott kellett eltölteniök. 12-15 rab volt egy cellában. Esterházy súlyos tüdőbaját az ún. PAS-kúrával kezelték.

--Miként nézett ki a Gulagot is megjárt, súlyos beteg gróf Mírovban?

A magas termetű férfi iszonyatosan lefogyott. A tablettáktól a bőre teljesen besárgult, de ez a sárga megfestette az ágyneműjét is. Ráadásul a beteg kellemetlen szagot árasztott. Ha Esterházy „sétálgatott" a fegyház folyosóján, mindig egyenes volt a tartása és a fejét sohasem szegte le. Tekintete nyílt volt. Sovány, szinte áttetsző volt a teste, hosszú ujjai már csak csont és bőr voltak. A testi szenvedés azonban nem törte meg ezt a rendkívüli embert, aki sohasem panaszkodott, sohasem kesergett, nem emlegette a múltat. Ha szólt, Istenről beszélt és igyekezett lelket önteni a többiekbe.

--Miként vélekedtek rabtársai a grófról?

Tekintve, hogy Mírovba került a megbüntetett csehszlovákiai társadalmi elit tagjainak zöme – professzorok, lelkészek, politikusok, a rendszer ellenségeinek kikiáltott arisztokraták –, mindenki megtapasztalhatta példás magatartását. Esterházy János sok nyelven beszélt, hiszen a Gulagon még oroszul is megtanult – így nem volt akadálya a rabtársakkal való érintkezésnek. A már említett társadalmi elit tagjai nagy tisztelettel figyelték az ártatlanul elítélt grófot, aki viselkedésével és hatalmas hitével példaképükké vált. Megjegyzem, volt idő, amikor Mírovban 130 pap raboskodott.

--A papok ott is megpróbálták hivatásukat teljesíteni? Molnár Imre egyik könyvében, az önről szóló részben arról olvastam, hogy a börtönön belüli titkos együttműködés eredményeként fényképezőgépet eszkábáltak össze!

Ez így igaz! A „gép” teste gyógyszeres kartondoboz, filmje a röntgenfelvételnél használatos celluloid lemez, optikája szemüveglencse volt. Több felvételt sikerült készítenünk a börtönben, ezek egyikén látható például Esterházy egyik korábbi pártfogója és védelmezője, Koch professzor is. Amikor kilencesztendei raboskodás után, 1957 decemberében szabadultam, nem volt meleg kabátom. A börtön szabója varrt egy felöltőt. Csak otthon derült ki, hogy a bélésbe rejtette a titkos felvételeket. Jól tette, hogy nem szólt, mert ki tudja, mi történt volna, ha izgalmamban elárulom magam? A rendszerváltásig megfigyeltek, mégis sok helyen szóltam a börtönévekről. Egyszer körbeadtam a börtönben készített képeket is. Azok aztán jártak a saját útjukon. Már lemondtam róluk, amikor – évtizedek múltán – valaki a kezembe nyomta a felvételeket. Én egyébként nagyon szívesen járok az emberek közé, de sohasem tartok előadást, viszont kérdezhet bárki.

Örömömre szolgál, ha a közönség soraiban fiatalok vannak, és hitelesen tájékoztathatom őket a múltról.

--Ön tanúja volt Esterházy János utolsó óráinak...

Amikor Esterházy, akit az 1956-os magyar forradalom híre reménykedéssel töltött el – értesült a szabadságharc leveréséről, magába roskadt és nemsokára meghalt. Amikor láttuk, hogy közeleg a vég, szóltam az épp ott az elkülönítőben tartózkodó Vasiľ Hopko püspöknek, készítse fel az útra, s adja fel neki az utolsó kenetet. Mi addig lepedőkkel takartuk el az ágyát, s őrt álltunk az ajtónál, nehogy megzavarják utolsó földi perceit. Így Esterházy a püspök karjaiban adta vissza lelkét Teremtőjének. Én tettem őt a koporsóba, majd levittük azt a börtön kapujához. Ott halottunkat egy másik koporsóba rakták. Fél évszázadig senki sem tudta, hová temették...

Az újságíró, aki pályája során mást sem tesz, mint újabb és újabb alanyokkal ismerkedik – van tehát emberismerete és összehasonlítási alapja –, Jan Jankůt makulátlan férfinek látta. Felelősségtudata, az igazság iránti elkötelezettsége kora egyik nagy személyiségét kristályosította ki belőle. Tanúságtételét, vallomásait számtalan újságcikk, film- és tévéfelvétel, könyv őrzi mindnyájunk és az utókor számára. Befejezésül álljanak itt az ő tanulságos mondatai: „Megtörtént, hogy a börtönben is kaptunk büntetéseket az őröktől ’fegyelmezetlenségeink’ okán. Ezek egyike a ’korrekció’ volt, vagyis tíz nap sötétzárka egy fűtetlen üregben, télen is meztelenül. Aki nem tervezte meg, miként éli túl ezt az iszonyatos megpróbáltatást, belepusztult. Én felkészültem. Pár órai ’alvás’ után – a jéghideg betonon kellett valamiképpen összekuporodni –, ’tornával’ kezdtem a napot. Aztán imádkoztam, szavaltam, énekeltem és így tovább. Egyetlen

erőm volt – a hitem. Aki nem találta meg Istent, úgy mint János bácsi, az nem tudta elviselni állapotát. Az Úr reménnyel töltött el és mélységes szeretete értelmet adott az életemnek abban a földi pokolban is. Talán azért, hogy az ott történtekről hitelesen szólhassak.”

Dr. Sörédi Pál

Egy igazi emberi arckép

Az alábbi történetet több alkalommal hallottam, nagyapám, néhai Sörédi Imre (1908-2004) szájából.

Nagyapám Sörédi Imre (1939-ig Szuna Imre, ekkor magyarosította családi nevét Sörédire) az 1920-as évek végén került a Veszprém megyei Bakonyszentkirályra, ahol jegyzőgyakornok, illetve segédjegyző volt. Gróf Esterházy Jánosnak ott, a Bakonyban is voltak örökölt birtokai, amelyet intéző irányított, hiszen a gróf Trianon után a Csehszlovákiához került Felvidéken maradt.

Nagyapám anyagi és hivatali ügyekben mindig is kényszeresen szabálykövető volt. Rájött, hogy az uradalom intézője csal az adókkal és nem fizeti meg azt, amit kellene. Elődeivel ellentétben ő nem hunyt szemet, hanem behajtotta, ami járt az államnak. Neki még fizetése sem volt, hanem jórészt természetben kapta a járandóságát, pl az uradalomtól a tűzifát. Persze ettől kezdve nem kapott semmit. Pénze alig volt, így egy telet úgy húzott ki, hogy összesen 50 kg szenet tudott venni

és csak vasárnap fűtött be. A többi napokon a szobájában levő mosdótálban befagyott a víz.

Hosszabb idő után egyszer eljött Esterházy János gróf, hogy körülnézzen a birtokán. Ekkor hallott a fiatal mitugrász segédjegyzőről, aki ujjat húzott az uradalommal. A gróf átnézte a számadásokat és konstatálta, hogy nagyapámnak igaza volt. Magához hívatta, elismerte és rendezte a tartozást és azt is mondta neki, hogyha valamiben segítségre lenne szüksége, akkor nyugodtan forduljon hozzá.

Ezután hosszabb idő telt el. Eljött 1938, az első bécsi döntés és ennek értelmében a Felvidék déli részének visszacsatolása. Nagyapámat behívták katonának, részt vett a visszacsatolásban. Mire leszerelt, az állását betöltötték. Hiába kilincselt, állást nem talált. Akkor megkereste Esterházy János grófot. Olyan ajánlólevelet kapott tőle, hogy amikor azt Budapesten, a Belügyminisztériumban átadta, kitettek elé egy térképet, hogy válasszon, hol akar főjegyző lenni. Így lett főjegyző a Csallóközben levő Ekel községben, Komárom közelében, 1939-ben, mindaddig, amíg a háború után a Benes-dekrétumok értelmében ki nem utasították onnét a területet újra birtokba vevő csehszlovákok.

Szóval a gróf emberileg is becsületes, nemes szívű ember volt, akár a saját érdekei ellenére is ragaszkodott az igazsághoz és a vele szemben fellépőt is segítette, adott szavát nem feledte. Úgy érzem, ezt meg kellett írnom Posztulátor atyának, hátha előre viszi kicsit Esterházy János boldoggá avatási ügyét.

Krausz Nándorné, született Cottely Mária

Esterházy János munkatársa voltam

Tartalmi kivonat édesanyám, Krausz Nándorné, született Cottely Mária (1921. jan. 21-én Pozsonyban) családi krónikájából, amelyet magnetofonszalagra rögzített 1992 januárjában folyamat

san, ahogyan azt emlékezetéből és naplójegyzeteiből felidézte. Az alábbi visszaemlékezés-részlet csak arra az időszakra vonatkozik, amikor a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal kirendeltségére került titkárnői bizalmi beosztásba. Miután leérettségizett a jó nevű pozsonyi magyar gimnáziumban 1939-ben, felvételt nyert az egyetemre, magyar-francia szakra, amelyhez később a második félévben felvette az olasz szakot is. Amikor az első évet elvégezte, akkor jött egy alkalom, édesanyjának a testvére – tehát a nagynénje, Holényi Teréz, aki Budapesten a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatalban az államközi osztályon dolgozott a titkárnők vezetőjeként –, arról értesítette édesanyámat, hogy megnyílik Pozsonyban a kirendeltségük, és ide keresnek valakit, aki németül, franciául és szlovákul is jól tud, és hogy nem foglalná-e el ezt az állást az egyetemi tanulmányai mellett.

E kis bevezető után, következzék édesanyám egyes szám első személyben elmondott visszaemlékezése:[354]

Én akkor úgy döntöttem, hogy az állást elfogadom, és a második évet már úgy jártam az egyetemen, hogy közben már a kirendeltségen dolgoztam. Reggel nyolctól kettőig dolgoztam a kirendeltségen, és aztán délután jártam a szemináriumokra, tanulni is tudtam. Azonban aztán jött egy törés, mert a második év végén új rektort kapott az egyetem, és ő kikötötte, hogy délelőtt is rendesen kell hallgatom az előadásokat – alá kellett írni a jelenléti ívet minden alkalommal, és ez alól csak a dékán adhat kivételt. A dékán nem adott rá engedélyt, miután személyesen felkerestem, mert nem szlovák helyen dolgozom, és hirtelen haragomban azt mondtam a dékánnak, hogy „maga egy soviniszta, dékán úr" de mielőtt kidobott volna, elhagytam az irodáját. Ezzel tulajdonképpen véget vetettem az egyetemi életnek, és annak, hogy tanár lehessek.

A Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal kirendeltsége 1941. március elsejével nyílt meg, s miután nagynéném erről értesített, és igent mondtam, a Carlton-hallban találkoztam először jövendő főnökömmel, aki még csak idejött körülnézni és szervezni. Cseke Miklósnak hívták, nagyon ügyes, jó tárgyalóképes, jó német nyelvtudású ember volt. Esterházy János ajánlása kellett ahhoz, hogy ezt a bizalmi állást

---

[354] *Krausz Nándorné, Cottely Mária visszaemlékezésének leírását leánya, Hritz Júlia bocsátotta rendelkezésünkre.*

elfoglaljam. Ez nemcsak abból állt, hogy a posta kezelésétől kezdve a gyorsíráson, gépíráson, kimutatásokon keresztül államközi, nemzetközi vagy kisebb tárgyalások jegyzőkönyvvezetésével járt, hanem ezenkívül ez egy olyan bizalmi állás volt, hogy ami ott megtörtént és elhangzott, arról hallgatni kellett, mélyen hallgatni. Ezt meg is tanultam, és meg is szoktam, hogy a munkáról nem beszélek. A kirendeltségen ez az állás kimondottan bizalmas volt, hiszen akkor a németek Csehországot már teljesen bekebelezték, ún. protektorátus volt, bábkormánnyal. Szlovákiának pedig Hitler látszólag szabad kezet nyújtott, kirakatállam volt, amelyben Hitler be akarta mutatni, hogy ez a fasizmus tulajdonképpen milyen jó rendszer, hiszen aki engedelmes, jó kis gyerek, az jól jár vele. Mindenesetre ebben a Szlovákiában akkor az ember a bőrén még nem érezte annyira azt, hogy hitlerizmus van és nácizmus, mint aztán a későbbi években.

Esterházy János zsidókat mentő tevékenysége óriási volt. Mi is sokat segítettünk neki a pozsonyi kereskedelmi kirendeltségen. Én írtam személyesen rá a zsidó emberek kérvényére, akik Magyarországra akartak átmenni és vízumot kértek, én írtam rá alul, géppel, hogy gazdaságilag nagyon fontos, hogy elmenjen. Nagyon sok zsidót mentettünk meg így. Nekem voltak olyan zsidó embereim, akikkel aztán később Pesten találkoztam,

átjöttek a másik oldalról, üdvözölni engem, megismertek. Esterházy nagyon védte őket, mindenkit védett, aki kérte. Ugye ő is elmehetett volna Magyarországra, de itt maradt, mert itt akarta a magyarokat védeni. A magyarokért mindent megtett. Állásokat keresett, a magyar párton keresztül is, mondom, őnála fantasztikusabb embert azóta sem ismertem.[355]

Neszméri Tünde

Esterházy János emberségének csodája

Ahhoz, hogy egy személyiséget szentté avassanak, csodatételekre van szükség. Nem minden emberi csodatétel számít azonban az Egyház szemében is annak. Esterházy János tiszteletre méltó személyiség, ezt többször is bizonyította.

---

[355] *Az utolsó bekezdésben szereplő részlet elhangzott Vörös Attila, A bűnbak c. dokumentumfilm szövegében is.*

Emberszeretete pedig családok életét mentette meg a világháború idején, s mi ez, ha nem csoda?

Turcsányi Zsuzsa édesapját kitelepítették, de ha Szencre látogat, mindig megáll a lourdes-i barlangnál hálaadásra. Ennél a barlangnál Esterházy János is többször megállt imádkozni. Amikor az észak-oroszországi koncentrációs táborból Pozsonyba szállították és Szencnél haladtak el, reménykedve tekintett ki az ablakon, abban bízva, hogy meglátja a szenci Szűz Mária szobrát. Ehhez a Mária-szoborhoz fohászkodott az oroszországi fogság ideje alatt is, lelki szemei előtt látva azt. Ezért áll meg hálát mondani éppen itt Turcsányi Zsuzsa is, édesapjáért és nagyapjáért. Ők ugyanis Esterházy Jánosnak köszönhették az életüket.

„A szüleimnek 1947-ben kellett elhagyniuk Szencet, kitelepítették őket. Minden évben ellátogatunk Szencre, hiszen az édesapámat ott temettük el, s a nagyszüleink és a rokonaink is a szenci temetőben nyugszanak" – meséli Turcsányi Zsuzsanna kérésünkre családja történetét.

Az Esterházy név Szencen is közismert, hiszen a családnak kiterjedt birtokai voltak a régióban, Szencen kívül több faluban ők voltak a birtokosok. Zsuzsa története az egyik Esterházy-birtokhoz fűződik.

„A nagyapám, Turcsányi Gyula Szencen volt bádogosmester. Gróf Esterházy János Cseklészen[356] lévő kastélyában elvállalta a bádogosmunkákat, ahová az édesapámat is vitte magával segédnek. Így együtt dolgoztak a kastélyon, amikor eljött az ebéd ideje, és a gróf úr hívta őket

[356] A cseklészi (Bernolákovo) Esterházy Kastély nem tartozott közvetlenül a nyitraújlaki Esterházy család tulajdonába.

ebédelni. Odaült a munkások közé, és együtt ettek. Édesapám szerint nagyon emberséges volt velük.”

Cseklész ma a Szenci járáshoz tartozó település, félúton Pozsony és Szenc között. Ma már nem okoz gondot a közlekedés, de a múlt század első felében az emberek többsége még gyalogosan vagy kerékpárral járt. A két település 12 kilométerre van egymástól. Zsuzsanna azt mesélte, hogy amikor rossz volt az időjárás, Esterházy János gyakran felajánlotta a munkásoknak, szálljanak meg nála, ne kerékpározzanak haza az esős időben. A munkálatok befejezése után sem lehetett panaszuk, a gróf rendesen kifizette őket. Úgy tűnt, minden rendben van. „Az élet azonban közbeszólt. Édesapám felesége 25 évesen meghalt. Ott maradt özvegyen, az akkor két és fél éves bátyámmal. De ekkor már javában dúlt a háború.” 1944-ben a hátországból is mindenkit behívtak, Zsuzsa édesapja is megkapta a behívót. Akkoriban már senki nem volt tekintettel semmire, mindenkit szólítottak a haza védelmére. Turcsányi Zsuzsa így mesélte tovább a történetet: „Édesapám rettenetes lelkiállapotban volt, nem tudta, mit tegyen. Akkor ment el gróf Esterházy Jánoshoz, hogy segítséget kérjen. Ő pedig azonnal adott egy hivatalos mentesítő okiratot, így nem kellett bevonulnia. Ezzel valóban megmentette az életét, hiszen akik akkor bevonultak, közülük csak kevesen tértek haza! Édesapám egész életében emlegette, hogy az ő életét a gróf úr mentette meg és a bátyám nem maradt teljesen árván.”

Zsuzsa ugyan Magyarországon él, de kötődik Szenchez, gyakran járnak ide. Azt mondta, ennek a városnak még az illata is más. Ahányszor Szencre jönnek, megállnak a lourdes-i barlangnál. „Van egy megható történet még gróf Esterházy Jánosról, amit sokan ismernek. Amikor ártatlanul elvitték őt, az

utolsó emlékképe az volt, hogy az autó ott suhan el a Szűz Mária-barlang előtt. Ez volt az utolsó emléke! S mi ahányszor gyerekkorunkban Szencre mentünk, mindig először a lourdes-i barlanghoz mentünk. És most is mindig odatartunk először, ösztönösen." Turcsányi Zsuzsa többször hangsúlyozta: édesapja minden alkalommal a gróf emberségét emelte ki. Képviselőként is meghallgatta az embereket, természetesnek vette, hogy leüljön egy asztalhoz beszélgetni az egyszerű emberekkel, ami akkoriban igazán rendkívüli dolognak számított. Ezért is köszönetet mondanak a szenci Szűz Mária-szobor előtt megállva, ahol már így fohászkodhatnak: Isten Szolgája Esterházy János, maradj továbbra is pártfogónk, járj közben népedért a mennyei Atya színe előtt!

Szabó László

Múcska Endre - Esterházy János utolsó élő lipótvári rabtársa

2019. március 25-én megkezdődött Esterházy János, Isten Szolgája felvidéki mártír politikus boldoggá avatási pere. A bizonyítási folyamat kapcsán élő tanúk felkutatása is szóba került, akik személyesen ismerték, vagy találkozhattak vele abban a 12 évben, amelyet különböző lágerekben, börtönökben 1945 és 1957 között töltött.

A Jóisten akaratából él egy azok közül, akik személyesen látták, beszéltek vele a lipótvári börtönben. Igaz, hogy ő nem ült vele egy cellában, nem tudna napokig regélni a vértanú gróffal kapcsolatban, de a vele való találkozás mélyen beleivódott az emlékezetébe.

Ki is ő valójában? Röviden bemutatnám a történetét.

Múcska Endre bácsi 1927. szeptember 5-én született a mátyusföldi Jánosházán. Egyáltalán nem volt könnyű élete. Hétévesen elvesztette édesanyját, édesapja újranősült, azonban a nevelőanyja nagyon mostohán bánt vele. Amikor tizennégy éves lett, édesapja is meghalt. Árva lévén, Mikóczi István, hajmási parasztgazda karolta fel őt, akinél béresként dolgozott.

Ekkor bőven benne járunk a II. világháború időszakában. 1944 novemberében leventeként hurcolták el őt is, ahogy a környező települések 12 évnél idősebb fiataljait Németország felé. Azonban társaival együtt még Csallóközcsütörtökről sikerült hazaszökniük. Decemberben viszont ismét katonagúnyába öltöztették őket, és várták az indulási parancsot. 1945 januárjában meg is érkezett a hadiparancs, hogy indul a had Nyugat felé. Mivel nem akart elmenni, kiment Hajmásba a már említett parasztgazdához. Nála húzta meg magát. Valaki beárulta és mint katonaszökevényre agyonlövetés várt. Csak hajszál híján sikerült megmenekülnie. Később mégis elindultak Németország felé. Egész Stockerauig jutottak el, ahol a levente kiképzőtábor volt. Ott egy bombázás alkalmával a zűrzavart kihasználva hazaszökött. Épp húsvétkor ért haza, amikor a szovjet hadsereg erői elérték a falunkat, Nagyfödémest.

A háború után hentesinasnak állt a Nagyszombat melletti Gerencséren, majd 1947 februárjában megnősült, Nagyfödémesen telepedett le.

A XX. század viszontagságai visszaköszöntek az ő életében is. A háború utáni vallásellenes intézkedések rányomták a bélyegét az egyszerű falusi emberek életére is.

1949. június 26-án Nagyfödémesen hasonló esemény zajlott, mint közel 40 helységben ebben az időben, egész Csehszlovákia-szerte. Ekkor került sor ugyanis az 1948 „győzedelmes februárjában" totális hatalomhoz jutó Csehszlovák Kommunista Párt Katolikus Egyházat bedarálni szándékozó kísérletének a kicsúcsosodására. Nagyfödémes község római katolikus plébánosát, Borsos Mihályt az államrendőrség szemmel tartotta, mint a rendszer ellenségét. Ezen a bizonyos vasárnapi napon a vallásos hívők megtámadták a polgári ruhás rendőröket – akikről azt gondolták, hogy a plébánost akarják elvinni –, és meglincselték őket. A kivezényelt karhatalmisták két nap embervadászatot folytattak a faluban. Az eredmény: 20 embert bebörtönöztek, valamint további 9 embert kényszermunkatáborba hurcoltak.

Úgy tűnik, Múcska Endre szálka volt valamelyik helyi hatalmasság szemében, mivel őt is letartóztatták. Három hónapi pozsonyi előzetes fogva tartás után három év szabadságvesztésre ítélték őt, amelyet a lipótvári börtönben

töltött le. Itt került személyes kapcsolatba az ún. Mindszenty-per elítéltjeivel is. Még hetven évvel a találkozásuk után is név szerint emlékezett Arany A. Lászlóra, Hentz Zoltánra, Lipcsey Gyulára és Hajdú Lászlóra.

A lipótvári börtönben 1949 karácsonya előtt a födémesi elítéltek egy csoportja találkozott Esterházy Jánossal, a felvidéki magyarság néhai politikusával.

Endre bácsi így emlékszik vissza a nagyon lerongyolódott, csontsovány gróffal való találkozásra:

„1949 karácsonya előtt történt. Minket vizsgáltak egészségileg, hogy bányára alkalmasak vagyunk-e. Hogy kik alkalmasak. Ő meg ott volt a gyengélkedőn. Ott járt, (kerekes)kocsival levegőztetni magát. Akkor beszéltünk vele. Hallotta, hogy magyarul beszélünk. Kérdi:

- Maguk magyarok?

- Magyarok.

- Honnan valók?

Mondtuk, hogy Nagyfödémesiek. Azután elbeszélgettünk vele. Mondta, hogy most hozták vissza Oroszországból, majd így folytatta:

- Hazalátok, és nem mehetek haza. És úgy tudom, hogy én már nem is fogok hazamenni. Ilyen koldussá tettek, és még így sem engednek haza. Ezek a kommunisták addig fognak létezni, míg van valakitől mit elvenni. A nagyokkal kezdik, ha már ők nem lesznek, a kisebbek, a még kisebbek következnek, és amikor már nem lesz senkitől mit elvenni, azon, amit elharácsoltak, maguk között fognak veszekedni."

A beteg gróf akkor elmesélte a födémesieknek az azóta már közismerté vált történetet, amiről Molnár Imre Esterházy János szovjet Gulagra való elhurcolásának és csehszlovákiai halálra ítélésének összefüggései c. írásában így ír: a Gulag poklaiban hazatéréséért imádkozva, lelki szemeivel gyakran látta azt a Szűz Mária-szobrot, „ami Szencen a falu végén van, amint Pozsony felé mész, az országúttól jobbra". Ezért is jelentett óriási élményt számára, hogy a szovjet-csehszlovák határ átlépése után, a Kassáról Pozsonyba való éjszakai szállítása közben, a rendőrségi autó ablakán keresztül, „négy év után először, ezt a Szűz Máriát láttam meg kivilágítva, akit

lelki szemeimmel olyan sokszor láttam. Az ilyesmit át kell élni - de nem lehet leírni."

Búcsúzáskor pedig ezt mondta nekik: - „Tartsatok ki, magyarok, mert igen nehéz lesz a sorsotok!"

Azokat a lipótvári rabokat, amelyeknek a „visszatérése nem volt kívánatos", 1950. januárjától a jáchymovi uránbányákban vagy a nyitrabányai feketeszénbányákban dolgoztatták. Az utóbbiba került Endre bácsi is. A büntetését később két évre csökkentették, így 1951 nyarán szabadult. 1952 augusztusában elvitték katonának. Olyan büntetőzászlóaljhoz került (PTP), ahol előtte börtönre vagy kényszermunka-szolgálatra elítélt fiatalemberek szolgáltak. Már a behívójában is ez állt: bizonytalan időre, és 28 hónapot húzott le katonaként. 1954 karácsony estéjén jött haza, ahogy mondja, már égtek a villanykörték a karácsonyfán.

Életének ez az öt éve több szempontból bélyeget nyomott a későbbi sorsára. Az érvényesülés ezután sokkal nehezebb volt. Azért a hosszú, megpróbáltatásokkal teli életnek voltak szép időszakai is. Feleségével 70 évig tartó, szeretetben és megértésben példás családi életet éltek. A frigyből három gyermek született.

Epilógus: Esterházy János életének fáradhatatlan kutatója, Molnár Imre történész töretlenül keresi azokat az embereket, akik bármilyen információval tudnak szolgálni az üggyel kapcsolatban. Ezért 2017-ben Imrével meglátogattuk Endre bácsit, aki elmesélte a találkozását a gróffal. Felvetődött bennünk, hogy fel kellene venni filmre az elbeszélést, hisz Esterházy János grófnak, Isten Szolgájának a 2019 tavaszán megindult boldoggá avatási pere kapcsán az illetékesek a per egyik tanújaként kezdték emlegetni Endre bácsi nevét. A felvételre 2020 augusztásában került sor Alsóbodokon. Az a „fiatal gyerök" – ahogy magát nevezi – 1949 karácsonya előtt találkozott a kerekesszékben ülő, beteg Esterházy Jánossal, és most, 70 évvel később elzarándokolhatott a sírjához. Fiatalemberként – ahogy meghatódva említette – még nem értette ennek a találkozónak a jelentőségét. Ott a felvidéki magyarság egykori, a messzi, északorosz lágerben testileg agyongyötört politikai vezetője keserű igazságokat, fájdalmas jövendöléseket mondott nekik. Endre bácsi és társai e szavak beteljesülését évtizedeken át a saját bőrükön érezték.

Múcska Endre bácsi élettörténetét a nagyfödémesi Borsos Mihály Alapiskola diákjai is feldolgozták még 2017-ben a Kincskeresők – helyi értékeket kutató diákok

konferenciáján, „Múcska Endre XX. százada” címmel. Augusztus 25-én pedig Dunajszky Géza, az ismert publicista „Hátrakötött kézen fellógatva” címmel adta közre Endre bácsi levente történetét. Horváth Szomolai Andrea pedig „Esterházy János rabtársa volt” címmel közölt interjút vele.

Endre bácsi ma már mindent túlélve, mindenkinek mindent megbocsátva, boldog emberként él szerettei körében. Annak a reményét fejezi ki, hogy az emberekben sikerül tudatosítani, nemzetiségre való tekintet nélkül, hogy nem volt hiábavaló Isten Szolgája Esterházy János, mártír küzdelme. Bízik benne, hogy sikerül minél több helyen emléket állítani a mártír gróf emlékének.

Molnár Imre

Áldozatból fakadó lelki egység

„Egy pillanat alatt elvesztettem mindent, csak az Istenbe vetett hit és remény maradt meg a számomra. Ha ez sem lenne, ha nem oltottátok volna oly mélyen belém, az életnek nem lenne értelme számomra.” (Részlet a 70 évvel ezelőtt kivégzett Anton Púčik szüleinek írt búcsúleveléből.)

Hetven évvel ezelőtt, 1951. február 20-án végeztek ki Pozsonyban három fiatalembert, akik nem törődtek bele a kommunizmus 1945 utáni megállíthatatlannak tűnő erőszakos terjeszkedésébe és megpróbálva a lehetetlent, illegális, de erőszakmentes mozgalmat indítottak Szlovákiában Fehér Légió elnevezéssel. Albert Púčik, Anton Tunega és Eduard Tesár hívő keresztény és hazaszerető polgárai voltak Szlovákiának, fiatalok, akik nem adták fel elveiket és egy emberibb világ utáni vágyukat. Akik megelégelték az erőszakot és meg akarták változtatni a körülöttük lévő diktatórikus hatalmi berendezkedést. Keresztény világnézetük miatt amúgy is a társadalom peremén érezhették magukat, úgy gondolták tehát, nincs vesztenivalójuk. A három gyermekkori jó barát 1945 óta demokráciáról, szabad vallásgyakorlatról álmodott és e célok érdekében kezdett szervezkedni. A kommunizmus eltakarításának céljából információs hálózatot hoztak létre, hogy Nyugatra juttatva a híreket leleplezzék a kommunista diktatúra valódi természetét. Nyugattól várták tehát a segítséget, s naiv várakozásukkal nem voltak egyedül abban az időben s ebben a régióban.

A Moszkvából irányított kommunista titkosrendőrség gond nélkül beépült a szervezetbe, aminek következménye az lett, hogy 1949 januárjában a Fehér Légió 74 tagját tartóztatták le, s egy év múlva közülük 48 főt könyörtelenül el is ítéltek. Vezetőként Albert Púčik, Anton Tunega és Eduard Tesár első fokon életfogytiglani börtönbüntetést kapott. Ám a per ügyésze, Anton Rašla (neve az Esterházy-per kapcsán is felmerült) mindezt kevesellte és az ítélet szigorításáért fellebbezett. Amit kért, a fellebbviteli tárgyaláson meg is kapta s a három fiatalembernek ennek következtében az akasztófán kellett végeznie a kommunista rendszer sokadik ártatlan áldozataként. Vizsgálati fogságukat kivégzésük napjáig a lipótvári börtönben töltötték. Ott, ahol ebben az időben Esterházy Jánost is fogva tartotta a kommunista hatalom. S, hogy találkoztak egymással, arról a fivérét látogató Esterházy-Mycielska Mária egyik, nővérének, Lujzának írott leveléből értesülhetünk, melyet 1951. március 27-én keltezett:

„János elfogódva arról mesélt, hogy van új pártfogója az égben, Edvárd a neve, akivel hosszabb ideig voltak itt (Lipótváron) együtt és nagyon megkedvelték egymást, most viszont ez a társa úgy végezte, mint János dédnagyapja (azaz Jeszenák János, akit Haynau akasztatott fel – M.I.), és János azt

mondja, hogy most nagyon sokat segít neki, és kéri, hogy imádkozzunk mi is hozzá.”

Majd a témát így folytatja a következő, április 1-jén írott újabb levelében:

„Azzal a gondolattal vigasztalom magam, hogy az Úristen a neki okozott további (szükségtelen) szenvedéseket számontartja és megjutalmazza érte, mivel annyi mindenen keresztülment hat éven át és mindezt olyan türelmesen viseli. Most, amikor erről a fiatal barátjáról beszélt (Edvárd), látszott, hogy az esete mélyen megrendítette. Ami jó, hogy most van egy kedves társa (az égben). Ma van az évforduló – 6 év. Az emlékek kavarognak a fejemben. Jánosnak ez az Edvárdja nagyon segít. Nekem már hozott is egy szekér fát (tüzelőt), teljesen váratlanul. Forduljatok hozzá ti is!”

Belegondolni is megrendítő, hány ilyen megrázó történetet kellett megélnie a börtönök falai között Esterházy Jánosnak, s hány ilyen történet rajzolta át a bennlévők egymáshoz és a kinti világhoz való viszonyát. Robert Letz történésztől, aki könyvben (Üzenet az élőknek...) dolgozta fel a három ifjú vértanú történetét, megtudtam, hogy Eduard Tesár Budapesten született. Édesapja ugyanis vasúti alkalmazott volt, s mivel szlovákként a Monarchiában hosszabb ideig Pesten talált munkát, ezért családjával együtt oda is költözött. Ha tehát Eduard ott, Budapesten született, nyilván beszélt vagy értett is magyarul, de ha nem, akkor nyilván szlovákul beszélgethetett Esterházyval. Vajon miről cserélhettek eszmét, ott az akasztófa árnyékában ők ketten? A rabságról, vagy talán inkább a szabadságról? A közelgő halálról, vagy inkább a közelgő (örök)életről? A kinti világ embertelen viszonyairól, vagy inkább a végső nagy igazságokról? És mi lehetett az a titok,

ami miatt ez a szlovák fiatalember (alig 29 éves volt, amikor kivégezték) annyira szívéhez nőtt Esterházy Jánosnak, hogy (a tiltott téma miatt kockáztatva a beszélő folytatását, a börtönőr árgus figyelmétől övezve) is meghatódva mondott róla néhány szűkszavú információt húgának, Máriának. De a köztük lévő szeretetkapcsolatnak fordítva is működnie kellett, ha Esterházy János tiszta szívű fiatal szlovák barátja kivégzését követően szinte azonnal megtapasztalhatta annak mennyei segítségét. Olyannyira reális volt ez a tapasztalat, hogy égi közbenjáróként azonnal ajánlotta őt hozzátartozóinak is. S vajon miként történhetett ez a megtapasztalás? Ismerve János testvérünk mély, imádságos lelki életét, nem kell túl nagy képzelőerő ahhoz, hogy biztosak lehetünk abban, hogy imádkozott kivégzésre induló barátjáért. Robert Letz leírása alapján, mindhárman felemelt fejjel és lélekkel léptek a hóhér elé, úgy, mint akik tudják, miért halnak meg, s tudják azt is, hogy haláluk nem értelmetlen pusztulásként, hanem népük szabadságáért hozott áldozatként marad fenn az utókor emlékezetében. Esterházy János tehát bizonyára imával kísérte fiatal szlovák barátját a „vérpadra", s annak halála után is imádkozott érte. Érte imádkozott, egész addig, míg egy belső (számunkra ismeretlen) megtapasztalás alapján rá nem jött, hogy „nem érte, hanem hozzá kell imádkoznia". Vajon el tudjuk-e képzelni lelki szemeinkkel, hogy a magyarként és hívő keresztényként is megalázott és meggyötört Esterházy János egy a szabadságért életét áldozó szlovák fiatalember égi közbenjárásáért fohászkodik? De vajon mitől volt ilyen biztos abban, hogy fiatal szlovák barátja ily gyorsan részese lett a mennyei üdvösségnek? Ha máshonnét nem, hát Isten igéjéből, amely az Izajás próféta 1, 16-18. részében így hangzik: *„Tanuljatok meg jót tenni: keressétek az igazságot, segítsétek*

az elnyomottakat, szolgáltassatok igazságot az árvának, s védelmezzétek az özvegyet! Aztán gyertek és szálljatok velem perbe! -- mondja az Úr. Ha olyanok volnának is bűneitek, mint a skarlát, fehérek lesznek, mint a hó." Ha tudatosítjuk, milyen biztos ítélőképességgel rendelkezik Esterházy, vértanú barátja földön túl folytatódó, örök üdvösségben részesülő életéről, akkor talán halvány fogalmat alkothatunk a magunk számára annak a hitnek és alázatnak a nagyságáról és mélységéről is, ami János testvérünk lelkületére olyannyira jellemző volt szenvedésének egész ideje alatt. S még egy kérdés: vajon mit kérhetett újdonsült égi barátjától, ha annak segítségét, ott a börtön sötét világában szinte azonnal meg is kapta? Ha ezekről a kegyelmi pillanatokról gondolkodunk, akkor némi fogalmat alkothatunk a magunk számára arról a lelki egységről is, amit a közös szenvedés alakított ki az együtt gyötrődő és együtt reménykedő, rabságban élő emberek túlnyomó többségében (mert kivételek nyilván akkor is, ott is akadtak). Micsoda szilárd sziklaalapja lehetne e közös szenvedés tudatosítása a két nemzet Esterházy által megálmodott és oly sokat emlegetett békére épülő jövőjének?!

Ennek a lelki egységnek a mai fájó hiánya indította az Esterházy János Zarándokközpont vezetését arra, hogy magyar, szlovák és lengyel nyelven is közzétegye szolidaritásának kifejezését a 70 évvel ezelőtt ártatlanul kivégzett áldozatokkal és mindazokkal, akik emléküket őrzik mind a mai napig. Az alábbi nyilatkozatot Pawel Cebula atya, Esterházy János boldoggá avatási eljárása posztulátorának megfogalmazásával elküldtük **Peter Sandtnernek, a Szlovák Politikai Foglyok**

Szövetsége elnökének, Ján Figeľnek, az Anton Tunega Alapítvány elnökének, és Ján Litecký Švedának, az Antikommunista Ellenállók Szövetsége elnökének.

A lelki egység megnyilvánulása mindazokkal, akik emlékeznek a kommunizmus vértanúira: Albert Púčikra, Anton Tunegura és Eduard Tesárra

Szeretett Testvéreim!

Sok lengyel és magyar nevében szeretném kifejezni lelki egységbe forrottságunkat Veletek az imádságban Istenhez, aki a fent említett vértanúknak erőt adott, hogy a totalitárius kommunista elnyomás idején mások szabadságáért és a hitért áldozzák fel életüket.
Eduard Tesárral együtt raboskodott egy Nyitra melletti születésű ember, aki édesanyja után lengyel, édesapja után magyar volt. Ő saját húgának, Máriának, a börtönbeli beszélők alkalmával, Eduard kivégzését követően elmondta, hogy Eduard halála nagyon mélyen megérintette, mert lélekben nagyon közeli barátnak tartotta, és hogy gyakran imádságaiban e fiatal szlovák rabtársának a közbenjárását kéri, és erre beszélte rá húgát és általa rokonait is. Ők ezt megtették, és

megtapasztalták Eduard égi segítségét. Az ember, aki a börtönből erre kérte húgát és rokonait, Isten Szolgája Esterházy János volt.

Mint Esterházy János boldoggá avatási eljárásának posztulátora, kérlek Titeket: imádkozzunk egymásért, hogy Isten segítsen minket vértanúink útmutatásának követésében. Ők együtt szenvedtek és – reményünk szerint – ma együtt dicsőítik Megváltónkat. Legyen Jézus ugyanúgy Út, Igazság és Élet a mi számunkra, ahogy az ő számukra is volt, adjon számunkra erőt és hűséget. Csak együtt, egységben, szolidárisan menthetjük meg közösségeinket napjaink halálos veszedelmeitől.

Fr Cebula Pawel OFM Conv.

posztulátor

Csölle Stefánia

Élő emlékek

Az őszi szünet elteltével igazán csak ezen a héten volt együtt az iskolánk. Mindenszentek és halottak napja után november közvetlen elején a teljes első évfolyam az igazgató úr és egyben osztályfőnökük, Patay Péter kíséretében a Határtalanul programban vettek részt, amely Budapest természeti kincseit hozta közelebb számukra. Azonban 2019. november 13-án, szerdán úgy éreztük helyesnek, hogy az egész iskola, mint közösség együtt emlékezzen azokért a megholtakért, akik zoboralji második otthonunkban találtak örök békét és akikre az alsóbodoki falubeliek is példaként emléket állítanak. Ezért indultunk mécsesekkel a templom oldalánál álló kereszthez az 1956-os magyarországi forradalom áldozatainak emléktáblájához, majd az Esterházy János Zarándokközpontba iskolaalapítónk, Paulisz Boldizsár és a boldoggá avatási folyamatban levő Isten Szolgája Esterházy János sziklasírjához.

Tulajdonképpen minden az időjárás kegyességén múlott, mikor hagyja a Jóisten eleredni az esőt, elsétálunk-e az iskola négy évfolyama, tanárai és igazgatója a Keresztelő Szent János római katolikus templomhoz, majd a Szent Kereszt

Felmagasztalása-kápolnához. A déli harangszó után fél órával fejeződött be a tanítás a 6. óra végeztével. Egymás után tettük meg gyalogszerrel a dombokat fel-le, majd Esterházy János kálváriáját.

Első állomásunk során részben azt az október 22-ei emlékünket idéztük fel, amikor a magyarországi Szombathelyen levő testvériskolánkkal, az ELTE Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziummal közösen róttuk le tiszteletünket az 1956-os magyar forradalomban a szabadságukért, az oroszok és a szocialista rendszert kiszolgáló elnyomókkal szembeni küzdelmeikért szenvedő és életüket áldozó hősökért. Márai Sándor Mennyből az angyal c. verse hangzott el az igazgató úr szavainak kíséretében.

Továbbindultunk a zarándokközpont felé. A felsőbb éves diákok még személyesen ismerték a két éve elhunyt Paulisz Boldizsárt, aki napi kapcsolatban állt velük, határozott, erős és nyílt emberként vezette odaadóan iskolaközösségünket, mintha mindannyiunkat egy szigorú, becsületes és igazságos apa képében kovácsolt volna össze családdá Alsóbodokon. A fiatalabb diákok számára az igazgató beszélt az alapító rendkívüli személyiségéről. Fontosnak látta, hogy megismerjék, számukra miért is annyira közeli és igazán példaértékű ember. Nem felejtjük a belőle áradó derűt, lendületet, tettrekészségét, alázatos munkásságát, egy kisebbségi nyelvsziget kellős közepén bátran emelt iskolaintézmény megépítését, s végül a magyar közösségért és Isten dicsőségére a Kárpát-medencei népek békéjének szolgálatában álló és szintén zobor-vidéki születésű mártír gróf, politikus Esterházy Jánosért tett érdemeit. Az idén száz éve született és nemzetiségi hovatartozása miatt a szenvedtetéseket haláláig engedelmesen tűrő Radnóti Miklós Éjszaka c. verse

hangzott el sírhelyük sziklafai közt Katona István Nikolasz, 3. osztályos tanuló szavalatában. Bár az ünnepek révén a teljes búcsú elnyeréséhez lehetséges kegyelmi nyolc nap eltelt már ekkor, mégis az Úr imájával kértük lelkük üdvözülését, hálát adtunk minden eddigi segítségükért és további közbenjárásukért fohászkodtunk a gondviselő Istenhez.

Az alsóbodoki magán-szakközépiskola nem csak az ünnepek, emléknapok és fordulók kapcsán gondol élő emlékként a közeli és távoli múlt jeles alakjaira. Tapasztalásaink által válik valóságossá, hogy részesei a mindennapjainknak és mekkora erővel hatnak ránk, vigyáznak, támogatnak, irányt és célokat mutatnak, segítenek bennünket. Ahogyan mi is foglalkozunk emlékükkel, megfogadjuk tanácsaikat, megéljük tanulságukat és gondozzuk hagyományaikat, úgy érint meg bennünket is a mennyei Atyától származtatható szerető gondoskodásuk.

Tények és következtetések a nyitragerencséri buszbaleset ideje közben a magán-szakközépiskola által tartott 1956-os forradalomról, az iskolaalapító Paulisz Boldizsárról és a boldoggá avatási folyamat alatt levő Isten Szolgája Esterházy Jánosról való megemlékezésről Alsóbodokon.

A történtek napján addig nem esett az eső, amíg megemlékeztünk. Ha korábban jön rá, elmarad a közös tisztelgés a községben állított jeles megholt személyiségek előtt. Nem kaptak korábban szabadot a diákok, mert nem kellett előrehozni a negyedévi konferenciát. Senki sem indult Nyitra felé, majd onnan haza korábbi járattal, sem tanuló, sem tanár, akik napi szinten utaznak az adott útszakaszon.

A baleset idején Isten Szolgája Esterházy János földi maradványainál imádkozott az egész iskola, az összes diák, tanár, igazgató és minden alkalmazott. Együtt mondtuk a Miatyánkot.
A megemlékezésen magyar nemzetiségű emberek vettek részt, magyar nemzeti gyásznapot idéztek fel, ártatlan civil áldozatokra gondoltak engesztelő szándékkal, az iskolaalapító előtt tisztelegtek, egy boldoggá avatás alatt álló személy közbenjárását kérte egy 40 fős, részben katolikus hívő, magyar közösség.
Az iskolához tartozó emberek egyikének sem sérült meg közeli családtagja.

Garai István

Esterházy János könyörgése

(A sangradok-protoki büntetőtáborban a Komi Köztársaság területén, 1949 januárjában)

Már több, mint három és fél éve élek büntetőtáborokban

itt északon, a komik földjén, ártatlanul, megalázottan.

Elviselem sorsom itt is, amit a fajgyűlölet rám mért.

Mosolygok, remény magvát hintem, életem ajánlom vert hazámért.

Ó, hány Dosztojevszkij-regényhős körülöttem! Nyelvük beszélem.

Fojtott sikoly már valamennyi, s itt tengődnek, sínylődnek vélem.

Őrölnek a napok, az évek – és történés, cselekmény: semmi.

Miféle dráma ez, Uramisten? Önhitetés: szabadnak lenni?

Egy Kárpátok alatti sértett, dühödt kis népnek elfogultja,

vészbíróként ítélt halálra, s lettem e birodalom foglya.

Bűnöm? Hogy szórványban élt honfitársaim buzdítottam:

Álljanak helyt valahányan a ránk zúduló viharokban.

Tartsanak össze! Ne adják fel joguk a létre, nyelvre, szóra -

de mondjanak NEM-et a gyűlöletre, a mást elüldözni biztatóra.

A nemzeti mohóság ölyve rám csapott, karmai között vergődöm.

De sorstársam itt minden rab már, és testvérem lett minden őröm.

Uram! Életem felajánlom --fordulhat kocka -- rosszban, jóban,

hogy éljen minden nép békén a Kárpát alatti nagy „kohóban”.

Példa legyen legalább sorsom, ha meg kell halnom börtönágyon -- és engesztelő áldozatként fogadd, Uram, vértanúságom!

1990. X. 7.

IX. Beszédek – gondolatok

Tőzsér Árpád

Esterházy János mint metafora és mítosz

A múltkoriban Cselényi Lászlóval Dobos Lászlóról, a néhány éve elhunyt jeles íróról, könyvkiadóról, irodalomszervezőről, politikusról beszélgettünk, amikor is a költő azt találta mondani, hogy Dobos László a mi időnk, a mi korunk Esterházy Jánosa volt. Meghökkentett, de el is gondolkodtatott a párhuzam. S távolról sem csak a meredeksége miatt, sokkal inkább az lepett meg, hogy Esterházy János neve észrevétlenül a napi kommunikációnk része lett, sőt úgy éreztem, ezzel az összehasonlítással Esterházy János neve, személyisége elindult a mítizálódás útján.

Mert mi a mítosz? J. L. Borges szerint történetté terebélyesedett hasonlat, metafora. De meg is fordíthatjuk a definíct: a mítosz metaforává sűrűsödött történet. Itthon, az egykori Felvidék s a mai Szlovákia tájain ha azt mondjuk: Esterházy János, akkor sokan nemcsak a mártírhalált halt magyar politikus személyes tragédiájára, drámájára, keresztútjára gondolunk, hanem a szülőföld, az egykori Felvidék és későbbi Szlovákia magyarságának történetére, drámájára, keresztútjára is. S azokra az Esterházy személyétől már akár el is vonatkoztatható küzdelmekre, arra a magas erkölcsiségre, s igen, arra a keresztény univerzalizmusra is, amellyel a politikus ezt a számbeli kisebbségbe szorult néptöredéket a két világháború közötti Csehszlovákiában, majd Szlovákiában minden lehetséges fórumon képviselte, védelmezte.

Érik az idő Esterházy János életének és nevének metaforává, mítosszá válásához. S minden megvan hozzá, hogy ebben a metaforában és mítoszban benne legyen a Trianonnal a nemzettestről leszakított, csaknem milliónyi felvidéki magyar tragédiája, a II. világháború alatti és utáni megpróbáltatásai, benne legyenek a kitelepítéseink, a vagonokban hányódásaink, a „málenkij robotra" hurcoltatásunk, a magyar Gulag gyötrelme, az iskoláinkért, kultúránkért, irodalmunkért folytatott küzdelmeink, s igen, benne legyen még az író-politikus Dobos László küzdelmes élete is.

S ha már megint az íróknál tartunk: egy időben írói köreinkben gyakran volt téma az olyan nagy, reprezentatív szlovákiai magyar regény hiánya, amely művészi erővel, érvénnyel és történelmi hitellel dolgozná föl népcsoportunk nagy drámáját: az 1946/47-es csehszlovákiai etnikai tisztogatásokat, a

felvidéki magyarok deportációját, kitelepítését, amely műre aztán úgy hivatkozhatnánk, ahogy mondjuk az örmény népirtás művészi erejű dokumentumára, a *Musza Dagh negyven napjá*ra (F. Werfel), vagy a Gulag immár klasszikus drámájára, az *Ivan Gyenyiszovics*ra, vagy a nagy holokauszt-regényekre.

Ha valaki egyszer nekifogna egy ilyen regény megírásának, el tudom képzelni, hogy főhősét Esterházy Jánosról formázná, tőle kölcsönözné a figura erkölcsiségét, a halált is vállaló elvhűségét, a nemzetek barátságát hirdető következetes közép-európaiságát, nemzeti elkötelezettségét. Csak arra kellene a szerzőnek ügyelnie, hogy ne keverje össze a művészi és a dokumentáris hitelt. A kettő ugyanis a műalkotásban egyszerre nem működik, pontosabban: egyik a másik hitelét nagyon könnyen kioltja.

Mircea Eliade, a nagy mítoszszakértő azt mondja: a nép emlékezete kb. kétszáz évig őrzi a történelmileg hitelesnek mondható elbeszélést, s utána már mesévé, mítosszá alakítja azt. Esterházy János élettörténete ahhoz még nagyon friss, hogy mitizálódhatott volna, de a legjobb úton van afelé.

A lexikonok, történelemkönyvek, monográfiák általában azt írják róla, hogy politikus volt. Én ezt a minősítést Esterházy esetében nagyon félrevezetőnek találom – a régi magyar nyelv egy szép és találó kifejezésével inkább azt mondanám, hogy „közjóra született ember” volt. S most, 2020-ban ennek a közjóra született, mélyen hívő és minden tettében a keresztény humanizmus szelleme által vezérelt embernek megállíthatatlanul folyik a boldoggá avatása. S a szülőhelyéhez közeli Alsóbodokon áll már az az emlékére épített kápolna, melynek kriptájában a hamvait tartalmazó urna helyet kapott.

Az Esterházy-zarándokhelyként emlegetett dombon évente százak, sőt ezrek fordulnak meg.

Én 2016-ban jártam a hegyen, nem sokkal azelőtt, ahogy a kápolnát felszentelték. A befejezés előtt álló, de már akkor is majesztatikus épület sziklatömbök tetején állt, s nagy hatást tett rám. Úgy láttam, mintha a templom maga is a természet műve lett volna, s mintegy a szemem előtt nőtt ki, magasodott föl a teremtésből, az időből.

Pontosan úgy, ahogy a mítoszok emelkednek, formálódnak ki a létezésből.

EMLÉKEZÉS ESTERHÁZY JÁNOSRÓL[357]

[357] Esterházy János mírovi börtönben bekövetkezett vértanúhalálát követően csak a „szabadvilágban” jelenhettek meg az életét méltató, megemlékező írások. Ezek közül kiemelve alább a Rómában megjelenő Katolikus Szemle, 1957. IX. évf. 3. számában megjelent nekrológot tesszük közzé, amely a Felvidéki Tudományos Társaság Értesítője II. évfolyama 1. számában megjelent írás újraközlése.

Esterházy János 1957. március 8-án a csehországi Mírov fogházában meghalt. Helyesebben azt kellene mondanunk, hogy hősi halált halt, elesett abban a harcban, melynek életét szentelte. Sírjánál nemcsak a felvidéki magyar kisebbség, de az egész magyar nemzet azzal a tisztelettel, szeretettel és gyásszal szívében áll, mely a nemzeti hősöket illeti meg. A Mindenható tragikus sorsot mért rá -- azt a tragikus földi sorsot, amivel sújtja, vagy talán jutalmazza azokat a fiait, akiket nagynak teremtett. A kort, melyben életét élte, az ideológiai káosz, a hipokrizis és a dekadencia jellemezte. Trianon esztendejében serdült ifjúból férfivá, amikor a lélek legfogékonyabb a benyomásokra, s amikor a benyomások a legmaradandóbb nyomokat hagyják; akkor élte meg, hogy világháború folyt a demokrácia nevében és a népek önrendelkezési jogáért, s mindennek nevében a magyarság közel egy negyedét rákényszerítették arra, hogy idegen állam fennhatósága alatt éljen. Talán egész életére meghatározólag hatott ez az esemény és az abból következő jogos lázadás az igazságtalanság, Trianon ellen. Közéleti pályája a húszas évek végén veszi kezdetét, amikor Szüllő Géza, a felvidéki magyarság vezetője, őt utódjául szemeli ki. Szüllő Géza ajánlása a felvidéki magyarság osztatlan helyeslésével találkozott, s így Esterházy János rövidesen az Országos Kereszténységszocialista Párt elnöke lett. Parlamenti pályafutása arra az időre esik, amikor Prágában egyre fokozódóan jelentkeztek azok a bomlási jelenségek, melyek a cseh nemzeti soviniszta politika természetes következményei voltak. Politikai józanságát már akkor igazolta az, hogy bár teljes energiával folytatta a harcot a magyarság önrendelkezési jogáért, mégis gondosan vigyázott arra, hogy

legkeményebb küzdelmei között is a közéleti erkölcs talaján maradjon. Politikai szövetségeseinek megválasztásában is nem az ad hoc eredményt, hanem a történelmi távlatot tartotta szem előtt. Soha nem feledkezett meg arról, hogy a Duna-völgyi térség sok kis nemzete együtt áll és együtt bukik -- mint azt az események annyira igazolták --, s ezért a legmélyrehatóbb ellentétet is a valóságos nemzeti érzelemnek sérelme nélkül úgy kell kiküszöbölni, hogy a megértő kooperáció légköre azután minél könnyebben alakulhasson ki. Különösen ügyelt erre magyar-szlovák viszonylatban; tisztán látta azt, hogy ennek a két nemzetnek földrajzi helyzeténél fogva kulcspozíciója van minden Duna-völgyi együttműködésben. A harmincas évek erjedési folyamata nem vezethetett tisztuláshoz, felváltotta azt a második világháború ágyúdörgése. Az önálló Szlovákia keretei között aránylag kis lélekszámú magyar kisebbség maradt. Esterházy János ezekkel maradt. Ezen a poszton, a második: világháború forgatagában túlnőtt a magyar glóbuszon. Küzdelmei a politikai síkról a világnézeti síkra terelődtek. Nem a politikus Esterházy, hanem a keresztény világnézetéhez szorosan ragaszkodó Esterházy tudott és mert szembehelyezkedni azokkal a sátáni erőkkel, melyek a nácizmus és a kommunizmus formájában jelentkeztek. Az első perctől fogva tudta azt, hogy a nácizmussal való kooperáció erkölcsileg lehetetlen s politikailag katasztrófába vezető út. De tudta azt is, hogy a nácizmussal szemben való ellenállás során a kommunistákkal való kooperáció éppolyan erkölcsi lehetetlenség és éppen olyan katasztrofális politikai út. Világosan látta ezt akkor, amikor a nyugati világban mind többen — köztük vezetők is — próbálták elhitetni önmagukkal, hogy lehetséges valamiféle ideológiai

kompromisszum a kommunizmussal; s amikor ezek az erők az ellenállás minden tényezőjét a kommunistákkal való együttműködésre buzdították. Nem volt könnyű dolog azokban az időkben megmaradni ezen az egyetlen helyes úton. Igazát a történelem éppolyan tragikusan igazolta, mint amilyen tragikus volt halála. 1945-ben az oroszok elhurcolták, három hosszú esztendőt töltött oroszországi kényszermunkában. Testben teljesen összetörten, lélekben töretlenül került haza, de a hírhedt csehszlovák népbíróság halálra ítélte. A bíró nem kívánta mérlegre tenni háborús magatartását. Nem volt kíváncsi a mentőtanúkra, kihirdette az ítéletet, amit nyilván a Hradzsinban fogalmaztak. A (kapott) kegyelem életfogytiglani fogházra szólt. Elítélték elsősorban, mert magyar volt, népének félelmet és megalkuvást nem ismerő képviselője; elítélték, mert igaz keresztény volt. A Kremlin és a Hradzsin urai tudták azt, hogy az az ember, aki a horogkereszt terrorja alatt nyíltan merte hirdetni, hogy mi magyarok csak egyféle keresztet ismerünk; Jézus Krisztus keresztjét, hogy az ilyen ember sem a sarló és kalapács, sem pedig a csehszlovák népi demokrácia elől nem fog meghátrálni. Tudták azt, hogy ezeket az embereket tűzzel-vassal kell irtani. Csak egyet nem tudtak, hogy a vértanúk gyermekeit százezrekben kell számolni, és a magyar vértanúk gyermekei 1956-ban az első erőpróbán megjelentek a világ színpadán.

Mészáros Alajos
Miért kellett meghalnia Esterházy Jánosnak?[358]

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Naponta tapasztaljuk – mi, szlovákiai magyarok pedig különösképp érezzük –, hogy a politika nem az igazság, hanem az erő meghosszabbított keze. Így van ez ma is, és így volt eddig megélt történelmünk legvéresebb századában, a 20. században is – s most hadd idézzem Radnótit – „mikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nem csak parancsra… s a gyilkos, az áruló, a rabló volt a hős…"

Tragikus adósság terhel bennünket mindmáig egy szót emelő, az említett lélekölő időkben is helytálló Emberrel szemben, aki kiállt a többség ellenében, s vállalta a jogtalanul társadalmon kívülre rekesztett közösségek képviseletét! S maga is áldozattá vált. Gróf Esterházy Jánosról beszélek.

Gróf Esterházy Jánosról, a politikusról, a mártírról, a magyar nemesről és demokratáról, akinek ma szobrot állítunk, hogy kegyelettel adózzunk emlékének. Tesszük ezt mi, szlovákiai magyarok, noha a szlovák legfelsőbb politikai körök hivatalos rehabilitációja még mindig várat magára. (Igaz, Esterházy János politikai pályafutását a tisztesség és becsület jellemezte, s a más etikai kódex szerint élőknek ezt nagyon nehéz megemészteni.)

Mert ki is volt Esterházy János? Mit tett és miért kellett 56 évesen meghalnia ennek a fiatal, jóérzésű,

---

358 Az ünnepi beszéd Ipolynyéken hangzott el, Esterházy János szobrának avató ünnepségén 2009. október 11-én.

tisztességes embernek 1957. március 8-án, a mírovi börtönben?

Miért kellett meghalnia? Mert nemes volt, azért?

Esterházy János a legfelsőbb arisztokrácia reprezentatív képviselője volt. A szó legszebb értelmében „nemes”! Édesanyja, Elizabeta Tarnowska lengyel grófnő, édesapja, Esterházy Mihály Antal magyar gróf, politizáló katonatiszt, akik generációkon át csiszolódott erkölcsi elveket neveltek fiukba. Esterházy bebörtönzői ennek a normarendszernek nemhogy az értékét, az értelmét is képtelenek voltak felfogni. Az ’50-es években tehát a nemessége is bűnnek számított!

Miért kellett meghalnia Esterházy Jánosnak? Mert magyar volt, azért?

Igen, édesapja valóban abban a szellemben nevelte őt, hogy: „*Légy mindig jó magyar, fiam, és emberséges ember.*” Megszívlelte az atyai útmutatást: élete végéig jó magyar és emberséges ember maradt!

Az 1938-as müncheni döntés értelmében Szlovákia autonómiát szerzett, s ugyanebben az évben, november 2-án, a bécsi döntés után a Felvidék déli része visszakerült Magyarországhoz. Nyitraújlak – s az Esterházy család – azonban Szlovákiában maradt. Esterházy János ezután, szlovákiai magyar politikusként, a magyarországi kisebbségek érdekeit is védte. Mint mondta: *„Mi, Szlovákiában maradt magyarok ígérjük, hogy kezet adunk a szlovák testvéreinknek. Az anyaországban élő magyaroktól pedig azt kérem, hogy az odacsatolt szlovákok nemzeti érzéseit tartsák a legmélyebb tiszteletben, engedjék meg,*

hogy ugyanúgy élhessenek ott, mint ahogy azt mi, magyarok Szlovákiában követeljük."

Esterházy János helytállásra szólította fel híveit, hangsúlyozta, hogy bízik szlovák testvéreiben, akik szintén keresztény nemzeti elveket vallanak. Sajnos, ez a bizalom nem bizonyult megalapozottnak. A szlovák politikai elit figyelmen kívül hagyta a bécsi döntés kisebbségvédelmi előírásait, s a helyzet csak romlott, amikor 1939 márciusában Csehország német megszállása után Szlovákia önálló állammá vált. Ekkor a magyar munkásokat elbocsátották állásukból, elrendelték a magyar szentek képeinek és szobrainak eltávolítását a templomokból, sok magyart megfosztottak állampolgárságától, nyugdíjától, napirenden voltak a csendőri zaklatások, tiltották a magyar beszédet, rádiót, telefont, könyveket koboztak el, és még lehetne sorolni a magyarellenes akciókat.

Esterházy azonban nem adta fel elveit: ez időben és később is a közép-európai szolidaritás szószólójaként szerepelt. Többen követendő példaként állították a vezető osztályok elé, és a legnagyobb elismeréssel szóltak róla. Neve fogalom, ideál, erő és mérhetetlen bizalom lett.

Az elkövetkező években azonban egyre inkább magára maradt. Ennek ellenére tette a dolgát, igyekezett a szlovákiai magyarságot erősíteni, s igazsága tudatában nem félt a kormány bírálatától sem. 1945. április 20-án Gustáv Husákkal tárgyalt, s szóvá tette a magyarok üldözését. A szlovák politikus parancsára azonnal letartóztatták, majd átadták a szovjet titkosszolgálatnak. Egy évig a moszkvai Ljublankában tartották fogva. Koholt vádak alapján 10 év

kényszermunkára ítélték, és elküldték Szibériába. Tragikus sorsában tehát nagy szerepet játszott, hogy magyar volt!

Miért kellett meghalnia Esterházy Jánosnak? Mert demokrata volt, azért?

A szlovák állam parlamentjének egyetlen magyar képviselőjeként azt vallotta: *„Nekünk, magyaroknak és szlovákoknak azt kell keresnünk, ami közelebb hoz bennünket, és nem azt, ami eltávolít."* Bűn ez?

1942-ben a fasiszta Szlovák Állam parlamentjének egyetlen képviselőjeként (!) szavazott s szólalt fel a szlovákiai zsidók deportálását elrendelő törvényjavaslat ellen. Nagy bátorság kellett ahhoz, hogy az adott politikai légkörben kimondja: *„Mint magyar és keresztény, és mint katolikus, a javaslatot istentelennek és embertelennek tartom."* Rajta kívül senki sem merte ezt megtenni! Egyetlen szlovák kollégája sem emelte fel a szavát a Szlovák Állam 70 ezer zsidó lakosának életéért! Egyedül a demokrata Esterházy János szavazott a zsidótörvény ellen!

2009. március 23-án Lech Kaczynski lengyel államfő a *Polonia Restituta* elnevezésű rangos posztumusz kitüntetést adományozta Varsóban a felvidéki magyarság mártír politikusának a lengyel menekültek érdekében a második világháború idején kifejtett tevékenységéért, illetve a lengyel emigráns kormány hadügyminiszterének, Kazimierz Sosnkowski tábornoknak Magyarországon keresztüli Nyugatra szöktetésében való közreműködéséért. Mert ilyen érdemei is vannak Esterházy Jánosnak!

Meg kellett halnia gróf Esterházy Jánosnak, mert nemes volt, mert magyar volt, mert demokrata volt!

A Szlovák Nemzeti Bíróság 1947 szeptemberében minden emberi törvényt, de még az érvényes csehszlovák jogszabályokat is megsértve távollétében halálra ítélte őt. A szovjet hatóságok 1949-ben kiadták a csehszlovák hatóságoknak. A megtöretett testű grófot kórházba kellett szállítani, ahol egy hónapig ápolták. Ez idő alatt barátai megszervezték a szökését, de Esterházy János ártatlansága tudatában visszautasította a szökést. Ezután a legkegyetlenebb „elnöki kegyelem" következett, amely így szólt: életfogytiglani börtönbüntetés! Egyik börtönből a másikba szállították, s 1957. március 8-án a morvaországi Mírov börtönében gróf Esterházy János visszaadta a lelkét Teremtőjének.

***

A szégyen évtizedei következtek, s tartanak máig, mert még mindig nem sikerült elérnünk, hogy egy ártatlanul meghurcolt és megölt nemes léleknek igazságot szolgáltassanak. Esterházy János lánya, Esterházy-Malfatti Alice grófnő, a szlovákiai magyar kisebbség képviselői, a Magyarok Világszövetsége és a magyar kormány 1989 novembere óta egy emberként küzd azért, hogy Esterházy Jánost Szlovákiában is rehabilitálják. Már Moszkva is megtette ezt, Lengyelország hálával gondol rá, de a cseh és a szlovák állam mindmáig adós az Esterházy Jánossal szemben hozott igazságtalan, embertelen ítélet megsemmisítésével és a bocsánatkéréssel.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Szolgáljon vigaszul, hogy az ilyen megemlékezés, az itt élő magyarság és a demokratikus gondolkodású emberek elismerése többet ér a sokszor korrupt, lélektelen világ

rehabilitációjánál. De annak is el kell jönnie! Mi tudjuk, hogy *„… ki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja!”* – másoknak is tudatosítaniuk kell ezt!

Mai összejövetelünk, ez a szoboravatás adósságtörlesztésünk része. Oláh Szilveszter szobrászművész bronzba öntött egy nagyszerű szellemi üzenetet: ez a mellszobor nemcsak gróf Esterházy János hasonmása, hanem sokkal több annál! Ez a műalkotás több millió magyar helyett üzeni a világnak, hogy igenis voltak demokrata politikusaink akkor is, amikor Európát huzamosan egy sötét felhő homályosította el! Azokban az időkben a mi Esterházy Jánosunk Mózesként vezette a népét, vezérlő lángoszlopunk volt, s elégett népe vezetése közben!

Köszönöm e gyönyörű műalkotás múltunkat és jövőnket magyarázó olvasatát Hrubík Béla barátomnak, akinek oroszlánrésze van abban, hogy épp Ipolynyék büszkélkedhet ezzel a csodálatos Esterházy-emlékművel! Ő hívta fel a figyelmemet sok üzenetre, amit a felszínes szemlélő talán észre sem vesz, pl., hogy a szobor alján látható rovásírás azok számára is egyértelművé teszi, akik eddig nem tudtak róla, hogy a magyar írásbeliség a térség legősibb írásbelisége. Maga a szöveg ugyanakkor egy Esterházy-idézet, amely így szól: *„Ha már a Jóisten egymás mellett jelölte ki földi helyünket, és sorsközösségre ítélt bennünket, azon kell igyekeznünk mind a szlovák, mind a magyar oldalon, hogy ennek a sorsközösségnek valamennyi következményét levonjuk, és életté váltsuk.”* Mi ez, ha nem egy szép jövőkép? A nyakkendő alatt elhelyezkedő két utolsó szó, az „életté váltsuk” alatt a hármas halmon magasodó kettős kereszt arra utal, ami közös a magyarok és a szlovákok címerében. Így együtt, összefogva és nem egymás ellenében,

képesek leszünk életté váltani jövőnket. Külön-külön nem megy.

Tisztelettel állunk Esterházy János szobra előtt, aki szenvedéseit fölajánlotta Istennek – gyermekei, szerettei és magyar hazája üdvéért. Aki példaképünk lehet a jelenlegi politikai helyzetben is, mert életútja bizonyíték, hogy az igazságot csak rövid távon lehet sárba taposni.

Ugye, lesz bennünk, szlovákiai magyarokban annyi kitartás, mint Esterházy Jánosban volt, s ellenállunk a szankcióknak, hogy anyanyelvünket, nemzetünket, jogainkat megvédjük? A példa nagyszerű: megmaradni „mindig jó magyarnak és emberséges embernek”. Lesz-e elég bátor szív, aki felveszi a harcot az ár ellen?

Add, Uram, hogy legyen!

Surján László

Nem érte, hanem hozzá[359]

Az Esterházy János boldoggá avatásáért könyörgő szentmise alkalmával a gondolataink Ferenc pápának egy buzdításából indulhatnak ki. Ő még pápaságának az elején egyszer azt javasolta, hogy tanuljuk meg a nyolc boldogságot, s mindennap mondjuk el, akár reggel, a napunk célkitűzéseit hozzá igazítva, akár este, lelkiismeret-vizsgálatként. Kik is a boldogok a hegyi beszéd szellemében? Szegények, szelídek, szomorkodók, igazságra szomjazók, irgalmasok, békességesek, tiszta szívűek, üldözöttek. Ha az utóbbi boldogságmondást szó szerint idézem – „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa" –, azonnal kiviláglik, hogy Esterházy János már boldog, az evangélium erejénél fogva. Persze ez a boldogság fogalom nem azonos az oltárra

[359] Elhangzott Alsóbodokon, az Esterházy János Zarándokközpont kápolnájában 2019 hamvazószerdáján.

emelésnek azzal a fokozatával, amit boldoggá avatásnak nevezünk, s amiért könyörögni itt ma összejöttünk. Ezzel kapcsolatban kérdezzük meg: Miért szeretnénk ezt a boldoggá avatást? Sokan, velem együtt, egyfajta igazságtételre vágynak. Hiszen mérhetetlen igazságtalanság történt Esterházy Jánossal! Azzal, hogy az Egyház elismeri, hogy ő az erényeket hősies fokon gyakorolta, mintegy rehabilitációt ad, amit persze az államnak kellene megtennie. Mi, a vele együtt – ha nem is egyenlő mértékben – meggyalázottak, a boldoggá avatással egyfajta elégtételt kapnánk. De nem az Egyház dolga a földi igazságszolgáltatás, sem az általunk várt elégtétel. A boldoggá avatás Esterházyt például állítja elénk. Ő az állhatatosság és a feladatvállalás példája. Az elköteleződésé. Élete folyamán háromszor is módja lett volna megszabadulni a ráváró szenvedésektől. Ám ő tudatosan vállalta a sorsközösséget a népével, s méltán elmondható róla is, hogy terheinket hordozta (Iz.53,4). Ez a minden áldozatot vállaló elköteleződés hiányzik a mai világból. A nemzetek közötti megbékélést hirdette, még a börtönben is ezért ajánlotta fel a szenvedéseit. Esterházy boldoggá avatására azért van szükségünk, hogy élete példáját egyre többen kövessék és ezáltal megújítsák ezt a mi keserves világunkat. Nagyon jó, hogy minden hónap első szerdáján Alsódobokon, Esterházy János földi maradványai felett szentmisében könyöröghetünk az ő boldoggá avatásáért. Bármilyen sokan vesznek is részt hónapról hónapra ezen a szentmisén, ez kevés. Voltaképp nem érte, nem a boldoggá avatásért kell könyörögjünk, hanem hozzá kell fohászkodnunk. Úgy vinni kisebb-nagyobb bajainkat, magunk és szeretteink, ismerőseink betegségét vagy egyéb problémáinkat az Úristen elé, hogy ne a mi bűnös életünkre tekintsen, hanem Isten Szolgájának Esterházy Jánosnak az érdemeire, s erre való

tekintettel teljesítse kéréseinket. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az ő közbenjárását kérjük, de persze tudjuk, hogy az imádság mindig Istenhez szól. Ennek tudatában viszont nyugodtan mondhatjuk, hogy nem érte, hanem hozzá szól a fohász. Boldoggá avatást akarunk? Rajta. De el ne feledjük, hogy imameghallgatáshoz először ima kell. Ne mulasszuk el tehát naponta a fohászt. Adjunk alkalmat a Szentléleknek, hogy megmutassa: Esterházy János különösen is kedves számára.

A testét megtörhették, megölhették, de a lelke él. Tegyünk meg mindent azért, hogy minél több jóérzésű ember vallhassa őt a magáénak!

Isten Szolgája Esterházy János, könyörögj érettünk!

Csáky Pál

Az elhivatottság példája

Minden közösség számára fontos, hogy felmutassa azon tagjai vagy volt tagjai munkásságát, áldozatvállalását, akik életükkel olyan hozzáállást tanúsítottak közösségünk ügyeihez, amely példaértékű lehet. A történelmi Felvidéken egy jól képzett és tisztességes emberekből álló, komoly csapat döntött úgy száz évvel ezelőtt, a trianoni békediktátum után, hogy itthon marad, szülőföldjén, és hozzákezd a történelmi sokk következményeinek felszámolásához. Hozzákezd a felvidéki magyarság politikai, gazdasági és közösségi újjászervezéséhez az új, nehéz körülmények között is. Esterházy ennek a csapatnak volt kiemelkedő tagja, s éppen kortársai legitimálták őt azzal, hogy megválasztották nemzeti közösségünk kiemelt vezetőjévé. Társult hozzájuk a sors is azzal, hogy öt

alkalommal is rámutatott Esterházyra, komoly döntés elé állítva őt, s érzésem szerint Esterházy egy alkalommal sem találtatott könnyűnek.

Az első ilyen kihívás, amelyre igent mondott: a közösségi szerepvállalás tudatossága volt. Grófnak született, mondhatta volna, mint ahogy, sajnos, több kortársa mondta is: hagyjatok békén, miért kellene nekem a nyakamba vennem ennek a közel egymilliós közösségnek az összes gondját-baját? Én élem a saját életemet, a többi nem érdekel.
Nem ezt tette, egész életét feltette a közösség szolgálatára. S tette ezt tisztességgel, meggyőződésből.

A sors másodszor is megpróbálta őt 1938-ban, a visszacsatolás után. Mint a kassai választókörzet megválasztott képviselője, ő is meghívást kapott a magyar parlamentbe, kooptált képviselőként. Ő azonban visszautasította ezt: vállalta a nehezebb sorsot, magyar kisebbségi létet a Tiso-féle Szlovákiában.

Persze ott is jöttek a kísértések: az egyre inkább fasizálódó országban eljutott egy határig, ahol világos választ kellett adnia a megkerülhetetlen kérdésekre. Egy olyan Európában, amely végletesen náci volt, s egy olyan Szlovákiában, amely akkor túllihegte még a berlini példaképet is. A szlovák zsidóellenes törvények egy fokkal keményebbek voltak még a Harmadik Birodalom törvényeinél is (csakúgy, mint 1945 után a szlovák parlament magyar- és németellenes végrehajtási törvényei is egy fokkal drasztikusabbak voltak a hírhedt benesi dekrétumoknál is, amelyekre kötődtek): a politikai-lelki kicsiség ülte itt is torát. Ráadásul a szlovák fasiszta állam képes volt 500 birodalmi márkát is fizetni a

Harmadik Birodalomnak minden egyes, koncentrációs táborba elhurcolt zsidóért – amolyan szervizdíjként –, hogy biztos legyen abban, onnan már nem tér vissza egyetlen elhurcolt szerencsétlen sem. Magyarán: arizálható lesz a vagyona, megalapozható lesz így anyagilag az új szlovák uralkodó réteg jövője. Ebben az összefüggésben kell látni és megvizsgálni Esterházy 1942. május 15-ei álláspontját is a zsidók deportálását elrendelő törvénnyel szemben, s hangsúlyosan figyelembe kell venni az ehhez kapcsolódó nyilatkozatait is, amelyeket nyilvánosan elmondott, s amelyek lényege, hogy akkor, amikor nyíltan minden zsidó származású ember anyagi és fizikai megsemmisítése a cél, azt lelkiismereti okokból nem tudja támogatni. S hozzá kell ehhez tenni a korabeli szlovák és német sajtó reagálását is, amely pontosan bemérte ezt az álláspontot és nagyon durván, hisztérikusan támadta is őt emiatt.

Jött a negyedik megpróbáltatás is: 1945 elején olyan helyzetbe került, amely nagyon ritka, s amely valóban arról tanúskodik, hogy a tisztességes ember kiállását nem tudja tolerálni egyetlen diktatúra sem. Üldözte őt a Gestapo, üldözték a nyilasok – és végül a szlovák hatóságok fogatták el és adták át őt a szovjet diktatúra szerveinek. S a szlovák nacionalista – csehszlovák kommunista – szovjet kommunista hálóból már nem szabadulhatott. Pontosabban: ott volt az újabb megkísértés is, a lehetőség, hogy 1945-ben vagy utána elhagyja az országot és mentse legalább a puszta életét. S ezt sem tette meg, mert tudta, hogy minden gondolata és cselekedete szimbolikus jelentéssel bír: ő az elvek embere volt, s a táborokban, uránbányákban és börtönökben lélekben még inkább megtisztult. Sorsát ott is tudatosan vállalva még a többi rabban

is ő próbálta meg tartani a lelket. S következett az újabb elvi lehetőség is: szöktetés a börtönből. Ennek lehetőségét is felvetették néhányan, s erre is nemet mondott. Lélekben tiszta emberként, igazi vezéregyéniségként csak elvi szempontból is megkérdőjelezhetetlen döntéseket vállalt: mártírhalála tudatos döntés eredménye volt.

Figyelemre méltó az Esterházy-téma utóélete is Szlovákiában, 1989 után. Nem sok példa található a történelemben arra, hogy egy hivatalosan még mindig háborús bűnösként számontartott embernek emlékhelyek, szobrok tucatjait állítja a hálás utókor. Azok, akik érzik, hogy egész élete, elvi-erkölcsi hozzáállása a kor legfontosabb kérdéseihez nemcsak méltánylandó, hanem egyszerűen megkerülhetetlen: ezen alapszik egy kisebbségi közösség léte, lelki ereje, ragaszkodása múlthoz és jövőhöz.

A felvidéki magyarság szemszögéből tehát rehabilitációjára nincs szükség, mert a közösség soha nem tagadta meg őt, mindig is a magáénak érezte.

A szlovák állam oldaláról való rehabilitációja szükséges lenne – de miután ugyanazon népbírósági törvény ugyanazon paragrafusai alapján ítélték el őt, mint Jozef Tisót, a második világháború alatti szlovák állam elnökét, a szlovák politika úgy fél ettől a kérdéstől, mint ördög a szenteltvíztől.

Tiszteletre méltó és közösségi szempontból is fontos tehát az az igyekezet, amely egy Esterházy-kultuszt kíván egyre szélesebb körben kialakítani nemcsak szülőföldjén, de a világ magyarsága körében. Alsóbodok ebből a szempontból fontos szerepet vállalt fel. A motoli temetőben is maradt nyom utána, s maradjon meg utána a nyom Mírovban is, mindkettő

történelmi indokoltságú. De a súlypont mégis végső nyughelyén kell, hogy legyen: itthon, a szülőföldjén.

Krzysztof Owczarek [360]

Esterházy János legyen a jó magyar-lengyel kapcsolatok patrónusa

[360] Az interjút Zsigmond Dezső készítette, a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

Esterházy János nekem személyesen a legjobb lengyel és magyar értékek megtestesítője. Ezek elvezetnek azokhoz az értékekhez, amelyek a kereszténység kezdeteitől eredeztethetőek. Különösen az élete vége bizonyítja ezt legjobban, amikor Esterházy tanúságot tett a mély hitéről, és feláldozta magát az egész magyar közösségért. Esterházy olyan ember volt, aki megpróbálta összeegyeztetni a magyarokat a szlovákokkal, a szlovákokat a lengyelekkel. Nagyon fontos szerepet játszott a második világháború előtt, de később sajnos ez az összeütközés, ahogy egy amerikai tábornok mondta, ez a civilizációk összeütközésévé vált. A sötétség és a világosság erői ütköztek itt össze. Ez történt Esterházy esetében.

Esterházy János alakja Zakopanéban egy konferencia során lett ismert, amelyet magyarok és lengyelek közösen szerveztek. A lengyelek Wacław Felczak személyiségét mutatták be, a magyar fél pedig, nevezetesen Molnár Imre, Esterházy János alakját mutatta be. Esterházy alakja azért is volt érdekes számunkra, mert félig lengyel, félig magyar volt, vagy félig magyar, félig lengyel. Eseményekben hihetetlenül gazdag élete is lenyűgöző volt. Nemcsak nekem, de kollégáim számára is nagyon megrendítő volt életének utolsó szakasza, amikor a csehszlovák vezetés börtönbe vetette, valamint az, hogy János nem akart megszökni a börtönből, annak ellenére, hogy segítséget ajánlottak neki ehhez, ahogy tudom. Hosszabb viták, beszélgetések után arra a következtetésre jutottunk, hogy az ő hozzáállása az élet végső kérdéseihez, eszkatológiai értelmet nyert. Esterházy János egyszerűen feláldozta az életét ebben a hozzá közel álló nemzetek számára rendkívül nehéz helyzetben, mert szlovák és magyar állampolgár is volt. Csodálatos személyiség, akit ha boldoggá avatnak, akkor jó lelkiismerete lesz nemcsak a magyaroknak és szlovákoknak, de

a második világháború és a második világháború utáni időkben az országainkban uralkodó gonosz birodalma miatt szörnyű csapdába került Kelet-Közép-Európa lakóinak is.

Természetesen ezt a részét is ismerjük az élettörténetének. Tudjuk, hogy Esterházy segített a lengyel menekülteknek, akiket a lengyel futáraink csempésztek át a szlovák részen keresztül Magyarországra, de neves lengyel személyiségeknek is segített, nagyon sokat segített Sosnkowski tábornoknak.

A futárok egy része erről a vidékről, Podhaléből, a Szandeci-Beszkidekből való volt, nagy részüket még a második világháború előtt készítették fel, mert a lengyel kormány tudott róla, hogy háború készül, és a megfelelő embereket fel kellett készíteni a háború esetére. Az egyik terv épp az volt, hogy fontos személyiségeket juttassanak át Lengyelországból délre, mivel nyugaton volt a fő ellenség, a keleti oldalon, mint az gyorsan kiderült, szeptember 17-én, szintén egy szörnyű ellenség támadt rá a lengyelekre és csak a dél maradt nekünk, ebből eredt ez a menekülési útvonal. Az utak a Tátrába vezettek, de keletebbre is, Nowy Sącz környékére. Nagyon sok lengyel ment át a magyar oldalra, és a magyar vezetésnek, valamint a magyar társadalomnak köszönhetően nagyon sok lengyel menekülhetett meg, akik gyakorlatilag ott tartózkodtak végig a második világháború alatt. Néhányan tovább mentek, ahogy azt Sosnkowski tábornok esetében említettem, de az emberek nagy része Magyarországon maradt, és szerencséjére ott töltötte a második világháború egész idejét. A lengyelek, a lengyel állampolgárok között voltak zsidó származású lengyelek is, akik ennek köszönhetően szintén megmenekültek.

Meggyőződésem, hogy a lengyelek többsége emlékszik erre, és valójában a magyar nemzet az, amellyel a legszorosabb barátságot ápoljuk.

Most a varsói csata százéves évfordulóját ünnepeljük. A magyaroknak köszönhetően győztük le a bolsevikokat. Csak egyetlen nemzet, a magyar nemzet segített a lengyeleknek azzal, hogy konkrét fegyvereket küldött Lengyelországba, ami nélkül biztos, hogy vesztettünk volna. A franciák, a csehek megakadályozták a Lengyelországba irányuló szállítmányokat.

Annyit tennék még hozzá, hogy a nemzeteink közötti barátság továbbra is fejlődjön, legyen olyan gyümölcsöző, mint eddig volt.

És Esterházy János legyen ezeknek a jó magyar-lengyel kapcsolatoknak a patrónusa.

Lubomír Pejchal

Esterházy Jánost meghalni hozták ide[361]

Azzal, hogy itt nálunk minden évben sor került egy Esterházy-emlékünnepségre az elmúlt 21 év során, a lakosságnak mindez lassan belekerült a tudatába, ez az esemény, és évről évre egyre több helyi lakos is részt vesz ezeken az ünnepségeken. A mírovi börtön története természetesen fel van dolgozva, de ez az esemény szélesebb hatókörű, s kisugárzik az egész itteni régiónkra. A legutóbbi emlékünnepségen például épp a lengyel konzul asszony jegyezte meg kissé viccelődve, hogy ilyenkor itt nálunk egy egész kis visegrádi együttműködés van együtt, vagyis a megemlékezők közt itt van minden visegrádi ország képviselője.

--Mit hallott Ön személy szerint Esterházy Jánosról? Vannak-e róla szóló legendák a helyi lakosok között?

Nem, nincsenek, legalábbis az elmúlt rendszerben semmiféle legendák nem terjedhettek el a lakosok között, ugyanis ezekről a dolgokról nem volt szabad beszélni, sőt meg volt tiltva. Ez egy zárt település volt, ahová csak külön engedéllyel lehetett bejutni, mert el volt szigetelve a világtól. Nekem a ’90-es években volt itt a faluban egy kocsmám, ahová gyakran betértek a börtön egykori tisztségviselői is. Persze a falusiak nem nagyon szerették őket még látni sem, mert egy-egy amnesztia után a kiengedett rabok is tartózkodtak a kocsmában, akiktől sok mindent hallhatott az ember. Az itt élőknek mindez hozzátartozik az életéhez, s megtanultak együtt élni ezzel a

---

[361] Az interjút Zsigmond Dezső készítette, a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként a mírovi polgármesterrel.

ténnyel, hogy a lakóhelyükön egy ilyen intézmény működik. Természetes dolognak tartják. Én elég régóta, 2000 óta tagja vagyok a helyi önkormányzati testületnek, s az elődömmel együtt én is gyakran részt vettem ezeken a találkozókon. Régóta ismerem a szervezőt, Rákóczi asszonyt is, akivel mintegy 11 év óta együtt szervezzük a megemlékezéseket. Lízna atyával részt vettünk Lengyelországban a boldoggá avatás megindításán is és elolvastam minden könyvet, amit róla el lehet érni, tehát rendelkezem a megfelelő ismeretekkel.

--Lengyelek is voltak itt fogva tartva?

A második világháború idején igen. A németek itt rendezték be ennek a szélesebb határ menti területnek a tüdőbajban beteg rabokat koncentráló részlegét. A cseh-tesseni körzettől kezdve egészen Szlovákiáig, vagyis a magyar határig terjedt ez az övezet. A rabokat persze nem gyógyulni, hanem inkább meghalni hozták ide. A halottakat pedig itt temették el a börtöntemetőben, ahol most vagyunk.

--Esterházy Jánost is meghalni hozták ide?

Minden bizonnyal igen. Ugyan azt mondták neki, hogy kórházba kerül, de valójában meghalni hozták őt ide. Azt lehet mondani, hogy Mírov egy végállomás volt.

Nagyon csodálom önöket, az önök hazafiságát és kitartását, hogy minden évben eljönnek ide leróni tiszteletüket az önök hőse előtt. Nagyon örülök annak is, hogy fiatalok is jönnek, tavaly mintegy 150 ember volt itt a megemlékezésen s közülük igen sok volt a fiatal. Nagy öröm számomra, hogy mi biztosíthatjuk a helyet a méltó megemlékezésekhez, s ahhoz,

hogy Esterházy János életének befejezésére itt, ezen a helyen kegyelettel megemlékezhessenek.

Marek Natusziewicz

Esterházyt mi lengyelnek tartjuk[362]

Esterházy János alakjában leginkább az ragadott meg, hogy feláldozta magát az igazságért. Úgy vélem, ez a lengyel nemesi családok jellemzője. A bátorságát bizonyította abban a helyzetben, amibe belekerült, hisz ő volt az egyetlen, aki ellenállt a szlovák parlamentben, s akkor, amikor a kisebbség képviselője volt abban az országban, ahol a kisebbségeknek nem volt a legjobb dolguk. Ezt érdemes szélesebb körben megismertetni, másodszor, mindenkinek törekednie kell arra, hogy egy ilyen kihíváshoz mérje magát, megpróbáljon hasonlóan cselekedni, ha ilyen helyzetbe kerül. És még egy dolog, ami számomra fontos. Mivel a II. világháború alatt óriási veszteséget szenvedtünk el, már ami a művelt, értelmiségi réteget illeti, ezért ezt az étoszt újjá kell építenünk. Újjáépíteni csak példaképekre támaszkodva lehet. Olyan helyzetbe kerültem, hogy egy kollégám helyett kellett előadást tartanom Esterházyról, vagyis tulajdonképpen fel kellett olvasnom az ő előadását. Mivel erre egy meghatározott időszakasz volt, többször el kellett olvasnom életrajzát, hogy

[362] Az interjút Zsigmond Dezső készítette, a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

beleférjek az időbe. Így ki is kellett hagyni belőle, ami nehéz, de nagyon tanulságos munka volt. Ez az egyik dolog.

De van egy másik is. Az ő börtöntörténete. Én is voltam hasonló helyzetben, vagyis megismerkedtem a börtönkenyérrel, de az nem az a világ volt, nem is lehet összehasonlítani. Az a börtön, amelyben én voltam a nyolcvanas években, az valójában egy pszichológiai terror volt. Mert ahányszor kinyitották a cellát, nem tudtam, mi fog következni. De mindez a fejemben zajlott le. Itt viszont fizikai gyötrelem volt, éhség, hideg, feltételezem, hogy fizikai kínzás is. És ez olyanok részéről történt, akik, azt mondanám, mindenre képesek voltak.

Egy további fontos dolog a számomra, hogyha én magyar barátaimmal beszélek, akkor időnként a közös lengyel-magyar határról álmodunk. De közte van Szlovákia, és az én álmom, hogy mi, mint lengyelek, hozzájáruljunk ahhoz, hogy ezek a történelmi félreértések, amelyek Szlovákia és Magyarország között zajlottak, Esterházy segítségével tisztázódjanak és az akadályok eltűnjenek. Hogy a baráti Szlovákián keresztül utazhassunk a baráti Magyarországra. Azt gondolom, hogy ez az időszak karnyújtásnyira van, mert nagyon sok ember fordul az égiekhez megoldásokat keresve, úgyhogy én bizakodó vagyok.

Az utolsó kérdés, amelyről beszélni szeretnék, hogy három évvel ezelőtt semmit nem tudtam Esterházy Jánosról. És amikor megismertem, az számomra egy nagy sokk volt, komolyan elkezdtem érdeklődni, és szerencsére megjelent Arkadiusz Adamczyk professzor könyve a témáról. Előtte Molnár Imre könyve, úgyhogy ma már csak propagálnunk kell ezeket a könyveket. Szerénytelenül elmondom, hogy tavaly év

végén Wrocławban volt egy magyar est, amit a Felczak Alapítványnak és Felczak személyének szenteltünk, ahol a fő téma Esterházy János életrajza volt, amelyet Molnár Imre írt, és amelyet bemutattunk. A teremben sokan voltak, és a könyvbemutató után hosszan tapsoltak, ami azt bizonyítja, hogy sokak számára legalábbis elgondolkodtató volt ez a dolog. Azt gondolom, bizakodom, hogy Esterházy János patrónusa lesz a szlovák-magyar megbékélésnek, és ehhez a lengyelek is jelentősen hozzájárulhatnak, mivel mi lengyelek úgy tartjuk, hogy az édesanya volt, aki felnevelte, és mivel neki az édesanyja lengyel volt, mi lengyelek azonosulni tudunk vele, mint lengyellel.

A lengyel hagyományban a lengyelség támasza a szülői ház, és a szülői ház ura az édesanya. Miután Esterházynak lengyel édesanyja volt, így nincs más választásunk, mint hogy Esterházyt lengyelnek tartsuk. Ezzel kapcsolatban nemzeti szolidaritást kell tanúsítanunk, és gondoskodnunk kell egy lengyel jó hírnevéről, akinek lengyel édesanyja volt. Az, hogy az édesapja szlovák területen született magyar volt, az olyan dolog, amit mi jól ismerünk a Lengyel Köztársaság határvidékeiről, ahol hasonló esetek történtek, anyák és apák más-más oldalról származtak, de lengyelek voltak. Így itt ugyanaz történt. Ez az egyik dolog. A másik, ami már egy másik szférával kapcsolatos. Az életemben minden olyan dologgal kapcsolatban, ami a magyarokhoz kötődik, azt érzem, hogy arra valaki felülről vigyáz. Azt gondolom, hogy ebben az ügyben is kapunk felső támogatást. Mivel minden jó kezekben van, és létezik a Gondviselés, optimistán kell nézni a jövőbe. Ez arra a vízióra is vonatkozik, amit a lengyelek, magyarok, Közép-Európa népeivel együtt éltetnek és propagálnak. A Tengerköz koncepciójára gondolok, melyben Közép-Európa

minden népe, mint a civilizáció őrzője venne részt. Azé a civilizációé, ami a szemünk előtt haldoklik Nyugaton, és megvan a lehetőség, hogy tőlünk indul el az újjászületés. Így látom. És nagyon örülök, hogy részt vehetek ebben. Ennyit szerettem volna mondani ezzel a lenyűgöző emberrel, Esterházyval kapcsolatban. Az újjászületés nem pénz kérdése, hanem az EMBEREK és akarat kérdése. És ha minél többen találkoznak ilyen és a hozzá hasonló nagyszerű emberek példájával, akkor egyre többen fogják akarni, hogy sikerüljön. És akkor az újjászületésnek sikerülnie is kell.

Fordította: Éles Márta

Piotr Gąsenica[363]

Olyan ember volt, aki megélte az evangéliumot

Ez a mai Szczawnica a magyar gyökereitől indult el, vagyis Szalay József orvos alakjától, aki megalapította ezt a gyógyfürdőhelyet. Pontosan tíz évvel ezelőtt Szczawnica a lengyelországi magyar nagykövetséggel együtt elkezdte szervezni a magyar-lengyel barátság napjait. Ekkor, az egyik találkozón szereztünk tudomást Esterházy alakjáról egy előadáson, amit a Pieniny moziban tartottak. Sokan voltak akkor ott, köztük barátunk, Molnár Imre is, aki mesélt Esterházy alakjáról. Láttam a megdöbbenést, amit ez a történet keltett a jelenlévőkben, és bennem is. És ahogy gyakran megemlítem és nyilvánosan is elmondom, ez a megdöbbenés arra vonatkozott, hogy én nem tudtam erről az emberről, s ez bizonyos értelemben dühöt ébresztett bennem. Lengyelországban tanítottak arról az iskolában, hogy

[363] Az interjút Zsigmond Dezső készítette, a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

Argentínában mennyi szenet termelnek ki a bányászok, de nem tanítottak olyan emberekről, akik időn feletti összekötő személyiségek.

Én akkor személyes kötelezettséget vállaltam arra, hogy Esterházy János szélesebb körben ismert legyen Lengyelországban. Mint a Podhalei Góral Szövetség aktivistája − ez egyébként az egyik legnagyobb, több mint százéves társadalmi szervezet Európában − lehetőségem volt arra, hogy megismertessem ezt a személyiséget a gurálok között. És sikerült − a gurálok magukénak ismerték el ezt az embert, ott voltunk Esterházy János szimbolikus temetésén is, zászlókkal. Akkor vállaltam kötelezettséget arra is, hogy Szczawnicában legyen egy emléktáblája. Ez egy kicsit más történet, mivel időközben kiderült, hogy Esterházy János rokonságban volt a Tarnowski családdal, ők pedig rokonságban vannak a szczawnicai gyógyüdülő jelenlegi tulajdonosaival, a Mańkowski családdal. Így hát ez az emléktábla Szczawnicában teljes mértékben indokolt. Bár Esterházy személye miatt, enélkül is mindenképpen indokolt lenne.

Nem tudom, hogy Esterházy járt-e errefelé, de nagyon örülnék, ha látta volna Szczawnicát. Elképzelhető, megtörténhetett. Annak alapján, hogy tudjuk, hogy édesanyja révén rokonságban volt a Tarnowski családdal, ők pedig kapcsolatban voltak Szczawnicával, elképzelhető, hogy erre sor került. Sajnos a szczawnicai krónikákban ennek nem találjuk nyomát.
Hogy miért épp a górálok állítanak emléktáblát Esterházynak? A górálok igaz kemény emberek, olyanok, akik évszázados értékeik szerint élnek, olyanok, akik ezeket az értéket keresik a másik emberben is. Olyan értékeket tartanak mérvadónak, melyekkel ők maguk is példáivá váltak az igazi, a keresztény,

katolikus, erkölcsi értékrendnek. A keménységnek, a kitartásnak. Esterházy János pedig, napjainkban különösen, de abban a nehéz időben is, az evangélium embere volt. Olyan ember, aki az evangélium szellemében élt, aki felmutatta az evangéliumot: az első parancsolatot, a szeretet parancsát. Egyértelmű, hogy Esterházy teljes mértékben hű volt ehhez a parancsolathoz. Isten a megbocsátást várja el az embertől. Esterházy János tökéletes példája a megbocsátásnak, nem hétszer, nem hetvenhétszer, hanem mindig, és mindenkinek megbocsátott.

Napjainkban egy ilyen személyiség nagy hatással van ránk, górálokra, mert egy nagyon igaz, az evangélium szellemében élő emberről van szó, akinek volt ereje, bátorsága megvalósítani az isteni parancsolatokat, és azoknak megfelelően élni. Ez a fő oka annak, hogy személyét ennyire tiszteljük. Szeretnénk hozzájárulni, szeretnénk támogatni azt a nemes, fontos és indokolt elképzelést, hogy Esterházy Jánost boldoggá avassák.

Fordította: Éles Márta

Piotr Bies[364]

Az ilyen személyiségek utat mutatnak

Esterházy János alakja nem ismert széles körben Lengyelországban, amit nagyon sajnálok. Csak nemrég találkoztam a személyével, a Molnár Imre által szerkesztett publikációnak köszönhetően. Voltam az alsóbodoki szanktuáriumban is, az ő mártíromságának szentelt helyen, azon a helyen, ahol eltemették. Valójában, ha egy szóval akarom megfogalmazni, ami megragadott ebben az emberben, akkor ez az egy szó, amit mindenki, akár hisz Istenben, akár nem, tökéletesen megérthet, ez a tisztesség. Ez az ember abszolút tisztességes volt. Tökéletesen tisztességes volt, amikor mindkét döbbenetes rendszerben élt, a hitleri német megszállás, és a sztálini rezsim alatt. És mindkettőben

[364] Az interjút Zsigmond Dezső készítette, a Triptichon c. dokumentumfilm anyagaként.

mindvégig tisztességes maradt. Megragadott, hogy az egyetlen ember volt a szlovák kvázi parlamentben, aki nem szavazta meg a zsidók Auschwitzba történő deportálását. Azután pedig, annak ellenére, hogy lehetősége lett volna megszökni, megmenteni az életét, azt mondta, hogy nem. Hogy a hazájában marad, hogy védeni fogja a hazáját, és a valódi értékeket. A keresztény Európa értékeit. Igazán kivételes ember volt.

Épp az erkölcsi hozzáállása az, ami mélyen megérintett, hogy ő az az ember, aki ideálisan, mintaszerűen köti össze a lengyel és a magyar népet. Ezek a népek régóta, évezredek óta barátságban voltak, ő pedig anyja révén lengyel, apja révén magyar volt. Ideálisan kapcsolja össze személyében a két népet. Ráadásul apámat, aki már nem él, szintén Jánosnak (Janusznak) hívták, és az ő ereiben is csörgedezett egy kis magyar vér, mert apám családja a Tátra túloldaláról, Magyarországról származott.

A róla készült mellszobor elkészítésének azért fogtam neki, mert ennek a hihetetlenül érdekes és abszolút tisztességes embernek nagyon érdekes arca van. Nagyon érdekes, drámai arca van, az egész jelenség nagyon jól adja magát egy szoborhoz. Megfogott a fizikai szépsége is. Az arcán visszatükröződik a szenvedése. Ez nagyon lenyűgöző jelenség és lehetőség a szobrász számára, egy különleges arcot, egy különleges alakot bemutatni.

Ehhez persze valamiféle megérintettségi pillanat is kell, kicsit dagályosan azt mondhatom, ihlet, vagy valami ilyesmi. Mindenekelőtt magamról azt kell elmondanom, hogy én nem bírom, ha rám kényszerítenek egy témát, hogy most csináld meg ezt vagy azt, egy megrendelésre. Azt kell megcsinálnom,

amire belülről érzek késztetést. Ez az ember megragadta a lelkemet, ezért készítettem el a szobrát. Ismertem az életrajzát, ami lenyűgözött, mélyen átéreztem, és elhatároztam, hogy róla készítek szobrot, nem pedig valaki másról, mivel ő mindenképpen érdemes arra, hogy emlékezzünk rá. Bele kell helyezkedni, bele kell érezni a problémába, mélyebben meg kell ismerni, hogy valamilyen, természetesen tisztán szubjektív módon megpróbáljam ábrázolni őt a szoborban, az alakban, a mozdulatokban, a kompozícióban. Tudjuk, hogy ez mindig szubjektív dolog. Mert mondhatja valaki, hogy nekem nem tetszik, mert ezért vagy azért nem tetszik, és így tovább. De minden művész szubjektív módon, önmagában feldolgozva mutatja meg a problémát, megmutatja azt, amiről beszélni akar. Mindenki a saját nyelvén mondja el. Mint említettem, Esterházyban számomra a legfontosabb az ő erkölcsi hozzáállása a döntésekhez. Mint keresztény, erkölcsi és morális hozzáállással közelített a dolgokhoz. Úgy gondolom, én magam keresztény, katolikus vagyok, és azt gondolom, Európának nincs más választása, mint hogy a kereszténység útján haladjon. Ha letérünk erről az útról, teljesen elveszünk. Esterházy János megmutatja nekünk ezt az utat, s azt is, hogyan járjunk rajta egyenes derékkal, megmutatta, honnan, hová kell eljutnunk. Itt van a találkozási pontunk, az etika, a filozófia, a keresztény hit talaján. Ez a legfontosabb. Ez a találkozás a legfontosabb, mert ezen a ponton megértjük egymást.

Sosem vagyok teljesen elégedett azzal, amit csinálok, mert az ember egy idő után mindig észrevesz bizonyos hibákat. Amikor olyan emberekkel találkozom, akik jobban ismerik Esterházy alakját és életét természetesen az irodalomból, mert kortársai már gyakorlatilag nincsenek, akkor ők mondhatják,

hogy talán így, talán úgy, talán másképp kellett volna őt megformálnom. De valójában ez is csak egy szubjektív érzés, mert egy szobor elkészítése után, például ennél a szobornál, Esterházy János, vagy más ismert ember esetében mindig van bennem egy elégedetlenség érzés. Hogy lehetne valami többet, valami jobbat. Ez az elégedetlenség érzés nem kellemes dolog, de a végén mégis ott van a megelégedettség, hogy jó, hogy megcsináltam ezt a munkát, mert érdemes volt. Érdemes volt. Érdemes az ilyen személyiségeket megörökíteni, és megmutatni az embereknek, hogy ne felejtsék el őket, hogy példaképeink legyenek. Utat mutassanak.

Fordította: Molnár Imre

Gubik László

Nem csak mártír

Esterházy János élete valódi kincsesláda. Annyi ékszer meríthető belőle, hogy azzal egy egész nemzetrész sorsa bearanyozható. Mit egy nemzetrészé? Egy teljes nemzeté! Sőt, sok nemzeté! Ebben a kincsesládában éppúgy megtalálhatóak az erkölcsi helytállás, a következetes érdekképviselet és a szülőföldhöz ragaszkodás drágakövei, ahogy a nemzetben gondolkodás, a nemzetek közti testvériség és a keresztény tanítás ékszerei is. Jut tehát bőven mindenkinek mindenből.

Hajlamosak vagyunk az Esterházy szelencéből az összes briliáns legértékesebbikét nézni, az önfeláldozását. Érthető, mindenki a legfényesebb gyémántra kíváncsi. Mi is. A vértanúság pedig az erények királynője, így az ő fénye ragyog a legtisztábban. Aki képes vérével is megpecsételni saját közössége iránti szeretetét, az megérdemli, hogy a boldogok és szentek égi ajtaján kopogtasson. Nekünk pedig kötelességünk kijárni az oda vezető utat.

Miért írom mindezt? Nem, nem készülök ékszerésznek és a metaforáimon is lenne mit csiszolni, szóval írónak is pocsék lennék. De a minőségérzetem ritkán hagy cserben, és a 120 éve született, idén emlékévben ünnepelt Esterházyban annyi emberi és közéleti kvalitás van, amit bűn lenne csak mártíromsága oldaláról bemutatni. Krisztus is a kereszten teljesítette be küldetését, de az oda vezető úton tanítványokat választott, csodákat tett, betegeket gyógyított, példabeszédeket adott és Egyházat alapított. Esterházy valóban az a politikus, aki megjárta a Gulag poklát, távollétében halálra ítélték, büntetését „kegyelemből” életfogytiglanra változtatták és a csehszlovák börtönfalak közt

adta vissza lelkét a Teremtőnek. Ő az a politikus, akit kora minden diktatórikus rendszerének titkosszolgálata a „legelőkelőbb” helyen jegyzett, amiért a kereszten kívül semmilyen jelkép előtt nem hajolt meg. Ő az a politikus, aki úgy mentett ártatlan életeket, hogy a sajátját kockáztatta, aki képes volt egyszerre védeni gettóba zárt zsidót, Magyarországhoz csatolt szlovákot, Szlovákiában rekedt magyart, nácik által megszállt lengyelt.

Én mégsem róla írok most. Nem a mártír hős érdekel, mert az ő tetteit mai ésszel talán fel sem tudjuk fogni igazán. Nem egy szenvedő apostolt tárok a kedves olvasó elé, mert a 21. század közösségileg atomizált és kórtanilag (legyen az testi-, lelki- vagy elmebaj) globalizált világába született ember egy vérbeli farkast, egy menő menedzsert akar látni, nem egy szelíd áldozati bárányt. Ki vállalna néhány évnyi börtönt az igazáért? Ki tenné ki magát folyamatos titkosszolgálati megfigyelésnek és zaklatásnak? Ki szeretné elveszíteni családi vagyonát? Ki adná oda az életét a közösségéért? Ha így tenném fel a kérdéseket a fiataloknak egy-egy közösségi eseményen, nyári táborban vagy ifjúsági rendezvényen, akkor annyi eséllyel indulnék a toborzó körúton, mint maga Esterházy a pozsonyi népbíróságon.

De ha azt kérdezem, hogy ki akar lehengerlő szónokként fellépni, ki szeretne több nyelven vitaképes lenni, ki ápolna szoros kapcsolatokat a magyar és az európai politikai körökkel, ki segítené a rászorulókat és egyesítené közös ügyek és célok mentén a magyar embereket, már rögtön más a gondolataim fogadtatása. Mert hogy ez is Esterházy. Magával ragadó kommunikációs képességekkel, szociális érzékenységgel és diplomáciai érzékkel bíró vezető. Olyan „leader” -- újabb divatos kifejezéssel élve --, amilyenné

egyszer minden közéleti álmokat dédelgető politikuspalánta válni akar, akire szükség van bajban és derűben egyaránt. Én ezt az Esterházyt kínálom jószívvel a felvidéki fiataloknak. A róla elnevezett közéleti akadémiánk célja ezeknek a készségeknek a fejlesztése és attitűdnek az elsajátítása. Minél több lesz az „Esterházy faktorból" egy közéleti pályára készülő fiatalban, annál értékesebb közszereplőkkel gazdagodik a közösségünk. A legszebb az egészben, hogy ez a tanítás az élet bármely területén kamatoztatható.

Hiszen vegyük csak számba, mi mindent köszönhetünk neki. A csehszlovák műállamban saját autonómia koncepcióval állt elő a felvidéki magyarság számára, és támogatta a többi őshonos közösség önrendelkezési törekvéseit is. A szlovák fasiszta bábállamban rekedt maroknyi magyarság túlélésére intézmények sorát alapította meg: a Magyar Házak programjával a szórványban érdekvédelmi központokként működő kultúrházakat építtetett, kiadta az Új Hírek napilapot, majd betiltása után újraalapította a Magyar Hírlapot, magyar újságíró-szövetséget hozott létre, megnyitotta a Pozsonyi Madách Könyvesházat, működtette a betiltott Szlovenszkói Magyar Kultúregyesületet, a Pozsonyi Takarékbankkal létrehozta a felvidéki magyarság gazdasági érdekvédelmi szervezetét és hosszasan sorolhatnám.

Személyében tehát nemcsak a felvidéki magyarság szenvedő Krisztusát kapjuk meg, hanem a társadalomépítő Széchenyijét is. Pont ez az az életerő, amire ma is szükségünk van. Dacolni a körülményekkel, összekovácsolni a közösségeket, felkarolni a társadalom peremén élőket, intézményeket és érdekvédelemi szervezeteket alapítani az egyes szakmák és szabadidős tevékenységek képviselőinek, jövőképet nyújtó politikai programokat megfogalmazni és

hivatássá emelni a közösségi munkát.
Négy éve, 2017 szeptemberében közös erőkkel teljesítettük Esterházy János végakaratát. Hamvai sok évtized után végre a zoboralji szülőföldben leltek örök nyugalomra. Hazajött. Meggyőződésem, hogy mindez azért történt, mert erőt kell merítenünk a közelségéből. Újra köztünk van, hogy segítsen eligazodni, ha válaszúthoz érkezünk, és megtaláljuk a választ a sorskérdéseinkre. Talán máshol is úgy gondolták, hogy ráfér már a felvidéki magyarokra egy kis Esterházy. Itt már csak ő segíthet. Azóta a Krakkói Főegyházmegye elindította a boldoggá avatási eljárását, zarándokcsoportok látogatnak el rendszeresen a sírkápolnájához, szentmiséket tartanak lelki üdvéért, imádkoznak a közbenjárásáért, és rövid idő alatt többen ismerték meg a nevét, tevékenységét és életpéldáját, mint azelőtt bármikor. A magam vállalása ebben a lélekemelő történetben az, hogy az Esterházy Akadémia megalapításával egy szellemi műhelyt gondozzak. Mivel Esterházyról van szó, itt nincs helye kishitűségnek. Ez a tehetséggondozó intézmény nem elégedhet meg kisebb célokkal, mint hogy bemutassa a felvidéki fiataloknak azokat a vitathatatlan vezetői erényeket, amelyek felfedezésével és elsajátításával egy olyan sikeres és értékes életútra lépnek, amivel párhuzamosan a közösségük gyarapodását is szolgálják. Pont, mint a névadónk.

Az örökség tehát adott, a mi krédónk az Esterházy Akadémián pedig változatlan: ne a hamvak őrzésével, hanem a parázs elevenen tartásával őrizzük a hagyományt, amely előbb vagy utóbb lángra lobban és fényt hoz a közéletünkben. Ezek a picike tüzek a nagy felvidéki magyar télben legyenek azok a fiatalok, akiket megnyerünk az Esterházy missziónak.

Bízzunk a lángjukban!

Hrubík Béla

Csak a valódi hit ereje képes igazi csodákra

Minden emberi és matematikai számítás szerint sincs semmilyen magyarázata annak, hogy a Kárpát-medencében még élünk, mi magyarok. Mégis itt vagyunk. Száz évvel a gyászos és gyalázatos trianoni országcsonkítás után (szándékosan nem írtam nemzetvesztést, mert a nemzetet nem lehet feldarabolni, csak más határok közé kényszeríteni) a Nemzeti Összetartozás évének vége felé, most meghirdettük a Nemzeti Újrakezdés évét. Igen. Ez a tipikus magyar virtus. A nemzet egész történelme az újrakezdésről szól. Építkezni a romokon, az üszkön, a hamun, mindig a semmiből teremteni, minden reggel újrakezdeni a nappalt, este túlélni az éjszakát, nagypénteken a keresztre feszülést és várni a húsvéti feltámadást. Az újrakezdés népe vagyunk. Hitből, reményből táplálkozó nép. A Jézus születése előtti várakozás csendjében, az advent lelki megtisztulásának magányában ízlelgetem Esterházy Lujza engesztelő felajánlásának sorait, azt a végtelen szeretettel és alázattal viselt sorsot, melyet keresztény emberként ő és családja vállalt. Keresem a kötődési pontokat a mai korunkhoz az ő életükből, és rá kell jönnöm, alig változott valami. A XXI. században nem fizikai, de lelki háborút vívunk.

Ebben a háborúban nem szakadnak le karok, nem roncsolódik a test a maga fizikai valóságában, de megnyomorodik a lélek, eltompul a tudat, elnémul az emberi hang. Az Isten teremtette Ember tűnik el. A jó, az igaz, a szeretet még küzd a megmaradásáért. A kereszténység lassan visszavonul a templomok magányába és csendjébe, mert egyre nagyobb zaj van odakint, a háborgó, és az embert önmagával szembefordító világban, ahol a valóság egyre nagyobb mértékben már csak virtuálisan létezik. Nem csoda, ha társadalmunkban a közösség szolgálata, az alázattal végzett közösségi munka is egyre jobban visszaszorul. Meghallgatni sincs türelmünk egymást, nemhogy megérteni. Nem tudunk örülni a kis dolgoknak, apró sikereknek, mert a kor csak a szenzációt, a hatalmasat és a rendkívülit ismeri el. Nincsenek kis örömeink, legalábbis nem tudjuk őket értékelni. Pedig felismerhetnénk, hogy a közösségi siker nem lehet egyéni sikerek nélkül, és az egyének sem lehetnek egészen sikeresek, ha nincs mögöttük támogató közösség, mely élni, teremteni tud és akar.

Fogy a hitünk. Bizonytalanok vagyunk, kapkodunk, csapongunk, háborog a lelkünk. Biztos pont kell az életünkben, és ez a biztos pont csak az Isten lehet. Igen, egyre többen újra Istenhez fordulunk a kérdéseinkkel, mert a Földön nem kapunk megfelelő emberi válaszokat. Merre sodródik az emberiség? Esterházy János közösségszolgáló élete, munkássága, politikai pályafutása olyan emberi példát mutat nekünk, olyan tükröt tart elénk, amibe csak nagyon kevesen mernek, merünk belenézni. Milyen emberi, vagy isteni erő kellett neki ahhoz, hogy abban a nyomorban és kiszolgáltatottságban, ahová a hite felvállalása és az eszméi mellett való kiállása sodorta, Ember tudjon maradni. Az otthona és a vagyona elvesztése felett azonban soha egy szóval nem kesergett, mert hitte, hogy az áldozata a

közösséget szolgálja. Életében, gazdagságában is mindig adakozó volt, örült ha másokon segíthetett. A hitéhez, a nyelvéhez, a nemzetéhez való megingathatatlan ragaszkodása olyan emberi jellemet mutat nekünk, amire egy nemzeti újrakezdést lehetne építeni. De vajon elég bátrak vagyunk-e ahhoz, hogy ilyen megingathatatlan erkölcsi alapokra merjünk építkezni? Mert ha igen, akkor olyan hatalmas célt tűzünk ki magunk elé, ami nem lehet más, mint a felvidéki magyarság teljes, minden szempontot magában foglaló megújulása. A magyar nemzet, a magyar nép Mária népe, és országunk a Regnum Marianum, Mária országa! Ezen az úton csak a Szűzanya oltalma alatt indulhatunk el. Aki úgy gondolja, hogy nemzetünk több mint ezeréves történelme ezt még nem bizonyította elégszer, az hatalmasat téved. Nincs emberi megújulás lelki, hitbeli megújulás nélkül, és nincs emberi tervezés isteni jóváhagyás nélkül.

Újrakezdeni. Mindennap minden órájában. El kell hinnünk, hogy ennek a nemzetnek igenis van küldetése a világban. Ha nem ragadnánk bele az olcsó, kicsinyes politikai és gazdasági elvárások hálójába, akkor rájöhetnénk, hogy erkölcsi megújulás nélkül nemhogy egységet, de még érdekközösséget sem tudunk őszintén megteremteni. Esterházy János a hitnek erejével csodát tett, imáival felemelte nemzetünk lelkét, felvidéki magyar közösségünket Isten tenyerébe helyezte. Mi, kései utódok, nem mondhatunk le, nem dobhatjuk el ezt a lelki és emberi örökséget, amely kötelez bennünket. Tudom és látom, sokan félnek ettől az elkötelezettségtől, ezért a könnyebb, egyszerűbb utat választják. A megújuláshoz és a megmaradásunkhoz vezető út azonban Esterházy János cellájának ragyogásán, hitének fényén keresztül, és csak igazi áldozatvállalással vezethet el minket a valódi újrakezdéshez.

A téli csend ma menyasszonyfátylas zúzmarával takarta be a tájat. A fehérség tisztasága mindig megérinti az ember lelkét. A nagy dolgok és a leghosszabb utak is mindig az első lépéssel kezdődnek. A kis Jézus születése előtti várakozás megtisztíthatja a lelkünket a félelemtől. Mindig van remény, amíg születés és Szent Család van. Amíg van család. Amíg édesanya és édesapa szívében öröm és boldogság van, és amíg együtt vagyunk. Amíg van féltés és óvás a szívünkben a gyermekeinkért, az unokáinkért. És kell egy nagyon erős hit, önmagunkban, cselekedeteink igazában, és Istenben. Enélkül nem vagyunk képesek még a legkisebb csodára sem!

Esterházy János szavai és üzenete legyen a közösségünk számára mindennapi kenyér és ima: ,,Az ezer sorscsapás között mégis megmaradt magyarság történelméből meg kell erősödnie minden magyarban annak a meggyőződésnek, hogy gondviselésszerű hivatottság őrzött meg azon a helyen, amelyre kerültünk, és hogy jövőnket is az isteni Gondviselés irányítja. Soha el nem veszünk, ha magunkra hagyatottságunkban az Úristen segítségére és a magunk erejére építünk.”

Így legyen!

Ipolynyék, 2020 adventje

Dániel Erzsébet

Isten Szolgája Esterházy János a mának is üzen

A magyar történelem vérzivataros évszázadai annyi veszteséget, megannyi tanulságot adott az utókor nemzedékeinek, hogy van miből merítenie a XXI. század emberének.

A megannyi gyötrelem, fájdalom, veszteség mellett a magyar történelem minden elhibázott és győzelmes korszakában feltűntek a nemzet azon ifjai, vénei is, akik életükkel, tudásukkal, nagyságukkal utat mutattak a jövőbe. Példát prezentáltak az új nemzedéknek, akár a téves cselekedetekből – hogyan nem szabad a korszakot váltó időkben cselekednünk, vétenünk –, akár tanulságként más módon építeni a jövőt, felállni a pusztulásra ítélt talajról.

A történelmünk oly gazdag példaképekben, hogy az ő nemzeti, politikai, hitéleti életük, mint egy lámpás kísérte az új nemzedékeket, formálta, és ezáltal adta a nemzetnek minden évszázad nagyjait. Több mint ezeréves történelmünk ugyanis rengeteg büszkeségre okot adó személyt tud felmutatni. Érdemes végigtekinteni a legkiemelkedőbbeken.

S ha végigkísérjük a nemzet nagyjainak munkásságát, valamennyinek vezérfonala az: Istenbe vetett hit, a Haza védelme, a nemzet éltetése volt. Ez az örökelvű isteni motor, melyben minden emberi jó cselekedet benne volt. Még a hibáik elkövetése alatt is.

Az utóbbiakról ötven év hallgatás miatt nem csoda, ha alig tud már a háború utáni nemzedék is. Mert mi már egy hazug történelmet kaptunk az iskola padjai között. Talán éppen ezért soha nem sajátítottuk ki magunknak e hamis történelmi tudatot. Meg sem jegyeztük, valószínű azért, mert a csehszlovák és szovjet áltörténelmi adatok nem voltak befogadóak számunkra. Harminc éve felszabadult a zárlat, s azóta megismerhető addigi ismeretlen hőseink munkássága, élete. Közülük nekünk, a Felföldön élő magyaroknak Trianon után egy olyan pártvezérünk volt, aki napjainkban is utat mutat megmaradásunk zálogaként.

A hazai magyar politikai kudarcaink évében gyakran eszembe jutnak Esterházy János gondolatai, életútja. Aki végre 2017-ben az utókortól megkapta a neki járó tiszteletet, végtisztességet. A megszállott tisztelői jóvoltából hamvai hazakerültek az egykori szülőföldre, az alsóbodoki Szent Kereszt Felmagasztalása-kápolna sírboltjába.

Az első emléknap felejthetetlen élményt hagyott az emberek szívében, s minden évben akár az emléknapon, akár a havi első szerdai szentmisén jelen lévő híveknek. Az életútját kutató történészek jóvoltából számtalan dokumentum, gyűjtemény látott napvilágot, van miből meríteni a ma élő nemzedéknek. Sőt tisztelői tábora is napról napra sokasodik. Prágától Kassáig emléktáblák, emlékjelek jelzik templomokban, és tereken, konferenciákon, megemlékezéseken eszmei, szellemi üzenetét.

Esterházy Jánosnak, mint az Isten Szolgájának eszmei világa, a hazai magyarságért tett áldozata, hitvallása és jelszava: A MI JELÜNK A KERESZT, soha máskor talán nem volt annyira életbe vágóan aktuális, mint napjainkban.
Életének fő credója: a hit, a család és a nemzete, népe szeretete. Az egykor elhangzott vagy leírt gondolatai, most is üzenet a ma élőknek, főleg az ifjú nemzedéknek:

„Az erkölcsiek közül első helyen említem, hogy nemzetünk fennmaradása érdekében ismét szentté kell tennünk a családi tűzhelyet és a nőt, az anyát – megfelelően a keresztény erkölcsi felfogásnak, amely glorifikálja a Boldogságos Szűzanyát –, vissza kell helyeznünk arra a piedesztálra, amelyről az egyenjogúsítás jelszavával lerántották"- írja 1932-ben a PMH-ban.

Ezek a közel kilencven éve megfogalmazott gondolatok mennyire a ma emberének is szólnak! A jelenlegi hazai magyar politikai zűrzavarban, a sokfelé osztódásban, az összeférhetetlenség káoszában mennyire megszívlelendő gondolatok! S mégis, mintha nem nőttünk volna fel Esterházy János szellemiségéhez, vagy inkább nem kellő figyelemmel, alázattal vesszük magunkra a sorsunk iránti felelősséget.
Bizonyára e célból is jött létre Martoson fiatalok részére az Esterházy Akadémia, ahol az ifjú nemzedék megismerheti, megkaphatja Esterházy János szellemi és erkölcsi örökségét. S ha gyakorlatban is magáévá és cselekvővé teszi ezen örökséget, talán bízhatunk egy emberségesebb, nemzetéhez, hitéhez, szülőföldjéhez hűségesebb nemzedékben.

S végezetül a Prágai Magyar Hírlapban 1932-ben megfogalmazott gondolatai nemcsak az elmúlt XX. század, de a XXI. század credója is lehet:

„*Mi meg akarjuk tartani azt a földet, amelyet nem szereztünk, hanem apáinktól örököltünk. És meg akarjuk védeni nemcsak a földet, de a keresztet is. Akik magyarnak születtünk, magyarok akarunk maradni, magyarok és keresztények. Mert minden nemzet elpusztul, amely az Istent megveti és céljait nem az Istenen keresztül akarja elérni. És azt akarjuk, hogy itteni szlovák és német testvéreink is boldoguljanak. Együtt kell küzdenünk egymásért. Ha nem leszünk egységesek és nem nézzük a célt, nem jutunk előre. Nem azért vagyunk, hogy egymást marjuk, hanem hogy erősen kezet fogjunk egymással. Bízzunk Istenben, aki meg fog segíteni bennünket munkánkban."* (Megj: sajnos már nemcsak magyar és más nemzetiség van egymás ellen, de magyar a magyar ellen is.)

Imádkozzunk, fohászkodjunk mindezért a szellemi erkölcsi hagyaték terjedéséért, a még meglévő magyarságban való meghonosításáért és Esterházy János boldoggá avatásáért és lelki örökségének kibontakozásáért!

Mindehhez szükséges lenne, hogy iskoláink, és társadalmi életünk minden szintjén megismerjük, s a mindennapok gyakorlatává tegyük Esterházy János örök érvényű üzenetét.

Papp Sándor

Genius Loci, avagy a kalondai Esterházy-emlékhely

Genius loci, azaz a hely szelleme, amely jelenthet a helyhez való kötődést, helyszeretetet, emberi kapcsolatokat, patriotizmust, érzéseket, egyéni vagy kollektív emlékeket, tárgyakat, esztétikai vagy kulturális élményeket, ambíciókat, reményeket, történelmet, politikát.

Ilyen hely a kalondai „régi kocsma" épülete és annak udvarrésze is, amely 2000 óta néprajzi múzeumként és közösségi házként éli izgalmas mindennapjait, bár az utóbbi években az állagromlás miatt csendesebb napokat élnek át az

ódon falak, de ez már nem tart sokáig, hamarosan kezdődik a felújítás, hogy aztán majd a koronavírus helyett újra a palóc összetartozás sokkal erősebb vírusa hatalmasodjon el ismét a térségben és újra ezrek élvezhessék majd a hely közös ünnepeinek semmihez sem hasonlítható szellemiségét.

A régi kocsma elnevezést még ma is használják a helyiek, hiszen az épületet vagy száz évvel ezelőtt a helyi úrbéresség tagjainak egy része építtette, tehát a közös tulajdonú kocsma amolyan korabeli részvénytársaság „vendéglátóipari egysége" volt, de inkább működött az Ipoly-völgye egyik érdekes közösségi tereként, hiszen az épületben volt szatócsbolt és a kocsmai részben zajlott rengeteg közösségi rendezvény, a lakodalmaktól kezdve az úrbéres taggyűléseken át a kukoricafosztásig minden. Az épület alapjaiban ott vannak azok a 17 millió éves cápafogak, meg az ősi Pannon-tengerben élő tengeri csigák lenyomatai, hiszen a falu felett magasodó erdőkben régen kőbánya is üzemelt és a házak alapjait száz évvel ezelőtt az ott bányászott kövekből rakták össze, amelynek eredményképpen sok régi ház föld feletti alaprészeiben a mai napig is láthatóak a tekergős csigaházak, vagy kagylók lenyomatai.

Ahogy több millió évvel ezelőtt egy vulkánkitörés pusztította el

a környék élővilágát, úgy több mint hetven éve a kommunizmus vörös lávája temetett maga alá minden emberi, anyagi és szellemi értéket Kalondán is. Így az érintett épület is elkobzásra került, de az elvtársak értették a dolgukat, ugyanis ahol eddig a vidámság és közösségi élet hangjai és tarka színei voltak a jellemzőek, most a szomorúság és a megosztottság épített vörös és fekete bitófát. A beneši kollektív bűnösség mellé a kalondai gazdák is megkapták a „kontingens" terhét, azaz a megtermelt javaik szinte teljes hányadát be kellett szolgáltatniuk a „közösbe". Aki ezt nem teljesítette, arra börtön és pénzbüntetés, továbbá vagyonelkobzás várt. Egy ilyen nyilvános per zajlott 1951 novemberében a már elkobzott kalondai kocsma előtt is, ahol több helyi nagygazdát egy ilyen rituális büntetőeljárás keretein belül ítéltek el. Mindezt a faluba betelepített komisszár jegyezte fel ékes szlovák nyelven, az általa vezetett helyi krónikába, büszkén kiemelve, hogy a koncepciós perről a pozsonyi (bocsánat, *bratislavai*…) Új Szó helyszíni tudósítást készített, bolsevista népnevelői szándékkal.

Nos, ez előtt az épület előtt alakított ki a Pro Kalondiensis Polgári Társulás egy amolyan emlékparkot, hiszen az épület előtt díszeleg az ipolynyéki Hrubík Béla kétkezi munkáját dicsérő hét kopjafa, továbbá a székelyföldi

testvértelepülés, Siklód adománya, a faragott székely kapuoszlop. Itt kapott helyet az Esterházy-emlékfal is, amelyet anno Csáky Pál avatott fel. Ennek az emlékműnek az érdekessége, hogy a nyers börtönfalat ábrázoló alkotás ablakában a rácsok mögött felsejlik Esterházy János arcképe egy gravírozott üveglapon. A szögesdrótból formázott 7832 fegyencszámon számtalan nemzeti színű szalag viseli büszkén az időjárás viszontagságait, jelezve, hogy Esterházy helye itt van, ahol a helynek szelleme, különleges kisugárzása van.

Csodás és különleges dolgok történtek az épület körül az elmúlt időszakban. Hosszú idő után igazi tél volt az Ipoly-völgyében, méretes vizes hótakaró borította be a tájat, törtek is sok helyen a hó súlya alatt a fák ágai. Az Esterházy-emlékfal mögé ültetett szomorúfűz egy vastag ága sem bírta a hó terhét és egy éjjelen rázuhant az emlékfalra, ledöntve annak egy részét. Napokkal később, amikor már újabb károsodás nélkül el lehetett távolítani a jéggé fagyott, letört faágakat, a téglatörmelék alatt, megmagyarázhatatlan módon teljes épségben ott feküdt a hó és a téglák között a gravírozott üveglap.

Megmagyarázhatatlan? Igen, az, ugyanis ezt a helyzetet nem megmagyarázni kell, hanem elültetni a szívünk, a magyar

lelkünk mélyére és ott ápolni azt, hiszen az égi üzenet egyértelmű: Esterházy János elpusztíthatatlan, s ráfigyelve, őt követve, elpusztíthatatlan lesz az ő népe is.

Amikor a hamarosan megkezdett épületfelújítás a végéhez érkezik az idén ősszel, az emlékművet is helyreállítjuk és kibővítjük azt az elítélt kalondaiak névsorával, ezzel is szimbolizálva, hogy minden megpróbáltatásunkban, fájdalmunkban, élni akarásunkban és örömünkben egyszerre van jelen a mi mártír politikusunk és ott van vele az ő szeretett felvidéki szülőföldjének magyarsága. Együtt szenvedték meg értünk a múltat, abban a reményben, hogy cserébe mi is hűek maradunk hitünkhöz, magyarságunkhoz és a szülőföldünkhöz. Megértjük-e mai közösségi életünkben az efféle prófétai jelek üzenetét? Nyitott szívvel, lélekkel és Isten segítségével, reméljük, hogy igen.

KOVÁCS GERGELYNÉ

Példaadó hazafi volt[365]

365

1992 óta immáron huszonhetedik alkalommal gyűlünk össze, itt Budapesten, a Szép utca 3. szám alatti ház előtt, hogy emlékezzünk Gróf Esterházy Jánosra.

Ez a Nagy János szobrászművész által készített emléktábla volt az első, amelyik Esterházy János erkölcsi és szellemi kihantolásának nagy munkája mellett, a földi kihantolást, az emlékhelyek sorának kiépítését elindította.

A táblát állító Rákóczi Szövetség minden évben ennél a táblánál tiszteleg és emlékezik Esterházy Jánosra, a születésnapjához (március 14.) legközelebb eső vasárnapon.

Ekkor kerül sor az ugyancsak 1992-ben alapított Esterházy János-emlékérem átadására is. Amit az idén a kitüntetettek tegnap a Szent István-bazilikában vehettek át.

Ezt az 1994-ben a szlovákiai magyar kisebbség képviselőcsoportja által létrehozott Pro Probitate-díj (Helytállásért-díj) követte.

Azt, május l5-én, azon a napon vehetik át az Esterházy János erkölcsi és szellemi példáját követő személyek, amely napon 1942-ben, egyetlenként a szlovák parlamentben, nem szavazta meg a zsidó honfitársai deportálását utólag jóváhagyó törvényt.

Példaadó hazafi volt. Engedjék meg, hogy felidézzem egy 80 éve, 1939-ben elhangzott mondatát:

A beszéd a Budapest Szép utca 3. sz. alatti Esterházy-emléktáblánál tartott ünnepségen hangzott el 2019. III.10-én.

„A magyar és a szlovák népnek lelke föltétlenül összhangba hozható, és azt összhangba is kell hozni, mert sok a közös lelki adottságunk.

Ha a magyar és a szlovák egymás ellen fordul, annak mindkettő a kárát vallja. Természetellenes, s ezért eleve bukásra van kárhoztatva minden olyan törekvés, amely meg akarja bontani a Kárpátok alján egymásra utaltan élő népek lelki és gazdasági közösségét."

Ezt a mondatot más aligha mondhatta volna el olyan meggyőződéssel, mint Esterházy János. Aki lengyel anyától, magyar apától született, és egész életét a szlovák néppel élte meg.

Mint politikus magyar, lengyel, szlovák, cseh és német nyelveken szólalt fel és vitázott a prágai parlamentben. Már 80 évvel ezelőtt sürgette és egyetlen helyes történelmi útnak ítélte a közép-európai népek összefogását, egy kereszténytársadalmi rend megteremtésével és gyakorlásával.

A magyar történelemben kevés olyan politikust, államférfit ismerünk, akinek elismeréséért annyian küzdöttek, munkálkodtak volna, mint Esterházy János örökségéért.

Páratlanul gazdag szellemi és erkölcsi hagyatékának számbavételét családtagjai, elsősorban Mária, Lujza és Alice végezték. Valamint barátok, munkatársak, sorstársak, tisztelők tucatjai csatlakoztak, köztük Duray Miklós, Balassa Zoltán, Csáky Pál.

A történészek seregnyi csapatát lehetetlen lenne felsorolni, Janics Kálmántól, Ádám Magdán, Szarka Lászlón keresztül,

Molnár Imréig, akit a legkiemelkedőbb munkásságúnak mondhatunk.

Munkájuk révén lassan készen van Esterházy János erkölcsi és szellemi örökségének leltára.

Ehhez hozzájárulnak azok az erőfeszítések is, amelyek az emlékhelyek sorát hozták létre. Az első az előttünk lévő tábla volt. Bizonyára tudják, hogy az azóta eltelt 27 év alatt több mint harminc Esterházy-emlékhely létesült. Csak a települések nevét olvasom fel az emlékhelyek avatásának időrendjében: Budapest-Belváros, Szenc, Búcs, Királyhelmec, Tatabánya, Nagyölved, Ipolyság, Ipolynyék, Losonc, Kassa, Komárom, Udvard, Nyíregyháza, Budapest-Újpest, Guta, Dunaszerdahely, Nagycsalomja, Nyitraújlak, Budapest, Gesztenyés-kert (mely szintén Nagy János szobrászművész alkotása, és ez a szobor Esterházy János alakjában minden mártírunk sorsát megörökíti!), majd Kalonda, Pered, Somorja, Léva, Érsekújvár, Pozsony-CSEMADOK-székház, Nagymegyer, Pográny, Várhosszúrét, Rimaszombat, Martos.

A gróf Esterházy János-emlékhelyek mellett megemlítem a mírovi és motoli szimbolikus sírokat, és az alsóbodoki kápolnát, ahol 2017-ben földi nyughelyét is megtalálta.

Az Esterházy János-kegyhelyet a hitből, hűségből, hazaszeretetből mindnyájunknak példát adó, immár áldott emlékű Paulisz Boldizsár honfitársunknak köszönhetjük.

Esterházy János testvére, Mariska (Mária) naplójából tudjuk, hogy halála hírére, a nyitraújlaki asszonyok éjszakai virrasztással emlékeztek rá.

Az egyik szlovák asszony hajnal felé azt mondta: nem is érte, hanem hozzá kellene imádkoznunk.

Amikor itt állunk az első emléktáblánál, nem feledkezhetünk el a másodikról sem, arról a fekete márványtábláról, amelyet 1994 óta tartó várakozással Esterházy János emlékére 2019-ben sikerült nyilvánosan elhelyezni Szencen, a helyi Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom és Duray Rezső kitartó szervezésében, azzal a nyolc évtizede elhangzott, magyar és szlovák nyelven kiírt Esterházy-mondattal, amely ma akár a V4-ek jelmondata lehetne:

„Cselekedjünk, mindannyian egyetértésben és szeretetben.”

Megköszönve szíves figyelmüket, kívánok mindnyájuknak további szép napot, egyetértésben és szeretetben!

Martényi Árpád

Az Esterházy János Emlékbizottság szerepe az Esterházy-kultusz erősítésében

Az 1989-ben alakult Rákóczi Szövetség fő célja a határon túli magyarság segítése, istápolása. Eszményképeinek a névadó II. Rákóczi Ferencet és a felvidéki magyarság két háború közötti szellemi és lelki vezetőjét, Esterházy Jánost választotta. Esterházy személyének fontosságát mutatja, hogy már 1991-ben megalakult a szövetség kebelén belül az Esterházy János Emlékbizottság.

A Rákóczi Szövetség alapító tagjai és későbbi tevékeny munkatársai között ugyanis számtalan felvidéki menekült és kitelepített, a lakosságcserével a maradék hazába került olyan ember volt, aki még személyesen is ismerte Esterházy Jánost, sőt együtt dolgozott vele. Ilyen volt többek között Stelczer Elemér, Ébert Tibor, Samarjai Éva és mások. Esterházy János keserves sorsa, de leginkább emberi és politikusi példája arra ösztönözte őket, hogy emléke ápolása céljából emlékbizottságot hozzanak létre.

Erre a Rákóczi Szövetség 1991. március 7-i választmányi ülésén került sor, ahol Molnár Imre javaslatára határozták el az emlékbizottság megalakítását. Ébert Tibor, pozsonyi születésű író, választmányi tag elnöknek Stelczer Elemért javasolta.

Stelczer Elemér édesapja, Stelczer Lajos Esterházy közvetlen munkatársa volt az Egységes Magyar Pártban, ő irányította a kulturális ügyeket, így a fiatal Stelczer Elemér is Esterházy környezetében mozgott.

Az Esterházy János Emlékbizottság 1991. április 18-án alakult meg. Elnöke Stelczer Elemér lett. Az alakuláskor a bizottság tagjai voltak még: Csáji Attila, Molnár Imre, Neumann Tibor, Selmeczi Elek és Tamáska Péter. A tevékenységhez később csatlakozott Horváth Árpádné, Martényi Árpád, Török Bálint, Izsák Lajos, Jeszenszky Géza és Gerencsér Balázs. A bizottság munkájának anyagi hátterét a Rákóczi Szövetség biztosította. Az Esterházy János Emlékbizottság munkája három fő tevékenység köré csoportosul:

Esterházy-emlékünnepségek szervezése, az emlékplakett kitüntetettjeinek kiválasztása és az emlékplakett átadása,

Esterházy szellemi hagyatékának ápolása,

Esterházy rehabilitálásának előmozdítása.

A bizottság programnyilatkozatában azt is elhatározta, hogy Esterházyról elnevezett emlékérmet alapít, amelyet évente ad át azon személyeknek és közösségeknek, akik és amelyek Esterházy szellemében a kisebbségi sorsra jutott magyarság egységét, megmaradását és fejlődését szolgálják. A Nagy János szobrászművész által készített emlékérem a későbbiekben a Horváth Sándor ötvös által megformált bronzplakettként került átadásra. Máig csaknem 50 elismerés került átadásra az arra méltó személyek és közösségek részére.

Az első érmet 1991-ben Esterházy-Malfatti Alice, a mártír politikus lánya vehette át Hites Kristóf bencés szerzetessel

együtt. Az eddigi kitüntetettek az Esterházy János élete által érintett négy országból (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia, amelyek – talán nem véletlenül -- a mai politikai, gazdasági és kulturális együttműködésben a visegrádi négyek nevet viselik) kerültek ki. Nem teljeskörűen, de példaként érdemes külön is megemlíteni:

a csehországiak között volt: Mónus Ferenc és Rákóczi Anna elnökök, a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége és Mírov község

a lengyelek között volt: Jan S. Ciechanowsky államtitkár, Arkadiusz Adamczyk történész, Piotr Gąsenica kulturális vezető, Marek Jędraszewski krakkói érsek-metropolita.

a szlovákiaiak között volt: František Mikloško politikus, Karol Butora nyitraújlaki polgármester, Dagmar Babčanová, Szlovákia volt vatikáni nagykövete,

továbbá a felvidéki magyarok hosszú sorában volt: Janics Kálmán, Duray Miklós, Popély Gyula, Schniererné Wurstner Ilona, Erdélyi Géza, Lénárt Károly, Balassa Zoltán és Gyurcsó Zoltán stb.

a magyarországi kitüntetettek között van Pröhle Henrikné Samarjay Éva, Esterházy János gyermekeinek egykori nevelője és Hetényi József, Esterházy gulagbeli volt rabtársa, Stelczer Elemér, Halzl József, Molnár Imre és Török Bálint, Bíró László püspök, de emlékérmet kapott az osztrák Alois Mock és Hubert Schambeck is, többek között az Esterházy-könyv német nyelvű kiadásának támogatásáért.

az Esterházy-emlékéremmel elismert közösségek között van többek között a Magyar Koalíció Pártja, a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége, a két felvidéki magyar színház, továbbá az Esterházy János Közművelődési Klub és az Esterházy János Cserkészcsapat, a CSEMADOK, a Vass Lajos Kórus, a Pozsonyi Magyar Galéria, a Remény katolikus folyóirat és a Felvidék.ma honlap is.

Az emlékbizottság második intézkedése a budapesti, belvárosi Szép utca 3-ban, Esterházy János egykori lakóhelyének falán látható emlékhely létrehozása volt. Ez az a ház, ahol Esterházy János budapesti tartózkodása idején lakott a ’40-es évek első felében, s itt tartóztatták le őt 1944-ben a nyilasok. Az emléktáblát, Nagy János szobrászművész alkotását 1992. október 4-én avattuk. A Szép utca még soha nem volt olyan szép, mint az avatás napján! Az 1991 óta évente március 14-e (Esterházy János születésnapja) környékén itt megtartott ünnepség egy ideig az Esterházy-tisztelők legnagyobb összejövetele volt. A budapesti Esterházy-megemlékezéseknek mára már kialakult rendje van. A belvárosi ferences templomban emlékmisére kerül sor, majd ezt követi az ünnepi szónoklat és a koszorúzási ünnepség a Szép utcai emléktáblánál. A koszorúzási ünnepség után egy közeli közösségi térben (Magyarok Háza, ELTE, Megyeháza) került sor az emlékérmek átadására. A nagyszámú érdeklődő együttérző részvételével zajló bensőséges hangulatú ünnepségen szerepelni és szónoknak lenni is elismerést jelentett. Az ünnepséget kulturális program és szerény fogadás zárja.

Ez a Szép utcai emléktábla nyitotta meg az Esterházy-emlékhelyek ma már végeláthatatlan sorát. Ma már mind a négy érintett országban vannak állandó emlékhelyek: szobrok, táblák és emlékpontok. Mindezek megkoronázása volt a Budapest XII. kerületében, a Gesztenyés-kertben 2013-ban felállított, Nagy János művész által készített, monumentális Esterházy János-szobor. A szobrot Áder János köztársasági elnök avatta fel.

Esterházy szellemi hagyatékának ápolása kapcsán el kell mondani, hogy az emlékbizottság számos megemlékezést szervezett az Esterházyval kapcsolatos kitüntetett évfordulókon.

2001-ben, Esterházy János születésének 100. évfordulóján Mádl Ferenc köztársasági elnök védnökségével az Országház Felsőházi-termében került sor emelkedett hangulatú ünnepségre, 2007-ben, halála 50. évfordulóján pedig Sólyom László köztársasági elnök támogatásával és jelenlétében az egykori, várbéli országgyűlési teremben történész konferencia keretében emlékeztünk a mártír politikusra. Szervezői és résztvevői voltunk annak a varsói ünnepi aktusnak 2009-ben, ahol Lech Kaczynski, lengyel elnök Sólyom László jelenlétében posztumusz a legmagasabb lengyel polgári kitüntetésben részesítette Esterházy Jánost, amelyet Esterházy-Malfatti Alice vett át.

Esterházy János születése 110. évfordulójának méltó megünneplésén Kövér Lászlónak, a magyar Országgyűlés elnökének jóvoltából 2011. március 11-én ismét a Parlamentben került sor ünnepi megemlékezésre. Ennek keretében az Országházban tárgyalótermet neveztek el róla, amelyben lelepleztek egy Esterházy János-emléktáblát is.

Látható, hogy egyre többen vannak, akikben tudatosul, hogy ki volt Esterházy János és mit jelent a magyarság számára!

Szervezői és támogatói vagyunk annak is, hogy a morvaországi Mírovban Esterházy-emlékhely alakult ki. A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége az akkori elnök, Mónus Ferenc vezetésével 1994-ben emlékhelyet alakított ki az egykori rabtemetőben, ahol 1998-ban a Magyarok Világszövetsége támogatásával síremlék felállítására került sor. A Mónus Ferenc nyomdokaiba lépő Rákóczi Anna elnök asszony és a morvaországi magyarok lelkes csapata azóta is töretlen lelkesedéssel ápolja Esterházy emlékét. Minden év júniusában zarándoklatra kerül sor, amelyen az Esterházy-hívők nagy csoportja vesz részt. Teszik és tesszük ezt annak ellenére, hogy 2007-ben cseh történészi kutatások alapján kiderült, Esterházy János hamvai Prágában, a motoli temetőben nyugszanak a kommunizmus áldozatainak közös sírjában. Bizottságunk tárgyalt a közös sírt ápoló és fenntartó politikai civil szervezettel (a Csehországi Politikai Foglyok Szövetségével), Esterházy János nevének az emlékhelyen való feltüntetéséről. Mára már ez a törekvésünk is megvalósult, köszönettel a prágai magyarok kitartó Esterházy tiszteletének és a javuló cseh-magyar diplomáciai, államközi kapcsolatoknak.

Bizottságunk, de főként a Rákóczi Szövetség támogatta több olyan kiadvány megjelentetését, amely Esterházy Jánost mutatja be, Esterházy János életéről szól. Fontosnak tartjuk, hogy minél több Esterházyról szóló könyv jusson el a fiatalokhoz, hogy megismerhessék életét, ezért a szövetség iskolai könyvadományai között mindig ott vannak ezek a kiadványok is.

Jó kapcsolat alakult ki a Magyar Koalíció Pártjával az általuk preferált Pro Probitate-díj ügyében. Átadó ünnepségeiknek rendszeres résztvevői vagyunk, és sikerült elérnünk, hogy 2007-ben a díjat Stelczer Elemér, az emlékbizottság első elnöke kapta meg.

A bizottság volt és jelenlegi tagjai több előadást és könyvbemutatót tartottak iskolákban, civil szervezeteknél és lelkes kisközösségekben, ezzel is segítve a megismerést és a példa követését.

Esterházy János társadalmi rehabilitációja tehát folyamatosan halad előre.

Ennek kézenfekvő bizonyítéka, hogy az Ő példaadó életét és mártíromságát felismerők köztéri szobrokat állítanak neki, köztereket neveznek el róla, szervezetek viselik nevét, a társadalom ezzel ismeri el a magyarságért és a kereszténységért folytatott, tragikus végű küzdelmét. Az Esterházy János-emlékhelyek ma már Magyarországon kívül Csehországban, Szlovákiában és Lengyelországban is megtalálhatók.

Sikeres volt a pozsonyi magyar képzőművészek kezdeményezése, akik a nemrég elhunyt Kalita Gábor vezetésével Esterházy születésének 100. évfordulóján, 2001-ben alkotótábort szerveztek, majd később az itt készült munkákból kiállítást rendeztek. Ezt a gyűjteményt Hommage ’a Esterházy (Esterházy emlékezete) címmel -- fontos missziót betöltve -- azóta sok-sok helyen bemutatták már (több mint 20 határon inneni és túli településen) s ezáltal sok-sok ember ismerheti meg Esterházy János életét és mártíromságát. A kiállítás Kárpát-medencei vándoroltatásának szervezője

szövetségünk szombathelyi szervezetének elnöke, Csehi József volt. Milyen érdekes, a gyűjteménnyel foglalkozó két személy szinte azonos időben ment el. Csak remélhetjük, hogy az önmagukban is értékes alkotásoknak, amelyek ebben a keretben csak felértékelődnek, a jövőben is lesz gazdája, hogy misszíójukat ezután is betölthessék.

Esterházy János személye posztumusz számtalan állami és társadalmi elismerést is kapott. Lengyelországban 2009-ben megkapta a legmagasabb civil kitüntetést, a „Lengyelország megújhodásáért" díjat, amelyet Lech Kaczyński elnök adott át Esterházy-Malfatti Alice-nek Varsóban. Szlovákiában, igaz ugyan, hogy a magyarok politikai pártjában, de megkapta a Pro Probitate (Helytállásért) elismerést. Magyarországon a Magyar Örökség Díj és a Magyar Kultúra Lovagja társadalmi elismerésben részesült.

Az Amerikai Egyesült Államokban embermentésért kapta meg a Jan Karskiról elnevezett Bátorság-díjat, amely az amerikai zsidóság egyik legrangosabb kitüntetése. Esterházy Alice, édesapja zsidómentő tevékenységére vonatkozó elismerő levelet kapott a jeruzsálemi Jad Vasem Intézettől is.

Mindez azt bizonyítja, hogy a társadalom már széles körben elismerte, s a maga módján rehabilitálta Esterházy Jánost. De hol késik a jogi és a politikai jóvátétel?

Esterházy rehabilitálásának előmozdítása kapcsán el kell mondani, hogy az ő jogi és politikai megítélése körül a háború után 76 évvel, halála után 64 évvel és a rendszerváltás után 30 évvel még mindig nagy ellentmondások vannak. Ezek az ellentmondások a négy visegrádi ország történészeinek munkájában is megjelennek, sőt, gyakran éppen ők adnak

muníciót az ellentmondó nézetek megjelenéséhez és felerősítéséhez. Csehországban és Szlovákiában Esterházy Jánosra ma is háborús bűnösként tekintenek, Lengyelországban és Magyarországon hősként és mártírként tisztelik.

Esterházy János társadalmi megítélése azonban, mint ezt a fentiekben is vázoltuk, az elmúlt időszakban sokat változott. Ezt éppen az előzőekben említett Esterházy-emlékhelyek létrejötte, a nevét viselő szervezetek működése és tevékenysége, valamint az Esterházy János személyét illető elismerések sokasága jelzi leginkább. Ezek – a politikai megítéléstől függetlenül – a leghitelesebb módon tükrözik vissza a társadalom ítéletét, vagyis személyének társadalmi rehabilitációját.

Az Esterházy János Emlékbizottság ezért dolgozik, és meggyőződéssel vallja, hogy hamarosan valódi rehabilitálása is meg fog valósulni. Valljuk, hogy Esterházy János megítélése a jövőben elkerülhetetlen szlovák-magyar kiegyezésnek is a kulcsa!

Az is meggyőződésünk, hogy Esterházy János rehabilitálása politikai kérdés, hisz a jogászok és a történészek mindeddig nem jutottak dűlőre. Kell egy bátor politikus és kell egy bátor döntés, amely vissza tudja adni Esterházy János becsületét!

Az Esterházy János Emlékbizottság eltökélt a maga elé tűzött feladatok végrehajtásában, s ebben minden Esterházy-hívővel együttműködik a közös siker elérése érdekében.

Egyre inkább úgy látjuk, hogy az Esterházy-kultusz fenntartásában és rehabilitációjának előmozdításában a vezető szerepet át kell venniük a felvidéki magyaroknak, a felvidéki

magyar szervezeteknek, hisz Esterházy János az ő politikai, szellemi és lelki vezetőjük volt a két háború közötti időben, az ő mártírjuk igazán.

Amikor 30 évvel ezelőtt Budapesten hoztuk létre az emlékbizottságot, akkor Csehszlovákiában, majd később Szlovákiában nem volt meg az a politikai és szellemi környezet, amelyben követői felvállalhatták Esterházy János ügyét. De azóta sokat változott a helyzet: a Magyar Koalíció Pártja (és utódja, a Magyar Közösség Pártja) nyíltan kiállt Esterházy személye mellett, Peczár Károly vezetésével emlékbizottság jött létre, a Karaffa fivérek a Pázmaneum Társaság keretében egyházi és civil vonalon szervezik az Esterházy-hívők táborát, a fiatalok Esterházy szellemében történő képzését és nevelését a Gubík László vezette Esterházy Akadémia tűzte zászlajára. De mindezek között a döntő és meghatározó az, ami Esterházy János szűkebb pátrájába, a Zoboraljára vitte haza az Esterházy-kultusz központját. Ehhez kellett egy elkötelezett ember, egy igazi Esterházy-hívő, aki életét is áldozta az ügyért, Paulisz Boldizsár, teljesítve a mártír politikus végakaratát, követőinek templomot, Esterházynak méltó nyughelyet, mindnyájunknak pedig zarándokközpontot hozott létre Alsóbodokon. Ha Esterházy János szelleme is itt van, márpedig ebben semmi kétségünk, akkor ez kell, legyen a jövőben az Esterházy-kultusz szellemi központja.

De van még teendőnk bőven Esterházy János teljes rehabilitálásáig. Most ugyan lengyel kezdeményezésre elindult Esterházy János boldoggá avatási eljárása, amely nagy segítség lehet a kitűzött cél eléréséhez, de nekünk, az Esterházy János életében szerepet játszó négy nemzet polgárainak és civil

szervezeteknek továbbra is együtt kell dolgoznunk a teljes jogi, politikai és társadalmi rehabilitációért.

A Rákóczi Szövetség Esterházy János Emlékbizottsága továbbra is ezt a célt fogja szolgálni!

Ifj. CSÁMPAI OTTÓ

IFJÚKORI EMLÉKKÉPEK ESTERHÁZY JÁNOS SZELLEMI KIHANTOLÁSÁRÓL

Az alsóbodoki Esterházy János Zarándokközpontba látogatók gyakran felteszik nekem a kérdést, hogy miként kerültem kapcsolatba Esterházy János szellemi hagyatékával és az Esterházy családdal? Talán még a beavatottaknak sincs pontos elképzelésük, hogy mikor és hogyan kezdődött „Esterházy János szellemi kihantolása”.

Az 1989/90-es évek társadalmi és politikai változások után pozsony-ligetfalui lakásunkban állandó volt a jövés-menés. A fiatalok tenni akarása nagyon sokszor tanácstalanságba szorult. Így aztán sokan azért látogatták meg édesapámat, hogy ott, nálunk ötleteket, terveket kovácsoljanak a fiatalokat is érintő tevékenységgel kapcsolatban. Az egyik első ilyen nagy, fiatalokat mozgósítani akaró tömörülés, a Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség (MIÉSZ) létrehozása volt.[366] De mivel Pozsonyban sok magyar fiatal tanult, a szervezők úgy gondolták, hogy számukra legvonzóbb lenne egy „klub" létrehozása, amely keretében folytathatnák az igényeiknek megfelelő tevékenységet. Amikor pedig felvetődött a kérdés, hogy milyen nevet kellene adni a klubnak, édesapám ötlete volt, hogy Esterházy János nevével legyen fémjelezve. Mivel családunknak Nyitra vidékén voltak a gyökerei, ismerte Esterházy János pozsonyi tevékenységét is, és így azt gondolta, hogy ez a név lesz a legmegfelelőbb. Tőle tudom, hogy annak idején ez a javaslat nagyon sok ellenvetéssel találkozott olyan személyiségek részéről is, akikről ezt nem is feltételezte volna. Mivel akkor még a Dr. Janics Kálmán által vezetett Magyar Kereszténydemokrata Mozgalomban voltak az Esterházy János irányvonalát képviselő személyek, néhánnyal édesapámék felvették a kapcsolatot, mert szükség volt az idősebbek tapasztalatára és segítségére. Jól emlékszem a kedves Ilonka nénire – Schniererné Dr. Wurster Ilonára, aki csaknem mindennapos vendég volt nálunk. Gyerekként olyan emberekkel találkoztam, akik már akkor is hosszú életpályát tudhattak maguk mögött: Lipcsey Gyula bácsi, vagy a közismert nyelvész Mayer Judit,

[366] A MIÉSZ alapító tagjai édesapámon kívül, tudtommal Geönczeöl Zsuzsa, Recska László, Szathmáry Bea és Szabó György voltak.

akivel később sokat kirándultunk a Pozsony környéki hegyekben. Én akkor kaptam az első, számomra nagy feladatot: nekem kellett megtervezni a klub szimbólumát. Akkor még nem létezett számítógépes grafika, sőt még a meghívókat is írógépen írtuk és az ún. Fax-Copy-ban sokszorosítottuk. De 15 éves fejjel büszke voltam alkotásomra, hiszen minden hónapban az jelent meg a Pozsony magyar lakosainak szétküldött meghívókon. Az első összejövetel és egyben névadó ünnepség 1990. november 28-án volt. Mindenki izgult, hiszen nem lehetett tudni, milyen lesz a fogadtatás. Délután öt órakor magyar nyelvű gyászmise volt a Ferencesek-templomában Esterházy János és tíz elhurcolt társáért.[367] A szentmisét Mészáros Gyula felbári esperes-plébános és Németh Rezső csallóközcsütörtöki plébános celebrálták. Csak később tudtam meg édesapámtól, hogy Mészáros Gyula is Esterházy János rabtársa volt. A szentmisét követően este a pozsonyi Szakszervezetek Házában került sor a klub első ülésére és megnyitó előadására. Itt láttam először a számomra még teljesen ismeretlen, bozontos, fekete szakállú fiatalembert, aki átfogó előadást tartott Esterházy Jánosról. Aztán tudtam meg, hogy ő volt Molnár Imre,[368] neves Esterházy-kutató, akihez később szoros munka- és baráti kapcsolat fűzött. Emlékszem rá, hogy tömve volt az előadóterem érdeklődőkkel. Valószínűleg sokan itt kaptak először hiteles ismeretanyagot Esterházy Jánosról. Én is ekkor ismerkedtem meg részletesebben nemcsak a tragikus

---

[367] Birnbaum Frigyes, Böjtös József, Csáky Mihály, Jabloniczky János, Lászlóffy Ferenc, Neumann Tibor, Párkány Lajos, Szüllö Sándor, Teszár Béla és Virsik Károly.

[368] Molnár Imre akkor a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala mellett működő Magyar Kisebbségek Titkárságának volt a főtanácsosa.

életútjával, de a második világháború utáni felvidéki (akkor még csehszlovákiai) magyarság sorsával és ekkor jegyeztem meg először a Gulag szónak a tartalmát.

Nem sokkal azután felgyorsultak az események. Mivel kezdetben a klubnak csaknem hetente voltak előadásai, a meghívott előadók többnyire megálltak nálunk is a lakásunkban, sőt néhányan ott is éjszakáztak. Így aztán alkalmam volt belehallgatni olyan beszélgetésekbe, amelyek maradandó nyomot hagytak bennem. Emlékszem rá, hogy egyszer édesapám autójával többedmagával megérkezett Budapestről. Az autóban több száz könyv, köztük A hontalanság évei.[369] És aztán az autóból kiszállt egy idősebb, magas, szikár férfi. Este pedig megtartotta az előadását, „Adalékok a hontalanság éveihez" címmel. Ekkor tudtam csak meg, hogy ő a legendák övezte Janics Kálmán, akitől először ott hallottunk a szörnyűséges ligetfalui mészárlásról.

Visszatérve Esterházy János személyéhez. Édesapámon és a hozzánk látogató embereken láttam az izgalmat, az idegességet. Rövid időn belül rá kellett jönnöm, mi is volt annak az oka. Közeledett Esterházy János születésének 90. évfordulója. November végén létrejött az Esterházy Jánosról elnevezett kis tömörülés és következő év márciusában már országos szintű rendezvényt terveztek az évforduló alkalmából. Csak most, három évtized távlatából tudom átérezni azt a felelősséget, amit akkor ott magukra vállaltak. Közben már az akkori államhatalmi szervek is felfigyeltek a klub tevékenységére, de nem tudtak belekötni, mert a kívülállóknak a klub sokáig személytelen volt. Ezért is történt, hogy amikor a

[369] Janics Kálmán (1989): A hontalanság évei című könyv első magyarországi kiadásáról van szó. (Hunnia Kiadó Kft.)

Szlovák Nemzeti Párt egyik képviselője[370] interpellációt intézett a szlovák parlamentben a belügyminiszterhez, követelve a klub feloszlatását, az nem tudott mit kezdeni vele. A szervezők ugyanis olyan jogi formát választottak, amellyel szemben a hatalom tehetetlen volt.

A jubileumi megemlékezésre a klub háromnapos rendezvénnyel készült Pozsony központjában, amikor még forró volt a hangulat a hatalomátvétel után.[371] A városban ott meneteltek a keménybakancsos, feketeinges gárdisták kései ivadékai, készülődve az ún. Szlovák Állam március 14-i kikiáltásának megünneplésére. Igaz, ekkor én ebből csaknem semmit nem értettem…

A március 8-i, péntek délutáni nap szűk körű volt, csak a meghívott néhány újjáalakult társadalmi szervezet vezetői vettek rajta részt. De mivel megint nekem kellett lesokszorosítani és postázni a meghívókat, elolvastam, mi volt a célja az összejövetelnek: egyeztetni a nézeteket Esterházy János örökségének ápolásában. A szervezők a következő témakörökben várták a hozzászólást: mit jelent számukra Esterházy János eszmei hagyatéka és milyen célkitűzéseik vannak Esterházy János örökségének megvalósításában.

---

[370] Az interpelláló személy Anton Hrnko volt 1991. február 15-én, amelyre február 17-én a klub tagjai tiltakozó jegyzéket küldtek a parlament elnökének.

[371] A háromnapos rendezvényről a klub megrendelésére Galán Géza készített videófilmet, mivel akkor csak neki volt minőségi videokamerája és stúdiója.

Szombaton délután már szinte vágni lehetett a feszültséget a pozsonyi Szakszervezetek Házában. Megjelent a budapesti tévé, a sok újságíró, meg a számomra sok ismerős és ismeretlen ember. Mindenki nagy érdeklődéssel várta, hogy valóban megjelenik-e Esterházy Alice, gróf Esterházy János lánya. Én is izgultam, hiszen életemben először fogok látni egy igazi grófnőt. És ő akkor valóban eljött Pozsonyba. Egy nagyon elegáns, határozott fellépésű, de közben nagyon kellemes hölgyet ismertem meg benne. És a legnagyobb meglepetés számomra az volt, hogy amikor találkozott édesanyámmal, azonnal felajánlotta neki a tegezést. Édesanyám nagyon szabadkozott és annak ellenére, hogy Alice néni tegezte őt, tudtommal sosem volt bátorsága visszategezni. Az emlékülésen több neves előadó vett részt, emlékszem rá, hogy Molnár Imrén és édesapámon kívül felszólalt Turczel Lajos bácsi, Szarka László és Fogarassy László bácsi, aki csak két tömbbel messzebbre lakott a ligetfalui házunktól.

Az ülés után még volt egy kötetlenebb baráti beszélgetés a Szakszervezetek Háza egyik kisebb termében. Ekkor láttam először Csoóri Sándort és Dobos László írót. Ott hangzott el Csoóri Sándor szájából, aki annak idején a Magyarok Világszövetségének elnöke volt, a híres mondat, amely még most is cseng a fülemben: „A mai nappal elkezdődött Esterházy János szellemi kihantolása!” Ott már megjelent Alice néni férje is, Gioacchino Malfatti di Montetretto nagykövet, valamint két fia, Giovanni és Roberto Esterházy-Malfatti. Később többször is voltak Pozsonyban, ilyenkor mindig egyik barátunkat, Mihajlovics Jóskát kértük meg, hogy sétáljanak a városban, mivel ő jól beszélt németül. Addig a „beavatottak” mindig valamelyik szálloda kávézójában beszélték meg a további tennivalókat.

Másnap az emlékünnepség szentmisével folytatódott. Azt ugyancsak Mészáros Gyula esperes-plébános celebrálta, de több kispap is részt vett a szentmisén, köztük Herdics György atya is, akivel sok év után felidéztük ezeket a pillanatokat. A szentmise után Alice asszony köszönetet mondott a felvidéki magyarságnak, hogy megemlékeztek édesapjáról, majd František Mikloško, az akkori Szlovák Nemzeti Tanács elnöke szólalt fel. Személyes gondolata -- „Ha Esterházy Jánosra gondolok, a magyar és a szlovák népre gondolok, és kérem az Úristent, hogy a két nép jövője békés és jó legyen” --, mindenkiben mély nyomott hagyott. Ott láttam akkor először Duray Miklóst, aki Esterházy Alice-nak súgva fordította Mikloško szavait. Az igazat megvallva, ennyi évesen még nem igazán tudtam felmérni, hogy Esterházy Jánosnak milyen fontos szerepe volt a felvidéki magyarság életében.

A későbbiekben is sokan megfordultak nálunk, pl. a neves turkológus Mándoki Kongur István. Ezzel kapcsolatban jegyezném meg, hogy az Esterházy János Klubban nemcsak Esterházyról voltak az előadások és beszélgetések. Néha voltak ebből hevesebb viták is a meghívott előadókkal kapcsolatban, de az igazat megmondva, gyerekfejjel ezek nem is érdekeltek.

1992-ben Budapesten a Szép utcában avattak emléktáblát Esterházy Jánosnak. Szüleimmel mi gyerekek is elmentünk oda. Erről az eseményről is néhány pillanatkép jelenik meg előttem. Az egyik, ahogy Zsuzsa húgom cserkészruhában díszőrséget áll Esterházy János emléktáblája mellett. Természetesen nem hiányozhatott az „örökös” cserkész, Schniererné Wurster Ilonka néni, aki minden kezdeményezést szeretett volna a kezében tartani. Emlékszem, hogy a koszorúzás után elmentünk a közelbe egy fogadásra.

Édesapám hirtelen felfigyelt és rámutatott egy tábornoki egyenruhába öltözött öregúrra azzal, hogy jól jegyezzem meg őt, mert otthon majd mesél róla. És aztán mesélt is: az iglói születésű Kéri Kálmán vezérezredes, aki annak idején személyesen is ott volt a szlovák parlament ülésén, amikor Esterházy János ellene szavazott a zsidókat deportáló törvénynek.[372] A nevével aztán később, a történelmi tanulmányaim során többször találkoztam.

1995-ben az Esterházy János Klubnak ítélték oda az Esterházy János emlékplakettet, amelyet évente a Rákóczi Szövetség adományozott.[373] Ekkor valami miatt nem mehettem velük Budapestre a díjátadásra, s így csak otthon, a lakásunkon csodáltam meg a gyönyörűen kivitelezett, Esterházy arcát ábrázoló mesterművet. Akkor még nem tudtam, kinek az alkotása. Aztán sokkal később, amikor édesapám kiállítást szervezett a műveiből a nyitracsehi JURTA Látványtárban, találkoztam Nagy János szobrászművésszel, aki több alkotást is szentelt Esterházy Jánosnak.[374]

Egyetemi tanulmányaimat a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen végeztem 2001-2006 között, történelem-politológia szakon. Édesapám mondogatta mindig,

---

372 Később Kéri Kálmánnal, aki ekkor katonai attasé volt Pozsonyban, Balassa Zoltán készített egy beszélgetést. Lásd közelebb: Kéri Kálmán: A hadurat képviseltem. Egy év az operettállamban. Pest Megyei Hírlap 1993. augusztus 17.

373 A díjátadáson elhangzott laudáció megtalálható: Csámpai Ottó (2017): A tudás szolgálatában. Heraldika Kiadó, Budapest, 143-144. old.

374 Ő az egyik alkotója (Horváth Sándorral) a budapesti Szép utcai emléktáblának, ugyanúgy, mint a csaknem monumentális Esterházy János-szobornak a Budapest XII. kerületi Gesztenyés-kertben.

hogy „könnyű hazai pályán labdába rúgni, próbáld ki, milyen az szlovák nyelvű egyetemen tanulni”. A mesterfokú szakdolgozatom témája az 1956-os magyar forradalom volt. Nagyon keményen ki kellett állnom a leírt gondolatok megvédésénél. 2001-ben, amikor már Pozsonyból készültünk visszaköltözni édesapám Nyitra melletti szülőfalujába, találkoztam első alkalommal Paulisz Boldizsárral, valamint lányával, Líviával, akivel 2007-ben házasságot kötöttünk. Paulisz Boldizsár is hasonló gondolkodású volt, mint édesapám, bár ő sokkal rámenősebb, sőt makacsabb volt. Esterházy Jánosról gyakran beszélgettünk a vasárnapi ebéd utáni pihenés közben: milyen volt találkozása Alice asszonnyal Nyitraújlakon és Rómában, miként lépett életébe Esterházy János személye, milyenek a jövőbeli tervei, stb. Időközben, megint csak egy szlovák egyetemen, sikeresen megvédtem a doktori munkámat, amelynek témája a „Magyar pártok Csehszlovákiában, a két háború között” volt. Emlékszem, hogy a vizsgán a bemutatkozás után azzal kezdtem munkám megvédését, hogy „magyar ember vagyok” és azért választottam ezt a témát. A vizsga végén Esterházyról beszéltem és a Szlovenszkói Magyar Párt szerepéről. Az öt személyből álló vizsgabizottságban az egyik tanár a volt Mečiar-kormány HZDS-es parlamenti képviselője volt, a másik SMER-es polgármester. Így nem volt egyszerű dolgom a megvédésnél. De most annál nagyobb büszkeség tölt el, hogy az ilyen összetételű bizottság előtt is sikerült megvédeni a doktori munkámat.

Közben az Esterházy János Klub csendben megszűnt létezni, hiszen többen vagy belefáradtak a munkába, vagy kiöregedtek, sőt meg is haltak. De Esterházy János örökségét tovább kellett vinnünk: 2015-ben Paulisz Boldizsárral,

valamint néhány további zoboralji személlyel megalapítottuk az Esterházy János Szülőföldjéért Egyesületet. Számos előadást szerveztünk, koszorúzni jártunk, emléktáblát avattunk. Időközben elkészült Alsóbodokon az Esterházy János keresztút. Még az egyesületünk hivatalos bejegyzése előtt, 2013-ban apósom révén elkezdődött a kápolna építése. Ebben az időben sok olyan zoboralji személlyel is megismerkedtem, akik sokféle történetet meséltek Esterházy Jánosról. Köztük volt pl. Kovács Antal, akinek édesapja az akkori Egységes Magyar Párt vezetője volt Kiscétényben. Esterházy János megbízásából egy zsidó fiatalembert bújtatott a gárdisták elől. Anti bácsi apja később a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség tagjaként tevékenykedett, amelyben ott volt a már említett Lipcsey Gyuszi bácsi is. De köztük volt több nyitracsehi férfi is, név szerint Gajdár Jenő ottani kántor-tanító, vagy Hajdú István, Száraz Kálmán és Suba Dezső. Ők mindnyájan Esterházy János idejében kapcsolódtak be az ott élő magyarság érdekében kifejtett munkába. Sok személyes beszélgetést végighallgattam: az egyik csehi asszony elmesélte, hogy édesapját, aki bíró volt a faluban,[375] hogyan verték meg a gárdisták. Ugyancsak emlékezetemben maradt Gyepes László története, amikor feleségének, Erzsi néninek a nagyapja, Gyepes Lajos 1938-ban falubíróként és az Egységes Magyar Párt elnökeként Alsóbodokon magyar zászlóval fogadta a Magyar Királyi Honvédséget. Ekkor még nem tudták, hogy Zoboralját nem fogják visszacsatolni az anyaországhoz. És sok-sok ehhez hasonló régi történetek és emberi sorsok.

---

375 Névrokonukról, Csámpai Gáborról van szó, aki az első Szlovák Köztársaság alatt volt Csehi község bírója.

Az egyesületben 2015 tájékán felmerült a gondolat, hogy Esterházy János maradványait Zoboraljára kéne hozni, mégpedig Alsóbodokra. Elképzelhetetlennek láttam ezt a dolgot, hiszen a rehabilitációra Szlovákiában sosem volt sem társadalmi, sem politikai akarat. Viszont Esterházy János és családja kívánsága mindig is az volt, hogy szülőföldjén legyen eltemetve. Sok harc és küzdelem után 2017-ben mégis valahol megvalósult az, ami számomra elképzelhetetlennek tűnt: a zarándokközpont előadótermének asztalán egy gyertya égett és mellette egy fekete urna volt elhelyezve a prágai motoli temető címkéjével. Az urna körül állt Paulisz Boldizsár, Molnár Imre, Dariusz Żuk-Olszewski és jómagam. „Igen, most már visszatért szülőföldjére." 2017 szeptemberében megtörtént Esterházy János maradványainak méltó elhelyezése ünnepélyes keretek közt a Szent Kereszt Felmagasztalása- alkápolnájában. Sajnos időközben apósom is, Paulisz Boldizsár, súlyosan megbetegedett és meghalt, 2018 júniusában. Esterházy János mellett, az alkápolnában temettük el. Halála előtt négyszemközt nagyon sokat beszélgettünk a zarándokközpont jövőjéről, elképzeléseiről, amit itt még szeretett volna megvalósítani. Az ő kívánságára és megbízásából vállaltam el a gróf Esterházy Jánosról elnevezett zarándokközpont igazgatói posztjának betöltését, amelyet úgy érzem, méltóan kell képviselnem.

Isten Szolgája

Esterházy János Emlékkönyv III.

Tartalom:

I. Ajánlás
II. Előszó
III. Bevezető gondolatok

IV. Családi kötelékek, emlékek
V. Isten Szolgája Esterházy János élete és üzenete
VI. Elmélkedések, homíliák
VII. Tanulmányok, elemzések
VIII. Tanúk és tanúságtételek
IX. Beszédek, gondolatok

TARTALOM:

I.

Potápi János Árpád: **Ajánlás**

II. **Előszó**

Habsburg-Lotharingiai Eduárd:A nemzetek testvériségének előmozdítója, Esterházy János tanúsága

III. **Bevezető gondolatok**

Marek Jędraszewski Érsek, Krakkói Metropolita levele

fr. Cebula Pawel OFM Conv. Minorita: Legyünk bátor apostolai az igazságnak

Esterházy-Malfatti Alice: Apám élete a szeretetre épült

Gál Sándor: Veszteségeink

IV. **Családi kötelékek, emlékek**

Esterházy János: Részlet a pozsonyi járványkórházból nővérének, Lujzának írt leveléből

Esterházy Lujza: Válaszlevél fivérének, Jánosnak

Paxy László: Üzenet a rabkórházból

Molnár Imre: Bevezető Esterházy Lujza életfelajánlásához

Esterházy Lujza: Felajánló ima az üldöztetés idején

Vadkerty István: Esterházy Lujza engesztelő felajánlása

Tóth László: Sebestyén, *E. J. gróf emlékének is*

Zofia Mycielska-Golik: Az anyám nem beszélt arról, mi volt a börtönben

Dr. Karol Tarnowski: János nagyon közel állt az édesapámhoz

Jadwiga Mycielska-Stachura: Húszéves koromig éltem Újlakon

Elzbieta Lastowiecka: Az én Esterházy-képem

Kulcsár Ferenc: Esterházy János ismeretlen levele (Jób könyve, Pál apostol és Esterházy János nyomán)

Kövesdi Károly: Örökség

V. **Isten Szolgája Esterházy János élete és üzenete**

Prokopp Mária: Aki a Kereszténységnek viseli pajzsát!

Németh Zsolt: Bíró László, római katolikus (tábori) püspök és František Lízna, csehországi jezsuita szerzetes pap kitüntetéséhez
Marek Kuchczyński: Esterházy János személyisége és életműve nagyon jó példa lehet a fiatal nemzedék számára
František Mikloško: Ez az ember a szentség jegyében távozott a világból
Dagmar Babčanová: Találkozásaim Esterházy Jánossal

Marek Pieńkowski: Esterházy Jánosról annak tükrében, ami Európában történik
Grzegorz Górny: Közép-Európa patrónusa

Kossányi József: Vallomás (Esterházy János gróf emlékének)

VI. **Elmélkedések, homíliák**

Bíró László: Végigment az elhivatottság útján – 120 éve született Esterházy János mártír politikus

Cserháti Ferenc: Szentmise Esterházy János boldoggá avatásáért. Budapest, Belvárosi Ferences-templom

Márfi Gyula: Homília a mártírról
Gábor Bertalan: A Jánosok hasonlósága

Böjte Csaba: Szentbeszéd Isten Szolgája Esterházy János

boldoggá avatásáért végzett online szentmisén

Dávid Zsuzsanna: Esterházy János, a szeretet politikusa

Maklári István: „Istenben lehet bízni, sőt csak benne lehet és érdemes bízni”

Erdélyi Géza: Hűség és helytállás
Ásgúthy Erzsébet: Halottak napja volt… (Esterházy Jánosnak)

VII. **Tanulmányok, elemzések**

Dr. Gál Péter: Gróf Esterházy János életáldozata a vértanúság teológiájának tükrében
Popély Gyula: Gróf Esterházy János, a Felvidék mártír politikusa

Tóth Endre: Gróf Esterházy János bírósági rehabilitációjának akadályai a Cseh Köztársaságban és Szlovákiában

Duray Miklós: Esterházy János elítélésének jogi és politikai körülményei

Maciej Józefowicz: Elżbieta Tarnowska grófnő (1875–1956) a lengyel-magyar vértanú édesanyja

Robert Letz: Vallásüldözés Csehszlovákiában 1945 után
Arkadiusz Adamczyk: Esterházy János a lengyelek és magyarok közös hőse

Virt László: Párhuzamos tanúságtételek --Esterházy János és Márton Áron
Csonka Ákos: Fischer-Colbrie Ágoston, Kassa püspöke tevékenységének és kereszténységszocialista eszméinek kapcsolódási pontjai Esterházy János munkásságával

Nagy Pál: A két Esterházy testvér: Lujza és János

Nagy Ferenc: Esterházy János emlékére

Józef Roman Maj: Esterházy János a jövő pillére lesz

Pjotr Bąk: Esterházy János kivételes ember volt

Dávid Zsuzsanna: „Arccal az Égnek" – Isten Szolgája Esterházy János erkölcsi magatartása a morálteológia tükrében
Kovács Gergely: Tiszteletreméltó Mindszenty József és Boldog Brenner János boldoggá avatási eljárásának lehetséges tanulságai Isten Szolgája Esterházy János ügyében
Karaffa János: Isten szolgája Esterházy János tevékenysége a felvidéki magyar család védelmében
Tamási Orosz János: „...minden esély deformálódott..."? *Esterházy-narratívák Ébert Tibor életművében*
Gábor Bertalan: Szentté válni nem könnyű

VIII. **Tanúk és tanúságtételek**

František Lízna SJ: Nagyon örülök, hogy én lehetek az, aki tanúságot tehet Esterházy Jánosról

Dr. Kiss László: Egy csodálatos gyógyulás története

Vladimír Krčméry: A nagybátyám elbeszéléseiben találkoztam vele

Katarzyna Zawisza: Hálás vagyok Esterházynak
SZIGORÚAN BIZALMAS (Vándor József pozsonyikonzul jelentése)
Köteles László: Egy elfeledett évforduló kapcsán
Dunajszky Géza: Esterházy János és nővére, Lujza
Ifj. Csámpai Ottó- Molnár Imre: Egy ember volt ott elbújtatva benne: Interjú Hering Nándorral és Kovács Antallal

Lebovits Imre: Javaslat gróf Esterházy János rehabilitációjára
Zilizi Zoltán: Esterházy János egykori munkatársa, Bányi Mihály

Csehi József-Molnár Imre: Hetényi József: A magyarok szenvedő Krisztusa

Batta György: Jan Janků, aki Esterházy Jánost a koporsóba tette

Dr. Sörédi Pál: Egy igazi emberi arckép

Krausz Nándorné, született Cottely Mária: Esterházy János munkatársa voltam
Neszméri Tünde: Esterházy János emberségének csodája

Szabó László: Múcska Endre - Esterházy János utolsó élő lipótvári rabtársa

Molnár Imre: Áldozatból fakadó lelki egység

Csölle Stefánia: Élő emlékek

Garai István: Esterházy János könyörgése

IX. **Beszédek, gondolatok**

Tőzsér Árpád: Esterházy János mint metafora és mítosz

Katolikus Szemle: Emlékezés Esterházy Jánosról

Mészáros Alajos: Miért kellett meghalnia Esterházy Jánosnak?

Surján László: Nem érte, hanem hozzá

Csáky Pál: Az elhivatottság példája
Krzysztof Owczarek: Esterházy János legyen a jó magyar-lengyel kapcsolatok patrónusa
Lubomír Pejchal: Esterházy Jánost meghalni hozták ide
Marek Natusziewicz: Esterházyt lengyelnek tartjuk

Piotr Gąsenica: Olyan ember volt, aki megélte az evangéliumot
Piotr Bies: Az ilyen személyiségek utat mutatnak
Hrubík Béla: Csak a valódi hit ereje képes igazi csodákra
Dániel Erzsébet: Isten Szolgája Esterházy János a mának is üzen
Papp Sándor: Genius Loci, avagy a kalondai Esterházy-emlékhely

Kovács Gergelyné: Példaadó hazafi volt

Marténi Árpád: Az Esterházy János Emlékbizottság szerepe az Esterházy-kultusz erősítésében

Ifj. Csámpai Ottó: Ifjúkori emlékképek Esterházy János szellemi kihantolásáról

Szerzőink:

1. **Potápi János Árpád -Nemzetpolitikáért felelős államtitkár, Budapest**
2. **Habsburg-Lotharingiai Eduard-Magyarország vatikáni nagykövete, Róma**
3. **Marek Jędraszewski- Érsek, Metropolita, Krakkó**
4. **fr. Cebula Pawel OFM Conv. -- Minorita szerzetes, Isten Szolgája Esterházy János boldoggá avatási eljárásának posztulátora, Eger**
5. **Esterházy-Malfatti Alice – Esterházy János leánya, Veglie**
6. **Esterházy Lujza – Esterházy János nővére, †**
7. **Esterházy-Mycielski Mária – Esterházy János húga,†**
8. **Paxy László -- felvidéki katolikus pap,†**
9. **Molnár Imre – történész, Érd**
10. **Vadkerty István -- katolikus plébános, Várhosszúrét**

11. Garai István-költő, Budapest, †
12. Mycielska-Golik Zofia -- Esterházy János unokahúga, Varsó
13. Jadwiga Mycielska-Stachura -- Esterházy János unokahúga, Varsó
14. Dr. Karol Tarnowski – emeritusz filozófia professzor, Krakkó
15. Elzbieta Lastowiecka -- Esterházy-Mycielski Mária unokája, Krakkó
16. Gál Sándor – költő, író, Buzita
17. Kulcsár Ferenc -- költő, Dunaszerdahely, †
18. Kövesdi Károly -- költő, szerkesztő, Pozsony
19. Prokopp Mária -- emeritus professzor, Budapest
20. Németh Zsolt -- a Magyar Országgyűlés Külügyi bizottságának elnöke, Budapest
21. Bíró László -- nyugalmazott római katolikus (tábori) püspök, Pécs
22. František Lízna -- csehországi jezsuita szerzetes pap,†
23. Marek Kuchczyński -- a lengyel SEJM Külügyi bizottságának elnöke, Varsó

24. **František Mikloško -- a Szlovák Parlament volt elnöke, Pozsony**
25. **Dagmar Babčanová -- Szlovákia volt vatikáni nagykövete, Nyitra**
26. **Marek Pieńowski -- lelkipásztor, igazgató, Jaroslaw**
27. **Grzegorz Górny -- író, szerkesztő, Varsó**
28. **Kossányi József -- költő, USA, †**
29. **Cserháti Ferenc – püspök, Budapest**
30. **Márfi Gyula -- nyugalmazott érsek, Veszprém**
31. **Gábor Bertalan -- plébános, Nagykapos**
32. **Böjte Csaba -- ferences szerzetes, Déva**
33. **Dávid Zsuzsanna -- művészettörténész, Terény**
34. **Maklári István -- plébános, Érd**
35. **Erdélyi Géza -- nyugalmazott református püspök, Hamva**
36. **Ásgúthy Erzsébet -- költő, Pozsony, †**
37. **Dr. Gál Péter – plébános, teológia tanár, Pécs**
38. **Popély Gyula – emeritusz professzor, Párkány**
39. **Tóth Endre – történész, egyetemi professzor, Prága,**

40. **Duray Miklós -- közíró, volt parlamenti képviselő, Pozsony**
41. **Maciej Józefovicz – katolikus pap, egyháztörténész, Legnice**
42. **Arkadiusz Adamczyk – történész, egyetemi tanár, Łódz**
43. **Robert Letz – történész, főiskolai tanár, Pozsony**
44. **Virt László – történész, hitoktató, Lázi**
45. **Csonka Ákos – történész, Zselíz**
46. **Nagy Pál – irodalmár, Párizs**
47. **Nagy Ferenc – nyugalmazott mérnök, Komárom**
48. **Józef Roman Maj -- író, nyugalmazott prelátus, Varsó**
49. **Pjotr Bąk – történész, Zakopane**
50. **Kovács Gergely – Tisztletreméltó Mindszenty József bíboros boldoggá avatási eljárásának posztulátora**
51. **Dr. Karaffa János – plébános, Lég**
52. **Tamási Orosz János – költő, Budapest**
53. **Dr. Kiss László -- orvostörténész, Ipolyság**
54. **Vladimír Krčméry – orvosprofesszor, Pozsony**

55. **Katarzyna Zawisza -- Krakkó**
56. **Köteles László – helytörténész, volt parlamenti képviselő, Nagykapos**
57. **Dunajszky Géza – író, történész, Pozsony**
58. **Lebovits Imre – nyugalmazott egyetemi tanár, Budapest**
59. **Zilizi Zoltán – történész, Kolony**
60. **Hetényi József – Esterházy János gulagbeli rabtársa, †**
61. **Batta György – író, költő, Komárom**
62. **Dr. Sörédi Pál – pszichiáter főorvos, Csókakő**
63. **Krausz Nándorné, született Cottely Mária, Pozsony†**
64. **Neszméri Tünde – szerkesztő, Dunaújfalu,**
65. **Szabó László – helytörténész, Nagyfödémes**
66. **Csölle Stefánia – tanár, műsorvezető, Fűr**
67. **Tóth László – író, költő, szerkesztő, Dunaszerdahely**
68. **Tőzsér Árpád – író, költő, Pozsony**
69. **Mészáros Alajos – egyetemi tanár, Pozsonypüspöki**
70. **Surján László – orvos, politikus, Budapest**
71. **Csáky Pál – író, politikus, Pozsony**
72. **Krzysztof Owczarek -- mérnök, Zakopane**

73. **Lubomír Pejchal -- polgármester, Mírov**
74. **Marek Natusziewicz -- egyetemi tanár, Wroclaw**
75. **Piotr Gąsenica – A Kis-lengyelországi Kulturális Központ igazgatója, Nowy Sącz,**
76. **Piotr Bies – szobrász, Zakopane**
77. **Zsigmond Dezső – filmrendező, Budapest**
78. **Hrubík Béla – költő, közíró, Ipolynyék**
79. **Dániel Erzsébet – kulturális szervező, Párkány**
80. **Papp Sándor- a Pro Kalondiensis Pt. alelnöke, Kalonda**
81. **Kovács Gergelyné – nyugalmazott múzeumigazgató, Budapest**
82. **Marténvi Árpád – nyugalmazott mérnök, Budapest**
83. **Ifj. Csámpai Ottó – igazgató, Alsóbodok**